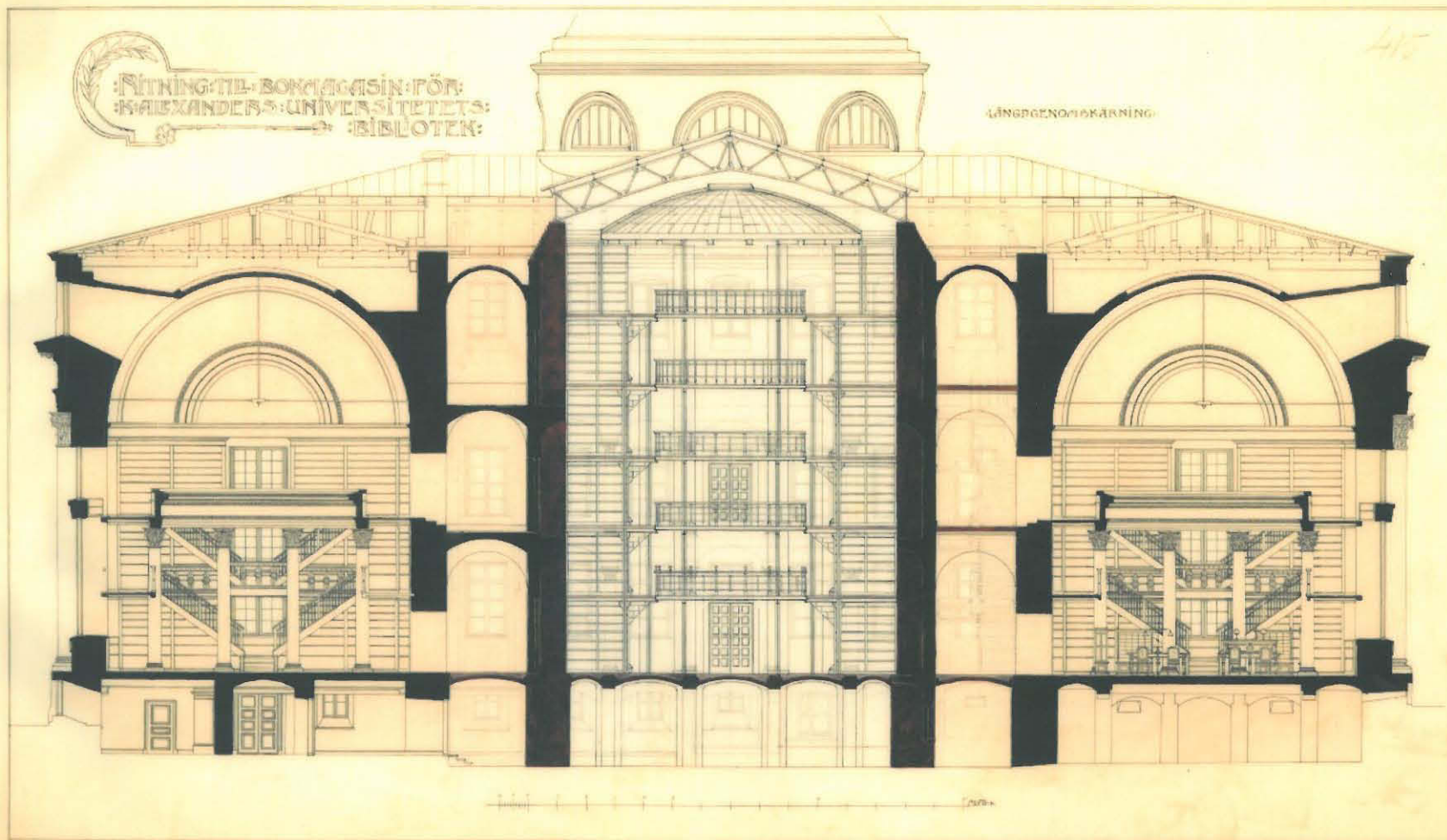

Kansalliskirjasto

24/26.11.2012

RAKENUSHISTORIASELVITYS 2011

Arkkittehtitoimisto Okulus

24/26.11.2012

KANSALLISKIRJASTO PÄÄRAKENNUS JA ROTUNDA

Rakennushistoriaselvitys

22.9.2011

Arkkitehtitoimisto OKULUS Oy
Kati Winterhalter ja Mikko Bonsdorff

Julkaisutiedot

Työn tekijät

Arkkitehti Kati Winterhalter, SAFA
Arkkitehti Mikko Bonsdorff, SAFA

Arkkitehtitoimisto Okulus
Bastvikin kartano
Vanha Saunalahdentie 20
02330 Espoo

käsi puhelin
040-7185831 (KW)
040-5708657 (MB)

etunimi@okulus.fi

Työn tilaaja

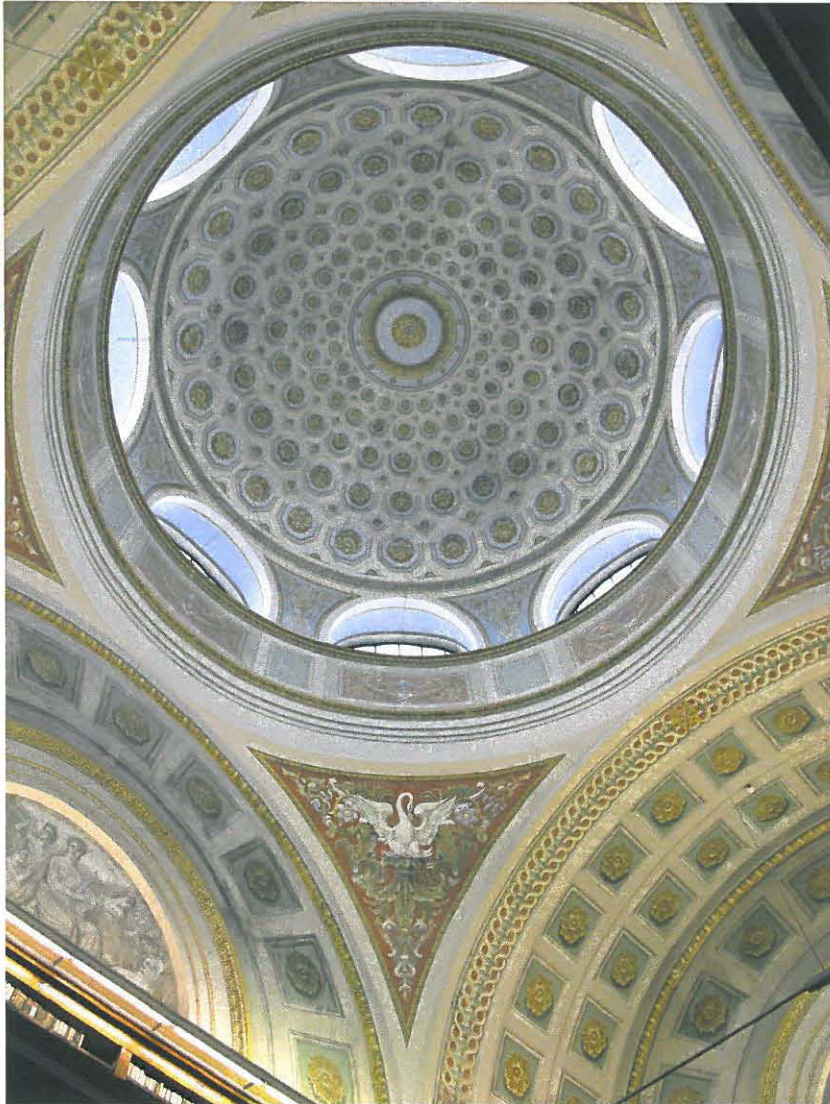
Helsingin yliopiston rahastot
/ Helsingin yliopiston Tila- ja kiinteistökeskus
/ Arkkitehti Eija Vuori

eija.vuori@helsinki.fi

Tulostus

Kopijyvä, Espoo

PERUSTIETOLOMAKE

KOHDETIEDOT

Rakennus	Kansalliskirjasto, ent. Helsingin yliopiston kirjasto
Kiinteistötunnus	091-002-0028-0004
Osoite	Unioninkatu 36, Seepra - kortteli
Rakennuttaja	Keisarillinen Aleksanterin-yliopisto
Valmistumisvuosi	1845, laajennus, Rotunda 1907
Suunnitteluajankohta	1833-40
Rakennusajankohta	1837-45
Käyttötarkoitus	yliopistorakennus, kirjasto
Suojelustatus	- suojeltiin asetuksen nojalla 18.9.1980 (valtioneuvoston päätös) - rakennuksen siirryttyä valtion omistuksesta säätiön omistukseen vuonna 2005, suojelu täydennettiin rakennussuojelulain tarkoittamaksi suojelupäätökseksi - ympäristöministeriö vahvistanut ympäristökeskuksen esityksen suojelumääräyksistä 25.1.2008
Omistaja	Helsingin yliopiston rahastot vuodesta 2005
Bruttoala	Päärakennus + Rotunda, ei välivarastoa, noin 8200 m ²
Huoneistoala	Päärakennus + Rotunda, ei välivarastoa noin 4800 m ²

SUUNNITTELIJATIEDOT

Päärakennus	Arkkitehti Carl Ludvig Engel
Rotunda	Arkkitehti Gustav Nyström

KESKEISIÄ KORJAUSVAIHEITA

1879-81	peruskorjaus, Frans Sjöström
1904-07	laajennus, Rotunda, Gustav Nyström
1954-57	peruskorjaus, Aarne Ervi
1977-1985	peruskorjaus, Olof Hansson
1998-2000	peruskorjaus, Rotunda, LPR-arkkitehdit Oy/ Ola Laiho

SISÄLLYS

Kirjaston "uusi" kirjaleima, esitelty mm. vuoden 1915 "Opas kävijöille"-kirjasessa. Leima perustuu vanhempaan, 1748 käyttöön otettuun leimaan. Latinankielinen lause 'otium sapientis' viittaa viisaan lepoon tai viisaan joutilaisuuteen, luovuuden lähteeseen.

1.	Yleistä	7
1.1.	Johdanto	7
1.2.	Yleistä rakennushistoriaselvityksestä	8
1.3.	Rakennuksen suojeluhistoria	10
1.4.	Kansalliskirjasto: organisaatio lyhyesti	11
2.	Kirjaston kortteli	12
2.1.	Kirjaston asemakaavallinen rooli	12
2.2.	Seepran kortteli	12
3.	C. L. Engelin kirjasto	21
3.1.	Kirjaston suunnittelun varhaisvaiheet	21
3.2.	Kustannukset ja urakoitsijavalinta	21
3.3.	Rakennustyö ja kirjaston käyttöönotto	21
3.4.	Kokonaisratkaisun arkkitehtuuri	23
3.5.	Perusrakenne	25
3.6.	Muutokset hyväksytyihin suunnitelmiin	28
3.7.	Alkuperäiset interiöörit	28
3.8.	Alkuperäinen lämmitysjärjestelmä	36
3.9.	Salien käyttö 1869	37
4.	Sjöströmin muutostyöt 1879-1881	38
4.1.	1880-luvun muutostyöt	38
4.2.	Pohjoissalista lukusali 1893	47
5.	Nyströmin Rotunda 1903-1906	48
5.1.	Muuttuva kirjasto	48
5.2.	Arkkitehti Gustaf Nyström	48
5.3.	Arkkitehtoninen perusratkaisu	49
5.4.	Rakenteellinen perusratkaisu	56
5.5.	Kirjahyllyt	66

5.6.	Talotekniikka	66	10.2.	Rotundan peruskorjaus	126
5.7.	Engelin rakennuksen muutostyöt	69	10.3.	Päärakennuksen muutostyöt	130
5.8.	Käyttäjien näkemys	70	10.4.	Maanalaiset kokoelmatilat: Luola	134
6.	Kilpailuja ja laajentumistavoitteita	71	10.5.	Uudempia ylläpitäviä huoltotöitä	134
6.1.	Tilatarpeet kasvavat	71	Viitteet		136
6.2.	Uusia laajennustarpeita 1930-luvulta alkaen	72	Arkistot		139
6.3.	Laajennuksen arkkitehtuurikilpailu 1937-38	72	Lähteet		140
6.4.	Ervin toimeksianto Porthaniasta ja kirjaston peruskorjauksesta	74			
7.	Ervin modernisointi 1954-1957	76	Tilakohtaiset historiahuonekortit		143
7.1.	Uudissuunnittelusta restaurointiin	76	Ajoituspohjat		145
7.2.	Välivarasto eli "Monttu"	78	Kupolisali		148
7.3.	Kellaritilojen käyttöönottoa	80	Eteläsali		166
7.4.	Kattomaalausten ja lunettien restaurointi	82	Pohjoissali		182
7.5.	Päärakennuksen uudistustyöt	90	Kirjahyllyt		198
7.6.	Rotunda	92	Eteishuone		202
7.7.	Tekniset parannukset	96	Vaatehuone		208
8.	Peruskorjaus 1977-1985, Olof Hansson	98	Porrashuone		212
8.1.	Yleistä	98	Sihteerin huone		214
8.2.	Peruskorjauksen keskeiset tekniset toimenpiteet	103	Yliirjastonhoitajan huone		218
8.3.	Muutokset sisätiloissa	108	Monrepos-salit		220
9.	Välivaiheita	118	Rotunda		224
9.1.	Kellaritilojen kosteusongelmia, tutkimus 1989	118	C-porrashuone		240
9.2.	Kattomaalausten korjauksia	119	B-porrashuone		241
9.3.	Vesikaton uusiminen ja korjaus 1994-1995	122	Rotundan kahvila ja kellarin porras		242
10.	Korttelisuunnitelma 1995-2001	124	Liitteet		
10.1.	Yleisiä periaatteita suureesta muutoksesta	124	Peruskorjauksen 1977-1985 pohjapiirustukset		248

1899 Pohjoissali länteen, Kuva: KK VA / Duddel

I. YLEISTÄ

I.1. Johdanto

Helsingin yliopiston pääkirjasto, nykyinen Kansalliskirjasto, on eri yhteyksissä mainittu yhdeksi Helsingin kauneimmista rakennuksista. Kauneuden kokemuksen subjektiivisesta luonteesta huolimatta tässä rakennuksessa toteutuu kollektiivinen arvostus ja sukupolvelta toiselle siirtynyt koetun arvon suojelu. Tuskinpa Helsingistä löytyy toista yhtä vanhaa ei-kirkollista rakennusta, jonka ulkoasussa ja sisätiloissa olisi yhtä suuressa määrin säilynyt alkuperäisiä elementtejä ja näiden myötä kuluneen ajan tuntu. Tästä autenttisuuden tunteesta johtuen onkin hiukan hämmäntävää huomata, että kirjastoa on 160 vuoden aikana kuitenkin korjattu, laajennettu ja uudistettu moneen otteeseen. Alkuperäisen arkkitehtuurin voima, niin Engelin päärakennuksessa kuin Nyströmin Rotundassakin, on niin voimakas, että kertaalleen tehtyjä muutoksia on seuraavassa peruskorjauksessa pyritty poistamaan. Leimallista kirjaston peruskorjausten historialle on toistuva tavoite olla puuttumatta Engelin alkuperäisen arkkitehtuurin ominaispiirteisiin. Tästä johtuen osa peruskorjauksissa tehdyistä muutoksista on vaikeasti ajoitettavissa.

Kirjasto koostuu kahdesta eri-ikäisestä osasta: arkkitehti Carl Ludvig Engelin suunnittelema vanhasta päärakennuksesta sekä arkkitehti Gustaf Nyströmin suunnittelema nk. Rotundasta. Kirjaston toimintaa on alusta alkaen leimannut jatkuva kirjamäärien ja asiakkaiden kasvu ja siitä aiheutunut laajentumis- ja muutostarve. Ensimmäisinä vuosikymmeninä kasvun vauhti oli maltillista, mutta 1800-luvun lopulta alkaen kaivattiin lisätilaa. Rotundan valmistuttua uudeksi kirjavarastoksi vuonna 1907 paine hellitti vain hetkeksi. Vuosikymmeniä kestäneen tiivistymisen aikana kirjasto ”täyttyi” ja tilan puutteessa jouduttiin hakemaan varastoja ja aputiloja kirjastorakennuksen ulkopuolelta. Liian pitkään liian pienissä tiloissa toimineen kirjaston järjestys oli kokoelmia myöten sekaisin. Vasta sotien jälkeen pystyi yliopisto rahoittamaan kirjaston ajanmukaistamisen. Vuosina 1954 - 57 toteutettiin ensimmäinen moderni peruskorjaus arkkitehti Aarne Ervin johdolla. Ervi kunnioitti kirjaston alkuperäisarkkitehtuuria, mutta aikakauden näkemysten mukaisesti uusi kerrostuma edusti selvästi uutta, modernia muodonantoa. Porthanian kellaritiloihin saadut uudet laajat kirjavarastot ja Urajärvelle toteutetut varastokirjastot mahdollistivat uuden järjestyksen rakentamisen. Hoikin teräsjaloin kevyesti peruspintaa koskettavat, kurinalaisiin riveihin järjestetyt kalusteet kuvaavat 1950-luvun aikana tehdyn suuren uudelleenjärjestäytymisen selkeää henkeä.

Kun kirjaston käyttötapa 1970-luvun lopulla muuttui suljetusta kokoelmasta avoimeksi, vastasi arkkitehti Olof Hansson muutoksista. Hanssonin tapa käsitellä rakennusta ja sen eri kerrostumia oli sopeutuva – hän oli sisäistänyt ajatuksen rakennuksen historiallisen kerroksellisuuden arvosta. Hanssonin oma kerrostuma on moni-ilmeinen ja säestävä, osin Erviä toistava, osin vanhempia rakennusosia replikoiva, mutta myös omaa muotokieltä luova. Hanssonin ratkaisut ovat olleet nimenomaan kerrostumia lisääviä ja hänen oma muodonantonsa tunnistettavaa. Kirjastorakennuksen viimeisin, Rotundaan painottuva peruskorjaus käynnistyi noin 1994, kun koko kortteli saatiin kirjastotoimen käyttöön. Arkkitehtitoimisto LPR:n ja erityisesti arkkitehti Ola Laihon johdolla ratkaistiin uuden Fabianian ja Rotundan välinen yhteys kellarikäytävällä. Rotundan alkuperäinen avoin tilarakenne palautettiin vuosien 1997 - 2000 aikana. Laihon kädenjälki Rotundassa on vahva ja kontrastinen, muotokieleltään modernin paljas. Edelliseen vaiheeseen verrattuna Laihon ratkaisut ovat alkuperäisiä rakenteita palauttavia ja myöhempiä kerrostumia riisuvia – sekä Ervin että Hanssonin vaiheet on siivottu pois.

Kirjaston tilojen viimeisen suuren muutosprosessin kanssa samanaikaisesti on tapahtunut valtava muutos kirjaston käyttökulttuurissa, pitkälti johtuen digitaalisen aineiston yhä laajenevasta käytöstä. Kirjaston kävijämäärissä tämä on ensimmäistä kertaa näkynyt 2000-luvun alusta alkaen laskevana ilmiönä. Toisaalta kirjaston tarjoaman digitoitun materiaalin käyttö on vastaavasti noussut. Vuodesta 2006 kirjasto nimettiin Kansalliskirjastoksi aiempaa tarkemmin määriteltyine tehtävineen. Vuonna 2007 kirjaston sisällä toteutettiin organisaatiomuutos ja toiminta jaettiin neljään tulosalueeseen. Kirjaston kehitystyön jatkuvana haasteena onkin tulevaisuuden ennakoiminen ja palvelun suuntaaminen oikein jatkuvasti muuttuvassa ympäristössä. Toisaalta toiminta rakentuu vahvalle historiatietoisuudelle ja kulttuurin monialaiselle vaalimiselle, myös kirjaston oman rakennustaiteellisen perinnön vaalimiselle.

Vaan kuinka vanhat interiöörit hyödynnetään? – kuten kehitysjohtaja Dorrit Gustafsson muotoili rakennustaiteellisia ja historiallisia, mutta myös toiminnallisia ja yleissivistäviä arvoja yhteen punovan haasteen. Kansalliskirjaston rakennus, ja aivan erityisesti päärakennuksen suuret kirjasalit ovat yhteistä kansallista omaisuuttamme mitä suurimmassa määrin. Salien rauhan kokeminen ja tiedon syvyyteen ja historiaan uppoaminen tulee voida säilyttää tuleville kokijoille ja tutkijoille. Konkreettiset, pysähtyneet ja pysyvät asiat ovat dynaamisessa maailmassamme yhä harvinaisempia. Kirjastopölyä ei voi kokea digitaalisessa informaatiotarjonnassa. Ehkäpä kirjasto tulisi palauttaa kirjoille - valikoiduille ja kauniille niteille, pysyville asioille.

I.2. Yleistä rakennushistoriaselvityksestä

Tutkimuksesta

Tämä tutkimus on jatkoa keväällä 2010 tehdylle Kansalliskirjaston julkisivujen rakennushistoriaselvitykselle. Julkisivujen muutosvaiheita ei siis käsitellä tässä raportissa, vaan tutkimukset täydentävät toisiaan. Raporteissa on jonkin verran yleisten asioiden toistoa.

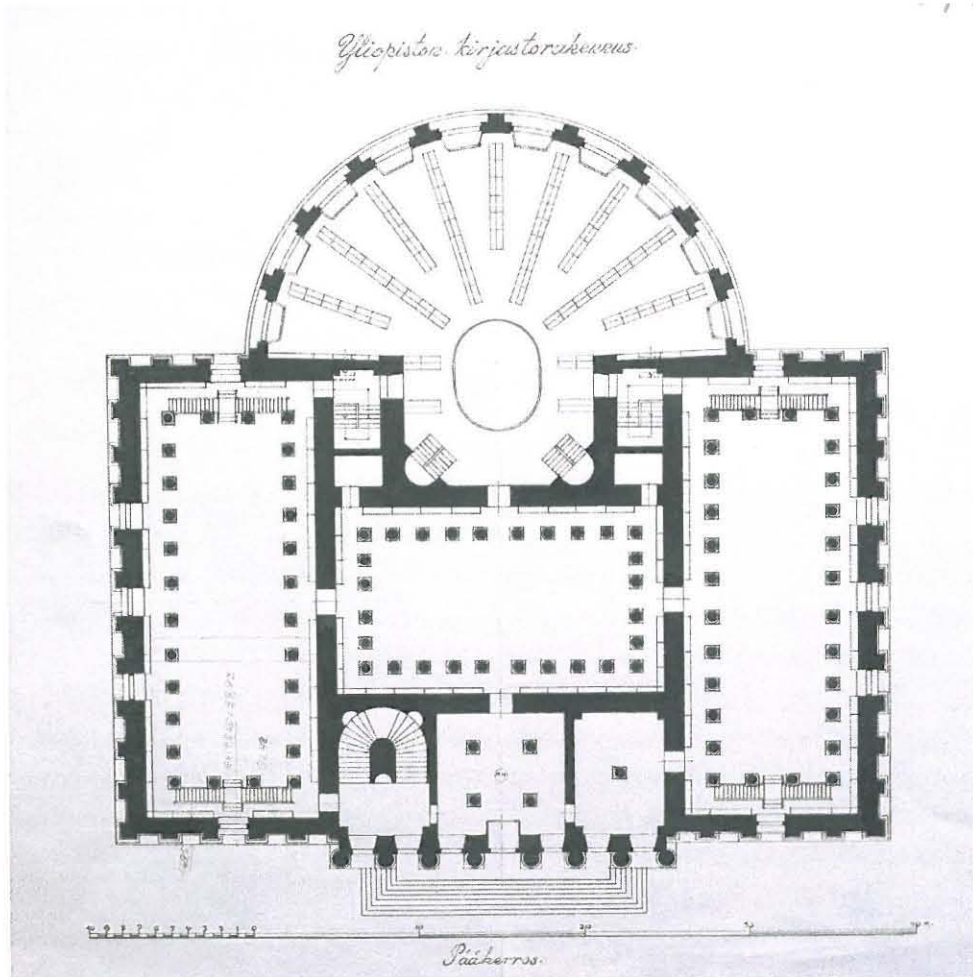
Rakennushistoriaselvitys on tehty päärakennuksen tulevan peruskorjauksen pohjatiedoksi, sekä viranomaisvalvonnan, rakennuttajan että suunnittelijoiden työvälineeksi. Raportissa on kaksi erityyppistä osiota: kronologisesti etenevä selostusosa sekä tilakohtaisesti järjestetty, nykytilaa avaava, historiahuonekorteista muodostuva osa. Selostusosassa on pyritty tuomaan esille syiden ja seurausten virtaa muutosvaiheiden taustalla sekä selostamaan rakennuksesta jo poistuneiden vaiheiden luonnetta. Osioissa on luonnollisesti jonkin verran päällekkäistä tietoa ja kuvitusta.

Nimityä

Rakennuksen eri osista on muuttuvissa olosuhteissa ja eri vuosikymmeninä käytetty eri nimityksiä. Varsinaisen päärakennuksen nimeämisessä on usein käytetty arkkitehti Engelin nimeä määrittelemään rajausta. Tässä selvityksessä Engelin osasta käytetään nimitystä kirjaston päärakennus. Keskeisistä, suurista kirjasaaleista, joita eri aikoina on kutsuttu monin eri tavoin käytetään nimiä kupolisali, eteläsali sekä pohjoissali. Nykyinen Rotunda on kulkenut pitkään nimellä kirjavarasto, rakennusvaiheessa ja pian sen jälkeen sitä on kutsuttu laajennukseksi, lisärakennukseksi ja sittemmin myös pyöriöksi. Nimitys Rotunda on tullut käyttöön ilmeisesti vasta 1950-luvulla¹, mutta on nykyään yleisesti käytössä. Tässä selvityksessä käytetään Rotunda- nimitystä myös varhaisemmista vaiheista kerrottaessa, mikäli se on selvyden vuoksi luontevaa.

Piirustuksista

Päärakennuksen varhaisten vaiheiden tutkimusta tukeva piirustusaineisto on varsin niukkaa ja todistusvoimaltaan heikohkoa. Engelin suunnitelmat on laadittu vuosia ennen toteutusta ja urakoitsijan tiedetään toimineen osittain huolimattomasti, joten toteutus ei välttämättä ole alun perinkään vastannut piirustuksia täsmällisesti. Muutamat 1860...1880-luvulta olevat piirustukset on ainakin osin kopioitu vanhemmista piirustuksista, eivätkä siis kuvaa todellista tilannetta. Täsmällisintä tietoa suurien salien asetelmasta saa A. F. Soldanin vuonna 1869 laatimasta hyllyluokitusta kuvaavasta pohjapiirustussarjasta. Rotundan rakentamisen ajalta löytyy jonkin verran

Ennen Ervin muutoksia laadittu dokumentoitu pohjapiirustus 1900-luvun ensimmäiseltä puoliskolta, mahdollisesti yliopiston taloudenhoitajana vuosina 1909 -1945 toimineen arkkitehti Gunnar Steniuksen käsialaa. Originaali HYM

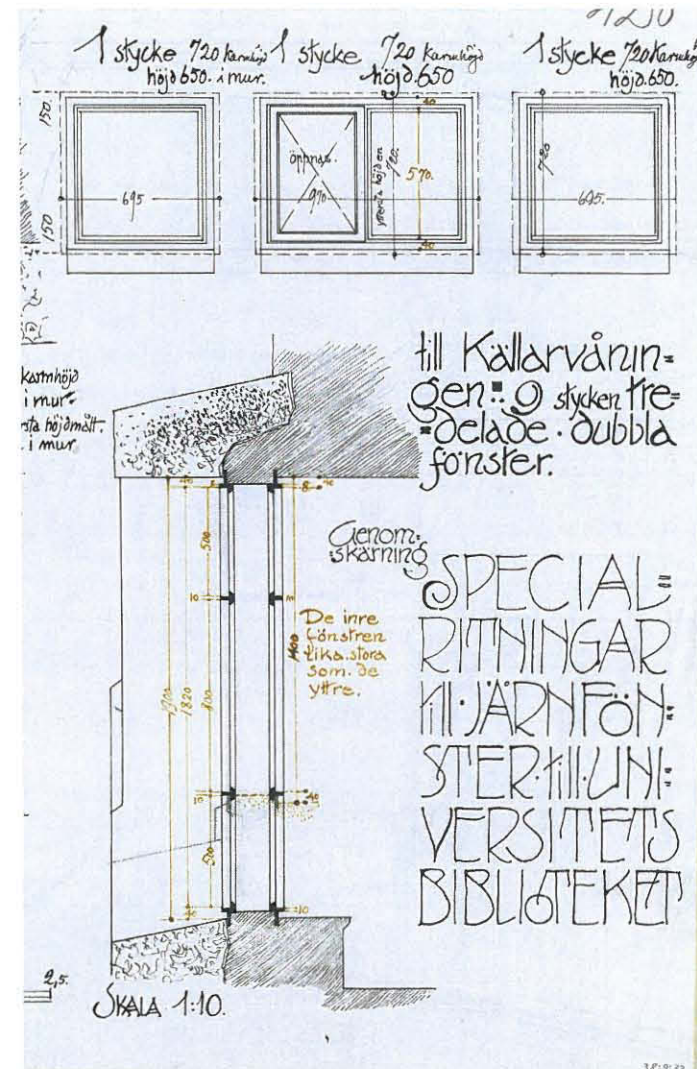
hyvinkin tarkkoja työpiirustuksia (mm. kellarin ja peruskerroksen pohja) ja rakennepiirustuksia (Helsingin yliopistomuseo HYM), mutta näissä päärakennus esiintyy vain osittain. Tarkoista rakennepiirustuksista huolimatta kattavaa pohjapiirustussarjaa ei ole löytynyt. Ensimmäiset nyt käytössä olleet päärakennuksen ylempiä kerroksia kuvaavat piirustukset ovat peräisin Ervin toimiston vuonna 1939 tekemät mittauspöytäpiirustukset. Näistä Rotunda taas puuttuu kokonaan, sillä Rotunda oli edelleen määrä purkaa. Ervin vaiheesta 1950-luvulta Suomen rakennustaitteen museon kokoelmista löytyy mittava määrä työpiirustuksia sekä ehjä työn aikana muokattu pohjapiirustussarja 1:100. Kuullot ovat hauraita ja vaikeasti kuvattavia, joten tässä yhteydessä kuvausta ei ole tehty. Helsingin yliopiston Tila- ja kiinteistökeskuksen arkistossa on tallessa 1969 yliopiston leimaama Ervin piirustusten sarja Uniphot-kopioina. Hanssonin toimisto teki koko rakennuksesta kattavat ja ilmeisen mittatarkat dokumentointipiirustukset, joiden perusteella 1970-80-lukujen taitteen suunnittelutyö toteutettiin. Hanssonin vaiheesta löytyy myös päivitetty pääpiirustussarja, joka on liitetty tämän raportin loppuun.

Historiahuonekorteissa on käytetty kirjaston nykytilaa kuvaavia, vuodelle 2000 päivättyjä CAD-tiedostoja, jotka ovat Arkkitehtitoimisto LPR:n ja yliopiston Teknisen osaston tuottamat. Tiedostoissa on ollut jonkin verran puutteita, joita on tekijöiden toimesta pyritty korjaamaan tämän raportin tarpeisiin.

Kansalliskirjastoa koskevat tutkimukset

Kirjastorakennuksen alkuperäisarkkitehtuurista ja sen varhaisista vaiheista on kirjoitettu monessa eri yhteydessä. Jo 1930-luvulla Arne Jörgensen on käynyt yksityiskohtaisesti lävitse rakentamisaikankohdan aikalaisaineistoa tutkimustaan "Universitetsbiblioteket i Helsingfors 1827-1848" varten ja myöhemmät artikkelit tuntuvat pohjautuvan pitkälti Jörgensenin esiin kaivamiin yksityiskohtiin. Taidehistoriallisesta näkökulmasta kirjastoa tarkasteli professori Lars Petterson vuonna 1957 julkaistussa artikkelissa ja professori Ville Lukkarinen on tutkinut erityisesti Rotundan rakennushistoriaa. Tutkija, tri. hc. Rainer Knapas on kirjoittanut kirjaston varhaisista vaiheista mm. Helsingin yliopisto 1640-1990 – kirjasarjan artikkelissa.

Kokonaiskuvan muodostamiseksi tässä selvityksessä käydään varhaisemmat vaiheet läpi lyhyesti ja pääasiassa aiempaan tutkimusmateriaaliin nojautuen. Toisaalta tähän selvitykseen on näistä varhaisista vuosista kerätty mahdollisuuksien mukaan autenttista aikalaismateriaalia ymmärrystä syventämään. Rotundan valmistumisen 1907 jälkeiset vaiheet ovat seuraavassa esityksessä keskeisinä, koska näistä vaiheista ei ole aiemmin tehty koostavaa tutkimusta.

Helsingin yliopistomuseon arkistossa on säilynyt muutaman kymmenen piirustuksen sarja kuultokankaalle laadittuja Rotundan rakennepiirustuksia, erityisesti rautaikkunoiden erikoispiirustuksia. Osa arkistoluettelon mukaisista piirustuksista on kadonnut, mutta ainakin osa näistä löytyy HYTO:n arkistosta paperikopioina. Ote G. Nyströmin toimiston ikkunapiirustuksista, HYM.

Tohtori Knapaksella on parhaillaan valmisteilla kirjaston käyttöhistoriaan painottuva laaja-alainen teos, jossa myös käsitellään kirjastorakennuksen vaiheita. Hän on ystävällisesti antanut käsikirjoituksensa myös tämän selvitystyön tueksi. Kirjaston käyttöhistorian tuntemuksen kautta rakennuksessa tehdyt konkreettiset muutokset saavat merkityksensä - tässä selvityksessä näihin kiinnostaviin ja kiharaisiin vaiheisiin on voitu vain lyhyesti viitata, jos edes sitä!

1.3. Rakennuksen suojeluhistoria

Engelin kirjastorakennuksen arvostus on taannut rakennuksen arkkitehtuurin säilymisen varhaisen muutosvaiheiden aikana. Ensimmäinen virallinen suojelutahto tuli julki, kun vuonna 1952 Senaatintorin ympäristö julistettiin ”vanhaksi kaupungiksi”. Tähän liittyvät määräykset kuitenkin kumoutuivat, kun vuonna 1959 tuli voimaan uusi rakennuslaki ja -asetus, joka edellytti, että

suojelutavoitteet tulee kirjata asemakaavamerkintöihin. Marraskuussa 1960 kaupunginvaltuusto päätti, että myös Senaatintorin asemakaava tulee päivittää suojelutavoitteet sisältäväksi. Kun peruskorjaus 1978-85 oli käynnistymässä, oli Senaatintorin alueen asemakaava edelleen kesken ja alue rakennuskiellossa. Rakennuslupa myönnettiin lausuntokierrosten jälkeen sillä suunnitelmien katsottiin noudattavan kaavoitussuunnitelmien tavoitteita.²

Kirjastorakennus suojeltiin valtioneuvoston päätöksellä³ 18.9.1980, valtion omistamien kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta annetun asetuksen (278/1965) nojalla. Kun kirjastorakennus siirtyi valtion omistuksesta (edustajanaan Senaatti-kiinteistöt) Helsingin yliopiston rahastojen omistukseen 14.12.2005, ympäristökeskus antoi suojelun turvaamiseksi seuraavat suojelumääräykset⁴:

1. Rakennuksia piha-alueineen tulee käyttää ja hoitaa siten, että niiden kulttuurihistoriallinen arvo säilyy.
2. Rakennusten ulkoarkkitehtuuri tulee säilyttää.
3. Rakennusten sisätilat tulee säilyttää. Muutokset ovat mahdollisia ja ne tulee toteuttaa sisätilojen historiallisia ja arkkitehtonisia ominaispiirteitä vaalien. Päärakennuksen ja kirjastorakennuksen salitilojen ja muiden päätilojen suojeluun tulee kiinnittää erityistä huomiota.
4. Rakennusten korjauksissa ja muutoksissa on kuultava Museovirastoa. Virasto voi myöntää vähäisiä poikkeamia suojelumääräyksistä.

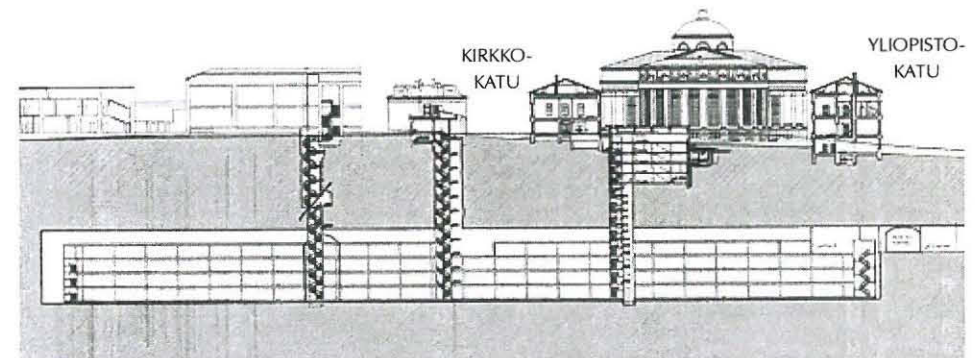
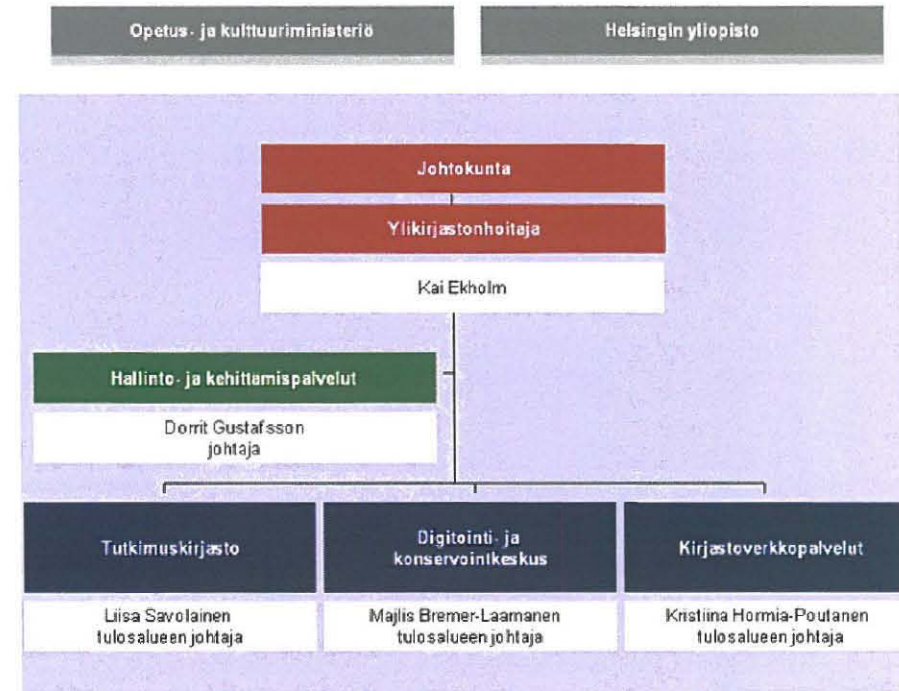
Senaatintori oletettavasti 1930-luvulla.
MVKA / Pietinen

I.4. Kansalliskirjasto: organisaatio lyhyesti

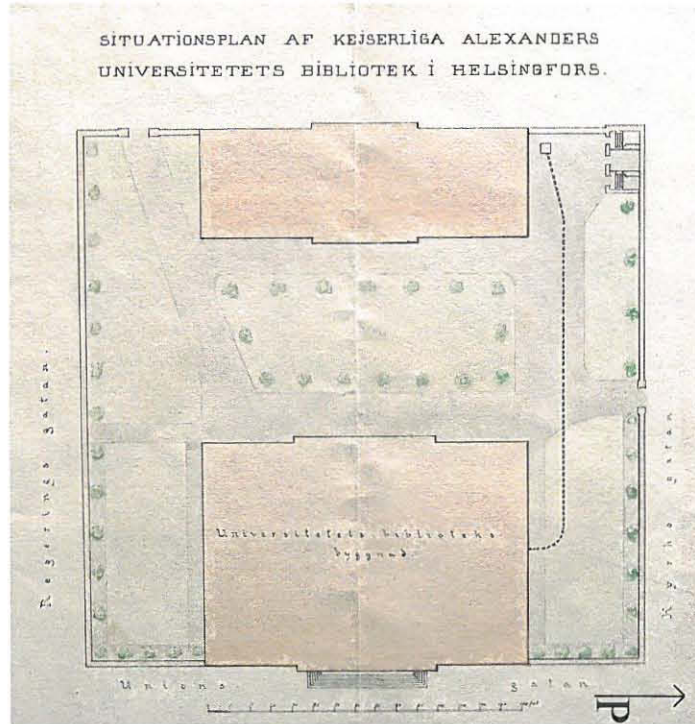
Kirjaston nykyinen, Helsingin yliopiston alaisen erillislaitoksen organisaatio muodostettiin vuonna 2006 ja kirjaston nimeksi tuli Kansalliskirjasto. Kansalliskirjaston toimintaa on vuodesta 2001 johtanut ylikirjastonhoitaja Kai Ekholm. Kirjaston toiminta jakaantuu kolmeen tulosalueeseen: Tutkimuskirjasto, Kirjastoverkkopalvelut sekä Kansallinen digitointi- ja konservointikeskus. Toiminnan kehittämistä vastaa myös johtaja Dorrit Gustafsson Hallinto- ja kehittämisspalveluista. Kansalliskirjaston toiminta-ajatus on kiteytetty seuraavasti: "Kansalliskirjasto turvaa kansallisen julkaistun kulttuuriperinnön saatavuuden yhteiskunnassa. Kansalliskirjasto välittää ja tuottaa tietosisältöjä kansalaisille ja yhteiskunnalle sekä kehittää palveluja yhteistyössä kirjastoverkon ja tietoyhteiskunnan muiden toimijoiden kanssa."

Vuonna 1995 Seepran korttelin länsilaita vapautui pitkän odotuksen jälkeen kirjaston käyttöön kun Farmasian laitos muutti Viikkiin. Fabianiaksi ristitty entinen Farmasian laitosrakennus peruskorjattiin kirjaston käyttöön, sekä kokoelmia, toimistotiloja että lukusaliäyttöä varten. Samassa yhteydessä rakennettiin mittavat maanalaiset varastotilat, nk. Luola sekä korttelin sisäiset maanalaiset yhteydet. Keskustakampuksen uusista tiloista huolimatta Kansalliskirjastolla on edelleen toimipisteet myös Helsingin Vallilassa, Mikkelissä ja Urajärvellä. Vallilassa sijaitsee Kirjastoverkkopalveluiden tulosalue sekä mm. Suomen ISBN-keskus, Fennican ja Violan yksiköt sekä vapaakappalettoimisto. Urajärvellä sijaitsee varastokirjasto ja Mikkelissä taas toimii Digitointi- ja konservointikeskus. Kirjaston vanha päärakennus sekä siihen liittyvä vuonna 1907 valmistunut Rotunda ovat Kansalliskirjaston henkinen sydän ja aivot. Tässä rakennuksessa ja siihen kiinteästi liittyvässä Fabianiassa sijaitsee Tutkimuskirjasto lukusaleineen ja erikoiskokoelmineen sekä hallinnolliset tilat.

KANSALLISKIRJASTON ORGANISAATIO JA JOHTAJAT 1.8.2011

Kansalliskirjaston keskustakampuksen maanalaiset luolat ja yhteydet.

Asemapiirustus ennen Fabianinkadun puoleisen laitosrakennuksen siipirakennuksia (ennen 1890). Tontin luoteisnurkassa sijaitsevat käymälät. Päiväämätön ja signeeraamaton, oletettavasti G. Nyström HYM 38:16.

Kirjaston terrassimuurin kaakkoisnurkassa sijaitseva, Helsingin perustamisen 300-vuotisjuhlan kunniaksi suunniteltu muistolaatta. Reliefin on suunnitellut kuvanveistäjä Felix Nylund ja rahoittanut Pro Helsingfors-säätiö. Kuva 2011

2. KIRJASTON KORTTELI

2.1. Kirjaston asemakaavallinen rooli

Kansalliskirjasto on C. L. Engelin Senaatintorin ympäristöön suunnittelemissa rakennuksista viimeisin. Yliopiston päärakennusta suunniteltaessa harkittiin kirjaston sijoittamista päärakennuksen yhteyteen. Engel kuitenkin suositteli, että kirjaston tulisi olla päärakennuksesta erillinen ennen kaikkea paloturvallisuuden nimissä, mutta myös päärakennuksen arkkitehtonisen selkeyden takia. Marraskuussa 1830 Suomen asioiden esittelystä vastaava valtiosihteeri Rehbinder ilmoitti, että keisari oli vahvistanut kirjaston sijainniksi yliopiston päärakennuksen pohjoispuolella olevan tontin.⁵ Näin kirjasto tulisi täyttämään Senaatintorin ylintä luoteisnurkkaa ja samalla siis täydentämään aukion sommitelmaa. (kts. Julkisivujen RHS 2010/Okulus Oy)

2.2. Seepran kortteli

Kirjaston pihapiiri ja istutukset

Kirjastorakennuksen rakennustyö valmistui vuonna 1840, mutta sisäpuolisia töitä jatkettiin edelleen. Korttelin kaikki tontit oli lunastettu yliopiston omistukseen ja tiettävästi tontin länsilaidalla sijainneet rakennukset purettiin vähitellen. Vuodelta 1844 on säilynyt signeeraamaton, Alexander Armfeltin hyväksymä aitasuunnitelma, joka vastaa nykyistä aitaa säilyneiltä osin. Aita on kiertänyt koko korttelin yhtenäisenä. Korkean graniittimuurin päällä oleva valurauta-aita terävine nuolenpääkärkineen on sulkenut korttelin, portit ovat sijainneet ainoastaan nykyisten Kirkkokadun ja Fabianinkadun suuntaan. Tontin kaakkoiskulma Senaatintorin suuntaan, jossa kirjastotontin tasaaminen on edellyttänyt korkean tukimuurin, rakenne on esitetty toteutettavaksi kookkaista limiini muuratuista graniittiharkoista. Muilta osin aidan perustus on esitetty tehtäväksi vapaamuotoisemmasta ladonnasta. Fabianinkadun puolella aitaan on varattu aukko suunnitteilla ollutta uudisrakennusta varten. Jean Wikin suunnittelema Kemian ja anatomian laitos rakennettiin 1844-46 tontin länsilaitaan, samaan akseliin kuin kirjastorakennus. Aidan luoteisnurkassa, Kirkkokadun ja Fabianinkadun risteyksessä, on aitaan kiinteästi liittyvä pieni, kaksipaikkainen ulkokuone, joka palveli myös kirjastoa aina 1900-luvun puolelle.

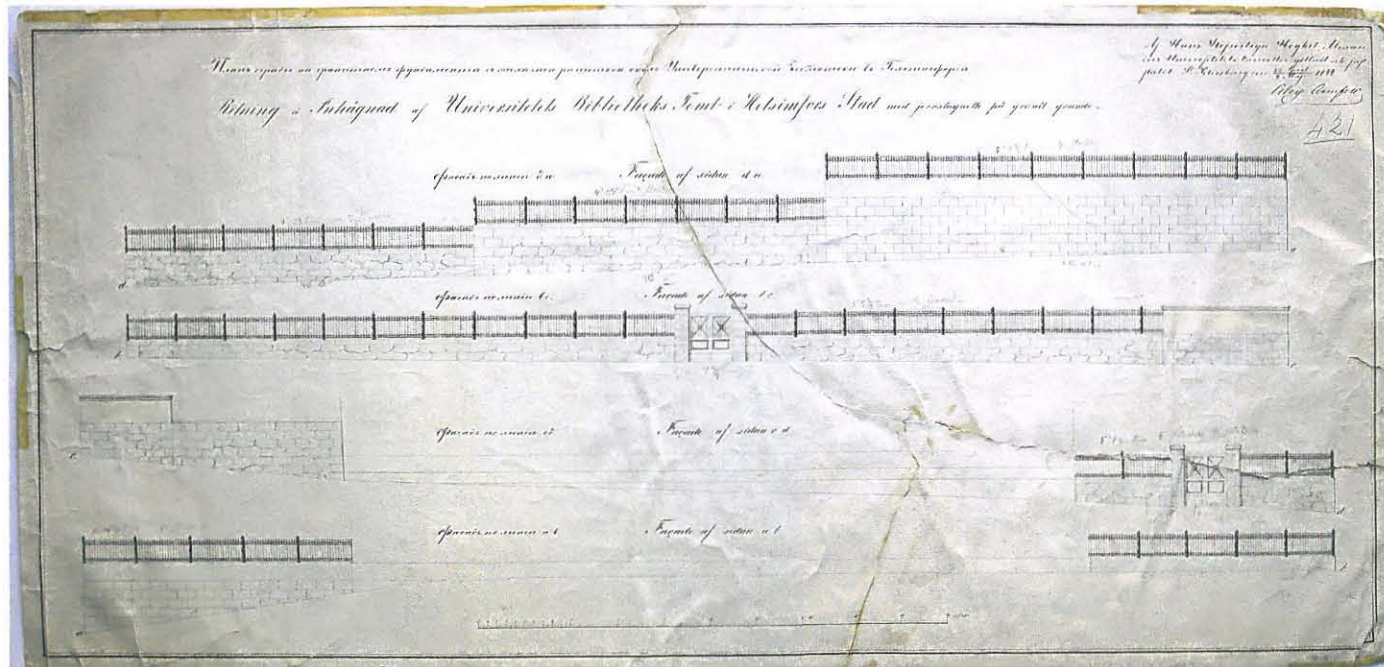
Varhainen asemapiirustus vahvistaa aitapiirustuksen toteutuneen suunnitelmien mukaisesti, ulkokuone mukaan lukien. Piirustuksessa esitetyt pihan istutukset ovat pragmaattiset. Korttelia kiertää säännöllinen puurivi, joka Unionkadun puoliskolla on sijoitettu jonkinlaiselle sorakais-talle. Näiden sisäpuolelle jää nurmi- tai muu istutusalue. Rakennuksia kiertää sorakaista. Rakennusten väliin on sijoitettu suuri istutusalue ja siihen kehä puita, noin viiden metrin välein. 1890-luvun alkupuoliskolla otetussa kuvassa pihan keskialueen puita ei näy, mutta korttelia kiertävät puut ovat kohtalaisen kookkaita.

Pihapiiri säilyi väljänä aina 1880-luvun lopulle, jolloin tontin länsilaidan laajennustyöt käynnistyivät. Kirkkokadun puoleinen vinkkelirakennus valmistui Anatomian laitoksen käyttöön 1890 ja Hallituskadun puoleinen siipi Farmaseuttisen laboratorion käyttöön 1897, molemmat arkkitehti Gustaf Nyströmin suunnitelmien mukaisesti. Näiden laajennussiipien myötä Wikin aiemmin vapaasti seisova ja kappalemäinen kemian laitos nielaistiin osaksi koko korttelin mittaista yhte-näistä julkisivua ja korttelin avoin, puistomainen asetelma sulkeutui länsilaidalta.

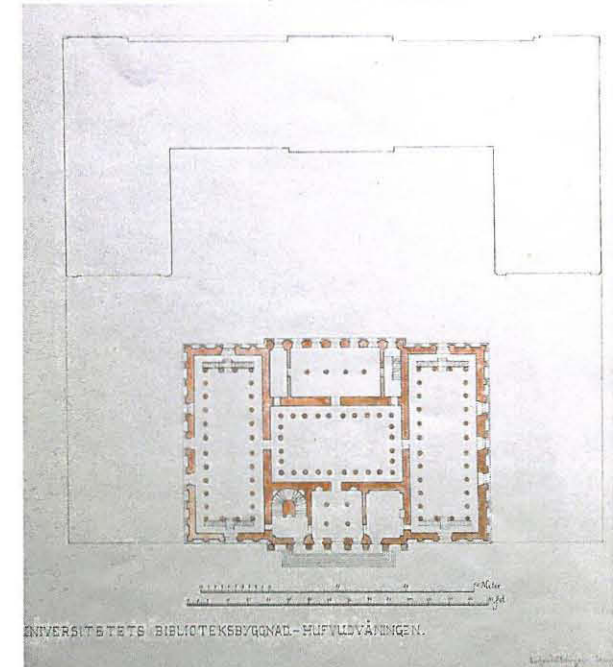

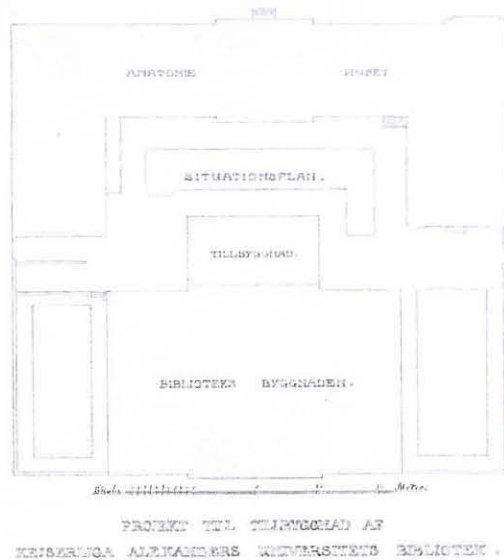
Kuva ennen Farmaseuttisen laitoksen rakentamista (1897). Pihapiiri on väljä ja tontin etelälaidan puurivi vaikuttaa ehjältä. MVKA

"Ritning å Inhägnad af Universitetets Bibliotheks i Helsingfors Stad med jernstaquette på granit"; hyväksyntä A. Armefelt 1844, signeeraamaton HYM 38:15.

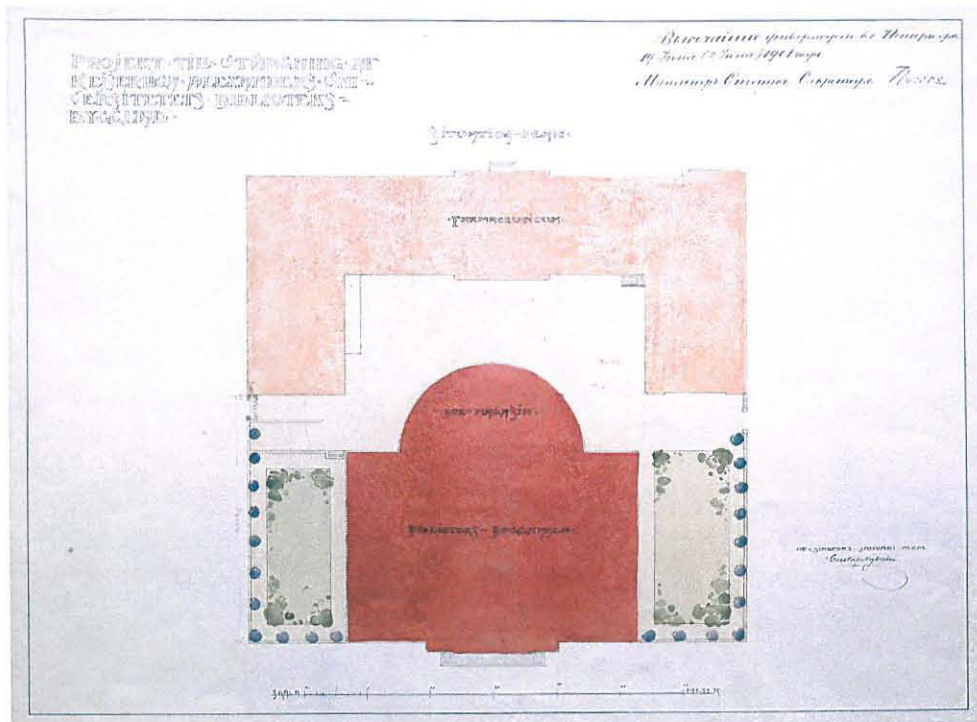
Ajantasapiirustus "Hufvudritningen lemnad till vaktmästaren den 7 Juni 1891 för att tillställas Sch-n." Nyström 1891 HYM 38:05.

Nyströmin ensimmäisen luonnosvaiheen asemapiirustus. Hallituskadun puoleinen kulkuaukko ja kirjaston molemmiin puolin sijainneet terassit on oletettavasti dokumentoitu olemassa olleen mukaisesti. Nyström 1898 HYM 38:06:01.

Nyströmin toisen luonnosvaiheen asemapiirustus. Nyström 1900 HYM 38:07:01.

Hallituskadun puoleinen, aiemmin yhtenäinen umpimuuuri aitoineen on oletettavasti tässä vaiheessa avattu keskiosaltaan siten, että pihalle on saatu läpikulkumahdollisuus. Suuri korkeusero kadun ja pihan välillä on aiheuttanut kuilumaisen kulkuyhteyden. Kirkkokadun puolen puinen portti on säilynyt alkuperäisellä paikallaan alusta alkaen. Nykyinen kestopuinen portti vuodelta 2010 on toteutettu edellistä porttimallia mukaillen.

Rotundan valmistumisen myötä 1907 piha-alue pieneni merkittävästi ja erityisesti sen luonne muuttui ahtaudessaan sisäpihamaiseksi. Rakennusten välinen puistomainen alue katosi kokonaan. Viimeistään tässä vaiheessa, mutta mahdollisesti jo 1800-luvun lopun uudisrakennusvaiheissa on eteläisen terassin länsireunaa madallettu siten, että vahtimestarin asunnon ikkunoita on kasvatettu ja aiemmin maan sisään jäänyt sokkelin osa on paljastunut. Vuonna 1935 Hallituskadun puoleisen korkean terassirakenteen kunnostamista varten anottiin vuotuista korjausmäärärahaa.⁶

Aarne Ervin johdolla toteutetun uudistus- ja peruskorjaustyön yhteydessä 1954-57 Rotundan ja nykyisen Fabianian väliin rakennettiin kellarivarasto ja yksi maanpäällinen kerros, nk. välivarasto eli "Monttu", joka jakoi sisäpihan vielä kahtia. Päärakennuksen etelä- ja pohjoispuolella olevat nurmetetut terassit ovat säilyneet jokseenkin muuttumattomina vuosikymmenestä toiseen.

Eteläiselle nurmialueelle sijoitettiin kaksi teosta, joista toinen liittyy laajemmin yliopiston historiaan, toinen nimenomaan kirjaston vaiheisiin. Aleksanteri I:n rintakuva asetettiin paikoilleen vuonna 1957, Matti Pohdon muistokivi vuonna 1988.

Aleksanteri I:n rintakuva

Lähellä julkisivua sijaitseva Aleksanteri I:n luonnollista kokoa suurempi rintakuva hankittiin Pietarista vuonna 1814 sijoitettavaksi Turun Akatemian vastavalmistuneeseen juhlasaliin kunniapaikalle. Kun yliopisto siirrettiin Helsinkiin, saapui myös rintakuva, tosin pienellä viiveellä, pääkaupunkiin.

” Turun Akatemia tilasi veistoksen Venäjän tuon ajan merkittävimpiin kuuluvalta kuvanveistäjältä Ivan Martosilta. Vanhoista asiakirjoista käy selville, että Akatemia maksoi veistoksesta 6800 ruplaa vuonna 1814. Aleksanteri I:n rintakuva siirrettiin 1832 - viisi vuotta Turun palon (1827) jälkeen - Helsingin vastavalmistuneen yliopiston juhlasaliin, jota suunnitellesaan arkkitehti C.L. Engel oli ottanut huomioon veistoksen sijoituksen. Kansallismielisten ylioppilaiden vaatimuksesta ja konsistorin päätöksellä keisarin rintakuva poistettiin 1932 juhlasalista ja sijoitettiin konsistorin saliin. Kansallismuseon pihalla veistos oli vuodesta 1944 vuoteen 1957, jolloin se siirrettiin nykyiselle paikalleen Helsingin yliopiston kirjaston nurmikolle, nyt ilman koristelijoita ja tekstejä. Näistä tehtiin uudet versiot kymmenen vuotta myöhemmin (Eero Pettersson / Aulis Blomstedtin toimisto). Aleksanterin rintakuva edus-

1933 HKM

1997 HYM

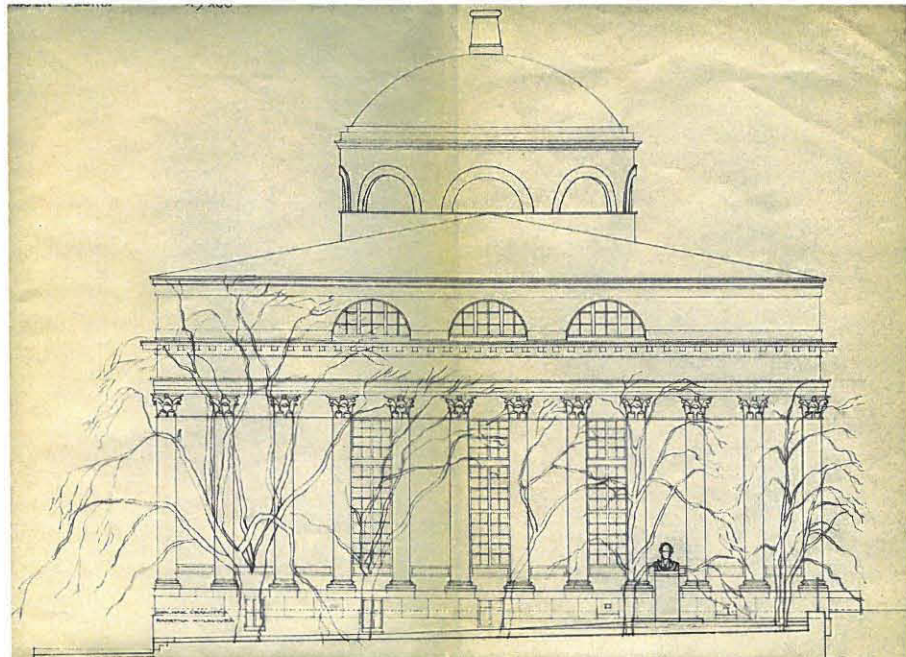

Elokuu 2011

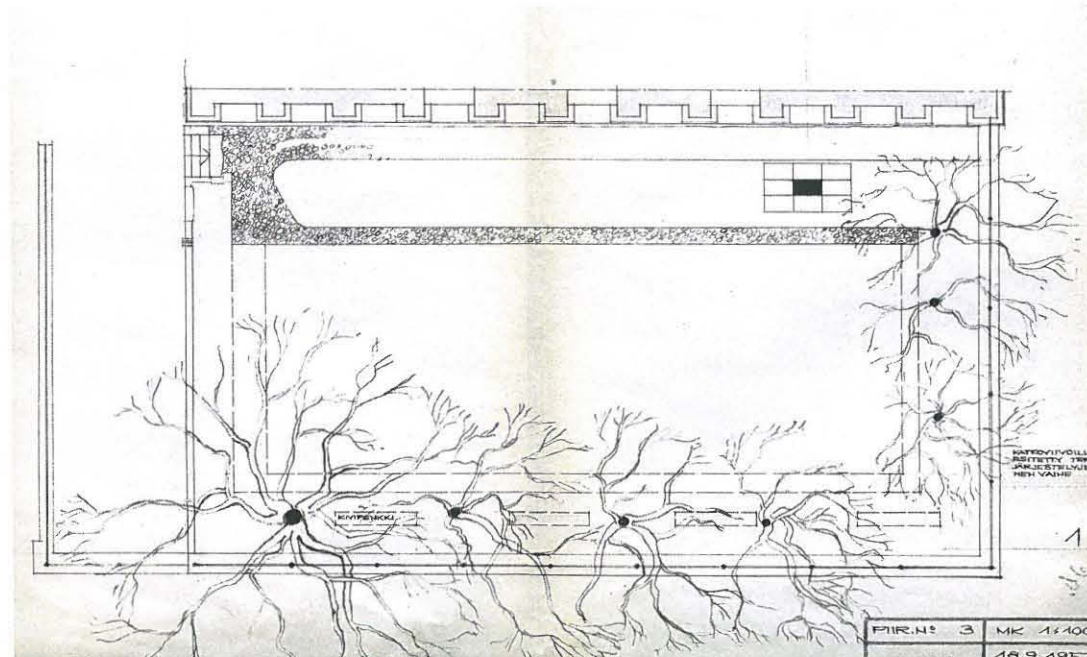
Elokuu 2011

Aulis Blomstedtin toimisto 18.9.1957 TILA

taa uusklassista hallitsijakuvaperinnettä. Keisari on kuvattu roomalaisena imperaattorina. Aleksanteri I:n rintakuva on pronssia. Sen korkeus on luonnollista kokoa huomattavasti suurempi, n. 130 cm. Jalustassa olevan tekstin on alun perin muotoillut professori Johan Erik Wallenius.”⁷

Rintakuvan sijainnista on keskusteltu muutamaankin otteeseen, aivan viime vuosinakin. Vuonna 2006 Aleksanteri-insituutti muutti uusiin tiloihin ja johtaja Markku Kivinen ehdotti tällöin veistoksen siirtämistä instituutin yhteyteen. Aloite ei saanut kannatusta, mutta jo seuraavana vuonna ryhmä kaupunginvaltuutettujen toivoi patsaalle näkyvämpää sijoitusta, esimerkiksi pohjoisen sivupihan puolelle. Tässä yhteydessä Museovirasto totesi: ”Muistomerkki on Helsingin pääkaupungin historiallisen keskustan suojellun kulttuuriympäristön jo vakiintunut osa, johon on syytä kajota vain erittäin painavin perustein ja rintakuvan luonteen ja merkityksen kannalta kaikin puolin hyväksyttävien muutosehdotusten varassa.” Rintakuvan nykyinen sijainti kirjaston korinttilaiset pylväät takanaan ja Senaatintorille aukeava, levollinen terassi edessään koettiin veistoksen arvolle hyvin osuvaksi ja Aleksanteri I:n henkilöhistoria huomioiden osuvaksi.

Suunnitelmassa näkyy vuoden 1957 puuston sen hetkinen tila. Läntisin suuri puu on edelleen olemassa oleva koolas hevoskastanja. Puiden väleihin sijoitetut kivipenkit eivät ilmeisesti koskaan toteutuneet.

Aulis Blomstedtin toimisto 18.9.1957 TILA

Matti Pohdon muistokivi

Toinen nurmialueella sijaitseva teos on Matti Pohdon hautakivi vuodelta 1858. Legendaarinen kirjan kerääjä ja kirjaston mesenaatti Matti Pohto haudattiin Viipurin Ristinummen hautausmaalle vuonna 1857. Vuotta myöhemmin ylioppilaiden kerästyöstä saaduilla varoilla haudalle sijoitettiin kirjan muotoinen graniittinen hautakivi. Kiertelevänä kansanmiehenä ja bibliofiilinä tunnettu Pohto tutustui kirjastonhoitaja Pippingiin ja vuosien kuluessa lahjoitti tai myi kirjastolle edulliseen hintaan satoja kirjastosta puuttuvia teoksia. Testamentissaan Pohto lahjoitti kirjastolle kokoelmistaan yhden kappaleen jokaista suomalaista, ennen Turun paloa painettua kirjaa. Pohton elämäkerran kirjoittanut Walter Appelqvist arvioi, että tämän kokoelmassa oli yhteensä 5000 vanhaa suomalaista teosta, joista Helsingin yliopisto sai 1300 nidettä korvaamaan mm. Turun palossa menetettyjä teoksia. Elokuussa 1988 Ristinummen hautausmaalla 130 vuotta sijainnut hautakivi siirrettiin kirjaston nurmelle, lehmuksen ja hevoskastanjan väliin.⁸ Siirto liittyi osaltaan tärkeään juhluvuoteen, jolla haluttiin juhlistaa suomalaisen kirjan historian pitkää polkua. 500 vuotta aikaisemmin, vuonna 1488 ilmestyi ensimmäinen Suomea varten painettu kirja: Missale Aboense.

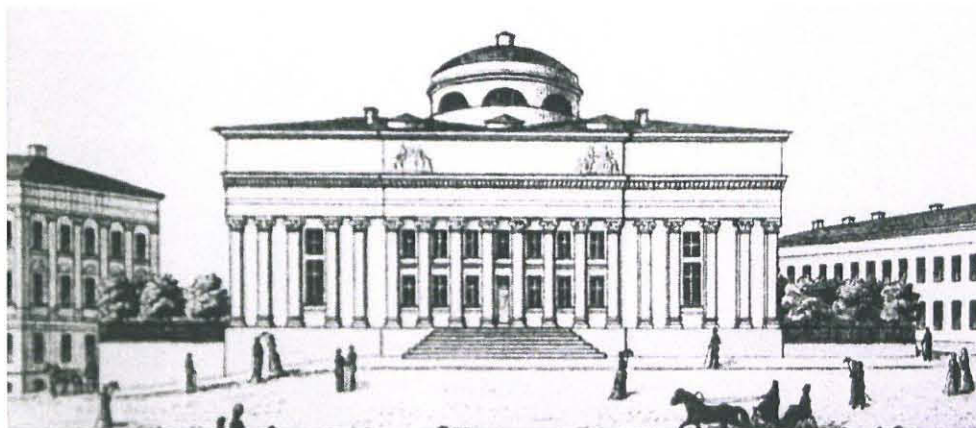
Matti Pohdon muistokiven paljastamistilaisuus 1988. KK kuva

Matti Pohdon muistokivi, nykytila elokuu 2011.

Matti Pohdon muistokivi, nykytila toukokuu 2011.

1877 Liewendahl

1900-l taite, MVKA

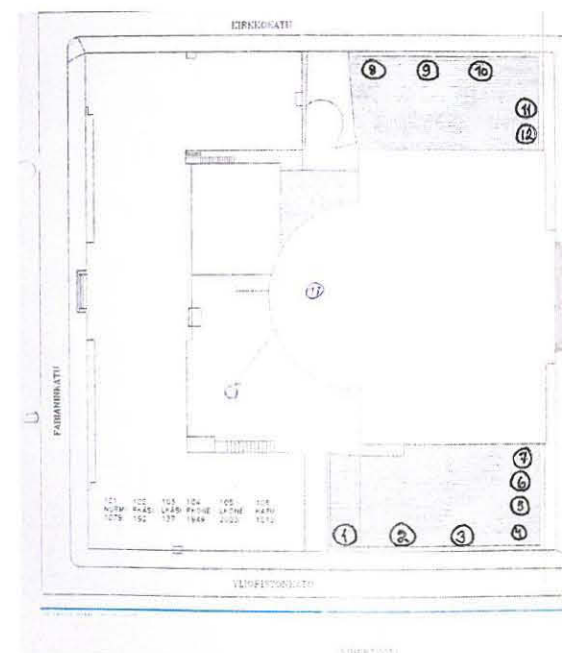

Noin 1909

Nykyinen puusto ja istutukset

Vanhemman valokuvamateriaalin perusteella päätyy epäilemään, että kirjaston ympärille on alun perin istutettu hevoskastanjoita, mahdollisesti myös lehmuksia. Pihapiirin nykyiset kolme hevoskastanjaa ja yksi lehmuksesta lienevät alkuperäisiä, suuri osa muista lehmuksista vähintään 1800-luvun puolelta. Eteläpihalla oleva hevoskastanja on erittäin kookas ja kohtalaisen hyväkuntoinen, pohjoispihan Unionkadun puoleiset hevoskastanjat on latvuksesta rajusti typistetty syyskuussa 2001. Vanhat rungot ovat muutamassa vuodessa kasvattaneet elinvoimaiset uudet latvukset.

1800-luvun lopun kuvissa näkyy komeasti kukkivia, kookkaita hevoskastanjoita, mutta lehmusten tunnistaminen mustavalkoisista kuvista on vähemmän varmaa. Unioninkadun suuntaisen puurivin nykyiset lehmusyksilöt kirjaston eteläpuolella ovat tunnistettavissa jo 1900-luvun alkupuolen kuvista, mutta vuoden 1907 kuvassa kirjastoa lähinnä oleva, sittemmin poistettu puu lienee ollut myös hevoskastanja. Saman rivin eteläisin puu, eteläpihan nurkkapuu, on vielä 1900-luvun alussa ollut talvisen oksiston perusteella pikemminkin hevoskastanja kuin lehmus. Vuoden 1956 kuvassa nurkkapuu on kokonaan poistunut ja nykyisin nurkassa on nuorehko lehmus. Nurmialue ulottuu aitarakenteeseen kiinni.

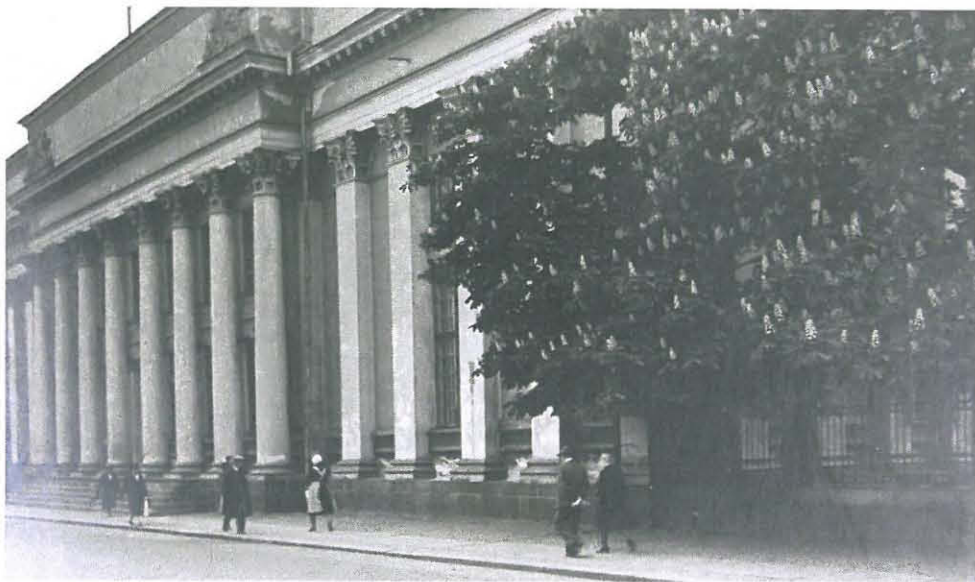

13.9.2001	puulaji	halkaisija	kunto
1	lehmus	110	kohtal
2	hevoskast.	60	hyvä
3	lehmus	45	hyvä
4	lehmus	20	huono
5	lehmus	30	hyvä
6	lehmus	40	kohtal.
7	lehmus	40	hyvä
8	lehmus	55	kohtal.
9	lehmus	60	kohtal.
10	lehmus	60	kohtal.
11	hevoskast.	90	huono
12	hevoskast.	80	huono

Helsingin yliopiston Vihertöiden syyskuussa 2001 tekemä puiden karttoitus tarjoaa perustietoa puista. Voidaan epäillä, että puut 1, 2, 11 ja 12 ovat suurella todennäköisyydellä peräisin rakennusajankohdasta. Myös pohjoisreunan lehmukset 8-10 ovat hyvin iäkkäitä.

Ajoittamaton kuva eteläiseltä terassilta, oletettavasti vuosisadan vaihteen tienoilta. Nurkkapuun oksisto vaikuttaa enemmän hevoskastanjalta kuin lehmukelta, mutta Unionkadun suuntaiset puut ovat nykyiset lehmukset. MVKA

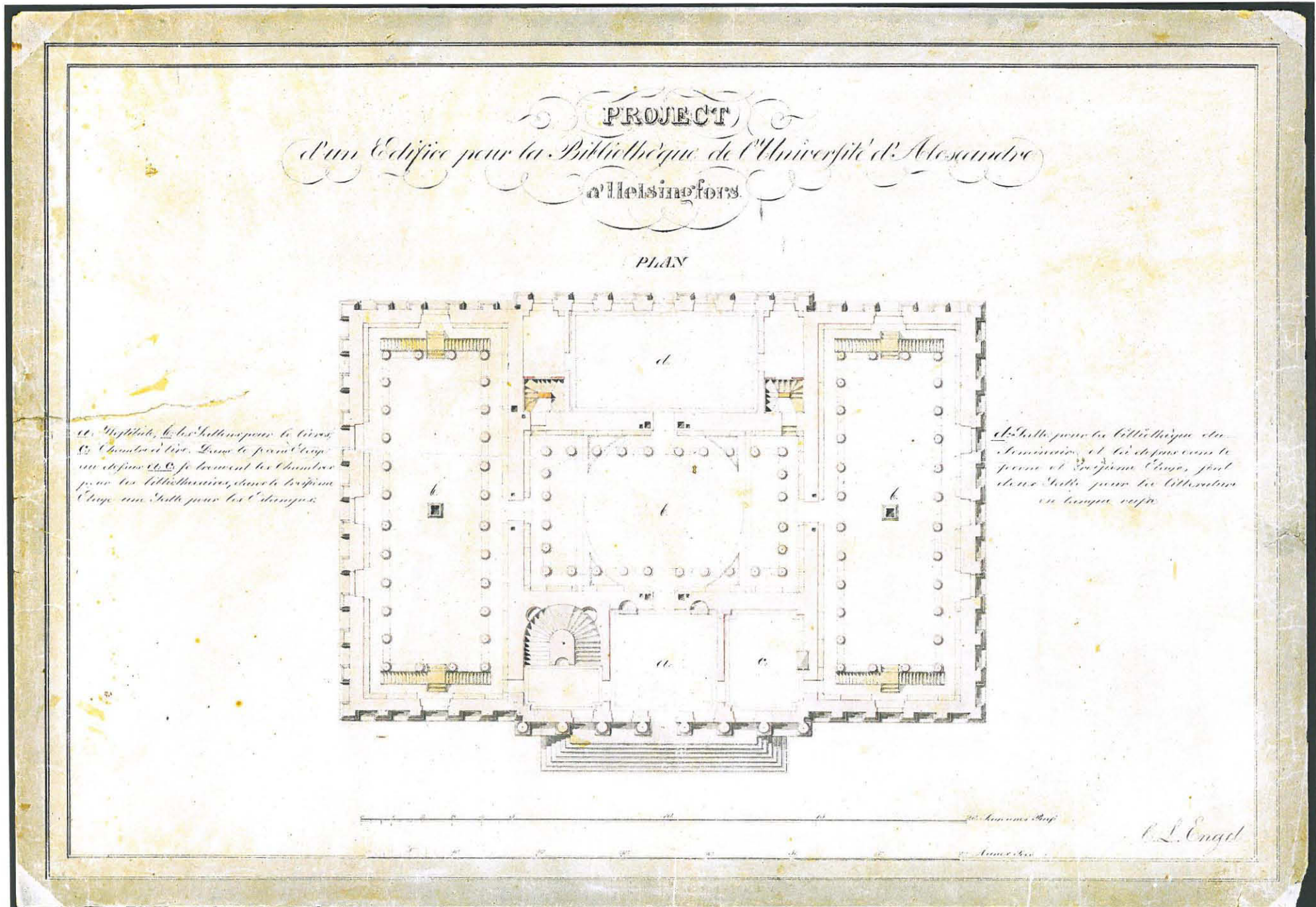
Hevoskastanjat kukkivat, noin 1920-l, MVKA

1956 HKM

2011

3. C. L. ENGELIN KIRJASTO

3.1. Kirjaston suunnittelun varhaisvaiheet

Helsinkiin siiretyn yliopiston kirjasto sijoitettiin väliaikaisesti Senaatin linnaan, mutta tarve kirjaston omasta rakennuksesta oli tuotu esille jo päärakennuksen suunnittelun yhteydessä. Engelin tiedetään tehneen ensimmäiset luonnokset uutta kirjastoa varten talvikaudella 1831-32, ”ikään kuin omaksi huvikseen”.⁹ Kirjaston vähitellen kasvaessa tarve omalle huoneistolle kävi vuosi vuodelta suuremmaksi. Joulukuussa 1832 yliopiston rehtori Melartin mm. ehdotti Rehbinderille mahdollisuutta sisustaa kirjasto silloiseen ”inspektorintaloon”, mutta ehdotus ei toteutunut. Rahoituksen saaminen kirjastolle ei ollut mitenkään itsestään selvää ja päärakennuksen rakentamiseen saadun vuoden 1827 lainan lyhentämisen aloittaminen oli pian ajankohtaisia. Uudisrakennuskomitea ei pystynyt tuloistaan rahoittamaan rakentamista. Vuonna 1834 kirjastonhoitaja F. W. Pipping ehdotti Rehbinderille keisarilta anottavan lisää korotonta lainaa, mutta Rehbinder ei tietävästi vienyt asiaa eteenpäin. Vuonna 1836 Pipping uudisti pyyntönsä, minkä seurauksena rahoitus järjesteltiin aiemman lainan takaisinmaksun lykkäämisellä. Vuoden 1827 lainan takaisinmaksun alkua siirrettiin aina vuoteen 1841, eikä lainasta peritty korkoa. Tämä ratkaisu oli merkittävä taloudellinen tuki yliopistolle ja on myös epäilty, että keisari joutui maksamaan näitä korkoja omasta taskustaan. Uuden kirjastorakennuksen suunnitelmat tuli nyt laatia esittelykuntoon.¹⁰

Engel luovutti piirustukset Rehbinderille keisarin esittelyä varten jo lokakuussa 1833, mutta Rehbinder viivyteli niiden esittelyssä, ilmeisesti taloudellisen tilanteen ollessa vielä avoinna. Talvella 1833-34 Engel toteaa päivittäin odottavansa viestiä hankkeen hyväksymisestä.¹¹ Vasta kesäkuun 8. 1836 Rehbinder esitteli Engelin laatimat suunnitelmat keisarille. Engel on kirjeessään veljensä pojalleen todennut laatineensa kirjastosta kolme julkisivuvaihtoehtoa, joista keisari valitsi Engelille vähiten mieluisan. Kirjaston virka-arkistossa säilytettävässä julkisivupiirustuksessa on Keisarin hyväksyntä ja vahvistus, Rehbinderin allekirjoituksella sinetöitynä.

3.2. Kustannukset ja urakoitsijavalinta

Engelin laatimassa kustannuslaskelmassa kokonaiskustannukset olivat noin 258 000 ruplaa (bank. ass.).¹² Kesällä 1836 yliopiston konsistorissa tehtiin päätös kokonaisurakan kilpailuttamisesta. Urakkaan sisällytettiin rakentamiseen liittyvät kaikki työt tontin rakentamisen valmistelutöistä

aina viimeistelymaalauksiin.¹³ Elokuussa 1836 pidetyssä urakkahuutokaupassa tarjotut urakkasummat vaihtelivat välillä 241 700 ... 253 000. Edullisimman tarjouksen oli jättänyt kauppias Nikolai Korostileff, joka urakoi Helsingissä lukuisia rakennuksia. Kauppias J. F. Lovén toimi tarjouksessa bulvaanina, ilmeisesti sen takia, että Korostileffin hiukan aikaisemmin suorittama yliopiston observatorion rakennustyö ei ollut saanut tilaajalta kiitosta. Apteekkari Aschanin 100 ruplaa korkeampi tarjous, johon lisäksi liittyi takaussitoumus, katsottiin luotettavammaksi lähtökohdaksi. Konsistorissa kuitenkin päädyttiin vielä pyrkimään edullisempaan urakkahintaan neuvottelemalla tarjonneiden urakoitsijaehdokkaiden kanssa erillisesti. Tämän kilpailuttamisen seurauksena luotettavana pidetty kauppiasurakoitsija Uschakoff päätyi tarjoamaan työtä huomattavasti alennettuun, 200 000 ruplan hintaan. Lopullinen urakkasopimus allekirjoitettiin 10.11.1836 Uschakoffin kanssa.¹⁴

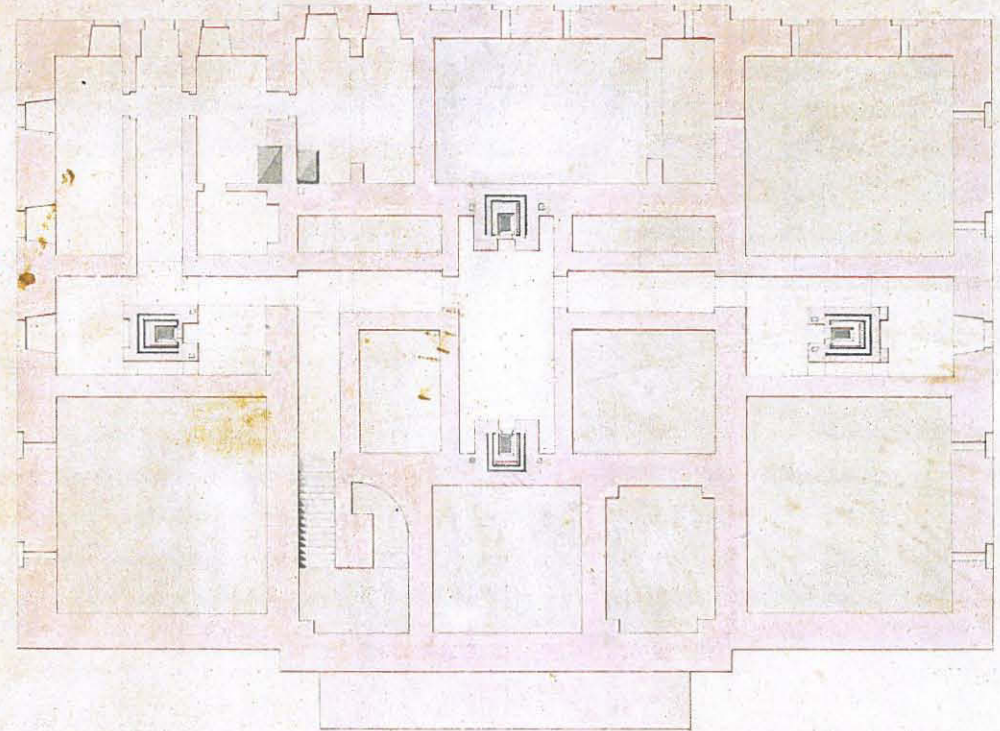
Tontin länsilaidalla olevat yksityistalot eivät olleet suoranaisesti tulevan rakennuksen tiellä, mutta tulevia tarpeita ja rakennustyön varastointia varten sekä työn järjestelyn helpottamiseksi myös näiden omistus päätettiin hankkia yliopistolle.

3.3. Rakennustyö ja kirjaston käyttöönotto

Varsinainen rakennustyö alkoi kesäkuudella 1837. Lehti-ilmoituksessa 25.7.1837 haettiin yliopiston toimesta vielä erikseen louhintaurakoitsijaa, jonka tuli vastata noin 370 kuutiokynnärän louhimisesta kirjaston tontilta. Kustannusarviossa louhinnan osuudeksi oli arvioitu noin 480 ruplaa.¹⁵ Perusmuurien muuraustyö eteni ensimmäisenä rakennusvuotena pitkälle syksyyn 1837 ja lämpimien säiden ansiosta Engel salli muuraustyön jatkaa vielä lokakuun alun jälkeenkin. Kesäkauden 1838 tavoitteisiin kuulunutta keskisalalin kupolin muuraamista siirrettiin Engelin määräyksestä kesään 1839, jotta muurit varmasti saavuttaisivat vaaditun lujuuden.¹⁶ Näin ollen kupolisalin viimeistely siirtyi vuoteen 1840.

Engelin terveys heikkeni dramaattisesti keväällä 1839 ja sairaus johti kuolemaan toukokuussa 1840. Engel ei siis ole nähnyt salien viimeisteltyä asua, tuskin myöskään julkisivuja kalkattuina. Kirjaston valmistumista tuli johtamaan arkkitehti Jean Wik, joka oli nimetty yliopiston arkkitehdiksi joitain vuosia aiemmin. Marraskuussa 1840 urakoitsija Uschakoff luovutti rakennuksen tilaajalle. Salien pylväävät kipsimarmoripintoineen ja kipsikapiteeleineen, samoin lehterien puiset kaiteet ovat kuuluneet pääurakkaan, mutta kiinteät kirjahyllyt eivät.¹⁷ Käyttöönottoa jouduttiin odottamaan vielä useampia vuosia. Heti rakennuksen luovutuksen jälkeen senaatin taholta

Le PROJET
d'un Codex pour la Bibliothèque de l'Université d'Alexandre, à
HELSINGFORS.
Souterrain.

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

26. Joulukuuta 1851
27. Heinäk. 1851

C. L. Engelb.

C. L. Engelin laatima pohjapiirustus kirjaston kellarikerroksesta. Piirustus on päiväämätön. KKVA

kyseltiin muuttoajankohtaa, jotta kirjastohuone senaatinlinnassa vapautuisi. Tähän todettiin, että muutto saattaisi toteutua aikaisintaan vuonna 1843, sillä kaiken rakennusaikaisen kosteuden tuli poistua ennen kirjojen tuomista.¹⁸ Kuivumista odotellessa viimeistelytyöiden valvonnasta ja suunnittelusta vastannut arkkitehti Jean Wik käynnisti kirjahyllyjen teettämisen.¹⁹ Yliopisto hankki puutavaran kuivumaan jo 1841 ja tavoitteena oli saada puutavara kalustekelpoiseksi elokuuhun 1842 mennessä. Kalusteurakoitsijaksi valikoitui kauppaneuvos Gadd (urakkahinta 3942 hopearuplaa). Syksyllä 1842 kirjaston salit olivat rehtorin ilmoituksen mukaan edelleen liian kosteat kalustettaviksi, ja vasta elokuussa 1844 vastaanotettiin kalusteurakka ilman huomautuksia.

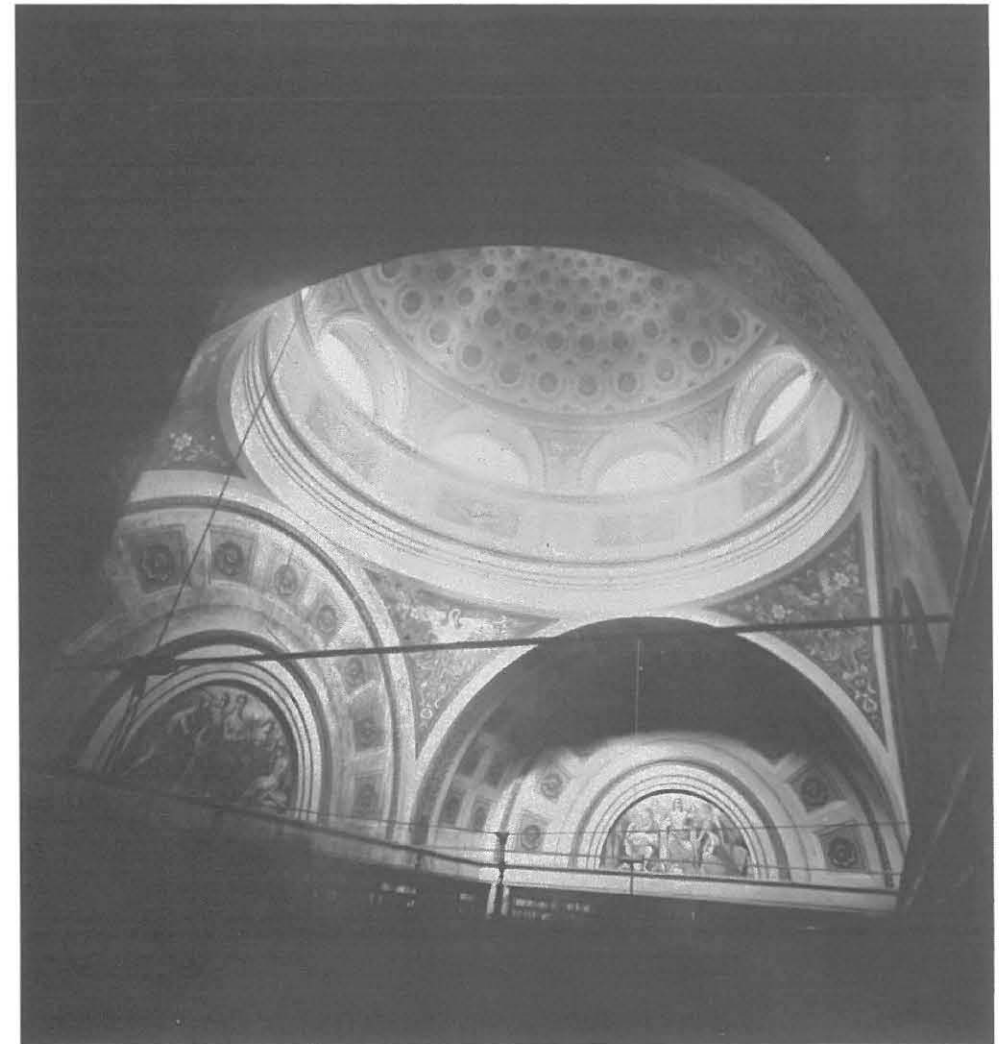
Vuonna 1843 kellariin toteutettiin, oletettavasti jokseenkin Engelin suunnitelmien mukaisesti neljä suurta kalorifeeriuunია, joiden avulla rakennusta ryhdyttiin lämmittämään. Vasta vuonna 1845, kun rakennusta oli kahden vuoden ajan uutterasti lämmitetty ja tuuletettu, saattoivat Engelin seuraajaksi valittu arkkitehti Lohrmann ja yliopiston arkkitehti Wik suorittamansa katsastuksen perusteella todeta, että mikään ei enää estä kirjojen siirtämistä.

3.4. Kokonaisratkaisun arkkitehtuuri

Engelin talvella 1831-32 tekemät luonnokset eivät tietävästi ole säilyneet, mutta hän kuvailee perusratkaisua seuraavasti: *”Kolmeen pääsaliin sopisi juuri 100 000 nidettä. Kaikki salit holvataan. Keskimmäinen sali saa valonsa ylhäältä. Jokaista salia reunustaa rivi korinttilaisia, stukkomarmorisia pylväitä, joiden takana sijaitsevat kirjakaapit 3 rivissä päälletysten muodostaen pylväiden taakse 2-kerroksisen gallerian. Kun tämä rakennus joskus toteutuu, ei millään yliopistolla Euroopassa ole esittää kauniimpaa.”*²⁰

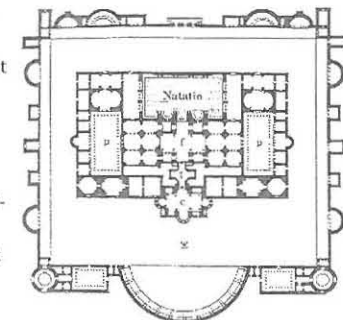
On kiinnostavaa, että kaikki Engelin mainitsema piirteet toteutuivat täsmällisesti, vaikka rakennustyöt käynnistyivät vasta kesällä 1837, viisi ja puoli vuotta tämän kirjeen jälkeen. Kirjasto on hahmoltaan kuutiomainen, lähes räystätön rakennusvolyymi, jonka sisätiloihin kätkeytyy perusidealtaan hyvin yksinkertainen tilasarja. Pääsalit asettuvat H-kirjaimen tapaan: eteläinen ja pohjoinen kirjasto ovat muodoltaan kapean pitkiä, poikkiviivan kohdalla oleva keskisali hiukan lyhyempi ja leveämpi. Näiden kainaloihin, pääjulkisivun ja pihajulkisivun keskisaliin asettuu pienempiä tiloja: eteistilat, pieni lukusali, porrashuoneita ja pienempiä kirjastoleja.

Engel itse piti kirjastosuunnitelmaansa onnistuneena ja voidaan ajatella, että hän on suunnitelmassa toteuttanut omia ihanteitaan. Tietävästi Engelillä on ollut varsin vapaat kädet rakennusta suunnitellissaan.^{20B} Ystävälleen Herrlichille kirjoittamassaan kirjeessä Engel tosin harmitteli sitä,

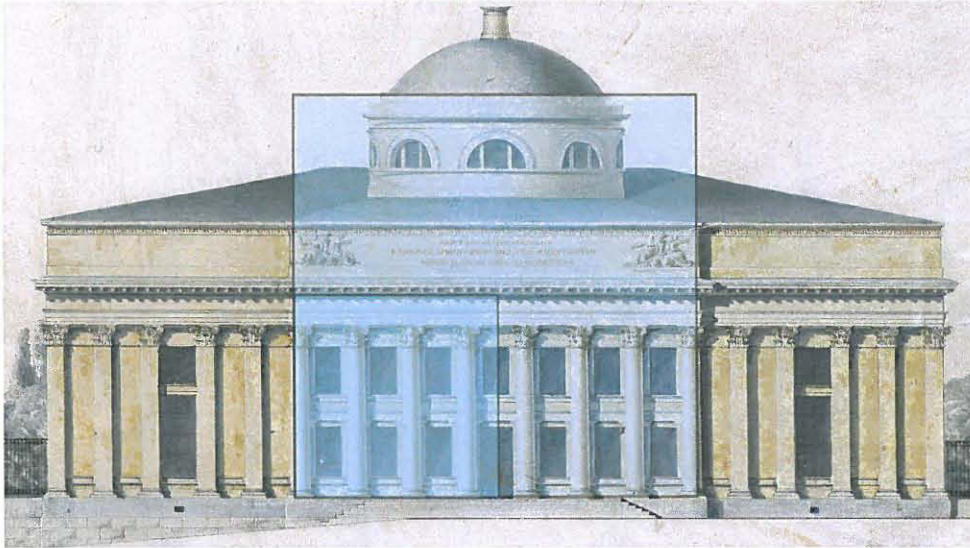

Ylhäältä lankeava luonnonvalo piirtää kupolosalin holvauksien muodot auringon paistaessa vahvasti, pilvipoudalla herkästi. Professori Lars Pettersson on aikanaan todennut kirjastorakennuksen viittaukset antiikin roomalaiseen rakennustaiteeseen ja erityisesti kirjaston ja Roomassa sijainneen Diocletianuksen termien pohjaratkaisujen sukulaisuuden. Kuva N. E. Wickberg / SRM

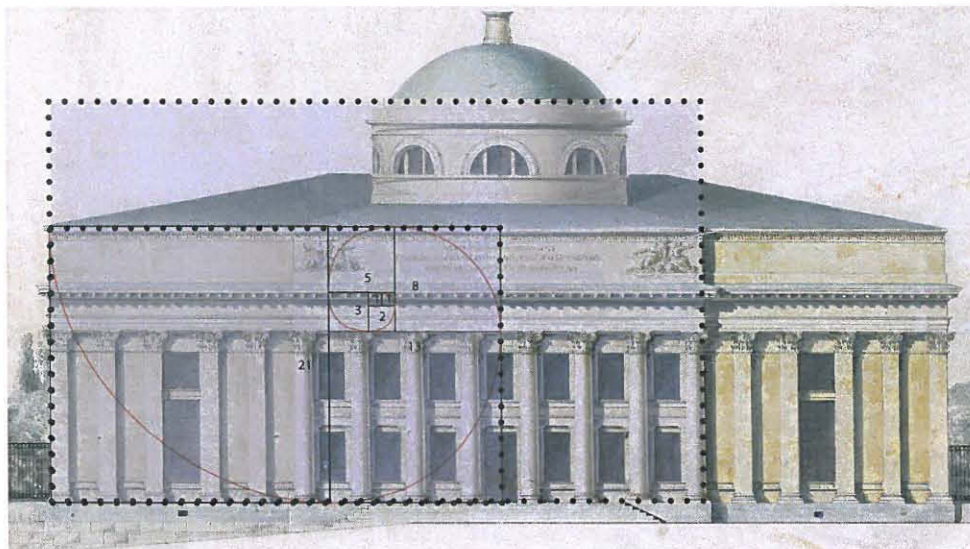
Diocletianuksen termien pohjapiirustus. Keskeinen sali on pääjulkisivun suuntainen, päätysalit tähän nähden poikittain. Tilallisesti kirjaston ja väitetyt esikuvan kokonaisuus ja tilojen keskinäiset suhteet poikkeavat toisistaan monin tavoin. Kuva: wikimedia

- palkiston voimakkain varjoviiva leikkaa keskirisaliitin siten, että sen alle jäävä muoto on tasan 1:2
- keskirisaliitin leveyttä vastaava korkeus asettu projektiossa täsmälleen kattokupolin alalaitaan

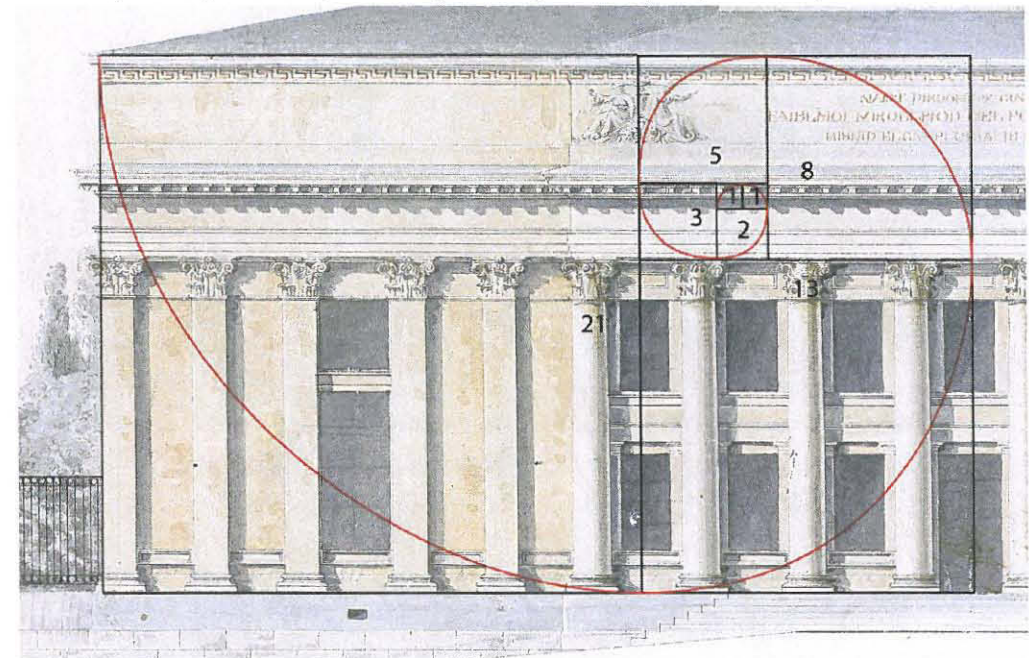

Kultaisen leikkauksen muoto kertaantuu julkisivun päälinjoissa:

- korkeuden suhde puolikkaaseen julkisivuun
- projektiopiirustuksessa kultaisen leikkauksen suhde poimii myös kupolin listan linjan
- reliefien keskiaksentti asettuu myös kultaisen leikkauksen mukaan
- palkiston suhde koko julkisivuun on varsin tarkasti klassisen matemaattisen jaon mukainen

että keisari oli päätenyt vähiten mieluisaan hänen laatimistaan kolmesta julkisivuehdotuksesta. Engelin suunnitelman geometrinen tarkastelu ansaitsi huolellisen ja paneutuvan tutkimuksen. Aukeaman kuvituksessa on poimittu esille muutamia ilmeisiä geometrisiä suhteita, joita rakennus ja sen sisätilat toteuttavat.

Engelin kirjaston suuriin saleihin ja seiniä kiertäviin kiinteisiin kirjahyllyihin perustuva pohjakaa-va toteuttaa eurooppalaisen ja myös venäläisen kirjastorakentamisen aikalaisratkaisuja ja varsin pitkää perinnettä. Suhteellisen vähäinen nidosmäärä (nykypäivään verrattuna) sijoittui seinus-toille, muutoin salit olivat varsin niukasti kalustettuja. Veistosten sijoittaminen saleihin on ollut tyyppillistä. Kirjaston tyylillinen kehitys rakennustyyppinä seuraa luonnollisesti arkkitehtuurivirtaus-ten yleistä historiaa, mutta samalla myös kirjan ja sen arkipäiväistymisen historiaa. Kirjastot ovat edelleen tiedon temppeleitä, mutta kirjat ovat vuosisatojen kuluessa menettäneet "pyhytensä" ja tieto on tarjolla kaikille. Engelin kirjaston suunnittelu osuu nopeasti kasvavan kirjapainoalan ja paisuvan kirjallisen tuotannon alkuvaiheeseen. Nämä kolme suurta salia on luotu kirjojen pyhäköksi, kirjojen säilyttämistä varten. Alun perin yleisön pääsy kirjaston tiloihin oli rajoitettu pieneen lukusaliin eteishuoneen vieressä. Suuret salit olivat vain yliopiston muodostaman aka-teemisen yhteisön jäsenien käytettävissä, ja aina kirjastonhoitajan opastuksella ja valvonnassa.

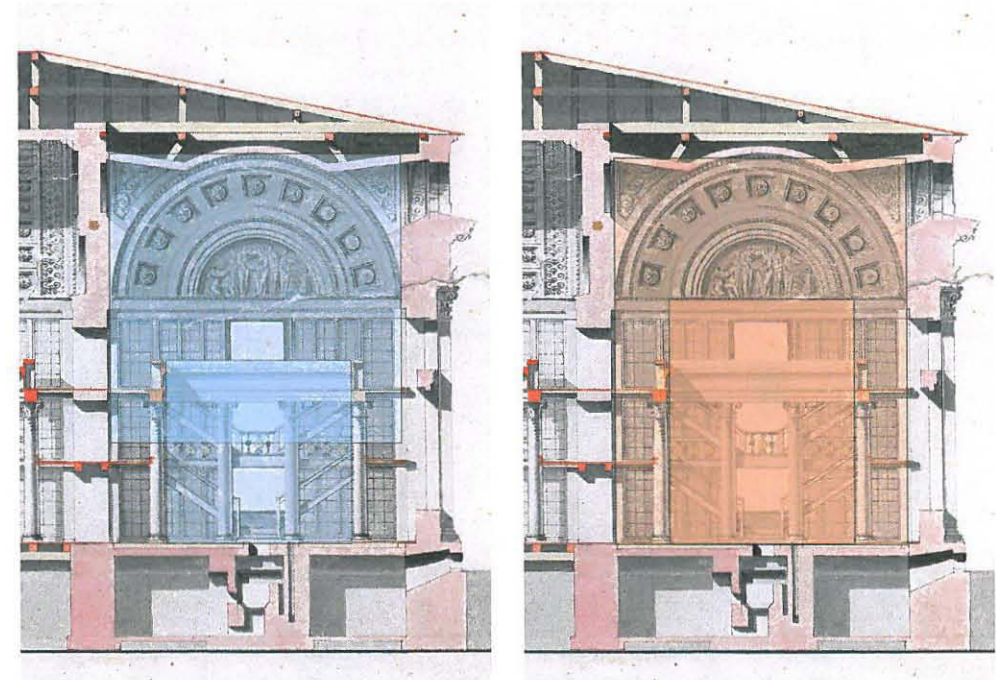

3.5. Perusrakenne

Yliopiston kirjaston perusrakenne vastaa pitkälti aikakaudelle ja Engelille tyypillisiä ratkaisuja. Perustus on tehty alun perin osin kalliolle, osin maakerrostumille. Engelin suunnitelmissa kellarikerroksen seinävahvuus on noin 3-3,5 kyynärää, karkeasti ottaen noin 2 m, uudemmissa mittauspiirustuksissa kellarien ulkoseinien vahvuus vaihtelee noin 1,8 ja 2,1 m:n välillä. Pohjoisreunan kellaritilojen perusteella perustusladelma on muurattu suurista luonnonkivistä ja pienemmistä lohkotuista kivistä. Ladelmaan liittyvä ulkopuolen sileäksi hakattu sokkeliharkko on ulottunut vain perustuksen näkyvälle osuudelle. Lounaisnurkalla maan pintaa on myöhemmin (viimeistään Rotundan rakentamisen yhteydessä) laskettu, joten sokkelirakenteen karkeampi alaosa on tullut esille. Lämmitysuihin ja puuvarastojen ohella kellarikerroksen ainoat käytössä olevat huonetilat sijaitsivat lounaisnurkassa, mihin oli sijoitettu vahtimestarin asunto. Näiden asuinhuoneiden seinäpinnoissa oli oletettavasti jo alun perin tiilireveteeraus.

Tiilisen perusmuurin vahvuus vaihtelee rakennuksessa "yhden kiven", noin 30 cm:n välistenä keskisalin pitkien seinien noin 130 cm:n vahvuiseen, oletettavasti 4 tai 4½ kiven muuraukseen. Etelä- ja pohjoispäätyjen saleja kiertävien ulkoseinien vahvuus on noin 100-110 cm ullakkerrokseen saakka. Ulkoseinistä "kevein" on Unioninkadun keskirisaliitin muuri, jonka syvyys on "vain" noin 80 cm, oletettavasti 2½ kiven seinä. Seinien paksuus korreloi suoraan salien holvauksien aiheuttamiin kuormiin ja sivusysäysvoimiin. Etelä- ja pohjoissalien leveys on noin 10,9 metriä, keskisalin leveys taasen noin 11,5 metriä. Keskisalissa lisäkuormaa aiheuttaa paitsi hiukan leveämpi jänne, myös pendenttiivien päältä kohoavan kookkaan kupolin massa. Keskisalin seinät ovat tasapaksut ylös ullakolle saakka, vahvuudeltaan noin 130 cm.

Muuratun rakenteen huomiota herättävä piirre onkin suurien salien ilmat ja rakenteellisesti rohkeat holvaukset. Sivusalien kattoholvaus on koko tilan levyinen puolikaarta noudattava tynnyriholvaus. Ulkoseinien suuntaan attikakerroksen puolipyöreät ikkunat leikkaavat suureen holviin kolme pienempää puolikaaren muotoista poikkiholvia (eli "korvaholvia"), sisäseinän puolella vastaavat poikkiholvit päättyvät umpipintoihin. Holvien geometria on puhdas, ympyräkaareen perustuva ja symmetrinen; vain poikkiholvien muodoissa on mittoja ja kaltevuuksia jouduttu modifioimaan. Poikkiholvien sijoituksessa tulee ilmeiseksi sisä- ja ulkoarkkitehtuurin yhteensovittamisen haasteet: julkisivun palkiston takia attikan ikkunat eivät voi olla yhtään alempana. Kupolisalin holvin perusmuoto koostuu tilan suuntaisesta pitkästä tynnyriholvista, keskelle asetetusta kalottipäätteisestä pyöreästä tornista sekä pitkien seinien keskelle syntyvistä kilpikaarista. Tynnyriholvin ja tornin risteyskohtaan syntyvät kolmiomalliset, pendenttiiveiksi

Ilmeisiä geometrisiä lähtökohtia:

- salin tynnyriholvin mukaan piirretty ympyrän kaari osuu keskilehterin kaiteen messinkisen "napaan"
- huonetilankorkeuden suhde leveyteen on 4:3
- lehterirakenteen muodostama "sisätilan" päätte on neliö

Suunnitelmien geometrinen tarkastelu kertoo intentioista ja arkkitehtuurin teoreettisista lähtökohdista. Yhtä lailla kiinnostavaa olisi selvittää rakennuksen toteutuksessa käytetyt, rakentamisen tapaan sitoutuvat mitoitustavat.

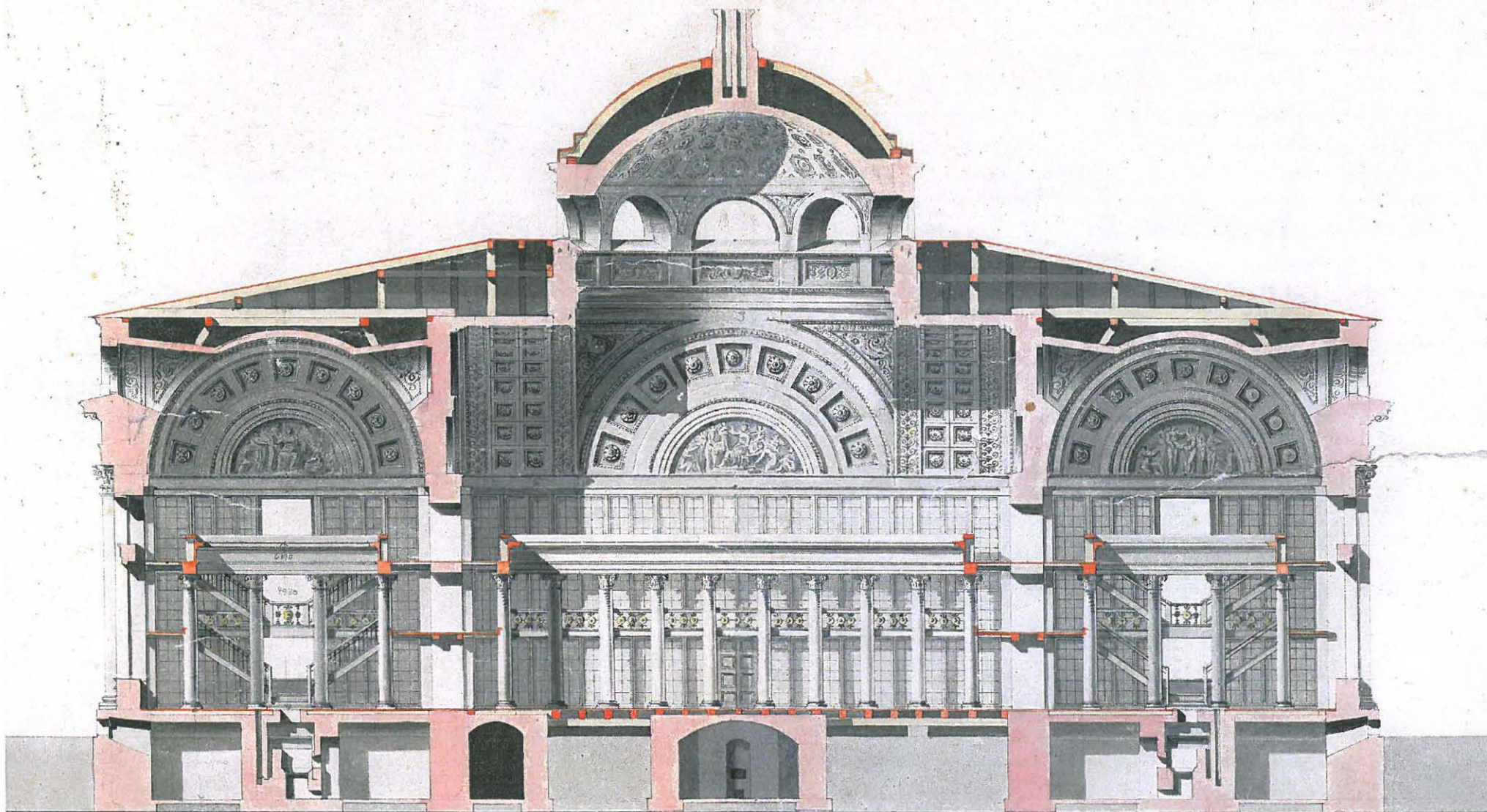
1:1,618

3:4

1:1

Kaaviotutkielmissa kultaisen leikkauksen ja geometrinen kokonaisluku-suhteiden kuvaamiseen käytetyt värikoodit.

Coupe d'après la ligne A:B:

Kun kellarin seinärakenteita 1950-luvulla muokattiin, totesi vahtimestari Vainion rouva: "Kun kirjaston alakertaa uusittiin ja väliseiniä jouduttiin purkamaan, havaitsivat työmiehet, että paksut seinät – samoin kuin asuinhuoneistossamme – olivat sisältä onttoja. Niihin oli vain heitelty irrallisia kiviä muuraamatta sisustaa." ²¹

C. L. Engelin laatima leikkaus. Piirustus on päiväämätön. KKVA

kutsutut, kolmeen suuntaan kaarevat pinnat. Kupolirakenteen raskaudesta kertoo Engelin huoli muurauksen riittävästä kovettumisesta ennen kupolin toteuttamista. Muurit saivat kovettua syksystä 1837 kesään 1839. Holvauksia tukevista paksuista muureista ja kovettumiseen varatusta ajasta huolimatta holvausten rakenne ei ole ollut riittävän vahva, sillä 1879-80 suurien salien tynnyriholveihin, hiukan holvikantojen yläpuolelle sijoitettiin teräksiset vetotangot vastaanottamaan holvin aiheuttamaa sivusysäystä. Engel on oletettavasti suunnitellut konstruktion kestävän ilman vetotankoja. Holveissa on esiintynyt halkeilua myöhemminkin ja mm. 1950-luvun peruskorjauksen yhteydessä holvien pintoja on korjattu ja maalattu uudelleen jonkin verran.

Vielä 1988 holvien päällä oli paikoin nähtävissä alkuperäisenä tai 1880-luvun lämmöneristeenä käytetty, noin 10 cm paksu kuitupitoinen savimassa, joka lienee poistettu 1970-luvun lopun töiden yhteydessä.²² Korkeasti holvattujen yläpohjien takia julkisivumuuri on ullakolla, attikakerroksen takana, yläosiltaan kylmä rakenne. Tämä näkyy mm. attikan ulkonurkkien rappauspintojen vauriona.

Kupolin päällä olevan piipun funktio on oletettavasti ollut palohormi. Engelin leikkauksessa kupolipinnan yläpuolella kulkevia vinoja hormoneja ei ole esitetty, mutta piipun pystyhormit kylläkin. Hanssonin leikkauspiirustuksissa vuodelta 1877 kupolin kattorakenteen vahvuus on selvästi suurempi kuin Engelin laatimassa ja vinot hormin osat on myös esitetty. Toisaalta ei ole tietoa perustuuko Hanssonin piirustus tutkimukseen ja mittaukseen vai päättelyyn. Vuoden 1866 kuvassa kattopinalla näkyy myös selvästi muita pienempiä piippuja.

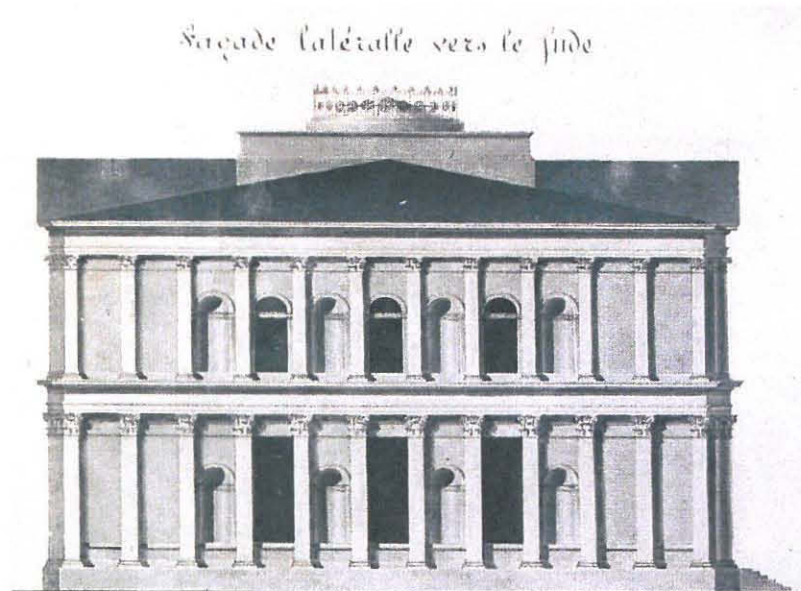
Ala- ja välipohjat ovat alun perin olleet tiittävästi kokonaan puurakenteiset, suurien salien kattoholvauksia, kolmannen kerroksen pikkuhuoneita ja ilmeisesti kellaritiloja lukuun ottamatta. 1879-81 tehtyjen korjaustöiden perusteella voidaan epäillä, että keskirisaliitteihin sijoitettujen 1. ja 2. kerroksen huoneiden laipiot ovat olleet suorat. Myös Engelin leikkauspiirustuksessa, joka tosin esiintyy toteutumatta jääneen julkisivuvaihtoehdon kanssa samalla planssilla ja on kellarin osalta hyvinkin kaaviomainen, pienissä huoneissa on suorat alakatot, jotka on oletettavasti ajateltu tikkurapatuiksi. Välipohjien perusrakenteen osalta ei tämän tutkimuksen yhteydessä ole tullut esille tuoreempaa, rakenneavauksiin perustuvaa tutkimusaineistoa.

Päärakennuksen suuret salit ylittävät, vesikattoa kannattelevat puiset kattotuolit eivät täysin vastaa Engelin leikkauksen rakenteita. Nyströmin laatimat leikkauspiirustukset sen sijaan tuntuvat vastavan toteutusta ja Hanssonin vaiheessa tehdyt mittauspiirustukset täydentävät kokonaisuutta. Nykyiset ansaat ovat tiittävästi alkuperäiset. Muutamien paikoin on kattotuolien pystyjuu korvattu teräk-

E. Hoffersin ottama panoraama-sarja Tuomiokirkon tornista on vanhin tunnettu kuva kirjastosta. Kuva rajautuu tosin katon ja attikan alueelle. Pääjulkisivusta ei ole olemassa kuvaa ennen vuoden 1880 muutostöitä, jolloin ainakin lunetin ikkunat on oletettavasti uusittu. Kuvan perusteella on vaikea arvioida ulkopokan jakoa, mutta sisäpökissa on selvästi ollut vaakajaoit. Varhaisin kuva, jossa nykyinen vaakajaoit ikkuna esiintyy on D. Nyblinin kuva vuodelta 1890 (MVKA). Kuva MVKA/HMKKA

sisellä vetotangolla, oletettavasti liittyen 1879-81 vaiheeseen. Vesikatto on ollut peltikatto alusta alkaen. Alkuperäisistä ikkunoista ja ulko-ovista ei ole täsmällistä tietoa. Engelin suunnitelmassa ikkunat esiintyvät paljaina aukkoina ja varhaisin koko rakennusta esittävä valokuvamateriaali on peräisin 1880-luvulta. Ainoastaan kupolin osalta tiedetään Hoffersin valokuvan 1866 perusteella, että ulkopuitteet ovat olleet kolmijakoiset, kohtalaisen tummiksi maalatut. Sisäpuitteet ovat olleet pieniruutuiset ja vaaleat. Kupolin ikkunoiden uusimisesta pyydettiin tarjouksia jo 1880-81 muutostöiden yhteydessä, mutta päätysalien ikkunoita on uusittu ilmeisti vasta 1898.^{22B}

Eremitaasin kokoelmissa sijaitseva toteutumaton päätyjulkisivu sekä rakennuksen poikkaisleikkaus. Julkisivujen ohella kupolin valaistusratkaisu poikkeaa oleellisesti toteutuneesta. Leikkauksen kuvaama sisätilajärjestely vastanee toteutunutta pääsääntöisesti. Tosin kolmannen kerroksen pienemmät huonetilat on Knapaksen mukaan holvattu jo alunperin, kirjastonhoitaja Pippingin paloturvallisuuteen liittyvästä toivomuksesta. Kuva kirjasta Wickberg: Senaatintori.

3.6. Muutokset hyväksytyihin suunnitelmiin

Kirjasto on toteutunut varsin tarkasti Engelin laatiman, vuonna 1836 hyväksytyyn suunnitelman mukaisesti. Julkisivuissa ainoita merkittäviä muutoksia ovat attikaan suunnittelun muistotekstin toteuttamatta jääminen sekä nykyisten Monrepos-huoneiden kolme kattoikkunaa, jotka eivät näy Engelin idealistisessa kuvassa.

Rakennustyön aikana kirjastonhoitaja Pippingin aloitteesta tutkittiin mahdollisuutta valaista keskirisaliitin attikan sisään jääviä huoneita attikaan puhkaistavilla ikkunoilla. Arkkitehti Jean Wik laati piirustukset, mutta ministerivaltiosihtööri Rehbinder päätyi lopulta puoltamaan Engelin alkuperäistä suunnitelmaa.²³ Oletettavasti attikan takana oleviin huoneisiin toteutettiin siis kattoikkunat jo rakennusvaiheessa, vaikka niitä ei Engelin julkisivusuunnitelmassa esiinnykään. Piirustuksessa ei tosin myöskään ole esitetty muita savupiippuja kuin kupolin huipun piippu, vaikka rakennuksessa oli toki muitakin tulisijoja kuin kalorifeerijärjestelmän suuret uunit.

Engelin laatimassa, hyväksytyssä julkisivupiirustuksessa keskirisaliitin attikaa koristavat tieteiden ja taiteiden muusat reliefeinä ja näiden välissä esiintyy tunnistamaton, oletettavasti merkitystä vailla oleva teksti. Lopullisen tekstin sisältö tilattiin kaunopuheisuuden professori Johan Gabriel Linséniltä. Hänen ehdotuksistaan valittiin: "Bibliotheca Academiae Alexandriane A. MDCCCXL exstructa" toteutettavaksi, mutta tekstiä ei jostain syystä koskaan toteutettu.²⁴ Mahdollisesti attikan keskeneräiseksi jääminen liittyy juuri episodiin ikkunoiden sijoittamisesta attikaan. Ikkunaprosessin kestäessä urakoitsijaa kehoitettiin olemaan tilaamatta reliefejä heti. Filosofiaa, lääketiedettä, teologiaa ja oikeustiedettä kuvaavat reliefit toteutti sittemmin Ruotsista muuttanut kuvanveistäjä ja kaivertaja Carl Magnus Mellgren, tietävästi vasta 1850-luvulla (Hoffersin valokuvassa 1866 reliefit näkyvät). Alkuperäiset reliefit on mainittu toteutetun kipsivaloksina.²⁵

3.7. Alkuperäiset interiöörit

Kirjastorakennuksen tilallinen idea perustuu kolmeen suureen saliin, joista keskimmäiseen ja komeimpaan saavutaan keskirisaliitissa sijaitsevan pienehkön eteishuoneen, tai vestibyylin, kautta. Ulkoasultaan kirjasto on kompakti. Tämä keskeisen kupolisalin tuottama koristeellisen avaruuden vaikutus on aikalaisarkkitehtuurissa ainutkertainen. Kontrasti ulkoasun selkeyteen ja eteishuoneen vaatimattomuuteen tuottaa vaikutelman julkisivua suuremmasta interiööristä. Keskeisen kupolisalin molemmiin puoliin sijaitsevat pohjois- ja eteläsali toistavat keskisalun teemoja.

Keskirisalitteihin sijoituvien pienempien tilojen alkuperäinen käyttötarkoitus ei ole kaikilta osilta tunnettua. Engelin pohjissa Unioninkadun keskirisaliittiin on kirjattu ensimmäiseen kerrokseen vestibyyli ja lukuhuone (*Chambre à lire*). Nämä käyttötarkoitukset ovat toteutuneet. Toiseen kerrokseen on kirjattu kirjastonhoitajien huoneet ja kolmanteen huone painokuville tms. (*Salle pour les Estampes*). Pihan puolella keskirisaliitin tiloissa on kirjattu sijaitsevan ensimmäisessä kerroksessa seminaarikirjasto, toisessa ja kolmannessa venäjänkielisen kirjallisuuden kokoelmat.

Suuret salit

Suuret salit ovat edelleen pitkälti alkuperäishengen mukaisia, varsinaiset muutokset ovat vähäisiä. Etelä- ja pohjoissali ovat järjestelyltään identtiset ja keskenään peilisyymmetriset. Pitkän kirjastotradition mukaisesti kirjat sijaitsevat salien seinillä korkeissa kirjahyllyissä. Valmistuttuaan kirjasto saikin kritiikkiä juuri tästä tuhlaillevasta tilankäytöstä.^{25B} Toisaalta kirjojen saavuttamiseksi Engel on päätenyt oman aikansa "moderniin" lehteriratkaisuun. Kussakin salissa on 28 pylvästä, jotka kannattelevat saleja kiertäviä lehtereitä kahdessa tasossa. Ylälehterin kaide muodostuu pylväiden kannattamasta korkeasta palkistosta. Pylväiden välistyksessä on pientä variaatiota ja kulkuaukkojen kohdalla pylväsväli on suurempi. Kupolisalin päädyssä pylväitä on 6 ja pylväsväli noin 150 cm (k-k), keskiakselissa kulun kohdalla noin 260 cm. Pitkällä sivulla pylväitä on 10 ja pylväsväli on noin 175 cm (k-k), oviaukon kohdalla noin 220 cm. Pinta-alaltaan keskisali on noin 225 m², päätysalit noin 288 m².

Kuhunkin saliin saavutaan keskiakselia myöten ja salit koetaan kaksoissymmetrisinä. Vaikka salien arkkitehtuurissa toistuvat samat teemat lähes identtisinä, on jokaisen salin tunnelma kokemuksellisesti erilainen vaihtuvan valon, värityksen ja koristemaalauksen erojen takia. Kupolisalissa ylävalo määrittelee tilan suunnan ja huomion. Sivusaleissa saavutaan suoraan kohti kolmea suurta ikkunaa. Pohjoisen ja eteläisen valon ero on hienosti aistittavissa näissä muutoin symmetrisissä saleissa.

Pylväät ja lehterit

Salien kipsimarmoripintaiset pylväät ja niiden kantamat lehterit ovat kauttaaltaan puurakenteiset. *"Pylvään runkona on massiivipuu, joka on päällystetty ensin laudoilla ja sitten rimoilla lähemmäksi lopullista muotoaan. Lautojen ja rimojen välit on tilkitty pellavariveellä. Rimoituksen tarkoituksena on ollut tuen ja tartunnan antaminen täyttökipsille. Harmaan täyttökipsin vahvuus on noin 15-20 mm. Täyttökipsiä kovemman liimakipsi-marmorista tehdyn kuoren vahvuus on 5-10mm."*^{25C}

noin 150 cm	noin 150 cm	noin 260 cm	noin 150 cm	noin 150 cm
-------------	-------------	-------------	-------------	-------------

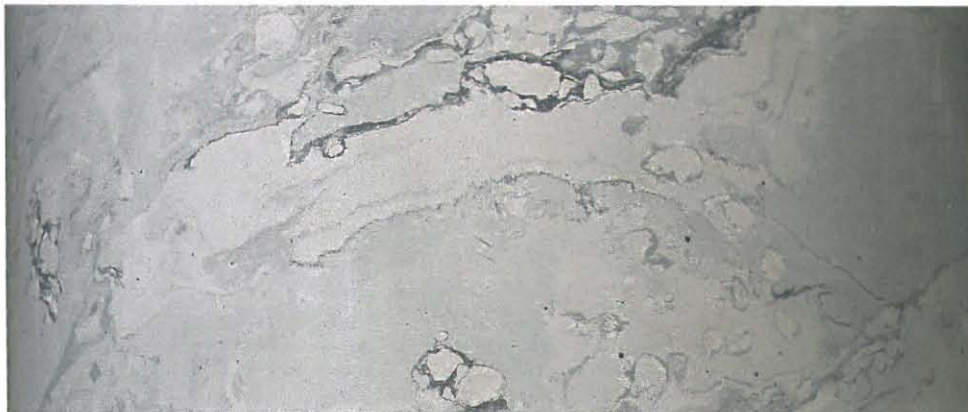
Venny Soldan-Brofeldtin laveeraus, 1890-luvulta. Pohjoissalin oviaukossa, vastavalossa näkyy nk. Laokoon-veistoksen kipsivalo, joka hankittiin yliopistolle ylioppilaiden keräämillä varoilla vuonna 1845. Laokoon on antiikin marmoriveistos, joka löytyi Romasta, Domus Aurean raunioista vuonna 1506. Veistoksesta tehtiin sittemmin sekä kipsisiä että marmorisia kopioita. Kuvassa näkyy korostetusti keskimmaisten pylväiden hiukan leveämpi väli. Laveerausoriginaalin sijaintia ei tunneta, valokuva SRM.

Pohjoissalin kipsimarmoripylvään "keltaista" pintaa

Kupolosalin kipsimarmoripylvään "sinistä" pintaa

Eteläsalin kipsimarmoripylvään "vihreää" pintaa

Kipsimarmoritekniikkaa on Suomessa käytetty harvakseltaan kaikkein arvokkaimpien tilojen harkituissa pinnoissa. Esimerkkeinä mainittakoon Turun akatemiatalon juhlasali 1815, Valtio-neuvoston linnan kokoussali 1822 sekä Eduskuntatalon aulat 1931. Tekniikkaa on epäilemättä käytetty myös yksityisissä kohteissa. Työtavassa käytetty kipsilaasti voi sisältää kipsin ja pigmenttien ohella liimaa, marmorijauhetta ja kalkkipastaa. Kipsimarmorin kuvioinnit tehdään työstämällä harkitusti erivärisiä massoja keskenään. Tästä marmoroidusta massasta leikataan viipaleita, jotka painetaan suoraan seinään ja tarpeen mukaan muokataan edelleen. Kun massa saavuttaa sopivan kovuusasteen, höylätään pinnasta ohut kerros, jotta massasta saadaan esille luonnonkiveä muistuttavat kierteiset muodot. Pinnan lopullinen sileys ja kiilto tehdään asteittain hienonevilla hankauskivillä.

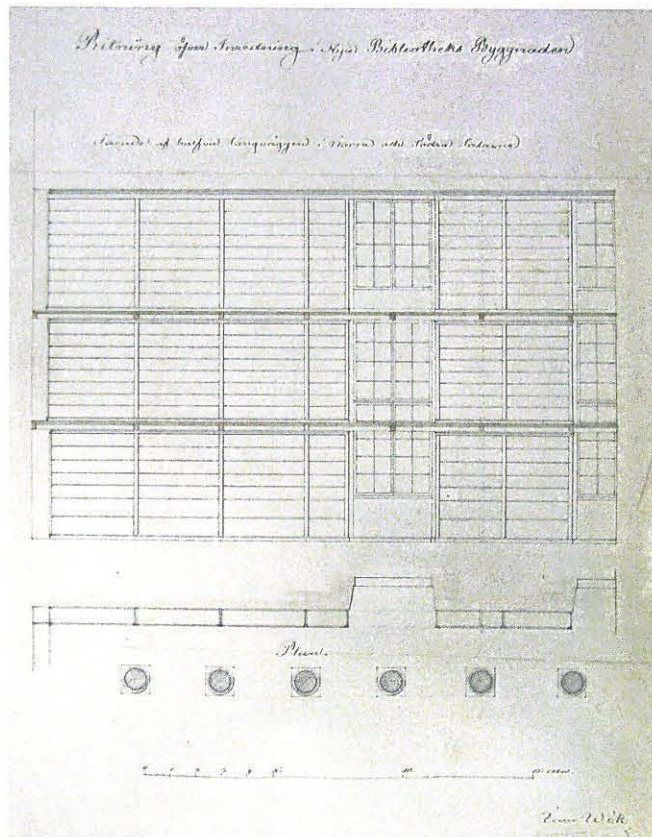
Kirjaston kipsimassan mineraalinen aines tutkittiin (Tureida Oy) vuonna 2010 tehdyn korjaustyön (Ukri Oy) yhteydessä. Massa koostuu pääsääntöisesti hienojakoisesta alabasterikipsistä (ehkä noin 4-5 osaa), marmorijauheesta (noin 1 osa) ja pigmenteistä (pieniä määriä). Työohjeissa massassa käytetään tyyppillisesti liimavettä massan sitkistämiseksi ja prosessin hidastamiseksi, mutta liiman läsnäoloa tai määrää ei kirjaston kyseisessä tutkimuksessa voitu osoittaa. Kipsimarmorin pinnassa oli paikoin havaittavissa hyvin ohut orgaaninen kerros, oletettavasti vahaa tms.²⁶ Täytekipsikerros koostui karkeasta kipsistä, puuhiilestä sekä runkoaineesta (dolomiitti, kvartsi ja kvartsiitti).

Pylväiden kapiteelit katelaattoinen on toteutettu kipsisvaloksina. Kapiteelien akantuslehdet ovat muodonannoltaan hyvin pienipiirteiset ja runsaat. Pylväiden basikset taas ovat puuta, alun perin vain petsattua, sittemmin salikohtaisesti peittomaalattua tai kuultomaalattua.

Alemman lehterin koristeellinen kaide ja lehtereille johtavat portaavat ovat lakattua mahankea ("sockerkist", oletettavasti "aito mahanke" eli *swietenia mahagoni*) ja materiaalina puolesta siirtoavat tilan arkkitehtonisesta johtoteemasta, korinttilaisesta, kiveä imitoivasta pylväsjärjestelmästä. Jörgensenin mukaan urakoitsija oli saanut Engeliltä ohjeet toteuttaa kaiteet nimenomaan mahonkiviilutetusta koivusta umpimahongin sijaan.²⁷ Kaiteen suorat rakenteet ovatkin viilupintaista, kaidepienoina toimivat lehtimalliset puuleikkaukset taas umpimahonkia.

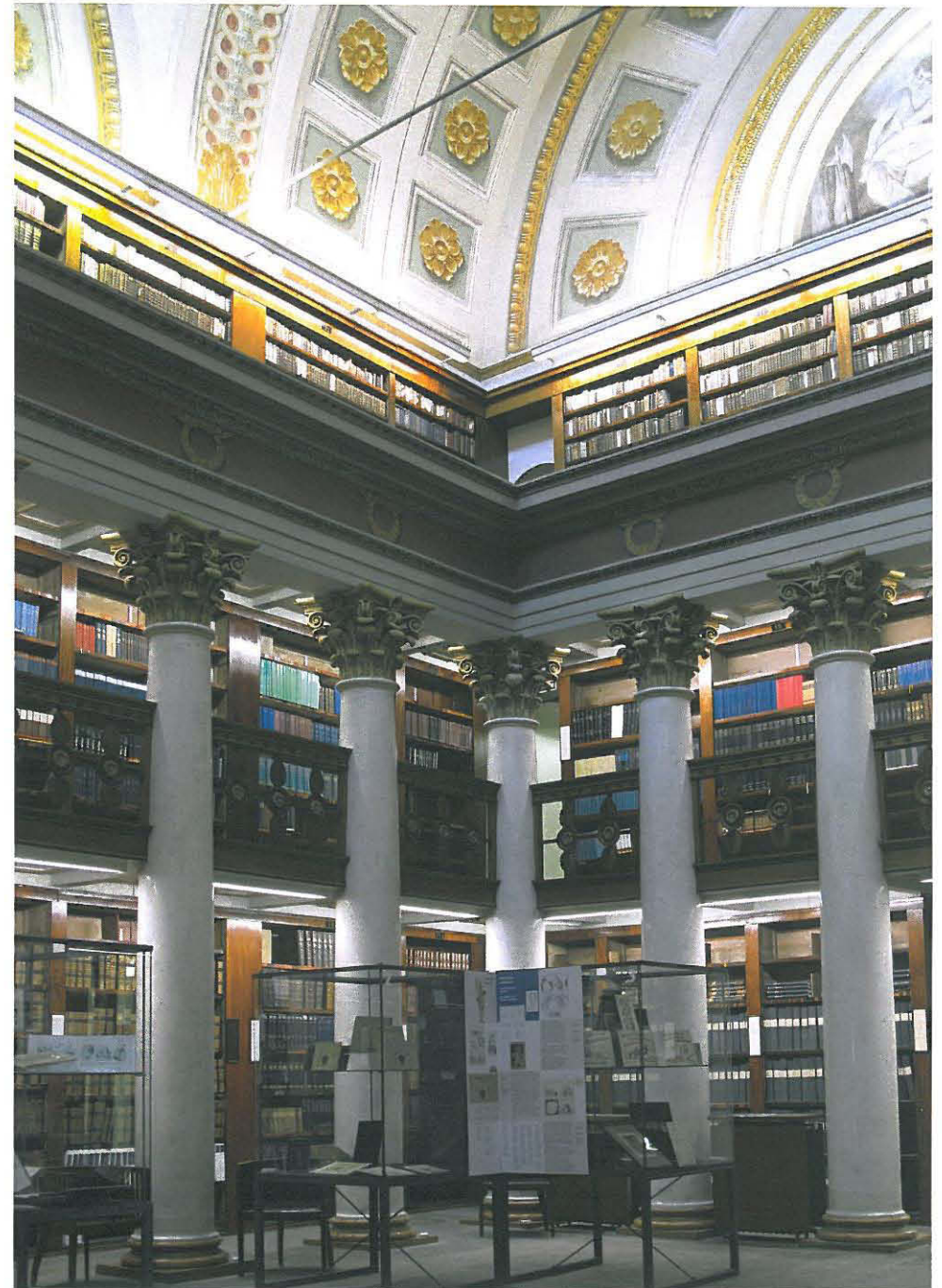
Kirjahyllyt

Mäntyrunkoiset hyllyköt toteutettiin näkyviltä pinnoiltaan mahonkiviilutettuina ja ”puleerattui-
na”, siis olettavasti shellakalla kiillotettuina. Käytettävän mahonkiviilun edellytettiin olevan
ensiluokkaista ja suuremmissa pinnoissa viilun suuntaisuus ”fasonerad”.²⁸ Wikin suunnitelman
mukaisesti hyllyköiden arkkitehtoninen jäsentely seuraa salien perusratkaisua siten, että hyllyjä
kantavat pystypilasterit sijaitsevat stukkopylväiden linjassa. Hyllyköistä tarkemmin huonekortti-
en yhteydessä.

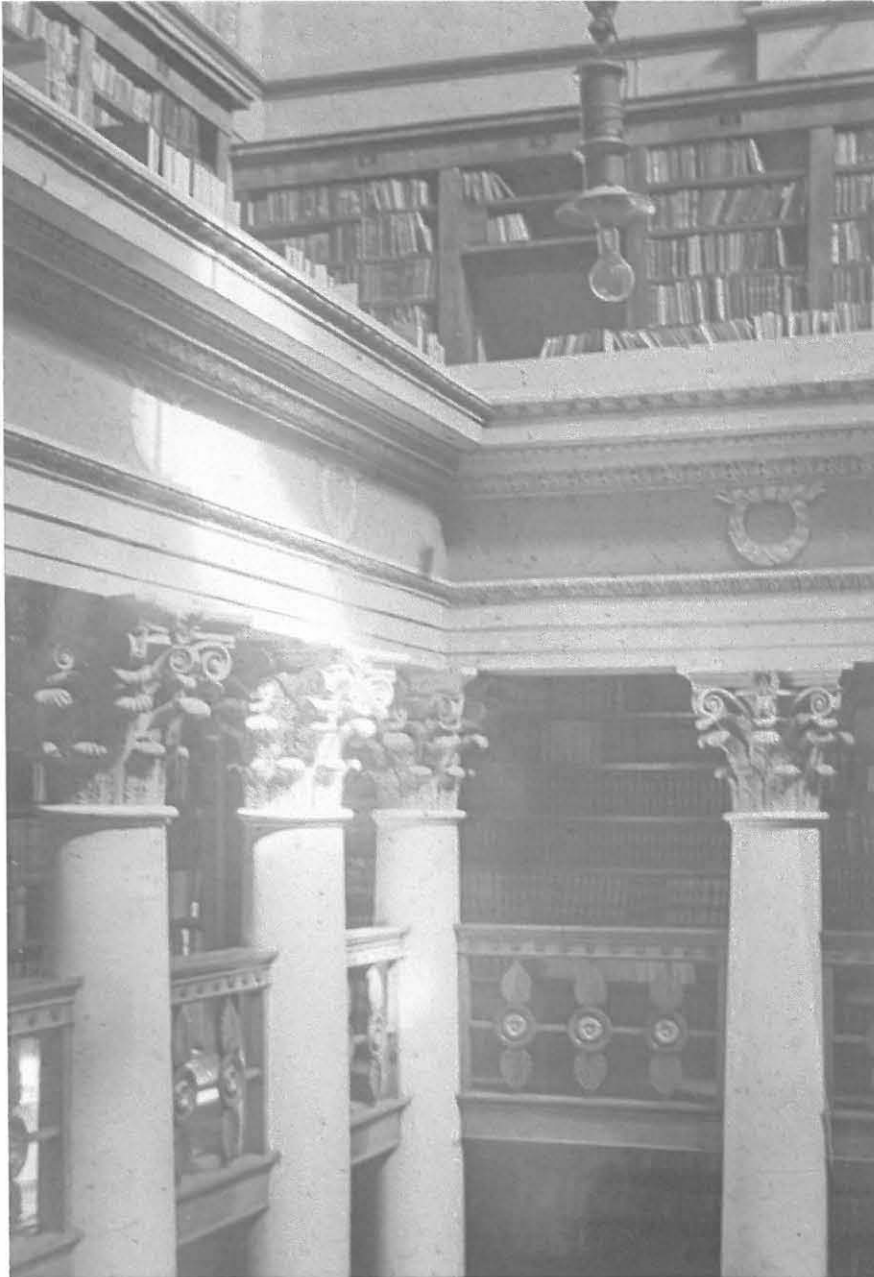

Kirjahyllyjen suunnitelma, noin
1841, arkkitehti Jean Wik. Engelin
leikkauspiirustuksissa esiintyvissä
hyllyissä on ilmeisesti ajateltu
olevan lasitetut ovet, mutta Wikin
suunnitelma perustuu avohyllyihin.
Originaali KKVA

Kupolialin kirjahyllyjen pystyjaot
noudattavat jokaisessa kerroksessa
samaa linjaa. Karkeasti päättyjen
vyökaarien ja seinämuurin pilasteri-
levennyksen kohdalla olevat pys-
tytuet ovat poikkeuksellisesti noin
kaksi kertaa leveämpiä kuin perus-
pystyt. Poikkeavan rakenteen syy ei
käynyt ilmi. Ylälehterin sisänurkkien
yläpalkki toteutettiin 1980-luvun
ilmanvaihtotöiden yhteydessä.
2011

Kupolisaliniin kuuluva koillisnurkka, jossa näkyy myös kirjastonhoitajan huoneeseen johtava oviaukko (ollut olemassa jo vuonna 1869). Ylälehterin kirjahyllyjen yläosat edelleen alkuperäisassuissa ennen ilmanvaihtotöitä 1980-luvulla. Toisaalta sisänurkkaan 1880 tehdyn uuden oven seurauksena hyllyt eivät ylälehterillä muodosta "umpinurkkaa". Wickberg / SRM

Ensimmäinen väriasu ja kattomaalaukset

Salien alkuperäinen väri variaatio on edelleen nähtävissä kipsimarmoripylväiden värityksessä. Vuoden 1852 lehtiartikkelissa, *Suometar* 28.9.1852, todetaan: "Kirjaston rakennus on kauniimpia ja suurimpia rakennuksia Helsingissä ja olisi kaunistuksena pidettävä missä kaupungissa hyvänsä. Sen ulkomuodosta antaa yllä oleva puupiirros kuvan; sisään mennessä tullaan ensin suureen saliin, johon valo laskee la'esta, ja tämän salin kumpaisellakin puolella on myös sali, yksi pohjoiseen, toinen etelään päin. Näiden salien la'et ovat kaaritetut ja maalaamalla kaunistetut; keskimäinen on sininen, pohjoinen keltainen ja eteläinen viheriäinen. Seiniä myöten seisovat kirjat kauniilla hyllyillä, raketut kolmeen juoneen, yksi toisensa päälle, ja paksut marmorin kiveä mukailevat pilarit, jokaiset huoneensa karvalla, kannattavat käytävät, jotka kulkevat kirjahyllyjen edessä. Nämä salit ovat erittäin kauniit ja niiden vertaisia saapi turhaan etsiä monessa suuremmassakin kaupungissa." Pohjoisen salin keltaiset pylväät ovat säilyttäneet intensiivisen sävyn, kupolisaliniin sininenkin on edelleen havaittavissa, mutta eteläisen salin vihreys on hyvin pehmeä, mahdollisesti vuosien saatossa vaalentunut. Tosin kipsimarmoritutkimuksessa eteläsalin massasta löytyi selvästi sekä vihreitä että sinisiä pigmenttejä.²⁹

Kirjaston kuivumista odoteltaessa huonetiloihin tehtiin ensimmäinen, kohtalaisen kattava huoltomaalaus vuonna 1844. Tähän työhön liittyvän kirjanpidon perusteella kirjaston alkuperäisvärityksestä (käyttöönoton ajankohta) saadaan likiarvoinen käsitys. Kaikkien mainittujen salien ja pienempien huonetilojen lattiat mainitaan kitatun, spaklatun ja maalatun keltaisella öljymaalilla "med gul oljefärg", oletettavasti kyseessä on jonkinlainen kelta- tai kultaokraa vastaava sävy. Valkoisella öljymaalilla mainitaan maalatuiksi ikkunapokat, niin sisä- kuin ulkopuoleltakin, ikkunasmyygit ja paikoin myös ikkunapenkit, kaikki sisäovet ja myös salien lehtereiden alapinnat ruutulistoituksineen ja porrassyöksyjen alapinnat. Maininta on hyvin ylimalkainen ja "valkoisen" luonne tulisi selvittää väritutkimuksella. Erikseen mainitaan salien ylälehtereiden kaiteet, joissa suuremmat raot on täytetty säleillä ennen höyläystä, kittausta ja valkoisella öljymaalilla maalausta. Suurien salien osalta todetaan, että kattomaalauksia on korjailtu ("hvitlimmat" tai "med hvit limfärg" eli oletettavasti liimamaali, mahdollisesti kalkkaus). Myös pylväiden kapiteelit on kaikissa saleissa "hvitlimmad"³⁰ ja basikset on petsatut.

Pienempien huoneiden osalta maininnat väreistä ovat hyvin yksinkertaisia, mutta selkeitä ja korreloivat vuonna 1985 eteistilojen osalta tehtyyn väritutkimukseen.³¹ 1844 laskelmassa todetaan: "1sta våningen, 1sta rummet väggarna gröna, tacke hvit limfärg" ja edelleen "i förmacket väggarna målade med juröd limfärg".³² Väritutkimuksessa 1985 näiden huoneiden sävyt ovat vastaavasti

vaaleahko punainen liimamaali, noin NCS S 2020-R60...70Y ja heleähkö vaalea vihreä liimamaali, noin 2010-G40Y (sävyistä tehty 1985 käsinsekoitetut mallit). Erikseen suurien salien yhteydessä mainitaan vielä ilmanvaihtoon liittyen "luft vexling maschins målad med swartoljefärg" – oletettavasti siis kyse on ilmanvaihdon lattiaritilästä tai jostain muusta, nyttemmin tuntemattomasta ilmanvaihdon pääte-elimestä. (tarkemmin pohjoissalin huonekortissa)

Engelin laveerauksessa (tod. näk. vuodelta 1833) esiintyvän holvien runsaan koristelun on ajateltu esittävän reliefejä ja stukkokoristelua, mutta koristelu toteutettiin pääsääntöisesti maalauksin, lunetteja myöten. Knapaksen mukaan Tampereen vanhassa kirkossa oleva puolipyöreä Teologiaa esittävä reliefi olisi alun perin tarkoitettu kirjaston interiööreihin.³³ Vuoden 1844 kirjanpidossa oleva viimeistelymaalaukseen liittyvä maininta "figuureja on paranneltu", viittaa lunettimaalauksien aiheisiin. Suurien salien alkuperäistä maalauksikoristelua ei ole säilynyt, vaan kaikki kattopinnat ylimaalattiin uutena tulkintana vuonna 1880 (ja 1950-luvulla ilmeisesti jokseenkin kattavasti uudelleen).

Uudisrakennustoimikunnan laskuja 1842-44

1842 Piharisaliin alin sali maalattu keltaisella liimavärillä + katto³⁴

1843³⁵

- keskisalun koristeet maalattu uudestaan, ikkunat maalattu öljymaalilla
- pohj- ja eteläsalin "figuureja paranneltu, ikkunaholvien maalaus, ym.

1844³⁶

- maalaustyötä keskisalissa

- o korjauksia ja "hvitlimmad" – oletettavasti liimamaalilla toteutettuja maalaustöitä; friisi, seinäkenttiä, ovisyvennyksiä sekä figuureja paranneltu
- o 28 kipsi kapiteelia + "hvitlimmad" ja pylvään vartta "rengjorda", basikset petsatusta puusta, puhdistettu, liimattu ja kitattu
- o 28 aidaketta, puhdistettu ja petsattu
- o ylimmän kerroksen kaiteen sisäpuoli kitattu, suurimmat raot täytetty tikuilla, maalattu valkoisella öljymaalilla
- o kahden lehterin alakatot, jaettu ruutuihin hienoilla listoilla; maalattu valkoisella öljymaalilla
- o lehtereiden lattiat, samoin salin lattia, kitattu ja maalattu "med gul oljefärg"
- o pylväiden jalkalistoitus
- o 1 kpl pariovi maalattu molemmin puolin valkoisella öljymaalilla
- o portaat kitattu ja maalattu
- o halkolaatikot mainitaan maalatuiksi...
- etelä- ja pohjoissaleihin tehty seuraavat toimenpiteet:
  - o 28 kpl kapiteeleja "hvitlimmad", pylväät puhdistettu,

petsatut basikset puhdistettu, kitattu, ylin kaide sisäpuolelta maalattu, katto + ruutulistoitus maalattu valkoisella öljymaalilla, lattia kitattu + kolmeen kertaan maalattu "med gul oljefärg"

- o rappujen alapuolisen paneloinnin maalaus valkoisella öljyvärillä
- o ikkunoita (mm. 3 kpl + 3 kpl puolipyöreitä + 5 isoa) maalattu sisä- ja ulkopokat, smyygit valkoisella öljymaalilla; osin ikkunapenkin alapuolinen seinäpinta myös valkoisella öljymaalilla
- o "luft wexling machins" maalattu mustalla öljymaalilla
- pihapuolen huoneissa: 1 neliökynnärä = 0,3526 m²
  - o 3. kerroksen 1. huone (58½ neliökynnärää) maalattu "jus röda och tacket hit med limfärg", lattiat keltaiseksi, yksi ikkuna ja pariovet valkoiseksi öljymaalilla
  - o 2. huone (286 neliökynnärää) maalattu keltaiseksi + katto valkoiseksi liimavärillä, lattiat keltaiseksi, viisi ikkunaa ja pariovi valkoiseksi
  - o 2. kerroksen 1. huone (40 neliökynnärää) maalattu keltaiseksi, katto valkoiseksi liimavärillä, , yksi ikkuna ja pariovet valkoiseksi öljymaalilla
  - o 2. kerros, 2. huone (286 neliökynnärää), maalattu vihreäksi, katto valkoiseksi liimavärillä, viisi ikkunaa ja pariovi valkoiseksi
  - o porrashuone neljän kerroksen läpi (oletettavasti edelleen pihapuolen porrashuone), seinät vaaleanpunaiseksi, katto valkoiseksi, 3 pariovea valkoisella öljymaalilla
  - o 1. kerroksen 1. huone (116 neliökynnärää, eli noin 40 m²) seinät vihreiksi, katto valkoiseksi, lattia keltaiseksi, ovet

- suuri porrashuone: seinä maalattu vaaleanpunaiseksi, katto valkoiseksi liimavärillä
- pääovi kadulle ja pihaovi maalattu keltaisella öljyvärillä ja ootrattu
- kellarikäytävän seinä ja holvi maalattu valkoiseksi liimavärillä
- eteishuoneiden ikkunat maalattu valkoiseksi öljyvärillä sisä- ja ulkopuoli
- (???) portaita maalattu keltaisella öljymaalilla + "stackquetett jemte ledstängerna samt spiral bjelke målad med hit och jusgrå oljefärg gör 70 qvad: alnar" kadun puolella:
  - o 3. kerros 1. huone (104 neliökynnärää) seinät vaaleanharmaat, seinä valkoinen liimavärillä, "coppal"-ikkuna + pariovi maalattu valkoiseksi
  - o 2. huone (166 neliökynnärää) seinät maalattu keltaiseksi, katto valkoiseksi, ikkuna (coppal) + pariovi valkoiseksi
  - o 2. kerros, 1. huone (117 neliökynnärää) seinät vihreiksi, katto valkoiseksi, lattia keltaiseksi, 2 ikkunaa, yksinkertainen puoliranskalainen ovi
  - o 2. huone (169 neliökynnärää) seinät vaaleanharmaiksi, katto valkoiseksi, lattia keltaiseksi, 3 ikkunaa
- (oletettavasti vahtimestarin asunnon ?) keittiö maalattu valkoiseksi öljymaalilla
- vesirännit maalattu valkoiseksi öljymaalilla

Kupolisali kesäkuun aamuna ilman keinovalaistusta 2011

Interiöörien kokemuksen autenttisuus

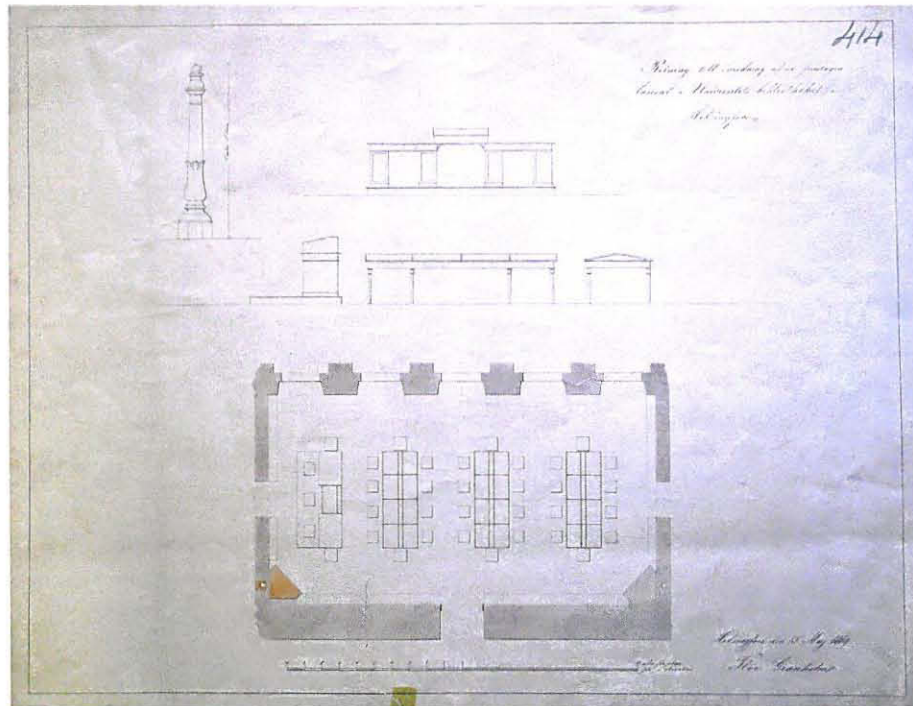
Kirjaston interiööreistä kolme suurta salia ovat ensi näkemältä säilyneet huomattavan autenttisinä, vaikka kaikki kattopinnat koristemaalauksineen on ylimaalattu vähintään kertaalleen ja lattiapinnat on uusittu, kupolisalissakin jopa kahdesti – okranväriseksi maalatusta lautalattiasta 1880-luvulla asfaltoiduksi ja vuonna 1957 luonnonkiveksi. Parhaiten materiaalisen autenttisuutensa ovat säilyttäneet kipsimarmoriset pylväät kapiteeleineen sekä saleja kiertävien lehterikäytävien puiset osat: kaiteet, alakatot ja hyllyt. Kattojen kasetointien nykyinen väritys periytynee 1880-luvun väriasusta, alkuperäinen on asiakirjojen mukaan ollut ”valkoinen öljyväri”. Hyllyköihin on peruskorjausten yhteydessä tehty jonkin verran muutoksia, jotka kuitenkin ovat suhteellisen vähäisiä kokonaisuuden kannalta.

Merkittävin muutos 1840-luvun kokemukseen verrattuna lienee valaistuksen ja huoneilman laadun muutos. Alun perin luonnonvalo on ollut tilojen ainoa valaistus, joten tilat ovat eläneet valonkierron mukaan. Kirkkaana päivänä keskeisen kupolisalin ylevä ylävalo on luonut tilaan dramaattisen tunnelman. Pilvisenä päivänä sali on epäilemättä ollut varsin hämärä. Salien sisustuksen autenttiset sävyt ovat tavoitettavissa pylväiden kipsimarmoripinnoissa. Kirjaston rakennusaikaisen ja perustuksista nousevan kosteuden poistamisen vaikeus kertoo osaltaan alkuperäisen ilmanvaihdon vähyydestä ja lämmityslaitteiden tehottomuudesta. Nykyiseen, jokseenkin tasalämpimään ja tasakuivaan ilmanlaatuun verrattuna 1800-luvun puolivälin sisäilma on epäilemättä ollut viileä ja kostea, toki vuodenaikojen ja sään mukaan muuttuva.

Keskilattioilla sijainneet veistokset, eteläsälissä astronominen karttapallo, ovat hallinneet interiöörejä ensimmäiset vuosikymmenet. Vanhimmat valokuvat sali-interiööreistä ovat 1800-luvun viimeisiltä vuosilta ja 1900-luvun alusta. Näissä kirjaston arkipäiväistyminen on jo hitaasti alkanut ja salien keskilattiat ovat täytymässä kalusteista. Venny Soldan –Brofeldtin tekemässä laveerausauksessa noin 1890 kupolisali on vailla kalusteita ja tilasta välittyy arkaainen tunnelma, jota vanhimmissakaan valokuvissa ei enää ole.

ENGEL 1836 - 1845

Suuret salit lämpivät vuodesta 1843 alkaen kalorifeerien avulla, mutta pienemmissä huoneiloissa oli kaakeliuuneja. Piharisaliin ensimmäisen kerroksen "seminaarikirjaston" kalustussuunnitelma vuodelta 1869. Huoneen oikeassa alanurkassa näkyy vanhempi kaakeliuuni, muutospöytäruokseeseen on kirjattu vasempaan nurkkaan muurattava uusi kaakeliuuni, tai vanhan uudelleenmuuraus. Florentin Granholm, oletettavasti intendentinkonttorissa laadittu 1869, HYM.

3.8. Alkuperäinen lämmitysjärjestelmä

Rakennuksen ensimmäisestä lämmitysjärjestelmästä ei ole tarkkaa tietoa. Oletettavasti käytössä on ollut pienempiä muurattuja uuneja tai rautakamiinoita. Lämmitystapa ei ollut tyydyttävä, vaan vuorimestari tri Gustav Laurell lähetettiin Pietariin hakemaan asiantuntemusta suurien tilojen lämmittämiseksi.³⁷ Vasta vuonna 1843 salien lämmittämiseksi asennettiin neljä suurta lämmitysuunia. Myöhemmin tästä lämmitysjärjestelmästä puhutaan kalorifeerijärjestelmänä, joten voidaan epäillä, että ratkaisu muistuttaa sitä, jonka Engel on hahmotellut pohjapiirustuksissaan. Kalorifeerijärjestelmä on tyypillisesti ilmalämmitysjärjestelmä, jossa keskusuunista tai -uuneista lämmin ilma johdetaan kanavia myöten huone-tiloihin. Järjestelmä yleistyi vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla, mutta Engel oli lämmitystavoista erityisen kiinnostunut ja kokeili vastaavan kaltaista järjestelmää tietyvästi jo nk. Vanhan kirkon lämmittämiseksi 1828. Kirjastossa järjestelmä oli siis käytössä vuodesta 1843 oletettavasti aina ensimmäiseen suureen peruskorjaukseen 1879-1881 saakka. Järjestelmä ei ilmeisesti koskaan saavuttanut käyttäjien täyttä hyväksyntää, sillä kirjasto oli talvisin kostea ja vetoisan viileä.

Kosteusongelmat

Muuton jälkeen, marraskuussa 1845, kirjastonhoitaja Alexander Blomqvist joutui toteamaan, että rakennuksen sisäilma ei edelleenkään ollut riittävän kuiva. Erityisesti pohjoissalin alaosissa oli alueita, joissa kirjoja peitti tuuman paksuinen homekerros ja pahimmissa paikoissa kasvoi sieniä! Blomqvist totesi tällöin, että edes Lohrmannin määräämä tehostettu lämmitys ei riitä kuivattamaan ilmaa. Talvea kohden Blomqvist totesi, että voidaanhan kaikki lämmitys lopettaa, sillä home ei tunnetusti viihdy kylmässä.³⁸

Kosteuden syitä tutkimaan asetettu komitea katsoi, että yksi osasyllinen oli kirjastorakennuksen sijainti kalliopainanteessa, johon kirkonmäen länsirinteen sadevedet kerääntyivät suurelta alueelta. Kirjaston perustukset pysyivät siis jatkuvasti kosteina. Olosuhteiden parantamiseksi komitea ehdotti veden poisjohtamiseksi kolmen uuden maanalaisen "kanaalin" rakentamista yhden olemassa olevan lisäksi sekä kaikkien perustuksiin johtavien kalliohalkeamien täyttämistä "sementillä". Jalkakäytävät ja rännikivet ehdotettiin tehtäväksi koko rakennuksen ympärille. Käytössä olevan kalorifeerijärjestelmän katsottiin toimivan edelleen vaillinaisesti ja sen uskottiin tuottavan riittävästi lämpöä homeiden häivyttämiseksi, kunhan järjestelmä saataisiin toimivaksi.³⁹

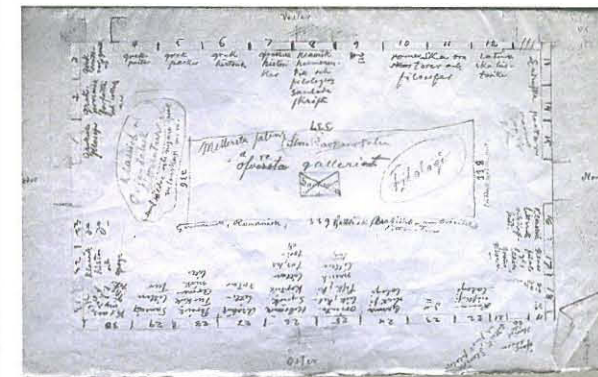
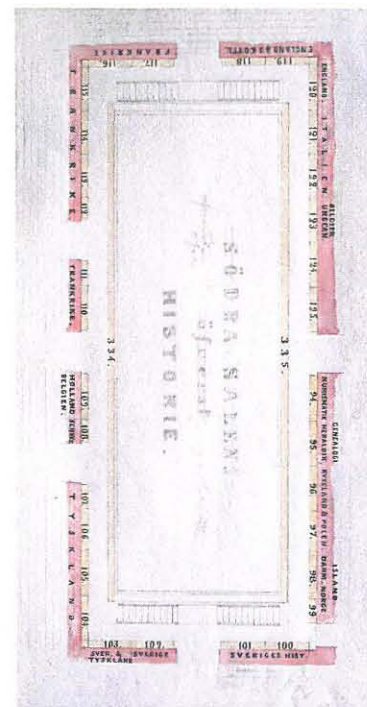
Vuonna 1848 kirjastossa jouduttiin tekemään erinäinen määrä pieniä korjauksia sekä ulko- että sisäpuolella. Julkisivut kunnostusrapattiin ensimmäisen kerran.⁴⁰ Kirjaston vaalea keltainen sävy muuttui hiukan aiempaa tummemmaksi.⁴¹ Vesikatto öljymaalattiin, kupolin ulkoseinät pelitettiin rautapelillä ja öljymaalattiin. Sisätiloissa uudelleenmuurattiin ja korjattiin kaakeliuuneja. Slaavilainen ("ryska") kirjasto oli jo muuttanut yläkerran saleista pois. Kellarin pohjoispäässä sijainneen "uunihuoneen" holvaus uusittiin ja sivuseinät ankuroitiin ("förankrad").

Vuodelta 1869 on säilynyt Florentin Granholmin laatima suunnitelma läntisen (1906 Rotundan sisään jääneen) huonetilan kalustamisesta lukusalikäyttöön.⁴² Piirustuksessa on esitetty myös huoneen kaakkoisnurkassa sijainneen kulmauunin uudelleenmuuraus.

3.9. Salien käyttö 1869

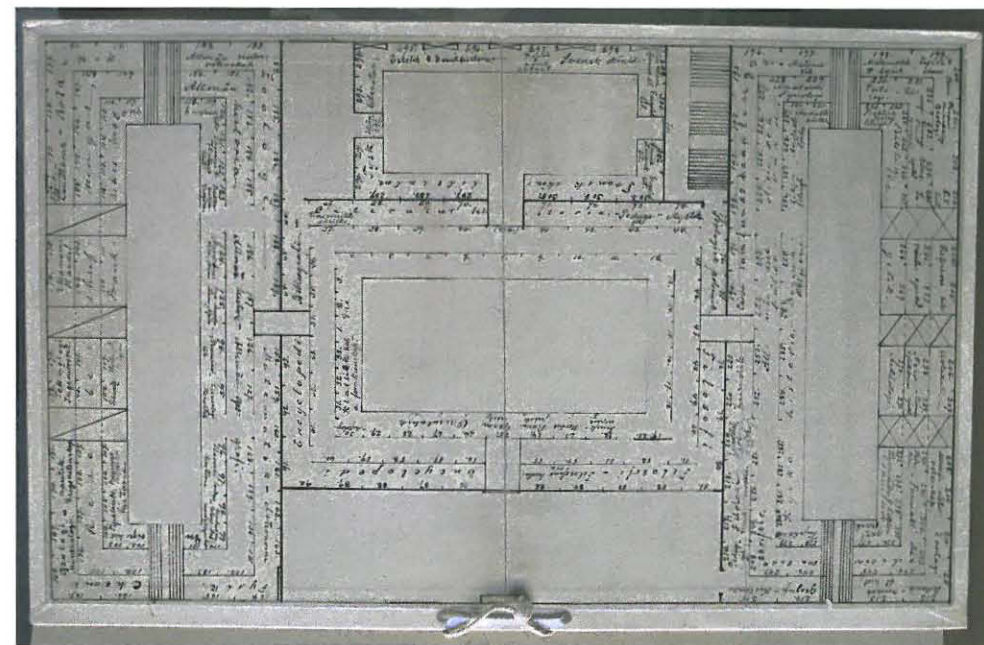
Kirjaston kokoelmassa on säilynyt A. F. Soldanin⁴³ 1869 laatima hyllyjärjestysluonnos⁴⁴ tai dokumentaatio. Kuluneeseen ja käytettyyn luonnosmaiseen asiakirjaan on tehty merkintöjä erilaisilla kynillä. Luonnossarjan ohella on säilynyt keskeneräiseksi jäänyt sarja puhtaaksi piirrettyjä pohjakaavioita. Tämän perusteella piharisaliitin "seminaarikirjastossa" oli kansainvälinen moderni kaunokirjallisuus. Kupolisaliin (Laokoon) alimmaksi oli sijoitettu filosofia, pedagogia, kirjallisuus-historia ja tietosanakirjat, keskilehterille oikeustiede ja taloustiede ja ylälehterille klassinen ja itämainen kaunokirjallisuus. Pohjoissalissa sijaitsi teologia, luonnontiede ja lääketiede sekä aikakauslehdet ja sanomalehdet sekä eteläsalissa matematiikka, historia ja maantiede. Numeroinnit alkavat säännönmukaisesti salien läpi kulkevan pitkän keskiakselin oviaukosta, kupolisalissa eteläiseltä oviaukolta.

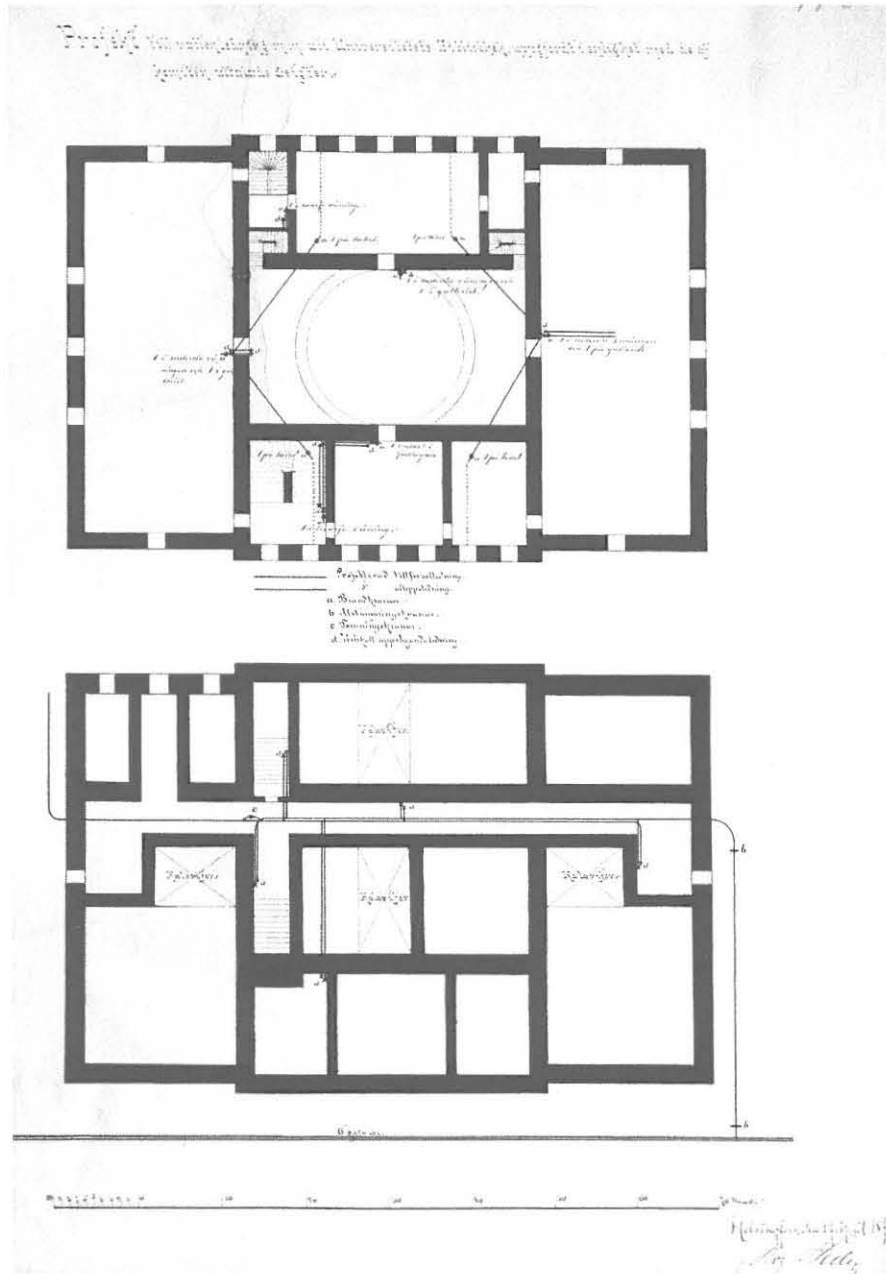
Pohjien perusteella voidaan todeta, että kupolisalin lehtereillä käynnit etelä- ja pohjoissaleihin sijaitsivat alkuperäispiirustusten mukaisesti keskiakselissa. Nykyiseen sihteerin huoneeseen, silloiseen kirjastonhoitajan huoneeseen oli jo puhkaistu kulku keskilehterille. Pihan puolen keskirisaliitin huonetilojen suuntaan kupolisalissa oli kolme oviaukkoa jokaisessa kerroksessa. Engelin piirustuksissa keskirisaliitin toisen ja kolmannen kerroksen huonetilat oli varattu venäläisen kirjallisuuden käyttöön. Näissä Soldanin varsin yksityiskohtaisissa kaavioissa ei kyseisiä huonetiloja ole kuvailtu lainkaan. Viimeistään vuosisadan vaihteen tienoilla, mutta oletettavasti jo paljon aikaisemmin, nämä huonetilat ovatkin olleet henkilökunnan käytössä. Kirjahyllyistä tarkemmin historiahuonekorteissa sivulla 198.

Vasemmalla Soldanin ainoa puhtaaksi piirtämä kaavio eteläsalin ylälehteriltä, yllä muistiinpanot kupolisalin ylälehteriltä. Hyllynnumero 20 kohdalla näkyy nykyiseen ylikirjastonhoitajan huoneeseen johtanut kapea kulku.

Alla hiukan myöhäisempi kooste, oletettavasti vasta 1880-l jälkeen. Originaalit KKVA

Ainoa esille tullut 1880-luvun peruskorjaukseen liittyvä piirustus on Huberin vuonna 1879 laatima vesijohtopiirustus. HYM

4. SJÖSTRÖMIN MUUTOSTYÖT

4.1. 1880-luvun muutostyöt

Rakenteelliset työt

Kirjaston käyttömukavuus heikentyi vuosi vuodelta. Kalorifeerijärjestelmä aiheutti seinien mustumista ja kirjasto oli kuitenkin vetoinen, viileä ja pimeä. Kellareista nousevaa kosteutta ei ollut saatu kuriin ja seiniin oli ilmestynyt halkeamia. Arkkitehtien F. A. Sjöström ja Th. Decker 20.10.1879 päivätyssä, paikan päällä tehtyyn tarkasteluun perustuvassa selonteossa todetaan mm. että kaikki kellaritilat tulee holvata, salien lattioiden lahosta kärsineet lattiankanntajat uusita, etelä- ja pohjoissalien holveja tukea ankkuriraudoin ja osin uudelleenmuurata pieniä korvaholveja, suorittaa kattojen uudelleenmaalaus, vesikatto uusita, mieluiten galvanoidulla pellillä ja vielä holvata porrashuoneen kerrostasanteiden alakatot. Porrashuoneen ylin kerros on asiakirjojen mukaan ollut holvattu jo alun perin, mutta kaksi alemmalla kerrosta ovat olleet oletettavasti vain rapatut. Eteläseinän todettiin hiukan kaatuneen ulospäin "särskilt södra muren något gifvit sig utåt".^{44B} Tutkimuksen tehneet arkkitehdit valittiin suorittamaan työn suunnittelu ja työt käynnistyivät helmikuussa 1880. Perusparannaustyöt jatkuivat seuraavaan talveen, 1880 - 81 saakka rakennusmestari G. Henrikssonin johdolla.⁴⁵

Perustusten kosteus ja alapohjarakenteiden kunnostaminen

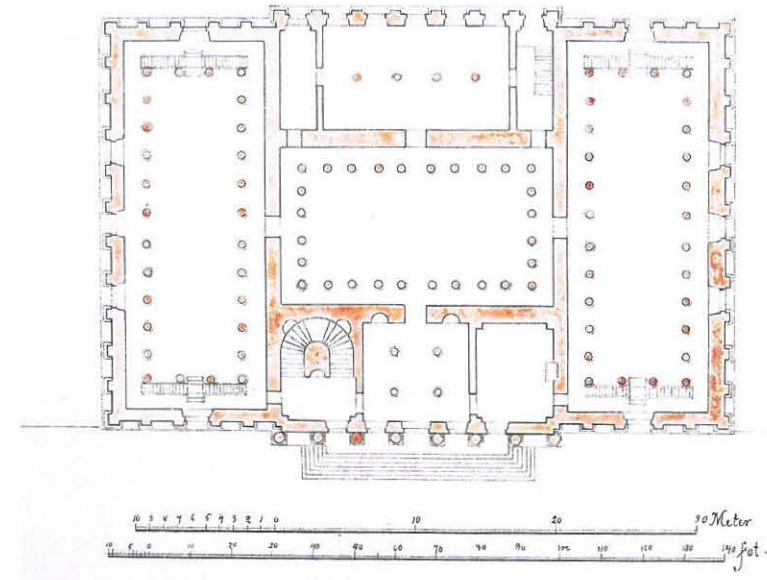
Kunnostustyön käynnistytessä jouduttiin toteamaan, että rakennustyö oli alun perin suoritettu jossain määrin huolimattomasti, suorastaan hutiloiden. Aikalaislähteiden mukaan perustusla- delmassa oli käytetty osittain varsin pientäkin kiveä ja paikoin oli ladelman alle jätetty kerros maata.⁴⁶ "Perustus on milloin laskettu kalliolle, milloin hiedikolle, eikä siis sovi juuri kummastella, näin epätasaiselle pohjalle lasketut muurit ovat ruvenneet laskeumaan ja halkeamaan. Mutta kummallisin ilmiö havaittiin kun otettiin tutkittavaksi väliseinän alusta etehisen ja lukuhuoneen vaiheella. Löydettiin näet vanha kaivonkehä, joka seinää muurattaessa oli jätetty sillensä perustusten alle, niin että puuarkku kansineen vielä oli paikoillaan, vaikka tietysti puolen vuosisadan kuluessa jokseenkin mädänneenä. Jotakin kallionhalkeamaa myöden vettä oli yhä kokoontunut kaivoon, joka tietysti täyteen tultuaan levitti kosteutta rakennuksen alustaan."⁴⁷ Korjaustyön yh-

teydessä kaivo väitetään täytetyn, mutta ilmeisesti samainen kaivo on edelleen olemassa kellarissa. Vuonna 1883-4 kellarikosteuden poistamiseksi jouduttiin asiaa työstämään uudestaan: kirjastotontin pihalle räjäytettiin ja kaivettiin syvä kanaali kirjastolta Fabianinkadun jätevesikai-voon, jotta kellariin kerääntyvä vesi saataisiin johdettua kokonaan pois.⁴⁸

Alapohjan rakenteissa oli siis paljon korjattavaa. Lattiankannattajat olivat pahoin lahonneet ja ilmeisesti jokseenkin kaikki lattiankannattajat uusittiin. Kellarien katot tiiliholvattiin. *”Suuri osa latioista on aivan uudestaan tehty siten, että vanhain sijaan on pantu kiviholveja. Toisiin on taas pantu uusia vahvoja vassoja, joka oli erinomaisen vaikeaa työtä niissä huoneissa missä on suuria pilareita. Nämät pilarit – jotka ovat puusta, rapatulla ja sitten kauniin marmorin värisiksi poleratulla kivikuorella – täytyi vipuvärkillä kannattaa siksi kuin vanha vasa niitten alta oli saatu pois otetuksi ja uusi sen sijaan asetetuksi, jossa toimessa tietysti täytyi käyttää suurinta varovaisuutta, jottei tuo rappaus ja hieno poleeraus millään tavoin vahingoittuisi.”*⁴⁹ Edelleen todetaan, että pylväiden perustukset korvattiin muuratuilla rakenteilla.⁵⁰ Myöhemmissä kellarien pohjapiirustuksissa onkin nähtävissä salien pylväiden tiilipilariperustuksia. Salien lattiat mainitaan asfaltoidun.⁵¹ Lattiamateriaaliksi valittiin asiakirjojen perusteella arkkitehtien ensin ehdottamien kivimosaiikki- tai puuparkettipintojen sijaan *”asfalt på betonunderlag”*.^{51B}

Pienempien huonetilojen uudet holvaukset

Kupolialin takana sijainneessa, sittemmin osaksi Rotundaa liitettyssä huonetilassa on aikalais-artikkelin mukaan käytetty sementtilaastilla pinnoitettuja teräspilareita kahden kerroksen läpi menevänä pystyrakenteena.⁵⁴ 1880-luvun muutostöissä alakatot on ”palosuojattu” tekemällä näihin uusiin pilareihin liittyvät alakattojen koristeelliset kuoriholvaukset. Pihan puolella tämä rakenne on Rotundan rakentamisen yhteydessä purettu kokonaan. Myös Unioninkadun puoleisen keskirisaliitin pienemmissä huonetiloissa eli ensimmäisen kerroksen eteishuoneissa sekä toisen kerroksen kirjastonhoitajan ja sihteerin huoneissa pylväät kertaustyyllisine kapiteeleineen sekä kattojen tiiliholvit ovat peräisin 1880-luvun korjaustöistä - oletettavasti myös porrashuoneen nousujen alapinnat. Kolmas kerros sen sijaan on tiettävästi holvattu jo alunperin. Tätä ajoitusta tukevat myös 1985 tehdyn väritutkimuksen tulokset: kattopinnoista ei löydy 1800-luvun lopun polykromaattista kerrostumaa edeltävää väriasua. Eteistilojen kolmipeiliset ovet on todennäköisesti uusittu tässä vaiheessa. Alkuperäisten ovien peilijaosta on olemassa vain Engelin leikkauksen viittaus nelipeilisyteen. Nykyisten ovien peilijako on nimenomaan 1880-luvulle tyypillinen, rokokootyylinen ovi.

G. Nyströmin dokumentoitu piirustus vuodelta 1891 ei ole kaikilta osin tarkka, mutta kertoo uusien pylväiden sijoitukset keskirisaliitteihin ja uusien porrastajien ratkaisut. Aikalaisartikkelin mukaan uudet pystyrakenteet ovat betonilla päällystettyjä, kahden kerroksen läpi meneviä teräspylväitä. HYM

Keskirisaliitin vetotankojen ankkuroivat päät ovat hyvin pinnassa ja tulivat muutamin paikoin lähes kokonaan esille julkisivupinnan puhdistuksen yhteydessä. Yllä välipohjan kohdalla näkyvä ankkuroiva pää. Pääteen ristimäinen rauta on yhtä kappaletta, muodoltaan kapeaa X-kirjainta muistuttava, kokonaispituus noin 45 cm. Vetotangon vahvuus on noin 40 mm.

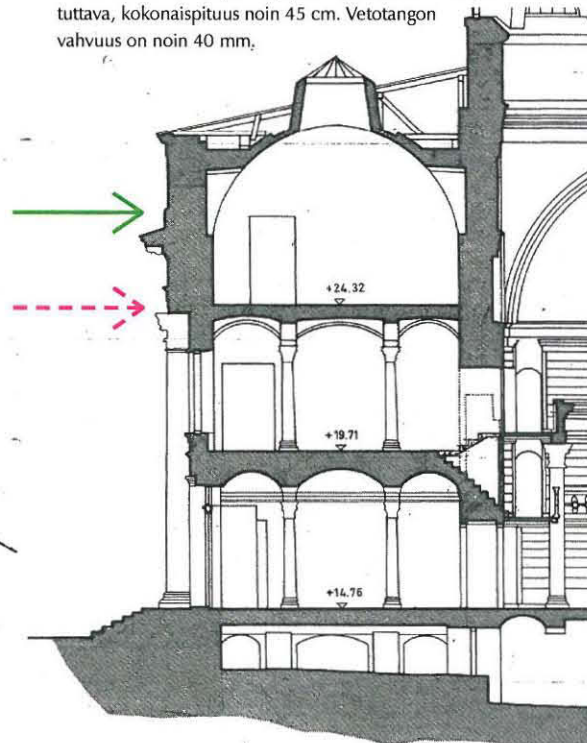
Eteläjulkisivulla esiin tulleiden vetotankojen päiden ympäriltä oli asennettaessa jouduttu purkamaan huomattavan paljon laajemmin muurausta ja muurauksen muoto viittaa toisiaan vastaan kohtisuorassa olevien "ristirautojen" hahmoon. Uudelleen muuratun alueen perusteella voidaan epäillä, että ristirautojen pituus on jopa 60-80 cm.

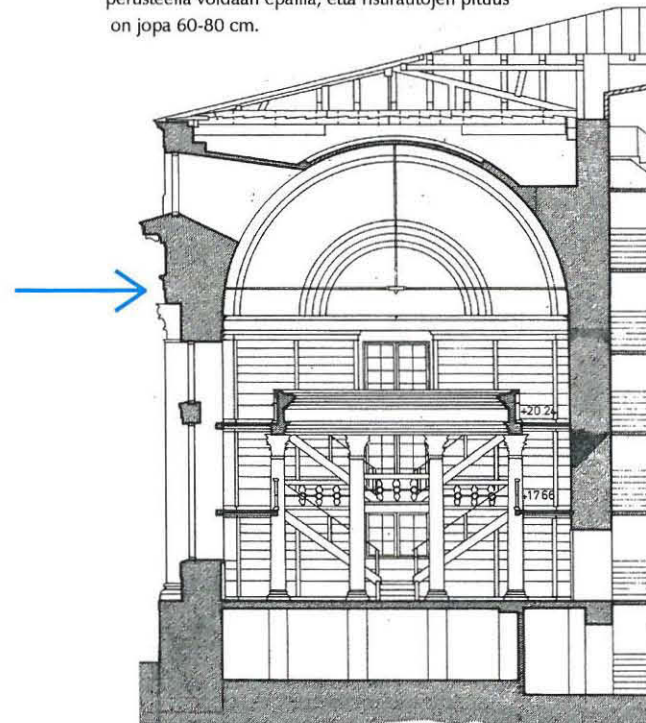
Suurien salien holvien tukeminen

Yliopiston Talousjaoston pöytäkirjoissa helmikuulta 1877 mainitaan kirjaston seiniin ilmestyneet halkeamat. Näiden seurauksena ryhdyttiin sitten tutkimaan rakennuksen rakenteita ja perustusten kuntoa. Muurien vaurioiden korjaamiseksi päädyttiin tukemaan rakennuksen suuria holveja veto-raudoilla. Päätysaleihin on molempiin sijoitettu neljä vetotankoa holvin kannan korkeudelle, kupolisaliin kaksi. Nykyisten Monrepos-kokoelman tiloissa on suuremmissa huoneissa näkyvissä kaksi, pienemmässä huoneissa yksi vetotanko, kuten viereisessä porrashuoneessakin. Näiden huone-tiloissa näkyvien vetotankojen lisäksi on julkisivutöiden 2010-11 yhteydessä tullut esiin myös punaisten nuolten osoittamat, Monrepos-salien välipohjarakenteen tasoon sijoitetut vetotankojen päät. Nämä tangot ovat samalla tasolla kuin kupolisalin vetotangot, mutta eri linjoilla. Päätysalien ja Unionkadun keskirisaliitissa esiin tulleet vetotankojen päät ovat havaintojen perusteella eri tyyppiä. Julkisivupinnan muurauksessa näkyy selvästi kuinka tiiliä on purettu ja uudelleenmuurattu vetotankojen ristirautojen päiden upottamiseksi muuraukseen. Asiakirjojen mukaan myös salien poikkiholvi-ikkunoita muurattiin tällöin uudestaan.⁵²

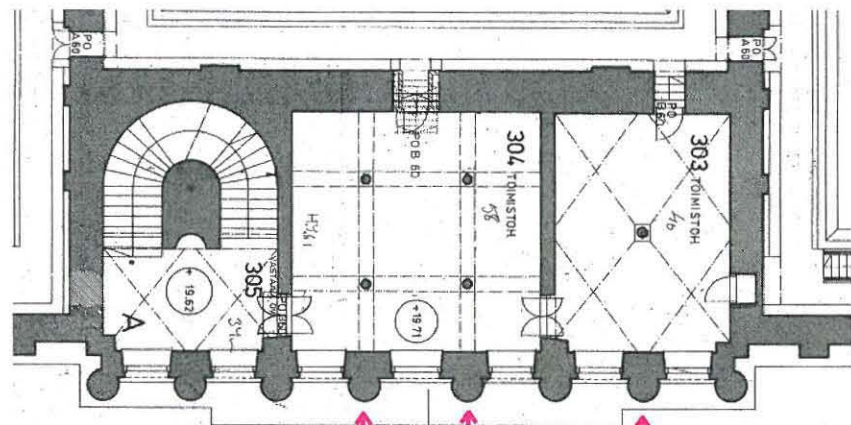
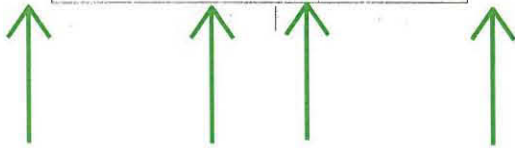
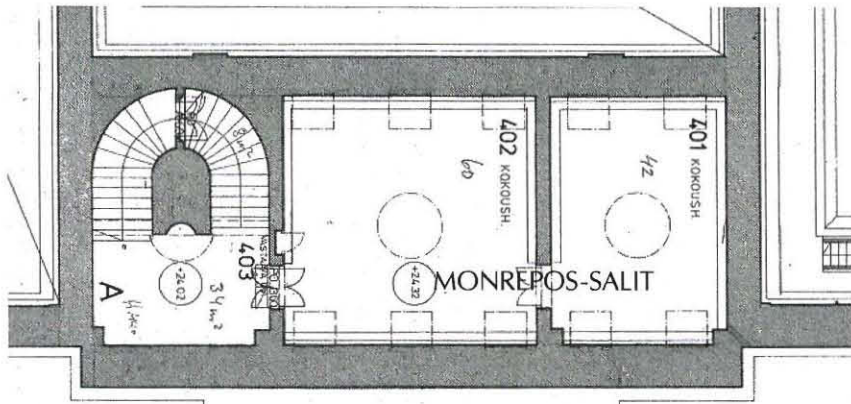
"Seiniin on, huoneistojen lävitse, asetettu n. k. ankkureja vahvasta kanki-
raudasta halkeamia estämään."⁵³

Monrepos-salien vetotangot välipohjassa ja holvin kannan korkeudella. Välipohjan korko vastaa suurien salien vetotankojen korkoa.

Etelä- ja pohjoissalien vetotangot näkyvät Hanssonin leikkauspiirustuksessa 1970-luvulta.

Unioninkadun keskirisaliitin toisen ja kolmannen kerroksen välipohjan rakenteissa on oletettavasti myös rakennetta sitovat vetotangot. Vetotankojen päät ovat havaittavissa ulkopuolen muurauksessa vasemmalta lukien 4. 5. ja 7. pylväslinjassa, heti kapiteelien yläpuolella. Kupolisaliin vetotangot ovat suunnilleen samassa korkeustasossa, mutta eri linjoissa.

Pääportaassa ja Monrepos-saleissa vetotangot ovat nähtävissä huonetiloissa. Näiden tilojen kattoholvauksiin liittyvät pienet "korvaholvit" näkyvät myös keskirisaliitin attikan muurauksessa kevennyskaarina. Oletettavasti nämä ovat siis jo alkuperäistä rakennetta.

Noiin 1910
MVKA

Vesikiertoinen keskuslämmitysjärjestelmä oli vielä varsin uusi tulokas suomalaisessa rakentamisessa ja siitä annetaankin seikkaperäinen selostus Uuden Suomettaren lukijoille elokuussa 1880:

”Näitten [kalorifeeriunien] sijaan oli hankittava semmoinen uudenaikainen lämmityslaitos, jossa huoneitten lämmittämistä toimitetaan rautatorwissa juoksewalla kuumalla wedellä... Tästä kattilasta menee ulos iso rautatorvi, joka kulkee ylt’ympäri koko kirjastohuoneen maakerrasta ja vastaiselta taholta taas palaa kattilaan. Tästä päätorvesta johdetaan sitte syrjätorveja ylös ensimmäiseen ja toiseen kertaan. Kummassakin kerrassa tekevät ne kaaroksen kunkin ikkunan alla, johon on asetettu joukko viereysten ladotuita rautalevyjä, joiden ulkomuoto muistuttaa vähäisen hevosenkrapasta, vaikka ne tietysti ovat paljon suuremmat. Nämä levyt tulevat torvien kautta kuumennetuiksi ja säteilevät sitte ulos lämpimää melkoisessa määrin, koska niiden pinta, vastamainitun laitoksen kautta, on hyvin suuri. Näistä torvista, jotka ovat aivan umpinaisesti suljetut, kulkee kuuma vesi aika kierua, lähtien ulos kattilasta ja, tuon kieroksen torvien lävitse tehtyään, siihen taas takaisin palaten, lakkaamatta, melkein niin kuin veri ihmisen sydämissä ja suonissa. Lämpimää voipi, jos tahtoo, vähentää sillä tavoin, että kuumaa vettä päätorvesta estetään kiinni väännettävillä venttiileillä pääsemästä muutamaiin noihin ylöspäin meneviin kaarrostorviin. Niin kuin tässä näkyy, on tämä lämmityslaitos, joka on tehty kreivi Armfeltin konepajassa Turussa, erinomaisen mukava. Ei tarvitse puita sisään kantaa, ei niitä pesiin ladella ja sytyttää, ei pelleistä ja hä’ästä huolta pitää – paitsi tuosta yhdestä isosta pesästä tai uunista vesikattilan alla.”⁵⁷

Porrashuonemuutoksia

G. Nyströmin vuonna 1891 laatima ajantasainen 1. kerroksen pohjapiirustus esittää vuonna 1880 toteutetut piharisaliitin pohjoisreunaan sijoitetut portaat. Engelin pienet, kupolisalia palvelevat porrashuoneet on tässä yhteydessä siis todennäköisesti purettu. Bolin esittikin talousjaostolle 1880, että toisen porrashuoneen vapauttama tila voitaisiin mieluummin käyttää huonetiloina. Toisaalta nämä porrashuoneet järjesteltiin jälleen uudestaan Rotundan rakentamisen yhteydessä. Yliopiston vuosikertomuksissa mainitaan lisäksi, että lehtereiden välille tehtiin tammiaskelmaiset rautaportaat.⁵⁵ Oletettavasti tämä viittaa kupolisaliin, jossa aiemmin ei ole ollut porrasyhteyttä tai piharisaliitin pohjoiseen kapeaan huoneeseen toteutettuun portaaseen. Rotundan valmistuessa tämä porttas on siis oletettavasti poistunut kokonaan, eikä siitä ole jäänyt tarkempaa dokumenttia.

Vesikiertoinen lämmitysjärjestelmä

Vuonna 1843 asennettu kalorifeerilaitos aiheutti huonetiloissa nokisen ilman kiertoa ja kaikki pinnat olivat vuosien kuluessa muuttuneet ruman harmaiksi. Uutena lämmitysjärjestelmänä rakennukseen toteutettiin 1880-81 vesikiertoinen patteriverkosto ikkunoiden alle (39 radiaattoria). Suurissa saleissa pylväsväleihin sijoitettiin lisäksi kookkaita, pylväsmäisiä pystyradiaattoreita (44 kpl)⁵⁶. Uuden keskuslämmitysuunin sijoittamista varten kellarikerrosta jouduttiin ”poraamalla” syventämään.

Julkisivutyöt

Julkisivutöiden osalta ei ole juuri löytynyt yksityiskohtaisia mainintoja 1880-81 töistä. Julkisivut on huoltokalkattu ja siihen liittyen oletettavasti tarpeen mukaan rappauskorjattu, mutta töiden laajuudesta ei ole mainintaa. Katon ja kupolin pellitys uusittiin tässä yhteydessä ja kattoikkunat kunnostettiin.⁵⁸ Aiemmin ”mustasta” pellistä tehty vesikaton ja kupolin pellitys korvattiin nyt sinkkiyllä pellillä,⁵⁹ joka hankittiin Karlskronasta; sen arkkikoko oli 24 x 72”.²³ Valokuvien perusteella kupolia ei maalattu tässä yhteydessä, vaan kupoli oli pitkään sinkkipintainen. Rakennus varustettiin ukkosenjohdattimella.

Seuraavan lukuvuoden aikana 1881-82 kadunpuoleiset ikkunat suojattiin sisäpuolisilla rautaluukuilla. Muutamia vuosia myöhemmin, 1880-luvun lopulla, myös päätyjen ja pihan puolen ikkunoihin suunniteltiin tilattavan rautaluukut ja ikkunoiden sisäpuoliset puuosat sivelävän syttymätömällä maalilla. Luukut toteutuivat ainakin Kirkkokadun puolelle, mutta Hallituskadun puolella ei luukuista ole jäänyt todisteita. Vuosikertomuksessa todettiin myös, että 28.8.1890 riehunut hurja myrsky oli aiheuttanut vaurioita, jotka oli korjattu.⁶⁰

Helsingfors Dagblad 16.5.1881

"En omfattande reparation pågår som bäst i universitetets bibliotekshus. Man har nemligen funnit att samtliga golfvasar så fullständigt angripits af röta, ett deras instörtande ej länge kunnat låta vänta på sig. Då emellertid vanliga trossbottnar i en bibliotekssal ej erbjuda någon säkerhet mot eldfara, så mycket mindre som vaktmästaren har sin bostad i jordvåningen, komma ny alla rum att hvalfväs med tegel på jernbjelkar. Kolonnerna, hvilka uppbara gallerien och hittills hvilat på golfvasarne skola fördes med murade underlag och rummen bakom stora salen erhålla med cement ommurade jernpelare, som gå genom båda våningarna och uppbara mellantaken. De gamla kalorifererna, hvilka nedstöt hela lokalen, ersättas med en varmvattensapparat som utföres af ingenjör G. E. Berggren. På många ställen hafva grundmurarne, vid hvilkas uppförande äfven smärre gråsten begagnats, fått remnor derigenom att grunden ej lagts fullt ned till berget, utan ett tunt jordlager lemnats emellan; dessa skador afhjelpas nu på bästa sätt. Planer till restaurationen äfvensom alla ritningar och konstruktioner äro uppgjorda af arkitekten Sjöström, som tillika genom byggmästaren Henriksson öfvervakar arbetets utförande. Byggmästare G. Henriksson har genom 25 årigt sysslande med universitetetsbyggnader förvärfvat en detaljkännedom om dess lokaler, som nu väsentligt underlättat arbetet. För att utplåna alla remnor i huset och spåren af kaloriferöröken kommer hela lokalen att ommålas af dekorationsmålaren Carlsson, hvilken för ändamålet aftecknat de gamla väggdekorationerna. En brunn har man nödgats gräva tätt vid norra väggen för att uppsamla det från angränsade tomt strömmande vattnet, hvilket under väggen satt sig. Kostnaden för dessa reparationer uppgår till inemot hundra tusen mark.

Då detta ståtliga hus visat sig vara så illa uppfördt vore det skäl att undersöka äfven våra öfriga större byggnader från samma tid, t. ex. senaten, hvilka likasom biblioteket uppförts af entreprenörer. Äfven senatens arkiv torde lika litet vara genom hvalfvad mellantak skyddade mot eldfara, som biblnotekets samlingar varit det. Man vågar knapt tänka hvad en bortkastad tändsticka i vaktmästarens jordvåning kunnat hafva för följder!

Morgonbladet 20.1.1881

har, som bekant, under förl. sommar och höst undergått en kostsam och omfattande reparation, en nödvändig följd af det beklagliga slarf vid uppförandet af den dyrbara och vackra byggnaden, hvilket dess ursprunglige entreprenör i tiden låtit komma sig till last. I sammanhang med renoveringsarbetet beslöt högskolans styrelse, med prisvärd omtanke om det arkitektoniska mästerverkets i allo värdiga iståndsättande, att, då medel härtill icke saknades, äfven skänka de stora bibliotekssalarna en konstnärlig dekoration. Arkitekten Frans Sjöström fick sig det intressanta uppdraget anförtrödt, hvarjemte artisten S. Falkman ombads att med allegoriska figurgrupper en grisaille pryda lunetterna ide trenne salarna.

Dessa arbeten äro nu mera slutförda. I tisdags lades sista handen vid den rent konstnärliga delen af arbetet, och inom kort torde de herrliga, ljusa och höga salarna, som inrymma våra dyrbaraste litterära skatter, i fullfärdigt och ordnad skick kunna framstå för åskådaren. Vi skola emellertid redan nu kasta en blick på det vackra verket.

Vid inträdet i stora salen finner man de eleganta kapitälerna på den läktarens uppbarande pelarraden skickligt målade i färg, som ger dem utseende att vara af gul marmor. Det ofvanom bokskatterna uppstigande hvalfvets kappor äro hållna i grönt, mot hvilken färg de derå anbringade stora upphöjda rosetterna samt hvalfbanden i guld effekfullt afteckna sig, under det de lägre ner befintliga mellanliggande triangelfälten på allvarlig, mörkröd grund upptaga rika, i klara färger målade ornament och allegoriska ting, omgifvande på hvarje fält ett af de symboliska bevingade djuren: vishetens uggle, vaksamhetens tupp, sångens svan och styrkans örn. Ofvanom detta praktfullt dekorerade hvalf höjer sig den ljusa, luftiga skyhöga kupolen så lätt och tillika kraftigt, att ögat med möda kan slita sig från den herrliga anblicken. Det från höjden rikt nedströmmande ljuset faller klart på kupolens eleganta hvalfvning, hållen i ljus ton med de många kasetterna i gult och blått. Dekoreringen af det herrliga hvalfvet är verkligen utmärkt vacker, den gör herr Sjöström heder, samt skulle hvar som helst tillvinna sig förtjent uppmärksamhet.

I de fyra lunetterna i takets nedre parti har, såsom redan nämndes, artisten S. Falkman i grått och svagt brunt målat större figurgrupper, anslutande sig allegoriskt till närmast angränsande litterära underafdelningar af bibliotekets bokförråd. Sålunda se vi i stora salen i vestra lunetten skaldekonsten allegoriskt framstäld i alla dess olika diktarter genom figurer, som omgifva den med lyran i gruppens midt sittande sånggudinnan: elegin med en stjernekrans, herdedikten med flöjten, hjeltedikten med svärdet, fabeln med svanen, under det att den erotiska sången representeras af en liten amorin samt tragedin och komedin af de antika maskerna såsom attributer. — Öfver ingången i öster tronar filosofin, omgifven till höger af de bildande konsternas, till venster af lingvistikens och växtkunskapens representanter. — I norr finner man en skarpare begränsad och afslutad, liffull grupp, hvars midt upptages af jurisprudentia med rättvisans svärd och lagens vägskaål, och hvars

sidofigurer utgöras af en skyddsökande person med sin försvarare samt en fånglad brottsling med sin väktare och anklagare.

Måhända hade i denna allegori ett större lugn verkat ännu mera ansående. — Lunetten i söder framställer i rik och stilfull gruppering språkvetenskaperna, allegoriskt och symboliskt framställda dels genom figurer, dels genom attributer. Midtelpartiet utgöres af en Buddhahild, representerande sanskrit och närmast omgifven af de ädla figurer, som framställa de gamla klassiska språken, samt af ställföreträdare för de germaniska och skandinaviska idiomerna. De afrikanska språkstammarna antydas af en neger och de asiatiska af en kines, hvarjemte runstenen, kantelen, en turkisk grafsten, sfinxen och papyrusrullen symboliskt i fylla den rika och vackra kompositionen.

Träda vi nu i de tvenne mindre salarna, finna vi deras höga tunnhvalf enkelt och fint, med artistisk smak dekorerade i svagare färgnyanser samt medelst omvexlande ornamentering indelade i vackra fält. Det hela verkar mycket angenämt på ögat, hvartil kommer, att de allegoriska lunett-målningarna i södra salen utfallit på ett särdeles lyckligt sätt. I denna södra sal visar oss lunetten i österen allegorisk framställning af naturvetenskaperna. Hedersrummet i den välordnade gruppen intages af den gåtfulla Isis med en regulator, till hvilken gestalt ansluta sig representanterna för botaniken, igen kännelig genom den knippe växter, han bär på armen, kemin med retorter, matematiken med sin tafia, astronomin och jordkunskapen med teleskop samt glob o. s. v. I samma sal framställer lunetten i vester den historiska vetenskapen och dess hjälpkällor: historien med stylus och häfvens minnestafva omgifves här af representanter för geografien, arkeologin m.m. Äfven i denna grupp, en af de vackraste af artistens nu ifrågavarande kompositioner, ser man en runsten.

Norra salen är egnad religionen och medicinen, helsomedlen för själen och kroppen. Den östra lunetten allegoriserar religionen genom sex figurer, af hvilka den mellersta, stödande sig vid trons kors, belyses af den helige andes himlasända eldslåga, under det att de öfriga allegoriska gestalterna bära fridens palm, lidandets kalk, kärlekens flammande hjerta och bibelns upplysande ord. På lunetten i vester möter oss en allegorisk framställning af de medicinska vetenskaperna. Kring den mellersta gestalten med sin Eskulap-staf gruppera sig fyra figurer, representerande kirurgin och öfriga medicinska discipliner. Nederst ser man till venster det nyssföddabarnet egnas vård, under det att en obduktion försiggår längst till höger på samma plan. Det allegoriska träder här måhända ett steg för långt in på verklighetens område. Såsom af denna sammanträngda redogörelse framgår, har herr Falkman genom sitt uppdrag beredts ett rikt och intressant kompositionsfält. Hans långvariga vistelse i konstens hemland och hans studier äfven af den monumentala konsten derstädes hafva gjort den fint bildade artisten mogen detta arbete, som genomgås af ett sitt strängt vetenskapliga ämne motsvarande allvar. Till ofvanstående relation må tilläggas, att herr Sjöström vid utförandet af sitt vackra dekorationsarbete haft att påräkna ett skickligt biträde af målarmästaren Carlson härstädes.

Eteläsalin grisaille-tekniikalla maalattu katto on säilyttäen pohjoissalin selvästi punertavaa väripalettia neutraalimpi harmaa ja muodostaa viheräsävyisten kipsimarmoripylväiden kanssa pohjoissalia sävyttömämmän kokonaisuuden. Pohjoissalin punertava katto ja okran sävyiset pylväät voi nähdä pohjoisen viileää valoa kompensoivina elementteinä.

Koristemaalauksen toteutus 1880

1880-vuoden korjaustöissä päädyttiin kaikki pinnat ylimaalaamaan. Morgonbladet 20.1.1881 toteaa, että suuren korjaustyön yhteydessä yliopiston hallitus päätyi vihdoin koristamaan Engelin mestariteoksen, aikaisemmin kun tähän ei ollut löytynyt varoja. Tavoitteesta todetaan: *”skänka de stora biblioteksalarana en konstnärlig dekoration”*.⁶¹ Tehtävä annettiin arkkitehti F. A. Sjöströmille. Taiteilija Severin Falkman sai tehtäväkseen toteuttaa pääsalien holvipäätteiden puoliympyröihin tieteen aloja symboloivat allegoriset kuvaukset. Alkuperäisen asun koristemaalauksen laajuus ja luonne ei ole tiedossa, mutta aivan yksivärisetkään eivät holvipinnat ole olleet sillä maalausurakasta vastaavan koristemaalari C. H. Carlssonin tiedetään jäljentäneen vanhat maalaukset ennen työn käynnistämistä. Toteutunut maalauskoristelu lienee näiden mainittujen kolmen henkilön yhteistyön tulosta.

Nykyiset, tiettävästi vuodelta 1880 juontavat koristeaiheet noudattavat läheisesti Engelin luonnoksia. Kirjaston ensimmäisen maalausasun värimaailma on oletettavasti ollut 1880 toteutettua yksinkertaisempi ja kevyempi, 1880-luvun kerrostumassa näkyvä aikakaudelle ominainen värien voimakkuus ja koristelun rikkaus. Tässä vaiheessa myös julkisivun värimaailmaa *”modernisoitiin”*: engeliläinen klassismin keltainen vaihtui Senaatintorilla tällöin vallinneeseen vaaleaan punertavaan, hiiekkakivimäiseen sävyyn.

Suurien salien nykyisessä värijäsentelyssä huomiota herättävää on etelä- ja pohjoissalien maalausten grisaille-tyyppinen eli sävykäs, mutta ei värikäs maalauskoristelu. Eteläsalissa katon sävy-maailma on viileä harmaa, pohjoissalissa hiukan punertava. Tälle pehmeälle sävystölle selkeänä kontrastina on keskisalissa käytetty varsin voimakasta polykromiaa. Keskikupolissa sinipohjaisen kasetoinnin keskiaiheena toistuvat kullankeltaiset ruusukkeet, ikkunaväleissä on vihreä- ja keltasävyisiä arabeskikuvioita sinisellä pohjalla. Kupolikaulassa vuorottelevat vihreät ja punaiset kentät ja sama vahva punainen toistuu kolmionmuotoisissa pendenttiivikentissä symbolisten lintuaiheiden taustasävyinä. Tätä värien kirjoa pitää kasassa valkoinen ja okrankeltainen listoitus. Kupolisalin lintuaiheet ovat tiettävästi kokonaan uutta aiheistoa: Minervan (viisauden) pöllö, valppauden kukko, Apollon (runouden) joutsen sekä voiman ja tarkkanäköisyyden kotka.⁶² Vuoden 1852 kuvaus keltaisesta pohjoissalista, sinisestä kupolisalista ja vihreästä eteläsalista vahvistaa käsitystä 1880-luvulla tehdystä värinkäytön ajanmukaistamisesta. Eteistilojen väritutkimus vuodelta 1985 todistaa samasta asiasta: alimpien, liimamaalilla toteutettujen yksiväristen kerrostumien päältä löytyy monivärinen, koristeiviivoituksia ja kasviaiheita käyttävä kerrostuma.

Suurien salien kattomaalaukset on kirjattu uusitun jokseenkin kattavasti vuosina 1955-56. Saleista ei tiettävästi ole tehty väritutkimusta, joten nykyisen värimaailman suhdetta 1880 värimaailmaan ei tunneta. Olettavasti 1880 on toiminut vähintäänkin esikuvana uudelleen toteutukselle.

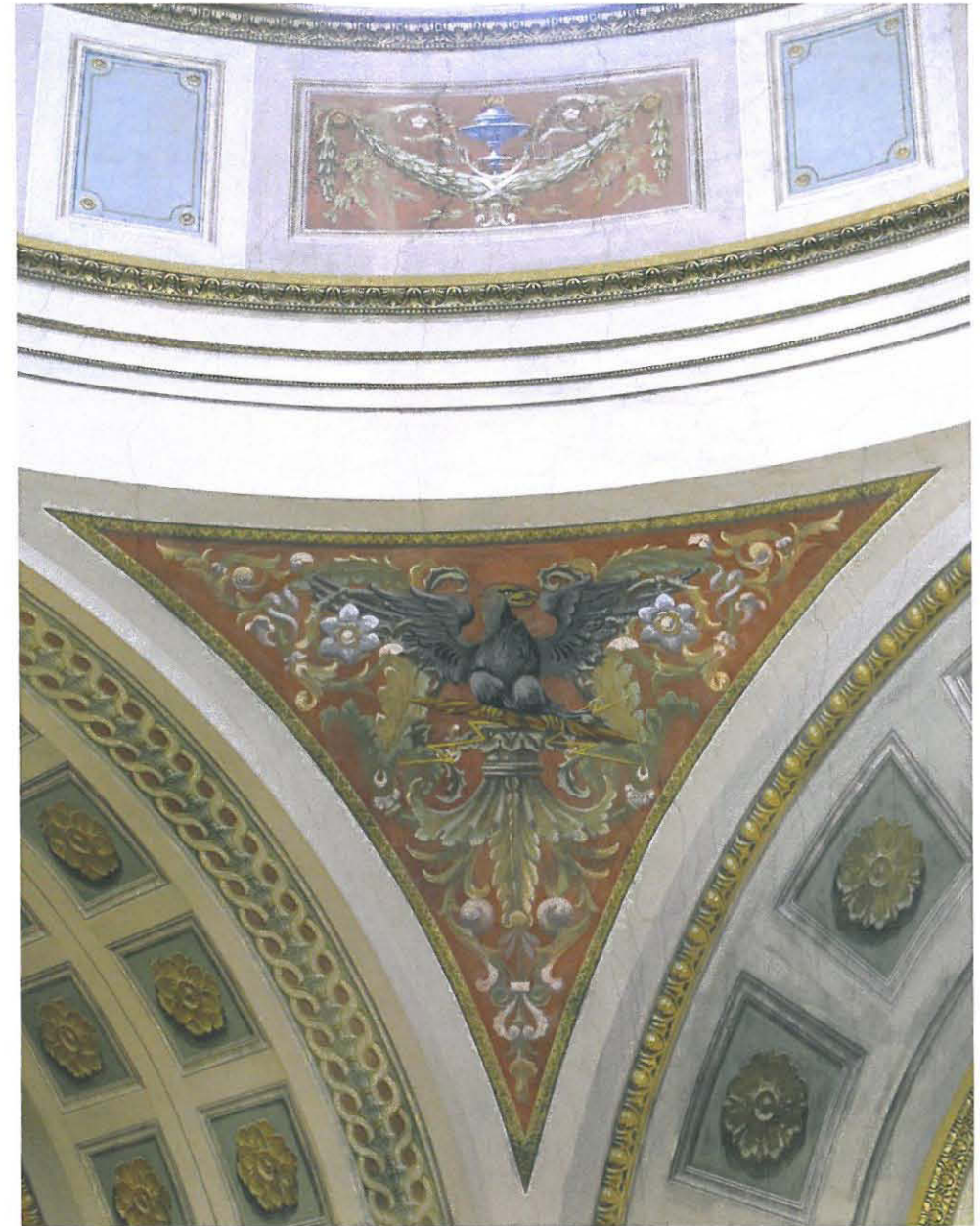
Severin Falkman

Severin Falkman syntyi Tukholmassa 1831. Falkmanin perhe muutti Helsinkiin 1840-luvun alussa ja nuoresta Severinistä oli määrä tulla isänsä viinanpoltto toiminnan työn jatkaja. 1850-luvun alussa Falkman ehti jonkin aikaa opiskelemaan arkkitehtuuria intendentinkonttorin palkattomana apulaisena. Isän kuoltua 1855 Severin Falkman saattoi kokonaan antautua taiteen polulle ja hän vietti pitkiä jaksoja Pariisissa (jaksoittain välillä 1857-1864) ja Roomassa (1864-70). Kotimaahan palattuaan 1871 Falkman sai töitään näytteille mm. Suomen Taideyhdistyksen näyttelyyn, mutta kohtasi tällöin hyvin ankaraa kritiikkiä.⁶³ Falkmanin tuotanto on monipuolista kansatieteellispainotteisista piirustuksista ja lavasteluonnoksista suuriin historiamaalauksiin. 1870-luvun lopulla hän tutustui fennomaanisiin piireihin ja kiinnostui kalevalaisista aiheista. Vuoden 1880 aikana Falkman teki tutkimusmatkan Karjalaan ja julkaisi myöhemmin matkansa kokemuksista kuvakirjan.⁶⁴ Falkman oli elinaikanaan suosittu, mutta ei kritiikittä arvostettu taiteilija, osin johtuen siitä että hänen tuotantonsa oli laadullisesti epätasaista. Aimo Reitala toteaa ARS-kirjassa Falkmanista: *"Kuvaavaa on että häntä on myöhemmin pidetty sekä hyvänä että huonona piirtäjänä. Molempiin käsityksiin on perusteita."*⁶⁵

Vuoden 1879 aikana Falkman ja Carlsson olivat tehneet yhteistyötä vasta valmistuneen Venäläisen teatterin, nykyisen nk. Aleksanterinteatterin salongin maalauskoristelussa. Falkmanin kändyjälkeä ovat kattomaalauksen kaksitoista *"näytelmätaiteen eri muotoja edustavaa kuvaa"*.⁶⁶ Yliopiston kirjastossa lunettien aiheiden tuli kuvastaa eri tieteenaloja, sijoittuen saleissa kirjojen luokittelua mukaillen. Falkmanin lunetit on kuvattu yksilöiden historiahuonekorsteissa.

Salien väliset kulkuyhteydet lehtereillä

Soldanin hyllyjärjestys vuodelta 1869 osoittaa, että lehtereiden väliset alkuperäiset, keskiakseliin sijoitetut aukot ovat olleet vielä käytössä. 1900-luvun alkupuolen valokuvissa keskiakseliin aukot on suljettu ja niiden sijaan kupolisalin etelä- ja pohjoispäädyn molemmille lehtereille on avattu kaksi kapeaa, kaaripäätteistä oviaukkoa sivusaleihin. Kulkuaukon siirron syy ei ole käynyt ilmi asiakirjoista. Aukot on oletettavasti muutettu 1879-1881 suuren muutostyön yhteydessä.

Olettavasti Sjöströmin ja Carlssonin yhteistyönä luotu voimakkaasti polykromaattinen kupolisali on koristeaiheiltaan lähellä Engelin laveerauksen osoittamaa suuntaa, mutta värien rikkaus kertoo toteutusajankohdan näkemyksistä. Pendentiivikolmioiden koristeellisuus on Engelin suunnitelmassa niiden koristeaihe on vähemmän ekspressiivinen. Sjöströmin tai Carlssonin allegoriset linnut ovat oman aikansa muutokieltä ja ilmaisuja. Kuva 2011

Pohjoissalin lukupöydät joitain vuosia kalustus- ja sähköistämistyön jälkeen. Kuvassa näkyvä läntisen päädyn lunetissa oleva Magnus Enckellin maalaus valmistui 1904. MVKA

4.2. Pohjoissalista lukusali 1893

Kirjaston käyttäjämäärät kasvoivat ja kirjasto kaipasi lisätilaa kirjoille, kävijöille ja työntekijöille. Pienessä lukuhuoneessa oli vain muutama valoisa lukupaikka ikkunan tarjoamassa luonnonvalossa ja erityisesti pimeinä talvipäivinä näistä käytiin "ankaraa kamppailua", kuten Knapas toteaa⁶⁷. Vuonna 1888 kirjastonhoitaja Bolin esitti konsistorille aloitteen uuden, sähkövalaistun lisärakennuksen rakentamista. Aloite ei saavuttanut hedelmällistä maaperää heti, vaan se jäi hitaasti itämään. Laajennuksen suunnittelu pysähtyi asiantuntijana toimineen arkkitehti Gustaf Nyströmin tuomitsevaan lausuntoon. Nyström piti lisärakentamista arkkitehtonisena loukkauksena Engelin kirjastorakennuksen suhteille ja kauniille ulkonäölle.⁶⁸ Suuren lisärakennushankkeen sijaan Nyström ja Bolin esittivät lukusalipaikkojen lisäämistä ottamalla pohjoisen kirjosalin myös lukusalikäyttöön. Ehdotus sai kannatusta ja pohjoinen kirjasalit kalustettiin Nyströmin laatiman suunnitelman mukaisesti. Saliin sijoitettiin 13 pöytää (kooltaan 118 x 211 cm, korkeus 77,5 cm), joissa kussakin oli 4 tutkijanpaikkaa, yhteensä 52 paikkaa.⁶⁹

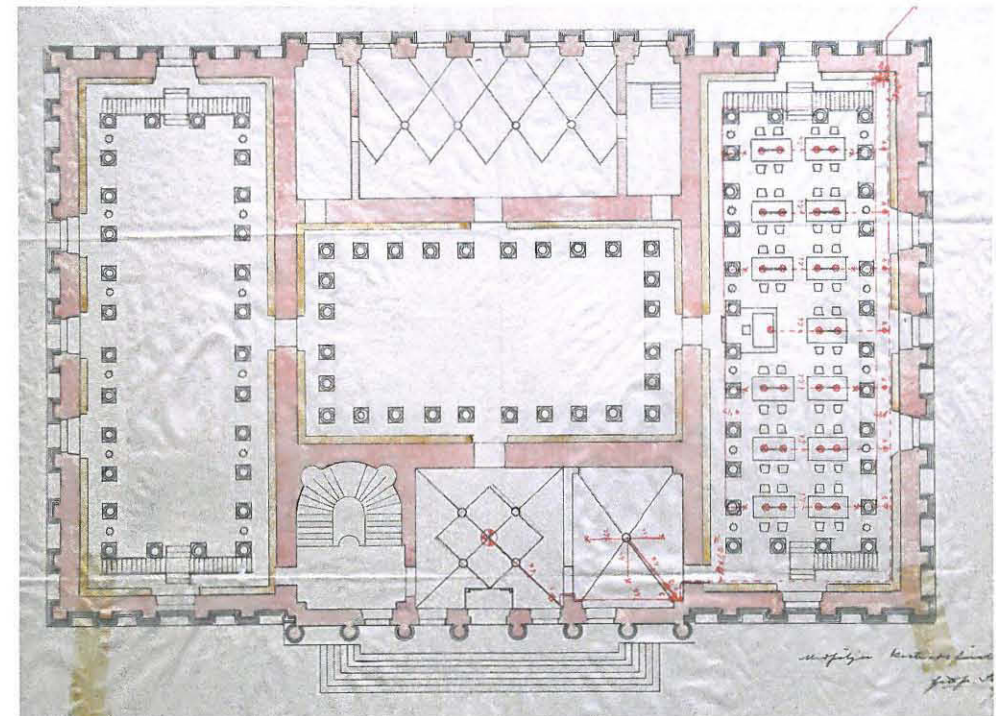
Oleellinen muutos aikaisempaan oli tutkijapaikkojen keinovalaiseminen. Kaupungissa jo 1860-luvulla yleistynyt kaasuvalaistus ei tullut kirjastossa kyseeseen palovaaran vuoksi. Myös sähkön turvallisuudesta oltiin 1880-luvulla kahta mieltä. 1890-luvulle tultaessa kaupungin sähköistäminen eteni monella suunnalla pienin askelin. Helsingin kaupungin sähkötekniikko, ins. Th. Neovius, oli ilmeisesti henkilökohtaisesti valistanut lukusalin toteutuksesta vastaavan komitean jäsenet sähkötekniikan kehittämisestä ja saanut heidät vakuuttuneeksi sähköasennusten turvallisuudesta.⁷⁰ Jokaiseen pöytäryhmään asennettiin kaksi lasikupuista kaarilamppua. Gottfried Strömbergin laatimassa sähköpiirustuksessa vuodelta 1893 on merkitty yhden pisteen sähkövalaistus myös eteishuoneeseen ja sen viereiseen, entiseen lukuhuoneeseen. Kun kirjasto muutostöiden jälkeen avattiin yleisölle 1.11.1893, mahdollisti sähkövalo kirjaston aiempaa huomattavasti pidemmän aukiolon: arkisin klo 10-15 sekä klo 17-21.⁷¹

Nyströmin suunnitelmien mukaan laadittu kalustus sijaitsi pohjoissalissa aina Ervin suunnitelmaan peruskorjaukseen 1955-57 saakka. Tämän kalustuksen punaruskeiksi petsattuja pöytiä ja erityisesti tuoleja on kirjaston tiloissa edelleen jonkin verran käytössä. Vahtimestari Vainion vaimo totesi Hertta Tirrasen tekemässä haastattelussa tästä ajasta:

*"Kirjastossa ei aluksi saanut käydä iltapäivisin kuin lukusalissa, missä oli sähkövalo. Eteisessä oli kaarilamppu seinästä sitä pöytää varten, jonka ääressä päivystäjä istui, ja kattolamppu. Lukusalissa oli hapsureunavarjostimiset lamput jo meidän tullessamme kirjastoon. Siellä oli silloin myös kaksi nahkaista nojatuolia. Ennen sähköjen saamista käveltiin lyhty kädessä."*⁷²

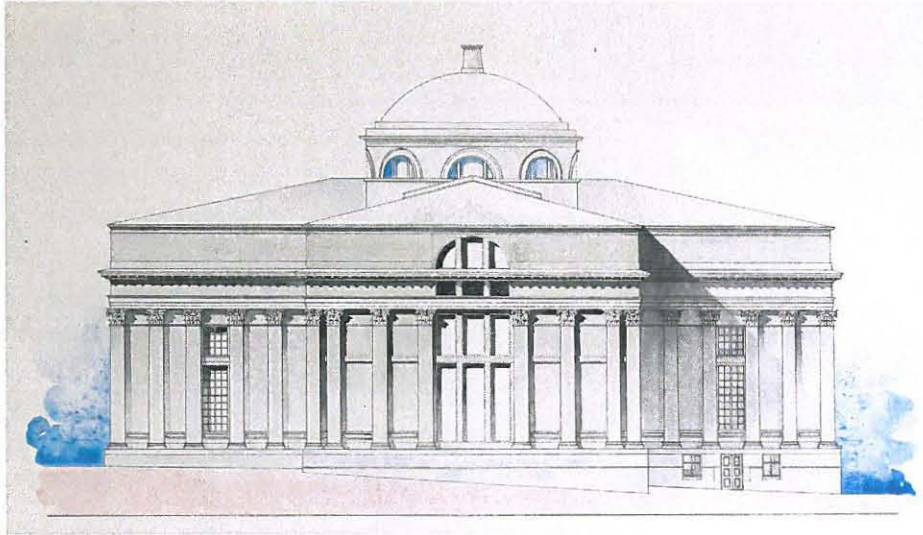
Suunnitelmia ja muutoksia

Vuosien 1880-81 suuren peruskorjauksen jälkeen kirjastorakennusta ylläpidettiin vuotuisten korjaustöiden puitteissa. 1884 vuosikorjausluettelossa mainitaan, että arkkitehti maalataa öljymaalilla. Vuodelta 1888 on maininta, että vain pihajulkisivu maalataan. Vuodelta 1898 on maininta eteläsalin ja lukusalin ikkunoiden uusimisesta - siis voidaan olettaa, että 1880-81 niitä ei ollut uusittu. Vuoden 1896 korjaustyöesityksessä⁷³ kirjastonhoitaja Wilhelm Bolin esitti tarpeelliseksi saada pohjois- ja kupolisalin sekä lukusalin väliin kevyet, "itsestään sulkeutuvat" lasiovet, mutta niiden toteutumisajankohdasta ei ole varmuutta.

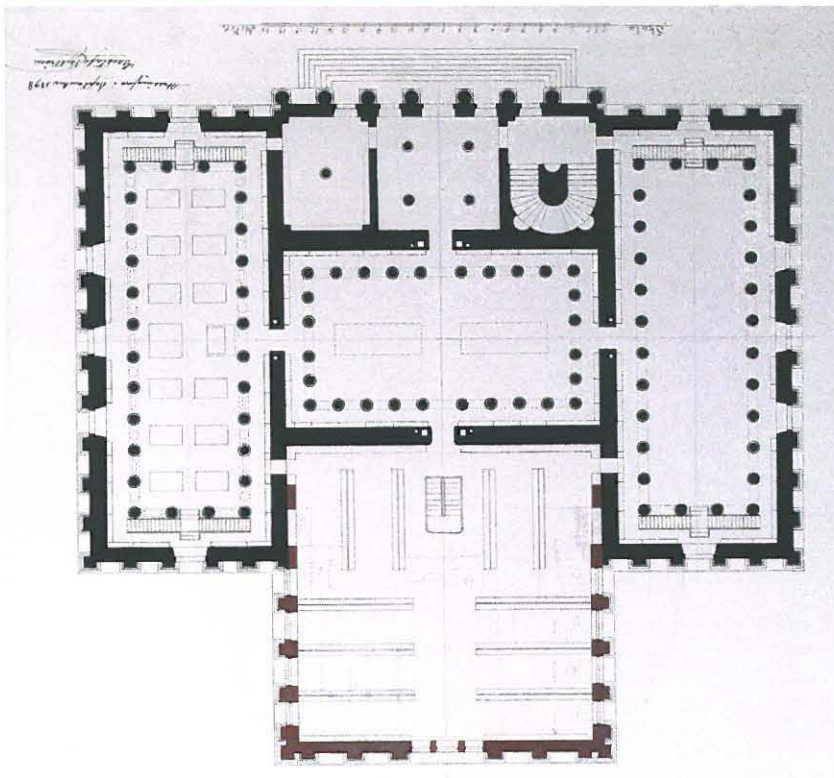

Pohjoissalin muokkaus lukusaliksi ja siihen liittyvä sähköpiirustus antaa hyvän kuvan kirjaston kalustuksesta ja käytöstä. Sähkövaloa tuotiin vain yleisön käyttämiin tiloihin. Strömberg 1893; originaali HYM

Nyströmin ensimmäinen suunnitelma laajennukseksi 1898. Originaalit HYM

5. NYSTRÖMIN ROTUNDA 1900-1906

5.1. Muuttuva kirjasto

1800-luvun jälkipuoliskolle saakka kirjastosuunnittelun lähes ainoa lähtökohta kansainvälises-tikin oli nk. salikirjasto, jossa kirjahyllyt reunustivat kirjastohuoneita seinän korkuisina hyllyinä. 1800-luvun myötä, kirjavolyymien kasvaessa, saleihin saatettiin sijoittaa vapaasti seisovia hyllyjä, tarpeen mukaan. Kun British Museumin Iron Reading Room valmistui vuonna 1859, sai uusi ajattelu konkreettisen ilmentymän ja esikuvan. Suurta pyöreää rautarakenteista lukusalia ympäröivät erilliset kirjavarastot. Lukusalien kasvanut tarve ja kirjavolyymien lisääntyminen johti huoneiden käyttötarkoituksen eriytymiseen. Myös Helsingin yliopiston kirjastossa laajen-nustarve koski nimenomaan kirjahyllytarvetta ja ratkaisuna oli "moderni kirjavarasto"⁷⁶. Ennen kirjavarastolaajennuksen rakentamista irrallisia kirjahyllyjä ja kirjakaappeja oli sijoitettu saleihin tarpeen mukaan, arkkitehti Nyströmin ohjauksella.

Pohjoissalin käyttöönotto yleisötilaksi ei riittänyt ratkaisemaan tilan ahtautta kovinkaan pitkäksi aikaa. Hyllymetrien aikaansaamiseksi tutkittiin myös eteläsalin täyttämistä kirjahyllyköillä, mutta ratkaisusta todettiin, että saavutettu hyllytila oli määrältään niin vähäinen, että salin arkkitehtuu-rin uhraaminen ei ollut perusteltua. Väijäämättömän kasvun takia lisärakennuksen toteuttami-nen oli välttämätöntä. Vuonna 1898 arkkitehti Gustaf Nyström, joka oli jo kertaalleen tehtäväst-ä kieltäytynyt, laati ensimmäisen luonnoksen uudesta laajennuksesta.

Rakennustyöt käynnistyivät jo syksyllä 1902, vaikka piirustusten perusteella rakennuksen julkisi-vujäsentely ei vielä ollut saanut lopullista muotoaan. Kesäkaudella 1904 saatiin tiilirunko harja-korkeuteen, betonityöt tehtiin vuosina 1904-05.⁷⁹ Kirjaston sisäänmuutto uusiin tiloihin tapahtui marraskuun 1906 ja helmikuun 1907 välillä. Tämän jälkeen tehtiin vanhassa osassa vähäisiä uudistustöitä, joista merkittävin oli kupolisalin muokkaaminen lainaussaliksi.⁸⁰

5.2. Arkkitehti Gustaf Nyström

Gustaf Nyström (1856-1917) oli yksi oman aikansa vaikutusvaltaisimpia arkkitehteja, joka toimi monialaisesti arvostettuna suunnittelijana, opettajana ja yhteiskunnallisena vaikuttajana. Hänen aktiivinen opettajanuransa alkoi jo 23-vuotiaana "rakennuskonstruktio-opin" opettajana vuonna 1879. Nyströmin jälkeensä jättämien asiakirjojen, luentoaineiston ja tekstien määrä on

suhteellisen suuri, joten hänen arkkitehtuurinäkemysään on voitu jälkepäin tutkia ja rinnastaa hänen tuotantoonsa. Nyströmin oppi-isäksi on erityisesti mainittu arkkitehti F. A. Sjöström, joka puolestaan sai oppinsa Ruotsissa arkkitehti Fredrik Scholanderilta.

Nyströmin arvostetuimpia ja tunnetuimpia töitä lienevät Kansallisarkiston rakennus ja Säädytalo, molemmat valmistuneet vuonna 1890. Yliopiston kirjaston laajennuksen, tai kirjavaraston, kanssa jossain määrin samanaikaisia suunnittelukohteita olivat yliopiston tilauksesta tehdyt Kasvitieteellisen puutarhan vuonna 1903 valmistunut laitosrakennus ja Siltavuorenpenkereelle vuonna 1905 valmistunut Fysiologian laitos sekä Katajanokalle vuonna 1901 valmistunut Tullija Pakkahuone. Näitä rakennuksia yhdistää arkkitehtuurin ehjä hahmo, joka syntyy rakennusten kattomuotojen ja julkisivujen yläosien erityisestä muodonannosta.

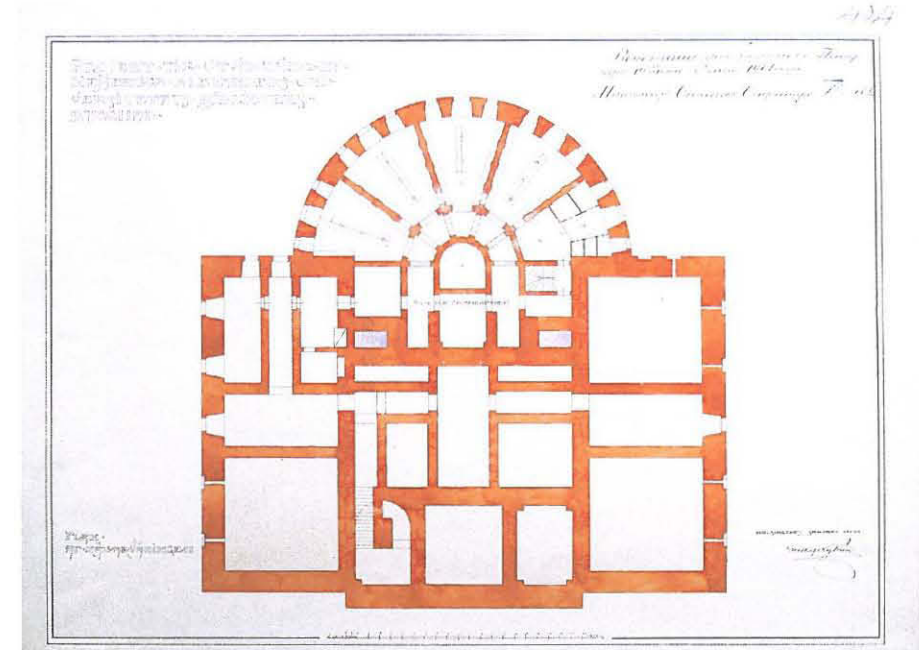
Nyström tunnetaan uusien rakenneratkaisujen innokkaana ja harkitsevana kokeilijana sekä uusien ajatusten välittäjänä, mm. ammattilehdistöön kirjoittamiensa artikkelien kautta. Taidehistorioitsija Timo Tuomi toteaa: "Nyströmin usein innovatiivisen klassistinen arkkitehtuuri kätkee sisäänsä aikansa edistyneimpiä raudan käyttömuotoja."⁷³ Sama pätee myös Nyströmin pyrkimykseen betonin käytössä. Paloturvallisuus oli yksi merkittävä suunnittelua ohjaava tekijä aikakauden uusissa rakenneratkaisuissa ja betoni, nimenomaan raudoitettu betoni, tarjosi tähän tarpeeseen osuvan vastauksen.

5.3. Arkkitehtoninen perusratkaisu

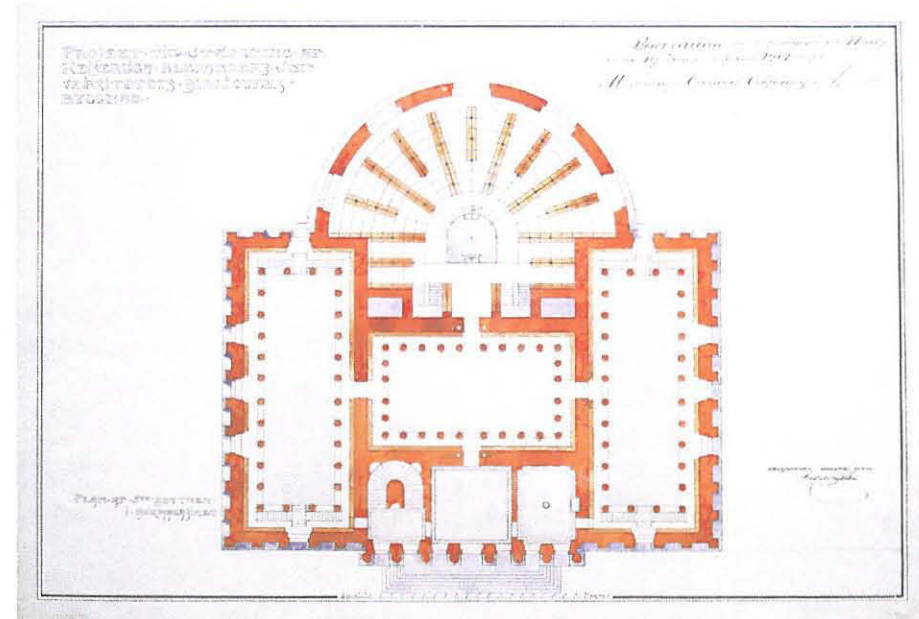
Rakennuksen hahmo

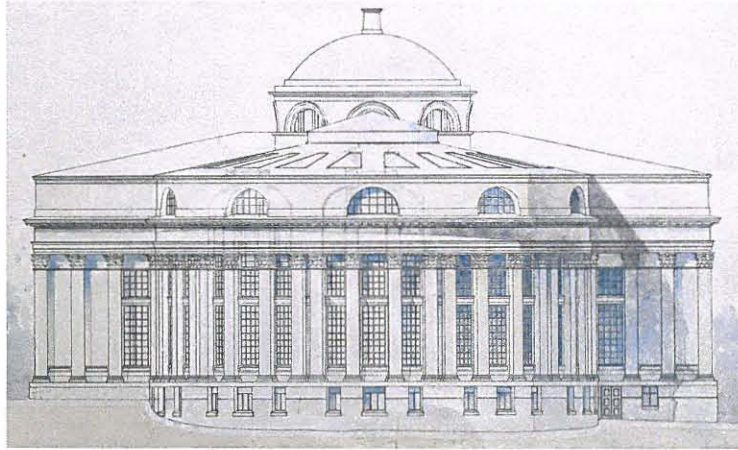
Nyströmin laatimien ratkaisujen variaatio paljastaa harkinnan ja loogisuuden, jolla hän tehtävään paneutui. Valittua teemaa toistettiin kunnes lopulta löytyi tyydyttävä ratkaisu. Ainoana potentiaalisena laajennuksen sijoituspaikkana Nyström piti sisäpihaa. Kaikissa säilyneissä luonnoksissa laajennus on sijoitettu pihan keskirisaliittiin siten, että Engelin rakennuksen pienemmät salit liittyivät uuden laajennuksen kirjavarastotiloihin.

Ensimmäinen, suorakaiteen muotoinen, keskirisaliitin levyinen laajennus toisti julkisivultaan Engelin muodonantoa. Luonnoksessa julkisivujen pilasteririvi kiertää koko laajennuksen. Engeliläisestä klassismista poiketen päätyjulkisivun kolmijakoinen ikkunakenttä muodostaa oman

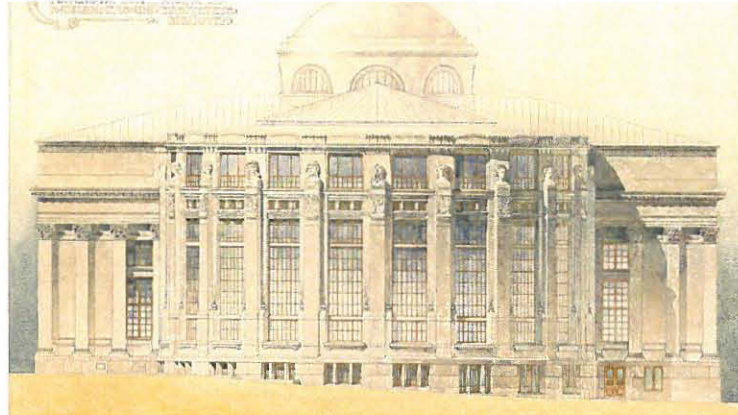

Nyströmin luonnokset kirjavaraston pohjista vuodelta 1900. Originaalit HYM

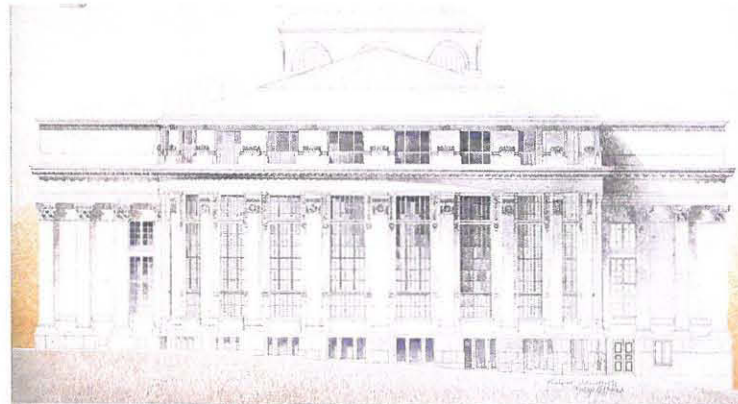

G. Nyströmin toimiston julkisivuluonnos noin 1900. Originaali HYM.

G. Nyströmin toimiston ajoittamaton julkisivuluonnos. Originaali HYM.

G. Nyströmin toimiston julkisivuluonnos, oletettavasti noin 1904. Originaali HYM.

erikoisen rytmensä ja ikkunakenttä katkaisee palkiston "rakenteellisen" vaakaviivan. Muutoin engeliläinen pylväsjärjestelmä kaikkine koristeaiheineen kulkee yli koko laajennuksen. Pohjassa laajennuksen geometrinen lähtökohta on itsensä selittävä: uusi huonetila on suhteiltaan neliö. Tätä luonnosta ei tiettävästi esitetty yliopiston konsistorille lainkaan. Ehdotuksen tehokkuus, siis kirjahyllyjen juoksumetrit, oli huomattavasti toteutunutta laajennusta vähäisempi.

Helmikuun 28. päivä 1900 kirjastonhoitaja Bolin esitteli konsistorille Nyströmin tammikuussa laatiman ehdotuksen, jonka perushahmo oli kirjastoon liitetty, julkisivussa hiukan vajaaksi jäävä puoliympyrä. Kirjahyllyt oli sijoitettu säteittäisesti ja tilan käyttötehokkuus oli huomattavasti edellistä ehdotusta parempi. Lukkarisen mukaan erityisesti tässä ratkaisussa ja sen pohjamuodossa on nähtävissä viittaus roomalaiseen kylpyläarkkitehtuuriin.⁸¹ Julkisivujen jäsentely on edelleen toteutettu pitkälti engeliläisen lähtökohdan mukaisesti ja Nyströmin tiedetään tässä hakeneen nimenomaan kunnioittavaa yhteyttä vanhaan kirjastorakennukseen. Kaareva julkisivu toistaa kirjaston lyhyiden julkisivujen teemaa attikan lunetti-ikkunoineen. Kaarta kiertävän pilasteririvin rytmissä vuorottelevat pilasteripari ja kolmen ikkunan väljempi pystyrytmi. Tähän suunnitelmaan on kirjattu keisarin hyväksyminen ja heinäkuussa 1901 myönnettiin kirjavarastolaajennukselle rahoitus. Rakentaminen käynnistyi tämän perusidean mukaisesti jo 1902, vaikka lopulliset suunnitelmat eivät vielä olleet valmistuneet. Lukkarisen mukaan Nyströmin ja Bolinin tammikuussa 1903 tekemä tutustumismatka eurooppalaisiin kirjastoihin on osaltaan vaikuttanut ratkaisuihin. Julkisivujen osalta esikuvalliseksi Lukkarinen osoittaa Heidelbergin vuosien 1901-05 aikana rakennetun kirjaston, jonka julkisivussa esiintyy samanhenkistä allegorista veistoksellisuutta ja ikkunoiden muotoilua.

Kirjavaraston julkisivut ovat hyvin kiinnostava kahden teeman yhteensovitus. Nyström marskittaa julkisivuaan Engelin selkeässä tahdissa, mutta sointukokonaisuus on muutettu polyfoniseksi ja allegoristen hahmojen kautta suorastaan tarinalliseksi. Tai Nyström on tuonut wieniläiset, sulokkaat ja oikukkaat muusansa tähän järjestyksen ja kurin maahan, sivistystä vartioimaan. Suloisesta, naisellisesta liikkeestä on jäänyt jäljelle vain höyryävien patojen kauniisti kihartuvat keitosten huurut. Julkisivun mielikuvitukselliset koristekokonaisuudet antavat mahdollisuuden monenlaisen tulkintaan. Kaikki engeliläisistä eroavat koristeaiheet on 1800-luvun lopun uusrenessanssin kipsikoristetehtailusta poiketen suunniteltu ja toteutettu ainutkertaisina, vain kirjavarastoa varten. Nyströmin tavoittelema engeliläinen perusta näkyy koko rakennuksen julkisivuihin vuonna 1906 valituissa sävyissä. Sjöströmin 1880-luvulla tekemän suuren perus-

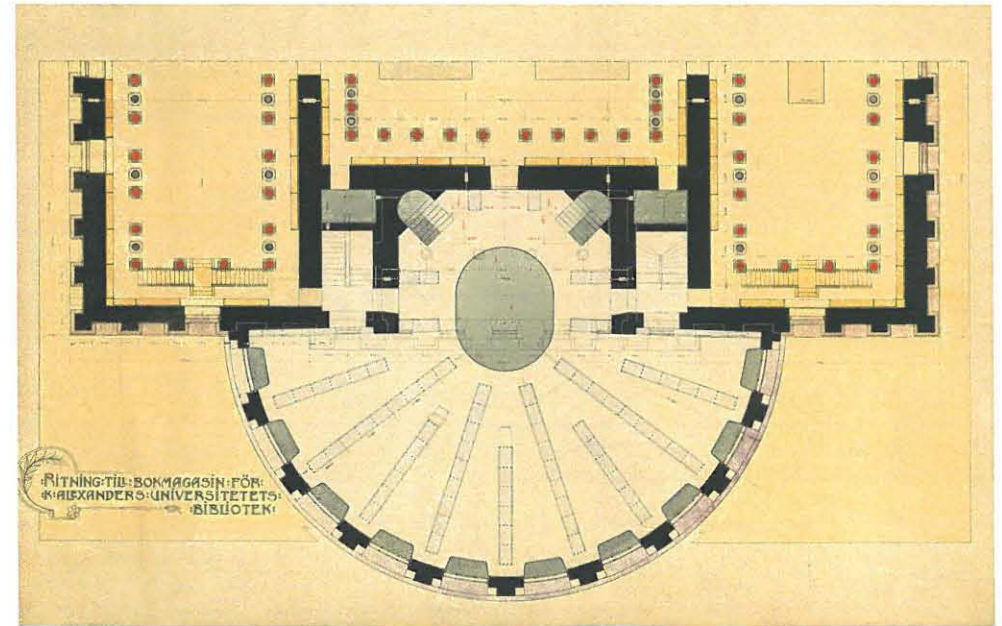
korjauksen yhteydessä valittu hiekkakiven sävyihin perustuva väritys vaihdettiin jälleen keltaiseksi, ehkä hiukan punertavammaksi kuin 1840-luvun alkuperäinen vaalea keltaokran sävy. Kesällä 2011 tehdyn väritutkimuksen mukaan samaa sävyä on siis käytetty sekä uudisosassa että vanhassa kirjastossa. (Okulus Oy / KW ja Katja Luoma)

Tilallinen ratkaisu

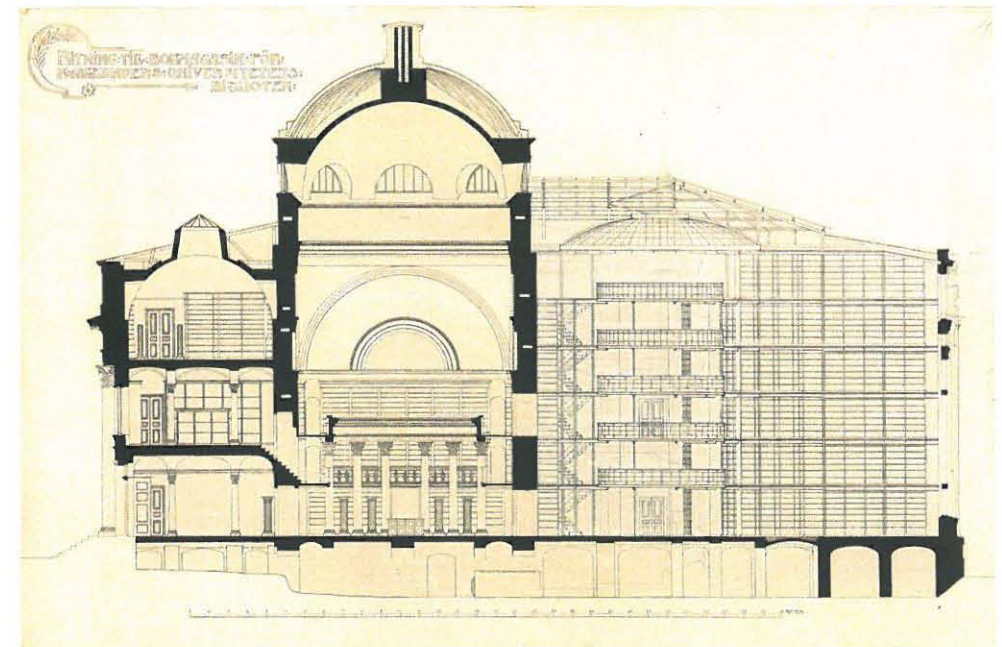
Arkkitehtonisen "istuvuuden" ohella kirjavaraston suunnittelua on ohjannut muutama hyvin rationaalinen lähtökohta: hyllymetrien määrä, hyllyjen käytettävyys, valaistusolosuhteet sekä paloturvallisuus. Näistä lähtökohdista on syntynyt keskeistilaa lähestyvä, valokuilun ympärille kaareutuva ja säteittäisesti järjestetty kirjavarasto. Suuren, soikean kattoikkunan ansiosta epä-säännöllisen muotoinen huonetila lähestyy kokemuksellisesti pyöreää tai soikeaa tilaa. Vaikka sähkövalo oli tuotu kirjastoon jo kymmenen vuotta aiemmin, pidettiin runsaan luonnonvalon saamista tilaan edelleen tärkeänä lähtökohtana. Julkisivun ikkunapinta-ala on suunnittelussa maksimoitu ja sen jaottelu muistuttaa aikakauden tehdassalien aukotusta, vain huomattavan hienostuneesti toteutettuna. Pieniruutuinen ikkuna-aukko ulottuu tiilisen pystyrakenteen pilarista toiseen. Valoa tulvii sisään siis lähes koko kaarevan julkisivun mitalta ja säteittäisesti sijoitellut kirjahyllyt sallivat sen pääsyn aina ytimeen saakka. Alun perin ikkunalasina käytetty, vahvasti strukturoitu rautalankalasi on toisaalta hiukan hajottanut ja siis pehmentänyt valoa. Ikkunoissa tiedetään myös käytetyn rullaverhoja.

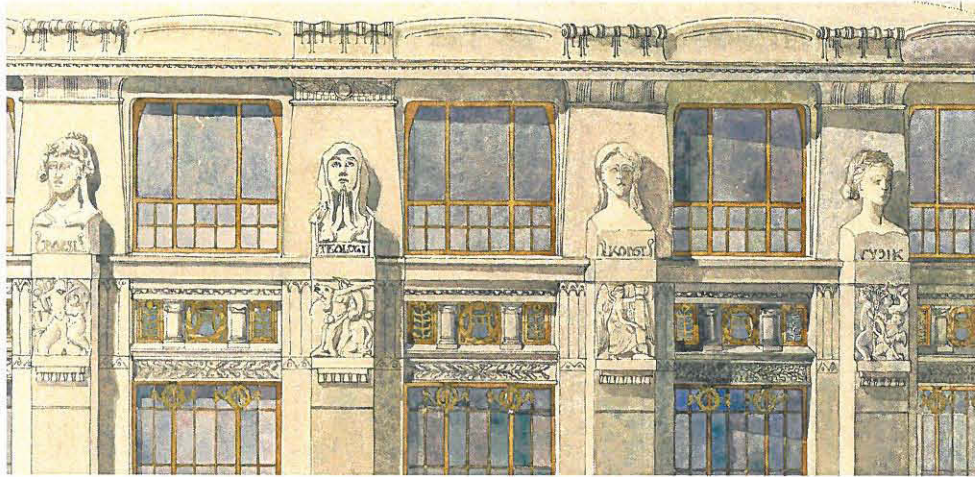
Valmistuessaan kirjavarasto, eli sittemmin Rotunda, oli ainoastaan varastokäytössä, lukusalipaiikat sijaitsivat edelleen kirjastorakennuksen pohjoisosalissa. Uudisosassa oli holvattu kellaritila sekä kuusi matalaa, noin 2,40 m korkeaa kirjavarastokerrosta. Kellarikerrokseen sijoitettiin kotimaisten sanomalehtien kokoelmat *"maan varhaisemmista ajoista aina meidän päiviimme saakka."*⁸² Pohjakerroksen keskialueelle sijoitettiin Porthanin marmorinen rintakuva (kuvanveistäjä C. E. Sjöstrand 1858 Münchenissä) jatkamaan kirjastosaleihin sijoitettujen veistosten perinnettä. Molemmin puolin rintakuvaa sijoitettiin näyttelyvitriinit Fennican rareeteille.

Säteittäisten kirjahyllyjen lisäksi 2., 3. ja 4. kerrokseen, lähimmäksi päärakennusta, sijoitettiin muutamia työhuoneita kirjastohenkilökunnalle. Ensimmäiseen kerrokseen suunniteltiin sijoitettavan myös henkilökunnan käymälä, mutta myöhempien kirjausten perusteella sitä ei koskaan toteutettu.

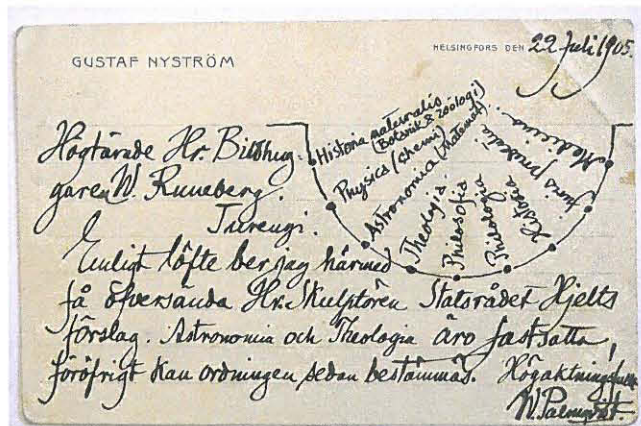
Nyströmin toimiston laatimat pääpiirustukset kirjavarastosta, päiväämätön, pitkälti toteutunut. Piirustuksissa näkyvät mm. vuoden 1880 pylväsradiatorit ja puretun pihasiiven perusmuodot. Originaalit HYM

Julkisivun aiheet

Rotundan julkisivua hallitsevat kuvanveistäjä Walter Runebergin muotoilemat yhdeksän veistoshahmoa, jotka symboloivat sivistyksen eri osa-alueita, tieteitä ja taiteita. Rotundan koristeiden muodonannossa esiintyy sama kahtalainen ajattelu kuin koko lisärakennuksen arkkitehtuurissa suuremmassakin skaalassa. Toisaalta aikakauden vahva taiteen ja taideteollisuuden kukoistus näkyy uutta ilmaisuhaakevana, toisaalta Nyströmin koulutuksen ja arkkitehtuurinäkemys vahva klassistinen pohja tulee esiin julkisivusommitelman kurinalaisuudessa ja koristeaiheiden sijoittelussa: tieteiden hengettäret on sijoitettu julkisivuun kantamaan kokonaisuutta pylvään-päinä, toisin kuin esim. Heidelbergissä, jossa veistokselliset hahmot nojailevat pylväisiin "vapaa-na". Oletettavasti Runeberg on osallistunut koko koristeohjelman muodonannon luomiseen⁸³, mutta koristeiden toteutus on tapahtunut työmaalla muiden toimesta.

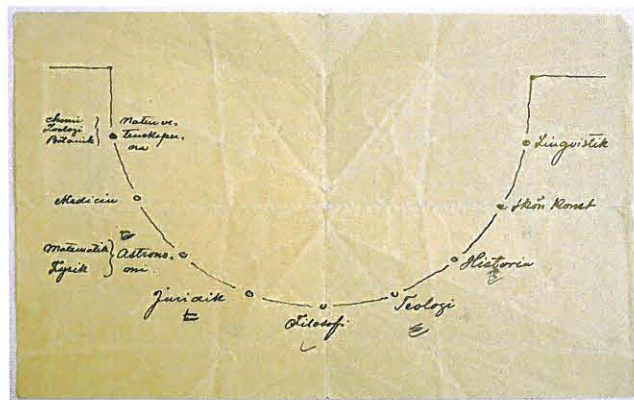

Yllä ote Nyströmin (toimiston) laatimasta julkisivupiirustuksesta, jossa veistoksilla on jo hahmo. Runebergin tulkinta poikkesi näistä selvästi. Originaali HYM.

Vasemmalla valtioneuvos Hjeltin 22.7.1905 ehdotus veistosten järjestyksestä (Gustaf Nyströmin tervehdyskortilla ja W. Palmqvistin toimittamana) tiedoksiantona Runebergille.

Alla Runebergin arkistossa oleva signeeraamaton luonnos. Originaalit SLS/Runeberg.

Toteutunut järjestys pohjoisesta etelään: Hist-Natur, Physica, Astronomia, Theologia, Medicina, Ars, Philosophia, Jurisprud ja Historia, siis hyvin lähellä Hjeltin ehdotusta.

Hufvudsattsbladetissa julkaistiin kuvaus lisärakennuksen julkisivusta (vapaasti käännettynä): "Vaikka (kirjavaraston julkisivun) julkisivujäsentely noudattaakin päärakennuksen rytmiä, on uudisrakennuksen detaljointi toteutettu aivan toisin. Esimerkiksi pilasterien korinttilaiset kapiteelit, joita ei voitu suoraan kopioida lisärakennukseen, on korvattu hyvin toisenlaisin muodoin. Jokaisessa on kolossaalipää, joiden ulkoasu ja ympäröivät symbolit kuvastavat kirjastoon talletettujen kirjojen keskeisiä tieteenaloja. Nämä rintakuvat, jotka ovat laajennuksen keskeisin koristeaihe, on muovannut kuvanveistäjä Valter Runeberg ja ne kuuluvat epäilemättä tämän taiteenlajin kauneimpiin hedelmiin. Nämä yhdeksän veistosta, jotka näinä päivinä paikalleen asetetaan, ovat työllistäneet taiteilijan koko kevään ja kesän. Taiteilija on antanut veistoksiin monia korkeita ajatuksia ja hänelle ominaiseen tapaan jalon muodon. Julkisivun muu rikas koristelu on tehty laastista ja toteutettu paikan päällä muotoilijoiden Ylén ja Lindgren toimesta".⁸⁴

Walter Runebergin julkisivuveistokset

Walter Runebergin toteutuksessa naishahmot ovat saaneet persoonalliset ja puhuttelevat piirteet. Jokainen hahmo ilmaisee kuvastamaansa taiteen- tai tieteenalaa ilmeellään, kasvonpiirteillään sekä kokonaisuuteen liitetyillä attribuuteilla. Runeberg oli työtä tehdessään jo kuulu ja arvostettu kuvanveistäjä ja lisärakennuksen valmistuessa aikalaismaininnoista ei löydy kritiikkiä, vaan kiittävää hyväksyntää.⁸⁵ Runeberg työskenteli veistosten parissa kevät- ja kesäkauden 1905. Toukokuussa 1905 Veckans Krönika viikkolehti julkaisi artikkelin Runebergin ateljeesta ja tässä yhteydessä kuvanveistäjä ikuistettiin työn parissa: *"Astronomien var just under arbete: ett ståtligt, allvarligt kvinnohufvud med stjärndiadem och andra astronomiska emblem. Teologien var redan färdig, men låg där ganska illa medfaren, med sprickor och hål lite hvarstan sefter avgjutningen för cementformen."*⁸⁶ Myös arkkitehti Nyström oli lopputulokseen tyytyväinen. Nyström ja Runeberg olivat pitkäaikaisia ystäviä. Nyströmin Runebergille lähettämä kirje elokuulta 1905 kertoo paitsi tyytyväisyydestä myös syvästä ystävydestä, joka kestää ristiriitoja ja ironiaa:

"Käraste Valter!

Grym och oregerlig, som vanligt, höll Du på att skrämma lifvet ur mig med Ditt sista bref – det var nog meningen åtmisntone – Men Du skall veta att jag varit utomlands och reparerat skrofvat i sommar och nu är jag så djåkligt stark och bussig, så kom hit bara! För resten skall jag säga dig, att då jag kom hem och fick se Dina härliga tanter uppkrupna på biblioteksfasaden, hade jag velat omfamna och pussa Dig, om Du då varit till hands, men eftersom Du blifvit krånglig och osympatisk under min bortvaro – då blir det ingenting af hela kalaset. ...

... Själv är jag hemma nu, när som helst – det är jag alltid för resten – och har frukosten färdig dukat på societetshuset, bara du ville komma. ..."

GN

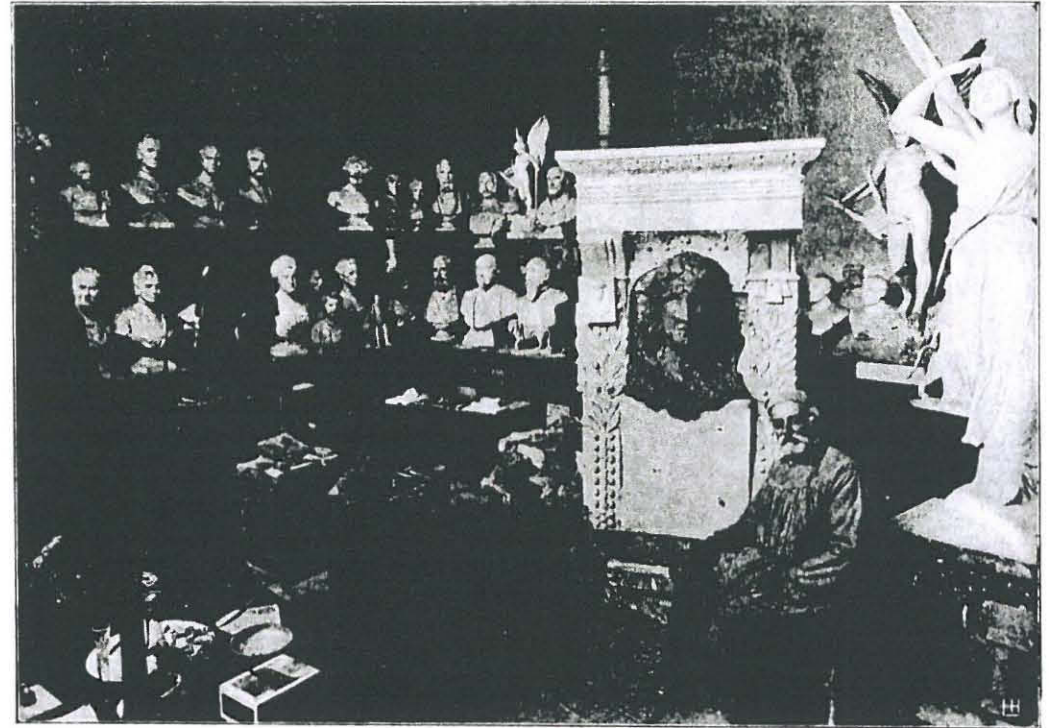

Helsingin Kaiku 1907

Walter Runeberg vid sitt arbete.
(Till höger ängeln till Z. Topelius graf).

2010

Walter Runebergs atelier.

Helsingin Kaiku 1907

Kuvanveistäjä Runeberg on oletettavasti vastannut vain naishahmojen muodonannosta, muu osa kapiteelikokonaisuutta on todennäköisemmin aiemmin mainittujen "muotoilijoiden" tuotantoa. Veistokset on ensin tehty saveen ja näistä on otettu muotit betonivaluja varten. Naishahmoja ympäröivät koristeet ovat toistuvia ja osittain valettuja ja osin käsin, sementtipitoisesta laastista muotoiltuja.

Päärakennuksen Mellgrenin reliefit

Rotundan valmistuttua myös päärakennuksen julkisivut kunnostettiin. Julkisivut maalattiin ja Unionkadun attikassa olevista "Filosofia ja lääketiede"- ja Teologia ja juridiikka" - reliefeistä tehtiin uudet valokset raudoitettusta betonista. Uuden filosofia-hahmon sylissä olevan kirjan sivulle on valua ennen kaiverrettu teksti "ALEX. 1908".^{85B}

Helsingin Kaiku – aikakauslehdessä veistokset esiteltiin yksittäin valokuvoin ja sanoin huhtikuussa 1907.

102

Helsingin Kaiku

Pylväänpäiden koristukset yliopiston kirjaston lisärakennuksessa.

Veistänyt taiteilija Valter Runeberg.

Taide.

Tähtitiede.

Historia.

Luonnontiede.

Ylläoleva kuvasarja esittää Valter Runebergin laatimia pylväänpäiden koristuksia yliopiston kirjaston lisärakennuksessa. Taiteilija esittää niissä kuvaannollisesti henkisen elämän eri aloja ja on myönteinen, että hän on erittäin hyvin onnistunut tehtävässään. Ja kuvien kasvojen ilmeet puhuvat meille selvää kieltä. Tarkasteltakoon vain esim. Taiteen yleisiä piirteitä, joista kuvastuu kauneus, henkeisyys ja innostus; tai Historian kurtuisia kasvoja, joista menneisyys puhuu meille; tai luonnontieteiden hengetärtä elämäniloisine, raitkoina hymyineen; tai lahjomattoman oikeuden majesteettillista muotoa; tai filosofian kauas tähtäävä, pohjattoman syvä katse.

Sen lisäksi on koristeina käytetty sopivia symbo-

leja, jotka kuvaavat tarkemmin kunkin esittämää ajatusta. Taiteen päätä kiertää laakeriseppele, vanhan ajan taiteilijan arvokkain kunniamerkki; alaosassa näemme kaksi kreikkolaista soitinta. Koko kuva on kauttaaltaan antiikkinen, tunnustus vanhan ajan taiteen suuresta merkityksestä vielä meidänkin aikanamme. Tähtitielelle tuskin voisi laatta kuvata vamppaa ja yksinkertaisempaa koristetta kuin taiteilijan käyttämä on: aurinkon sädekehän muodostama diademi. Historialla on laustana avattu papyruskäärö ja kädessä lamppu antiikista kuusi. Luonnontieteen koristeissa on onnellisesti yhdistetty eläin- ja kasvimailma, maan, veden ja ilman asukkaat. Lailla on nuo vanhat tunnusmerkkinsä: oikeuden

Huhtik. 6 p. 1907

163

Laki.

Lääketiede.

Filosofia.

Fysiikka.

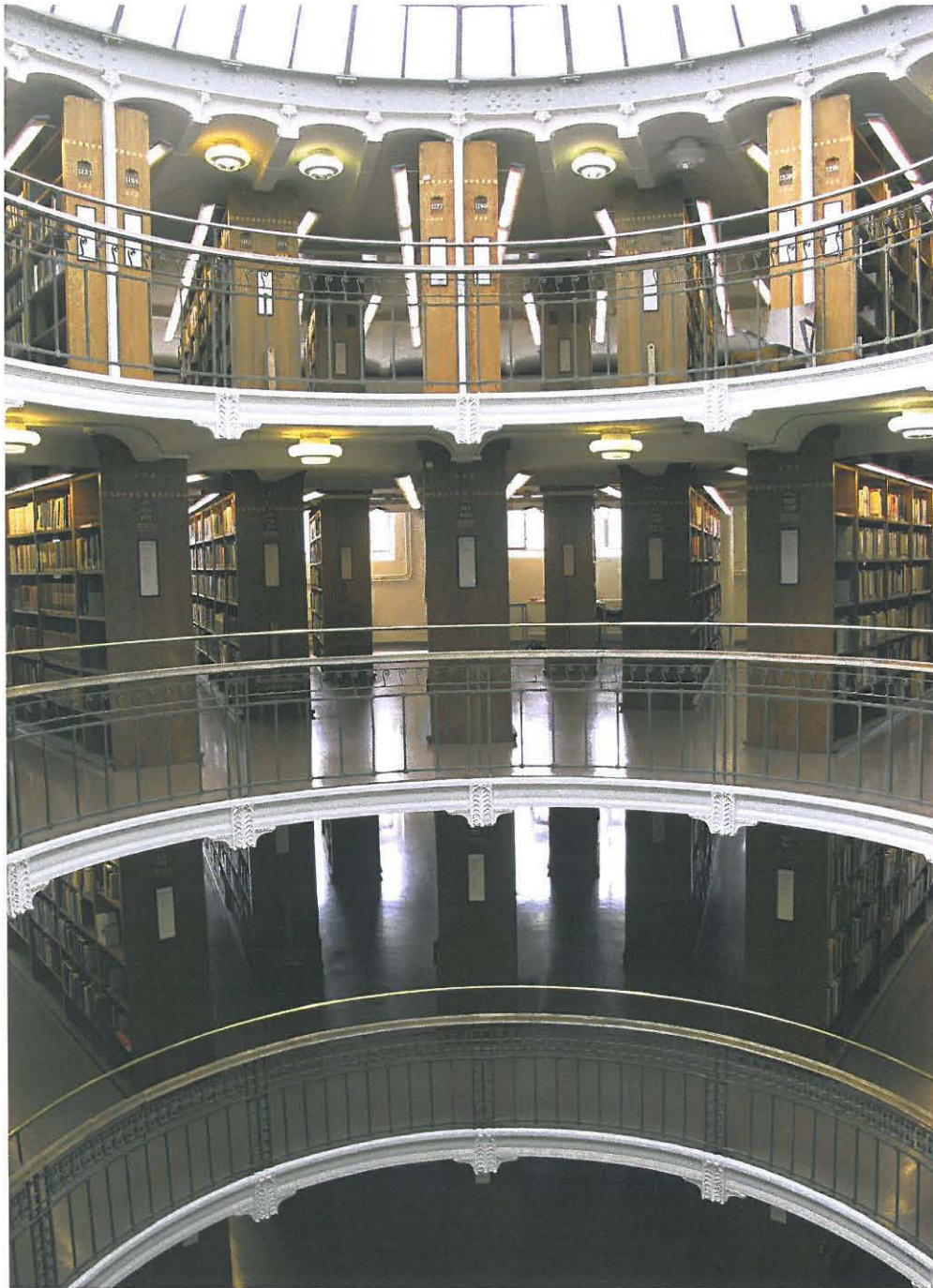
noaka ja mielkä; jälkimäinen ei kuitenkaan tunnu oikein luonnollisesti sijoitetulta. Sitä vastoin on raamalaismallinen päähine hyvin keksitty, se viittaa meidän lakimme alkuperään. Myöskin Lääketieteellä on tunnettu symbolinsa: käärme kiertyneenä saavan ympäri; alaosassa on muutamia työkaluja. Otsalla on side, johon on kiinnitetty jalokivi. Tämä kenties edustaa keskiajan lääketiedettä, sillä silloin vallitsi se käsitys, että jalokivillä oli ihmeitä tekeviä ominaisuuksia. Siinä lapauksessa voisi kenties otaksua käärmeen ja saavan edustavan vanhaa, alaosassa lähtövoien työkalujen taas uutta aikaa. Filosofian pää kohoaa avulasta kirjasta ja syrjäkoristeina on käytetty tulisihtoja, nolon merkkejä. Oikeanpuolisen on taiteilija kuvannut käännetyksi alaspäin: siten sammutetaan tulisihtu. Kenties hän on sillä tahtonut tuoda ilmi emen kirkkaina palanciden viisausteellisten järjestelmän sammumisen, vaihtumisen uusiin

oppeihin. Kirjan alaosaan on kiinnitetty perhonen, psyyken I. sielun tunnusmerkki, edustamaan psykologiaa. Fysiikan koristeina ovat kolmiavoimoin, hammasratas ja harppi ynnä ruuvien kantoja.

Huomauteltakoon vielä, että Filosofian tekee täysin itämaalaisten vaikutuksen egyptiläisine päähineineen; Taide taas on epämuuttomasti kreikkalainen tyyppi ja Luonnontieteen koristukset johtavat mieleemme nykyajan. Taiteilija on nähtävästi nautinnut tyyppinsä ollen huomioin niiden esittämän aatteen syntyperän tai korkeimman kehityskohdan. Tämä sarja on todellakin arvokas taideluoja ja omiansa koristamaan kauniista kirjastorakennustamme.

Tällä kertaa emme ole tilaisuudessa esittämään yhdeksännen pylväänpäiden koristusta, joka esittää jumaluusoppia.

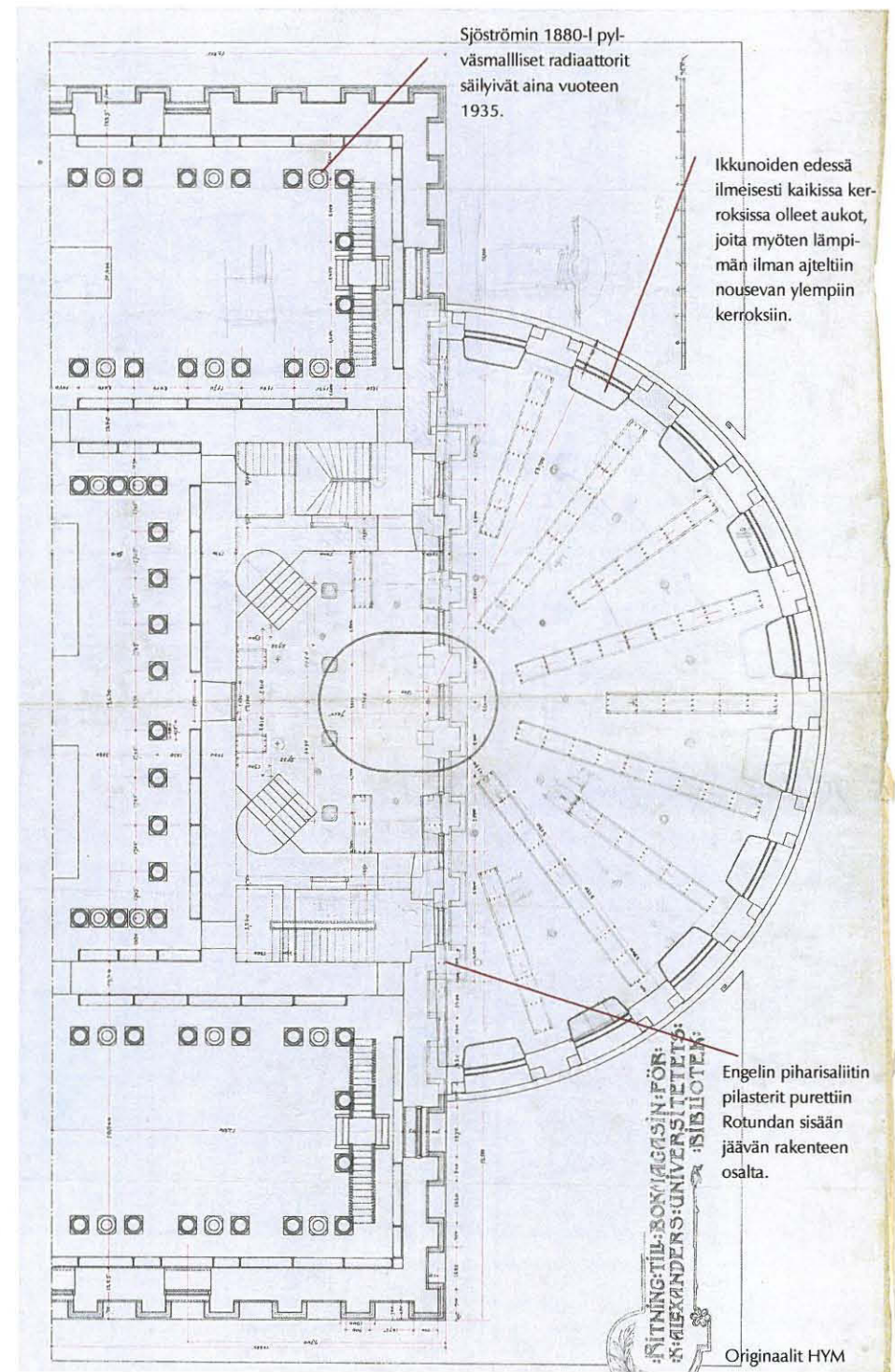
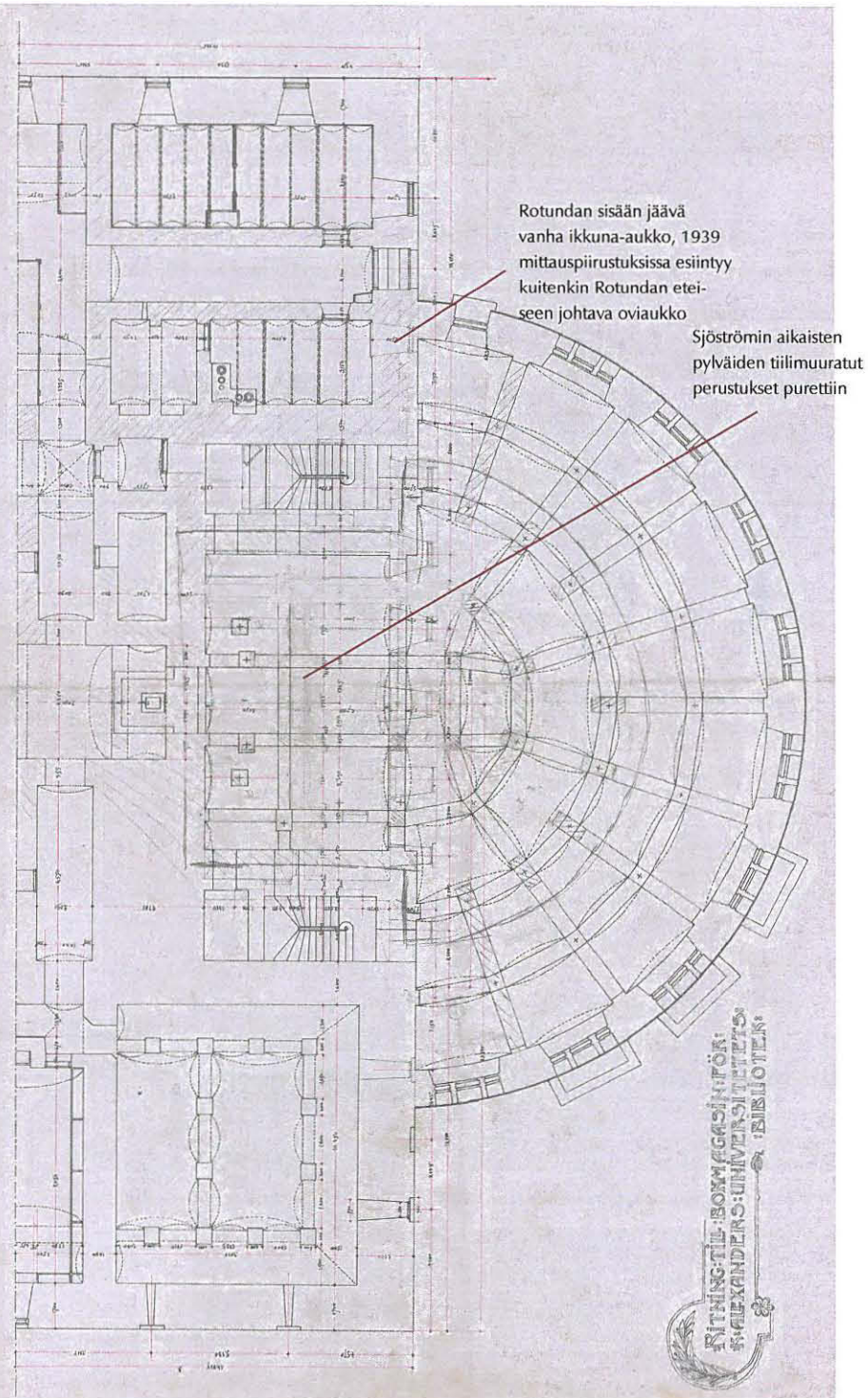

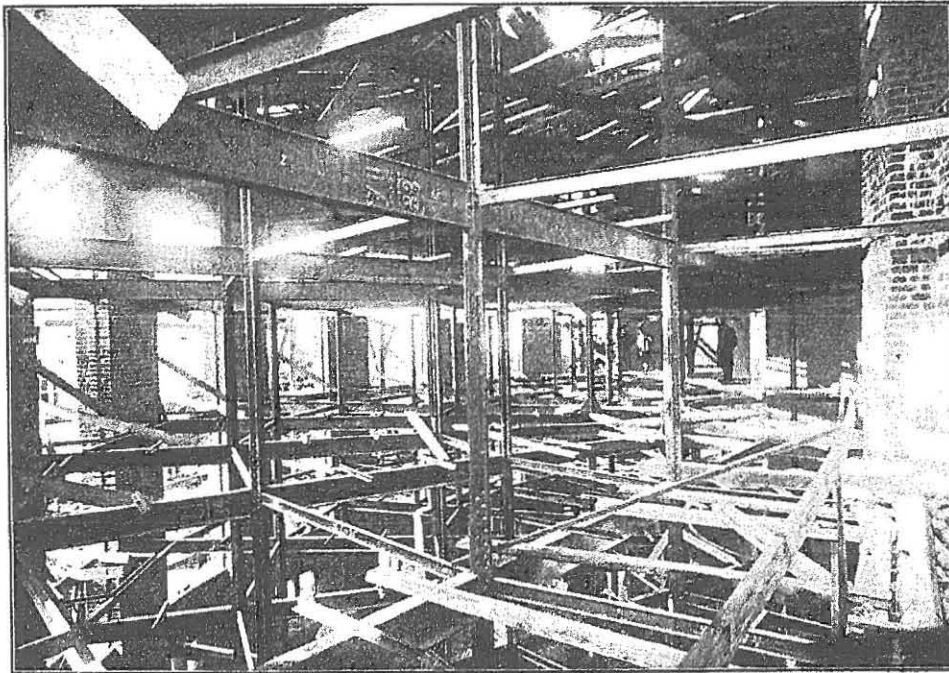

Rakenteellinen perusratkaisu

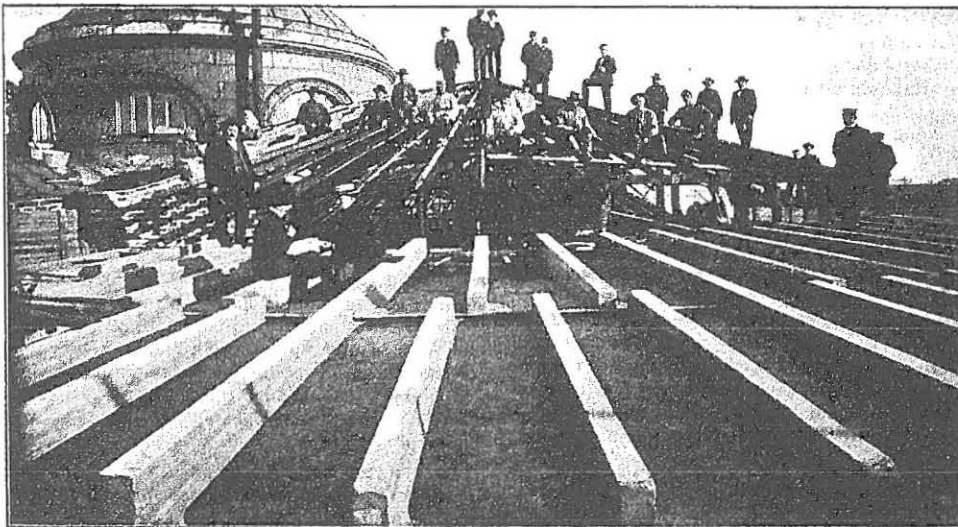
Varhaisia rautabetonirakenteita

1800-luvun jälkipuolisko oli arkisto- ja kirjastosuunnittelun osalta uutta luovaa aikaa. Säilytettävät volyymit ja arkistoinnin tieteellinen tiedostavuus kasvoivat. Nyström oli perehtynyt aihepiiriin syvästi Valtionarkiston suunnittelussa kymmenen vuotta aiemmin. Varastotilan välipohjien ja hyllyjärjestelmien materiaalit ja rakenneratkaisut olivat erityisen kiinnostuksen kohteita ja niitä varten rakennustoimikunta tutki erilaisia vaihtoehtoja⁷⁷. Nyströmin Valtionarkistossa käyttämiä teräsrilävälipohjia ei laajennukseen haluttu, vaan näistä todettiin, että ne ovat epämuukavat kävellä, vaikeuttavat kärryjen käyttämistä ja siivoustyötä eivätkä ole palotilanteessa turvalliset. Edelleen todettiin, että huone, jossa ei ole kunnollista lattiaa ja kattoa on epämiellyttävä työympäristö. Euroopan kirjastoihin tehdyn tutustumismatkan yhteydessä oli todettu, että muutamissa paikoissa teräsrilälattiat oli lopulta peitetty linoleummatoilla. Ekskursion selostuksen mukaan mm. Berliinin, Prahan, Bernin, Baselin, Marburgin ja Posenin kirjastoissa oli toteutettu kiinteät välipohjat. Lasitiilinen välipohjaratkaisu kiinnosti myös, mutta kokemuksen mukaan niistä ei saatu riittävästi valoa. Valoa läpäisevien välipohjien sijaan olikin ryhdytty mieluummin kasvattamaan kirjavarastojen ikkunapinta-alaa luonnonvalon mahdollisimman vapaan pääsyn takaamiseksi. Kiinteät välipohjat, maksimaalinen ikkunapinta-ala ja rakennuksen keskelle sijoitettu valokuilu muodostuivatkin ohjaaviksi lähtökohdiksi. Nyström käytti myös mm. Helsingin uuden tullin- ja pakkahuoneen valokattoratkaisuisia rautakonstruktioita. Suuret ikkunapinta-alat mahdollistavia teräsrakenteita Nyström oli hiukan aiemmin käyttänyt koeluontoisesti Polyteknillisen korkeakoulun uuden kirjastosiiven rakenteissa.⁷⁸ Yliopiston kirjaston uudessa kirjavarastossa välipohjien ratkaisuksi tuli nk. Koenenin laatta, Suomessa hyvin varhainen esimerkki raudoitettu betonilaatasta. Painokkaimpina syinä valintaan on ollut paloturvallisuus ja käyttömukavuus sekä myös rakenteen pienet dimensiot tilan ja korkeuden säästämiseksi.

Yliopiston kirjaston uuden kirjamakasiinin sisärakenne.

Yliopiston kirjaston uuden kirjamakasiinin kattorakenne.

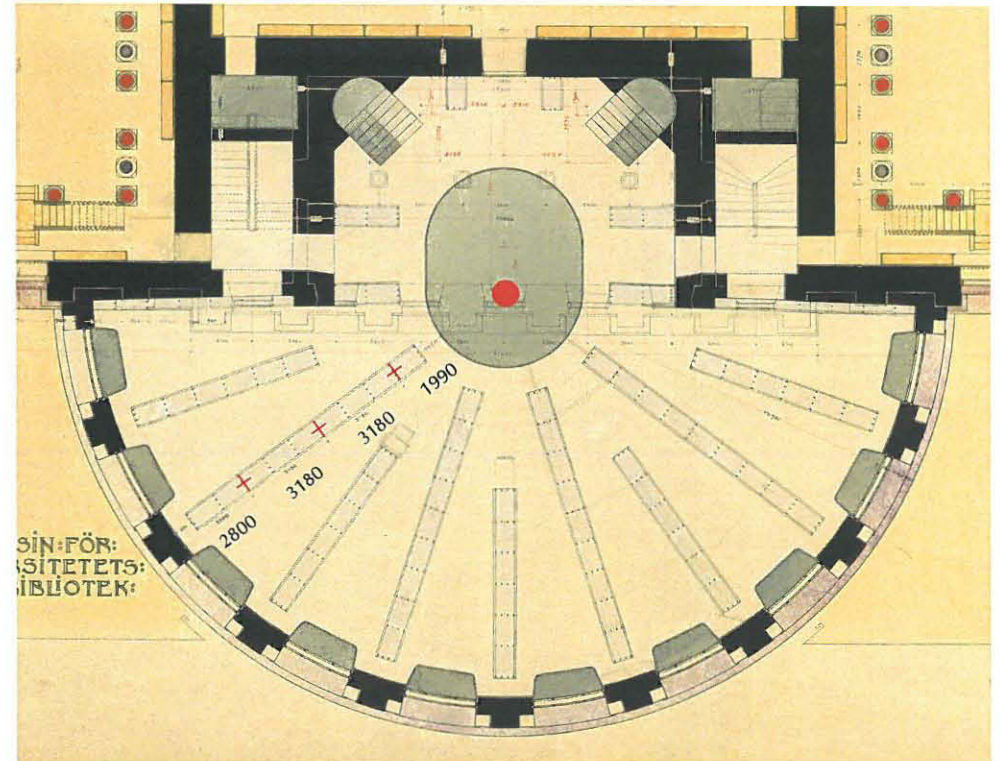
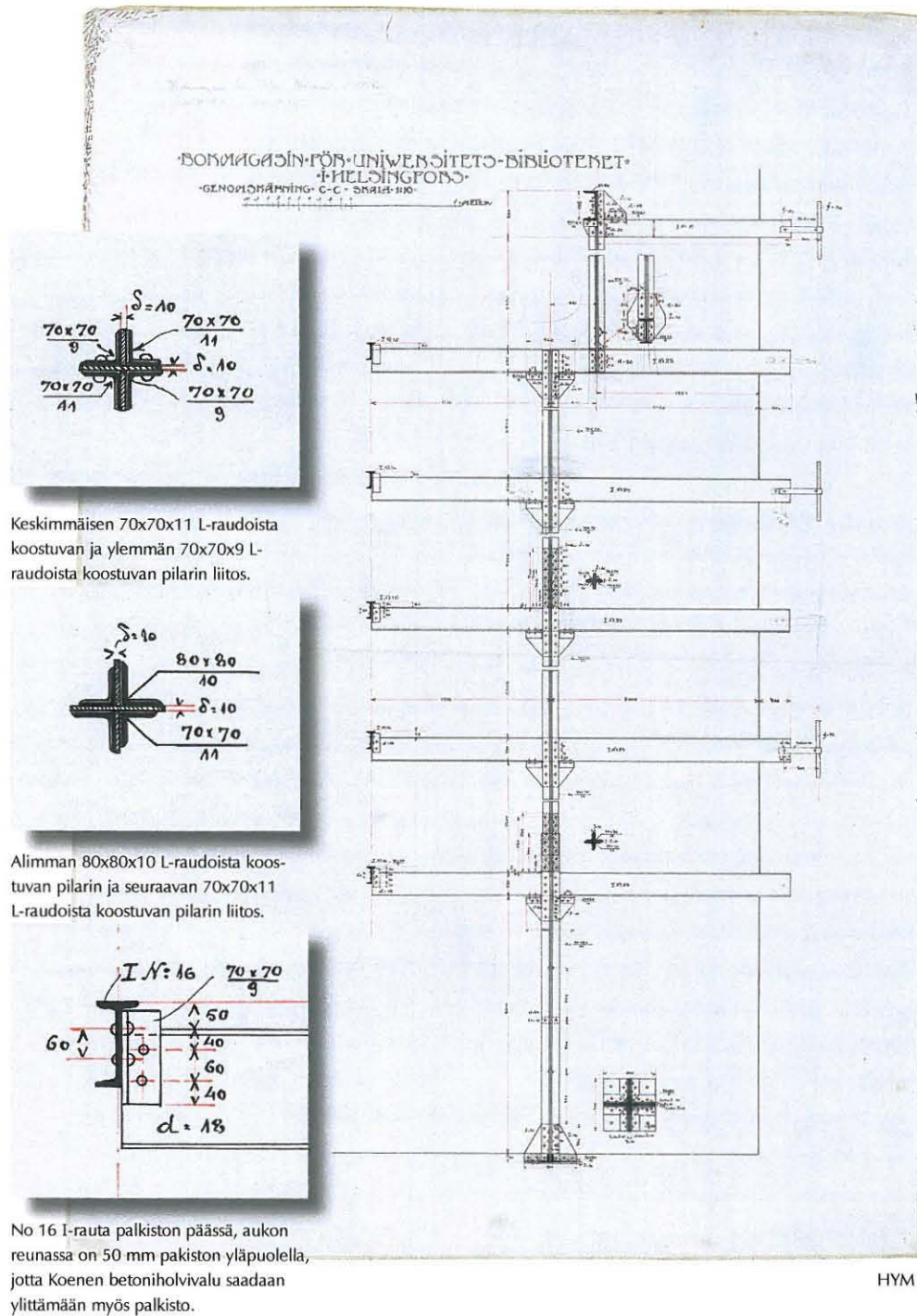
Rauta ja betoni

Rakennuksen kantava runko perustuu tiilen, raudan ja betonin sekarakenteeseen. Rakentaja-lehdessä nro X vuodelta 1907 uusia rakenneratkaisuja esitellään seuraavin sanoin: "Lisärakennus on jaettu mataliin (noin 2,4 m) kerroksiin joiden laipioita kannattavat keskustasta säteen suuntaisiin riveihin asetetut pylväät. Pylväiden välissä kulkevat hyllyrivit peittäen ne kokonaan sisäänsä. Rakennuksen keskustassa on soikion muotoinen valokuilu, joka ulettuu kaikkien kerrosten läpi ja jota kattaa lasikupu. Rakenteet ovat kaikki tulenkestäviä, rautaa ja betonia. Pylväät ovat neljästä kulmaraudasta "ristin" muotoiset ja ulottuvat yhtäjaksoisesti perustuksesta vesikattoon saakka. Niiden välissä on säteensuuntaisten kirjahyllyjen alla kulkevat I-rautakannattajat. Laipiot I-kannattajien välissä – jotka ulkomuurin luona ovat yli 4 m. toisistaan - ovat rauta-betonista n. s. Koenen'in levylattioita, joissa 8-10 sm paksuisen betonikerroksen sisässä on hiukan riipuksiin painettuja rautakankia, joiden päät ovat taivutetut I-rautojen ylälaippojen ympäri. Itse I-kannattaja ympäröi betoni samoin kuin pylväitäkin. Näillä on valmiinakin ristimuoto. Vesikatto on n. s. puusementtiä paitsi valokuilun päällä, jossa ensin rautaruoteiden kannattama lasikupu ja sen päällä rautaisten kattotuolien ja kannattajien varassa lankalasin vesikatto."

Lisäksi todetaan että, rautarakenteet on Ins. J. Castrén'in piirustusten mukaan valmistanut Dal'in tehdas ja sementtityöt on tehnyt Asfalttiyhtiö Helsingissä." Jalmar Castrén oli Polyteknillisestä opistosta vuonna 1895 valmistunut tie- ja vesirakennusinsinööri, joka toimi myöhemmin myös koulun opettajana, oman erikoisalansa professorina ja lukuisten 1900-luvun alun varhaisten teräsbetonirakenteiden ansioituneena suunnittelijana.

Castrénin Rotundaa koskevia rakennesuunnitelmia ei ole tiedossa ja ainoat tiedossa olevat rakenteita selvittävät suunnitelmat ovat Nyströmin laatimat tasopiiirustukset ja kaksi pystyleikkausta. Seuraavassa on selvitetty G. E. Aspin vuonna 1908 julkaistun ja sangen seikkaperäisen *Rautarakenteet ja rautabetonirakenteet* oppikirjan valossa ja tiedossa olevien suunnitelmien ja toteutuksen perusteella Rotundan rauta- ja betonirakenteen yleisperiaatteita.

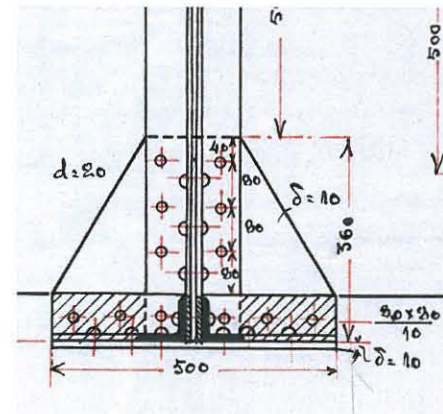
Pohjamuodossa tarkasteltuna rautakonstruktio rajautuu tiilimuurien sisäpuolelle ja on ankkuroitu muurauksen sisään. Tyypillinen vetoankkurin malli on esitetty pystyleikkauksessa, joka toisen kerroksen kohdalla. Kerrostasoja kantava vaakasuuntainen rautapalkisto asettuu tilan perusgeometrian mukaisesti säteittäin, jossa keskipisteenä on aulan venytetyn ympyrämuodon kaksi keskipistettä. Poikkileikkaukseltaan I-mallinen palkisto on tiilimuurauksen lisäksi kannatettu rautapilareilla, jotka asettuvat kolmeen kehään 3,18 metrin välein. Ulkokehällä väli on kapeam-

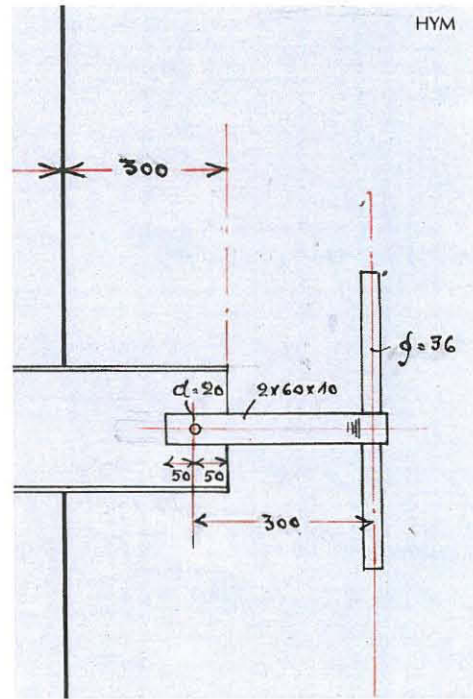
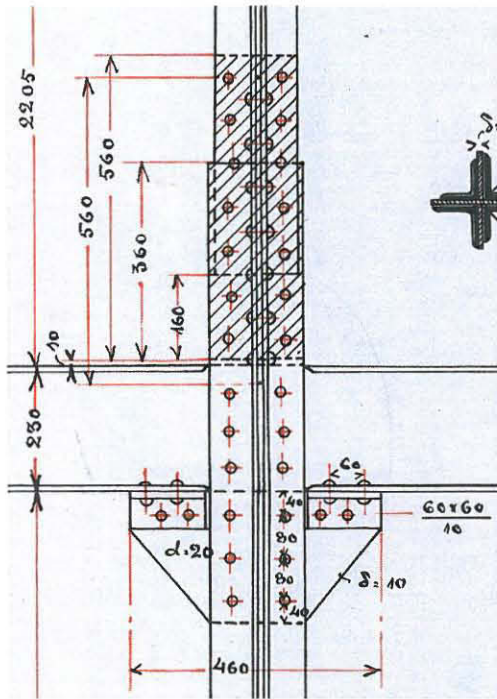

Nyströmin 1. kerroksen pohjapiirustus jossa hyvin hennolla punaisella sävyllä on merkitty kantavien rautapilareiden paikat (merkinnät ja mittatiedot)

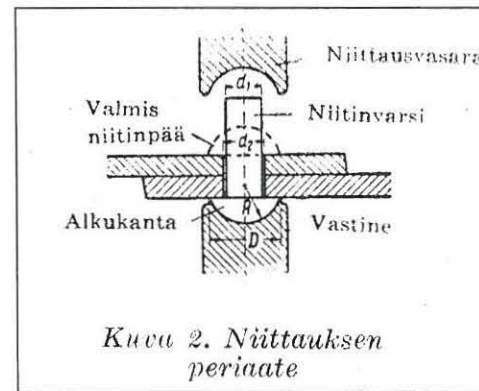
Pilarin tyvikappale jossa kolmiomaiset kantalevyyn liittyvät tukilaput.

Sama rakennekohta nykyasussaan, laasti- tms. betonirakenteella suojattuna 1. kerroksessa.

Yllä ote Nyströmin leikkauksesta jossa pilareiden keskinäinen pituusliitos ja pilareiden liitos 230 mm korkeaan I-palkkiin, jonka laipat on leikattu pilarin kohdalta pois. Palkin alla on pilarin L-rautojen väliseen 10 mm loveen niitatut kolmiotuet, jotka puolestaan kiinnittyvät palkin alalaippaan 60x60x10 mm L-raudoilla. Alla vastaava rakennekohta nykytilassa, palosuojattuna betoni-, tms. laastirakenteella ja palkkivälissä betoniholvit.

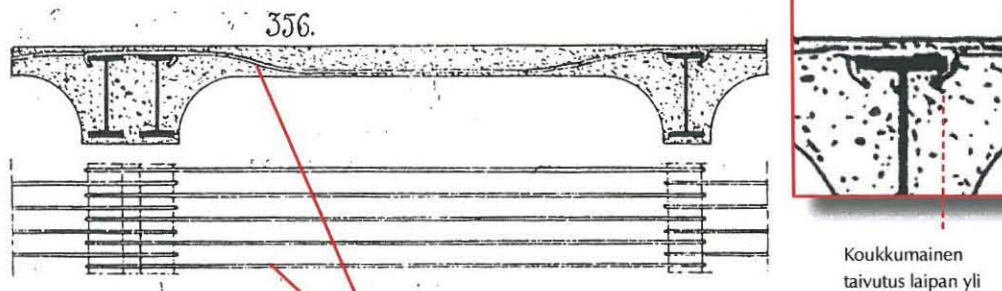
Kuva 2. Niittauksen periaate

Yllä palkiston sitomisperiaate tiilimuuraukseen ankkurtaidoilla joissa on kookas 36 mm vaarnatappi.

Alla havainnepiirustus vuoden 1953 Talonrakennustekniikan käsikirjasta (osa 1, s. 226), jossa on esitetty kuumaniittauksessa tarvittavien vastinraudan, "vasturin" ja niittausvasaran, "kuoppavasaran" muodot sekä reikään asetettu niitti ennen tyssäystä.

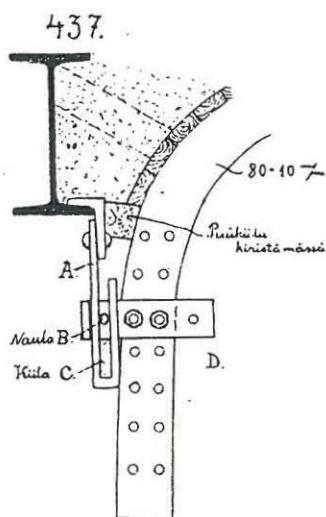
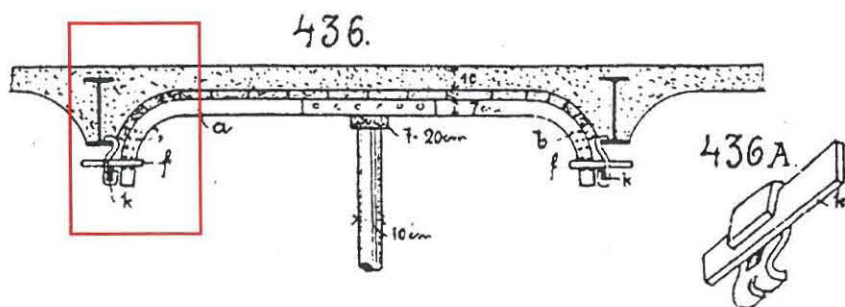
pi, 2,8 metriä, ja sisäkehällä palkisto jää ulokkeelliseksi 1,99 metrin jäniteellä rajautuen ja sitoutuen keskusaukkoa kiertävään matalampaan ja kaarimuotoon taivutettuun I-palkkiin. Nyströmin suunnitelmien mukaan peruspalkiston korkeus on 23 cm (nro 23) ja aukkoa reunustava palkin 16 cm (nro 16). Pilarit on koottu neljästä L-raudasta poikkileikkaukseltaan ristimallisiksi, jossa keskinäisten kappaleiden väliin on jätetty 10 mm rako. L-rautojen maksimipituuden rajoittamana pilarit muodostuvat pituussuuntaisesti kolmesta päällekkäin liitetystä jaksosta. Pilarit ja palkit lomittuvat toisiinsa ja liitokset on sidottu paikalla kuumaniittauksella, jolloin muodostuu Rotundan kantava, primäärinen rautarakenne. "Niitit kuumennetaan valkoisen hehkuviksi, puhdistetaan kuonasta, tungetaan [porattuihin] reikiinsä, jotka ennakolta ovat pensselillä puhdistetut, ja samalla kun panopäätä vahvasti painetaan vasturilla, muodostetaan sulkupää lyömä- ja kuoppavasarella takoen", kuten Asp kirjoittaa. Rautakonstruktiot peitettiin pääsääntöisesti betonilla ja laastirakenteilla palosuojauksen johdosta.

Rakentaja-lehden tietojen mukaan Rotundan välipohjat on tehty ns. Koenen-rakenneperiaatteella. Mathias Koenen oli saksalainen insinööri ja teräsbetonirakenteiden laskentaperiaatteiden kehitystyön yksi pioneereista 1800-luvulla, joka patentoi myös omaa nimeään kantavan rakennerratkaisun, eräänlaisen sovelluksen laajemmin tunnetusta Monier-rautabetonirakenteesta. Asp selostaa tätä Koenen koverolaatta -rakennetta siten, että I-muotoisten rautapalkkien varaan ja väliin valetaan raudoitettu betoni, jonka "tukikohdat ovat koverojalkaisesti vahvistettu" eli rautapalkin ja betonin liitos on poikkileikkaukseltaan kovera kaarimuoto. Muutoin holvi on suora ja tasapaksu, Aspin mukaan paksuimmillaan 20 cm. Holvin yläpinta ulotetaan Aspin mukaan vähintään 3 cm rautapalkin yläpuolelle, ja Nyströmin poikkileikkauksesta nähdään että mitoituksessa rakenteen osalle on varattu 5 cm (lattiapinnoite mukaan luettuna). Betonin raudoitus suoritetaan Koenen-menetelmällä siten, että rakenteeseen sijoitetaan vain palkilta toiselle ulotettuja pyöreöteräksiä, kannatusrautoja, vieretysten. Palkiston pituussuuntaisia "tasaustangoja ei löydy ensinkään", toisin kuin Monier-rakenteissa, kuten Asp muotoilee. Kannatusraudat taivutellaan poikkileikkauksiin osoitettuun ketjumaiseen muotoon ja taitellaan päistään koukkumaisesti kiertämään I-palkin ylälaipan yli. Koenen-menetelmällä voidaan Aspin mukaan tehdä jopa 7 metrin jännemittaisia holveja ja samalla betoni antaa rautarakenteelle palosuojan. Asp esittelee oppaassaan holvimuottien valmistuksen periaateratkaisun, jossa muotit ripustetaan palkiston varaan erityisillä raudasta tehdyillä ja puupintaisilla siirrettävillä holvimuotteilla. Haastavuutta Rotundan rakenteen valmistamiseen on tuonut sektorimuotoisten holvimuottien geometrian hallinta.

Koenen-menetelmän mukainen holvirakenne G. E. Aspin oppikirjassa 1908: "Kahden vierekkäisen laatan kannatusraudat eivät ole kohdakkain vain kiertyvät ne vuorotellen laattojen välisen palkin ylälaipan ympäri."

Koukkumainen taivutus laipan yli

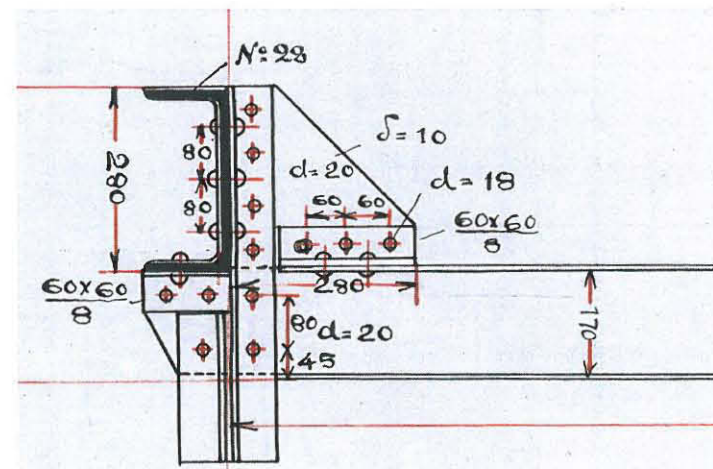

Kuvassa 436 on näytetty rautapalkkiin koverojalkaisesti nojaavien laattojen telusrakenne. Laudoitusta välittömästi kantava niskarauta on koottu kahdesta syrjäkkäistä, käyräpäistä litteäraudasta, jotka liitetään toisiinsa niiden keskipäiden reikiin pantujen rautatappien avulla. Niskarautojen α käyräpäät kulkee vaakasuoran vipulaikan f silmukan lävitse ja voidaan edellistä asettaa jälkimmäisen kannettavaksi eri korkeuksille niskaraudan päiden reikien l lävitse menevien tappien kautta. Kuvassa 436 A on varsinainen, palkin laipasta riippuva kannikerauta, jonka lävitse vipulaikka f kulkee kiilan k päällitse. Telusta aletaan purkaa helpoittamalla kiilaa k . Kun palkkien välinen jännemitta on suuri, on telusta keskeltäkin kannatettava alhaalta-kohoavan tolpan avulla. Kuva 437 litteineen näyttää vähän poikkeavan erikoispiirroksen samaan telusrakenteeseen.

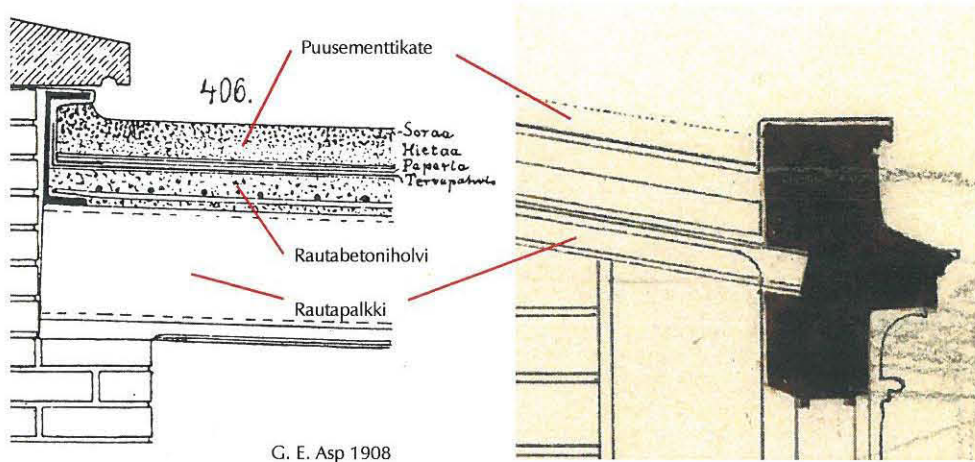
G.E. Aspin keskittymistä edellyttävä selostus telusrakenteen toimintatavasta (1908, s. 146).

Kehämäisen, sisäpuolista valokatetta tukevan rautarakenteen niittiliitokset näkyvät huonetilaan. Pileri - palkkijärjestelmän rautaiset rakenteet on suojattu "betoni"-kuorella. Valoaukkoa kehystävien rakenneliitosten päät on koristeltu etäisesti klassismin perinnettä heijastavilla ornamenteilla. 2011

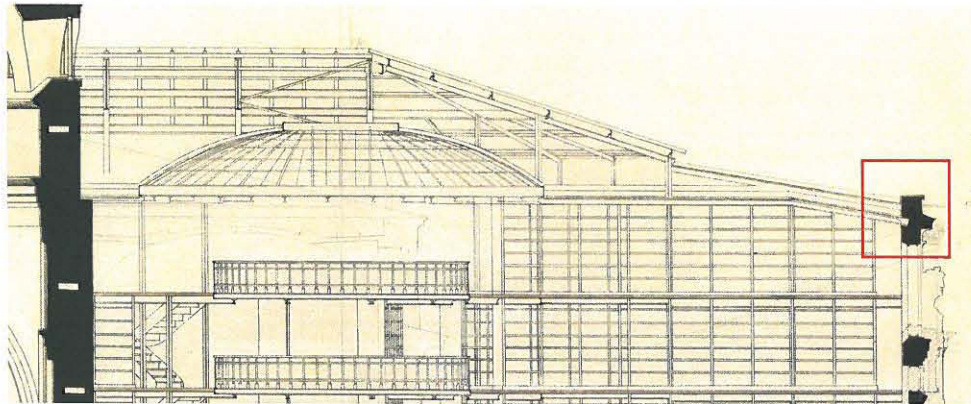

HYM

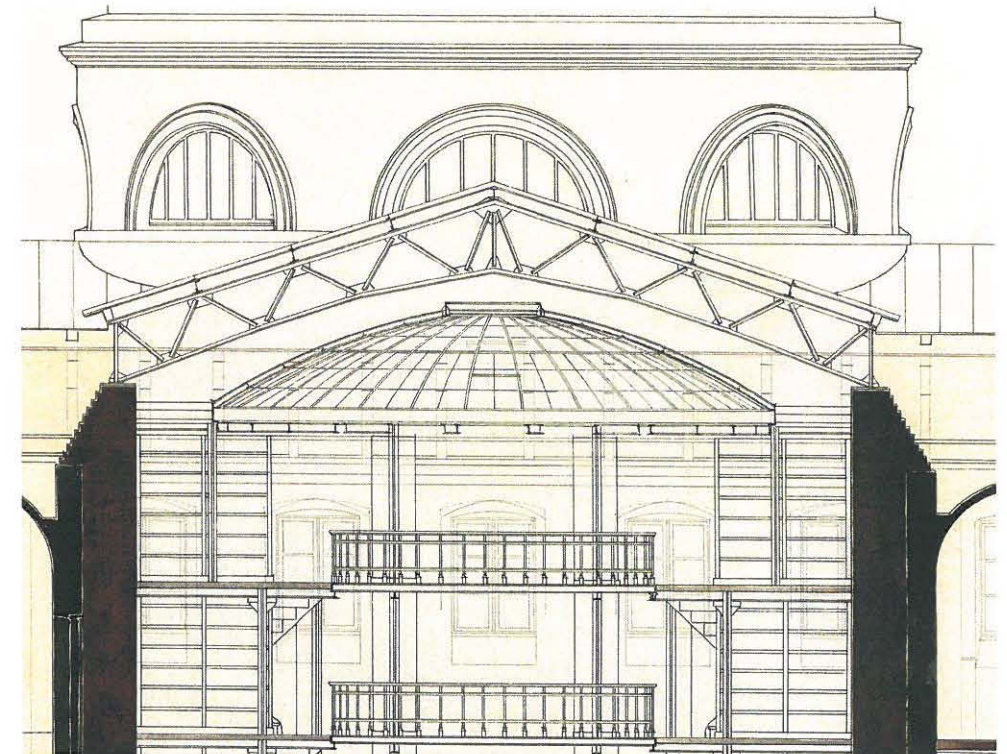

Rakentaja-lehden mukaan vesikatto valmistettiin "puusementistä". Asp mainitsee, että rautabetonista tehtyjen loivien ("laakat, vähän kaltevat") ja sisään kallistavien (!) kattoholvien päälle tehdään kate joko "puu- tai vulkaanisementillä: kattauksen pääaineen muodostaa tervattu pahvikerros, jonka päällä on kolmenkertainen puusementtimassalla voideltu paperikerros; paperia painamassa on 8-10 cm paksu kerros, alinna hietaa ylinnä soraa." Nyströmin leikkauspiirustuksesta ei pysty aukottomasti tulkitsemaan vesikatton rakennetta, jossa alinna on I-raudan kannattama koveroholvi, sen päällä kaksi rakennekerrosta joista alempi oletettavasti palkkimaisten betonivalujen muodostama kerros, joka näkyy vuoden 1907 Rakentaja-lehden valokuvassa (kts. s. 58). "Puusementtinen" vesikattorakenne näkyy leikkauksessa ylinnä, joka päättyy vesikaton ylle kohoavaan ulkoseinän osaan. Nykyinen rakenne poikkeaa ulkonäöltäänkin tästä.

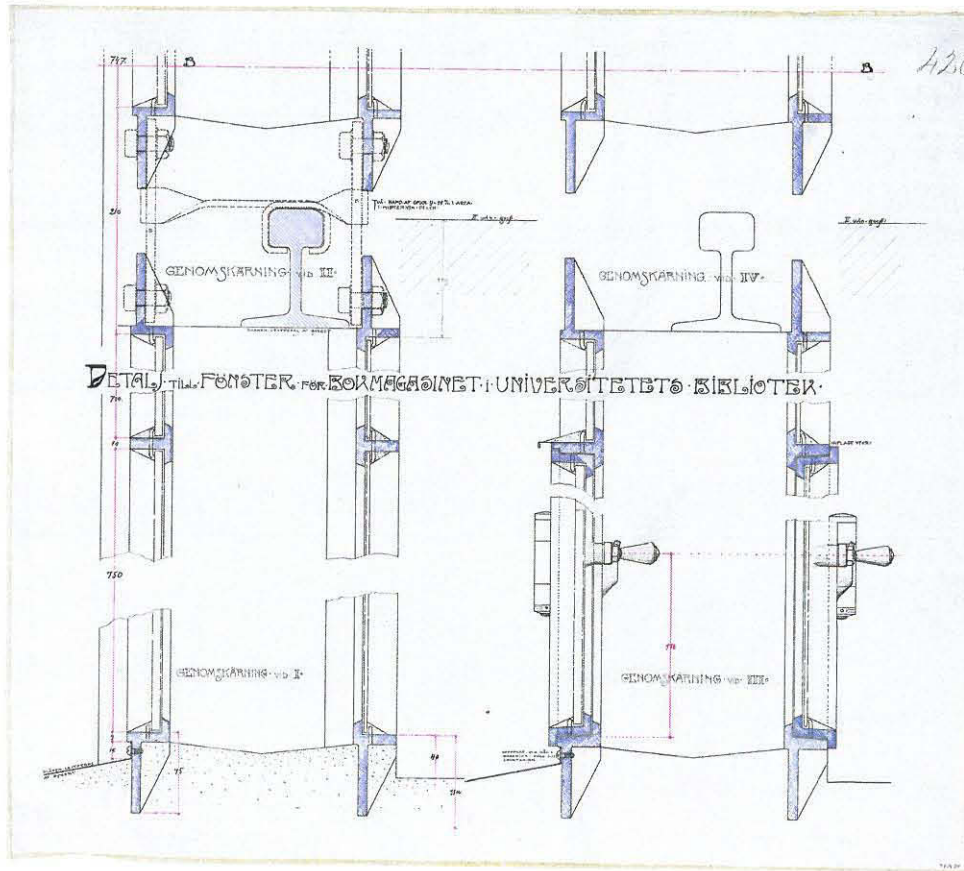
Aulan päällä on rautakonstruktion kannattama valokatto. Katto muodostuu kahdesta itsenäisestä rakenteesta, ristikkorakenteisesta poikkileikkaukseltaan kolmiomaisesta vesikatosta ja laakean kupolin muodostamasta sisäkatosta, jonka lasit ovat kasviornamentein kuvioituja. Näiden väliin muodostuu ullakkotila huoltoa varten.

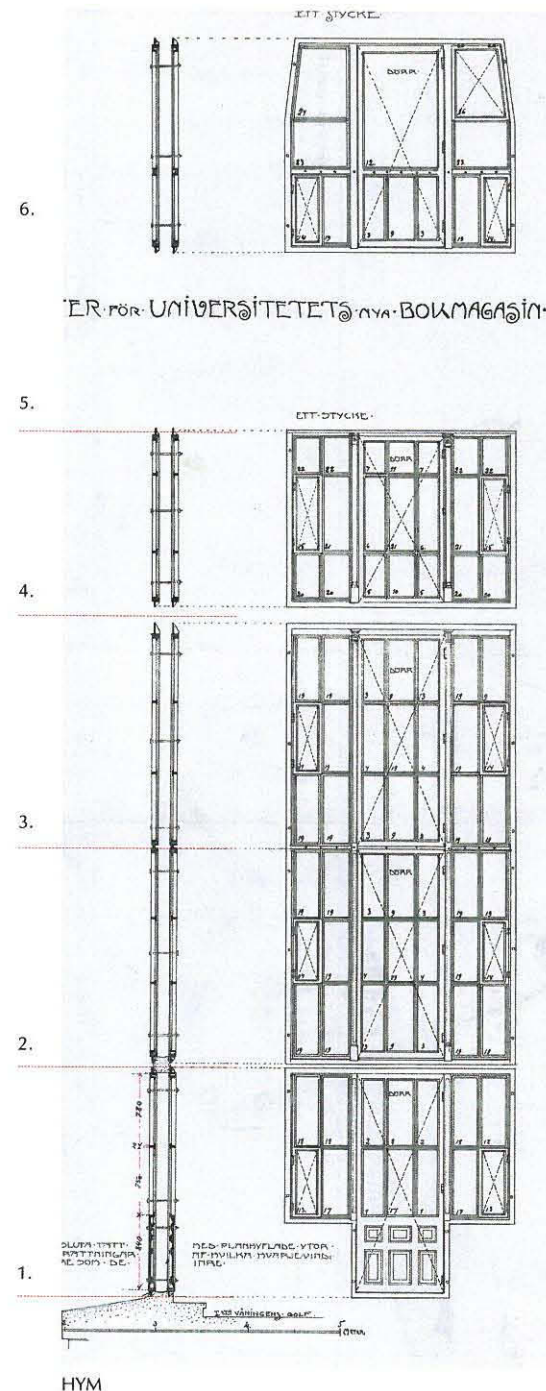
Alla nykyinen Rotundan umpiosan kate, tieltävästi hitsattua bitumikermiä jonka päällä on soraa. 2011.

Rauta- ja betonirakenteiden periaateratkaisuun liittyen myös Rotundan ikkunat tehtiin rautarakenteina, *järnfönster*, Nyströmin laatimien suunnitelmien mukaan. Ikkunat toteutettiin toisiinsa pulttiliitoksilla sidottuina kaksikuorisina rakenteina, jotka liitettiin pystysuunnassa kolmen kerroksen korkuiseksi lasiseinäksi. Kellaritasolla ja 5. kerroksessa käytettiin lisäksi erillisikkunoita. Pääosin ikkunaseinät olivat kiinteälasiitteisia, mutta osittain varustettuna erillisin rautapuitteisin tuuletusikkunoin. Ulkopinnan ikkunalasina ja kattoikkunan ulkopintana käytettiin 10 mm:n nk. Monier-lasia eli rautalankalasia. 1920-luvun valokuvan perusteella ensimmäinen lasi on ollut pinnaltaan hyvinkin karkeaa, tavallaan sukua julkisivupintojen karkealle roiskerappaukselle. Vuodelta 1914 on merkintä, josta käy ilmi, että "uudisrakennuksen" rullaverhot kaipaavat korjausta – kokoelmia ja henkilökuntaa on siis jouduttu suojaamaan auringolta ja kuumuudelta aivan alusta alkaen.⁸⁷

HYM

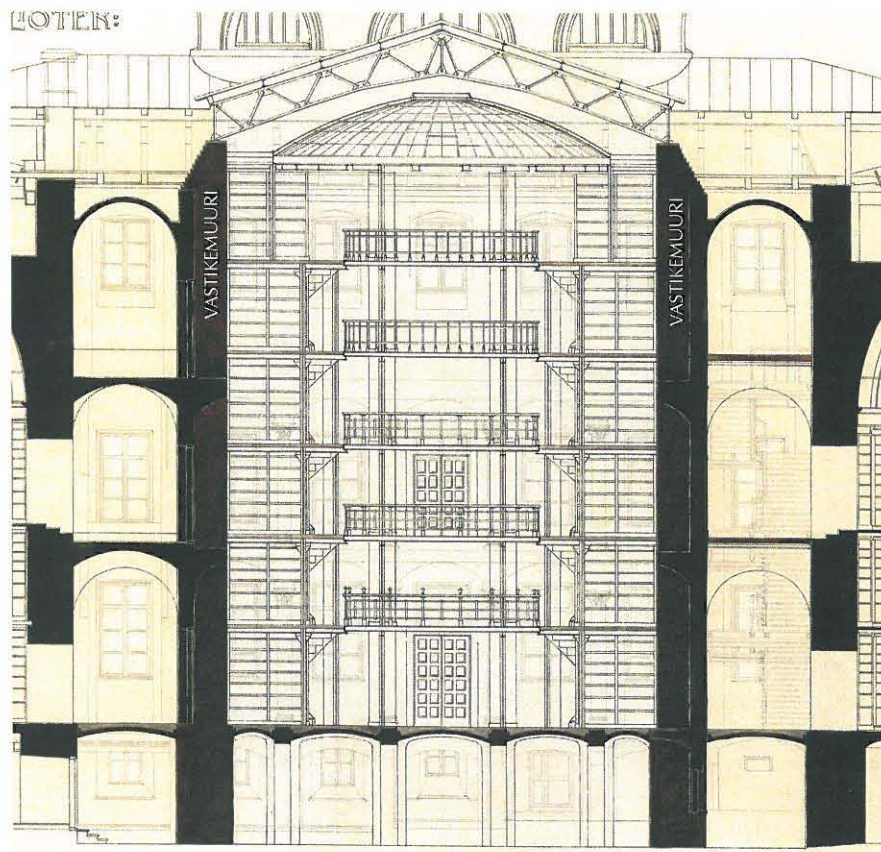
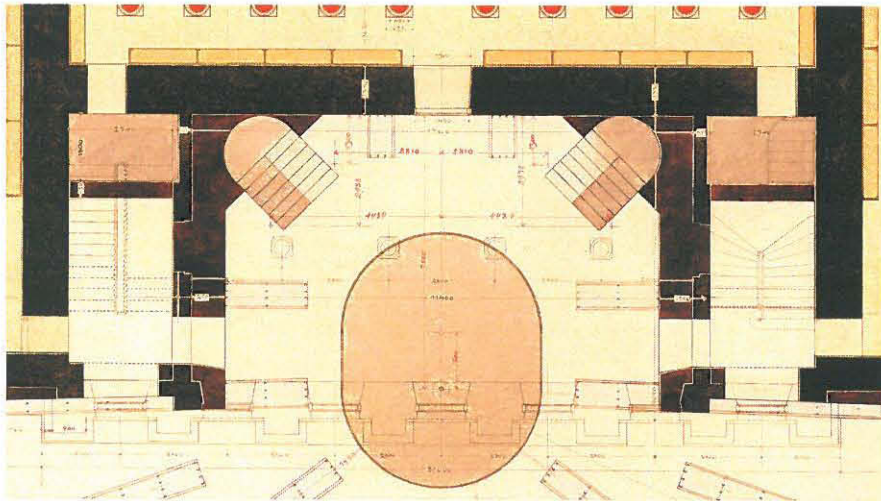
HYM

Vasemmalla Nyströmin suunnitelma rautaikkunarakenteesta. Ensimmäisen ja toisen kerroksen väli on suljettu vaakasuoralla ratakiskoon tuketulla valurakenteella, kun taas 2.-3. kerroksen väli on vapaa.

Alla kuva ikkunavälissä nykytilanteessa, LPR:n peruskorjauksen jälkeen. Ikkunavälissä näkyvät pulttiliitokset ulko- ja sisäikkunakuoren välillä, jotka esiintyvät vastaavasti Nyströmin ikkunaseinän pystyleikkauksessa.

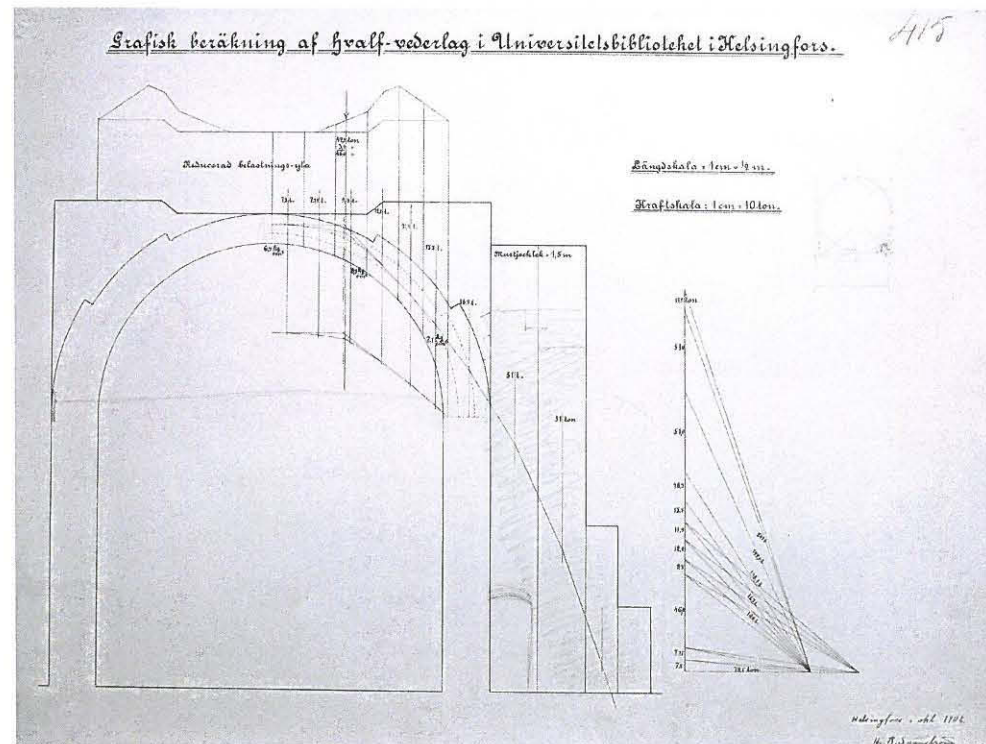

Uudet muuratut rakenteet osoitettiin punaisella sävyllä, tiilimuureissa sävy on hyvin tumma.

Tiilirakenteet

Raudan ja betonin ohella kirjavaraston keskeinen rakennusmateriaali oli tiili, josta ulkoseinien kantavat peruspilarit ja sisäpuolen uudet porrashuoneet muurattiin perinteiseen tapaan. Svanströmin vuonna 1902 laatima graafinen rakennepiirustus kupolisalin kuormien siirtymisestä osoittaa, että kirjavaraston puolelle tarvittiin holvin vastikemuuri ("hvalf-vederlag") korvaamaan päärakennuksen purettavia rakenteita (pihpuolen keskirisaliitin huoneita). Kupolisalin pitkää seinää tuettiin kahdella vastikemuurilla, paksuntamalla vanhempia seinärakenteita uusin muurauksin, jolloin vastikemuurien paksuudeksi tuli Nyströmin suunnitelmaan kirjattu 1,25 metriä. Näihin vastikemuureihin ankkuroitiin välipohjien teräsrakenteet, jolloin koko kirjavaraston teräskonstruktiolle saatiin tukeva ja jäykistetty perusta. Vastikemuurien ja kupolisalin pitkän seinän nurkkiin Nyström sijoitti kirjavaraston betonirakenteiset sisäportaat, kolmiomasiine muurausrakenteineen, joiden voidaan olettaa osallistuvan myös vastikemuurirakenteen tukemiseen. Vastikemuurit toimivat myös kirjavaraston katteena olevan rautakonstruktin perustana. Muista välipohjista poiketen kellarin välipohja rakennettiin, Nyströmin suunnitelman perusteella, tiilestä muurattuina segmenttikaariholveina.

Svanström 1902. HYM.

Materiaaleista

Kirjavaraston suunnittelussa ja dokumenteissa on havaittavissa suuri huolellisuus. Laajennus on suunniteltu pienintä yksityiskohtaa myöten ja tässä mielessä se voidaan nähdä esimerkkinä aikakauden taideteollisen kiinnostuksen ja kansallisromantiikan tuottamista kokonaistaideteoksista. Samalla suunnittelu on ollut hyvin rationaalista, käytetyt materiaalit näkyvät pinnoissa, siis lähtökohdana ovat "aidot materiaalit" ja sisustukseen liittyvä koristelu on niukkaa ja materiaalista. Kaiteen ruusukkeet ja kirjahyllyjen intarsiat, kirjavaraston portaikkojen betonikaiteen lävistykset ovat kaikki materiaaliin perustuvaa muodonantoa. Toisaalta puun sävyn jalostaminen petsaamalla ja metallien patinointi ovat kuuluneet aikakaudelle tyypillisiin työtapoihin. Jossain määrin erikoisen ja materiaalisuudesta poikkeavan yksityiskohtan muodostavat säteittäisten teräspalkkien päätteet valoaukon reunalla. Muuttuvissa kulmissa aukon kohtaavat palkinpäät on "koristettu" laasti- tai kipsikoristein.

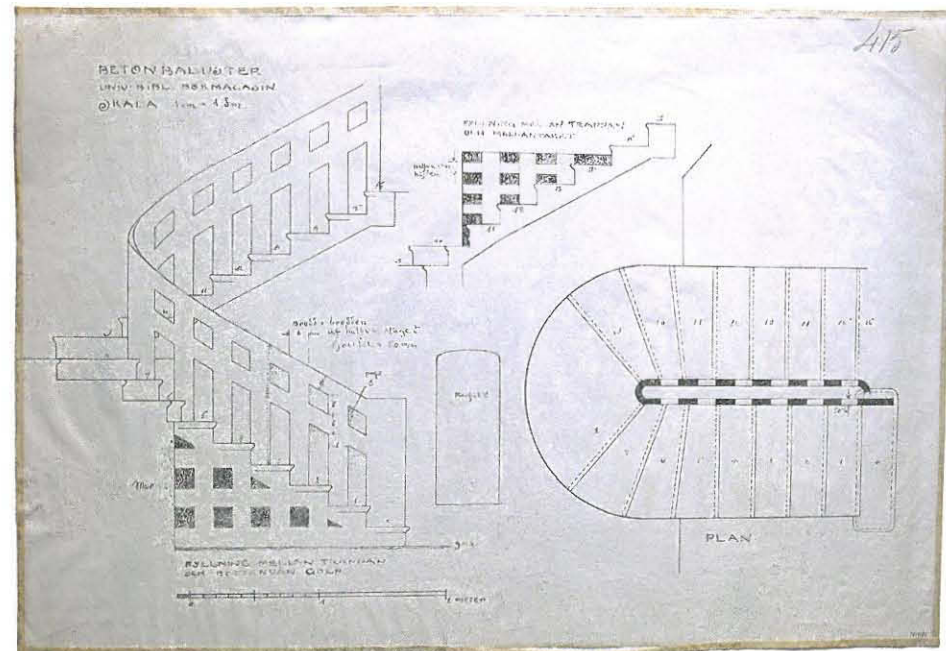
Aikalaiskriitikko ja arkkitehti Gustaf Strengell kirjoitti Ateneum-lehteen artikkelin uuden maun vaatimuksista ja funktionaalisesta kauneudesta vuonna 1901. Strengell viittaa saksalaisten käyttöön ottamaan käsitteeseen "Schönheit der Werkform", jolla tarkoitettiin rakenteellisessa muodossa olevaa kauneutta, ei päälle liimattua koristeiden kauneutta.⁸⁸ Nyströmin tapa käsitellä kirjavaraston sisustuksen kiinteitä elementtejä sisäkattojen muotoilusta betonisen porraskaiteen keventävään lävistämiseen on nähtävä juuri tämän ajatuksen toteutumana.

2011

198X, HYM

HYM

1949 Kotimaisen osaston tiloja. Kuvassa näkyy edelleen ulkoseinän myötäiset kaarevat kirjahyllyt ja toisaalta lyhyitä, kolmen jakson kirjahyllyjä ei vielä ole. KK VA

Valoaukon keskellä lattiassa oleva ritilä on ollut lämmitysjärjestelmän sisäänpuhallusaukko. Otava

5.4. Kirjahyllyt

Kirjavaraston kirjahyllyt on Gustaf Nyströmin toimistossa suunnitellut Birger Brunila. Alun perin kirjahyllyjä on ollut kahden mittaisia. Hyllyt suunniteltiin kunkin kerroksen rakenteisiin moitteettomasti liittyviksi. Kerrosten korkeus vaihteli hiukan kerroksesta toiseen - Nyströmin rakennepiirustusten perusteella ensimmäisestä kerroksesta ylöspäin seuraavasti: 2470, 2205, 2205, 2240, 2240 sekä 2470. Hyllyt sai toteuttavakseen Suomen puuseppäin kauppa- ja teollisuusosakeyhtiö, mutta puuseppänerastas kärsi tuhoisasta tulipalosta vain hiukan ennen hyllyjen valmistumista syyskuussa 1905 ja työ jouduttiin ohjaamaan eteenpäin Sörnäisten höyrypuuseppänerstaalle.

Kirjahyllyjen pystytuen väliksi määriteltiin tasan 1 metri ja alimmat hyllytasot suunniteltiin säädettäväksi ja tarvittaessa myös vaihdettaviksi.⁸⁹ Rungot ja hyllyt valmistettiin hyvälaatuisesta männystä, pinnat viilutettiin mahongilla, intarsiat toteutettiin lähteiden mukaan afrikkalaisella päärynäpuulla. Säätämistä varten pystyissa käytettiin rei'itettyä lattaa, jonka varaan asetettiin teräksinen hyllytuki. Knapaksen mukaan helan esikuvana on nk. Panizzi-kannatin, jonka kehitti British Museumin legendaarinen kirjastonhoitaja Antonio Panizzi 1800-luvun puolivälissä.

Kirjahyllyjä on nykyään kolmea mitta: pisimmät ovat 7- tai 8-jaksoisia, keskipitkät 6-jaksoisia ja jokaisessa välissä lyhyitä 3-jaksoisia. Lyhyimmät hyllyt on oletettavasti toteutettu vasta Ervin muutosvaiheen aikana 1950-luvulla. Nämä on toteutettu varsin huolella alkuperäisesikuvien mukaisesti ja valokuiluun suuntautuneessa "julkisivupäädyssä" on jopa pieni veistetty ornamentti. Paljastava ero on tammiviilun käyttäminen mahonkiviilun sijaan muissa pinnoissa kuin julkisivupäädyssä. Tammipintoja on kevyesti petsattu punertavaan suuntaa.

5.5. Talotekniikka

Rotundan rakentamisen yhteydessä koko rakennuksen lämmitystapa uusittiin. Lehtitietojen mukaan Högfors toimitti matalapaineiseen lämminvesikiertoon perustuvan "vedenlämmityslaitteen". Rotundan osalta lämpö tietävästi kuitenkin jaettiin suureen avoimeen tilaan alimman kerroksen lattiassa olevan suuren aukon kautta ilmalämmityksenä. Lämpimän ilman ajateltiin nousevan ylös myös ikkunoiden vieressä olevia välipohjan aukotuksia myöten. Aikalaiskirjotuksen mukaan sisään tulevan ilman laatua vielä parannettiin kostuttamalla ulkoilmaa.⁹⁰ Lisäksi todettiin ilmanvaihdon olevan "keinotekoinen" ja Rotundan ilman vaihtuvan kerran kuudessa tunnissa.⁹¹ Pannuhuoneen suuret savupiiput sijoitettiin uudisosan ja vanhan rakenteen sau-

maan, vanhaa rakennetta tukemaan tehtiin tukeviin tiilimuureihin. Päärakennuksen radiaattoriverkkoa ei tässä vaiheessa ole ilmeisesti muokattu, vaan pylväsmalliset radiaattorit säilyivät saleissa vuoteen 1935. Valaistus toteutettiin sähköllä. Vuoden 1905 toimintakertomuksessa todetaan: ” On aikomus varustaa rakennus sähkövalolla. Kaikki siihen tarvittavat johtolangat on asetettu vuoliaislaitoksiin, joiden betonimassat ympäröivät niitä kaikilta puolin.”⁹²

Vuonna 1907 kirjastonhoitaja Bolin vastasi kansainvälistä julkaisua varten kirjastoa koskeviin yleisiin kysymyksiin seuraavasti. Kirjaston yhteenlaskettu pinta-ala oli 1200 m² Engelin osassa, 485 m² Nyströmin kirjavarastossa. Hyllymetrejä arvioitiin olevan noin 14 000 jm, josta 5000 jm päärakennuksessa ja 9 000 kirjavarastossa - siis huomattava ero sali- ja makasiinijärjestelmien tehokkuudessa! Kirjastossa käytettiin sähkövaloa ja ilmanvaihto hoidettiin ikkunatuuletuksella. Arvioitu nideluku oli noin 240 000.

Rotunda lähinnä alkupeärisessä asussaan, ennen Ervin muutostöiden käynnistymistä, noin vuonna 1950. Kirjavaraston valaistus on hoidettu hyllyväleissä olevilla hehkulamppuilla. Kuvassa näkyvien valaisimien ikä ei ole tiedossa.

Alla kuva vuodelta 1949 ensimmäisestä kerroksesta, jossa katossa näkyy niin ikään yksittäinen hehkulamppuvalaisin. Taustalla toiseen kerrokseen nouseva porras, joka sittemmin on purettu.

KK VA

KK VA

Kupolisali 1930-luvulla, HYM

5.6. Engelin rakennuksen muutostyöt 1900-luvun alussa

Vanhaan päärakennukseen tehtävät uudistavat toimenpiteet olivat lähinnä käyttötapaan ja kalustukseen liittyviä. Eteishuoneen ja jopa kupolisalin osalta suunniteltiin ilmeisesti laajempiakin muutoksia, mutta 1900-luvun alun dokumentoivan piirustussarjan perusteella muutokset jäivät lopulta varsin vähäisiksi. Toukokuussa 1906 laaditussa muistiossa mainittiin mm. kupolin uudelleenmuurausta harkitun, jotta lainauskäyttöön muutettavaan kupolisaliin saataisiin riittävä valo.^{94A} Eteishuoneen ja pienen lukusalin välillä olevaa ovea suunniteltiin siirrettävän seinän keskiakseliin. Suunnitelmista huolimatta eteishuoneeseen ei tässä yhteydessä koskettu lainkaan, sillä 1915 Schaumann toteaa, että eteishuoneeseen ei ole tehty minkäänlaisia uudistustöitä sitten vuoden 1880.⁹⁴ Erikseen hän kiinnittää vielä huomiota ulko-oven vetimen sopimattomuuteen!

Kupolisalin muokkaaminen lainaussaliksi vuonna 1908 tarkoitti yleisön päästämistä kupolisaliin ensimmäistä kertaa. Saliin sijoitettiin myös ulko- ja kotimaisten osastojen luettelot yleisön käyttöön. Kupolisalin muutamaa vuotta aiemmin toteutettu väliaikainen sähkövalaistus uusittiin ja sähkövalo tuotiin myös eteläsaliin. Lattiamateriaaliksi valittiin linoleummatto. Pohjoissali oli edelleen vuoden 1893 toteutuksen mukaisesti lukusalina (60 lukupaikkaa). Eteishuoneen yhteydessä oleva pieni huone (nyk. vaatehuone R119) muokattiin lukusalin etuhuoneeksi ja siihen sijoitettiin 18 lukusalipaikkaa. Nk. Nordenskjöldin kokoelma sijoitettiin eteläsaliin ja sille toteutettiin asianmukaiset säilytyskalusteet: planssi- ja karttakaapit. Kirjelmässä vuodelta 1907 kirjastonhoitaja Bolin oli tuonut esille huolensa kirjastorakennuksen paloturvallisuudesta. Bolinin tällöin esittämä toivomus salien välisistä palo-ovista toteutui ilmeisesti tässä yhteydessä.⁷⁴

Kellaritilojen osalta vanhalle puolelle ei tehty merkittäviä muutoksia. Vahtimestarin asunnon pohjoinen ikkuna jäi lisärakennuksen sisään ja siitä muodostettiin oviaukko, vanhasta ovesta taas ikkuna-aukko. Käynti asuntoon tuli siis tapahtumaan Rotundan kellarikerroksen kautta. Aivan rakennuksen ytimeen sijoitettu pannuhuone edellytti pientä uudelleenjärjestelyä.⁹³

Kirjastonhoitaja Bolinin kesällä 1907 laatimassa korjaustyöesityksessä toivottiin myös pohjoissalissa toteutettavaa kunnostustyötä. Salien kattopintojen todetaan kärsineen ulkoisista tekijöistä ja katossa olleen mm. rappausvaurioita. Eteläsalin läntisen freskolunetin todettiin jo 1906 olleen huonossa kunnossa ja kaipaavan kunnostusta.

Magnus Enckellin maalaus Kulta-aika

1800-luvun lopulla yliopiston päärakennuksen juhlasaliin suunniteltiin uutta monumentaali-maalausten sarjaa. Samassa yhteydessä myös kirjaston interiöörejä katsottiin kriittisin, modernin silmin, jolloin Severin Falkmanin lunetteukset joutuivat huomion kohteeksi. Erityisesti pohjoisen, lukusaliksi muutetun salin maalaukset koettiin vanhahtaviksi. Kirjaston käyttäjät viettivät lukusalin uudistetussa ja sähkövalaistussa, nykyaikaisessa ilmapiirissä aikaa tunnista toiseen ja varsinkin teologiaa kuvastava maalaus oli sopimaton älymystön tutkimusilmapiiriin.⁹⁵ Kirjastonhoitaja Bolin totesi niiden olevan suorastaan moraalittomia. Silloisen amanuenssin, Yrjö Hirnin, ystäväpiiriin kuului maalaustaiteen nouseva tähti, Magnus Enckell, jolta kirjaston henkilökunnan nuoret esteetikot pyysivät ehdotusta lunettien uudelleenmaalaamiseksi. Enckell innostui tehtävästä ja ehdotti vuonna 1899 läntisen lunetin aiheeksi nuorta miestä ja naista tiedon puun juurella. Itäiseen lunettiin Enckell ehdotti asetelmaa tutkijoiden ja ajattelijoiden ryhmästä, johon symbolistisena viittauksena liittyisi myös Medusan pää. Keväällä 1901 kirjastonhoitaja Bolin esitelti Kulta-ajan luonnoksen konsistorille, Albert Edefeltin suosituksen saattelemana ja konsistori päätyi lopulta tilaamaan työn Enckelliltä. Työn tuli olla valmis maaliskuuhun 1904 mennessä. Enckell teki työstä useita hiukan erilaisia luonnoksia ja eri versioita tunnetaan mm. Renlundin kokoelmista ja Kokkolan taidemuseosta. Teos valmistui pohjoissalin länsipään lunettiin, Falkmanin "Teologia"-teoksen päälle. Maalaus on toteutettu pingotetulle kankaalle ja 1950-luvun valokuvamateriaalin perusteella teos on kokonaan nostettavissa pois paikaltaan. Maalaustyöhön on osallistunut, tai sen jopa pitkälti toteuttanut Enckellin kollega Walter Thomé.⁹⁶

2011

Rotunda noin 1950, ikunoiden kohdalla olleet välipohjien lävistykset näkyvät: lähimmässä ilmeisesti alkuperäinen kaide osin muokattu, aukkoon tehty porraskulku (?), kauemmassa aukko peitetty ja kaide poistettu. Rotundan käyttöä leimasivat ad hoc tehdyt väliaikaisratkaisut. KKVA

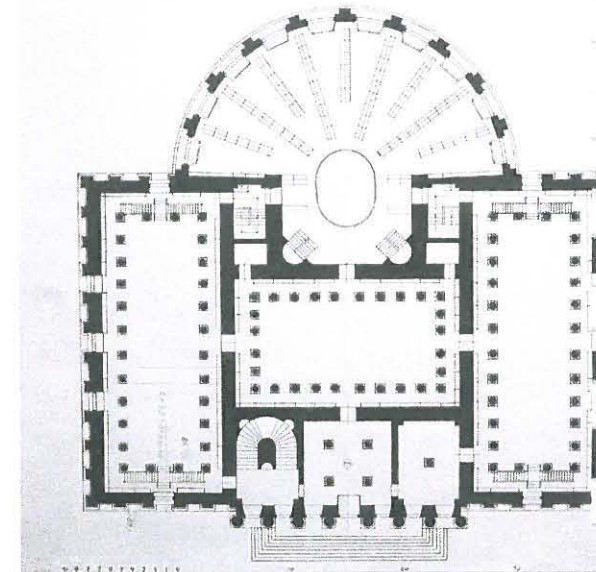
Dokumentoiva piirustus 1. kerros, mahdollisesti noin 1920-luvulta, signeeramaton, takana merkintä Stenius?. Lyhyitä 3-jaksoisia kirjajhlyjä ei ole vielä edes suunniteltu.

Originaali HYM / HYTO

5.7. Käyttäjien näkemys

Valmistuessaan Rotundaa pidettiin monin puolin onnistuneena. Joitain puutteita toki löytyi aina. Vuonna 1912 Bolin esitti koko rakennuksen kattavan hissien saamista Rotundaan. Käytössä ollut eräänlainen nostin sanomalehtiaineiston hakemiseksi kellarikerroksesta ei tyydyttänyt henkilökuntaa. Toinen epäkohta Bolinin mielestä oli Rotundan keskipisteessä oleva lämpimän ilman sisäntuloaukko. Hän toivoi, että rumentavan ritilän ympärille saataisiin pyöreä penkki.

Varsin pian Rotundan tarjoamat uudet tilat täyttyivät ja tyytymättömyys kasvoi. Vuosikymmenien saatossa Rotundaan jouduttiin sijoittamaan paitsi liikaa kirjoja myös lukuisia työpisteitä. Varsin pian oli käynyt myös ilmi, että uudenaikaisiksi ajatellut ilmanvaihto- ja lämmitysjärjestelmät eivät vastanneet odotuksia ja Rotunda oli kesäisin sietämättömän kuuma. Vuonna 1959 julkaistussa artikkelissa ylikirjastonhoitaja Vallinkoski muisteli Rotundan varhaisia vuosikymmeniä (vapaaasti käännetty): *”Kirjahyllyt olivat ensinnäkin kiinteitä, mikä aiheutti jatkuvaa päänvaivaa eikä kerrosten välistä kirjojen siirtoa varten ollut varattu hissitilaa. Ulkoseiniin oli tuhlattu liialti lasia ja sitä paitsi lisärakennus oli suorastaan hengenvaarallinen liian matalien kaiteiden takia. Yksi seuraus puutteellisesta suunnittelusta oli se, että työpisteitä jouduttiin sijoittamaan hyllyväleihin, mistä seurasi hyvin alkeelliset työolosuhteet. Ikkunarakenteen ja lämmitysjärjestelmän takia jouduttiin jatkuvasti kärsimään vedosta ja edelleen kerrotaan tarinoita rakennuksen akustiikasta – ainoa äänieristystä parantava tekijä oli kirjoituskoneiden pauke!”* Kritiikki oli toki osin asiatonta, sillä rakennus oli suunniteltu kirjavarastoksi, ei työhuoneiksi.

6. KILPILUJA JA LAAJENTUMISTAVOITTEITA

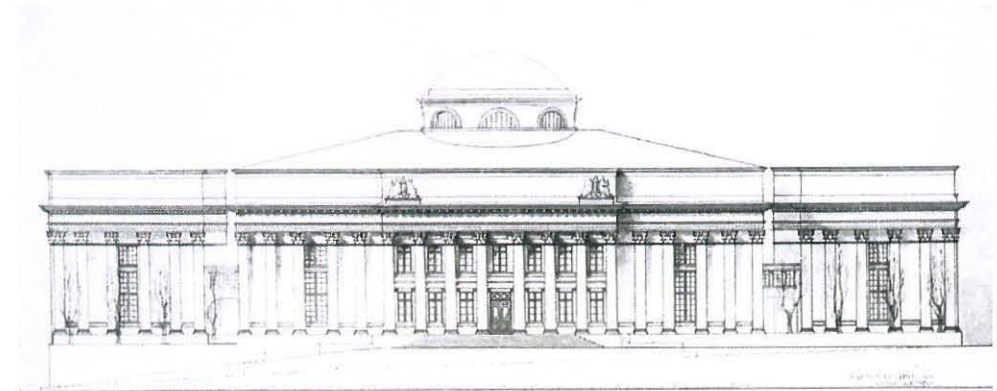
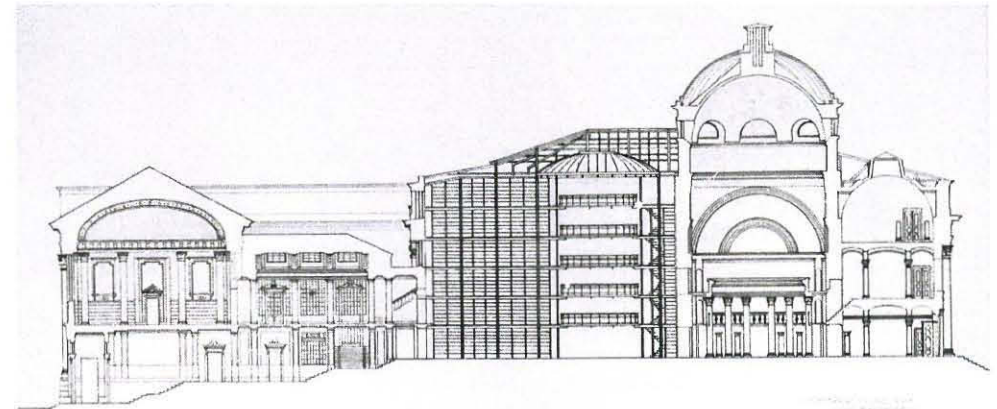
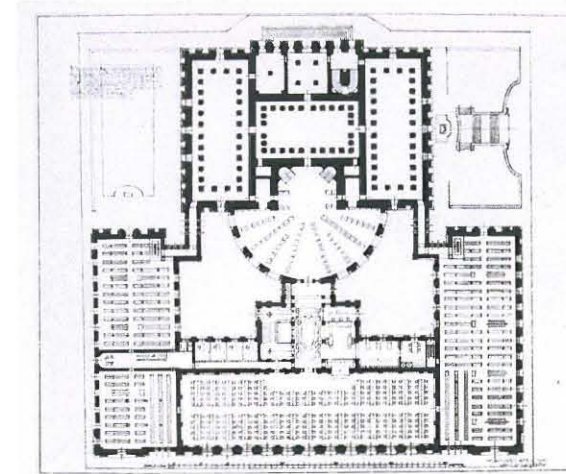
6.1. Tilatarpeet kasvavat

Jo vuonna 1912 slaavilaisen kirjaston esimies teki ensimmäisen aloitteen uusista tilajärjestelyistä kirjaston korttelissa. Tavoitteena oli saada Anatomian ja Farmasian laitosten rakennukset kirjaston käyttöön. Seuraavina vuosina arkkitehti G. Nyström yhdessä uuden kirjastonhoitajan, Georg Schaumanin kanssa, laati koko korttelin kattavia, kokonaisvaltaisia uudisrakennussuunnitelmia. Päivittäiset kävijämäärät nousivat ja kirjaston 80 lukusalipaikkaa olivat jatkuvasti käytössä. Päivittäin jouduttiin järjestämään lukupaikkoja mm. lainaussaliin ja myös toisinaan käännyttämään tiedonjanoisia ovelta kokonaan. Schauman totesi, että vapaampi lainauskäytäntö tai tutkimustyön hidastaminen tuskin olivat kirjaston tai yliopiston intresseissä. Hän esitti, että kirjastoa tulisi laajentaa kattamaan 200 tutkijanpaikkaa, 50 lukupaikan lehtisali, muutamia tutkijankammioita sekä virkistätymishuone. Näin ollen uuden laajennuksen toteuttaminen oli ainoa vaihtoehto.

Nyströmin laatimissa ehdotuksissa korttelin länsiosaan on sijoitettu E-hahmoinen uudisrakennus, joka liittyy keskiakselistä Rotundaan ja tämän molemmin puolin kaksi katettua käytävää johtaa sakaroista päärakennuksen etelä- ja pohjoissaleihin. Näin korttelin sisäosiin jäi kaksi pientä valopihaa, Engelin päärakennus olisi jäänyt edelleen lähes koskemattomaksi ja korttelin länsiosa olisi ollut hyvin tehokkaasti rakennettu kirjaston tarpeisiin. Suunnitteluprosessin aikana Nyström laati muutamia, Engelin klassisimien muotokieltä noudattelevia variaatioita. Prosessi katkesi levottomaksi muuttuneeseen maailmaan. Vuonna 1914 alkanut maailmansota ja lopulta Suomen itsenäistyminen käänsivät huomion toisaalle. Todettakoon, että osana Venäjän valtakuntaa yliopisto oli pitkään nauttinut keisarin suojelusta, myös taloudellisenä hyötynä.

Professori G. Nyströmin ehdotus koko korttelin kirjastosta vuodelta 1914. Rotunda on jäänyt rakennuskompleksin sisään, mutta Engelin kirjasto on säilytetty erillisenä massana. Kupolin piipun Nyström on ajatellut poistaa.

Pohjapiirustuksessa kokonaisuus on esitetty siten, että Fabianinkadun puoleinen uusi siipi on kirjaston lähestymissuunta ja pääsisäänkäynti on sijoitettu Fabianinkadun puolelle. Korttelin keskelle, Rotundan Fabianinkadun siiven väliin on muodostettu uusi seremoniallinen porrashuone. Originaalit HYM

Helsingin Yliopiston kirjistorakennus.

Suomen arkkitehdit kutsutaan täten ottamaan osaa piirustuskilpailuun Helsingin Yliopiston kirjistorakennuksen laajentamiseksi aiempunaesitetyn ohjelman pohjalla.

Kilpailupalkintoja on kolme: 40,000, 30,000 ja 20,000 Suomen markkaa. Palkitut luonnokset katsotaan yliopistolle luovutetuiksi, ja yliopistolla on myös palkintolautakunnan ehdotuksesta oikeus lunastaa palkitsematta jäänyt luonnos 10,000 markan hinnasta. Yliopisto pidättää itselleen nimikään oikeuden päättää, minkä arkkitehdin toimiksi se sittemmin tulee antamaan lopullisten rakennuspiirustusten suorituksen. — Kilpailun muissa kohdin noudatetaan Suomen Arkkitehtiliiton arkkitehtuurikilpailujen järjestyssääntöjä.

Piirustukset on laadittava 50 X 72 cm kokoisille arkeille, joita ei saa kääriä eikä taistaa, mittakaavaan 1 : 200. Niiden tulee käsittää pohjapiirustukset kaikista kerroksista, kaikkien julkisivujen piirustukset, tarpeelliset ehdotusta valaisevat leikkauspiirustukset ynnä kaksi aksionometristä kuvaa rakennuksesta, joista toinen lintukuva Suurtorin puolelta katsottuna. Piirustuksien, jotka tehdään mustalla valkoisella, on merkittävä eri lattiakorkouudet, sekä huoneiden pinta-alat ja rakennuksen knutiotilavuus. Rakennuskokonaisuuden uutisrakennusosien liittyminen vanhaan rakennukseen ja tässä ehkä suoritettavat muutokset on myös kerros kerrokselta selvitettävä.

Yleisohjelma.

Yliopiston kirjasto tulee laajennettavaksi oheisessa asemakaavassa osoitetulle tarkoitukseen varatulle tontille, niin että nykyinen kirjastorakennus ja uutisrakennus tulevat muodostamaan yhtenäisen kokonaisuuden ja on koko tähän rakennusryhmään sisällytettävä kirjastolle tarpeelliset luku-, lainaus- ja näyttelysalit yleisöä varten eteis-hallineen ja vaatesuojineen, kirjaston sisäpalveluksessa tarvittavat työhuoneet, kirja- ja muut varastotilat sekä palveluskunnan asunnot, kuten jäljempänä olevasta huoneisto-ohjelmasta käy ilmi.

3781—36

Helsingin yliopiston kirjistorakennuksen laajennussuunnitelman kilpailukutsu helmikuulta 1937. Originaali mm. HYM

6.2. Uusia laajennustarpeita 1930-luvulta alkaen

Kun uusi nuori valtio kuoriutui esiin sodan sekoittamassa maailmassa, myös yliopisto halusi osaltaan irtisanoutua vanhan vallan merkeistä. Keisarillisesta Aleksanterin Yliopistosta tuli Helsingin Yliopisto. Uudistushengessä yliopiston sisällä heräsi ajatus koko kampuksen siirtämiseksi keskustan ulkopuolelle, Meilahteen, kokonaan uusiin tiloihin. Vanhat rakennukset olisi luovutettu maavaihtoja vasten Helsingin kaupungilla, päärakennus kaupungintaloksi, kirjasto kaupunginkirjastoksi. Valtiovalta ei kuitenkaan ollut halukas tukemaan yliopiston poistumista keskustasta ja hanke raukesi 1920. Keskustakortteleiden täydennysrakentamista pidettiin oikeana vaihtoehtona ja ainoastaan lääketieteellinen tiedekunta siirtyisi Meilahteen, mikä toteutui mutkien kautta ja vasta vuosien kuluttua. Kirjaston osalta laajenemistarpeet olivat edelleen suuret, mutta moni muu rakennushanke ajoi kirjaston tarpeiden ohi. Vuonna 1927 asetettu yliopiston kehittämiskomitea asetti kirjaston laajennuksen vasta viidennelle sijalle. Tärkeämpinä pidettiin päärakennuskorttelin uudistamista, kokonaan uutta laitosrakennusta Hallituskadun tontille (sittemmin Porthania) sekä uuden kansakunnan terveyttä tukemaan hammaslääketieteen sekä bakteriologis-serologisen laitosten rakentamista.⁹⁷

Vuonna 1933 kirjasto sai uuden kirjastonhoitajan, energisen fil. tri. Lauri O. Th. Tudeerin, joka otti kirjaston tila-asiaan aktiivisen kannan. Kesällä 1933 Tudeer teki tutustumismatkan mm. Osloon ja Tukholman kirjastoihin yhdessä arkkitehti Paatelan kanssa, jolla samaan aikaan oli yliopiston suuntaan useita hankkeita työn alla. Paatela laati Tudeerin ohjeiden mukaan lisärakennuksesta luonnossuunnitelmat, joissa edellinen lisärakennus, "onneton puolipyörä" purettaisiin. Varsinaisesta suunnittelutyöstä päätettiin kuitenkin järjestää arkkitehtikilpailu, joka julistettiin helmikuussa 1937.

6.3. Laajennuksen arkkitehtuurikilpailu 1937-38

Kilpailuun jätettiin yhteensä 24 ehdotusta. Palkintolautakuntaa johti rehtori Brotherus ja valintaa suorittavassa kokouksessa jäseninä olivat arkkitehdit Onni Tarjanne, Uuno Ullberg ja Väinö Vähäkallio sekä ylikirjastonhoitaja Tudeer, sihteerinä yliopiston taloudenhoitaja arkkitehti Stenius. Kokouksessaan 15.11.1937 palkintolautakunta sijoitti Aarne Ervin ehdotuksen "Bubo bubo" ensimmäiselle sijalle, Alvar Aallon "Eri"-ehdotuksen toiselle ja kolmannelle sijalle Elma ja Erik Lindroosin ehdotuksen "Der Weg der Esel". Lisäksi päädyttiin lunastamaan arkkitehtien Aulis Blomstedt ja J. S. Sirén ehdotukset.

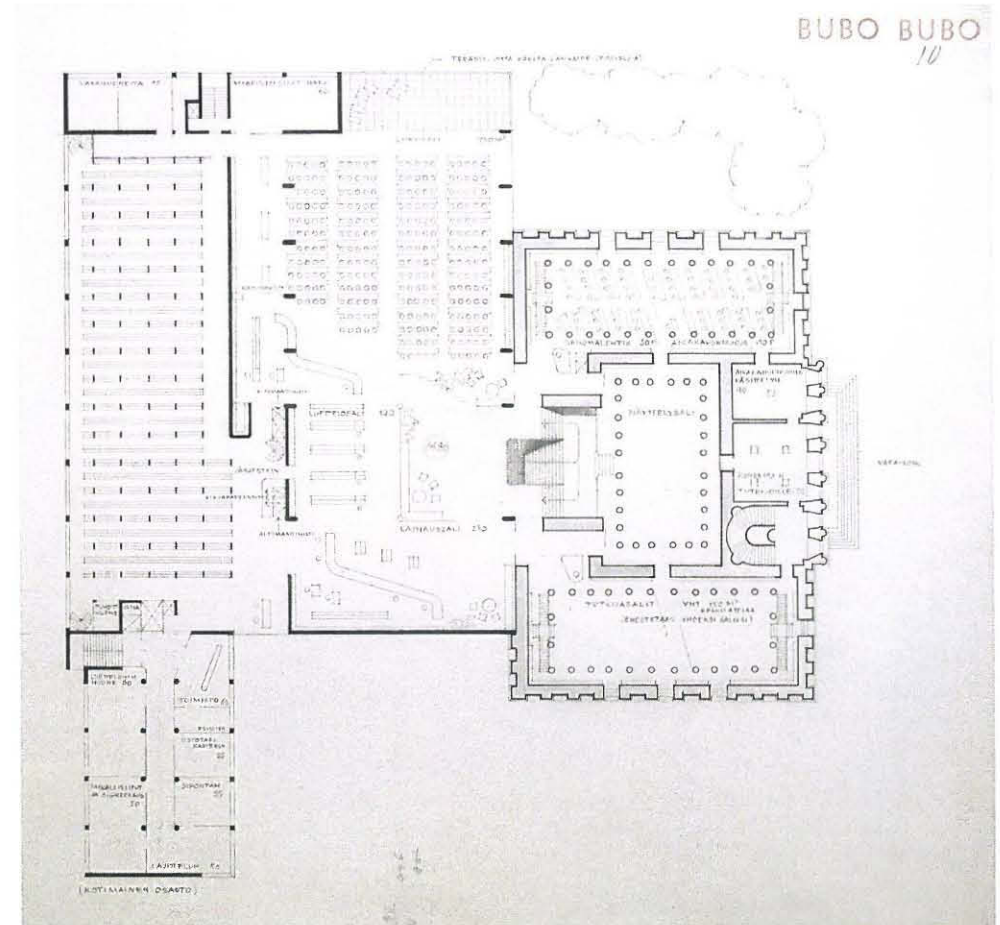
Kaikki kilpailuun jätetyt ehdotukset perustuivat Rotundan purkamiseen, mutta ehdotusten tyyli-
lajeissa oli laaja kirjo Sirénin historistisesta otteesta palkitun Aarne Ervin modernin pelkistettyyn
muotokieleen ja uudenlaiseen tilankäyttöön. Palkituista ja lunastetuista ehdotuksista kaikki
muut paitsi Sirén olivat "modernismin" leirissä. Uusi pääsisäänkäynti oli näissä sijoitettu Halli-
tuskadulle ja ehdotuksissa uuden ja vanhan arkkitehtuurin suhde perustui kontrastiin. Sirénin
ratkaisu toisti engeliläistä muodonantoa ja jäykähköä klassistista tilakäsittelyä.

Lähinnä puutteellisen kilpailuohjelman seurauksena palkitut tekijät kutsuttiin jatkokilpailuun,
kehittämään ehdotustaan eteenpäin palkintolautakunnan antaman kritiikin pohjalta. Jatkokil-
pailu ratkaistiin kesäkuussa 1938 ja Aarne Ervin ehdotus katsottiin edelleen toteutuskelpoisim-
maksi. Tehdyn suunnittelusopimuksen mukaan lopullisten luonnosten tuli valmistua huhtikuus-
sa 1939 ja pääpiirustusten tammikuussa 1940.⁹⁸

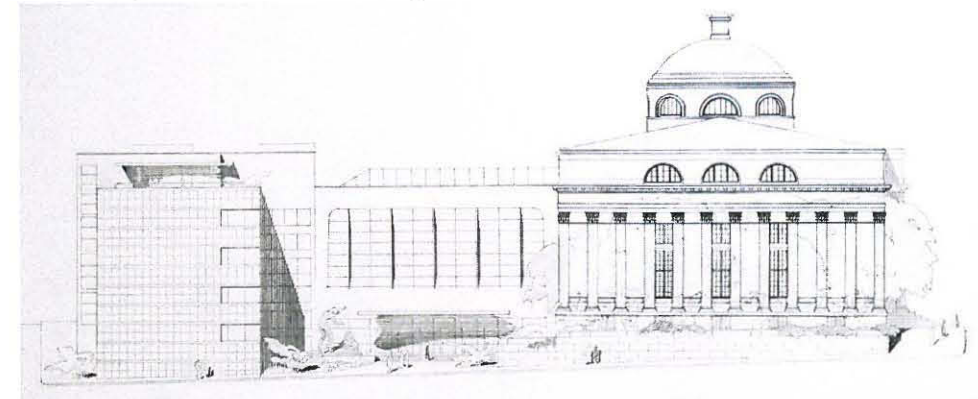
Jatkokilpailun jälkeen J. S. Sirén käynnisti päivälehdissä poikkeuksellisen kiihkeän keskuste-
lun toteamalla, että uusintakilpailu oli "täydellinen farssi" ja moderni muotokieli rinnastettuna
Engelin kirjastoon kertoi pieteetin puutteesta. Vastakkainasettelu engeliläistä klassismia kun-
nioittavan historismin ja tulevaisuudenuskoksen, puhdaspiirteisen uuden arkkitehtuurin välillä
oli räikeä. Tästä huolimatta molemmat osapuolet, myös kirjaston sisällä, olivat samaa mieltä
Rotundan kelvottomuudesta. Puhtaus, aitous ja selkeys, oli se sitten klassismin tai modernismin
muotoista, oli osallistujien ja keskusteluun osallistujien näkökulmasta oikein. Rotundan edusta-
ma monimerkityksellisyys ja edellisen vuosisadan hyödyntämät kulttuuriset viittaukset koettiin
vanhentuneiksi.⁹⁹

Levottomat ajat tulivat kuitenkin jälleen sotkemaan kirjaston kehittämistä ja Erviltä tilattua jatko-
suunnittelutyötä. Jatkosodan alkaessa uudistushanke keskeytyi toistaiseksi. Kun sotien jälkeen
palattiin kirjaston uudistamisen suunnitteluun, ei Tudeerkaan enää varauksetta kannattanut
Ervin suunnitelmaa. Jo 1941 hän oli todennut uusien kirjavarastojen muistuttavan viljavarastoja.
Tudeer vierasti modernin muotokielen nauhaikkunoita, suuria lasipintoja ja uudisosien laatikko-
maista hahmoa.

Kirjastorakennuksen huoltaminen ja ylläpitäminen on ollut ilmeisen vähäistä vuosien 1907 ja
1950 välillä, johtuen uudistusodotuksista. Merkittävänä uudistuksena ja parannuksena voidaan
kuitenkin pitää vuonna 1935 tehtyä päärakennuksen lämpöjohtojen täydellistä uusimista.¹⁰⁰
Kaikki suurien salien radiaattoriptylväät on tässä vaiheessa korvattu Högforsin Teho- radiaatto-

Aarne Ervin kilpailuehdotus 1937 Bubo bubo; originaalit HYM

reilla¹⁰¹, jotka edelleen ovat monin paikoin käytössä. Salien käyttötapa ilmenee asennusmäärissä: lukusalikäytössä olevaan pohjoissaliin radiaattoreita asennettiin tuplamäärä eteläsaliin verrattuna. Vuonna 1935 anottiin myös rahoitusta kirjaston ensimmäisen talon sisäisen ”mukavuuslaitoksen” toteuttamiseen. Oletettavasti seuraavana vuonna Rotundaan sijoitettiin henkilökunnan sisäkäymälä.

6.4. Ervin toimeksianto Porthaniasta ja kirjaston peruskorjauksesta

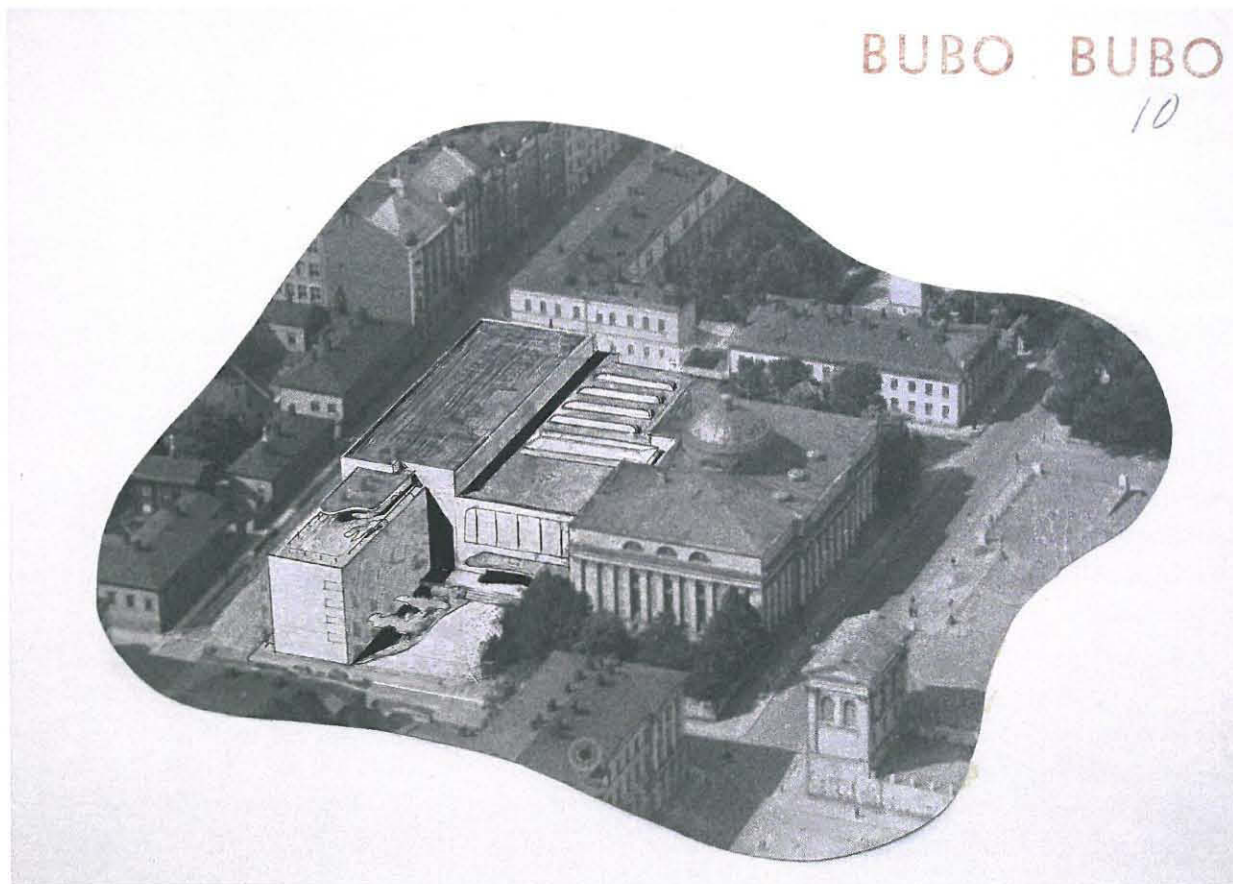
Sota-aika muutti yliopistoelämän ilmapiiriä ja rakentamisen painopisteitä jälleen oleellisesti. Kirjaston kiireinen laajennushanke jäi muiden rakennustehtävien jalkoihin ja Rotunda säästy purulta. Näinä muutoksen ja kasvun vuosina yliopiston toiminta laajeni voimakkaasti ja useissa laitoksissa lisätilan tarve oli suuri. Lähinnä humanististen tiedekuntien käyttöön ryhdyttiin

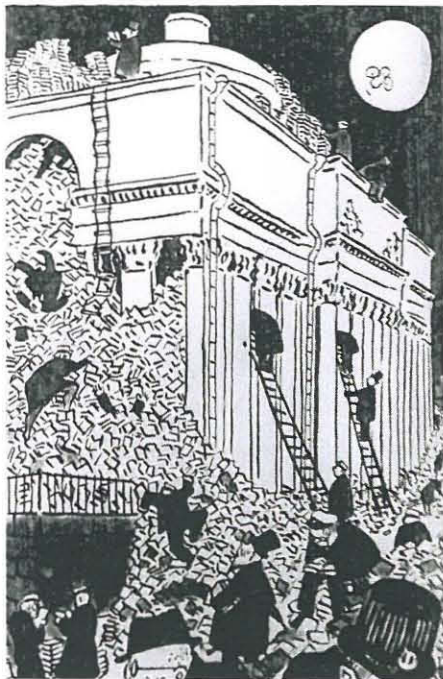
suunnittelemaan nk. Instituuttirakennusta, sittemmin Porthaniaksi kutsuttua rakennusta, kirjastokorttelin naapuriin, Fabianinkadun toiselle puolelle. Laitosrakennukseen varattiin lisätiloja myös kirjaston käyttöön. Hankkeesta järjestettiin arkkitehtuurikilpailu vuonna 1948. Aarne Ervin ja Olof Hanssonin ehdotus *Studiosaurus* valittiin parhaiden joukkoon. Ensimmäistä palkintoa ei jaettu lainkaan huoneohjelman puutteiden takia, vaan suunnittelusta järjestettiin jälleen uusintakilpailu parhaiden osallistujien kesken. Ervi laati yksin uuden ehdotuksen, joka valittiin toteutuksen pohjaksi. Uuden instituuttirakennuksen rakentaminen käynnistyi vuonna 1950. Rakennushankkeeseen yhdistettiin myös kirjaston laajennustarpeet kellarikerrokseen sijoittuvalla kirjavarastolla sekä lopulta myös Engelin ja Nyströmin rakennusosien peruskorjaus.¹⁰² Rakennustoiminta keskittyi Porthanian tontille sekä kirjastotontin piha-alueelle, Rotundan keskiakseliin, johon sijoitettiin maanalainen kirjavarasto. Kirjaston yhteys uuteen kirjavarastoon ratkaistiin

maanalaisella tunnelilla ja kirjakuljettimella. Toteutunut laajennusratkaisu kuvastaa osaltaan jälleenrakennuskauden niukkuutta ja käytännöllisyyttä. Olemassa olevan Rotundan purkaminen ei tullut enää kyseeseen.

Kirjaston paineita löytää tilaa kasvaville kirjamäärille kuvastaa vuodelta 1947 oleva luonnossuunnitelma Rotundan valokuilun umpeen rakentamiseksi lisälattiapintaa-alaa varten.¹⁰³ Vuoden 1951 vuosikertomuksessa tilannetta kuvataan näin: ”Kirjaston aseman on jatkuvasti vaikeutunut. Huolta tuottaa sekä kysymys kokoelmien hoidosta ja käsittelystä että yleisön palvelu. Yhä lisääntyvät, sinänsä oikeutetut toivomukset, jotka tutkijain puolelta esitetään kirjastolle, ovat monessa tapauksessa nykyoloissa mahdottomat täyttää. Nykyaikaisessa tutkimustyössä yhä tärkeämmäksi tulevaa mikrofilmin käyttöä varten kirjastoon vasta on voitu hankkia lukulaite (Thomson-Houston), joka kumminkin on ollut pakko sijoittaa kellarin varsin epämukavaan paikkaan.”¹⁰⁴

Ervin toimeksiantoa edeltävien vaiheiden käännteitä käsitellään varsin yksityiskohtaisesti Rainer Knapaksen työn alla olevassa teoksessa.

"Kansalliskirjastomme tulevaisuudennäköala?"

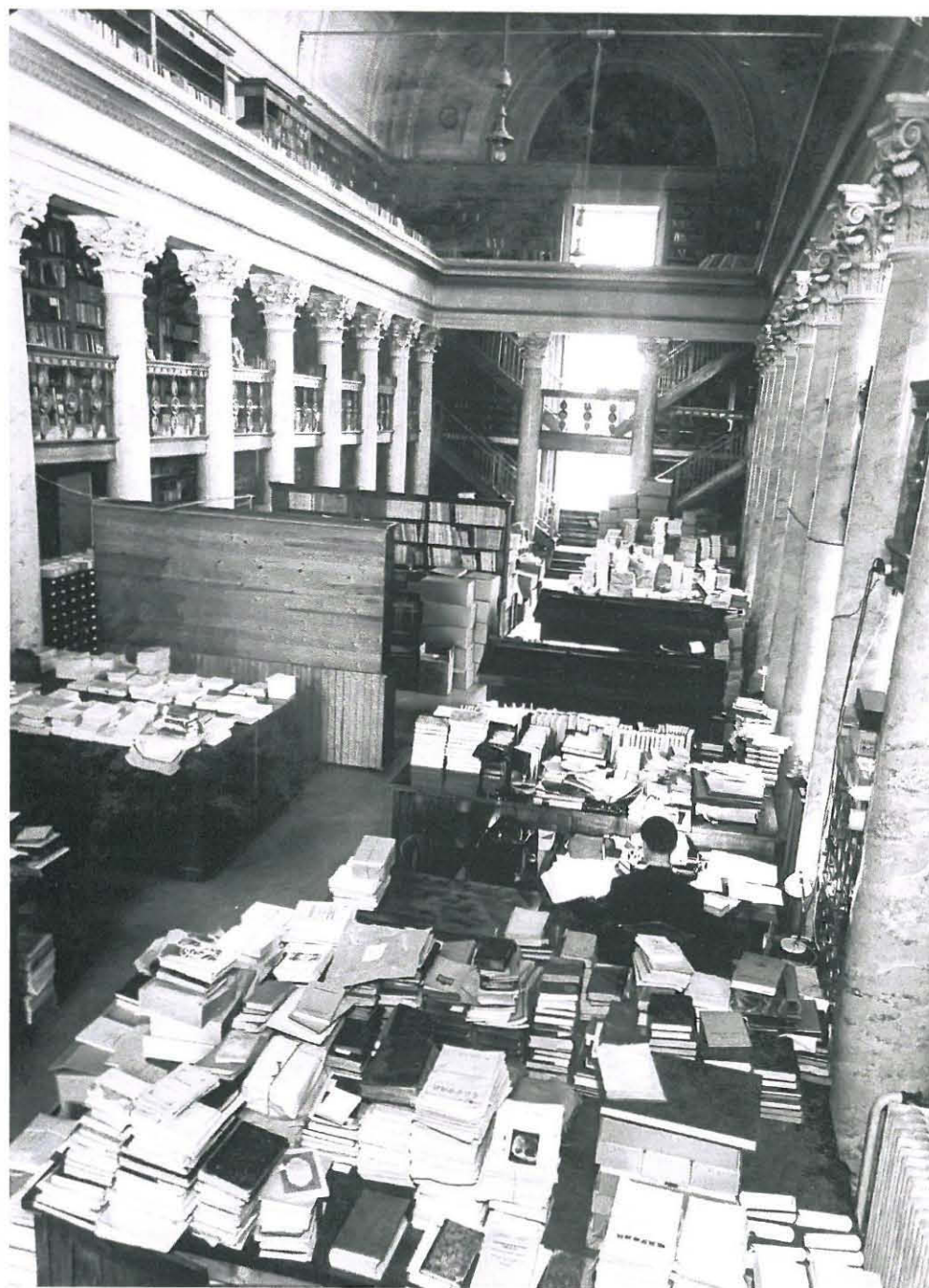
Vappu on myös valkolakkisten päivä, ja siksi on taitelija piipahtanut kirkistamaan heidän maailmaansa. Suuri huoli siellä vallitsee. Yliopiston kirjasto on jo nyt niin täynnä, että osa hengenaarteista on pitänyt sulloa ahtaisiin komeroihin tai viedä kosteaan pommisuojaan. Ellei vasta-asetettu komitea pian keksi keinoja ja varoja, pursuvat kirjat kadulle ja opiskelijat ja tutkijat saavat tulevaisuudessa syventyä työhönsä kadulla ja torilla. Huolestuneena sitä sitten seurailee taivaalta tietoviisas kuukin. "

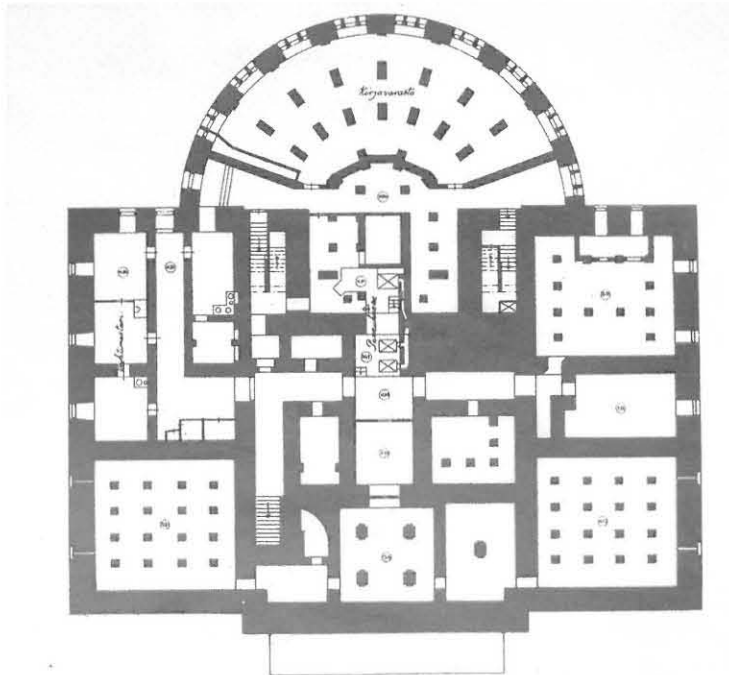
Kansan kuvalehti 1949, piirros Erkki Tanttu

Lehterin alapuoli, oletettavasti eteläsali noin 1950. Basikset ovat vielä tummaksi petsattua lakattua puuta, sähkövalaistus on peräisin vuosisadan alusta. KKVA

Oikealla alla kupolisali noin vuonna 1950. HYM

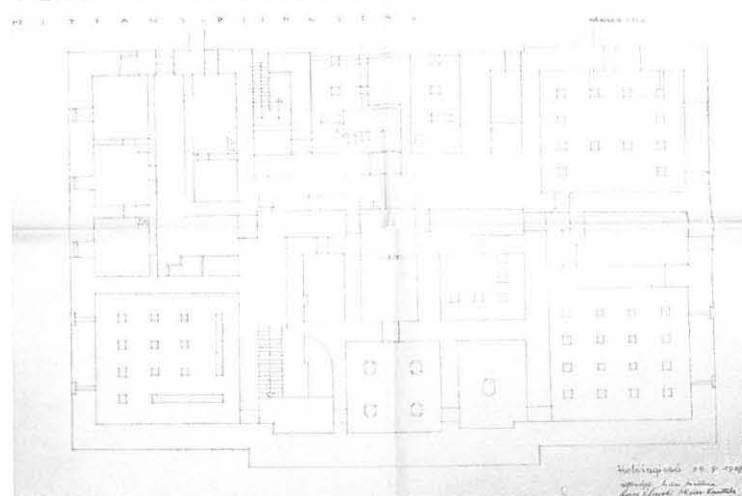
Eteläsali oli otettu kirjastotointa palveleviin moninaiisiin käyttötärpeisiin, mm. pakkaamoksi. Komean salin keskilattia oli täyttynyt hyllyköistä, pöydistä ja työpisteistä. Kuva noin 1950, HYM

Dokumentoiva piirustus kellarin pohjasta, mahdollisesti noin 1920-luvulta, signeeramaton, takana merkintä Stenius?. Originaali HYM / HYTO

YLIOPISTON KIRJASTO

Ervin toimiston mittapiirustus 1939. Rotundaa ei ol mitattu lainkaan, koska se oli määrä purkaa. Originaali SRM

7. ERVIN MODERNISOINTI 1954-1957

7.1. Uudissuunnittelusta restaurointiin

Ervin kilpailuvoitto Porthanian suunnittelusta ja luonnollisesti aikaisempi kirjaston laajennuskilpailun voitto poiki lopulta vanhan kirjastorakennuksen kokonaisvaltaisen peruskorjauksen. Suunnittelun lähtökohtana oli pitkään vuoden 1937 kilpailu ja sen jälkeen yli kymmenen vuoden aikana laaditut laajennussuunnitelmat. Vielä marraskuussa 1951 päivätystä Ervin luonnossarjassa Rotunda on esitetty purettavaksi ja korttelin koko länsilaita on lisärakennettu modernein ratkaisuin. Yliopiston priorisointi ei kuitenkaan mahdollistanut laajan uudisrakennuksen rahoitusta, vaan kirjaston oli selvittävä maltillisemmilla ratkaisuilla. Samoihin aikoihin, päivätty 1.10.1951, on valmistunut luonnossarja, jossa on esitelty vaihtoehtoinen, kevyempi ratkaisu. Rotunda on säilytetty ja vapaalle sisäpihan alueelle on luonnosteltu kellarikerrokseen porautuva, väliaikaiseksi ajateltu, maan päällisiltä osiltaan yksikerroksinen lisärakennus.¹⁰⁵

Hanketta ryhdyttiin viemään eteenpäin tämän luonnoksen pohjalta ja kirjaston moderni laajennussuunnitelma jäi siis lopulta kokonaan toteuttamatta. Ervi joutui paneutumaan sekä Engelin että Nyströmin arkkitehtuurin peruskorjaukseen, paikoin restaurointihenkisiin pohdintoihin. Ervin Arkkitehti-lehteä varten kirjoittama artikkeli kertoo hänen arvostuksistaan ja yleisestä suhtautumistavastaan kirjastorakennukseen. Engelin päärakennuksen alkuperäisarkkitehtuuriin Ervi suhtautui suurella kunnioituksella. Ainoastaan Sjöströmin johdolla 1880-luvulla kupolisalipendentiveihin toteutetut punapohjaiset koristeelliset lintuaiheet Ervi totesi ”epätaiteellisiksi” ja olisi mieluummin poistanut ne sopimattomina.¹⁰⁶ Ervin Rotundasta poimimat huomiot kertovat hänen rationaalisesta ja suorastaan hyväksyvästä katsantokannastaan. Ervi toteaa: ”Varsin modernia ratkaisua kuvastavat teräsrakenteet, jotka kirjaston varasto-osassa saivat yleensä erittäin johdonmukaisen arkkitehtonisen ilmauksen. Ajan romanttiset virtaukset näkyvät suhteellisen vähäisinä ja toissijaisina. Tämä puolipyöreä lisärakennus kätkeytyi suhteellisen hyvin tontin keskiosiin jättäen Engelin kirjaston päätilat käytännöllisesti katsoen koskemattomiksi.”¹⁰⁷ Todetakoon, että vielä vuoden 1954 työselityksessä Rotunda ajatellaan purettavan seuraavassa vaiheessa, kun varsinainen laajennusosa toteutetaan.¹⁰⁸

Peruskorjaushankkeen rakennustoimikuntaa johti yliopiston rehtori K. R. Brotherus. Ylikirjastonhoitaja Lauri O. Th. Tudeer ja sittemmin hänen seuraajansa Jorma Vallinkoski vastasivat kirjaston näkemyksen toteutumisesta. Peruskorjauksen myöhemmissä vaiheissa työn ohjaaminen

yliopiston taholta siirtyi Porthanian rakennustoimikunnan alaisuuteen. Työn ylimpänä valvojana toimi yliopiston kvestori, kanslianeuvos Eino Kaskimies, valvovana rakennusmestarina Karl V. Leino. Pääurakointi oli annettu Porthaniaa urakoivan Concrete Oy Ab:n tehtäväksi, mutta suuri osa käsityönä suoritettavasta työstä hoidettiin yliopiston oman rakennuttamisorganisaation kautta. Ervi vastasi kirjaston restaurointisuunnittelusta, mutta silloinen taidehistorian professori Lars Pettersson osallistui suunnittelun ohjaamiseen aktiivisesti. Toukokuussa 1956 laaditussa 6-sivuisesa muistiossa Pettersson tuo esiin monia pieniä yksityiskohtia, joita selvästi on noudatettu myös toteutuksessa. Pettersson mainitsee myös neuvotelleensa tärkeimmistä kysymyksistä *”Teknillisen korkeakoulun rakennustaiteen historian ja tyyliopin professorin, arkkitehti Nils Erik Wickbergin kanssa, joka on maamme paras empirearkkitehtuurin tuntija”*¹⁰⁹. Ervin toimistossa työhön osallistuivat arkkitehdit Olof Hansson, Olavi Kantele ja Helvi Borgström, sisustussuunnitteluun Eero Paatela, Seppo Paatero sekä Esko Pajamies. Kirjastorakennuksen peruskorjaus toteutettiin monessa vaiheessa, pääosin vuosien 1954 ja 1956 välillä. Koko tänä aikana kirjasto oli kiinni vain kesällä 1956, viiden viikon ajan, kun suurien salien lattiatyöt toteutettiin. Kirjaston julkisivut kunnostettiin tiittävästi jo vuonna 1950 tai 1951¹¹⁰, mutta Ervin osuus tähän työhön on jäänyt selvittämättä.

Peruskorjauksen käynnistyessä kirjaston tila oli varsin kehno. Rotundan valmistumisen jälkeen kirjastossa on tiittävästi tehty vain pieniä muutostöitä, mitään kattavaa uudistusta ei siis ollut tehty yli 40 vuoteen. Ervi kuvasi kirjaston tilaa ennen peruskorjausta seuraavasti: *”Varsinkin teknilliset laitteet olivat yli-ikäisiä eivätkä mitenkään vastanneet nykyajan vaatimuksia ja mahdollisuuksia: niinpä esim. polttoaine tuotiin kellarin keskellä olevaan sietämättömän ahtaaseen kattilahuoneeseen pohjoispuolelta. Huuhtelukäyttöisiä mukavuuksilaitoksia ei ollut koko talossa 1930-luvulle asti ja pieni hissi, ensimmäisiä maassamme, huokaili huonouttaan eikä suostunut kaikkina aikoina liikkumaankaan.”*¹¹¹

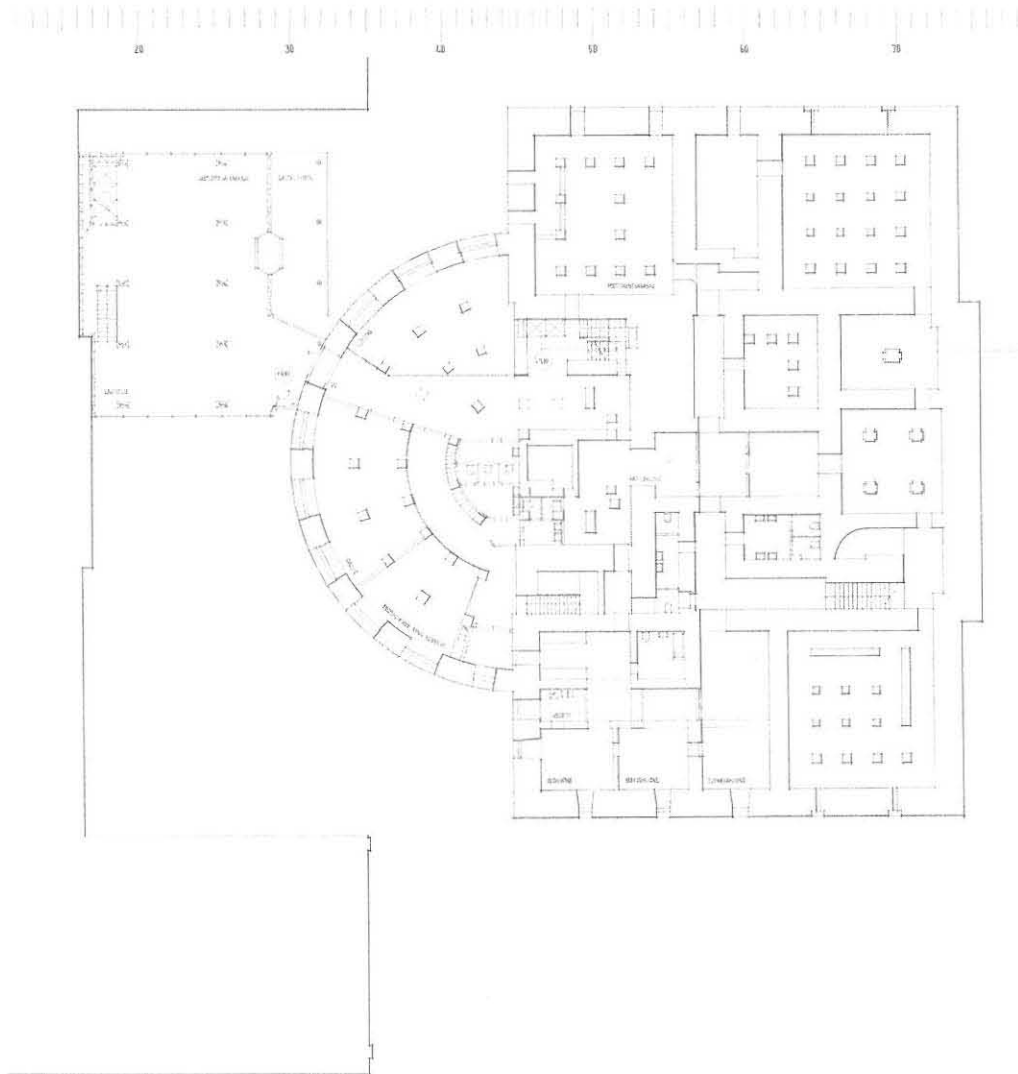
Päärakennuksen peruskorjauksen lähtökohtana oli käsitellä Engelin arkkitehtuuria *”mitä suurimmalla pieteteetillä”*. Tämä tarkoitti silloisen käsityksen mukaan uudempien kerrostumien poiskorjamista ja tarpeen mukaan korvaamista moderneilla kalusteilla. Vanhaan arkkitehtuuriin liittyvien yksityiskohtien ratkaisuisa alkuperäinen 1840-luvun empire ja rakennukseen 1880-luvulla Sjöströmin toimesta tuotu vahvempisävyinen ja koristeellisempi uusrenessanssi jäivät valitsemaan hiukan sekalaisesti. Esimerkiksi eteishuoneen värityksen tai ovien maalaus käsittelyn osalta tulee mieleen, että 1950-luvun ratkaisuisa näiden kahden eri vaiheen pintoja, sävyjä ja muotoja ei käsitelty historiatietoisesti, vaan ne molemmat edustivat *”alkuperäistä”*. Vuonna

Arkkitehti Aarne Ervi

Arkkitehti Aarne Ervi oli yksi sodanjälkeisen aktiivisen rakentamiskauden keskeisistä arkkitehteistä. Hänen työuransa alkoi jo ennen sotia, 1930-luvulla, modernin ajattelutavan ja estetiikan edustajana. Ervin tuotanto on hyvin laaja, sekä määrällisesti että laadullisesti ja hänen aktiivinen suunnittelutyönsä jatkui aina 1970-luvulle saakka. Ervin toimistossa suunniteltiin monessa mittakaavassa – heloista, vetimistä ja astioista huonekaluihin, teollisuuslaitoksiin ja laajempiin kaupunkikuvallisiin kokonaisuuksiin. Ervin toimistossa työskenteli aktiivisimpina vuosina 20–30 henkeä. Suunnittelutyöhön osallistuneiden henkilöiden osuutta työssä on vaikea arvioida, sillä kaikki työt tehtiin Ervin nimissä. Kirjaston peruskorjauksen aikaan toimistossa oli lukuisia, mahdollisesti muutamia kymmeniä muita, suurempia ja pienempiä suunnittelutehtäviä. Näistä yksi oli Porthania, joka eteni kirjaston peruskorjauksen kanssa ja valmistui myös vuonna 1957. On siis selvää, että kirjaston peruskorjaus ei ollut Ervin sen hetkisistä töistä tärkeimpiä, vaan pikemminkin hoidettiin Porthanian ohella – etenkin kun kilpailuvoiton mukaisen laajennussuunnittelutehtävän ajateltiin käynnistyvän lähitulevaisuudessa.

Kuten kirjaston laajennuskilpailukin osoittaa, kilpailutoiminta oli Erville yksi keskeinen työtehtävien saamisen tapa. Vuosien 1932 ja 1968 välillä Ervin tai toimiston nimissä laadittiin ainakin 85 kilpailuehdotusta, aktiivisin vaihe asettuu vuosien 1946 – 1963 välille. Ervin suunnittelussa on aina läsnä vahva kokonaisuudenhallinta – sisätilan ja ulkotilan aktiivinen puhelu ja kaikkien detaljien hallinta sisustuksen pienimmistä elementeistä alkaen. Ervin 1950-lukulainen suunnittelu edustaa parhaimmillaan rationaalista ja kodikasta. Suunnittelussa toteutuu ihmisen mittakaava ja tutut materiaalit, muodonanto on pelkistettyä. Sekä kalusteissa että peruspinnoissa käytettiin paljon materiaalisia värejä: tiiltä ja keraamista laattaa, puuta ja nahkaa, harkitusti myös voimakkaamman värisiä linoleumeja ja tekstiilejä.

Ervin toimiston 1.10.1951 päivätty esittely / pääpiirustussarja, jossa välivarastoratkaisu esiintyy pitkälti lopullisessa asussaan.

Originaali HYM

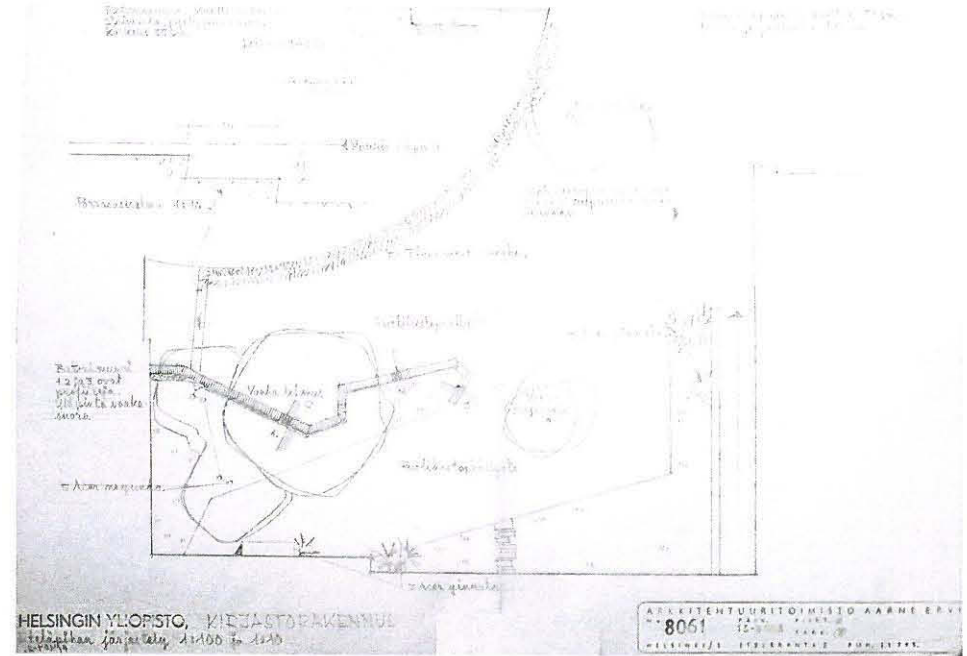
1956, kun peruskorjauksen ratkaisut olivat pitkälti selvillä totesi Ervi, että *"ratkaisut ovat olo-suhteiden pakosta osittain tilapäisluontoisia ja varmaan suhteellisen lyhyen ajan kuluessa lienee edessä sen lisärakennuksen toteuttaminen, jota jo kaksi vuosikymmentä sitten pidettiin välttämättömänä."*¹¹²

7.2. Välivarasto eli "Monttu"

Peruskorjauksen suunnittelu käynnistyi uusista lähtökohdista: korttelin länsilaidan rakennukset eivät siirtyneet kirjaston käyttöön, vaan kaikki mahdollinen lisätila oli sijoitettava tontin keskialueelle, olemassa olevien rakennusten väliin. Peruskorjauksen jälkeen vuonna 1958 Ervi kirjoitti seuraavasti: *"Useista yrityksistä huolimatta ei kirjaston tontilla Fabianinkadun varrella olevista rakennuksista saatu muita yliopiston laitoksia siirrettyksi toisaanne. Tästä syystä pyrittiin tarkistamaan ennen sotaa laadittuja suunnitelmia ja etsimään ratkaisua korttelin länsipuolen uudisrakentamiselle. Tällöin syntyivät osittain uudelleen hahmotellut luonnokset, jotka nojautuivat v:n 1937 kilpailuun, mutta jotka entistä pienemmät maanpäälliset tilat käsittävinä liittyivät Engelin kirjastorakennukseen avautuen uusittavaan puistomaiseen Hallituskatuun."*

Maanalainen, neljän kerroksen syvyinen kirjavarasto ja sen maanpäällinen pakkaamokerros toimivat ensiapuna kirjaston tilantarpeisiin. Lisärakennusta varten tehtyä syvää kaivantoa ryhdyttiin työmaan aikana kutsuma Montuksi ja tämä nimi tarttui rakennukseen pysyvästi. "Montun" kautta oli suora kellarikäytäväyhteys ja kirjakuljetin Porthanian alapuolisiin varastoihin. Näiden tilojen kautta kirjasto sai lähes 30 000 hyllymetriä uutta varastotilaa. Tästä huolimatta Ervi epäili kirjaston jo 10 vuoden sisällä tarvitsevan lisätilaa.¹¹³

Montun maanpäällinen osa, matala, yksikerroksinen pulpettikattoinen siipi, oli arkkitehtuuriltaan syrjään vetäytyvää, 1950-luvulle tyypillistä, arjen arkkitehtuuria. Välivarasto ajateltiin väliaikaiseksi rakenteeksi, joka puretaan aikanaan uuden laajennuksen tieltä. Näkyvään kerrokseen sijoitettiin kirjaston pakkaamo. Peruskorjauksen mittaan Montun etupihasta laadittiin useampia istutussuunnitelmia, joilla tämä vaatimaton lisärakennus olisi saanut hiukan kehystä ympärilleen, mutta toteutus johti lopulta varsin kuivaan lopputulokseen. Yhtenä painavana tekijänä oli autopaikkojen tarve: elokuussa 1957 päivätysssä suunnitelmassa pohjoiselle pihalle oli varattu 9 autopaikkaa, eteläisellekin, Montun edustalle 7 paikkaa.

Vasemmalla kuva sisäpihan tilanteesta 1990-luvun lopulla, ennen purkutöiden käynnistymistä. LPR / Ola Laiho

Yllä yksi Ervin toimistossa laadituista pihasuunnitelmista, jolla pyrittiin tekemään arjen käyttöympäristö kauniiksi ja viimeistellyksi ratkaisun ajatellusta väliaikaisuudesta huolimatta. SRM

"Montun" maanpäällinen kerros pian valmistumisensa jälkeen vuonna 1954. KK kuva

7.3. Kellaritilojen käyttöönottoa

Ennen Ervin muutoksia päärakennuksen kellaritiloissa sijaitsi vahtimestarin asunto lounaisnurkassa sekä pannuhuone, jota käytettiin myös mm. tupakkahuoneena, rakennuksen ytimessä. 1880 tehtyjen peruskorjausten aikana pohjois- ja itäreunan kellaritiloihin oli tehty suuri määrä rakenteellisia pilareita, jotka ovat osaltaan estäneet varsin matalien tilojen käyttöönoton muuhun kuin tekniseen tarkoitukseen. Oletettavasti nämä tilat ovat olleet myös ahkerassa "väliaikaisvarastokäytössä".

Ervin suunnitelmien mukaisesti kellaritiloihin toteutettiin kirjaston ensimmäiset yleisö-WC:t sekä osittain entisen vahtimestarin asunnon kohdalle tunnelmallinen kahvila, joka avattiin jo syksyllä 1955. Lisäksi Rotundan kellarisiin sijoitettiin virkailijain lounashuone, vapaakappaletoimisto, mikrofilmaushuone sekä sitomo.

*"Näissä kellaritiloissa on samanaikaisesti huonetilojen muodostamisen yhteydessä suoritettu varsin huomattavat kustannukset vaatineet johtojen siirrot näkymättömiin kohtiin ja usein louhintaakin vaatineet lattioiden rakentamiset. Vain Engelin osassa paljastuneet kauniit tiiliholvit tuottivat olemassaolollaan rakennusmiehille iloisen yllätyksen. (kirjoittajan lisäys: holvit ovat tietävästi peräisin vuodelta 1880) Kellarin eräät uudet lattiat päällystettiin tiilillä ja keskelle kahvilaa sijoitettiin vähäinen ornamentti osoittamaan alkuperäisissä piirustuksissa näkyvän tulisijan kohtaa ja muotoa. Hankintavaikeuksien takia ei kuitenkaan saatu arkkitehdin suunnittelemaa isokokoisia tiililaattoja, vaan oli tyydyttävä normaalikokoisiin tiiliin."*¹¹⁴

Kellaritiloja ennen Ervin muutostöitä. HYM

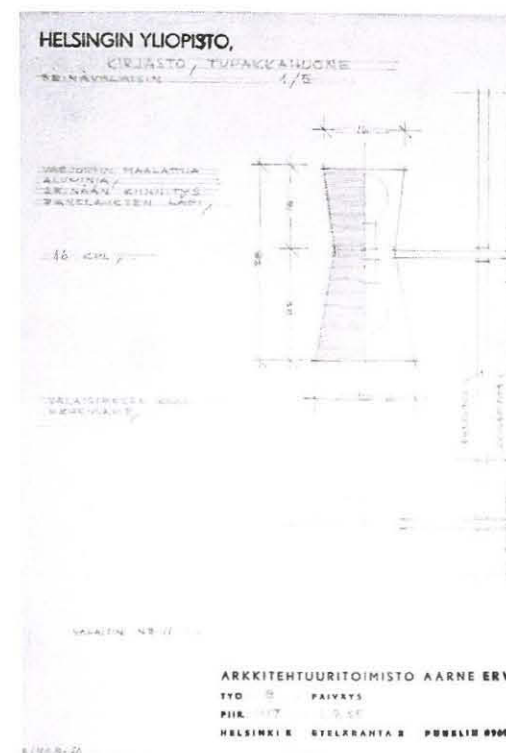
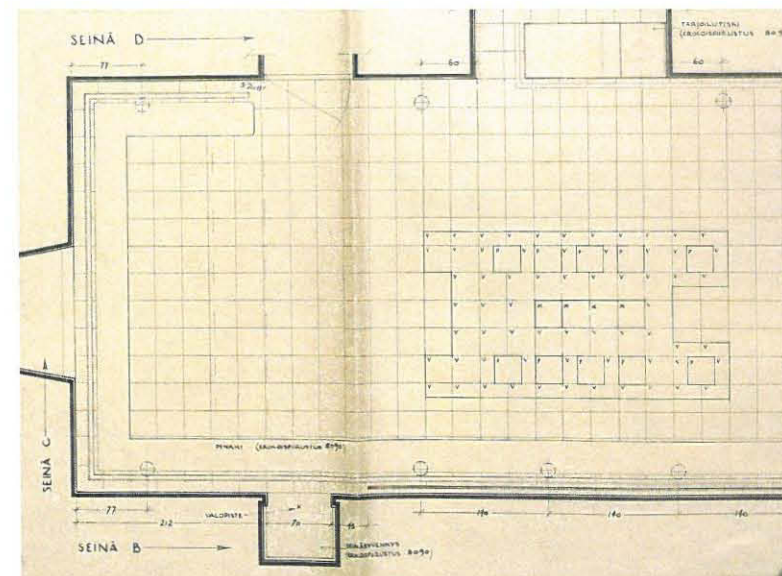

Kellareiden WC-tilat ovat säilyneet Ervin asussa lähes muuttumattomina, valaisimia myöten. Toukokuu 2011

Kahvila

Kellarikahvilaa pidettiin erinomaisena parannuksena kirjaston palveluihin, erityisesti tutkijoiden ja opiskelijoiden näkökulmasta. Kellaritilojen lounaisnurkan asuinhuoneista lohkaistiin lähes puolet kahvilakäyttöön. Keittiötilat olivat hyvin vaatimattomat. Kahvilahuoneen tai piirustuksissa pitkään nimellä "tupakkahuoneen" kalustus edusti 1950-lukulaista, rationaalista ja kodikasta suunnittelua. Matalahkoa holvattua kellaritilaa kiersi yhtenäinen, villakankaalla verhoiltu penkki kahdelta sivulta. 1880-luvun tiiliholvaus oli puhdistettu ja maalattu kiiltävän vaaleaksi. Pienet, 70 x 70 cm -kokoiset punapyökiset pöydät raskaine teräksisine pylväsjalkoineen ja nahkaistuiset pikkutuolit muodostivat 2-4 hengen istuinryhmiä. Tiililattia, osin paneloitu seinä, villakankainen, raidallinen penkki ja irtotuolit nahkaistuimin loivat konstailemattoman ja harkitun ilmapiiirin, jossa moni opiskelijasukupolvi ehti viihtyä.

Vasemmalla: vastavalmistunut kellarikahvila. Kuva Arkkitehti-lehti/ SRM, julkaistu 1958.

Yllä: Ervin toimiston laatima kaavio kahvilan lattian klinkkereihin ladotusta kuviosta, joka oli sommiteltu Engelin suunnitelmien mukaisen tulisijan kohdalle. SRM / Ervi

Alla: Ervi suunnitteli kirjastoon kymmenkunta valaisintyyppiä variaatioineen.

7.4. Päärakennuksen uudistustyöt

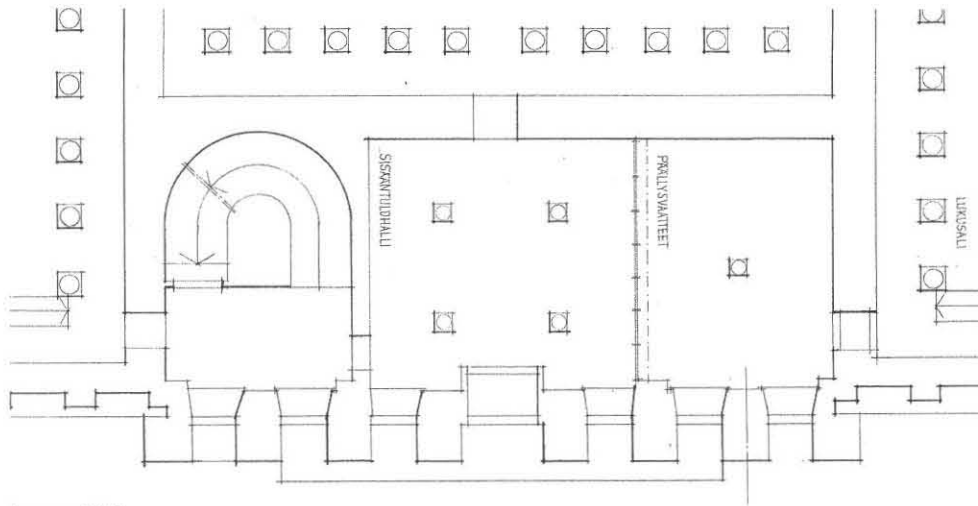
Muutostyöt Engelin rakennuksen pääkerroksessa olivat kiinteiden, näkyvien rakenteiden osalta varsin vähäisiä, mutta lähestulkoon kaikki talotekniikka ja irtokalustus uusittiin. Lattiapinnat käytiin läpi ilmeisen kattavasti, kattopinnat restauroitiin tai ylimaalattiin ja kirjahyllyjä kunnostettiin. Ervi pyrki kaikin puolin kunnioittamaan Engelin arkkitehtuuria. Uuden irtokalustuksen moderni ja yksinkertainen muotokieli irtautui selvästi vanhasta arkkitehtuurista, toisaalta taas puumateriaaliksi valittiin mahonki, alkuperäisten kirjahyllyjen sävyjä tavoitellen.

Eteistilat

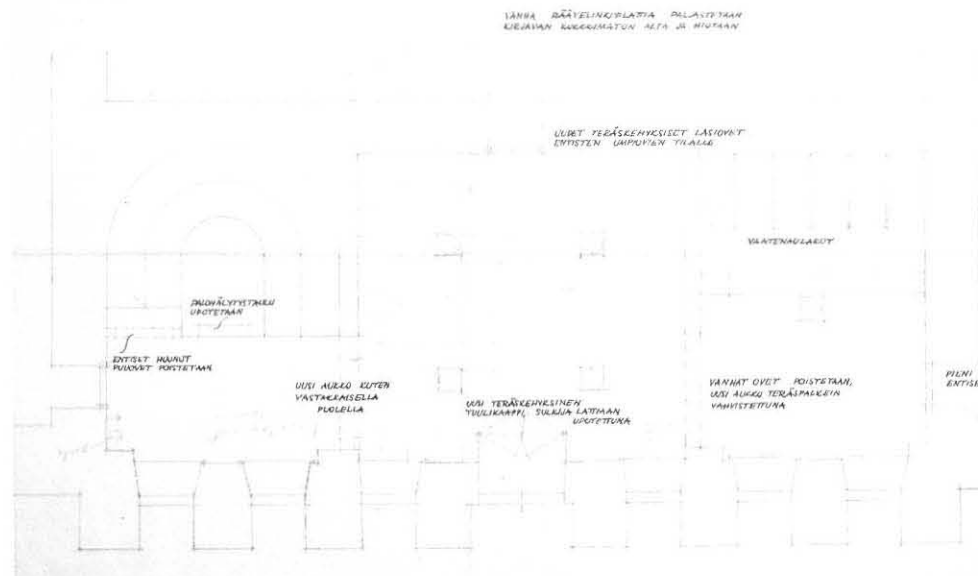
Eteishuoneen kalustus uusittiin täysin. Ervi totesi eteisestä: *"Harvoin minkään kauneudesta kuuluisan rakennuksen eteinen on ollut sellaisessa alennustilassa, missä yliopiston kirjaston eteinen on juuri nyt ennen korjausta, jolloin sinne vuosikymmenien ahdingossa on puserrettu lautarakennelmia, ilmoituskehyskiä, puhelinkoppeja ym."*¹¹⁶ On siis ymmärrettävää, että Ervi pyrki tekemään eteiselle radikaalin uudistuksen. Ervin jäljiltä eteishuone oli riisuttu ja rationaalinen ja kuvasti käyntikortin tapaan kirjastorakennuksessa tehdyn suuren peruskorjaustyön henkeä.

Eteistilojen (porrashuone – eteishuone – näyttelyhuone) välisiä oviaukkoja suunniteltiin ensin levennettävän ja ovia pidettiin tyystin tarpeettomina. Myöhemmin Ervi olisi jättänyt eteisestä muihin tiloihin johtavat puiset peiliovet kokonaan pois tai korvannut ne lasiovilla. Toteutuksessa päädyttiin kuitenkin maltillisempaan ratkaisuun. Peiliovien peilijako poikkeaa Engelin suunnitelmista ja ne oletettavasti kuuluvatkin 1880-luvun kerrostumaan. Ervi totesi, että ovissa oli havaittavissa mahdollisesti jälkiä vaalean harmaasta maalista, mutta että ovien pintakäsittelyssä päädyttiin uusimaan aiempi mahonkia jäljittelevä ooteraus.

Vanha "räävelinkivistä" eli kalkkikivestä tehty lattia puisine jalkalistoineen kunnostettiin, mutta kivipintoja ei Petterssonin esityksestä hiottu. Myös lämmitysputkiston sijoittaminen kivilattiaan alle jäi toteuttamatta määrärahojen puutteessa. Pettersson esitti huonetilan maalauksesta seuraavaa: *"Holvi maalataan valkoiseksi ja pylväiden väri säilytetään ennallaan. Seinien väristä, jonka tulisi olla nykyistä vaaleampi, sovitaan myöhemmin värimallien perusteella."*¹¹⁷ Perusteita tälle väriasulle ei esitetä. Eteistilan neljä pylvästä ja holvattu katto ovat peräisin 1880-luvun muutostöistä ja niiden osalta ensimmäinen väriäsu on vuoden 1985 väritutkimuksen perusteella ollut polykromaattinen. Oletettavasti Pettersson on tässä kuitenkin hakenut Engelin aikaisia sävyjä vaikka tilan muodonanto onkin nuorempaa.

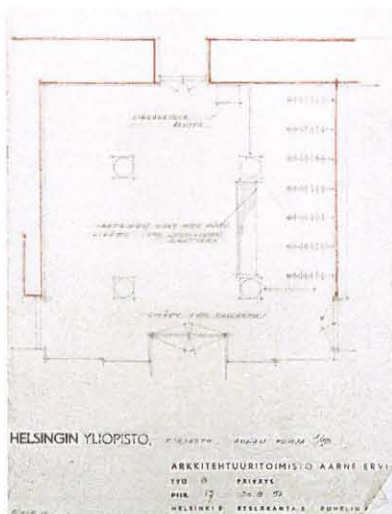

Luonnos 1951
HYM

Luonnos 1954
SRM

Entisen puisen tuulikaapin paikalle toteutettiin uusi, moderni teräslasirakenteinen tuulikaappi akryylisine vetimineen. Uusi kalustus käsitti vaatteiden vastaanotto-pöydän, vieraskirjan jalustan sekä "konsooli-rakenteella" kannatetut Ervin toimistossa suunnitellut mahonkipäätteiset naulakot. Teräsosat oli maalattu vaalean harmaiksi. Tilan valaistus toteutettiin epäsuoralla valolla. Ervi suunnitteli tilaan hiukan kulmikkaat seinävalaisimet, joita sijoitettiin sekä eteishuoneeseen että viereiseen näyttelyhuoneeseen, neljä tilan molemmille puolille.

Toteutunut ratkaisu 1957
 SRM

Ervi kirjoitti vuonna 1956 eteisen suunnittelum lähtökohdista seuraavasti: "Tilasta saata- neen kuitenkin laajentunut käyttö huomioon ottaen tyydyttävä muuttamalla päällyysvaate- naulakot seinään kiinnitetyiksi, käänntyviksi ja suppeaan tilaan mahtuviksi. Tuulikaappi, joka on ehkä vuosisadan vaihteessa tehty varsin epäkäytännöllinen, ahdas ja umpinainen korva- taan lasisella, jossa metallia on vain vähimmäismäärä saranoissa ja sulkijoissa, jotka viimeksi- mainitutkin saadaan lattiaan upotettuina. Ilmoitustaulut, kirje- ja löytötavara laatikot keskitetään eteläpuoleiselle seinälle. Korttien myynti järjestetään neutraalisti päällyysvaatepöydän yhteyteen. Lattia, räätelinkivinen, kunnostetaan, ja oven molemmin puolin olevat suuret n.s. pylväsradiaattorit vaihdetaan sivuseinille asennettaviin sileäpintaisiin. Valitettavasti ei varat riitä lämpöputkien upottamiseen lattialaattojen alle, joka toimenpide vaatisi huomattavat rahamäärät, kun kivien ehjänä säilyttäminen olisi suuritöistä."

Kuvat ovat valokuvaaja Atte Rusasen Yliopiston kuvailutokselle vuonna 1985 ottamasta dok- umentoivasta kuvasarjasta, joten Ervin ratkaisut esiintyvät näissä noin 30 vuoden käytön kuluttamina. HYM

HYM

HYM

Porrashuoneen seinien ja kattoholvien maalauksessa toteutettiin uudelleen silloiset ornamentit, jotka siis lienevät myös nykyisten maalausten esikuvat. Porrashuoneen kalkkikivi-lattiat ja porrasaskelmat kaikissa kerroksissa säilytettiin entisellään.

Eteishuoneen pohjoispuolella olevasta huonetilasta, vanhimmasta lukusalista, muodostettiin pieni näyttelyhuone. Ervi totesi: "...*pieni lukuhuone sisustetaan näyttelytilaksi lasipintaisine näytepöytineen, jolloin sen arkkitehtuuri entistä paremmin pääsee oikeuksiinsa.*" Kalustus koostui Ervin toimiston suunnittelemissa seinäkiinnitteisistä mahonkikehyksisistä näyttelyvitriineistä ja pienestä pöytäryhmästä, joka oli koottu vanhoista kalusteista, Petterssonin mukaan mm. konsistorin salin vanhoja biedermeier-tuoleja.

Päärakennuksen vanha porrashuone on tietävästi suurelta osin Sjöströmin 1880-luvun asussa, pintojen osalta väritutkimusta ei ole tullut esille, mutta tunnetut korjausvaiheet (1955-6 ja 1980-l) ovat asiakirjamainintojen perusteella toistaneet edellistä väriasua.

Ervin suunnittelemat porrashuoneen valaisimet on uudemmissa muutostöissä korvattu seinäkiinnitteisillä pallovalaisimilla. Kuva Arkkitehti-lehti/ SRM, julkaistu 1958.

Nykyisen vaatehuoneen, alkuperäisen lukusalin paikalle suunniteltiin pieni näyttelytila, jossa kirjasto saattoi esitellä kokoelmiaan. Entisten ylikirjastonhoitajien muotokuvat sijaitsivat huoneessa tietävästi aina 1980-luvulle saakka. 1970-80-l (?) KKVA

Kirjastonhoitajan huone

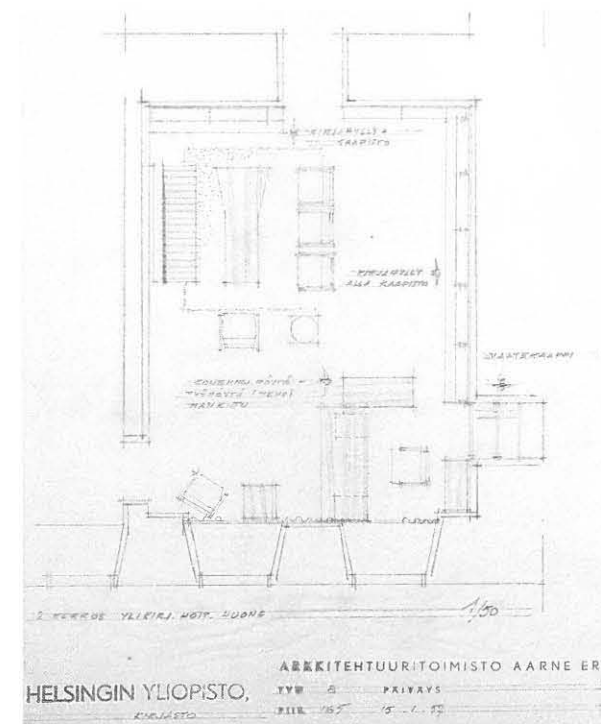
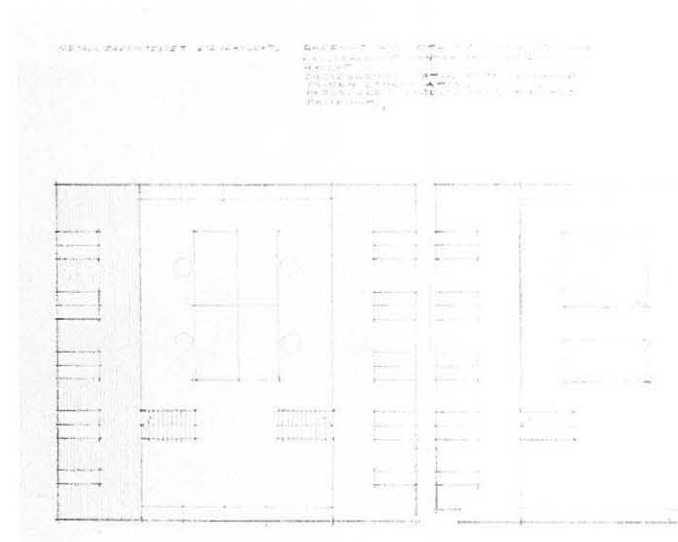
Kirjastonhoitajan huone toisessa kerroksessa kunnostettiin ja kalustettiin osin vanhoilla huonekaluilla, osin Ervin toimiston suunnittelemilla kalusteilla. Viereiseen huoneeseen sijoitettiin käsikirjoituskaappeja. Suunnitelmassa näkyvä suora yhteys kupolisalin ylälehterille on A. F. Soldanin kaavion mukaan ollut olemassa jo vuonna 1869.¹¹⁷⁸ Alkuperäisestä toteutuksesta ei ole tietoa.

Keskirisalitiin kolmas kerros, nk torni

Kolmannen kerroksen huonetiloihin järjestettiin tilat muutamia tutkijanpaikkoja sekä käsikirjoitusarkistoa varten. Pohjapiirustusta lukuunottamatta nykyisten Monrepos-salien aiemmasta asusta ei ole löytynyt tietoa.

Ylikirjastonhoitajan huoneen sisustus, oletettavasti 1970-luvulla. Suunnitelmasta poiketen kirjastonhoitajan huoneeseen sijoitettiin myös vanhempia huonekaluja, koska arveltiin niiden säilyvän paremmin työhuonekäytössä kuin yleisissä tiloissa. MVKA

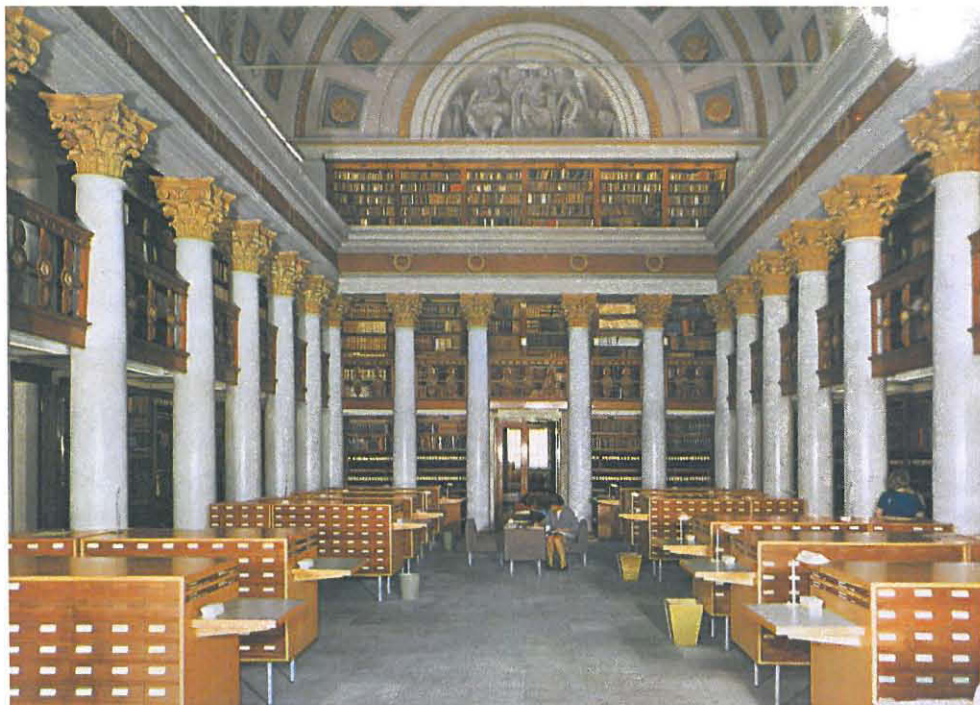

Käsikirjoitusarkiston kalustus, nykyinen Monrepos-sali 1957 orig. SRM

Kirjastonhoitajan huoneen kalustus 1957 orig. SRM

Kupolisali Ervin muutostöiden valmistuttua 1958, julkaistu Arkkitehti-lehdessä. SRM.

Postikortti kupolisalista, mahdollisesti 1970-luvulta. HYM

Kupolisali

Suurien salien osalta uudistuksen ilme syntyi ennen kaikkea modernin kalustuksen ja muuttuneen käyttötavan kautta. Lainaussalina toimineesta kupolisalista tehtiin luettelosali. Keskilattialle sijoitettiin Ervin suunnitelmien mukaan toteutetut mahonkipintaiset, teräsalkaiset kortistokaapit ilmovasti ryhmitellen ja huonetilan keskiakseliin sijoitettiin muutama istuinryhmä moderneine sohvineen. Virkailijan työpöytä sijoitettiin sisääntulo-ovea vastapäätä vastaanottamaan asiakkaita. Muutos aikaisempaan tunnelmaan on ollut valtaisa. Lehterien varjoihin jäävät kirjahyllyt nostettiin esiin tasaisella loisteputkivalolla, joten vaaleiden pylväiden aiemmin ryhdikkäänä piiritynyt rivistö siirtyi tilan kokemisessa pääosasta sivuosaan. Muutos luonnonvalon ja keinonvalon välillä on koettavissa nykyäänkin. Kattopintojen koristeellinen polykromia, joka luonnonvalossa esiintyy tilan värikkäimpänä alueena, kilpailee keinoväläistuksessa kirjanselkien sattumanvaraisen värikirjon kanssa.

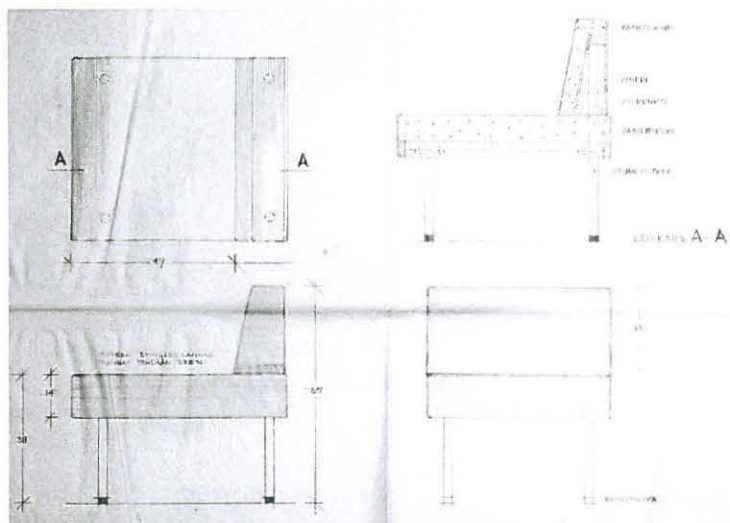
Salin yleisvalaistus ratkaistiin lehterien alapintoihin ja ylälehterillä kirjahyllyihin kiinnitetyillä loisteputkivalaisimilla. *"3. kerroksen 1 lamppuinen loistevalaisinramppi, joka asennetaan kirjahyllyyn kiinni, kiertää ympäri salin. Ramppivalaistus antaa valoa pääosaltaan kirjahyllyihin, mutta myös osittain kattoon."*¹¹⁸ Myös kupolin ikkunoiden alareunaan suunniteltiin valaisimia, mutta toteutuksesta ei ole tietoa. Kortistokaappien päätyjen laskutasoja valaisivat lisäksi pienet Ervin suunnittelemat pöytävalaisimet.

Suurin materiaallinen muutos kupolisalissa oli lattian uusiminen. Lattiamateriaalin varhaisista vaiheista ei ole varmuutta, vaikkakin Engelin leikkauksessa sali esiintyy puulattiaisena. 1880-luvun peruskorjauksen ratkaisusta ei ole löytynyt mainintaa. Oletettavasti 1890-luvulla salin lattia on asfaltoitu ja Ervin vaihetta edeltäen lattiapintana on ollut linoleummatto tai vastaava. Ervin luonnosvaiheen piirustuksissa on vielä maininta, että kupolisalin "alkuperäinen räavelinkivilattia otetaan esiin", mutta purkutöiden yhteydessä kävi ilmi että lattiassa tuskin on koskaan aiemmin ollut kiveä. Kupolisalin lattia jouduttiin siis uusimaan, koska vanha linolattia oli puhkikulunut. Pettersson totesi lattiasta seuraavaa: *"Lattiana näyttää Engelin alkuperäispiirustuksista päätellen olleen puulattia siitäkin huolimatta, että kupolisalin kaltainen monumentaalitila empirearkkitehtuurin yleissääntöjen mukaisesti olisi edellyttännyt kivilattiaa. Meidän oloissamme tämä lattia, kivistä tehtynä, epäilemättä olisi valmistettu samasta harmaasta kalkkikivistä kuin eteishallin lattia. Kun kupolisalin lattiapinta nyt joka tapauksessa joudutaan uusimaan, pitäisin sekä arkkitehtonisista että käytännöllisistä syistä kivilattiaa edullisempänä. Kun nk. räavelinkiveä on erittäin vaikea saada, voitaisiin lattiaan käyttää Ervin ehdottamaa dolomiittia laattoina, joiden koko on sama*

kuin eteishallin lattialaattojen. Uusi lattiapinta ei missään nimessä saa nousta 1 sm enempää nykyisen lattiapinnan yläpuolelle, koska salin pylväät ja etenkin niiden jalustat muuten menettävät tarkkaan harkitun suhteensa ja salin yleisjäsentely kokonaisuudessaan menee pilalle.¹¹⁹ Helppoa ei ollut kivilajiksi valitun Lapin marmorinkaan saatavuus, vaan työ viivästy i toimitusvaikeuksien takia.¹²⁰ Stukkopylväiden jalustoista Ervi esitti 1958 artikkelissaan oletuksen, että myös ne on alunperin ajateltu stukkopintaisiksi, kuten pylväiden varret. Nämä puisina toteutetut basikset jätettiin Ervin mukaan "entiselleen", kupolisalissa ilmeisesti hiukan aiempaa tummemmiksi, sävyltään vastaamaan lähinnä kapiteelien okraista keltaista.

1956 suunniteltiin kupolisalin lämmitys hoidettavan lattiaan upotetuin putkin, jotta, Petterssonin sanoin: "nykyiset, rumentavat lämpöpatterit voidaan poistaa". Toteutuksessa vanhat, vuodelta 1935 peräisin olevat valurautaiset Teho-radiaattorit säilytettiin suurelta osin, mutta ne peitettiin mahonkipintaisilla suojakoteloilta. Ervin mukaan neljä eniten silmiinpistävää radiaattoria korvattiin lattiaan upotetuilla kuparisilla säteilyputkilla.

Kupolisalista päätysaleihin johtavat puukehyksiset lasiovet on uusittu tässä vaiheessa, aiempaa ovityyppiä yksinkertaistaen. Ifflandin valokuvassa (väliltä 1922-1939) esiintyy vanhempi ovityyppi, jossa on selvästi profiloitu alapeili. Ervin tulkinta ovesta on sileäkehkyksinen.

Ervin toimiston laatimia kalustesuunnitelmia. SRM

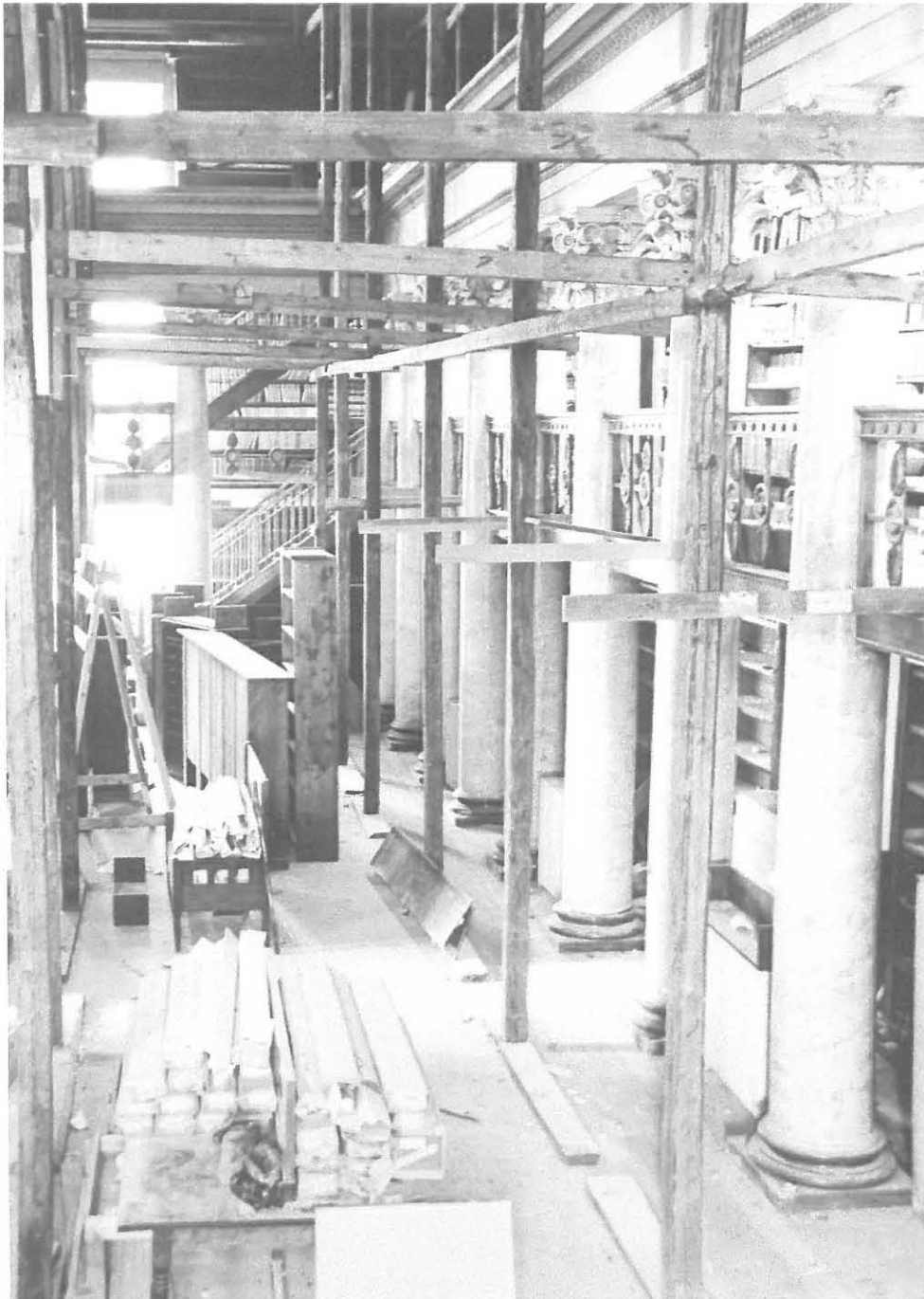

Uusi kalustus seisoo herkästi uuden, Lapin marmorista ladotun kivilattian päällä, matalana ja vaatimattomana. Engelin arkkitehtuurin piirteet ovat koskemattomina tämän uuden kerrostuman yläpuolella. SRM

Ervin muutosten myötä asiakkaat pääsivät tekemään hakuja kupolisaliin sijoitetuista kortistolaatikoista. KKVA

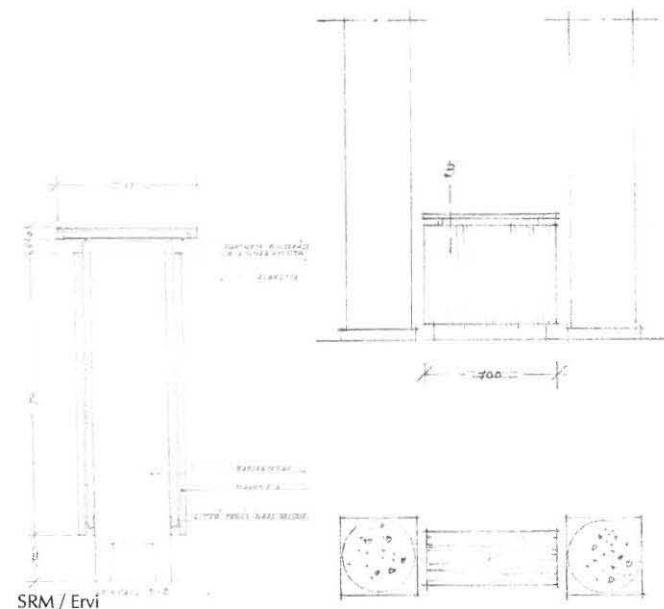

KKVA

Pohjois- ja eteläsali

Sekä etelä- että pohjoissalista muodostettiin lukusaleja, joista eteläisestä tuli yleinen lukusali ja pohjoisesta tutkijoille suunnattu sali mikrofilmilukulaitteineen. Salien irtokalustus uusittiin kokonaan. Pohjoissalissa tähän saakka sijainneet vuoden 1893 kalusteet korvattiin Ervin suunnittelemissa moderneilla tutkijapöydillä. Eteläsalissa vanha kirjava kalustus poistettiin ja koko vapaa lattia-ala käytettiin pienempien lukupöytien sijoittamiseen. Näin eteläsaliin saatiin noin 45 lukusalipaikkaa. Lattiamateriaaliksi suunniteltiin ääntä vaimentavaa villamattoa, mutta kustannusten takia jouduttiin tyytymään linoleumiin. Kalusteiden valaisimia varten lattiaan tehtiin johtokanavat.¹²¹

Pettersson ehdotti uudelleenkalustusta suunniteltaessa, että kirjaston varhainen ja pitkään jatkunut perinne kipsiveistosten sijoittamisesta saleihin uudistettaisiin ja etenkin pohjoisen salin keskilattialle sijoitettaisiin yksi kookas veistos. Ehdotus ei toteutunut, vaan lattiapinta-alat hyödynnettiin varsin tehokkaasti tutkijapaikkoja, mikrofilmilukulaitteita, virkailijan pöytää ja muita välttämättömiä hyllyjä ja kaappeja varten. Muutostöiden jälkeen salin käyttöaste oli korkea ja vuosien myötä sali täyttyi paitsi lukupaikoista myös eri-ikäisistä mikrofilmilukulaitteista.

SRM / Ervi

Kattomaalauksen restaurointi suoritettiin vuosien 1955-56 aikana. Suuri osa työmaasta toteutettiin kirjaston ollessa yleisölle avoinna.

Vesikiertoiset, vuoden 1935 radiatit saivat ympärilleen Ervin toimiston suunnittelemat mahonkiset seinäkkeet ja ylätasot. Suunnitelmien mukaan ylätasojen alapinnoissa on ohuet asbestilevyt.

Etelä- ja pohjoissalin lattiapinnat toteutettiin linoleumista kustannussyistä. Ervi esitti villamattoa. Kattomaalaukset esiintyvät kuvissa hyvin vaaleina ja puhtaina vastavalmistuneen restauroinnin jälkeen.

Pohjoissali ennen kalustamista. HYM

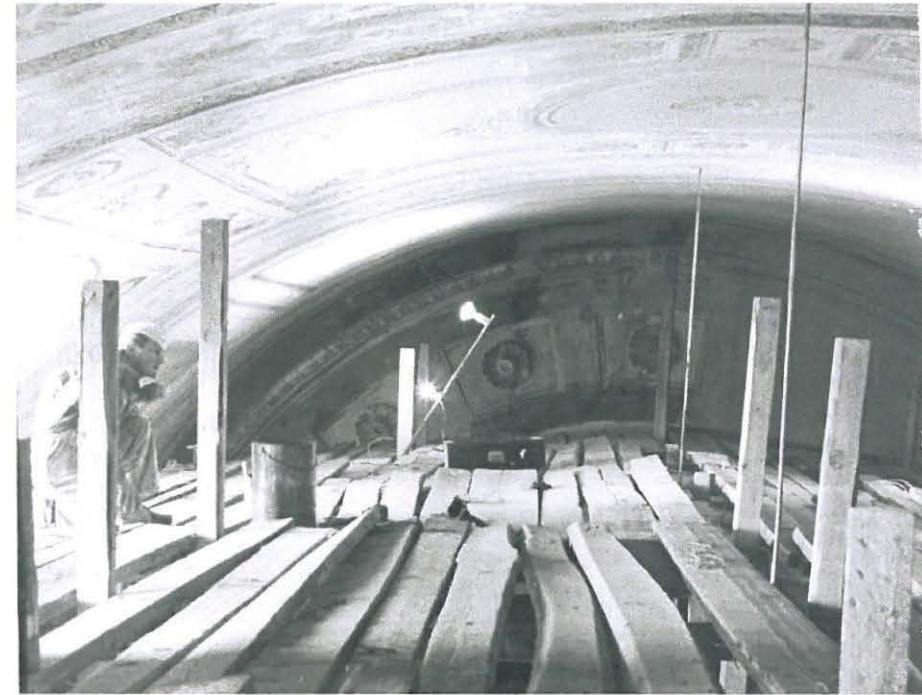
Eteläsaliin uudet lukupöydät . SRM

ERV1 1954 - 1957

7.5. Kattomaalausten ja lunettien restaurointi

Suurien salien kattomaalausten restaurointityöt olivat pitkälinen ja työläs vaihe, jonka aikana saleissa toimittiin puisten työtelineiden alla. Kupolisalin restaurointi saatiin valmiiksi huhtikuussa 1956, eteläsälissä työ oli käynnissä kesäkaudella 1956, pohjoissälissä seuraavana talvikautena. Restaurointityöstä vastasi taitavaksi tunnustettu konservaattori, kuvataiteilija Oskari Niemi (1886 – 1964). Ervi toteaa: *”kaikki maalaukset uusittiin”*,¹¹⁵ mutta tarkkaa käsitystä töiden laajuudesta ja luonteesta ei ole. Voidaan epäillä, että joitain osa-alueita on vain puhdistettu ja tarpeen mukaan rekonstruoitu, mutta valokuvien perusteella ainakin etelä- ja pohjoissäleissa on tässä yhteydessä tehty laajoja uusintamaalauksia.

Kansalliskirjaston virka-arkiston kokoelmista löytyy useita kuvia vuosien 1955-56 maalaustöistä. Alla vasemmalla Enckellin ”Kulta-aika”-maalauksen restaurointia, muut kuvat päätysalien seinien uudelleenmaalauksesta. Kuvat KKVA

Kupolialin "Runous" noin 1955.
Viljanen / KKVA

Kupolialin "Runous" 1956 Oskari Niemen konservoitavana.
HYA

Kupolialin "Runous" 1956 Oskari Niemen johdolla tehdyn konservoinnin jälkeen.
Korhonen / HY Kuvalaitos

Kupolialin "Runous" nykytilassa 2011.
Okulus

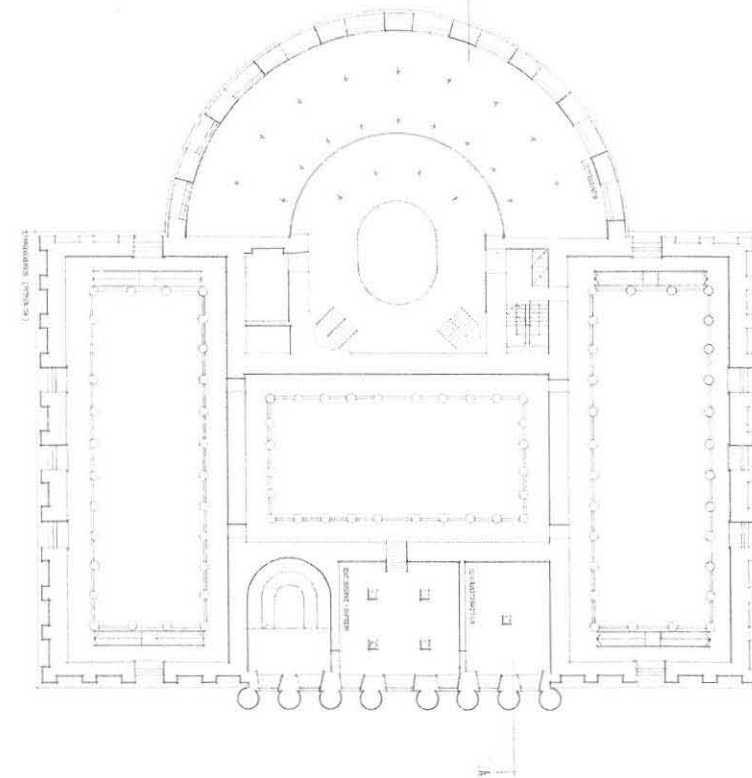

Ennen peruskorjausta: dokumentoitu kuva vuodelta 1950 tai -51. Rotundan, eli kirjavaraston, kirjajohlyjen välinen valaistus perustuu paljaisiin hehkulamppuihin. Lintunen / HYM

7.6. Rotunda

Vuonna 1956 kirjoitetussa selonteossa Ervi toteaa, että vaikka vuoden 1937 laajennuksen suunnittelukilpailussa kaikki ehdotukset perustuivat Rotundan purkamiseen *"tuntuu nyt 20 vuotta myöhemmin, että tällä rakenteeltaan maassamme ainoalaatuisella ja sisäarkkitehtuuriltaan varsin harmoonisella rakennuksella on omat kauneusarvonsa, jotka paljastuvat nyt suoritetun uusimistyön yhteydessä oltuaan välillä kirjaröykkiöiden ja kaikkinaisen ankeuden peittämänä miltei unohtuissa."*¹²²

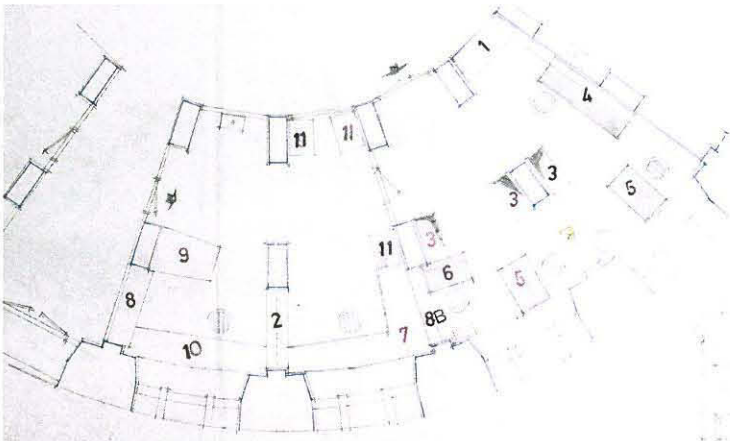
Vaikka Ervi näkikin Rotundan arkkitehtuurin keveyden ja suuren avoimen tilan kauneuden, päätyi hän ratkaisemaan akuuttia työhuoneepulaa jakamalla Rotundaa säteittäisesti pieniin, sektorinmuotoisiin työhuoneisiin 1., 2. ja 4. kerroksessa. Ikkunoiden kohdalla olleet, lämmön ylöspäin virtaamisen mahdollistavat välipohjien reiät täytettiin, myöhempien mainintojen perus-

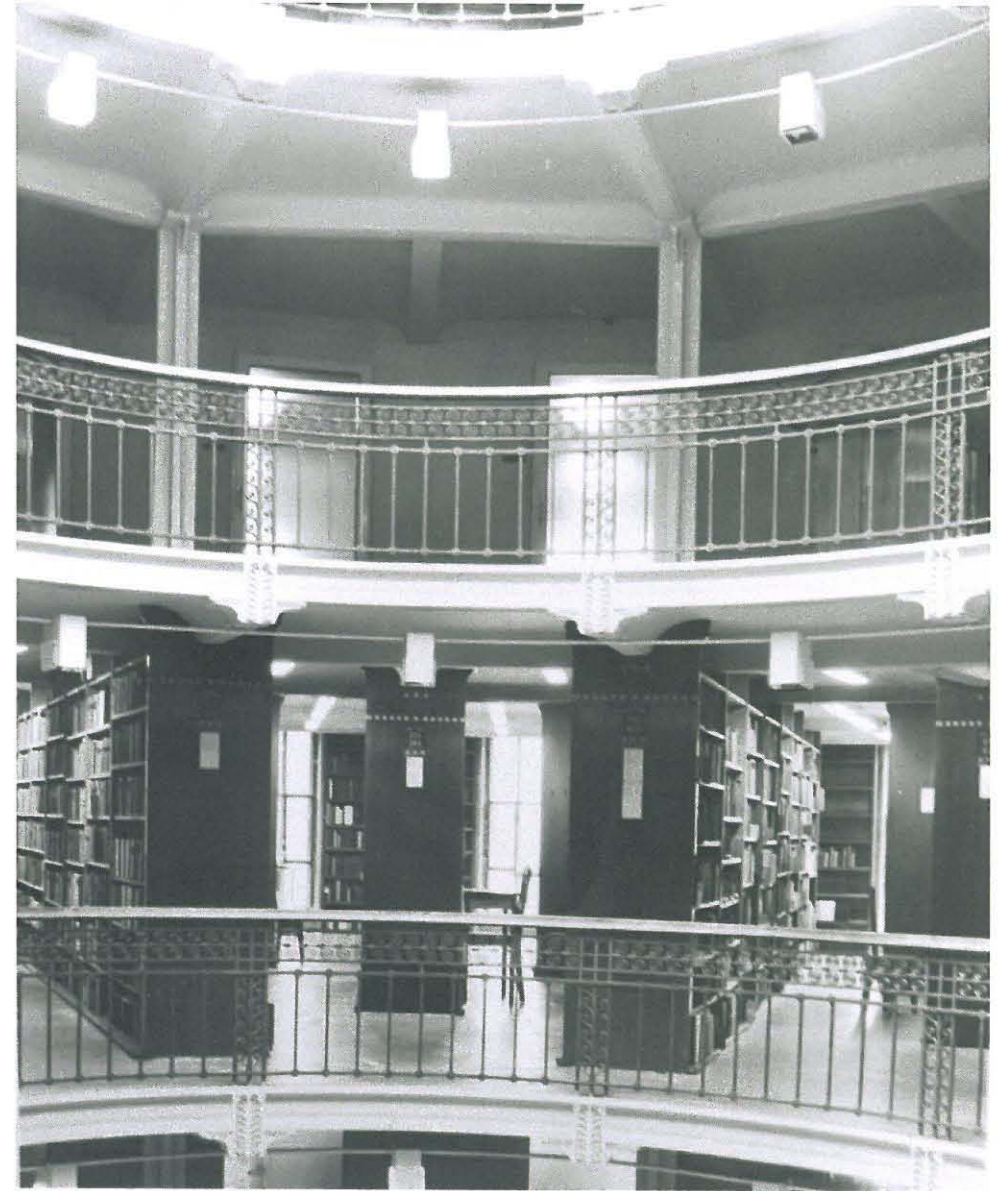
Ervin toimiston lokakuussa 1951 päiväämä pääpiirustussarja on hyvin riisuttu. Rotundan pohjoinen porrashuone on järjestelty uudestaan ja keskiaulaan liittyvistä betoniporista pohjoinen on suunniteltu purettavan. HYM

Ennen peruskorjausta: dokumentoitu kuva vuodelta 1950 tai -51. Asiakaspalvelua tehtiin tarpeen mukaan sijoitellun irtokalustuksen varassa.

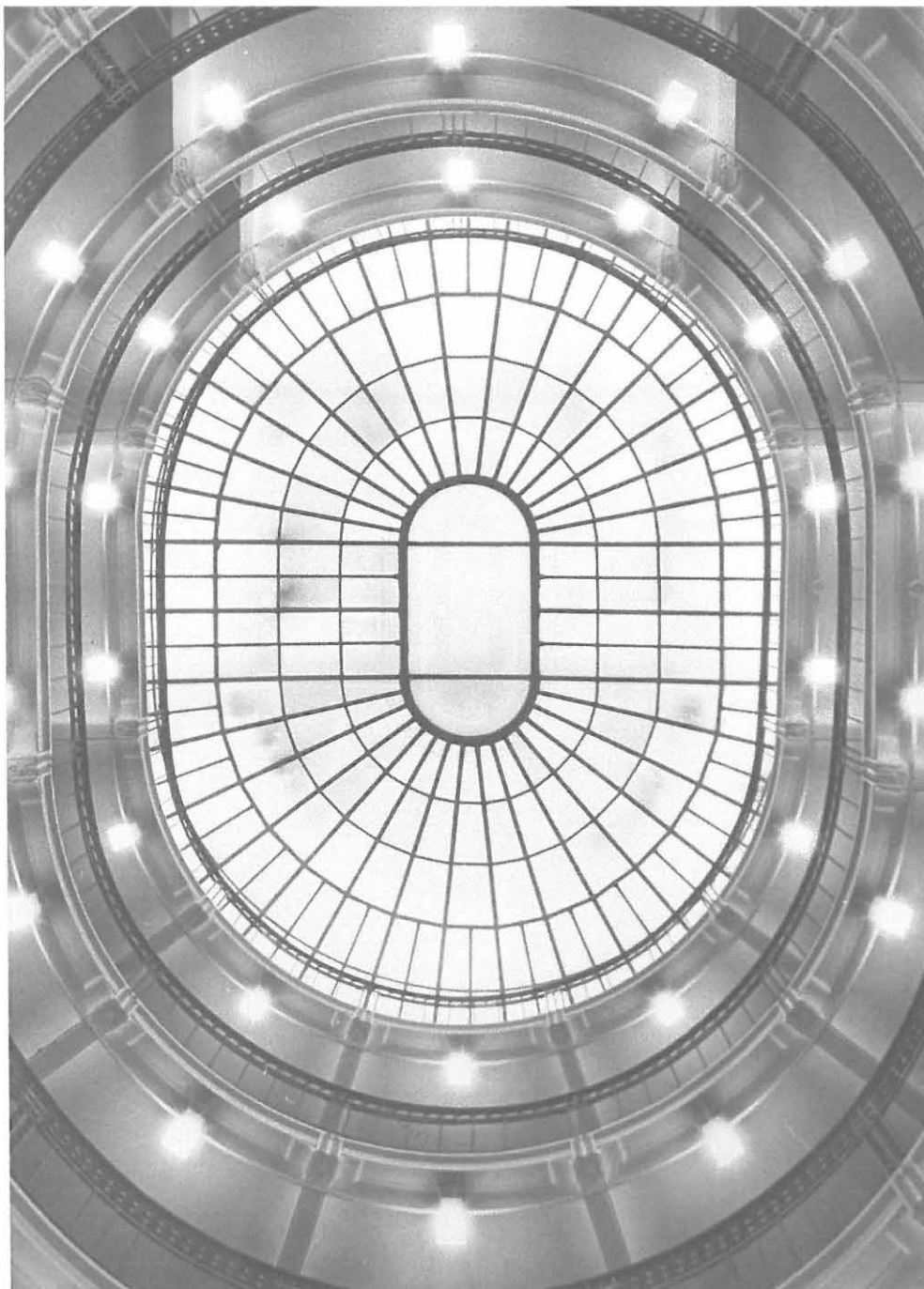

Ervin toimiston kalustesuunnitelma pohjakerroksen vapaakappaletoimiston kalustamisesta. Kaikki kalusteet suunniteltiin tiloja varten.
SRM / Ervi

Ervin Rotundaan tekemien muutostöiden keskeiset piirteet näkyvät kuvassa. Kerroskohtainen kehään asennettu valaistus kiertää valoaukkoa. 1., 2. ja 4. kerros jaettiin työhuoneisiin, joiden lasiovet näkyvät kuvassa. Kuvassa pilkistävien lyhyiden, 3-jakoisten hyllyköiden suunnittelusta ei ole tullut esille asiakirjoja, mutta valokuvamateriaalin perusteella niitä on toteutettu jo ennen Ervin vaihetta.

Kuva 1963, KKVA

teella jonkinlaisella kipsilevyrakenteella.¹²³ Ensimmäisen kerroksen seitsemään työhuoneeseen sijoituivat lainaustoimiston virkailijat sekä ulkomaisen osaston virkailijat. Toisen kerroksen kymmeneen työhuoneeseen sijoitettiin ulkomaisen ja slaavilaisen osaston virkailijat ja neljanteen kerrokseen kotimaisen osaston virkailijat. Työhuoneet rakennettiin kipsilevyväliseinillä. Näillä alueilla vanhoja kirjahyllyjä pyrittiin säästämään mahdollisuuksien mukaan. Käytännössä tämä tarkoitti myös hyllyjen halkaisemista siten, että puolikkaat sijoitettiin väliseinän eri puolille. Kirjahyllyjen hyllylevyjä muutettiin aiempaa laajemmin säädettäviksi, kun alkuperäisessä rakenteessa vain alimmat hyllyt olivat säädettäviä. Ervin aikainen säätömekanismi perustuu pyöreään heloitettuun reikään ja lyhyisiin terästappeihin. Muut kerrokset säilyivät kirjahyllykäytössä seuraavasti: 3. kerroksessa kotimaisen kirjallisuuden kokoelmat, 5. ja 6. kerroksessa vuosien 1809-1944 kotimainen kirjallisuus.

Nyströmin Rotunda-ratkaisussa oli kaksi ensimmäisestä kerroksesta kellariin johtavaa lyhyttä porrashuonetta, joista pohjoinen järjesteltiin tässä yhteydessä kokonaan uudestaan. Porraskorkeus purettiin, noususuunta käännettiin ja porrasta siirrettiin lähemmäksi rungon keskikohtaa. Porrashuone ulotettiin yläpuolisiin kerroksiin ja syvennettiin aina Porthaniaan johtavan yhdyskäytävän tasolle saakka, 4. kellarikerrokseen. Läntiselle seinälle sijoitettiin hissit. Näin saatiin koko kirjavarastokokonaisuutta palveleva uusi vertikaaliyhteys.

Rotundan eteläinen porrashuone katkaistiin niin, että se jäi palvelemaan ainoastaan kellaria ja peruserrosta. Ylempiin kerroksiin tehtiin WC-tilat. Rotundan keskitilan parvikaiteen korottamisesta keskusteltiin, mutta korotus toteutettiin vasta seuraavassa vaiheessa, Hanssonin suunnittelemana.

ERV1 1954 - 1957

Ervin toimiston suunnittelema uusi palvelukalustekokonaisuus Rotundan pohjakerroksessa.
1958 MVKA

1955-57 muutostöiden jäljiltä kirjahyllyt olivat edelleen pitkälti alkuperäisasussaan, pinnoiltaan restauroituna. Kuvassa näkyy kirjahyllyjen uusi valaistusratkaisu sekä alumiinirakenteinen hyllylevyjien kannatus.

KKVA

7.7. Tekniset parannukset

Rotundan alkuperäinen ja 1950-luvulle saakka käytössä ollut lämmitysjärjestelmä perustui pannuhuoneessa sijainneeseen keskuskattilaan, jolla lämmitettiin toisaalta vanhan osan radiaattorit, toisaalta uuden kirjavaraston yhtenäinen tila vapaasti virtaavalla lämpimällä ilmalla. Tämä lämmitystapa oli aikaansaanut kattoikkunan vähittäisen likaantumisen, Ervin sanojen mukaan suorastaan valoa läpäisemättömäksi.¹²⁴ Lämmitysjärjestelmää uusittiin kattavasti ja oman pannuhuoneen sijaan lämpö saatiin Porthaniassa sijainneesta yliopiston lämpökeskuksesta. Vuonna 1935 pääraennukseen vaihdetut radiaattorit saivat pääosin jäädä paikoilleen. Putkiverkostoa uusittiin vanhimpien vetojen osalta.¹²⁵

Vanhoista sähköasennuksista Ervi totesi: *”Rakennuksen sähköjohdot ja valaistus olivat peräisin vuosisadan alkupuolelta (osittain tiettävästi vuodelta 1893), ja jo niin vanhentuneet, että asiantuntijat pitivät ihmeenä etteivät vioittuneet johdot olleet aiheuttaneet tulipaloja, vaikka selviä oikosulkukohtia oli kymmenittäin ja valaisimien häikäisyn suojana käytettiin yleisesti paperista kyhättäjä varjostimia.”*¹²⁶ Mittava sähköjen uusintatyö oli kustannuksiltaan korkea ja sivutiloissa jouduttiin käyttämään pinta-asennusta kustannusten leikkaamiseksi. Päätiloissa sähkövedot upotettiin seinärakenteisiin.

Suurien salien valaistuksessa pyrittiin käyttämään ”neutraaleja”, listamaisia valaisimia, jotka sijoitettiin mahdollisimman huomaamattomasti ja valon saannin kannalta edullisesti - siten että kirjat olivat valossa. Kupolien ja kattopintojen valaisuun käytettiin piiloon sijoitettuja valonheittämiä. Aikakaudelle tyypillisesti Ervi piirsi kirjastoa varten suuren määrän valaisimia. Ylikirjastonhoitaja Vallinkoski toi 1959 julkaistussa artikkelissa esille vielä muutamia näkökulmia valittuihin valaistustapoihin. Hän totesi, että työpisteissä heikkulamput ovat miellyttäviä ja toimivia, toisin kuin loisteputket, jotka ikävästi välkkyvät sytyessään. Eteisiin ja suuriin saleihin loisteputket sen sijaan soveltuivat Vallinkosken mielestä loistavasti. Loisteputkien merkittävänä haittana hän kuitenkin toi esille Yhdysvalloissa tehdyn tutkimuksen, jossa oli huomattu, että naisten kasvokosmetiikka käyttäytyi loisteputkivalaistuksessa ikävästi ja sävyt vääristyivät. Lukusalien työpisteiden pöytävalaisimista Vallinkoski toi vielä esille, kuinka tutkijat paremmin keskittyvät työhönsä, kun valokehä suuntaa huomion tutkimukseen ja pehmeämpi yleisvalaistus sallii ympäristön jäävän hämärään.¹²⁷

Palohälytysverkosto toteutettiin heikkovirtatoimisilla, kaikkialle rakennukseen sijoitetuilla ”sulakkeilla”, jotka lämpötilan noustessa antoivat hälytyksen. Automaattinen hälytyslaite kytkettiin suoraan pääpaloaseman verkostoon.

Kirjakuljetin

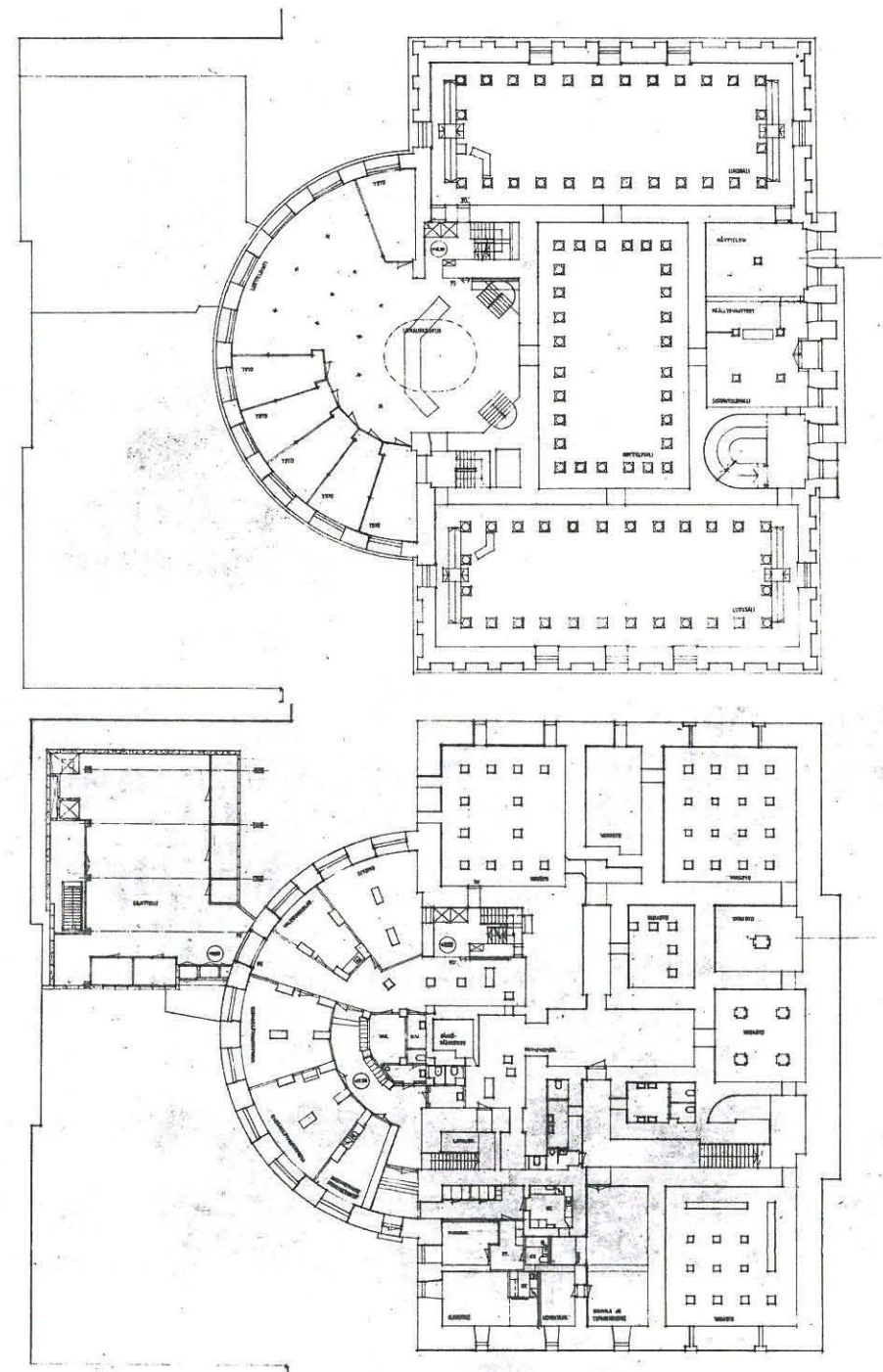
Kirjojen kuljetushihna oli uuden kirjavarastojärjestelmän keskeinen osa. Porthanian kellareissa sijaitsevista varastoista tilatut niteet saatiin toimitettua asiakkaille muutamissa minuuteissa. Kööpenhaminalaisen "Aktieselskab Transportmaterial Boy:n" toimittama hihnalaitteisto luovutettiin käyttöön helmikuussa 1957.¹²⁸ Nopean tiedonvälityksen varmistamiseksi lainaustoimistoon tehtiin putkipostiyhteys sekä Porthaniaan että "Montun" yläkertaan.

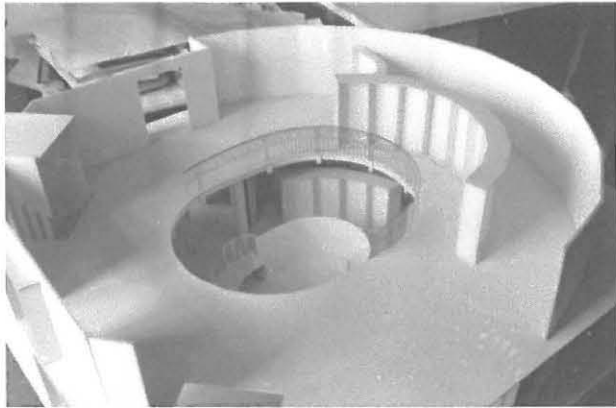
Ervin toimiston piirustusarkisto (SRM) sisältää runsaasti työpiirustusmateriaalia, mutta paras ehjä, säilynyt sarja löytyy entisen HYTO:n (TILA) arkistosta. Sarja on laadittu jo maaliskuussa 1952, ja Yliopiston tekninen osasto on vuonna 1969 leimannut sarjan omalla nimiöllään. Piirustuksen sisältö vastanee toteutunutta.

Alla Porthanian alapuolisen kirjavaraston tiloja.

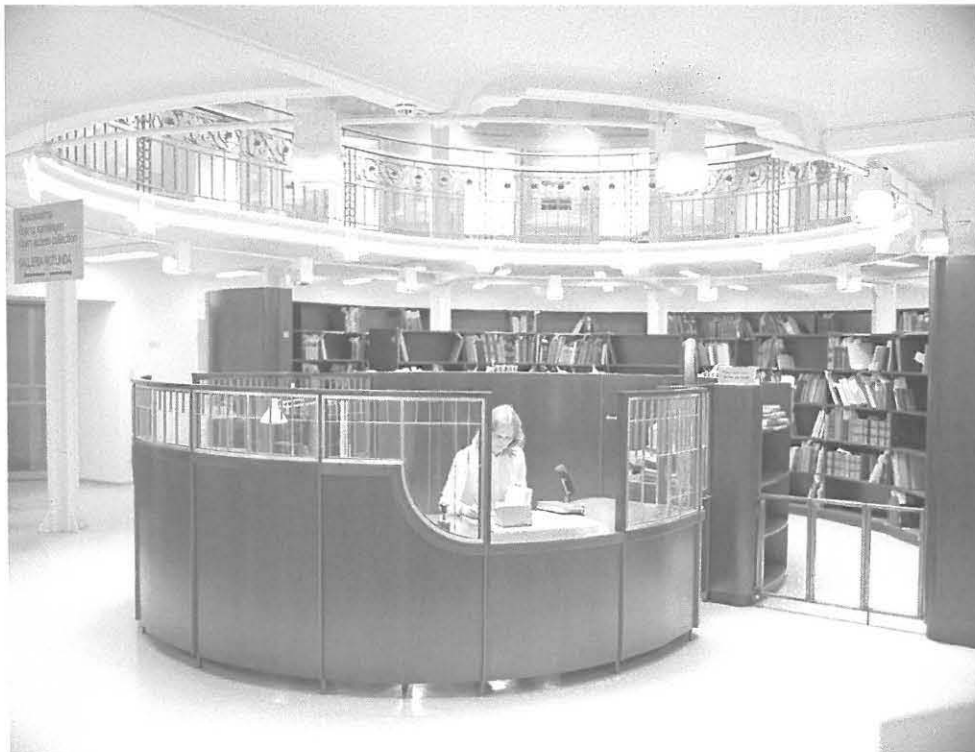

KKVA

Ola Hanssonin suunnittelutyö perustui tilan tarkkaan tutkimiseen. Uudet elementit pyrittiin ratkaisemaan siten, että tilan historiallinen kerroksellisuus säilyi kertovana. Rotundan suuresta tilasta laadittiin pienoismalli, jonka avulla voitiin tutkia uuden kalusteen muotoa ja soveltuvuutta. Kuvat HAN.

8. PERUSKORJAUS 1977-1985, OLOF HANSSON

8.1. Yleistä

Kirjamäärät ja erityisesti harvemmin käytettyjen nidosten varastointitarpeet kasvoivat vuodesta toiseen. Vuosien 1955-60 välillä ratkaisuksi tuli ulkopuolisen suuren varastokirjaston rakennuttaminen. 1940-luvun lopulla Porthanian laitospöytäkirjoissa Ervin kanssa yhteistyössä toiminut arkkitehti Olof (Ola) Hansson perusti oman toimiston vuonna 1954 ja sai tehtäväkseen suunnitella Urajärven kartanon maille toteutettavan varastokirjaston. Ensimmäinen vaihe toteutettiin kartanon vanhaan navettarakennukseen. Tätä seurasivat kahdessa vaiheessa rakennetut uudisrakennukset, jotka valmistuivat vuoteen 1960 mennessä. Näihin saatiin yhteensä n. 38 000 hyllymetriä.

Koko 1960-luvun kirjaston palveluvalmius heikkeni suhteessa kasvavaan kysyntään ja ongelmia pyrittiin ratkomaan erilaisin tilapäisjärjestelyin. Tähän saakka jokseenkin kaikki kirjastossa toteutetut muutokset olivat liittyneet tilatarpeen kasvuun ja liian vähäiseen hyllymäärään tai asiakkaiden lukupaikkojen puutteeseen. Kirjastot toimivat maailmanlaajuisesti suljettujen kirjakokoelmien perusteella: asiakkaat tilasivat haluamansa teokset kirjastovirkailijoilta, eikä avokokoelmia juuri ollut. 1960-luvun kulttuurisen ja henkisen vapautumisen murros aiheutti valtavan muutospaineen kirjastojen toimintaan. Nyt kokoelmat haluttiin avata käyttäjille. Helsingin yliopiston kirjastossa ensimmäinen konkreettinen ehdotus toimintatapojen muuttamiseksi ja samalla tilapaineen ratkaisemiseksi kirjattiin hallinto-osaston kokousmuistioon elokuussa 1974.¹²⁹

Teknisiä suunnittelutöitä ja rakennuttamista valmisteli Helsingin Yliopiston Tekninen osasto. Pitkän peruskorjausprosessin aikana työstä vastasivat osastopäällikkö Toivo Vainiontalo, toimistopäälliköt Pertti Lampinen, Raimo Lehtinen ja Matti Oksanen sekä hankintapäällikkö Arno Siponen. Kirjaston taholta suunnitteluun osallistuivat ylikirjastonhoitaja Esko Häklin lisäksi silloinen osastonhoitaja Marja Engman sekä alikirjastonhoitajat Irmeli Hovi sekä Maija Suhonen.¹³⁰ Vuonna 1976 peruskorjauksen suunnittelijaksi valittiin Arkkitehtitoimisto E. & O. Hansson, työn vastuullisena suunnittelijana arkkitehti Ola Hansson, joka tunsi kirjaston tarpeet ja toimintatavat Urajärven projektien ansiosta. Hanssonin toimistosta työhön osallistuivat aktiivisesti mm. arkkitehdit Pekka Manner ja Osmo Helenius. Museoviraston taholta aktiivisimmin olivat mukana tutkija Irma Lounatvuori, arkkitehti Erkki Mäkiö ja konservaattori Pentti Pietarila. Rakennesuun-

nittelusta vastasi Insinööritoimisto Kimmo Kaitila / rakennesuunnittelija Ossi Salo, LVI-suunnittelusta Insinööritoimisto Leo Maaskola / insinöörit Kari Hein ja Leo Maaskola ja sähkösuunnittelusta Insinööritoimisto Kupari / insinööri Osmo Taulu. Valmistelu eteni siten, että keväällä 1977 oli työohjelma hioutunut arkkitehtisuunnittelun aloittamista varten ja pääpiirustussarja valmistui saman vuoden lokakuussa.¹³¹

Hansson kuvailee Arkkitehti-lehdessä vuonna 1980 kirjastotoimen murrosta seuraavasti:

”Tämä pyrkimys oli tavallaan ajan hengen lapsi, sen innoittaja oli länsimaisen kulttuuripiirin nouseva radikaaliliike. Yhdysvalloissa vedottiin jopa pateettisesti perustuslakiin ja kansalaisyhteisyyksiin. Maailmasta löytyy kirjastoja, joissa silloin sinisilmäisesti ja muitta mutkitta avattiin kirjamakasiinien ovet selkosenselälleen – näissä kirjastoissa etsitään vielä tänä päivänä kadonneita kirjoja kuin neuloja heinäsuovasta.

Useimmissa suurissa kirjastoissa kokoelmien avaaminen yleisölle tapahtui kuitenkin vähitellen ja eriytymisenpitein. Huomattakoon tässä, että ensimmäisen maailmansodan jälkeisen puolen vuosikymmenen aikana rakennetut kirjastot ja varsinkin varastot on kaikkein vähiten tuotettu siten, että yleisö voisi niissä sopivasti liikkua tai vieläpä työskennellä. Sen sijaan ennen 20-lukua rakennetut kirja- ja arkistovarastot suurine ikkunapintoineen ja ilmavine ylävalojärjestelyineen saattavat olla monessa tapauksessa sekä tilallisen järjestelynsä että sijaintinsa puolesta erittäin soveliaita avokokoelmille niihin liittyvine yleisön työpaikkoineen. Näin on esimerkiksi Helsingin yliopiston kirjaston Nyströmin suunnitteleman Rotundan laita. Mutta myös tämän kirjaston vanhan osan suurten salien parvekkeet, jotka tähän saakka ovat toimineet suurimmaksi osaksi kansalliskirjastomme arkistona, ovat avohyllyjärjestelmään soveliaita. Ne ovat ilmeisiä, selkeästi orientoitavissa ja valvottavissa.”¹³²

Kirjaston kokoelmien järjesteleminen avokäyttöä varten oli valtava työ, niin suunnittelun kuin toteuttamisen osalta. Suunnittelua varten koottiin erilaisia henkilökunnan työryhmiä, jotka omalta osaltaan esittivät peruskorjauksessa huomioitavia asioita ja toivomuksia.¹³³ Kirjaston vuosikertomuksessa 1978 todetaan näin: *”Kokoelmia siirrettiin ennätysmäärä, kaikkiaan 15 hyllykilometriä. Avokokoelmaa varten käytiin läpi kirjaston laaja käsikirjasto ja aloitettiin varsinaisen avokokoelman kartuttaminen myös uudella kirjallisuudella. Avokokoelman pääalojen määrittelyä varten käytiin neuvotteluja useimpien historiallis-kielitieteellisen osaston aineiden edustajien kanssa. ...”¹³⁴* Tämä toiminnallinen murros vauhditti osaltaan myös laajemman peruskorjauksen ja erityisesti talotekniikkaan liittyvän uudistamisen toteutumista. Hankkeen suunnittelu saattoi käynnistyä, kun vuoden 1976 valtion budjetista yliopistolle myönnettiin rahoitusta peruskorjauksen toteuttamiseen.¹³⁵

Arkkitehti Olof (Ola) Hansson

Ola Hansson (1919 – 1995) kuuluu pian sodan jälkeen valmistuneiden arkkitehtien joukkoon. Valmistuttuaan vuonna 1946 Hansson työskenteli muutaman vuoden ulkomailla, Tukholmassa sekä Wienissä. Suomeen palattuun hän työskenteli Aarne Ervin toimistossa vuosina 1949-1953, kunnes 1954 perusti oman toimistonsa.

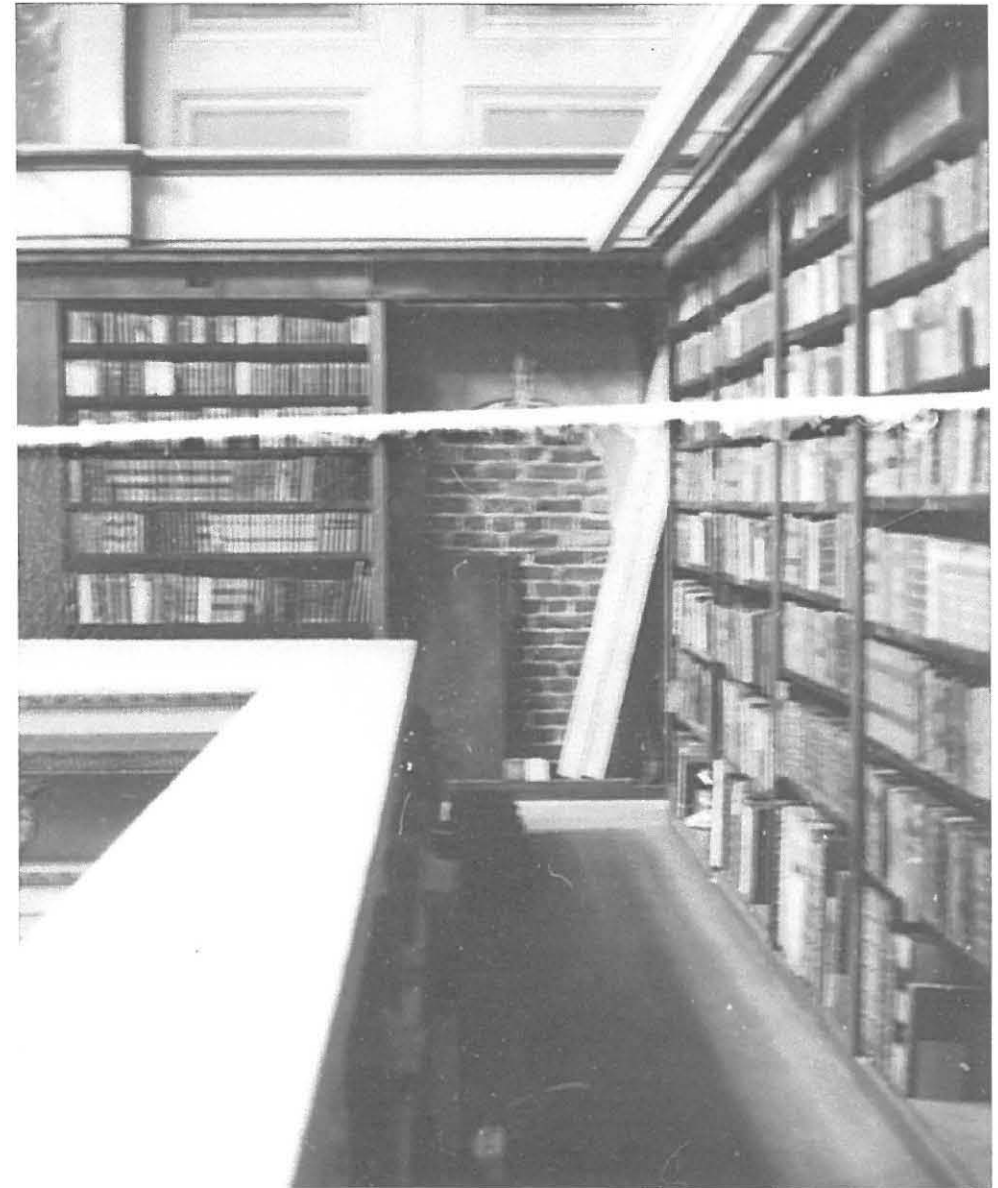
Ola Hanssonin monipuolinen työura koostuu pitkän yksityispraktiikan ohella myös opetus- ja luottamustoimista. Vuosina 1975 -1986 hän toimi Tampereen teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston rakennussuunnittelun professorina. Arkkitehtina Hanssonista tuli tunnettu erityisesti peruskorjausten, lisärakentamisen ja restauroinnin asiantuntijana ja toisaalta myös kirjastosuunnittelun asiantuntijana. Yliopiston kirjaston ohella tärkeitä kohteita ovat olleet mm. Pyhän Henrikin katedraalin, eli Helsingin saksalaisen seurakunnan kirkon restaurointi 1959, Kansallisarkiston lisärakennus ja peruskorjaus 1972, Espoon tuomiokirkon restaurointi 1982 sekä Rikhardinkadun kirjaston peruskorjaus 1988. Uudisrakennuksista mainittakoon varhainen toimistotalo Eteläranta 8:aan, Tammisaaren kaupunginkirjasto 1977, Kirkkonummen kirjasto 1982 sekä Maarianhaminan kaupunginkirjasto 1989 (yhdessä Hans Steniuksen kanssa),

Hanssonin kädenjälki arvokorjauksissa on suhteellisen pehmeä, mutta toisaalta kunkin vuosikymmenen omat materiaalit ja muotokieli ovat muutoksissa ja uudisissa läsnä. Hansson on ollut toisaalta hyvin rationaalinen ratkaisuissaan. Erityisesti yliopiston kirjaston kohdalla on nähtävissä harkittu vaatimattomuus uusissa ratkaisuissa alkuperäisen arkkitehtuurin kunnioittamiseksi. Selkeissä lisärakennustehtävissä uusien rakennusosien muotokieli on noudattanut aikakauden tyypillisiä ratkaisuja, arvokohteissa siis vanhalle arkkitehtuurille voimakkaasti kontrastisia ratkaisuja. Tästä hyvä esimerkki on Kansallisarkiston laajennus. Pitkäaikainen ystävä, arkkitehti Erkki Helamaa luonnehtii Hanssonin arkkitehtuuria tämän 60-vuotispäivän kunniaksi julkaistussa juhlaohjelmassa vuonna 1979 seuraavasti: *”Sisäistyminen eli omakohtainen asettautuminen kulloinkin edessä olevaan tehtävään näkyi paitsi läpikotaisin tutkituista pohjaratkaisuistasi myös ulkoilmaisista efekteistä karttavista sommitelmistasi, joista tarkoituksellisesti on karsittu pois pintapuolinen ”loisto”, mutta joissa sen sijaan on syvä sisäistä totuudellisuutta.”¹³⁹*

julistus” 1964 vaikutti Suomessa hitaasti. Vuosina 1974 ja 1978 pidetyt nk. Suomenlinnaseminaarit toimivat suomalaisen ammattikunnan tärkeinä keskustelufoorumeina ja mahdollistivat ajatusten ja toimintatapojen arvioinnin. Arkkitehti Maija Kairamon mukaan tällöin *”alettiin ymmärtää, että restauroinnin lähtökohdaksi on otettava rakennusmuistomerkin koko ajallinen kerrostuneisuus, ei ainoastaan joku menneisyyden loistokausi.”*¹³⁶ Tämä kuvaa osuvasti Hanssonin tapaa käsitellä kirjaston eri rakennusvaiheita. Ervin vaiheen kalusteet ja valaisimet jäivät leimalliseksi kerrokseksi niin lukusaleissa kuin Rotundassakin, kahvilassa Ervin kalusteet kunnostettiin ja kahvilatilan laajennettuun osaan toteutettiin lisää *”erviläisiä”* kalusteita. Hansson on tietoisesti pitänyt sekä Engeliä, Nyströmiä että Erviä suunnittelunsa lähtökohtina. Hankkeen valmisteluvaiheissa ei kirjattu mitään yhteisesti sovittuja rakennussuojelullisia periaatteita tai tavoitteita, vaan prosessi eteni neuvotellen.¹³⁷

Museovirasto osallistui aktiivisesti hankkeen valmisteluun ja pääpiirustusvaiheeseen, mutta alkuvuodesta 1978 työt etenivät ilman viraston edustusta. Heinäkuussa 1978 Museoviraston lausunnossa todettiin hieman kitkerään sävyyn^{137B}, että ilmanvaihtoreittien asennus oli käynnistynyt toisin kuin periaatekeskusteluissa oli sovittu, ja että virastoa ei ollut riittävästi informoitu suunnittelun etenemisestä. Varsinaisia kokouksia ei ollut kutsuttu kokoon lainkaan. Lausunnossa edellytettiin, että työn edetessä virastolle varataan mahdollisuus lausua suunnitelmista ennen toteutusta. Museoviraston arkkitehti Erkki Mäkiön mukaan^{137C} yhteistyö arkkitehti Hanssonin kanssa olikin tämän jälkeen tiivistä, puhelinkeskusteluja käytiin säännöllisesti ja myös työmaakokouksia pidettiin. Lähinnä teknisistä tarpeista käynnistyneen peruskorjauksen luotsaaminen restauroinniksi on epäilemättä edellyttänyt paitsi viranomaisten aktiivisuutta myös Hanssonin vahvaa asennetta. Myös Taidehistorian professori Lars Petterssonin mielipiteitä kyseltiin tämänkin peruskorjauksen yhteydessä. Hankkeen alkuvaiheessa Hansson muotoili peruskorjauksen rakennussuojelulliset tavoitteet seuraavasti: *”Toiminnallisten vaatimusten rinnalla on suunnittelussa otettava huomioon ne erittäin korkeat esteettiset rakennustaiteelliset vaatimukset, jotka yliopiston kirjasto julkisena kulttuurilaitoksena ja yhtenä maamme arvokkaimmista rakennuksista asettaa. Kaikki rakennustoimenpiteet – mukaan lukien kaluste- ja sisustusjärjestelyt – on toteutettava siten, että ne normaalien teknisten ja toiminnallisten vaatimusten lisäksi sopeutuvat yksityiskohtiaan myöten (muoto, materiaali ja muut laatuvaatimukset) rakennuksen arkkitehtuuriin.”*¹³⁸ Venetsian julistusta tulkittiin Suomessa herkästi siten, että oikeaoppisena lisärakentamisena ja restaurointina pidettiin uusien osien kontrastista käsittelyä, jotta *”alkuperäinen”* rakenne esiintyisi ymmärrettävänä. Hanssonin tulkinta julistuksesta painottaa moniarvoisemmin uusien osien sopeutumista vanhaan rakenteeseen ja tällä tavoin arkkitehtuurin säilymistä harmonisena.

Peruskorjauksen muutostöiden yhteydessä suurien salien nurkissa tehtiin kirjahyllyjen purkua ilmanvaihdon reittejä varten. Tässä yhteydessä kupolisalin ja nykyisen Rotundan välisestä seinästä tuli esiin Rotundan rakentamisen yhteydessä umpeen muuratut, todennäköisesti alkuperäiset oviaukot. Mikäli tämä oletamus pitää paikkansa, on ilmeistä, että kun 1880-luvulla kupolisalin ja päätysalien väliset oviaukot on puhkaistu, on Sjöström tehnyt uudet oviaukot näiden alkuperäisten mallin mukaisesti kapeina ja kaaripäätteisinä. Noin 1979 HAN.

Rotundan pohjakerroksen palvelupiste ennen peruskorjauksen aloittamista, 1970-luvun lopulla. Kuva Erkki Mäkiö.

Hanssonin valitsema tie edellytti kohteen syvällisempää ymmärrystä, jotta uudet elementit säästivät kohteen arkkitehtuuria taustalla, solistin osaan astumatta. Aikakauden restaurointiratkaisuihin verrattuna Hansson toteutti kirjastossa moniarvoista ja sopeutuvaa suunnittelua. Tarpeen mukaan valittiin uusia standardikalusteita, suunniteltiin täysin uusia moderneja kalusteita ja toteutettiin uusvanhoja kalusteita – tilan luonne ja tunnelma huomioiden. Osin tämä monesta eri tyyppisestä ratkaisusta koostuva monisävyinen kokonaisuus selittyy tosin myös peruskorjauksen hitaalla etenemisellä ja lähes kymmenen vuoden aikajänteellä sekä rahoituksen jaksottaisuudella.

Peruskorjaustyötä edeltäen Museoviraston tutkija Sirkka Kopisto laati kirjaston irtokalusteista yksityiskohtaisen kalusteinventoinnin (yksi kopiosarja sijaitsee mm. Helsingin yliopistomuseossa). Vuonna 1978 Taideteollisen korkeakoulun professori Severi Parko teki valokuvausopiskelijoiden kanssa kirjaston silloista tilaa dokumentoivan valokuvausprojektin. Kuva-aineisto sijaitsee Kansalliskirjaston virka-arkistossa.

Työn eteneminen

Työ aloitettiin vuoden 1976 aikana vasta nimitetyn uuden ylikirjastonhoitaja Esko Häklin huoneen uudistamisella. Julkisluvun kunnostus tehtiin peruskorjaustyötä edeltävänä kesänä 1977, osin Helsingin kaupungin maistraatin painostuksesta.¹⁴⁰ Pääpiirustukset valmistuivat 1977 ja varsinainen työmaavaihe käynnistyi kesäkaudella 1978. Kirjasto oli suljettuna heinä- ja elokuun ajan. Tämän jälkeen tiloja rajattiin tarpeen mukaan työmaan käyttöön, ja siis kirjastokäytön ulkopuolelle. Työ eteni vaiheittain ja pääsalien sekä Rotundan työt valmistuivat vuoden 1979 aikana. Keväällä 1979 toteutettiin Rotundan peruspintojen kunnostus sekä pohjoissalin kattomaalauksen kunnostus vesivaurion jälkeen. Pohjakerros ja päärakennuksen vanha pääporras sekä siihen liittyvät huonetilat tehtiin suurelta osin vuoden 1980 aikana. Kevään 1979 jälkeen jouduttiin tulevia töitä jyvittämään tuleville vuosille, rahoituksesta riippuen. Hanssonin arkistoon tallentuneen materiaalin perusteella suunnittelu eteni varsin hitaasti. Hansson on useampaan kertaan laatinut listaa vielä keskeneräisistä töistä ja niiden mahdollisesta aikataulutuksesta. Työt etenivät pienissä jaksossa ja vuonna 1985, jokseenkin viimeisenä vaiheena, asennettiin eteistilojen uusi kalustus.

Peruskorjaus käynnistyi suhteellisen pienillä toimenpiteillä ja rakennuttamisen organisaatio oli myös hyvin kevyt. Suuremmille rakennushankkeille ominaista rakennustoimikuntaa ei kirjaston peruskorjausta varten ollut koottu lainkaan. Kirjaston näkökulmasta suuri muutos tapahtui toiminnassa ja sen muutoksen suunnittelemiseksi tehtiin laajamittaista toimikuntatyötä.

8.2. Peruskorjauksen keskeiset tekniset toimenpiteet

Koneellinen ilmanvaihto

Koneellisen ilmanvaihdon vaatimus liittyi kirjaston muuttuneeseen käyttötapaan ja kasvaneisiin käyttäjälukuihin ja erityisesti arvokkaiden kirjojen säilyttämiseksi toivottuihin paremmin säädeltäviin olosuhteisiin. Rotunda oli kesäaikaan sietämättömän kuuma, eikä käyttäjien mukaan soveltunut työhuonetilaksi. Toisaalta aikakauden kritiikitön näkemys koneellisen ilmanvaihdon erinomaisuudesta aiheutti sen, että ratkaisua ei tiettävästi kyseenalaistettu ennen toteutusta.¹⁴¹ Lokakuussa 1976 Maaskolan toimisto esitti alustavaa ratkaisua, jossa pelkästään Rotundaan on ajateltu koneellista ilmanvaihtoa – sisäänpuhallus ajateltiin tuotavan joka kerrokseen lähelle kaarevaa ulkoseinää, poisto taas lasikaton läheisyydestä.¹⁴² Jo alkuvuodesta 1977 suurien salien ilmanvaihto esitettiin myös lähtökohdaksi. Toukokuussa 1976 kirjatussa muistiossa on tavoitteeksi esitetty myös sisääntulevan ilman lämmitystä ja jäähdytystä sekä ilmankostutusta.

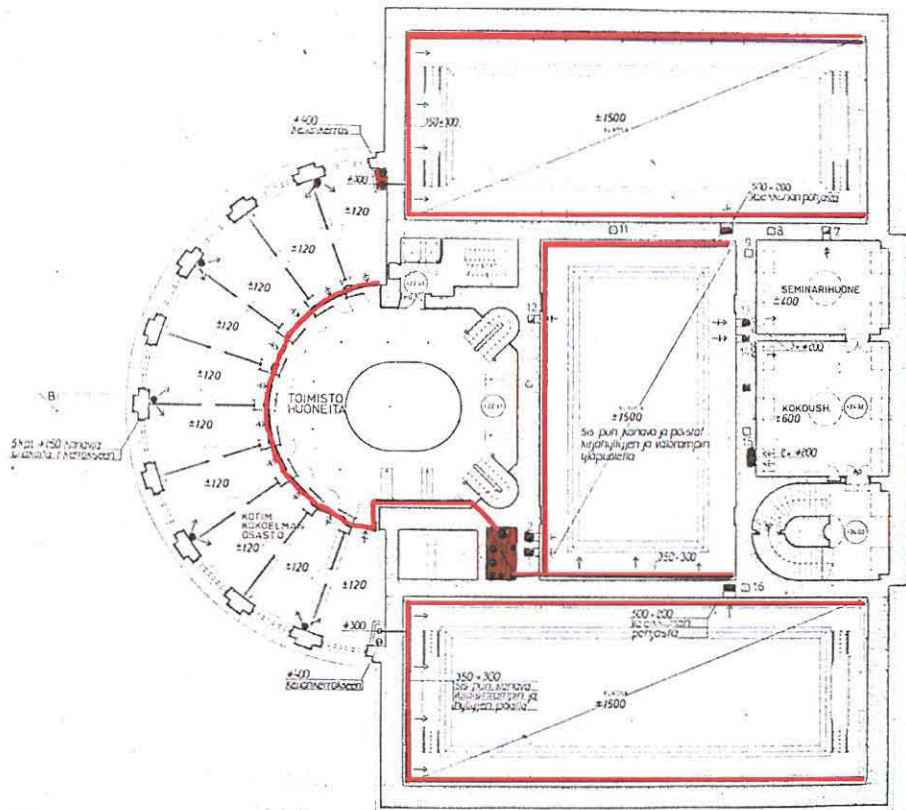
Ilmanvaihdon toteuttaminen rakennukseen edellytti merkittävää rakennustyötä. Tiilimuureihin jouduttiin tekemään lävistyksiä (timanttiporaus), seiniin purkuja ja uudelleenmuurauksia. Putkistolle pyrittiin hakemaan mahdollisimman näkymättömät reitit, mutta ensimmäinen toteutus poikkesi selvästi rakennussuojelluisista tavoitteista. Rakennuksen tärkein pystyreitti sijoitettiin C-portaan ja kupolisalin väliin jäävään kookkaaseen pystykuiluun, Engelin aikaiseen pieneen porraskuiluun.^{142A} Tähän kuiluun sijoitettiin mm. kupolisalin tulo- ja poistoilma, Rotundan tuloilma sekä kellarin poistoilmakanavat. Etelä- ja pohjoissalien ilmanvaihto järjestettiin Rotundan puolelta, kapean, säteen suuntaisen IV-kuilun avulla. Suuriin saleihin pystyreitit piilotettiin kiinteisiin kirjahyllyihin, pääte-elimet ovat näkyvissä ja näillä alueilla entiset hyllytilat korvattiin peitelevyillä. Rotundan tuloilman reitit kuljetettiin ullakolta alaspäin ikkunaväleihin sijoitetuilla pystykanavilla. Tässä yhteydessä purettiin Nyströmin ulkoseinillä sijainneet kirjahyllyt ja ikkunoiden äärelle sijoitettiin uusia lukupaikkoja.

Ilmanvaihdon osalta Museovirasto joutui kesällä 1978 toteamaan, että viranomaisia ei ollut riittävästi kuultu toteutusvaiheessa, kun kanavien asennuksen jälkeen niiden muokkaamista ja piilottamista jouduttiin tutkimaan.

Koko peruskorjauksen vaikeimpia tehtäviä oli ilmanvaihdon ratkaiseminen komeita tiloja turmelematta. Suurien salien ilmanvaihdon pääreitit sijoitettiin kirjahyllyihin. Vaakavedot asennettiin kirjahyllyjen päälle, otasalauksen ja valaisinrampin taakse, jokseenkin näkymättömiin. Ilmanvaihtosäleikköjä sijoitettiin salien nurkkiin siten, että asennustilat peitettiin mahonkiviilutetulla lastulevyllä ja IV-säleiköt ovat paljaana kirjahyllypinnassa. Kuva 2011

"Kun on kysymyksessä yliopiston kirjaston kaltainen maamme rakennustaiteellisten arvokkaiden kärkeen kuuluva kohde, olisi vanhojen interiöörien asettamat esteettiset vaatimukset pitänyt ottaa lähtökohdaksi suunniteltaessa ilmanvaihdon tulo- ja poistokanavistoja sekä valittaessa niiden materiaaleja. Taloudellisuus ei voi olla ensisijainen peruskorjauksen toteuttamista säätelevä tekijä. Esimerkiksi taloudellisesti edullisen kierrekanavan käyttämisestä aiheutuneita ulkonäöllisiä haittoja joudutaan nyt korjaamaan kustannuksia nostavilla peiterakennelmilla, jotka puolestaan aiheuttavat muutoksia sisätiloissa."¹⁴³ Ilmeisesti myös arkkitehti oli joutunut tilaajan vaatimuksesta tyytymään itseään vähemmän tyydyttävään ratkaisuun kustannussyistä. 24.8.1978 päivytyssä muistiossa todetaan, että putkien kulkua ei ollut riittävästi suunniteltu vaan detaljisuunnittelu oli jätetty urakoitsijan tehtäväksi.¹⁴⁴ Högström toteaa, että lopullinen ratkaisu tuskin jäi alkuperäistä suunnitelmaa edullisemmaksi, kun asennuksia jouduttiin jälkepäin korjaamaan.¹⁴⁵ Suurten salien lopullinen IV-reititys suunniteltiin arkkitehtitoimistossa. Hanssonin muistiossa 4.8.1978 todetaan seuraavaa: "Suurten salien hyllyjen yläpuoliset putket näkyvät liikaa ja mutkittelevat ylös-alas n. 10 cm. Putket oikaistava. Hyllyjen yläpuolella näkyvät putket voitaneen peittää helpoimmin nostamalla hyllyjen valaisinrampiasennukset n. 10 cm korkeammalle kuin nykyisin. Luettelosalin ylempään parven ilmanvaihtoputkien "solmu" tulee liikaa ulos seinästä. Putket on "puristettava", vaikka litistämällä hyllyrakenteen etupinnan sisäpuolelle ja sivusalin oviaukon keskilinjasta pois."¹⁴⁶

IV-kanavien väreistä löytyy 5.7.1978 päivätty asiakirja, jossa sävyt on sovitettu salikohtaisesti, oletettavasti häipymään mahdollisuuksien mukaan kalusteiden sävyihin. Rotundassa putkistojen sävy muistuttaa vaaleampaa mahonkista sävyä (Monicolor 882), suurissa saleissa tummaa mahonkia (Monicolor 821) ja seiniin tulevat venttiilit tuli maalata harmaalla taitetulla valkoisella, oletettavasti seinien väriin (Monicolor 791.5, noin 1500-N). Tammikuussa 1979 seinien yleisväriksi oli tosin valikoitumassa hiukan lämpimämpi ja vaaleampi sävy (Monicolor 781.5, noin 0804-Y10R tai 0907-G90Y).

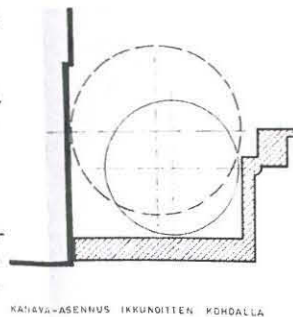
Ilmanvaihtokonehuoneet sijoitettiin ullakolle kupolin pohjoispuolelle, entisen lämmitysjärjestelmän paisunta-astian paikalle. Päärakennuksen länsiseinän pohjoiseen reunaan, attikan korkeudelle sijoitettiin iso säleikkö ilman sisäänottoa varten. Suunnitelmissa 1977 esitettiin lisäksi kahta ilmanvaihtokonehuonetta kellaritiloihin. Ilmanvaihtotöiden valmistuttua 1979, Leo Maaskola laati vielä muistion, jossa tuotiin esille, että vaikka ilmanvaihtokoneeseen on lisätty kostutuksen mahdollisuus, on erityisen tärkeää, että varsinkaan talvikaudella suhteellista kosteutta ei nosteta yli 30%. Talvikaudella sisäilman runsas kosteus imeytyisi myös rakenteisiin ja suurella todennäköisyydellä aiheuttaisi kosteusvaurioita rakenteisiin.¹⁴⁷

Ilmanvaihtosuunnitelma, johon arkkitehti Erkki Mäkiö on poiminut punakynällä esiin ilmanvaihdon keskeiset vaakavedot.
Kuva: Erkki Mäkiö

Vasemmalla kanavien asennustyön aikainen kuva, jossa näkyy kaapin yläpuolisen otsalaudan rakenne ja korkeus.

Kuva: HAN (pinnakkainen).

Oikealla kaavio IV-putkien asennuksesta ARK 236-188. Piirustuksessa teksti: "Ikkunoitten kohdalle tehdään uudet kotelot noudattaen tarkasti vanhan hyllyn yläosan rakennetta ja puulaajeja (myös mahongin väri ja viilun syysuunta huomioitava)". Orig. HYTO

Paloturvallisuuden parantaminen

Palo- ja henkilöturvallisuuden parantaminen oli yksi koko hankkeen johtoteemoista. Paloturvallisuutta parannettiin lukuisin eri keinoin. Palohälytysjärjestelmä uusittiin siten, että se perustuu savuilmaisimiin aiempien lämpöilmaisimien sijaan.

Kirjasto palo-osastoitiin siten, että porrashuoneet A (Engel), B (Ervi) ja C (Nyström) osastoitiin omiksi paloalueiksi, samoin Rotunda, kukin suurista saleista sekä tornin eri kerrokset omikseen. Kellari muodosti lisäksi oman paloalueen. Paloalueiden muodostamiseksi jouduttiin tekemään varsin suuri määrä erilaisia, tiloihin sovitettuja uusia palo-ovia. Työtä varten laaditussa palo-ovi inventoinnissa oli numeroitu 36 erilaista ovityyppiä.¹⁴⁸ Esimerkiksi suurien salien välisten kapeiden kaaripääteisten aukkojen ovet lehtereillä suunniteltiin tehtäväksi siten, että vanhemmat peltiovet käytettiin uusien paksujen palo-ovien näkyvänä pintana. Perustasolla kupolisalini oviin lisättiin uudet palo-ovet, joissa on mahdollisesti myös hyödynnetty vanhempia peltiovia.¹⁴⁹ Salien väliset alkuperäiset, keskiakselissa olevat oviaukot, jotka oletettavasti 1879 – 81 peruskorjauksessa oli peitetty vain kiintein kirjahyllyin, muurattiin tässä yhteydessä umpeen puolen kiven kahi-tiilimuurauksella.

Rotundan suuren tilan poistumistiet saatiin normien mukaiseksi, kun valoaukon kaiteita korotettiin 83 cm:stä 100 cm:iin. B-portaasta järjestettiin käynti ulos kellarikerroksen kautta ja lisäksi Rotundaan edellytettiin toteutettavan toinen poistumistie. Rotundan lasikattoon, keskimmäisiin ruutuihin lisättiin savunpoistoluukut.

Muu talotekniikka

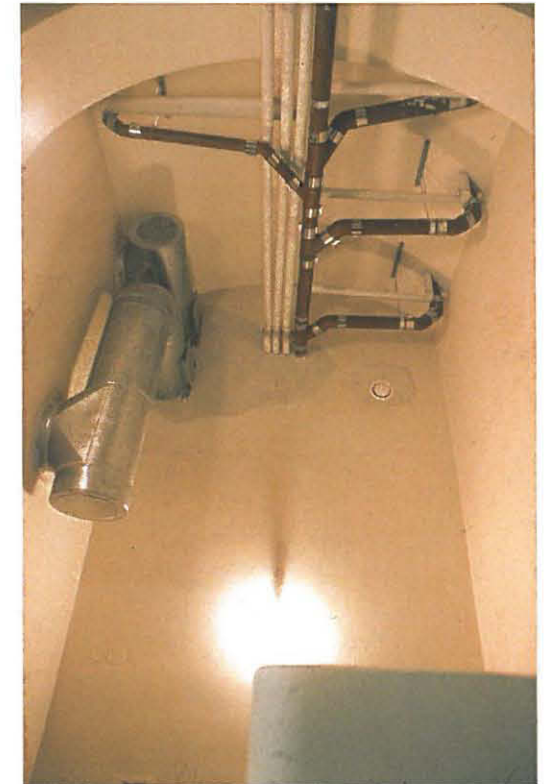
Lämmitystekniikka oli päivitetty Ervin toimesta noin 20 vuotta aikaisemmin, eikä järjestelmää ryhdytty muuttamaan. Huonetilamuutosten osalta järjestelmää täydennettiin ja vanhimpia putkia uusittiin koestuksen perusteella, tarpeen mukaan.¹⁵⁰ Vesijohtojen ja viemäriputkien osalta noudatettiin samaa minimiuusimisen periaatetta.

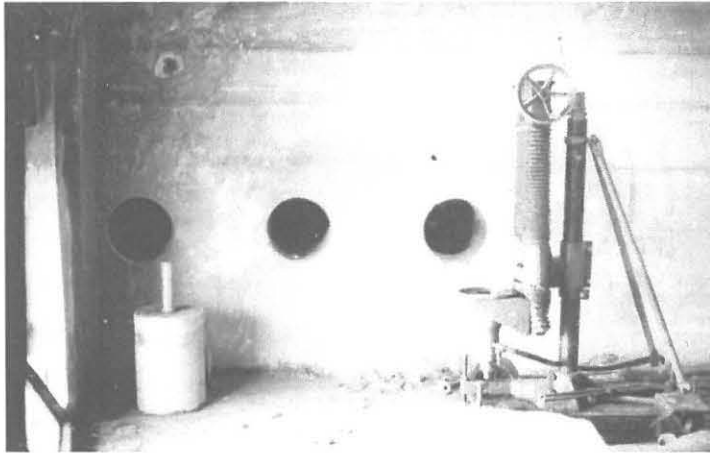
Kesän ja syksyn 1978 aikana ilmastointijärjestelmän lisäksi suuriin saleihin ja Rotundaan asennettiin uusi sähköpääkeskus, tärkeimmät sähköreitit ja palohälytysjärjestelmä uusittiin.¹⁵¹

Yllä kupolisalini keskilehterin vanha keskiakselini oviaukko, joka Hanssonin vaiheessa muurattiin umpeen kahitiileillä. Kattopaneloinnissa esiintyy siis oletettavasti 1880-esillä ollut yksivärinen väriyty. 2011

C-portaan yläpuolelle toteutetut WC-tilat näkyivät alapuolelle näin helppoina asennuksina. Päätiloista sivuunjäävillä alueilla tekniikan toimivuus ja asennuksen helpuus ohittivat kaiken esteettisen arvioinnin. Viemärit on sittemmin sijoitettu näkymättömiin, viimeistään 1990-luvun lopun muutostöiden yhteydessä. Kuva noin 1980, Erkki Mäkiö.

Työmaa-aikaisia kuvia rakenteiden purkutöistä. Timanttiporaus oli Suomessa 1970-80- lukujen taitteessa vielä varsin uusi työtapaa. Timanttiporattuja rakennelävistyksiä jätekasassa.

Alla: Kupolisissa IV-kanavien sijoitus edellytti myös vähäistä pilastereiden piikkausta.

Kuvat: HAN

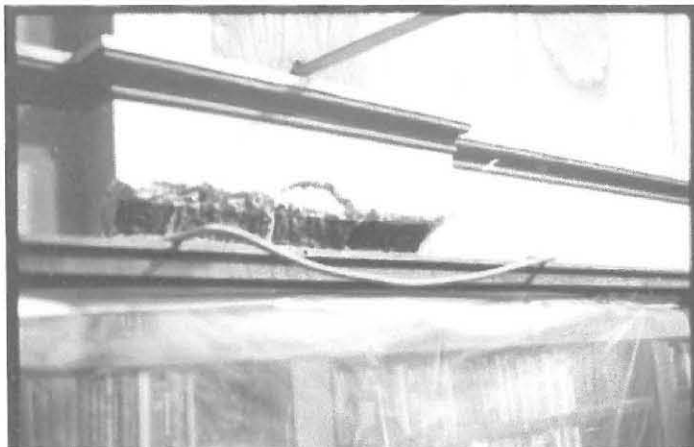
Rakenteelliset ja materiaaliset ratkaisut

Kirjistorakennukseen ei tässä yhteydessä tehty suuria rakenteellisia muutoksia ja tehdyt muutokset ja lisäykset piiloutuvat pintarakenteiden tai -käsittelyjen alle. Nykytilassa tämä Hanssonin vaihe näkyy lähinnä kalusteina ja valaisimina. Rotundan osalta Hanssonin vaihe on jokseenkin kokonaan siivottu pois viimeisimmän muutostyön aikana. Hanssonin vaiheesta on jäänyt jäljelle IV-kanavat sekä valoaukon kaiteiden herkkä korotus.

Teknisten järjestelmien sijoittaminen aiheutti jonkin verran roilouksia ja lävistyksiä. Ilmanvaihdon pyöreät kierresaumakanavat lävistivät vanhat, paksutkin muurit ”helposti” uuden työtavan, timanttiporauksen, tultua Suomessa käyttöön 1970-luvun lopulla. Työn suoritti Suomen Timanttileikkaus Oy. Erillinen vanhaan rakenteeseen puuttuva toimenpide oli tilan 304, nykyisen kirjastonhoitajan sihteerin huoneen ja kupolisalin välisen oviaukon muokkaaminen. Pienet väliseinämuutokset, oviaukkojen umpeen muuraukset ym. pienet työt toteutettiin kalkkihiekkatiilillä, tyypillisesti 1/4-kiven muurauksella, paloalueen rajoilla 1/2-kiven muurauksella.^{147B} Keveisiin väliseiniin käytettiin myös puurakenteista kipsilevyseinää.

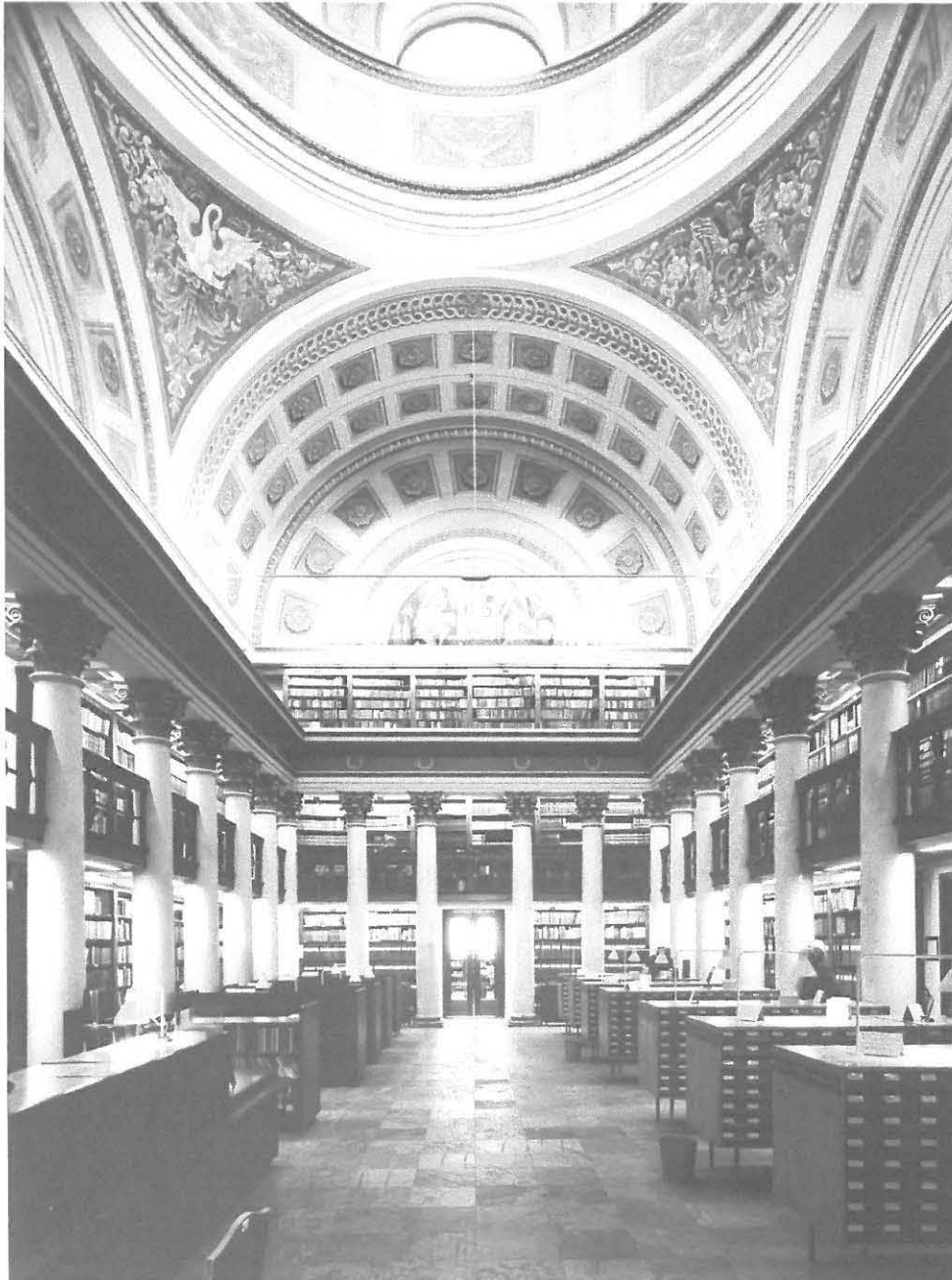
Aikakauden materiaalipaletti on tunnistettavissa nimenomaan aputiloissa: Pukkilan 15 x 15 cm laatat saniteettitilojen seinissä, Pukkilan Natura 6-kulmainen sintrattu lattiaalatta keittiön lattiasa, aputilojen lattioissa Finnplano-muovimatto jne. Päätiloissa materiaalit pyrkivät vastaamaan aiempien ja alkuperäisten materiaalien palettiin: pääsalien lattioissa linoleum, muutamin paikoin maalattu puu tai vanhan pinnan kunnostus. Rotundassa lattia materiaaliksi valittiin moderni materiaali, Finnflex-muovimattolaatta.

Hanssonin vaiheen maalaustyöselitystä ei tässä yhteydessä ole tullut esille, mutta muista asiakirjoista on poimittavissa huomioita pintakäsittelyperiaatteista. Suurien salien lehterien alakatot uudelleenmaalattiin aiempien sävyjen mukaisesti. Kipsimarmoripylväiden kapiteelit on määriteltä vain puhdistettaviksi liasta ja pölystä, ei maalattaviksi.^{147C} Maalaustyönkin periaatteet ovat siis olleet huomattavan harkitsevat - kaikkia pintoja ei huoltomaalattu. Maalaustyön lopulliset ratkaisut näkyvät päärakennuksen pinnoissa tänä päivänä ja käytetyt maaliaineet ovat oletettavasti olleet latekseja ja alkydiöljymaaleja.

Kupolisali noin vuonna 1986. Kuva HAN

Kupolisali pohjoiseen Hanssonin vaiheen muutosten jälkeen. Kortistokaapit ovat saaneet uudet valaisimet ja läntiselle laidalle on sijoitettu tutkijapaikkoja mikrofilmlukulaitteiden. Kuva Hakli/HYM

8.3. Muutokset sisätiloissa

Suuret salit

Kupolisalissa keskilattian kalustusta järjesteltiin uudelleen. Ervin kortistokaapeista osa poistettiin ja näiden sisältö sijoitettiin kiinteisiin seinähyllyihin. Näin saatiin tilaa uusille mikrofilmlukupaikoille ja työpisteille. Kirjahyllyjen uusia valaistusratkaisuja tutkittiin, mutta niiden osalta pitäydettiin Ervin tekemissä ratkaisuissa. Suurien salien yleisvalaistusta kohennettiin lopulta vain uusimalla putkivalaisimella. Ilmanvaihtokanavien asennuksesta todettiin: *”Keskisalissa joudutaan putkien liittymiskohtaa tarkistamaan, koska putket tällä hetkellä näkyvät liikaa. Kaikissa suurissa saleissa peitetään lisäksi kolmannen kerroksen hyllyihin asetetut vaakasuorat putket.”*¹⁵²

Vuosien 1976-79 aikana tehtiin vanhojen kirjahyllyjen kunnostustyö, joka toteutettiin yliopiston puusepäntöhuoneessa. Vuosikertomuksessa todettiin, että vanhat hyllyt oikaistaan, rikkoutuneet etulistat korjataan ja hyllyt tuetaan. Kirjahyllyissä on nykyään punertavan violetin sävyiset, eloksoidusta alumiinista tehdyt tukirakenteet, joiden ikä ei ole käynyt ilmi asiakirjoista.

Keväällä 1979 tehtiin salien peruspintojen kunnostustyö. Ikkunat kunnostettiin, seinäpinnat ja kattojen alapinnat maalattiin ja lehtereiden lattiat uusittiin. Lehterien lattiapintojen materiaaliksi esitettiin erilaisia vaihtoehtoja.¹⁵³ Arkkitehti Hansson ja akustiikkakonsultti Alpo Halme suosittelivat lautalattioiden esille ottamista ja käytävämattojen käyttämistä vaimennukseksi. Lehterien lattiapinnat peitettiin kuitenkin neulahuopamatolla, joka vertailussa todettiin akustisesti hyväksi ratkaisuksi, mutta arkkitehtonisesti epäsovivaksi. Päätysalien keski- ja ylälehterien ikkunasyvennyksiin tehtiin rauhallisia lukupaikkoja ja ylälehterien umpikaiteen päälle suunniteltiin kapea laskutaso kirjojen selailua varten. Eteläsalissa uusittiin lattia. Kattomaalauksia ei kunnostettu kattavasti, mutta pohjoissalissa jouduttiin entistämään huomattava osa kattomaalauksista vesivuotojen takia.

Pohjoisalin itäpäädyn lunettia kehystävä koristemaalaus toteutettiin kokonaan uudestaan laajan vesivaurion takia.
Kuvat KKVA

Päärakennuksen porrashuone

Porrashuoneen valaistukseen kaivattiin aiempaa enemmän valoa, joten Ervin rauhallista valoa tarjoavat peltipintaiset valaisimet poistettiin. Rakennuttajan toimesta valittiin seinään kiinnittyvä linssimäinen valaisin, joka kuitenkin todettiin portaaseen huonosti sopivaksi. Museoviraston arkkitehti Mäkiö ja arkkitehti Hansson valitsivat portaaseen lopulta varrellisen seinäkiinnitteisen pallovalaisimen.^{153B} Linssimäiset, tiettävästi Ornon valmistamat valaisimet sijoitettiin mm. porrashuoneesta kellariin johtavaan käytävään. Porrashuoneen palo-osastoinnin seurauksena kaikki porrashuoneen ovet muutettiin uusiksi palo-oviksi, pääsääntöisesti rokokoo-oven mallin mukaisiksi, B30-paloluokan täyttäviksi oviksi. Porrashuoneen pinnat huoltomaalattiin aiemman väriasun mukaisesti. Kolmannessa kerroksessa Monrepos saliin johtavat kaksi uudempaa kivistä askelmaa ovat tiettävästi peräisin tästä Hanssonin vaiheesta.

Monrepos-huoneisiin johtavan oviaukon ulompi ovi korvattiin uudella palo-osastoivalla lves-ovella. Tasoero porrashuoneen ja Monrepos-salin välillä johtunee 1880- luvulla välipohja rakenteen päälle lisätyistä vetotangoista.

Porrashuoneen nykyinen käsijohde on Hanssonin toimiston suunnittelema, aiemmista vaiheista ei ole tietoa.

Päärakennuksen vanhan porrashuoneen seinäkiinnitteinen pallovalaisin on arkkitehti Erkki Mäkiön suunnittelema, alunperin Valtioneuvoston linnaa varten.

Kellarikahvila (RK 144)

Vuoteen 1976 mennessä valkoinen holvi oli tupakansavusta muuttunut tummaksi ja nahkaistui- met patinoituneiksi. Kellarikahvilan toiminta oli kirjastolle tärkeää ja sen haluttiin toimivan myös jatkossa. Pieneen keittiökomeroon ei voitu mahdollistaa normien mukaista keittiötoimintaa, joten arkkitehtitoimistoa pyydettiin tutkimaan automaattitoimisen kahvilan ratkaisuja. Ilmeisesti auto- maattivaihtoehto ei ollut tyydyttävä, sillä peruskorjauksen yhteydessä kellarikahvila kunnostet- tiin perusteellisesti ja sitä laajennettiin kaksinkertaiseksi, entisen vahtimestarin asunnon tiloihin. Asuinhuoneet poistui- vat siis kirjastorakennuksesta kokonaan ja kahvilalle saatiin asiallinen keit- tiötila. Kahvilan laajennus kalustettiin Ervin toimiston suunnittelemissa huonekaluilla. Esimerkiksi penkkien verhoilukangasta varten haettiin alkuperäisen kaltaista, raitakuosista villakangasta.

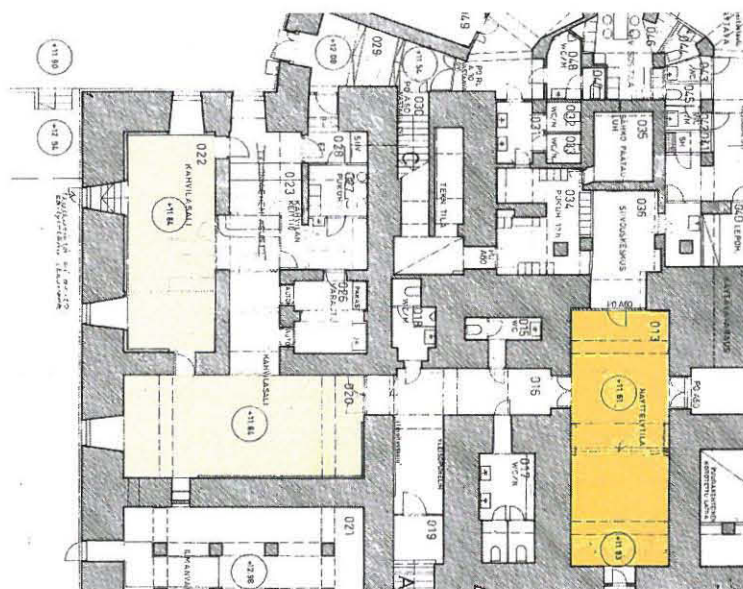
Kellarin näyttelytila, nk. Agricola-huone (RK 138)

Kellarin näyttelytilaan toteutettiin Hanssonin suunnitelmien mukaiset näyttelyvitriinit. Lattiaan tuli paksu kookos-kuituinen matto. Matalaan huoneeseen valittu epäsuora valaistus teki tilasta miellyttävän. Keskellä kellarin sokkeloita sijainnut näyttelytila liittyi kahvilan eteis- ja käytävätiloihin luontevasti. Kahvilla ja näyttelyssä saattoi piipahtaa ilman vaatteiden ja laukujen luovut- tamista.

Kahvila marraskuussa 1976, ennen Hanssonin suunnittelemaa laajennusta. KKV

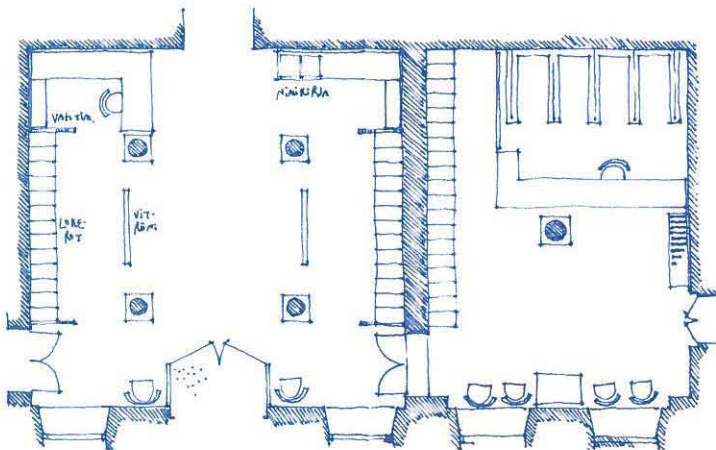
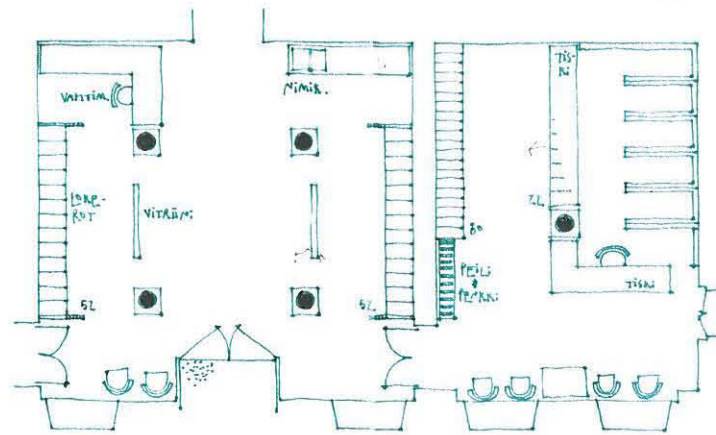
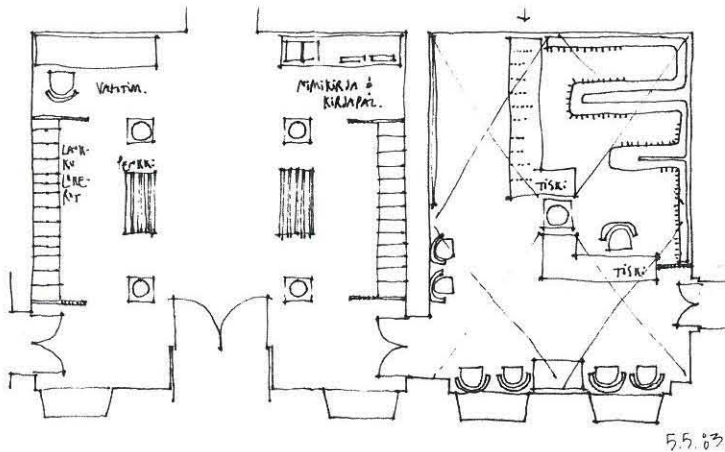
Keskelle kellarin sijoitettu pieni näyttelytila, nk. Agricola huone oli kammiomainen, syventymi-

Hanssonin päivitetty pohjapiirustus 2.4.1979. Laajennetun kahvilatilan ajateltiin avautuvan kesäkaudella eteläiselle terassitasolle avaamalla yksi ikkunoista oveksi. Suunnitelmaa ei kuiten-
Orig. TILA

Hansson teki lukemattoman määrän erilaisia tutkimuksia eteishuoneiden järjestelystä. Tehokkuuden tarve on ollut työtä ohjaamassa, mutta erityisesti värinaisen eteishuoneen tunnelmaa on tutkittu tarkasti.

Eteishuoneet

Eteishuoneiden merkitys uudessa käyttötavassa korostui. Käyttäjien tuli jättää kaikki laukut ja takit lokeroihin tai vartioituun naulakkoon, joten eteistiloihin tarvittiin sekä säilytyslokeroita että henkilökunnan työpisteitä. Pääeteistilaan sijoitettiin lokeroita, entinen näyttelyhuoneena toiminut pienempi tila muutettiin vaatesäilytystilaksi. Kalustus ja valaistus uusittiin kokonaan. Ervin keveä teräslasirakenteinen tuulikaappi uusittiin Hanssonin meesinkipielisellä tuulikaapilla. Eteishuoneen ja vaatesäilytyksen muutostyöt tehtiin vasta vuoden 1985 aikana.

Tyylillisesti eteishuoneiden tunnelma säädettiin tilan vanhimpien elementtien, ovien ja pylväiden, mukaiseksi ja myös uusien kalusteiden muodonanto seurasi tätä ajatusta. Eteistilan ja porrashuoneen välinen palo-ovi noudattaa vanhaa mallia. Pylväiden väliin sijoitetut penkit edustavat poikkeuksellisen vahvaa muodonantoa ja kuten muukin eteisen kalustus, toteutettiin Hanssonin toimiston suunnitelmien mukaisesti. Kalustesuunnitelmassa Hansson määritteli eteiskalusteiden näkyvien pintojen puulajiksi mahonkia muistuttavan afrikkalaisen kovapuulajin, "makore- mahongin". Toteutuksessa asiakirjoissa puulajiksi todetaan yksinkertaisesti mahonki. Ervin epäsuora valaistus korvattiin restaurointikohteiden yleisratkaisulla: pallovalaisimella. Valaisimen hoikilla vajereilla varmistettu ripustus oli Hanssonin toimiston oma lisä.

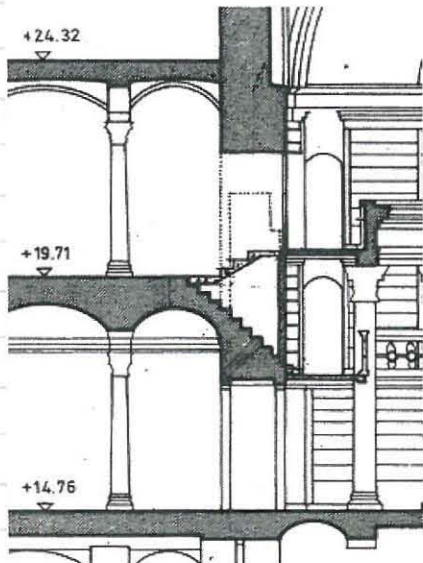
Peruspintojen osalta valinnat olivat pitkälti arkkitehti Hanssonin sekä Museoviraston edustajien välisten keskustelujen myötä syntyneitä ratkaisuja. Eteishuoneen lattiapinta kunnostettiin, vaatehuoneessa otettiin esiin vanha puulattia Museoviraston toivomuksesta.¹⁵⁴ Vuonna 1985 eteistiloista tehtiin myös väritutkimus valistuneiden ja tietoisten ratkaisujen pohjaksi (Ancelo 28.3.1985). Väritutkimuksen tuloksia ja rakennuksen tunnettua historiaa tulkiten on nyt oletettavissa, että holvattu kattopinta ja pylväät ovat peräisin Sjöströmin uusrenessanssihenkeisestä vaiheesta 1879 - 81. Kattopintaan jätetty polykromiaa edustava väriesiinotto olisi aikakaudelle ominaista. Hanssonin tekemässä ratkaisussa seinien sävyn esikuvaksi on valittu 1840-luvulle ajoittuva väripinta, kattoon on valittu hyvin vaalea pinta. Kattolista sekä pylvään ja kapiteelin "väärään aikakauteen sijoittuva muodonanto" on pehmennetty antamalla niille väistyvä ja harmoninen sävy, jolla ei väritutkimuksen perusteella tunnu olevan historiallista esikuvaa.

Eteistilan toteutuksen voi nähdä hyvänä esimerkkinä "hanssonilaisesta" tunnelman luomisesta. Hanssonin tilaan tuomat uudet elementit, kuten pallovalaisimet, antikisoivat penkit ja kivikantiset lokerikot luovat "eriläiseen" ratkaisuun verrattuna runsaan määrän yksityiskohtia, muotoja ja värejä. Suunnittelun tavoitteet ovat ymmärrettävissä – eteistilaan on pyritty hakemaan kirjatorakennuksen hengen mukaisia sävyjä ja muotoja, harmonista tasapainoa Ervin kontrastisen käsittelyn sijaan.

Kirjastonhoitajan ja sihteerin huone (=”ylikirjastonhoitajan etuhuone”)

Ylikirjastonhoitajan huone kunnostettiin aivan peruskorjauksen ensimmäisinä toimenpiteinä. Joulukuussa 1976 laaditun muistiinpanon mukaan lattiaan laitettiin tammiparketti, vanhat jalkalastat käytettiin uudestaan. Katto maalattiin maalarinvalkoiseksi. Ervin kirjajhylykkonaisuudet säilytettiin pääosin paikallaan, osin niitä muokattiin ja siirrettiin. Neuvotteluryhmäksi valittiin ”kellarista löytynyt” vanha pöytä, tuoleiksi entisiä konsistorin tuoleja.¹⁵⁵

Viereisessä huoneessa, nk. käsikirjoitushuoneessa, oli vuonna 1970 tehty kunnostustöitä. Vuonna 1974 huone siirtyi ylikirjastonhoitajan sihteerin sekä kirjanpitäjän huoneeksi ja vuodesta 1976 tiedotusyksikön ja sihteerin huoneeksi. Tämän huoneen ja kupolisalin välillä oli vanha kulkuyhteys keskilehterille.¹⁵⁶ Hanssonin suunnitelmien mukaan kulkuyhteys siirrettiin nousemaan ylälehterille. Tasoero alaspäin oli aiemmin noin kymmenen askelmaa, uudessa yhteydessä ylälehterille tasoeroa oli kolme askelmaa. Ensimmäisen kerroksen näyttelyhuoneessa sijainnut entisten kirjastonhoitajien muotokuvagalleria siirrettiin ylikirjastonhoitajan ja sihteerin huoneisiin.

Hanssonin eteishuoneen suunnittelussa on selvästi haettu aikaisempien vaiheiden tunnelmaa, mutta varhaisempien vaiheiden väriäsuja ei ole palautettu. Ancelo teki tilaan useampia väriesiinoja, joista kattopinnan polykromaattinen alue ja seinän alaosan esiinotto on jätetty näkyviin. Näissä on oletettavasti esillä Sjöströmin 1880-81 kerrostuma esillä.

Nykyisessä sihteerin huoneessa tehtiin kunnostustöitä hiukan ennen Hanssonin peruskorjausta vuonna 1970. Pylväät ovat selvästi tummemmat kuin Hanssonin jäljiltä. KKVA

2011

Monrepos – salit (R514 ja R515)

Vuonna 1915 vapaaherra Paul Nicolaij luovutti Monrepos´n sukukartanon kirjaston 8000 niteen kokoelman yliopiston kirjastolle ”ikuisena talletuksena”, sittemmin neiti Marie Nicolaji vahvisti sen myöntämällä kirjastolle täyden omistusoikeuden. Monrepos-kokoelma oli vuosien mittaan siirtynyt muutamaa otteeseen paikasta toiseen asianmukaisten tilojen puutteessa. Vuosien 1980 -82 aikana nk. tornin (siis päärakennuksen keskirisaliitin 3. krs.) kaksi holvattua huonetilaa sisustettiin Monrepos-kokoelmaa varten. Kirjoille tehtiin erikoismitoitettut lasiovelliset, mahonkipintaiset kirjakaapit Hanssonin toimiston suunnitelmien mukaan. Hyllylevyissä käytettiin myös punapyökkiä. Suurempi huonetila sisustettiin pieneksi luentosaliksi, tuoliksi valittiin vakiotuoli R-291 B Royal, toimittaja RaMoCa Ky. Suuremman huoneen kaapistoon varustettiin tilat myös diaprojektorin varten.

Työselityksessä joulukuulta 1977 todetaan: ”Vanhat alalait levyrakenteineen puretaan, uudet tehdään teräsrunkoisina erikoispiirustuksen mukaan. Ulkoikkunat kunnostetaan vedenpitäviksi.” Kattoikkunoita kehystävät valaisimet ovat siis oletettavasti myös Hanssonin kädenjälkeä, vaikkakin asennustapa on samanlainen kuin Ervin Rotundan valoaukkoa kiertävissä valaisimissa.

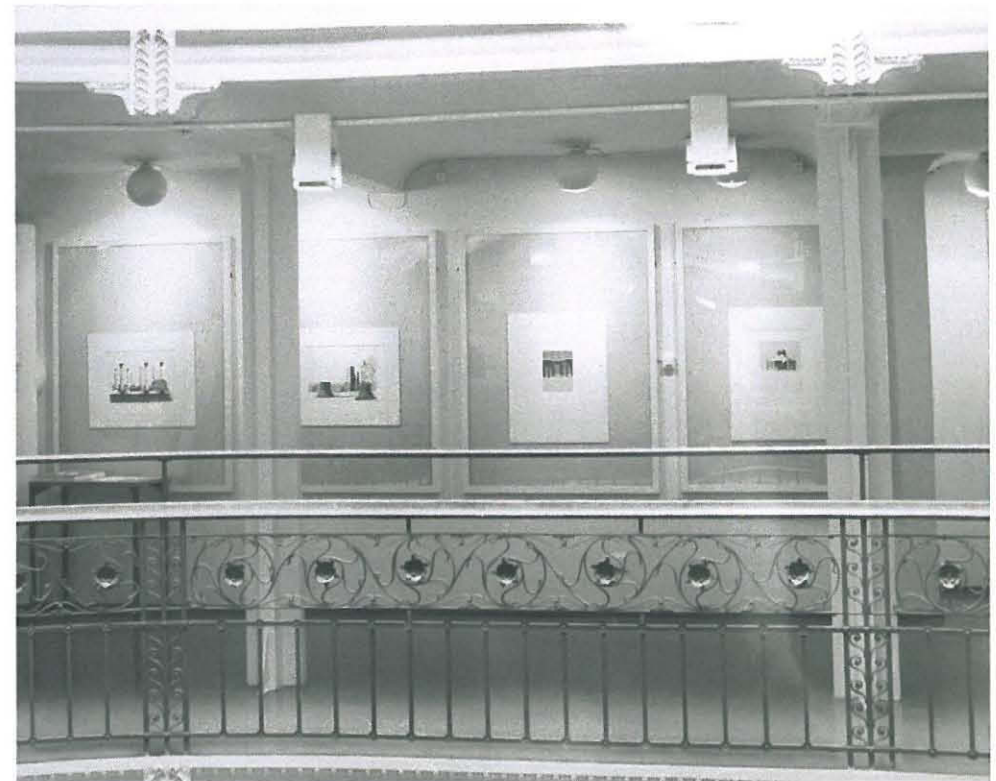
Rotunda

1950-luvulla Rotundan peruserrokseen kalustettu lainauspalvelupiste oli ensimmäinen askel vanhan kirjavaraston avaamisessa. Nyt haluttiin koko Rotunda avata yleisön käyttöön. Rotundan kerrokset 3, 5 ja 6 avattiin tutkijoille ja ulkolaidalle kirjahyllyjen taakse, sijoitettiin uusia lukupaikkoja. Kerrosten 1, 2 ja 4 työhuonetilat säilyivät henkilökunnan käytössä. Huoneissa laskettiin työskentelevän yhteensä jopa 60 henkeä.¹⁵⁷ Työhuoneiden eteen jäävä kaareva, valokuiluun aukeava käytävävyöhyke avattiin näyttelykäyttöön nimellä Galleria Rotunda.

Kuten todettua, paloturvallisuusvaatimukset olivat yksi peruskorjauksen keskeisiä kysymyksiä. Rotundan osalta alkuperäisarkkitehtuuriin puuttuminen pyrittiin pitämään mahdollisimman herkkänä. Valoaukon kaiteen Hansson ratkaisi yksinkertaisella messinkisellä pyörötangolla, joka kiinnittyy kaiteen sisäpuolelle, selvästi alkuperäistä puista käsijohdetta sisemmäksi. Myös toinen

Vasemmalla noin 1997 otettu kuva ennen Rotundan viimeisintä muutosvaihetta. Hansson säilytti Ervin valaisimet ja työhuoneiden lasiovet. Laiho/LPR

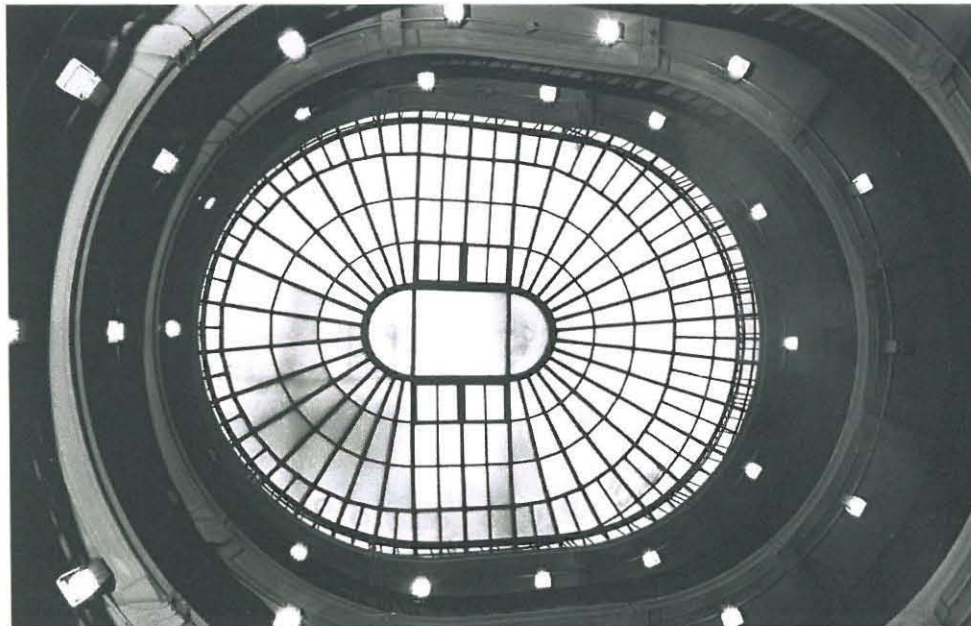
Oikealla kuva Galleria Rotundan näyttelytilasta toisessa kerroksessa noin 1980. Valaistusta täydentää näyttelykäyttöä varten valitut kohdevalaisimet. KKVA

Rotundan ja päärakennukseen väliseen eteläiseen sisänurkkaan sijoitettu terästikas hätäpoistumistienä. Kuva 2011

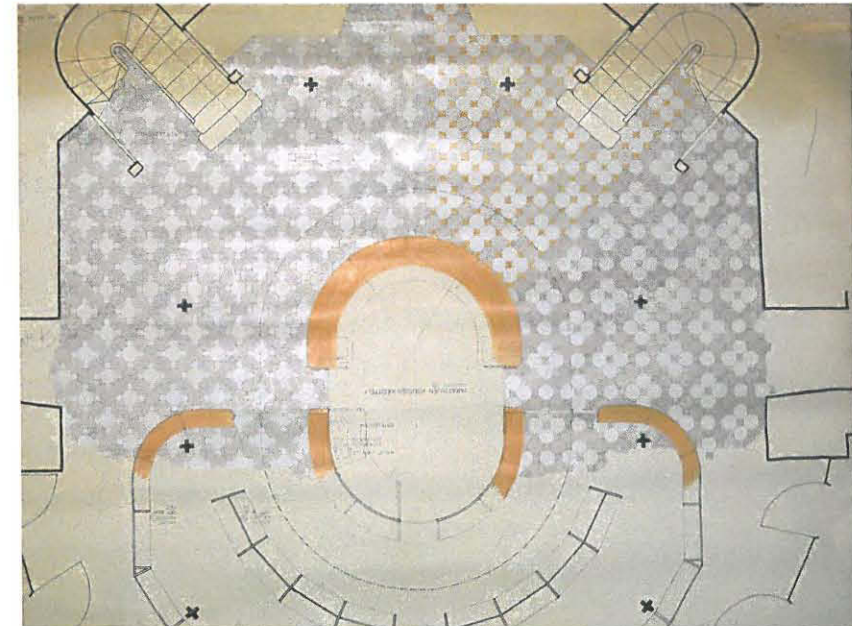
Rotundan valokate kunnostettiin ja keskialueelle sijoitettiin kaksi savunpoistoluukku. 1980-luku, HYM.

poistumistie pyrittiin toteuttamaan siten, että alkuperäisarkkitehtuuri ja uusi rakenne selvästi erottuvat toisistaan. Rotundan ja päärakennuksen väliseen eteläiseen sisänurkkaan ulkopuolisena terästikkaana toteutettu poistumistie edellytti, että jokaiseen kerrokseen tehtiin avattava, vanhaan teräsikkunarakenteeseen liittyvä uusi kehys.

Lainauspisteen kalustus uusittiin kokonaisuudessaan. Rotundasta tehtiin pienoismalli, jonka perusteella tutkittiin uuden kalusteen optimaalista muotoa ja kokoa. Ratkaisuksi tuli valokuilun muotoa seuraava, ovaali, varsin raskas, petsatusta ja lakatusta mahongista toteutettu kiinteä, lähes huonemainen kaluste. Asiakaspalvelupisteiden välillä kalustetta kiersi pieniiruutuinen lasi-messinkirakenteinen seinäke, jolla haluttiin antaa henkilökunnalle akustista rauhaa. Kalusteen pienipiirteinen viimeistely haki yhtymäkohtia Rotundan alkuperäiseen arkkitehtuuriin, kattoikkunan ruutujakoon.¹⁵⁸

Keväällä 1979 toteutetut peruspintojen kunnostukset koskivat erityisesti käyttäjille avattavia tiloja. Työhuoneissa esimerkiksi lattiapintoja ei uusittu, yleisötiloissa lattioihin asennettiin kvartsivinyylilaatat. Katto- ja seinäpinnat maalattiin, asiakirjojen perusteella ilmeisesti varsin yksivärisiksi.

Origin. HAN

Rakennustapaselostuksen mukaan kaikki Rotundan ikkunalasit olisi tässä yhteydessä uusittu alkuperäisen mallin mukaisiksi, mutta 1990-luvulla otetussa valokuvassa Rotundan laseissa on suurta kirjavuutta. Oletettavasti lasit on kattavasti uusittu vasta 1990-luvun lopulla. Ikkunakehykset kunnostettiin ja maalattiin. Kerrosten välisen äänenkulun vähentämiseksi suunniteltiin 1. - 3. kerrosten ikkunoiden avoimien välikarmien sulkemista. Suunnitelmiin kirjattu rakenne koostui 3 mm:n teräslevystä ja 10 mm:m kumimatosta (sulkurakenne on sittemmin purettu). Ikkunoiden kunnostustyön yhteydessä uuden palopoistumistikkaan kohdalle toteutettiin uudet avattavat ikkunapuitteet poistumistietä varten. Rotundan suuri kattoikkuna kunnostettiin ja sisimpään ruutukehään sijoitettiin savunpoistoluukut, jotka erottuvat hiukan paksumpina kehysrakenteina, vailla etsattuja ornamentteja. Ullakolla lasikatteiden väliseen tilaan tehtiin teräsrakenteinen huoltosilta.

Kolmanteen kerrokseen, C-portaan yläpuolelle sisustettiin uudet WC-tilat.¹⁵⁹ B-portaan hissikorit ja koneistot uusittiin, mutta perusratkaisu säilyi muuttumattomana.

Hanssonin toimistossa laadittiin useita suunnitelmia Rotundan ensimmäisen kerroksen lattian kuvioinnista. Viereisen sivun luonnoksessa esiintyy kolme erilaista väritysehdotusta. Laattojen leikkauksesta tehtiin myös työmalli. Lopulta lattia toteutettiin yksivärisenä, neliön mallisista laatoista, asiakirjojen mukaan Finnflex-muovimatosta, sävy 1514.

KKVA

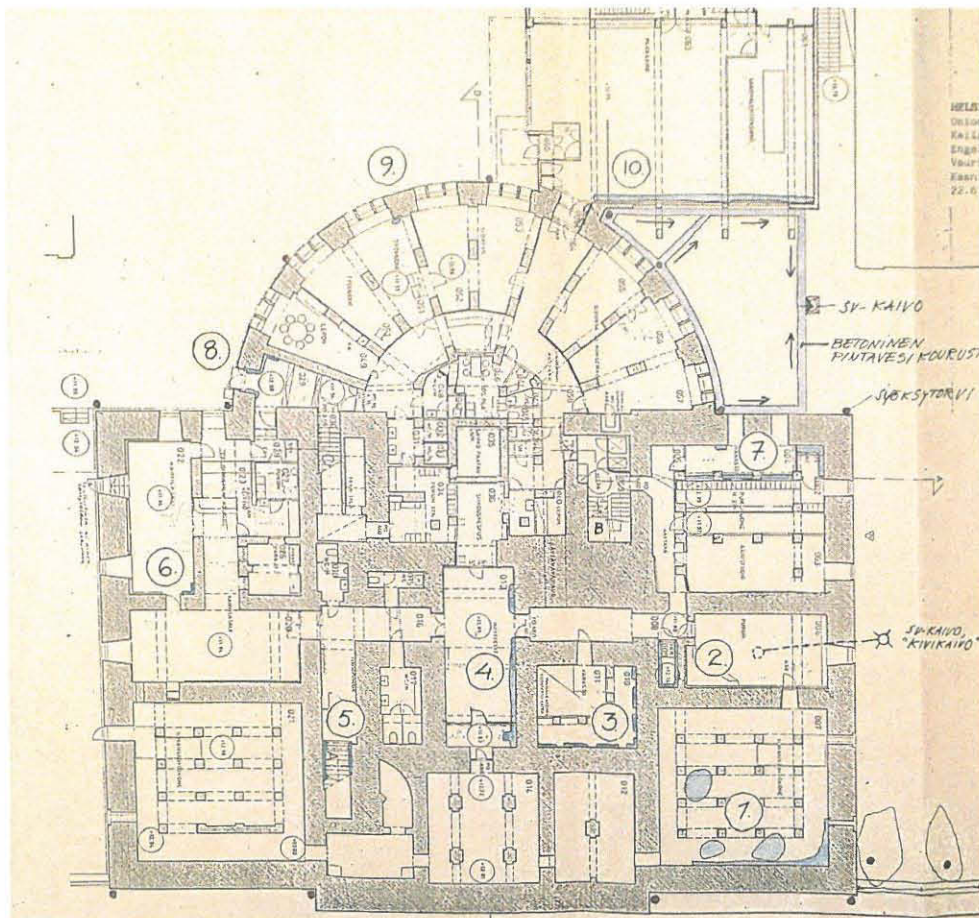

HAN

9. VÄLIVAIHEITA

9.1. Kellaritilojen kosteusongelmien kartoitus

Kellarin kosteusongelmat ovat olleet kirjastolle ominaisia alusta alkaen. Vuonna 1989 kellarien kosteuden syistä pyrittiin muodostamaan kokonaiskuva kirjaston kaikkien kellaritilojen kartoituksella (Kasnio-Härö Arkkitehdit Oy / Merja Härö ja Insinööritoimisto Leo Maaskola Oy / Harry Stenvall). Päärakennuksen ja Rotundan osalta kosteuden syitä löydettiin useita. Unioninkadun varrella, päärakennuksen koillisnurkan matalan kellaritilan kosteuden arveltiin olevan kalliohalkeamien tai puun juurien tekemien reittien myötä valuvia pintavesiä. Saman syyn epäiltiin aiheuttavan myös lähempänä rungon keskikohtaa olevia kosteita alueita. Silloisen kahvilahuoneiston, nykyisen näyttelyhuoneiston alla oli pieni kostea alue, jonka syytä ei tällöin pystytty osoittamaan. Myös päärakennuksen luoteisnurkassa ja Rotundan eteläisen oven ympäristössä havaittiin pintavesien nousevan rakenteeseen huonojen kallistuksien ja puutteellisen vedenohjauksen kautta. Tehdyt toimenpiteet jäivät ilmeisesti suhteellisen vähäisiksi ja oletettavasti odotamaan Rotundan tulevaa muutostyötä.

1989 tehdyn kellarin kosteustutkimuksen kartoitus / Merja Härö.

TILA

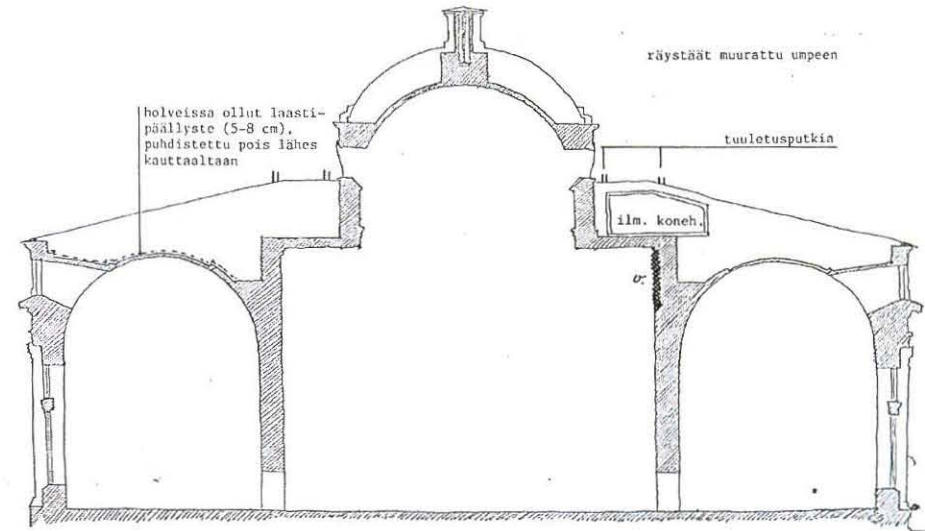
1990-luvulla (tarkka vuosi ei tiedossa) tehty avaus sokkelialueen vieressä kertoo kuinka vesi kerääntyi kirjaston perustuksia vasten. Kuva Mäkiö

9.2. Vesikaton uusiminen ja korjaus 1994-1995

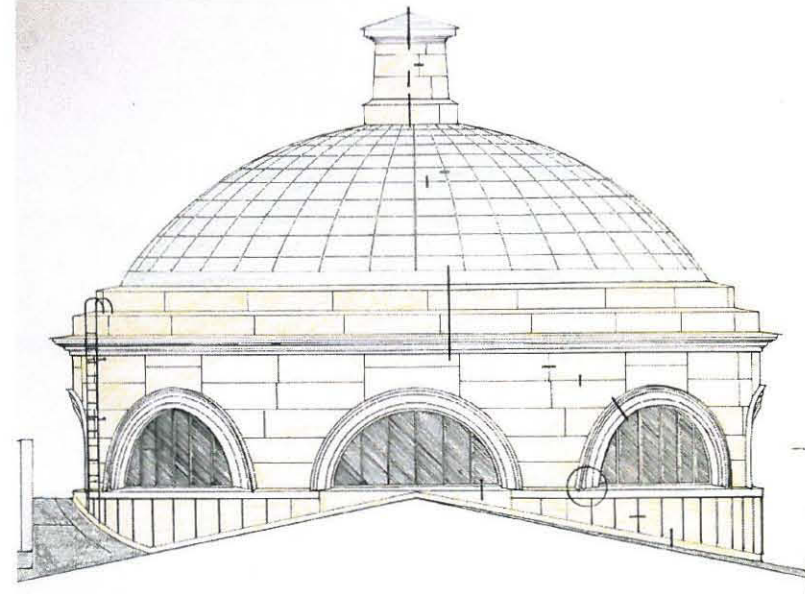
Talven ja kevään 1988 aikana arkkitehti Merja Härö teki kirjaston vesikattojen kuntokartoituksen ja sen perusteella ehdotuksen kattojen kunnostustyöstä. Tutkimusta tehtäessä päärakennuksen katto oli peräisin 1950-luvun korjausvaiheesta, kupolin pellitys taas huomattavasti vanhempaa, oletettavasti vuosien 1879-81 vaiheesta. Rotundan vesikaton ikää ei arvioitu, mutta alkuperäinen "puusementti" - kate oli vaihdettu jo aiemmin.¹⁶⁴

Katon kunnostukseen ryhdyttiin vasta vuonna 1994. Arkkitehtisuunnittelusta vastasi arkkitehti Merja Härö, työselostuksen laati Asiantuntijamestarit Oy/ Tarmo Sipola helmikuussa 1994. Rakennuttajana toimi yliopiston Tekninen osasto, urakoitsijana Kiinteistöteräs Oy / Alf Wahlman. Työn yhteydessä koko rakennuksen kattopellitys uusittiin, lukuun ottamatta kupolin kaarevaa kattopintaa ja profiloitua räystäslistaa. Näin säilyi edelleen pieni osa 1880-luvun pellitystä. Kupolin räystäsalueen pellityksiä on uusittu jossain aiemmassa vaiheessa (1950- tai 1970-luvulla). Kupolin varren pellityksessä noudatettiin vanhan pellityksen arkkijakoa. Merkittävimpänä

Merja Härön 1988 laatima kaavio ullakon ilmanvaihtokonehuoneessa tapahtuneen vuodon aiheuttamasta vauriosta kupolialin pohjoispäättyyn. HYTO

Kupolin värit, suunnitelma 1994 / Merja Härö:
kupolin katto Monicolor V 040 ja V 044 välistä (tarkistetaan mallin jälkeen)
kupolin seinät Monicolor X 011
listat Monicolor F 157

Katon ja kupolin pellitystyön aikana otettuja valokuvia, kesäkausi 1994.

Vasemmalla ylhäällä: Ikkunakehyksen alkuperäinen rapattu profiili on tullut esille vanhan pellin alta.

Vasemmalla alhaalla: Julkisivujen alkuperäinen keltainen rappaus on säilynyt pellityksen alla. Sävy on vaaleahko, heleä keltainen.

Ylhäällä: Pellitys oli oletettavasti peräisin vuoden 1880 muutostöistä. Ikkunan kehyspellityksen profiili on koottu kaareviksi pokatuista kappaleista. Uudet kehyspellitykset tehtiin suorista jaksoista. Kupolin ja kaulan pellityksessä käytetty pieni palakoko perustuu historialliseen arkkipeltiin. Toisaalta pieni palakoko vähentää lämpölaajenemisen aiheuttamia ongelmia, kun laajenemisen liike tapahtuu useissa saumoissa.

Alla: Kupolin kaulaa kiertää ulkopuolelta rakennetta tukeva vannerirauta. Rauta ei ole alkuperäinen ja on oletettavasti asennettu 1880-luvun suurten muutostöiden yhteydessä.

Kuvat arkkitehti Erkki Mäkiö.

poikkeamana aiempaan pellitykseen on kaarevien ikkunakehysten tekeminen suorista, profiilin taitelluista kappaleista, kun edelliset olivat kaareviksi pakotettuja. Peltinä käytettiin Rautaruukin 0.5 mm:n kuumasinkittyä teräspeltiä. Peruskattopinta maalattiin grafiittiöljymaalilla, kupoli alkydiöljysideaineisella pelikattomaalilla.^{164B}

Kupolin vanhojen pellitysten huoltomaalausta varten kattopintaa tutkittiin kevätkaudella 2010 (Arkkitehtitoimisto Okulus / Winterhalter ja Tikkurila). Vanhempien valokuvien, Tikkurilan analyysiraportin ja paikalla tehdyn raapeen perusteella voidaan olettaa, että kupoli on viimeistään 1950-luvulta eteenpäin ollut "vaalean vihreä", hapettuneen kuparin sävyä jäljittelevä. Tämän perusteella tehtiin kolme sävymallia (Noxyde-pinnoite), mutta huoltomaalaustyö ja mahdollisesti vanhempien pellitysten uusiminen jäi odottamaan tulevaa peruskorjausta.

Uudemman ja vanhemman pellin rajapinta erottuu kuvassa selvästi. Vanhemman pellin päällä maalikerrosten tartunta on selvästi heikompaa. Kuva 2011

Raapeessa näkyy neljä erilaista vaalea vihreää pohjamaaleineen, ainakin 1950-luvulta, 1970-luvulta ja vuodelta 1994-5.

1. grafiitti/bitumimaalin(?) päällä paikoitellen esiintyvä ohut murrettun vihreä kerros
2. punaisen pohjamaalin päällä murrettun vihreä kerros
3. viileä vihreä kerros tummemman harmaan pohjamaalin päällä
4. nykyinen 1994/5 maalattu vaalea, viileä vihreä

Oikealla värimallien tarkastelua. Uuden sävyn lähtökohdaksi valittiin tässä yhteydessä vasemmanpuoleisin sävy (noin NCS 4010-G10Y...G30Y).

Okulus 2010

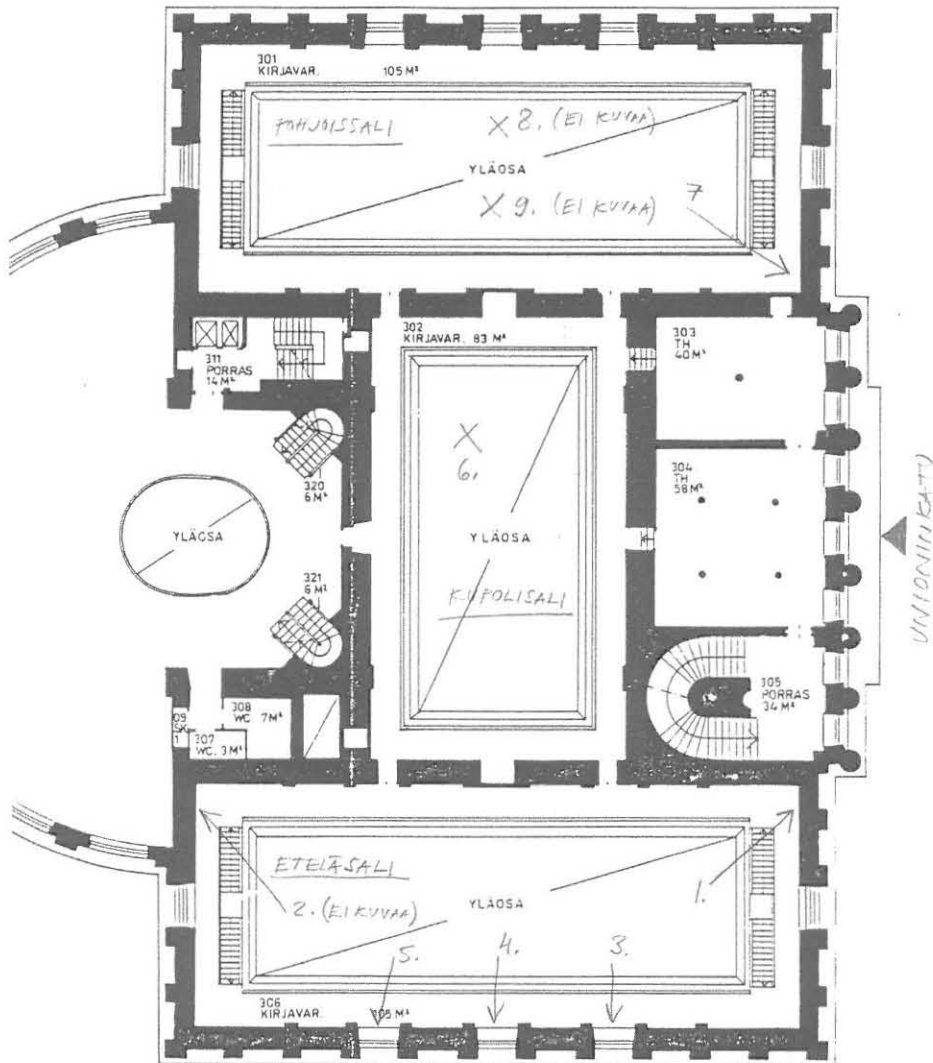

9.3. Kattomaalausten korjauksia

1980-luvun alkupuolella uusien ilmanvaihtokonehuoneiden alueelta yläpohjarakenteisiin pääsi vettä, joka aiheutti kupolisalin pohjoispään maalattuihin pintoihin vesivahinkoja. Joulukuussa 1987 Museoviraston konservaattori Pentti Pietarila arvioi korjaustarpeeksi noin 8 m². Lisäksi hän totesi kaksi muuta vesivaurioaluetta: pohjoissalin katon keskialueella noin 1,5 m² ja ulkoseinän keskimmäisen poikkiholvin alueella noin 1,5 m².¹⁶² Muistiosta todettiin myös: "Rakennuksen vesikaton räystäälle muodostuu talvisin runsaasti jäätä. Jalkarännien jääpadot saattavat painaa vettä saumoista ullakolle säiden lauhtuessa. Samoin jään poistaminen aiheuttaa helposti reikiä peltiin ja sitä kautta vesivuotoja. Tällainen vuoto vaurioitti eteläisen salin länsipäädyn lunetti-maalausta muutama vuosi takaperin." Muistiosta tuotiin esille myös, että holvit olivat edelleen lämpöeristämättä, joten talviaikaan ullakon lämpö tuotti jääpaanteita.

Vauriokorjaukset venyivät vuodelle 1993, jolloin konservaattori Tiina Sonninen toteutti pahimpien vaurioiden paikkarestauroinnin. Raportissa 28.6.1993, hän toteaa: "Rakennuksen seinät ja katot ovat erittäin pölyiset ja paksun tumman lian peittämät, mikä vaikeutti korjaustyötä, varsinkin restaurointimaalausta. Paikkauskohdat erottuvat vaaleampina läiskinä muusta pinnasta ja sen vuoksi korjauspaikat jouduttiin sävyttämään huomattavasti tummemmiksi kuin alkuperäinen sävy." Irtonaista rappausta jouduttiin paikoin kiinnittämään injektoimalla rappauksen taustaan kipsin ja liiman seosta. Halkeamia täytettiin kipsin ja "Polyfilla"-tasoitteen sekoituksella. Sonninen huomauttaa, että kun katto joskus puhdistetaan kauttaaltaan, tulee nämä paikkamaalaukset uusia oikeaan sävyyn.¹⁶³ Restaurointiraportin kaavioissa tehdyt työt on kirjattu, mutta kaavioiden kuvaamien paikkojen sijainnit ovat tulkinnanvaraisia - oletettavasti kyse on Pietarilan vuonna 1987 kirjaamista vaurioalueista. Konservaattori Sonnisella on valokuvamateriaalia restaurointityöstä.

2000-luvulla pohjoissalin keskimmäisen lunetti-ikkunan poikkiholvissa tehtiin kosteusvaurion retusointia ja salin länsipäässä pieni rappauksen kiinnitys. Työn teki Ancelo Oy.

HUOM. TARJOUS PYYDÄÄN MYÖS
KOSTEUSLÄIKISTÄ 2, 8 JA 9, JOISTA
EI OLE VALOFUVAA. NE OI TAR-
KOITUS KÄSITELÄ KUTEN VAS-
TAVAT LAIKAT MUUVALLA.

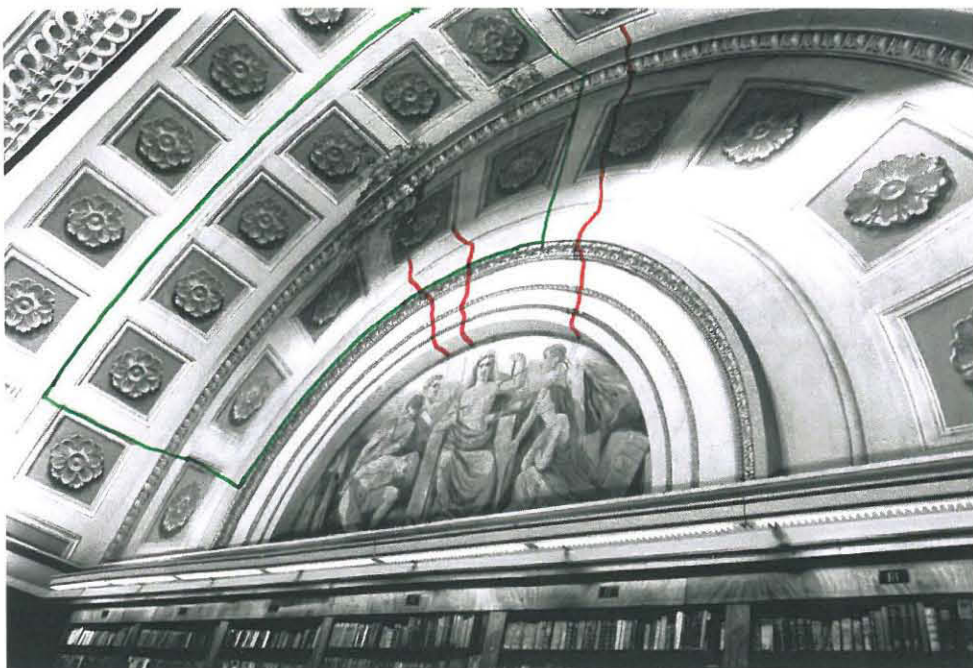
HELSINGIN Y

YLIOPISTON KIRJASTO, UNIONINKATU 36

3. KERROS

(VAURIOIDEN ENNENKÄ)

Kattomaalausten restaurointia varten Museoviraston konservaattori Pentti Pietarila laati 26.3.1993 karkean kartoituksen vaurioista sekä yleisohjeen korjaustavoista. Keskeiset vaurioalueet olivat kupolisalin pohjoisen pääty ilmanvaihtokonehuoneen alapuolella sekä eteläsalin eteläisen seinän poikkiholvien alueet.

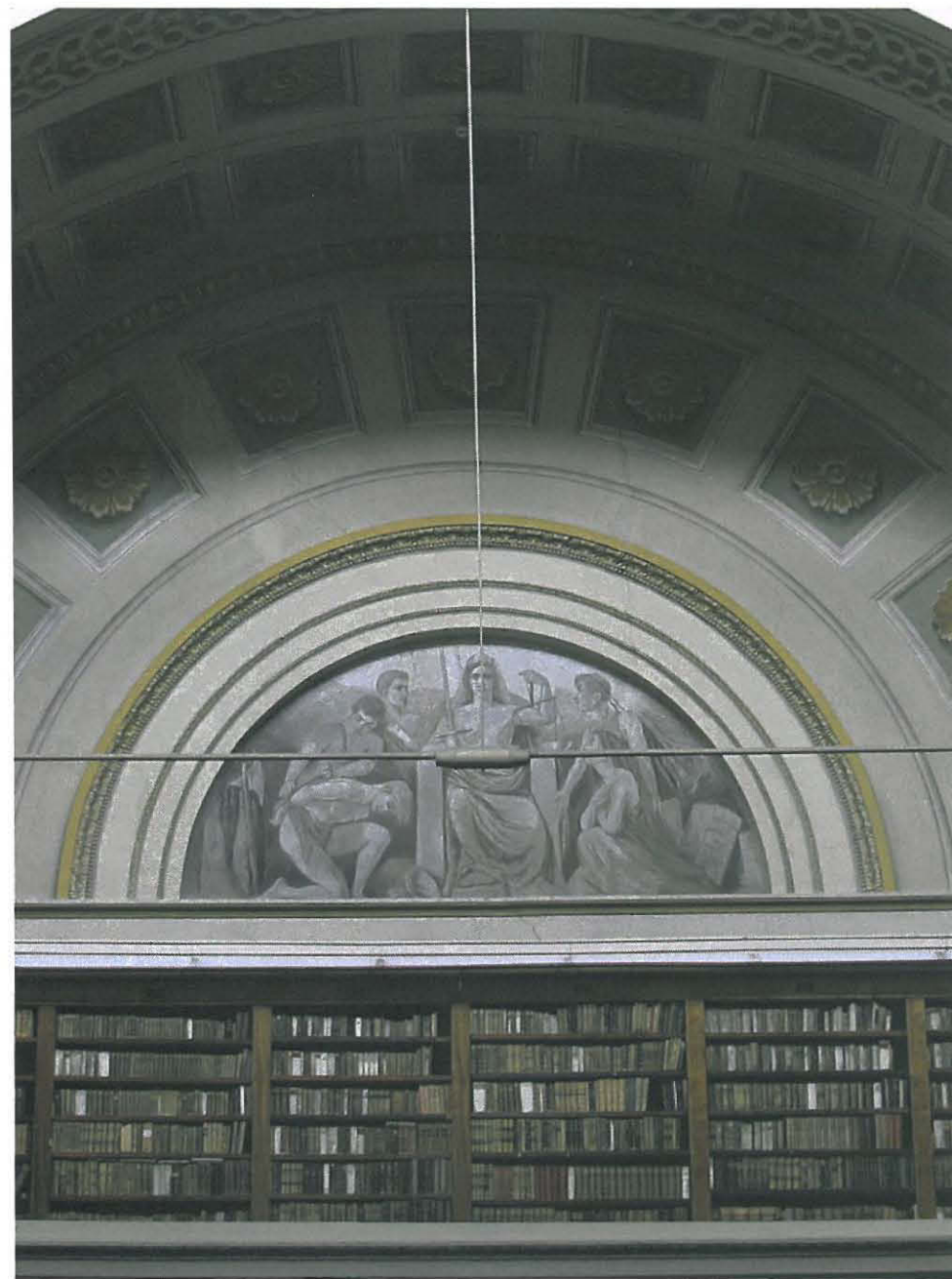
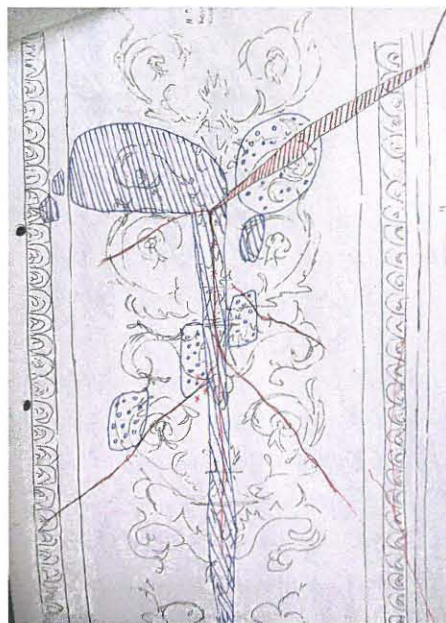
Kuuteen valokuvaan merkityistä alueista todettiin: "Valokuviin vihreällä värillä osoitettuja alueita ei maalata uudestaan, vaan korjaus tehdään mahdollisimman kevyesti, kuitenkin niin, että katseluetsäsydeltä korjaustulos sulautuu kauniisti ympäröiviin pintoihin.

Valokuvaan punaisella merkityjen halkeamalinjojen ja niiden ympäristön rappauspinnan kiinnitys pohjaansa tarkistetaan ja merkitään piirtämällä muistiin."

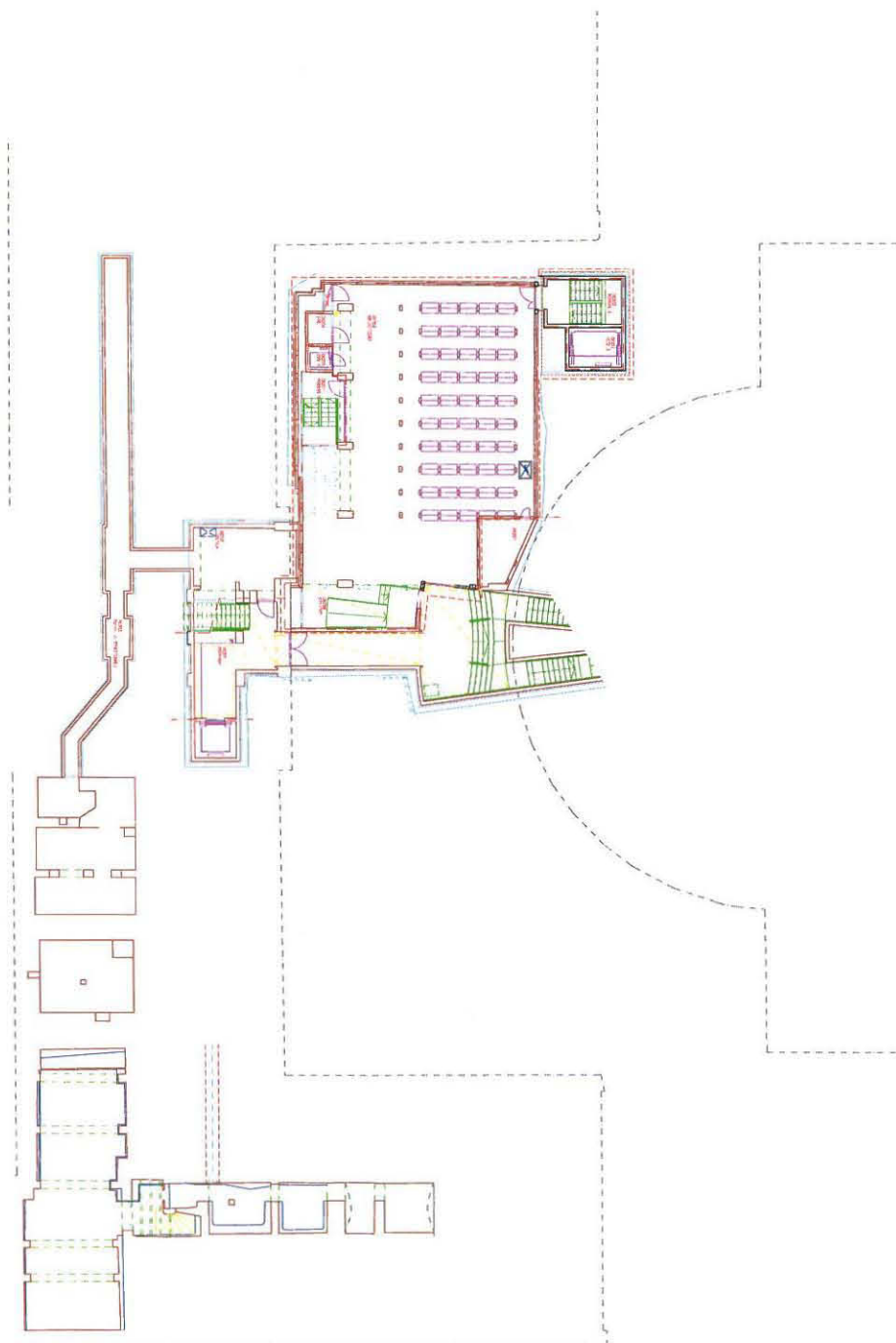
TILA/EV, valokuvaaja Roine

Oikealla esimerkki 1993 tehdyn konservointityön kartoituksesta, eteläsali. Tiina Sonninen 28.6.1993. TILA

Kupolialin pohjoispään nykytila 2011. Samat

2011

LPR:n suunnitelma

10. KORTTELISUUNNITELMA 1995-2001

10.1. Yleisiä periaatteita suuresta muutoksesta

Jo 1830-luvulla Engel totesi, että kirjastoa voidaan tarvittaessa laajentaa korttelin länsilaitaan. Tätä saatiin kuitenkin odottaa puolitoista vuosisataa, sillä jo 1850-luvulta alkaen kirjaston korttelia ryhdyttiin täyttämään luonnontieteellisten laitosten rakennuksilla. Vuonna 1995 farmasian laitos muutti Viikkiin uusiin tiloihin ja koko kortteli saatiin yksinomaan kirjastokäyttöön. Fabianiaksi nimetty, kolmesta rakennusvaiheesta koostuva rakennusrivi avattiin kirjastokäyttöön vuonna 1998, täydellisen peruskorjauksen jälkeen. Fabianian käyttöönotto oli ensimmäinen konkreettinen vaihe suuressa muutosprosessissa, joka oli alkanut 1980-luvun lopulla maanalaisen kirjastoluolien suunnittelulla. Kirjaston krooniselle tilapulalle haluttiin saada pitkäkestoinen ratkaisu. Kehitysprosessi eteni kahtaalla. Nk. korttelisuunnitelma pyrki löytämään ratkaisun korttelin vanhojen rakennusten muokkaamiseksi toimivaksi, palvelevaksi Kansalliskirjastoksi. Samaan aikaan edistettiin suurien varastoluolien rakentamista yliopistokorttelien alapuolelle. Näin saataisiin riittävästi tilaa sekä kirjoille, henkilökunnalle että asiakkaille.

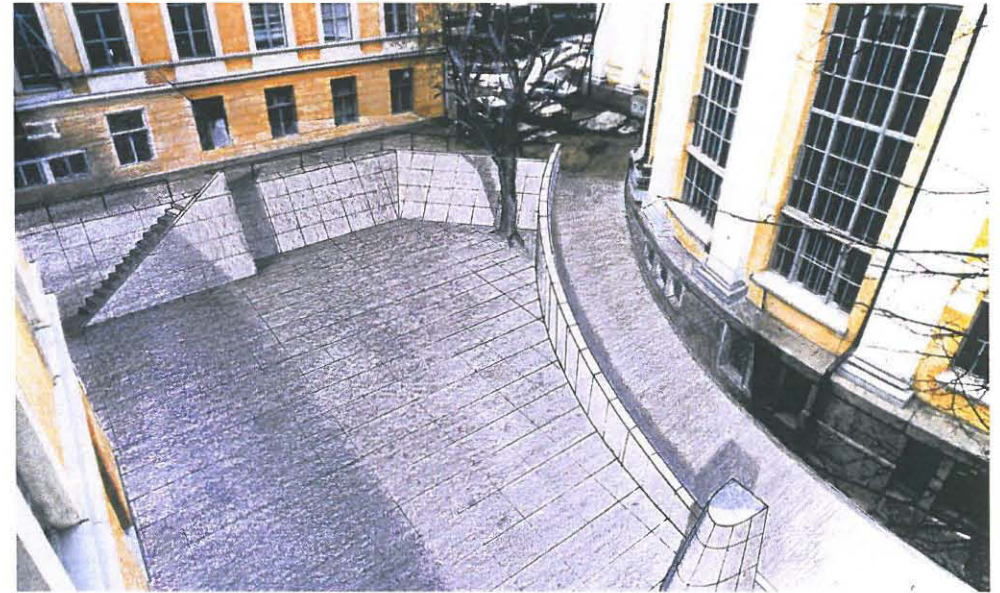
Eri-ikäisistä rakennuksista koostuvan korttelin muokkaaminen yhden yhtenäisen kirjaston käyttöön ja toiminnallisesti joustavaksi kokonaisuudeksi osoittautui varsin haastavaksi. "Montun" ylimmän kerroksen, eli pakkaamona toimineen maanpäällisen osan purkamisella pyrittiin uudestaan yhdistämään kahtia jakautuneet piha-alueet käyttökelpoiseksi sisäpihaksi, mutta suureksi haasteeksi jäi Fabianian ja Rotundan toiminnallinen yhteys. Luonnosvaiheessa luontevaa kulkuyhteyttä haettiin ainakin kolmesta erilaisesta lähtökohdasta:

- 1) koko kirjaston pääsisäänkäynti sijoitetaan piha-alueella uudisrakennussiipeen, jolloin saadaan luonteva yhteys korttelin molempiin puoliin,
- 2) pääsisäänkäynti pidetään vanhimmassa osassa ja Rotundan ja Fabianian välille tehdään "ilmasilta"-tyyppinen ratkaisu, jolloin siirtyminen osien välillä olisi vaivatonta ja yhteys helposti hahmotettavissa; tämä "huokausten sillaksi" kutsuttu ratkaisu oli jo aiemmin kohdannut kritiikkiä Museoviraston taholta sekä
- 3) toteutunut vaihtoehto, jossa yhteys toteutettiin maanalaisena väylänä.

Keskusteluissa päädyttiin lähtökohtaisesti kannattamaan pääsisäänkäynnin pitämistä Unioninkadulla ja Engelin arkkitehtuurin toimivan siis edelleen rakennuksen "kasvoina".¹⁶⁵ Kulkuyhteyden painaminen lopulta maan alle oli monen tekijän summa ja siihen päädyttiin siitä huolimatta, että käyttäjä ja Museovirasto vastustivat maanalaista ratkaisua.

Uudet tilat mahdollistivat kirjaston tilojen jakamisen vyöhykkeisiin avoimuuden ja turvallisuuden perusteella. Kirjaston omaa näyttelytoimintaa haluttiin pitää aktiivisena ja monipuolisena, luonteeltaan kirjaston toimintaa ja historiaa esittelevänä ja yleissivistävänä. Näyttelytoiminnalle haluttiin täysin avoimet tilat, joihin kuka tahansa saattoi tulla pistäytymään vaatteitaan luovuttamatta. Kirjastohuoneisiin sisään astuvilta asiakkailta, turisteilta ja tutkijoilta edellytettiin tasa-arvoisesti takkien ja laukkujen luovuttamista. Kupolisalista tuli näin kirjaston varsinainen sisääntuloaula, Rotundasta avointa, vapaamuotoista asiakastilaa, joka jatkuu kellariyhteyden kautta, välivaraston lehtikokoelmien ohi Fabianian puolelle. Kauimmaksi ulko-ovesta, Fabianian pohjoiseen siipeen voitiin sijoittaa kaikkein arvokkain materiaali ja sen valvottu käyttö erikoislukusaliin. Fabianiaan sijoitettiin myös lukusalilainaus, kansalliskokoelma, slaavilainen kokoelma sekä musiikkikirjasto. Kirjastohenkilökunnan tilat sijoitettiin suurelta osin Fabianiaan, muutamia työhuonepaikkoja Rotundaan. Kehitysohjaaja Dorrit Gustafssonin mukaan ohjenuorana toimintojen sijoittamisessa tiloihin on ollut asiakaslähtöisyys – vanhojen rakennusten juhlatavinteriöörit haluttiin tarjota nimenomaan asiakaskäyttöön.¹⁶⁶ Muutostyön rahoitus ei riittänyt toteuttamaan kaikkia toivottuja perusparannustöitä ja erityisesti päärakennuksen tilojen osalta toiveita ja tarpeita jäi tässä vaiheessa toteuttamatta.^{166B}

Hankkeen rakennuttamisesta vastasi Engel rakennuttamispalvelut Oy, projektipäällikkönä Jorma Kuusisto ja valvojana rakennusmestari Vilho Myllynen. Korttelisuunnitelman arkkitehti- ja pääsuunnittelusta vastasi Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkkinen-Raunio. Projektiarkkitehteina toimivat arkkitehdit Ola Laiho ja Sinikka Selänne sekä sisustusarkkitehti Assi Sandelin, Rotundaan sijoitetun kahvilan kiintokalusteiden osalta myös sisustusarkkitehti Philip Kronqvist. Työ alkoi luonnosvaiheella 1994-95, vuosina 1995-98 työ keskittyi Fabianiaan ja vuodesta 1998-2000 Rotundaan ja välivarastoon, viimeisenä vaiheena sisäpihan viimeistely. Ilmanvaihtosuunnittelusta vastasi Erikoissuunnittelu Oy, sähkösuunnittelusta ja sähkötöiden toteutuksesta vastasi Sähköarina Helsinki Oy. Hankkeen pääurakoitsijaksi valittiin vaasalainen Rakennuskultti Oy. IV-töistä vastasi IV-ilmastointihuolto Oy ja putkitöistä Vesijohtoliike Halmesvaara Oy.

Arkkitehtitoimisto LPR:n laatima illustraatio piha-alueen uudesta järjestelystä. Suunnittelua ohjasi monen eri tarpeen, osin ristiriitaisenkin, yhdistäminen. Pihasta haluttiin yhtenäinen ja pihalle toivottiin tasaista aluetta henkilökunnan taukopaikkaa varten. Pihan tuli olla esteettömästi liikuttava, se toimi välivaraston kattorakenteena ja pihan alapuolelle tuli tehdä yhteys Rotundasta Fabianiaan sekä yleisölle että henkilökunnalle. Illustraatio LPR, kuva Laiho /LPR.

Lainaustoimiston kalusteet haluttiin pitää matalina, jotta tilan rakenne näkyisi.

10.2. Rotundan peruskorjaus

Yleistä

Rotundan peruskorjauksen, nk. X-muutoksen, ajan kirjaston yleisösisäänkäyntinä käytettiin Fabianian pääovea pitkän julkisivun keskellä. Syyskuussa 1999 Rotunda avattiin jälleen yleisölle peruskorjauksen ja muutostöiden jälkeen.

Peruskorjauksessa uusittiin jokseenkin kattavasti kaikki Rotundan sähkötekniikka, mutta ilmanvaihdon ratkaisut jäivät odottamaan päärakennuksen peruskorjausta. Kaikki peruspinnat kunnostettiin ja WC-tilat uusittiin. Ervin porrashuoneeseen liittyvä hissi uusittiin, samoin porrashuoneen osastoivat ovet. Rotunda oli tekniikaltaan, valaisimiltaan ja tilajaoiltaan suurelta osin edelleen Ervin jäljiltä, peruskerroksen Hanssonin aikaisia kalusteita lukuun ottamatta. Rotundan asiakaspalvelupisteeseen sijoitettiin kotilainaus, neuvonta sekä kaukolainaus. Rotundan peruskerrokseen sijoitettiin tarkkaan valikoitu avokokoelma, kerrokseen uusia lukupaikkoja sekä asiakaskäyttöön tarkoitettuja tietokoneita. Rotundan alkuperäinen kirjahyllyjärjestys ja siihen liittyen avoin tilarakenne palautettiin. Kansalliskirjaston perusluonteen mukaisesti Rotundan avokokoelmaan valittu aineisto painottuu humanistisiin tieteisiin, aihealueittain järjestettynä.¹⁶⁷

Rotundan suuri lainaussali

Tehdyn periaateratkaisun mukaisesti Rotundasta purettiin suuri määrä myöhempiä kerrostumia, niin Ervin kuin Hanssoninkin aikaisia. Lähtökohtaisesti parvikerrokset 2 -6 purettiin avoimeksi tilaksi, mutta kuhunkin kerroksen, kaaren kumpaankin päähän sijoitettiin yksi työhuone, pohjoinen asiakaskäyttöön, eteläinen henkilökunnan käyttöön. Viidennen kerroksen eteläisessä päässä oleva työhuone on poikkeuksellisesti vanhempaa kerrostumaa, oletettavasti Rotundan alkuperäistä tilajakoa. Huoneeseen on alun perin ollut kaksi sisäänkäyntiä, näistä valokuilun suuntaan avautuva ovi on edelleen alkuperäinen puulasiovi, petsatuin kehyksin ja etsatuin lassein. Ovi on LPR:n vaiheessa kauniisti kunnostettu.

Peruskerroksessa suunnittelun lähtökohdaksi otettiin valokuilun saaminen mahdollisimman avoimeksi. Hanssonin aikainen valokuilun kohdalle sovitettu kalustus koettiin vanhentuneeksi ja toiminnallisesti hyvin ahtaaksi uuden, toivotun tekniikan seurauksena. Uudessa kalustusrat-

kaisussa palvelutiski sijoitettiin parven etureunan linjaan ja muut henkilökunnan tilat sen taakse kaareviin vyöhykkeisiin. Lainaustoimiston kalusteet pyrittiin pitämään matalina avoimen tilarakenteen säilyttämiseksi. Kalustesuunnittelua ohjasi myös kirjaston käytössä oleva laitekanta. Varsinaisen matalan palvelutiskin eteen suunniteltiin pienet ja korkeat, pylväsmäiset pöydät asiakkaita varten, lainauslappujen täyttämistä varten. Kaikkiin kerroksiin suunniteltiin asiakkaiden omatoimista käyttöä varten vapaasti seisovat monitoimikalusteet, joihin sijoitettiin hakupäätteet, kirjaston esitteitä ja lomakkeita. Kaikki uudet kalusteet tehtiin tammella viilutusta, tummaksi petsatusta levystä. Assi Sandelinin mukaan kalustesuunnittelussa oli varsin tiukat raja-arvot koska tilat olivat kapeita ja laitteiden asettamat minimimitat joustamattomia.¹⁶⁸

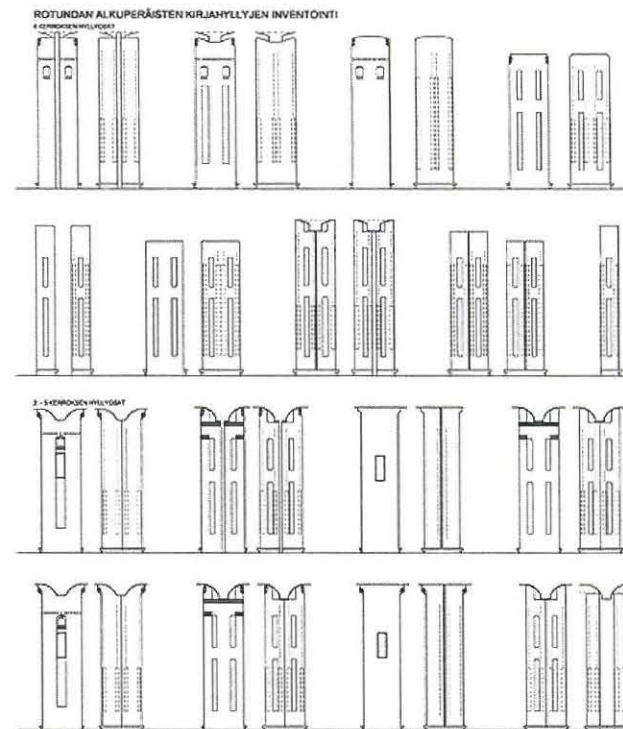
Alkuperäisiä kirjahyllyjä oli vuosien aikana muokattu tarpeen mukaan. Kirjahyllyjen inventointi ja korjaussuunnittelu oli yksi sisustussuunnittelun suurimpia yksittäisiä töitä. Eri vaiheissa tehdyt muutostyöt olivat aiheuttaneet hyllyrakenteiden purkamista, uusiokäyttöä, varastointia ja katoamista. Sisustusarkkitehti Assi Sandelin laati olemassa olevista hyllyistä yksityiskohtaisen inventoinnin, jonka avulla tutkittiin hyllyjen alkuperäisiä sijainteja ja uusimistarpeita. Kerrosmitoituksen vaihtelu, päätynumeroinnit ja intarsiakoristeiden variaatio¹⁶⁹ antoivat riittävästi viitteitä kunkin kappaleen alkuperäisestä sijainnista tai ainakin kerroksesta. Huolellisen selvitystyön ansiosta kaikkiin valokuilun suuntaan oleviin hyllypäätymiin saatiin alkuperäiset päädyt. Ervin vaiheessa halkaistuja hyllyrakenteita liimattiin nyt uudestaan yhteen. Uusittavia päätyjä sijoitettiin sitten tarpeen mukaan ulkoseinälle. Uusissa hyllyosissa noudatettiin eri vaiheissa syntyneitä materiaalikirjoja: pitkissä hyllyissä kaikki näkyvät pinnat ovat mahonkia, uudemmissa, ilmeisesti 1950-luvulta olevissa, kolmen jakson hyllyissä vain valokuilun suuntainen pääty on mahonkia, muut tammea. Hyllyurakasta vastasi koko peruskorjauksen pääurakoitsija.

Linaussalin väri- ja materiaalipaletti pidettiin hyvin yksinkertaisena. Lattioiden materiaaliksi valittiin viileän ruskea yksivärinen linoleum, seinissä ja katoissa pehmeän taitettu valkoinen ja kattoikkunan rautarakenteissa vaalea harmaa. Rotundan uudet opasteet toteutettiin mustin kirjaimin mattalasille.

Vasemmalla esimerkki opastejärjestelmän kerrosopasteesta.

Rotundan lainaussalin "monitoimikaluste". Kuva LPR/Ola Laiho

Peruskorjaukseen liittyvä hyllyjen inventointi edellytti kaikkien kappaleiden järjestelmällisen läpikäynnin. LPR / Assi Sandelin

2011

Hyllyvalaisimiin myöhemmin lisätyt liiketunnistimet vähentävät lämpökuormaa, mutta toisaalta muuttavat interiöörin sirpaleiseksi, kun valot syttyvät ja sammuvat kävijöiden mukaan.

2011

Lainaussalin valaistus

Arkkitehtuurin alkuperäiseen ilmaisuun on liittynyt nimenomaan valon vapaa virtaaminen niin kaarevalta julkisivulta kuin kattoikkunastakin. Nyströmin aikainen pimeän jakson yleisvalaistus on koostunut hyllyväleihin sijoitetuista paljaista hehkulampuista. Ervin helminauhmainen, pelkästään valoaukkoa kiertävä lamppurivi ja toisaalta hyllyväleihin sijoitellut loisteputkivalaisimet koettiin riittämättömiksi nykykäyttöön, joten koko valaistusratkaisu haluttiin uusiksi.

Rotundan uudet valaisimet ovat merkittävin uusi kerrostuma huolella kunnostetussa tilassa. Kirjahyllyihin valittiin vakiomallinen loisteputkivalaisin jokaiseen kirjahyllyyn. Näitä valaisimia valittaessa pidettiin tärkeänä, että kirjojen selailijoilla on riittävästi valoa hyllyväleissä, joten valon tuli langeta myös hyllyjen välialueelle, ei pelkästään hyllypintaan. Yleisvalaistusta varten valittiin pyöreä, limppumainen Zumtobel-tehtaan valaisin, jota sijoitettiin tiheästi katon painanteisiin. Näiden valaisimien sähköasennukset tehtiin pinta-asennuksena, joten valaisimien ja johtojen verkko muodostaa oman kerrostumansa Nyströmin kattopintojen alle. Varsin voimakashahmoiset valaisimet tiiviisti aseteltuina jättävät paikoin Nyströmin arkkitehtuurin herkäät detaljit varjoonsa. Rotundan pidättyväiseen väriskaalaan rinnastettuina valaisimien eri-ikäiset, vaihtelevan sävyiset valonlähteet kiinnittävät valaisimiin erityistä huomiota.

Hyllyvalaisimissa ilmeni tekninen vika ja jo vuonna 2007 valaisintyyppi vaihdettiin saman valmistajan uudempaan versioon samasta tyypistä. Tässä yhteydessä päädyttiin hyllyvalaisimiin asentamaan liiketunnistimet, jotta jatkuvasti päällä olevien valaisimien aiheuttamaa lämpökuormaa voitaisiin vähentää. Kirjaston kävijöiden liikkeen mukaan syttyvien ja sammuvien valaisimien tuottama satunnaisvalaistus on jossain määrin levoton. Kun asiakkaita on harvakseltaan, vain pieni osa hyllyvalaisimista on päällä.

Kattoikkuna kunnostettiin kokonaisuudessaan sekä teknisistä että esteettisistä syistä. Ullakolla kattoikkunahuoneen lämmöneristystä ja ilmanvaihtoa parannettiin. Uloimmat kattolasit tehtiin lämpölasielementeistä. Vanhojen rautarakenteiden päälle tehtiin uudet teräskehukset lämpölasielementtejä varten. Elementtien sisälasit hiottiin mattapintaiseksi valon taittamiseksi. Etsattujen sisälasien yläpuolelle tehtiin suojarakenne kirkkaasta muovista. Myös kaarevan julkisivun ikkunat kunnostettiin. Teräspuitteet huoltomaalattiin, kittaukset ja ulkopinnan rautalankalasin uusittiin.

Rotundan kahvila ja kellarin näyttelytila

Yksi peruskorjauksen tavoitteista oli löytää aiempaa, nk. Agricola-huonetta, suurempi näyttelytila, joka voisi olla suorassa yhteydessä eteistiloihin. Parhaiten soveltuvaksi todettiin kellarin kahvilahuoneisto, johon pääsee sekä pääeteisestä että Rotundasta. Sekä Ervin että Hanssonin aikaiset kahvilaan liittyvät kalusteet purettiin ja tilaan suunniteltiin näyttelytoimintaa tukeva valaistus sekä muutama vitriini. Agricola-salin seinävitriinit otettiin käyttöön uudessa tilassa. Kirjaston näyttelytoiminta tuottaa erityyppisiä näyttelykokonaisuuksia yhteistyössä tutkijoiden ja erikoisasiantuntijoiden kanssa. Yhteistyöverkoston avulla syntyvät näyttelyt julkaisuineen tuovat esille ennen kaikkea kirjaston oman ainutkertaisen kokoelman aarteita.

Kahvila sijoitettiin erilaisista kirjaston aputoimista vapautuneeseen Rotundan valoisaan kellarikerrokseen. Pilarien jakama kellarikerros on kahvilatilana haastava, koska tila on muodoltaan vaikeasti hahmotettava, akustiikaltaan kova ja sijaitsee keskellä kulkuväylää. Kahvilan sisustusratkaisussa päädyttiin valitsemaan mahdollisimman keveä linja: vaalea kumilattia, valkoiset seinät ja holvipinnat, kalusteissa terästä, lasia ja mustaa maalattua pintaa. Henkilökuntaa varten lohkaistiin eteläreunaan yksi sektori lasiovin erotetuksi kabinetiksi. Kahvilaan johtavaan käytävään Assi Sandelin suunnitteli pienimuotoisen vaihtuvan näyttelyn rakenteet.

Erityisesti kahvilassa toteutuu Ola Laihon suosima yksityiskohta, jossa vanhan alkuperäisrakenteen ja uuden rakenteen liittyminen on toteutettu lasista, jotta vanha rakenne esiintyy ehjänä ja ymmärrettävänä. Teoreettisesti ehjä ajatus on tosin kahvilassa tuottanut jossain määrin levotonta ja kovaa ympäristöä.

Kellarin vuosisataiset kosteusongelmat oireilivat pian kahvilan valmistumisen jälkeen: nappulapintainen kumimatto rupesi kupruilemaan ja rikkoontui varsin pian. Lattia uusittiin sittemmin lämpimän punaisella epoksimassalattialla, joka tuntuu selviävän vaikeissa olosuhteissa. Rotundan uudelleen avaamisen jälkeen kahvila aloitti varsin pitkällä aukioloilla, mutta vuonna 2011 aukioloaika on tyypistynyt arkisin klo 9 -15.

Kellarin osalta työmaa oli varsin kokonaisvaltainen. Kellaria syvennettiin, mutta vanhoihin perusrakenteisiin vältettiin puuttumasta.

Alla kuva käytävän näyttelyä pian korjauksen valmistumisen jälkeen.

Kuvat Laiho/LPR

Taneli Eskolan valokuvateos maanalaisen yhteyden portaassa, Rotundan suuntaan. Kuva LPR

Uuden henkilökuntayhteyden käytävän kattopintaan sijoitettiin viistot lasikatot luonnonvalon saamiseksi. Kuva 2011

Entisen "Montun" ja Rotundan välinen oviaukko palautettiin alkuperäisen jaon mukaiseksi ikkuna-aukoksi. Kuva 2011

Kellariyhteys Fabianiaan ja välivarasto

Ervin "Montun" ylin kerros purettiin pihajärjestelyjen tieltä ja kellarikerrokset kunnostettiin kirjavarastokäyttöön, nk. välivarastoksi. Kellariyhteys Fabianiaan sijoitettiin vanhan kirjaston keskiakseliin, alkamaan Rotundan kellarikerroksesta, kahvilan käytävältä. Porrassyöksyjä varten jouduttiin varaamaan kaksi Rotundan kellarikerroksen keskimmäistä sektoria riittävän väyläleveyden saamiseksi. Porrassyöksyjien ohella kellarialueen laajennettiin laajemmin välivaraston suuntaan, siten, että pihakannen alle saatiin henkilökunnalle tiloja, uusi reitti vanhan kirjaston ja Fabianian välille sekä putkikanaali Rotundan alle. Louhintatyö oli huomattava työsuoritus. Maan pinnalle uusi tila näkyy Rotundan pohjoisreunaan liitettynä matalana, viistona ikkunanauhana, joka valaisee henkilökunnan taukotilaa ja käytävää.

Kellaritilaan sijoitetun portaan ja käytävän muokkaaminen arvokkaan kirjaston pääväyläksi edellytti harkittua arkkitehtonista ilmaisua. Kaksoisportaan alapäähän, välivarastoon aukeavan akvaarioikkunan viereen muodostettu aulamainen tila ja valokuvaaja Taneli Eskolan kookas kesäinen valokuvateos antavat paikalle tunnistettavan tunnelman. Aulasta eteenpäin jatkuva kapeampi käytävä ja mutkan takaa aukeava Fabianian vanha kellariporras ovat tunnistettavia merkkejä saapumisesta toiseen rakennukseen, mutta kulkuyhteyden merkityksellisyys ainoana reittinä rakennusten välillä jää varovaiseksi.

Fabianian ulkoseinää myöten kulkevaa henkilökunnan käytävää. Kuva LPR

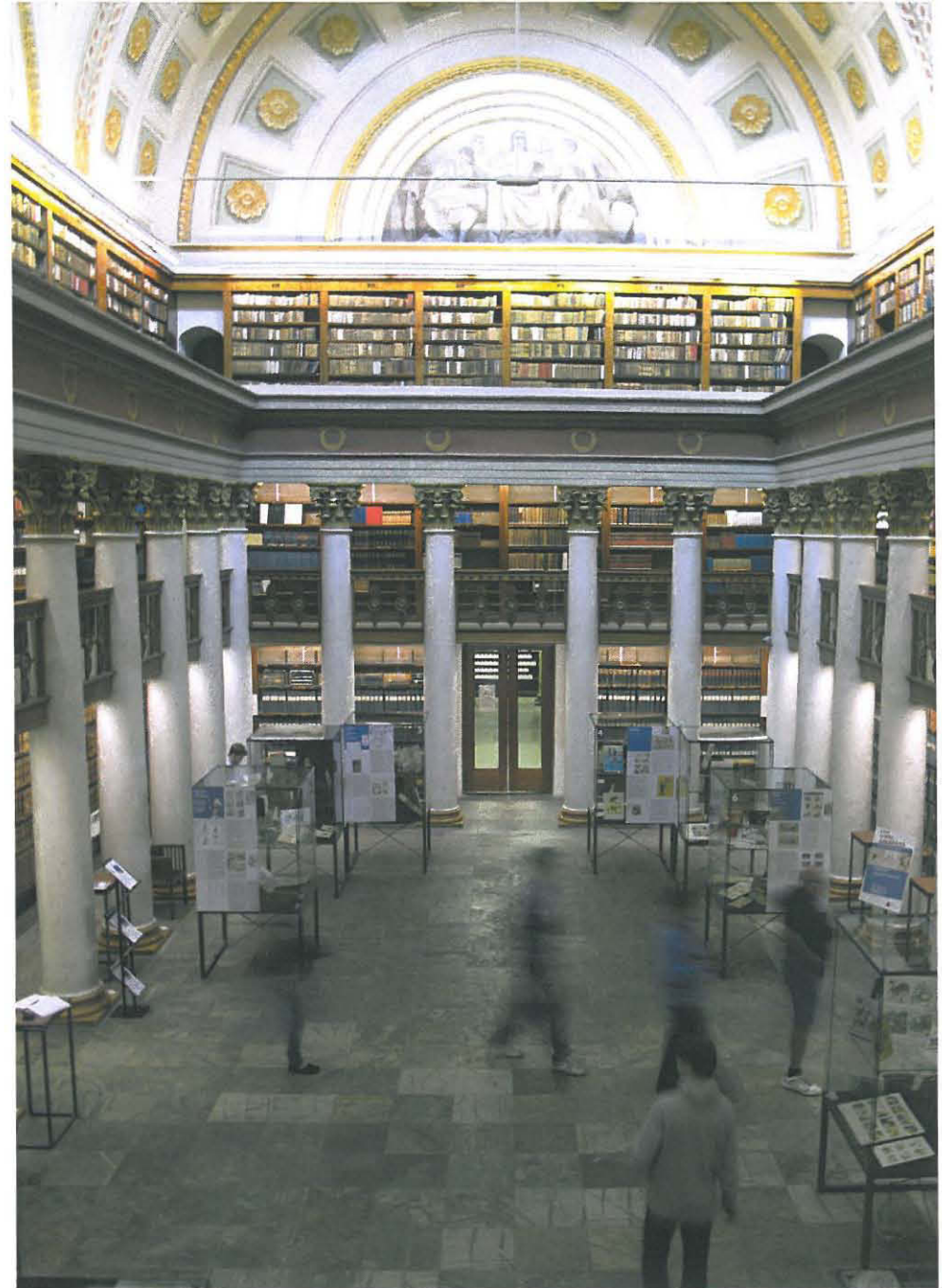
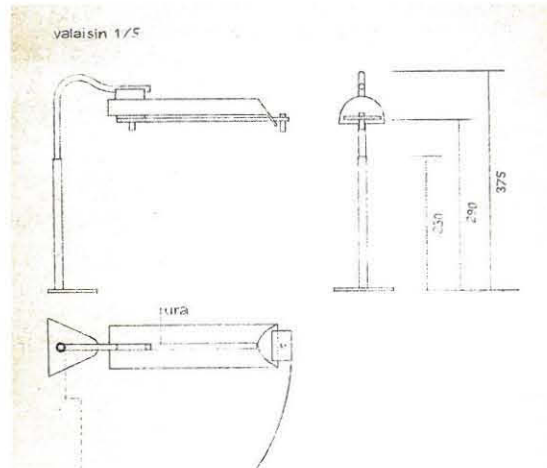
10.3. Päärakennuksen muutostyöt

Kattavaa peruskorjaustyötä ei ulotettu Engelin päärakennuksen alueelle, mutta tiloissa tehtiin pieniä muutoksia toiminnallisuuden parantamiseksi Rotundan peruskorjauksen valmistumisen jälkeen. Lisäksi interiöörejä riisuttiin nuoremmista kerrostumista ja pyrittiin palauttamaan niihin ylevää juhluvuutta. Erityisesti kupolisalin kalustus voitiin harkita kokonaan uudestaan, kun arkinen asiakas- ja tietopalvelu siirrettiin Rotundaan. Kupolisalia ajateltiin eräänlaisena aulatilana tai toisaalta näyttelytoiminnan mahdollistavana kulttuurisalina.¹⁷⁰ Vanhat (Ervin ja Hanssonin aikaiset) kortistokaapit siirrettiin tilasta pois, eikä saliin sijoitettu pysyvää irtokalustusta.

Eteläsalissa jokseenkin ainoa muutos oli Ervin lukupöydän kiinteästi asennetun pöytävalaisimen uusiminen. Arkkitehti Ola Laihon mukaan vanhat valaisimet olivat erittäin huonokuntoiset, eikä niiden kunnostaminen tullut kyseeseen. Valaisimien uusimista oli harkittu jo Hanssonin vaiheessa. Uudet valaisimet Laiho suunnitteli perusominaisuuksiltaan samankaltaiseksi: pöytälevyyn kiinnitetty kääntyvävartinen, pitkänmallinen pöytävalaisin. Mustat, kapealinjaiset pienloisteputkivalaisimet ovat tilassa Ervin vaaleita valaisimia selvästi huomaamattomammat. Muistumana Ervin ajasta valaisimen kytkin toteutettiin 1950-lukulaisella painonapilla. Eteläsalin käyttö jatkui lukusalina.

Ola Laihon suunnittelema uusi työpistevalaisin. Valaisimen alapintaan on laminoitu UV-suoja vähentämään valon haitallisia vaikutuksia kirjoille.

Uuden valaisimen suunnitelma. Ola Laiho / LPR

2011

Pohjoissalin konekanta on vuosikymmenien myötä muuttunut tarpeen mukaan, mutta tutkijoiden palvelu ja mikrofilmien käyttö on pysynyt salin funktiona. Ervin kalusteista salissa säilyi edelleen muutama rivi kaksitasoisia tutkijapöytiä sekä virkailijan korokkeelle asetettu työpiste, Hanssonin kalusteista muutamia mikrofilmilukupöytiä sekä eri vaiheissa saliin tulleita uudempiä, laitteisiin liittyviä kalusteita.

Ylikirjastonhoitaja Häklin huoneeseen tehtiin peruspintojen huoltoa elokuussa 1999. Asiakirjojen mukaan tällöin lattiaan laitettiin linoleummatto. Ylikirjastonhoitajan vaihtuessa 2001, huoneeseen tehtiin jälleen sisustustöitä. Esimerkiksi lattiaan ladottiin tällöin nykyinen ruutukuviainen tammiparketti.

Pitkän prosessin aikana korttelikokonaisuuden yleisopastetta koetettiin kehittää toimivaksi. Taivotteena oli tarjota pääovesta tulijalle kokonaiskuva kirjastokorttelin tarjonnasta ja yhteyksistä. Luonnosten, esittelyjen ja keskustelujen jälkeen riittävän hyvää ratkaisua ei kuitenkaan löytynyt. Eteisen pieni koko, arvokkaiden tilojen rajoitteet ja vaatimukset sekä toisaalta opastettavan kokonaisuuden laajuus ja monisäikeisyys eivät tuntuneet kohtaavan samassa yhtälössä.¹⁷¹

Esteettömyys

Yksi peruskorjauksen teemoista oli esteettömien yhteyksien toteuttaminen mahdollisuuksien mukaan. Unioninkadulle, pääsisäänkäynnin yhteyteen ramppien tai nostimien sovittaminen on jokseenkin mahdotonta. Esteetön kulkuyhteys saatiin onnistumaan Rotundan kellaritason ovelle, henkilökunnan sisäänkäynnin yhteyteen. Käytännössä vahtimestari tulee auttamaan pyörätuolilla liikkujan useiden ovien ja kahvilatilan kautta Rotundan hissilliseen porrashuoneeseen. Ervin aikana muokatun porrashuoneen hissi uusittiin. Näin pyörätuolilla pystyy liikkumaan lähes esteettömästi kaikissa yleisötiloissa. Kynnyksiä ja pieniä tasoeroja esiintyy toki monin paikoin. Fabianiaan käyntiä varten toiseen kellariyhteyden porrassyöksystä asennettiin pyörätuolikuljetin. Fabianian hissiyhteys tuotiin kellarikäytävän tasolle. Hissiä varten tehtiin uusi yhtenäinen betonirakenteinen kuilu.

Pääportaan kaide

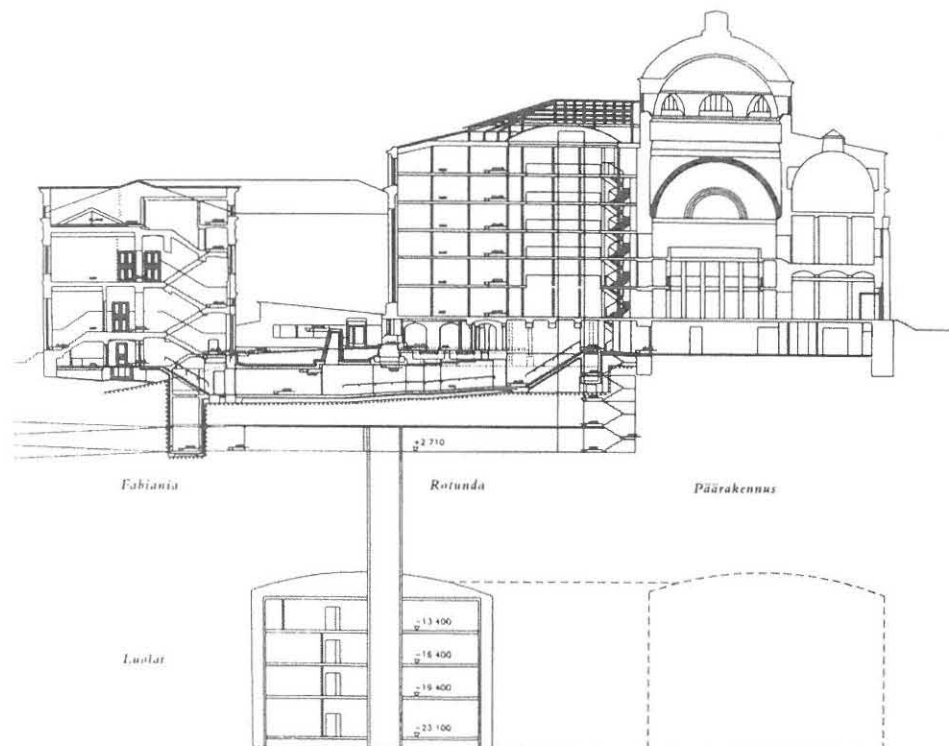
Vuonna 2001 arkkitehtitoimisto LPR laati suunnitelman kirjaston päärakennuksen pääportaan kaiteesta, jonka rakennusvalvontavirasto hyväksyi sillä ehdolla, että Museovirasto puoltaa ratkaisua. LPR:n ratkaisussa yksi keveä ja lyhyt kaide sijoittuu rakennuksen keskiakseliin, porraskelmien kohdalle. Engelin kirjastoon liitettävästä uudesta kaiderakenteesta Museovirasto totesi lausunnossaan 5.12.2001: *"Kaide ei saa olla rakennuksen arkkitehtuurin osa. Kaiteen pitää olla mahdollisimman huomaamaton ja selvästi tätä päivää edustava lisä kirjastorakennukseen. Tämä vaatimus voidaan toteuttaa monella tavalla, mutta käytännön toteutusta ajatellen vain kirjastorakennuksen pääjulkisivun ehdottoman symmetrian selvä rikkominen synnyttää toivotun vaikutelman."* Museoviraston arkkitehti Erkki Mäkiö esitti ratkaisuksi hyvin yksinkertaista, pyöreää putkikaidetta portaan pohjoisreunaan, julkisivun suuntaisena rakenteena. Kaide ei toistaiseksi ole toteutunut.¹⁷²

Pihan varsin massiiviset ramppijärjestelyt ovat osa esteettömän kirjaston ratkaisuja.

Museoviraston näkemys välttämättömäksi koettun kaiteen mahdollisesta toteutuksesta, 2001. Äärimmäinen niukkuus ja kaikkinaisen muodonannon vähyys koettiin kirjaston arkkitehtuuria vähiten häiritseväksi. MV:n lausunnon 5.12.2001 liite, e. Mäkiön illustraatio /TILA.

10.4. Maanalaiset kokoelmatilat: ”Luola”

Kirjaston tilatarpeiden kasvu on jatkunut ymmärrettävästi koko kirjaston olemassaolon ajan – viime vuosikymmeninä vielä kiihtyvällä vauhdilla. Jo 1980-luvun lopulla ryhdyttiin laatimaan suunnitelmia laajoista maanalaisista kokoelmatiloista, joihin saatettiin yhdistää eri puolilla kaupunkia olevat, vähitellen kasvavaan tarpeeseen muodostetut kirjavarastot. Suunnittelutyöstä vastasi arkkitehtitoimisto Jukka Turtiainen, Rotundaan liittyviltä osin Arkkitehtitoimisto LPR.

Varsinainen louhinta tapahtui vuosien 1998 ja 2000 välillä. Kun vuonna 2001 uusien maanalaisien tilojen käyttöönotto oli toteutunut, oli kirjavarastoon sijoitettu noin 1,3 miljoonaa nidettä, jotka veivät tilaa noin 55 hyllykilometriä.¹⁷³ Noin 10 000m² suuruiset maanalaiset kokoelmatilat ovat olosuhteiltaan tarkkaan säädelyjä. Ilman suhteellinen kosteus on noin 45%, 5 % -yksikön vaihteluvälillä ja lämpötila +18 C, vaihteluväli 1 aste. Vesitekniikkaa kokoelmatiloihin ei ole sijoitettu lainkaan, myös sprinklaus on toteutettu kuivatekniikalla. Tiloja valvotaan niin olosuhteiden, kulun kuin turvallisuuden näkökulmasta.¹⁷⁴

Yksi tärkeä osa uusien kokoelmatilojen toimivuutta oli kuljetusyhteyden muodostaminen varastojen ja käyttäjien välille. Luolasta tuleva kirjakuljetin sijoitettiin Rotundan hissikuilun yhteyteen, kuten entinenkin kirjakuljetin 1950-luvulta.

Jo vuonna 2001 kirjaston kehittämistä johtanut suunnittelupäällikkö Dorrit Gustafsson totesi, että vuosituhaten vaihteessa luodut uudet tilat tulevat oletettavasti riittämään noin vuoteen 2015. Tällöin uusien kirjojen vuotuinen ilmestyminen vastasi noin 2 hyllykilometriä.¹⁷⁵ ”Kokoelmien siirrot aloitettiin elokuun lopussa. Siirtohanke oli lajissaan yliopiston historian suurin. Noin 50 hyllykilometriä kirjoja, lehtiä ja muuta aineistoa siirrettiin uusiin tiloihin yksityiskohdallisen etukäteissuunnitelman mukaisesti.”¹⁷⁶

10.5. Uudempia ylläpitäviä huoltotöitä

Yliopiston Tila- ja kiinteistökeskus on viime vuosina pyrkinyt ylläpitämään kirjastorakennuksen ulkoasua jatkuvan kunnostuksen periaatteella, vanhan osan peruskorjausta odoteltaessa.

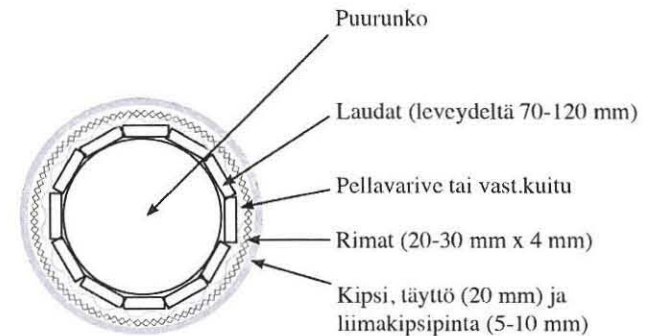
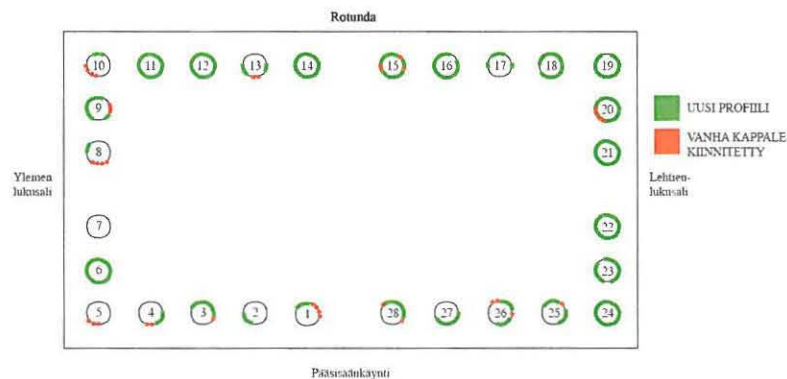
Unioninkadun perustusrakenteen vedeneristyksen parantamiseksi laadittiin vielä vuonna 2004 suunnitelmat. Töiden aloitus viivästyi ajattelusta ja jäi lopulta kokonaan toteutumatta. Toisaalta

Helsingin kaupunki teki Unioninkadulla kaukokylmäasennuksia muutamaa vuotta myöhemmin ja tässä yhteydessä tehty kaivanto on oleellisesti vähentänyt kirkonmäeltä kirjaston perustuksiin valuvan veden määrää. Kellaritilojen kosteudesta johtuen jouduttiin kellarikerroksen uuden kahvilatilan lattia uusimaan jo vuonna 2005. Selkeitä ongelma-alueita ovat edelleen päärakennuksen vanhan pääportaan kellariin johtavan porrassyöksen eteläinen seinä sekä näyttelyhuoneiston alueella olevat vesi- ja viemäri-asennuksiin liittyvät ongelmat.¹⁷⁷ Kellarin lattiaa avattiin viimeksi vuonna 2010, mutta kosteus ja hajuhaitat estävät näyttelytilan käytön edelleen.

Vuoden 2005 aikana tehtiin pääoven oviparin kattava rakenteellinen kunnostus Veljekset Lehtinen Maalausliike Oy:n toimesta. Ikkunoiden kunnostus käynnistyi vuonna 2004 ja työtä on jatkettu sopivaksi katsottu osa-alue kerrallaan, jotta työstä selvittää paikallisilla telineillä eikä kirjaston työ häiriinny. Kesäkaudella 2010 aloitettiin julkisivujen kattava kunnostus eteläjulkisivulla, eräänlaisena koekenttänä. Työ jatkui vuoden 2011 ajan koko päärakennuksen kunnostamiseksi. Rotunda on tarkoitus kunnostaa kesäkaudella 2012.

Vuonna 2004 käynnistynyt Helsingin huoltotunnelin räjäytystyö täristi myös kirjastorakennusta, pahimmillaan kaksi kertaa päivässä. Räjäytysten jälkeen salien pylväsissä ja erityisesti kipsikapiteeleissa havaittiin räjäytyksistä johtuvia vaurioita. Rakennusentisöintiliike Ukri Oy teki kapiteeleihin puuttuvat paikkakorjaukset ja uudelleenkiinnitykset, mutta maalaustyötä ei toteutettu. Vuonna 2009 Ukri toteutti myös pylväänvarsiensa kipsimarmorien restaurointityön. Työstä valmistui dokumentointi 8.4.2010.

Kupolisalissa tehdyt pylvaiden alaosien korjaukset

Halkeamakorjauksee

Injektointia

Otteita pylvaiden kipsimarmoripintojen korjauksen dokumentoinnista / Ukri Oy / Teemu Kajaste.

Viitteet

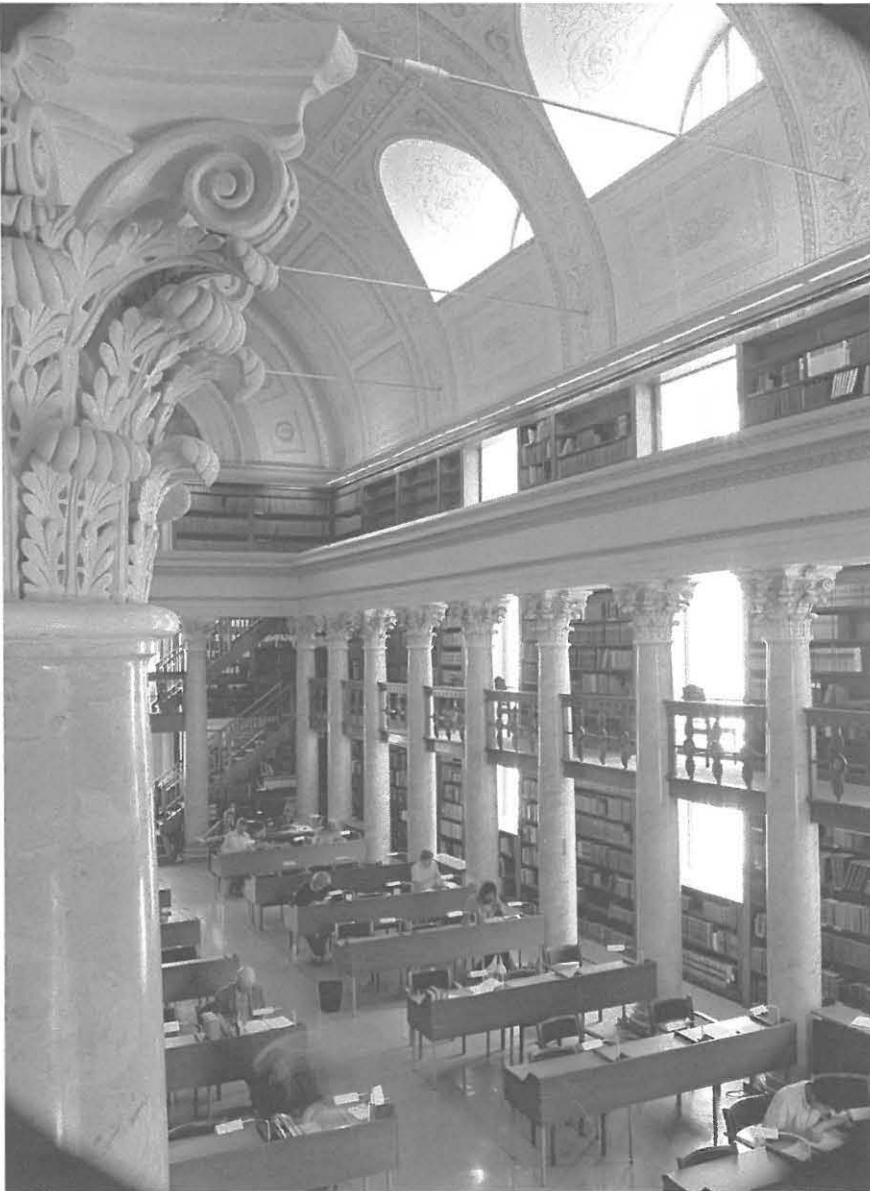

- 1 Yliopiston kirjaston vuosikertomus 1954; ensimmäinen tavattu maininta
 2 Högström 1987
 3 Päätös (8740/55/77), valtion omistamien kulttuurihistoriallisesti huomattavien rakennusten suojelusta annetun asetuksen (278/1965) nojalla
 4 Ympäristöministeriön suojelupäätös YM15/531/2007 (oma tiedosto)
 5 Knapas 1989, s. 246
 6 Kirjaston vuosikertomukset 1934-35
 7 www.taidemuseo.fi/suomi/veisto/ "veistoshaku" 15.5.2011
 8 Rahikainen, Esko: Hassunahan te mua pidätte Kansalliskirjastoletti 4/2007
 9 Kirjeet 30.3.1833 Jacobille, s. 281
 10 Jörgensen s. 179
 11 Kirjeet 11.12.1833 Jacobille s.284
 12 Jörgensen, s.180, Konsistorin pk 23.7.1836, 11.4.1840 §12, 25.4.1840 §6 ja 23.5.1840 §4
 13 Jörgensen s. 180, Konsist. pk. 20.8.1836 §5
 14 Jörgensen s. 182, Konsist. pk. 29.10.1836 §2, 25.11.1837 §9
 15 F A T 25.7.1837
 16 Jorgensen s. 183
 17 Jörgensen s. 186
 18 Jörgensen s. 186-7
 19 Jörgensen, s. 187
 20 Kirjeet 30.3.1833 Jacobille, s. 281
 20B Knapas 2011, s. 145
 21 Hertta Tirrasen tekemä haastattelu, "Vainio"; ajoittuu pian Rotundan valmistumisen jälkeiseen aikaan, HYM mappi
 22 Härö 1988: Vesikattojen kunnostus (Härön mukaan savikuitulaastiin tarkoitus on ollut: "eristää holvien ullakkotilaa holvien kautta välittyvältä lämmöltä ja toisaalta toimia kosteutta imevänä ja haihduttavana kerroksena ullakkotilan kostuessa ja katon vuotaessa tilapäisesti."
 22B Talousosaston pk. 28.4.1880 ja 3.6.1898 sekä 10.8.1898
 23 Knapas 1989, s. 249
 24 Jörgensen s. 183
 25 Tutkittaessa reliefejä julisivutöiden yhteydessä vasemman reliefin (Filosofia ja lääketiede) kirjan sivusta oli luettavissa teksti "ALEXE 1908". Myös Talousosaston pöytäkirjoista löytyy maininta relieffien uusinnasta 2.10.1908.
 25B Knapas 2011, s. 148
 25C Kipsimarmoripylväiden dokumentointi 2010 Ukri Oy / Teemu Kajaste
 26 von Konow, 10.3.2010, Kipsimarmoripylväiden analyysit / osana Ukri Oy:n raporttia
 27 Jörgensen s. 184
 28 Jörgensen s. 187, Konsist. pk 27.3.1841 §9
 29 von Konow, 10.3.2010, Kipsimarmoripylväiden analyysit / osana Ukri Oy:n raporttia
 30 nykytilassa jokaisessa salissa on oma värikombinaatio: kupolisalin sinisävyiset pylväät rinnastuvat okran sävyisiin kapiteeleihin ja kellertäviin puumukailumaalattuihin basiksiin. Eteläsalissa vaaleat (vihreät) pylväät liittyvät hyvin vaaleisiin kapiteeleihin ja vaalean harmaisiin basiksiin, pohjoissalissa taas keltaiset pylväät liittyvät vaalean harmaisiin kapiteeleihin ja tumman puun sävyisiksi kuultomaalattuihin basiksiin.
 31 Ancelo Oy Yliopiston kirjasto Väridokumentointi 28.3.1985, HAN/Visby
 32 HYA, Uudisrakennustoimikunnan laskut ja tilit 1844, "Nya Bibliotheket"
 33 Knapas 1989, s. 252
 34 Uudisrakennustoimikunnan laskut 1842 (MV:n mapin käsintehty muistiinpanot)

- 35 Uudisrak tmk. laskut 1843 (MV:n mapin käsintehty muistiinpanot)
- 36 Uudisrakennustoimikunnan laskut 1844 (MV:n mapin käsintehty muistiinpanot)
- 37 Jörgensen s.188
- 38 Jörgensen s. 185
- 39 Jörgensen s.186 /konsist. pk. 29.10.1845
- 40 HYA, sekalaisia asiakirjoja vuosikorjauksista, kertomus vuoden 1848 aikana toteutetuista töistä
- 41 Väritutkimus, Okulus/ Katja Luoma 2011
- 42 Piirustus 38:03, HYM
- 43 Insinööriluutnantti, professori A. F. Soldan (1817 Sortavala – 1885 Helsinki) oli filosofi, sekä mm. Rahapajan johtaja, ideoi/luonnosteli Rahapajan ja seteleitä, kirjoitti Suomen tervanpoltosta, Venny Soldan-Brofeldtin isä
- 44 KK, virka-arkisto, "Noter tillhöriga A. F. Soldan 1869"
- 44B Talousjaoston pöytäkirjat 5.11.1879, liite A
- 45 Uusi Suometar 1880; nro 93
- 46 HDbl 16.5.1880, nro 130
- 47 Uusi Suometar 1880; nro 94
- 48 Winterhalter 2010
- 49 Uusi Suometar 1880; nro 93
- 50 H Dbl 16.5.1880, nro 130
- 51 Redogörelse för kejserliga Alexanders-universitetet i Finland 1879-81, s. 75
- 51B Talousosaston pk 15.5.1880, §5
- 52 Redogörelse för kejserliga Alexanders-universitetet i Finland 1879-81
- 53 Uusi Suometar 1880; nro 93
- 54 H Dbl 16.5.1880, nro 130
- 55 Aleksanterin-Yliopiston toimintakertomus 1879-81, s. 75
- 56 Aleksanterin-Yliopiston toimintakertomus 1879-81, s. 75
- 57 Uusi Suometar 1880; nro 93
- 58 Merja Härö 1988
- 59 Uusi Suometar 1880; nro 93
- 60 Redogörelse för kejserliga Alexanders-universitetet i Finland 1887-90
- 61 Morgonbladet 20.1.1881
- 62 Knapas 1989, s. 253
- 63 FAT 13.5.1871, s. 3;
- 64 Falkman, Severin: I Östra Finland 1885
- 65 ARS; Aimo Reitala: Maalauksia 1860-1880, s. 143-145
- 66 Uusi Suometar 15.9.1879, s. 2
- 67 Rotunda 37, s.16
- 68 Lukkarinen, 1986, s.93
- 69 G. Strömbergin sähkösuunnitelma 1893, HYM
- 70 Törnblom 1993
- 71 Törnblom 1993
- 72 Hertta Tirrasen haastattelu, "Vainio"; ajoittuu pian Rotundan valmistumisen jälkeeseen aikaan, HYM mappi
- 73 HYA, sekalaisia asiakirjoja vuosikorjauksista 1896
- 74 HYA, sekalaisia asiakirjoja vuosikorjauksista, 1907
- 75 Rautaiset rakenteet s. 20
- 76 HBL 18.6.1904
- 77 KK VA; 1903 muistio välipohjarakenteista 9.3.1903
- 78 HBL 18.6.1904, s. 3
- 79 Knapas 2011, s.150
- 80 Knapas 2011, s.150
- 81 Lukkarinen, 1989, s. 102
- 82 Schaumann & Tudeer 1915, s. 5
- 83 Veckans Krönika 27.5. 1905; valokuvassa Runebergin verstaasta työn alla oleva kasvokuva on sijoitettu telineeseen, jossa toistuvat lehtiaiheet ovat pitkälti toteutuneiden kaltaisia
- 84 HBL 4.10.1905
- 85 HBL 4.10.1905: " Att så mycket, så konstnärligt och så dyrbart arbete nedlagts å en mot gårdsplan vettande fasad,förklarar därpå att professor Gustaf Nyström, annexets arkitekt-, önskat äfven på detta vis hedra minnet af C. L. Engel, som i universitetsbiblioteket skänkt hufvudstaden en af sina mest harmoniska skapelser."
- 85B Talousosaston pk 2.10.1908, hyväksytty Takalan lasku "...ä Fm 800, utgörande honom tillkommande ersättning för verkställd remontering af relieffigurerna å Biblioteksbyggnaden"
- 86 Veckans Krönika 27.5.1905
- 87 HYA, sekal. rakennusasiakirjat 1914
- 88 Ateneum 1901, s. 435
- 89 HBL 4.10.1905
- 90 HBL 18.6.1904
- 91 Aleksanterin-Yliopiston toiminta kertomus 1902-1905, s. 266-268
- 92 Aleksanterin-Yliopiston toiminta kertomus 1902-1905, s. 266-268
- 93 lähinnä 1910...1920-l laaditut dokumentoitavat pohjapiirustukset
- 94 HYA, sekalaiset rakennusasiakirjat 1915
- 94A Muistio 1906 täydentäviä töitä/muutoksia "täydentäviä töitä" 9.5.1906
- Lisärakennuksen luonnoksissa esitettiin muutamia muutostöitä myös vanhaan päärakennukseen: eteläsalin tuli toteuttaa planssi- ja karttakaappi sekä säilytyspaikka Nordenskjöldin kokoelmalle; kupolialin sisustaminen lainausalliksi; vestibyyliin tuli tehdä vaatenaulakko, suuren oven muutos ja siirtäminen entisen lainaushuoneen suuntaan;entisen lainaushuoneen muokkaus lukusaliin aputilaksi ja oven siirtäminen; harkittiin kupoli uudelleenmuurausta tai muokkausta riittävän valon takaamiseksi; uusia säilytyskaappeja harvinaisuuksille, käsikirjoituksille ym.
- 95 Galleria Rotunda 37, s. 19
- 96 Knapas 2011, s.156-157
- 97 Galleria Rotunda 38 ja Knapas 2011, s. 209
- 98 Galleria Rotunda 38 s. 6-7
- 99 Galleria Rotunda 38 ja Knapas 2011
- 100 Kirjaston vuosikertomukset 1934-35, s. 2
- 101 Mäki-Rossi,1939, s. 94
- 102 Knapas 1991, Galleria Rotunda 38, s. 30
- 103 TILA arkisto, mappi 00401, Vanhat rakennuspiirustukset
- 104 Yliopiston kirjaston vuosikertomus 1951
- 105 Luonnossarja, ilmeisesti laadittu esittelykäyttöön, päivätty 1.10.1951, HYM
- 106 Arkkitehti 10-11/1958, s. 168
- 107 Arkkitehti 10-11/1958, s. 168
- 108 Ervi: Korjaus- ja muutostyön selitys 15.7.1954, mm.
- 109 Petterson, muistio 6.5.1956, mm. MV:n mapeissa
- 110 suullinen muistitieto –Yrjö Liehunen, työskenteli kyseisenä vuonna päärakennuksen julkisivuilla ja muisti samaan aikaan tehdyn myös kirjastoa
- 111 Arkkitehti-lehti; 1958:1Ervi: Helsingin yliopiston kirjasto
- 112 Ervi 1956, selostus 1951-1956, . 6
- 113 Arkkitehti-lehti; 1958:1Ervi: Helsingin yliopiston kirjasto

- 114 Ervi 1956, selostus 1951-1956, . 4
 115 Ervi 1959
 116 Ervi 1956, selostus 1951-1956, . 6
 117 Petterson, muistio 6.5.1956, mm. MV:n mapeissa
 117B A. F. Soldanin laatima hyllyjärjestyskaavio, KKVA, aukko esiintyy kaaviossa 1869
 118 Sähkötöiden työselitys 26.11.1954 / Mäenpää / SRM, Ervi
 119 Pettersson 1956
 120 Yliopiston kirjaston vuosikertomukset 1957
 121 Sähkötöiden työselitys 26.11.1954 / Mäenpää / SRM, Ervi
 122 Ervi 1956, selostus 1951-1956, . 4
 123 Hanssonin Rakennustapa- ja toimenpideselostus 19.12.1977 HAN
 124 Ervi 1956, selostus 1951-1956, . 4
 125 LVI-töiden rakennustapaselostus 19.10.1976/Ins. tsto Maaskola /HAN
 126 Ervi 1956, selostus 1951-1956, . 5
 127 Vallinkoski, 1959, s.38
 128 Yliopiston kirjaston vuosikertomukset 1957
 129 ARK 1980, Hansson ss. 36-39
 130 Hanssonin toimiston suunnittelumappi, HAN
 131 Högström, 1987, s. 3
 132 ARK 1980, Hansson ss. 36-39
 133 Mm. Hallinto-osaston alustava ehdotus 14.11.1974, Palvelu- ja kokoelmaosaston selvitys 12.11.1976,
 134 Yliopiston kirjaston vuosikertomus 1978
 135 Högström, 1987, s. 2;
 136 Kairamo 2006, s.119
 137 Högström 1987, s. 5
 137B Allekirjoittajat valtionarkeologi C. J. Gardberg ja toimistopäällikkö Heikki Havas, laati jat IL (Irma Lounatvuori) ja EM (Erkki Mäkiö)
 137C Haastattelu arkkitehti Erkki Mäkiö 24.8.2011
 138 Högström 1987, s. 5
 139 Juhlakirja Olof Hansson 9.4.1979, TTKK, Arkkitehtiosasto
 140 Winterhalter 2010
 141 Högström 1987, s. 6
 142 LVI-töiden rakennustapaselostus 19.10.1976/Ins. tsto Maaskola /HAN
 142A Ilmanvaihdon suunnitelmat on päivätty 15.2.1978. Tila- ja kiinteistökeskuksen (entinen HYTO) arkistosta löytyy ehjä sarja IV-piirustuksia urakkasopimusasiakirjojen yhteydestä. Rakennusvalvonnan arkistosta ei löydy päivitettyjä suunnitelmia. 21.9.1978 MV:n lausunto ilmastointi- ja kalustesuunnitelmista (MV:n mappi)
 143 Muistio 24.8.1978; Hanssonin toimiston suunnittelumappi, HAN
 144 Högström 1987, s. 6
 145 Hanssonin toimiston suunnittelumappi (Toimiston omat kirjelmät...) Huomioita työmaalla... 4.9.1978 HAN
 147 Hanssonin toimiston suunnittelumappi (Toimiston omat kirjelmät...) Ilmanvaihto/ Maaskola 23.2.1979 HAN
 147B 19.12.1977 Peruskorjaus; Rakennustapa- ja toimenpideselostus HAN (myös TILA)
 147C 19.12.1977 Peruskorjaus; Rakennustapa- ja toimenpideselostus HAN (myös TILA)
 148 Hanssonin toimiston suunnittelumappi (Toimiston omat kirjelmät...) Palo-ovi inventointi, päivämätön, HAN
 149 Palo-ovien inventointi HAN
 150 LVI-töiden rakennustapaselostus 19.10.1976/Ins. tsto Maaskola /HAN
 151 Yliopiston kirjaston vuosikertomus 1978
 152 Kirjaston tiedotuslehti 1978
 153 Ehdotus lehterien lattiamateriaaliksi, vaihtoehtoja 2.2. 1978, E & O Hansson / HAN
 153B Haastattelu Erkki Mäkiö 24.8.2011
 154 Högström 1987; 1890-luvulla silloinen lainaushuone asfaltoitiin
 155 Hanssonin toimiston suunnittelumappi, HAN
 156 hyllykaavioissa 1869 esiintyy itään suuntautuva oviaukko keskilehterillä
 157 17.2.1977 päivätty muistio kirjaston henkilökunnan lukumääristä
 158 Högström 1987
 159 Yliopiston kirjaston vuosikertomus 1978
 159B 19.12..1977 Hanssonin toimisto: Rakennustapa- ja toimenpideselostus
 160 Högström 1987
 161 haastattelu KW – kehitysjohtaja Dorrit Gustafsson 21.6.2011
 161B haastattelu Markus Jauhiainen ja Eija Vuori 25.8.2011
 162 Muistio 15.12.1987, laatinut P. Pietarila, HYTO kellari
 163 Rest. raportti, Tiina Sonninen, 1 sivu + 9 kaaviopiirustusta, HYTO kellari
 164 Härö 1988: Vesikaton kunnostus – Vaurioiden kartoitus ja toimenpidevaihtoehdot (TILA)
 164B Tikkurilan analyysi katon maalikerroksista 13.7.2010, analyysiraportti 9608
 165 haastattelu KW – kehitysjohtaja Dorrit Gustafsson 21.6.2011
 166 haastattelu KW – kehitysjohtaja Dorrit Gustafsson 21.6.2011
 166B Häkli 2002
 167 ”Yliopistolainen”-verkkokokous: Almanakka 6/99
 168 haastattelu KW-Assi Sandelin 22.6.2011
 169 Brunila, Birger: Arkitekter och annat folk, 1966
 170 haastattelu KW – kehitysjohtaja Dorrit Gustafsson 21.6.2011
 171 haastattelu KW-Assi Sandelin 22.6.2011
 172 LPR:n suunnitelmat AU D81-01; 14.5.2001
 173 HS 18.2.2001
 174 Kirjaston laatima oma esite:Luola
 175 HS 18.2.2001
 176 Kirjaston vuosikertomus 2000

Arkistot

- HAN** Olof Hanssonin toimiston arkisto, sijaitsee Joakim Hanssonin hallussa Visbyssä
- Högström, Hilka: Helsingin yliopiston sisätilojen peruskorjaus 1976-1985; prof. Liliuksen johtaman rakennussuojelukurssin harjoitustyö, 28.9.1987
  - Ancelo Oy: Yliopistonkirjasto, Väridokumentointi 28.3.1985
  - LVI-töiden selostus / Maaskola
  - muistiinpanoja, työselityksiä ja piirustusoriginaaleja
  - valokuvia

HKM KA Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkisto

- HYA** Helsingin yliopiston keskusarkisto
- Uudisrakennustoimikunnan laskut ja tilit
  - Sekalaisia rakennusasiakirjoja, mm. Vuosikorjausten kustannusarviot

HYM Helsingin yliopistomuseon arkisto

- piirustusoriginaaleja
- valokuvamateriaalia
- satunnaisia asiakirjoja, muistiinpanoja
- Kati Heinämiehen laatima luettelointi konsistorin ja talousjaoston pöytäkirjojen aiheista liittyen rakennuksiin ja taideteoksiin

KKVA Kansalliskirjaston virka-arkisto

- A. F. Soldanin pohjapiirustukset hyllyjärjestyksistä
- sekalaisia asiapapereita liittyen Rotundan suunnitteluun, 1900-luvun alun kilpailuihin ym.

MV KA Museoviraston historian kuva-arkisto

MV RHO Museoviraston rakennushistorian osaston arkisto.

- sittemmin liitetty osittain Museoviraston arkistoon
- Kansalliskirjastoa koskevat mapit: Irma Lounatvuoren 4.6.1983 laatima yhteenveto kupolin vaiheista; Aarne Ervin laatima käsikirjoitus kirjaston historiasta, päivätty 4.3.1959; lausuntoja ja muistioita
  - väritutkimusmappi, sisätiloja
  - valokuva-aineisto; siirryntyt sittemmin Museoviraston kuva-arkiston aineistoksi

Otava Kustannusosakeyhtiö Otavan kuva-arkisto

SRM Suomen rakennustaiteen museo

- valokuvakokoelmat: Engel, Nyström
- piirustuskokoelmat: Aarne Ervin toimiston kokoelma

TILA Tila- ja kiinteistökeskuksen arkisto, entinen Teknisen osaston arkisto (HYTO)

- Merja Härön ja Kirsti Kasnion laatimat suunnitelmat 1980- ja 1990-luvulla
- Ervin työselitys 15.7.1954
- Olof Hanssonin suunnitelmat 1977, 1978
- työmaapöytäkirjoja
- Rappauskartoitus, Vakka-Suomen Rappauspalvelu Oy 2006
- piirustusoriginaaleja
- Kipsimarmoripylväiden dokumentointi, Ukri Oy /Teemu Kajaste, 10.3.2010
- Julkisivujen väritutkimus, Okulus Oy / Katja Luoma

Painetut lähteet; kirjallisuus

Ars 3 Suomen taide, Otava 1989

Carl Ludvig Engel 1778- 1840

Näyttely Helsingin Tuomiokirkon kryptassa 7.8. – 14.9.1990, näyttelyjulkaisu ja monografia

Dahlström, Nyström & al.

Finländska gestalter. Del IX : Fin kultur och folklig, 1971

Falkman, Severin

I Östra Finland, 1885

Grönroos, Henrik ja Kurikka, Jussi

Helsingin yliopiston kirjasto, entisaikaan ja nykypäivinä, Helsinki 1956

Hansson, Olof

Helsingin yliopiston kirjastorakennuksen saneeraus, näkökohtia ja kommentteja,

Arkkitehti-lehti 4 / 1980

Helamaa, Erkki (toim.)

Juhlakirja Olof Hansson = Festskrift, Tampere, TTKK, 1979

Häkli, Esko

Helsingin yliopiston kirjasto, Rakennushistoriaa ja arkkitehtuuria, Helsinki 1984

Gammal byggnad- nya tjänster; Signum 1/2002

Johansson, Lahti & Paatero toim.

Aarne Ervi - Tilaa ihmiselle, Helsinki 2010 SRM

Jørgensen, Arne

Universitetsbiblioteket i Helsingfors 1827-1848, Helsinki 1930

Knapas, Rainer (toim. + kirj.)

Helsingin Yliopisto 1640-1990, Osat 1 ja 2, Helsinki, Otava 1988 ja 1989

Bibliotheca Academica, Helsinki 2001

Käsikirjoitus Kansalliskirjaston historiasta, 2011 (HUOM! Toistaiseksi julkaisematon)

Knapas, Rainer ja Lemström, Juha

Yliopiston kirjasto 1828-1910, Galleria Rotunda 37, Helsinki 1991

Bibliotheca Universitatis Helsingiensis 1911-1957, Galleria Rotunda 38, Helsinki 1991

Nykänen, Panu

Kortteli sataman laidalla, Suomen Teknillinen Korkeakoulu 1908-1941, WSOY, Porvoo

2007, (interiöörikuva s. 144)

Kairamo, Maija

Restaurointitappeja aikaraiteella, Puoli vuosisataa rakennussuojelua ja restaurointia Suomessa; TTK 2006

Koistinen, Pertti ja Kääriäinen, Heikki (toim.)

Bibliotheca Renovata, Helsinki 1957, (Lars Pettersonin: Kansalliskirjastomme rakennusten vaiheita)

Lukkarinen, Ville

Gustaf Nyström ja Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston kirjasto, (Opusculum vol 3 (1983), no. 2)

Keisarillisen Aleksanterin-yliopiston rakennustoiminta vuosina 1880-1917, Helsinki 1986

Classicism and history : anachronistic architectural thinking in Finland at the turn of the century: Jac. Ahrenberg and Gustav Nyström, Helsinki 1989.

Valtionarkiston satavuotias rakennus, Valtionarkisto 1990

Mäki-Rossi, F. N.

Keskuhlämmittäjän ja talonmiehen käsikirja, Otava 1939

Paatero & Rauske, toimittajat

Rautaiset rakenteet – rauta ja teräs suomalaisessa rakentamisessa, SRM 1998

Petterson, Lars

Kirjasto, Unionkatu 36 (kirjasta toim. Pekkala-Koskela, Eea, Yliopiston Helsinki, Helsinki 1989)

Schaumann & Tudeer

Helsingin yliopiston kirjasto - Opas kävijöille, Helsinki 1915

Sundman, Mikael (toim.)

C. L. Engel, Kirjeet 1813-1840, Helsinki 1989

Törnblom, Lena

Valaistuksen vuosisata / Helsingin yliopiston kirjaston tiedotuslehti 7/1993

Vallinkoski, Jorma

Nybyggnads och reparationsarbetena vid Helsingfors universitetsbiblioteket, Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1959, s. 27-39

Wickberg, Nils Erik

Empirestudier, Helsingfors 1945

Wickberg, Nils Erik

Senaatintori, Tanska 1981

Yliopiston vuosikertomukset eri vuosilta:

Kertomus Suomen keisarillisen Aleksanterin-yliopiston toiminnasta / Redogörelse för Kejserliga Alexanders-universitetet i Finland

Painetut lähteet; lehdet

Arkkitehti, 10-11/1958, 1980 (s.36-39)

Finska allmänna tidningen , 25.7.1837; 13.5.1871

Helsingfors Dagblad 16.5.1880

Helsingin Sanomat 17.9.1995, 6.10.1995, 13.9.1998

Hufvudstadsbladet 18.6.1904, 4.10.1905

Morgonbladet 20.1.1881

Suometar, 28.9.1852

Uusi Suometar 15.7.1879; 4.8.1880

Veckans krönika 27.5.1905

Haastatteluja

kehitysjohtaja Dorrit Gustafsson

tutkija Rainer Knapas

arkkitehti Ola Laiho

rakennusmestari Markus Jauhiainen

arkkitehti Erkki Mäkiö

ylikonservaattori Pentti Pietarila

rakennusmestari Pentti Raumala

sisustusarkkitehti Assi Sandelin

yliarkkitehti Eija Vuori

Kirjastonhoitajat ja ylikirjastonhoitajat

1814-1845	<i>Fredrik W. Pipping</i>
1845-1848	<i>Alexander Blomqvist</i>
1850-1860	<i>Carl W. Törngren</i>
1862-1864	<i>Gustaf E. Ingelius</i>
1866-1871	<i>Karl Collan</i>
1873-1912	<i>Adreas W. Bolin</i>
1914-1930	<i>Georg Schauman</i>
1933-54	<i>Lauri O. Th. Tudeer</i>
1954-56	<i>Pauli Nyberg v.t.</i>
1956-1976	<i>Jorma Vallinkoski</i>
1976-2001	<i>Esko Häkli</i>
2001-	<i>Kai Ekholm</i>

Kupolialin länsiseinän kosteusvaurioita noin 1955 ennen restaurointia.

Ajoituspohjissa käytetyt tunnistevärit

1833-1840 C. L. Engel

1879-1881 Frans Sjöström

1904-1907 Gustaf Nyström

1954-1957 Aarne Ervi

1977-1980 Olof Hansson

1998-2000 LPR

Ajoitus epäselvä

HUONEKORTIT

Keskeisten tms. rakennushistorian kannalta oleellisten huonetilojen kortit, jotka jakautuvat kahteen luokkaan:

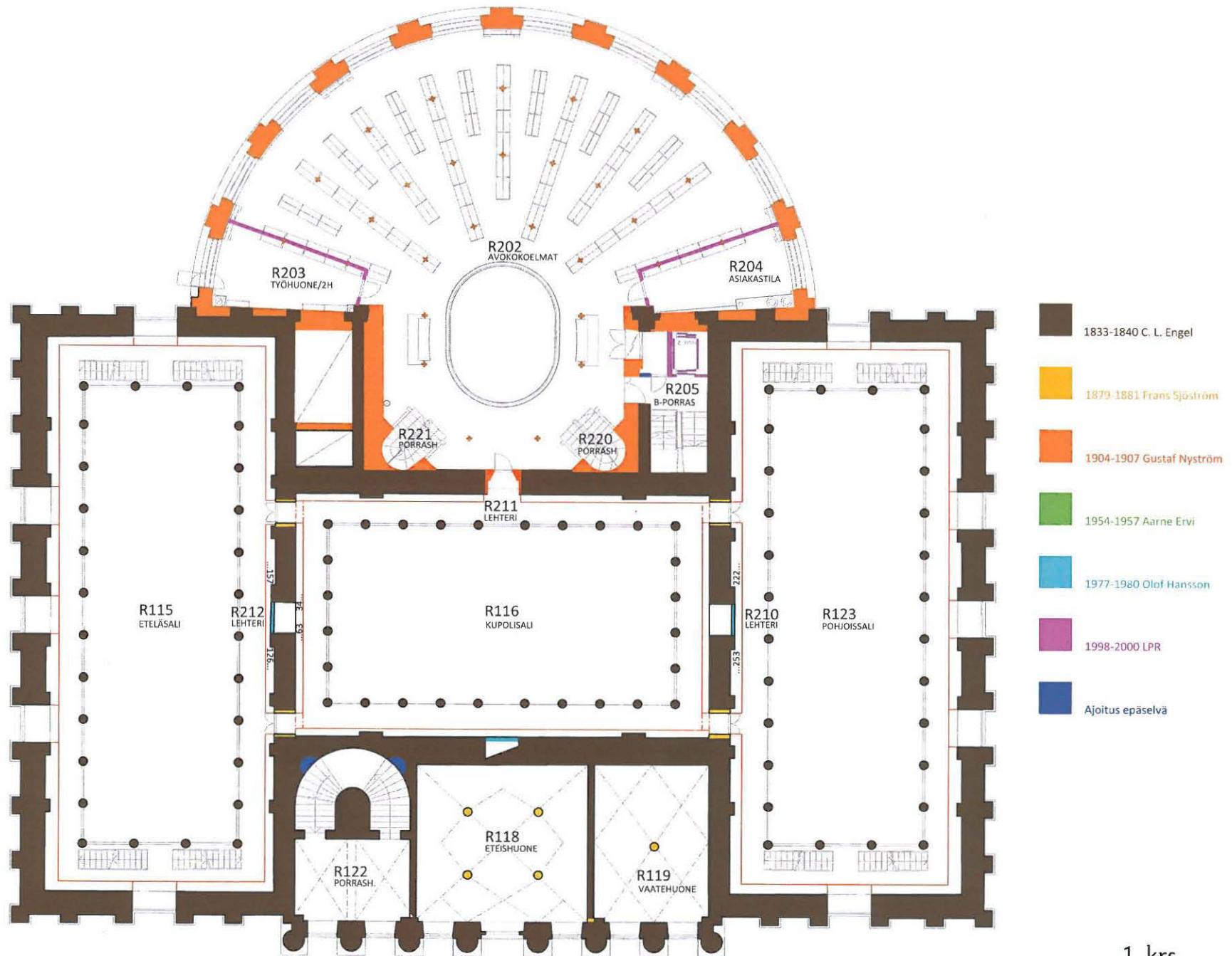
HISTORIAKORTIT, joissa on tuotu esiin tilassa tapahtuneita muutoksia

INVENTOINTIKORTIT, joissa on tuotu esiin tilan nykyistä asua

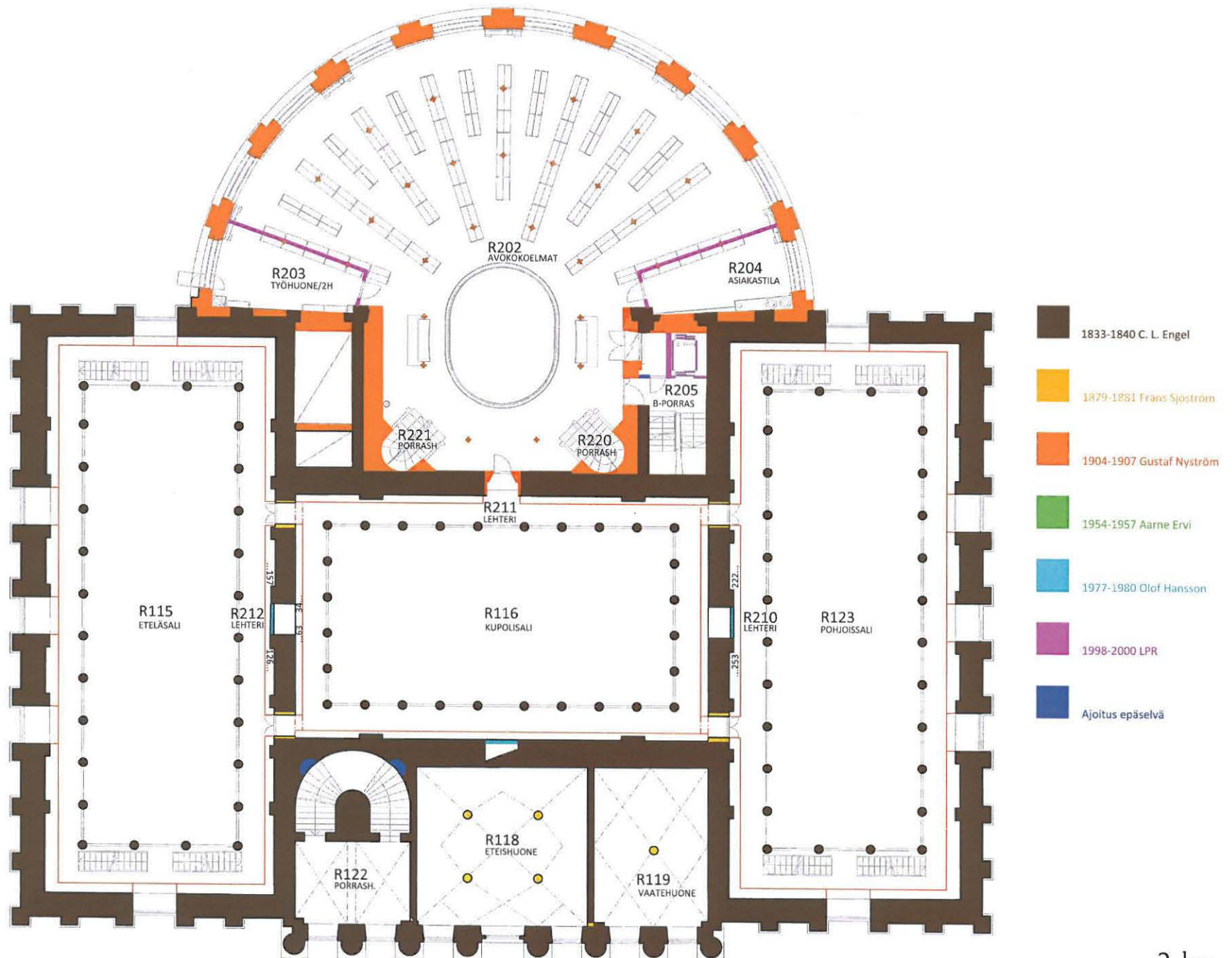
AJOITUSPOHJAT (K1. - 3. krs)

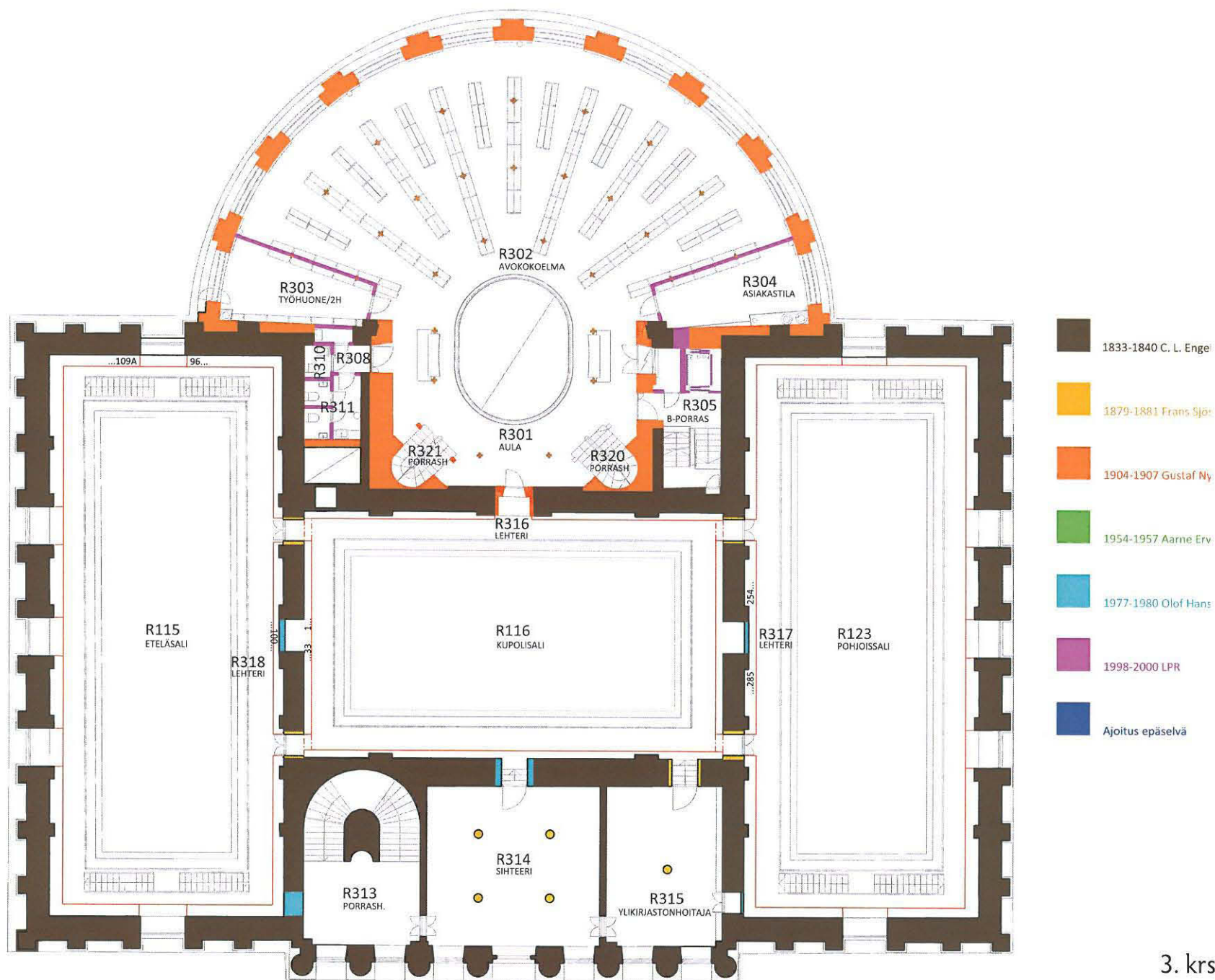

AJOITUSPOHJAT (K1. - 3. krs)

AJOITUSPOHJAT (K1. - 3. krs)

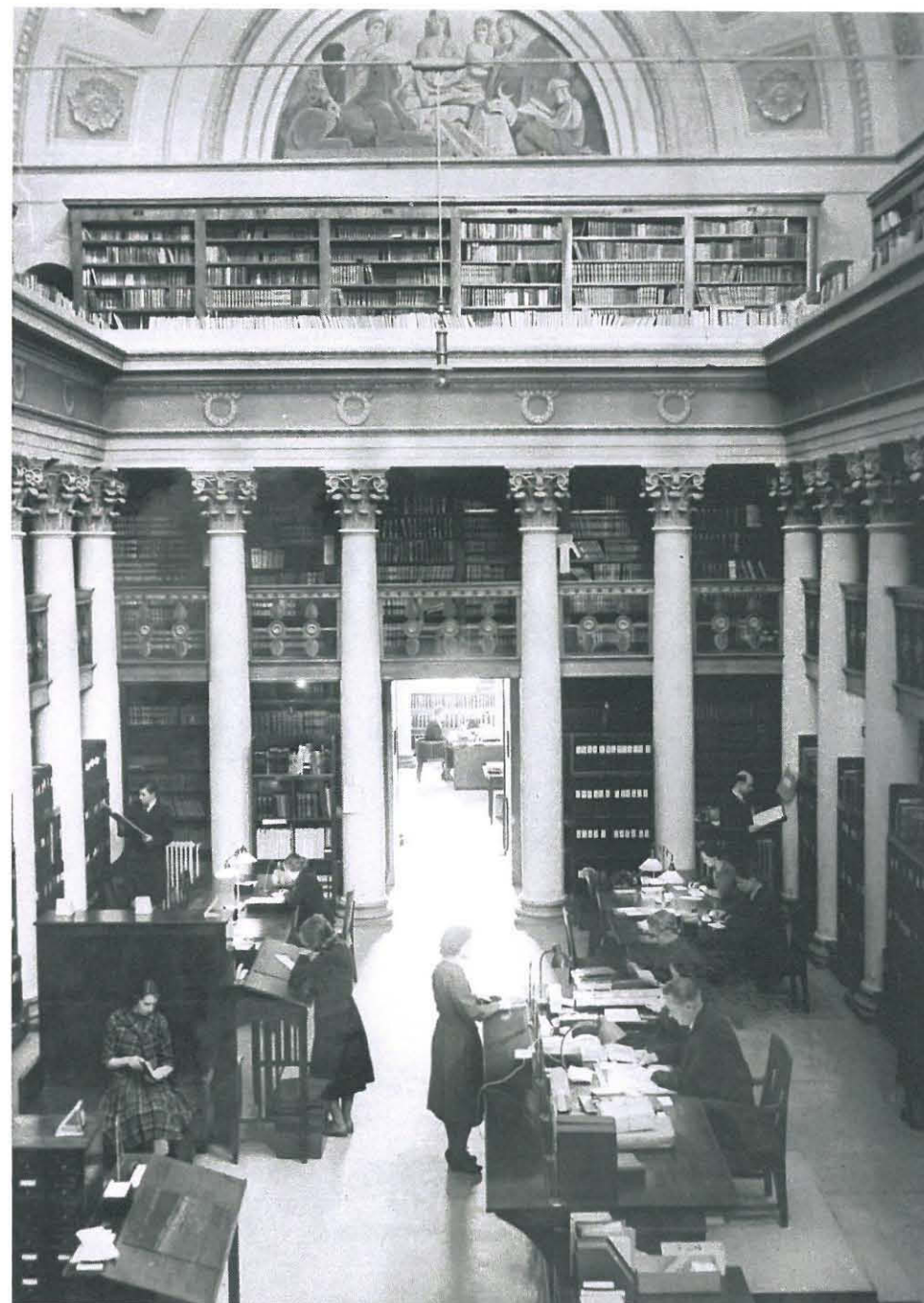

AJOITUSPOHJAT (K1. - 3. krs)

1908... (lainaussaliksi muuttamisen jälkeen)

KKVA

1935...1954

HYM

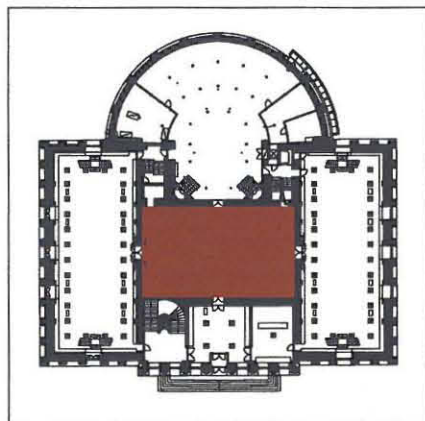
YLLÄ

Kupolisali etelän suuntaan, nykyasussaan.

VASEMMALLA

Kaksi kuvaa kupolisalista 1900-luvun alkupuoliskolta, joiden tarkkaa kuvausajankohtaa ei tunneta. Nuorempi on otettu oletettavasti 1950-luvun alussa, ennen 1954-1957 peruskorjausta.

Muutoksia ei kuvien perusteella ole juuri havaittavissa. Nuoremassa kuvassa näkyy kuitenkin taaiimmaisissa pilariväleissä valkoiset pylväsradiaattorit, jotka korvasivat vuonna 1935 varhaisemmat keskuslämmityslaitteet. Vanhemmassa kuvassa nämä jyhkeät, matalan pylvään muotoiset radiaattorit näkyvät (vaivoin) lyhyellä seinustalla, kipsimarmoripylväiden välissä.

RAKENNUSHISTORIAN TIEDESSA OLEVAT PÄÄVAIHEET

VUOSI	SISÄLTÖ	VIITE
...1869 (?)	Kulkuyhteys ylikirjastonhoitajan huoneen ja ylälehterin välille	Soldanin hyllykaaviopiirustus
1879-80	Suuria rakenteellisia korjauksia: lattiarakenteen vasojen uusintaa ja lattian pintamateriaalin uusiminen asfalttilattiaksi; vetotankojen rakentaminen; ovet lehtereiden nurkkiin.	Uusi Suometar 1880, nro 93
1880	Kattopinnat koristemaalattiin arkkitehti Frans Sjöströmin johdolla ja koristemaalari C. H. Carlssonin toimesta. Taiteilija Severin Falkman maalasi 4 freskoa holvipäätteisiin. Kupolisalin kattojen varhaisempi maalattu asu tunnetaan huonosti. Asiakirjalähteiden mukaan työssä noudatettiin kuitenkin Engelin esikuvaa, joko aiempia koristemaalauksia tai / ja pyrittiin tulkitsemaan Engelin suunnitelmassa esiintyviä koristeluratkaisuja.	
1880	Rakennettiin vesikiertoinen keskuslämmitys johon liittyen kipsimarmoripylväiden väliin, permannolle, asennettiin matalan pylvään muotoiset radiaattorit.	Uusi Suometar 1880, nro 93
n. 1907	Tila muutetaan lainausaliksi; rautaiset palonsuojaluu- kut ja heilurovet etelä- ja pohjoissalin sekä Rotundan suuntaan; lattiaan linoleum; sähkövalaistus; länsiseinustan nurkissa olleet Engelin aikaiset kupolisalin-porrashuoneisiin johtaneet kulkuyhteydet suljettiin (tietävästi) ylä- ja keskilehterillä.	HYA sekalaisia, vuosikorjaukset, 1907 / Nyströmin suunnit.
1935	Lämmitysverkoston uusminen, jonka yhteydessä asennettu Teho-radiaattorit	

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

HISTORIAKORTTI

1-3

KUPOLISALI

HUONENUMERO

R116

Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

1958

SRM

1980-I

HYKI

1955...57

KKVA

YLLÄ

Vasemmalla kupolisali Ervin peruskorjauksen 1954-1957 jälkeen: lattiaan on tehty kalkkivilaatoitus, keinovalaistus on uusittu hyllyjä kiertäväksi ja tila on saanut Ervin toimistossa suunnitellut ajanmukaiset teräsputkijaloilla seisovat kalusteet.

Oikealla kupolisali Hanssonin peruskorjauksen jälkeen, jolloin osa kalustuksesta uusittiin, valaistusta parannettiin ja tilaan rakennettiin koneellinen ilmanvaihto.

ALLA

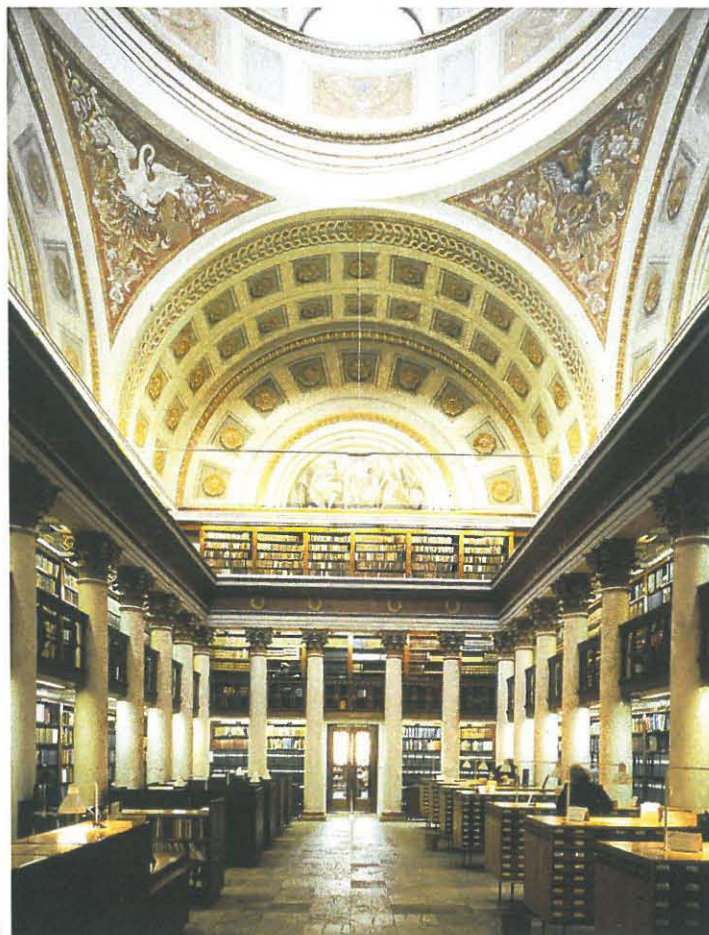
Kuva Ervin peruskorjauksen alusta, jossa näkyy sihteerin huoneeseen keskilehteriltä nouseva porras. Permännolla näkyy eteishuoneeseen johtava umpinainen pienipeilinen ovi, joka on toiminut esikuvana Hanssonin suunnittelemaalle nykyiselle palo-ovelle.

Oikean puoleisen pylvään jalusta on huomattavan vaalea suhteessa kuvan keskellä olevaan jalustaan, joka lienee värimallina vuosien 1954...57 peruskorjaukselle. Oikealla olevasta, samassa vaiheessa otetusta valokuvasta käy paremmin ilmi, että pylväiden basikset ovat ennen 1950-lukua olleet vaaleat, yksiväyisesti peittomaalatut (?).

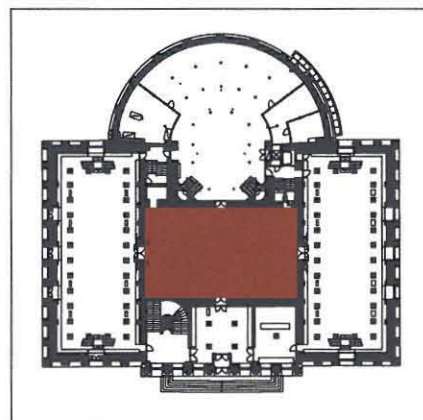
1955...57

KKVA

TKK A-os

1980-l

RAKENNUSHISTORIAN TIEDOSSA OLEVAT PÄÄVAIHEET

1954-57	Ervin peruskorjaus: lattian pintamateriaali uusittu karkeasahatuksi kalkkikivilaatoitukseksi; pylväiden jalustoihin puumukaelumaalaus; radiaattoreiden mahonkiviilutetut suojarakenteet; salia varten suunniteltuja irtokalusteita (sittemmin poistettu); sähkövalaistuksen uusiminen hyllyjä kiertävänä ratkaisuna; kattomaalauksen laaja restaurointi.	Aarne Ervin suunnitelmat, SRM.
1977-1985	Hanssonin peruskorjaus: asennettu mm. koneellinen ilmanvaihto ja siihen liittyen muokattu kirjahyllyjä; palo-osastointi eli palo-ovien uusiminen / lisäys; sähkövalaistuksen uusiminen Ervin periaatteita noudattaen; lehtereiden lattiamateriaalit vaihdettu kokolatiamatoksi; sihteerin huoneen (R314) ja ylälehterin välille avattiin kulkuyhteys ja porras keskilehteriltä huoneeseen poistettiin ja aukkokohtaan eteen rakennettiin uusi kirjahylly (taustassa MDF-levy); ylälehterin kirjahyllyjen otsarakenteilla ylitettiin nurkkien oviaukot; IV-järjestelmien kanavoinnit, säleiköt ja kirjahyllyjen muokkaus.	Olof Hanssonin suunnitelmat.
n. 1993	Pohjoispään maalausten konservointi vesivahinkojen jäljiltä.	
2008 / 2010	Kipsisten kapiteelien ja kipsimarmoripintojen tyvien vaurioiden kunnostustyöt kahdessa vaiheessa	Ukri Oy, Raportit 26.2.2008 ja 8.4.2010. HYTO.

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

HISTORIAKORTTI

Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

1-3

HUONENUMERO

KUPOLISALI

R116

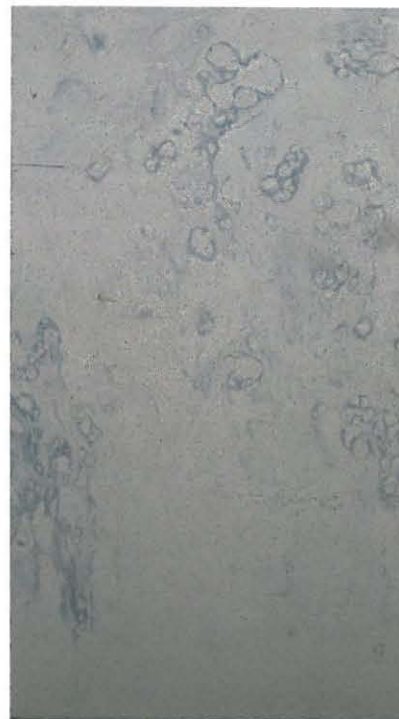

Puurakenteisen keskilehterin alapinnassa on alkuperäinen 1840-luvun laudoitus, jossa viistovalossa näkyy käsihöyläyksen jättämä vaihtelevasti lainehtiva pintatekstuuri. Yksinkertainen kasetointi on tehty puisin listoin ja nykyasussaan (Hanssonin suunnittelemana) alakatto on maalattu kolmella sävyllä.

Oikealla kipsimarmorirakenteella päällystetty puurakenteinen kupolisalin pylväs, jossa puinen maalattu basis. Nykyinen puuta imitoiva maalauskoristelu on perua vuosien 1954-1957 peruskorjauksesta.

Kuvassa tummempana näkyvä ja lohjennut pylvään alaosa on korjattu Ukrin kunnostusraportin 8.4.2010 mukaan tehty kalkkisementtilaastilla. Kuva ennen pylväiden kunnostusta 2009-2010. Vasemmalla lähikuva kipsimarmoripinnasta.

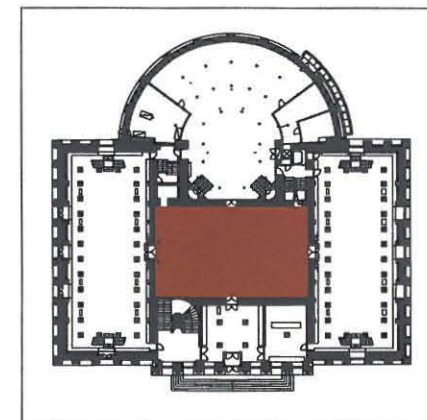
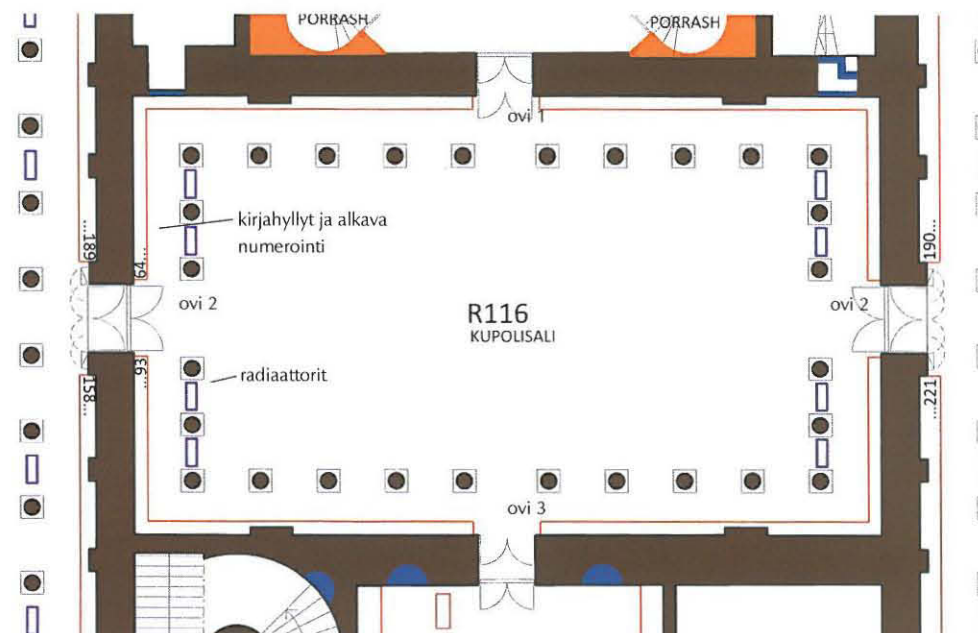

Salien nykyinen keinovalaistus on toteutettu 1977-1985 peruskorjauksessa. Lehtereiden alakattoja ja ylimmän lehterin kirjahyllyä kiertää lostevalaisinten muodostama ketju. Valaisinten ritilän ja häikäisysuojan suuntauksella on pyritty välttämään valon lankeamista kiusallisesti suoraan salien keskialueelle, mutta yleisvaikeuteltaan valastus dominoi tilojen herkkää luonnonvaloa.

Kupolisalin lattian kalkkivilaotus toteutettiin Ervin suunnitelmien mukaan laatoilla, joiden pinta jätettiin tarkoituksella karkeaksi.

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	Karkeasti sahattu kalkkikivilaatoitus n. 443x443 mm2.	1954-1957
SEINÄT	Kirjahyllyt + rapatut seinät. Kts. "Kirjahyllyt"-kortti	1844
PYLVÄÄT	Puurakenteiset lehtereitä kannattelevat pylväät, joissa kiilloitettua kipsimarmoria ja kipsiset korintilaiset kapiteelit. Kapiteeleissa (nykyisin) kaksisävymaalaus.	1844
KATTO	Keskilehterin alakatto: laudoitettu pinta johon puisin listoin tehty yksinkertainen kasetointi; peilijako 2x3 tai oviaukkojen kohdilla 3x4; peittävä 3-sävymaalaus kasettijaon mukaan.	1844
OVET	Eri-ikäisiä tyyppiä:	
ovi 1	Mahonkinen, lakattu heiluripariovi Rotundan suuntaan, jonka fasettihilioissa laseissa etsattuja kasviornamenteja; oviaukossa koristeellinen mahonkinen kehys jossa munasauvakoriste.	1904-1907
ovi 2	Mahonkinen, lakattu heiluripariovi pohjois- ja eteläsalien suuntaan, jossa sileä kirkas lasi.	1954-1957 (?)
ovi 3	Teräsrakenteinen palo-ovi, jonka peltipintaan ristiuraruveilla kiinnitetty metalliprofiileista tehtyjä peilikehyksiä; "PO1: Uusi palo-ovi, joka päällystetään vanhan oven pintapelleillä. Ovi voidaan päiväaikana pitää avoinna, suljetaan yöksi esim. vahtimestarin toimesta". (HAN: PO-inventointi)	1979
KEINOVALO	"PSO":n valmistamat, loisteputkivalaisimet häikäisyritylällä varustettuna, tyyppiä "10003".	1977-1985
TALOTEKN.	Eri osia:	
radiaattorit	Högforsin valmistamat Teho-radiaattorit. Näiden suojaksi tehty Ervin suunnitelmien mukaan mahonkiviilutetut levyrakenteet	1935 1954-1957
iv-elimet	Kirjahyllyjen rakenteisiin integroidut ilmanvaihdon sisäänpuhalluksen alumiininharmaat säleventtiilit tilan nurkissa (4 kpl). Malli tietävästi PGT / SV-2.	1977-1985
kulunvalv.	Kulunvalvontalaite oven 3 edustalla	2000-l

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	1	KUPOLISALI
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		R116

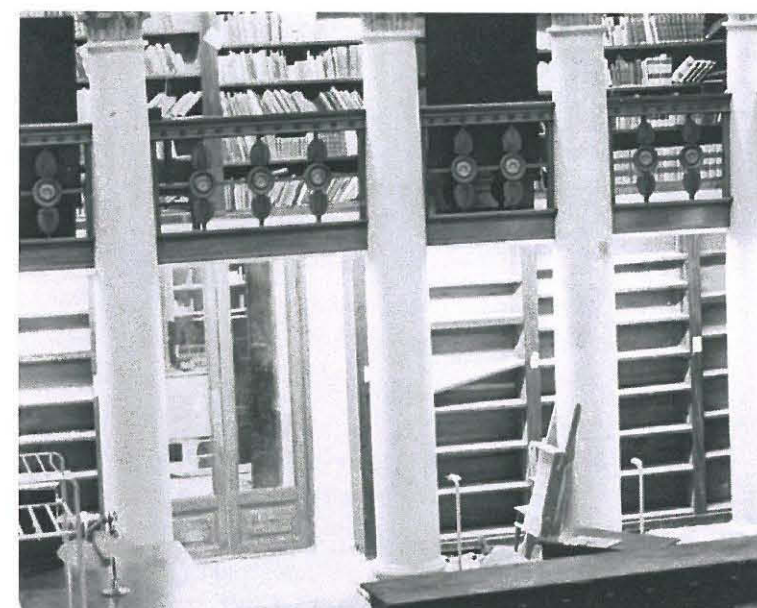
Ovi 3 eli Hanssonin suunnittelema palo-ovi PO1 ja samaan sävy maailmaan soinnutettu kulunvalvontalaite.

Ovi 1, tiettävästi Nyströmin suunnittelema mahonkipintainen heiluriovi, jossa alapeileissä koristeleikkaukset ja lasissa etsatut kasviornamenttikoristeet.

Ovi 2 eli tiettävästi 1954-1957 peruskorjauksessa uusittu ovi; vrt. viereinen kuva ja esim. alapeilirakenne.

Kuva kupolisalista vuosien 1954-1957 peruskorjauksen alusta, jossa näkyvät eteläsalin johtavat vanhemmat, oletettavasti Nyströmin vaiheessa rakennetut lasipariovet koristeellisine peileineen. HYM.

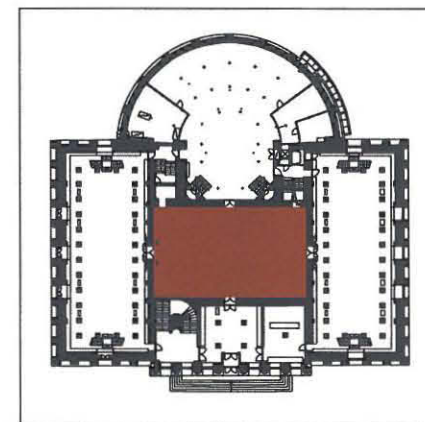
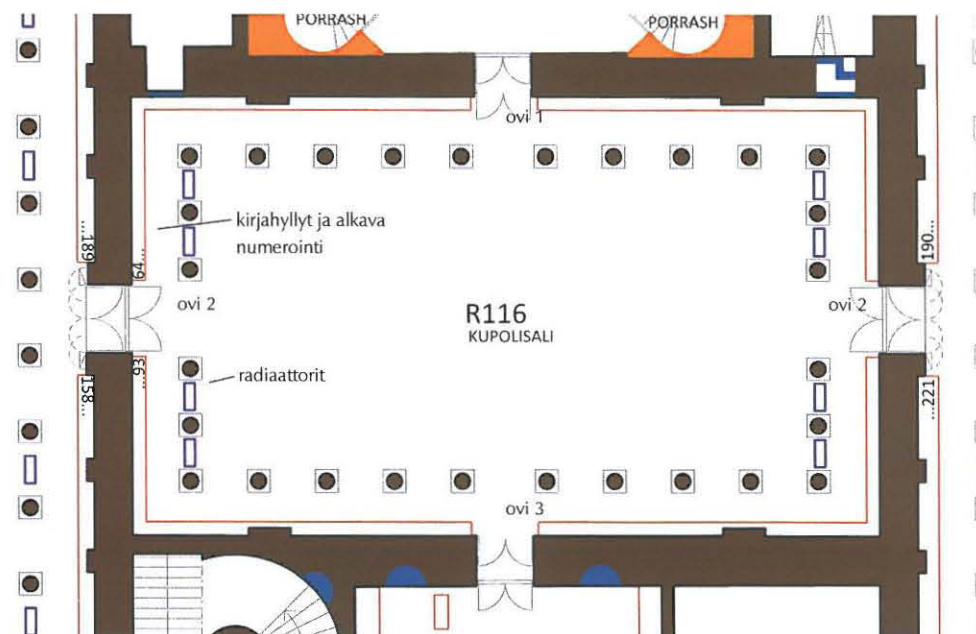
Vasemmalla Högforsin Teho-mallinen radiaattori, joita asennettiin kirjastoon vuoden 1935 keskuslämmityksen uusimistöiden yhteydessä. Peruskorjauksessa 1954-1957 radiaattorit saivat mahonkiviiluiset suojarakenteet.

"H"

Peruskorjauksen 1977-1985 yhteydessä rakennukseen toteutettiin koneellinen ilmanvaihto jonka tuloilmaelimet integroitiin vanhoihin kirjahyllyihin sopviksi. Kirjahyllyihin lisättiin mahonkiviilutettuja rakennuslevyjä kanava-asennusten peittämiseksi.

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		...jatkoa
KALUSTEET	SISÄLTÖ	AJOITUS
kirjahyllyt	kts. "Kirjahyllyt"-kortti	1844
lasivitiinit	Uudehkot vaihtuvien näyttelyiden teräs-lasirakenteet.	

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENUSHISTORIASELVITYS 2011	1	KUPOLISALI
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		R116

Ovi 1 eli Hanssonin suunnittelema palo-ovi PO23 Rotundan ja kupolisalilin keskilehterin välillä.

Ovi 2 eli Hanssonin suunnittelema palo-ovi PO22 kupolisalilin ja etelä- ja pohjoissalien välillä, lehterikerroksissa.

Kipsinen korinttilainen kapiteeli, jonka koristeiden ulkosyrjät on maalattu heleämmällä keltaisella. Vaaleana näkyvä lehdykkä on vuonna 2010 tehdyn korjauksen jäljiltä, tarkoituksella maalaamattomaksi jätetty.

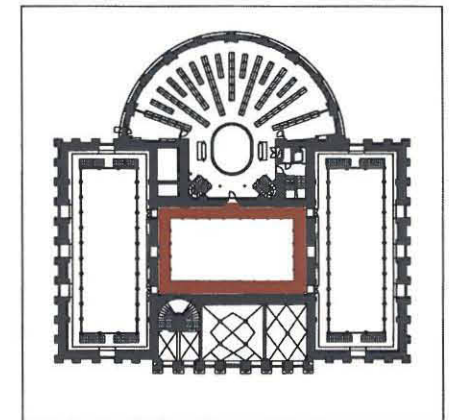
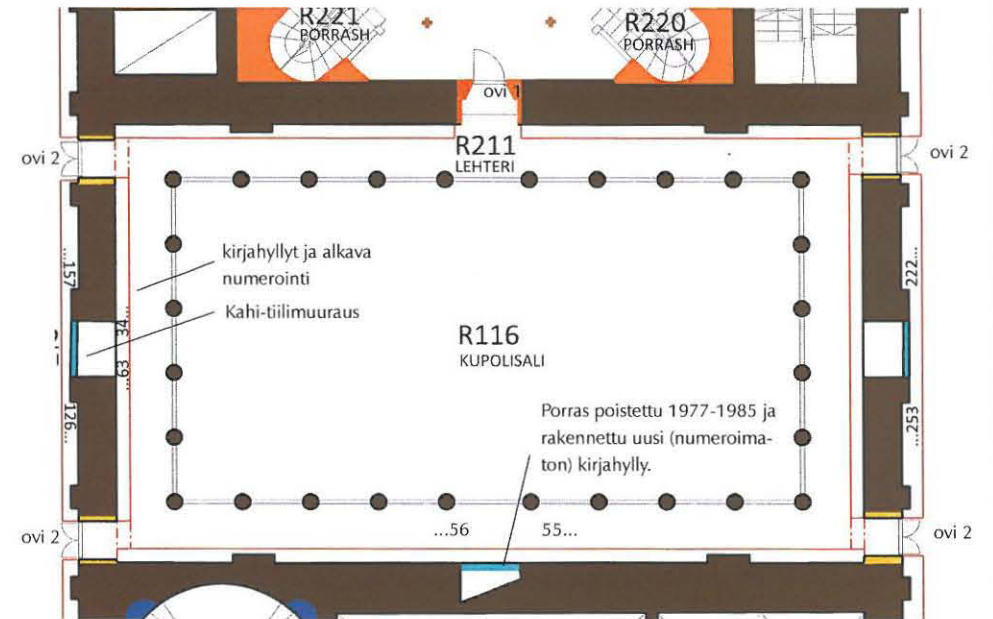

Peruskaiteen (vieressä) messinkipeltinen 5-lehtinen koriste-ruusu. Kuvassa olevan kaiteen ylempi puinen lehdykkä on irronnut.

7-jakokoinen ruusukemalli jota on käytetty ainoastaan pohjoiseen ja etelään johtavien ovien linjassa eli pitkässä keskiakselissa, suorastaan huomaamattomana mutta harkittuna hierarkkisenä yksityiskohtana.

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	Beige neulahuopamatto Novena A61	1977-1985
SEINÄT	Kirjahyllyt + rapatut seinät. Kts. "Kirjahyllyt"-kortti	
PYLVÄÄT	Puurakenteiset, lehtereitä kannattelevat pylväät, joissa kiilloitettua kipsimarmoria ja kipsiset korintilaiset kapiteelit. Kapiteeleissa (nykyisin) kaksisävymaalaus.	1844
KAITEET	Jalopuinen kaiderakenne, jossa veistotyönä tehdyt kasviornamenttikoristeet. Kaiteessa messinkipellistä tehdyt ruusukekoristeet kahta tyyppiä: peruskaiteen 5-lehtinen ja pitkän keskiakselin kaiteissa 7-jakoinen koriste.	1844
KATTO	Ylälehterin alakatto: laudoitettu pinta johon puisin listoin tehty yksinkertainen kasetointi; peilijako 2x3, peittävä 3-sävymaalaus kasettijaon mukaan.	
OVET	Eri-ikäisiä tyyppiä:	
ovi 1	Teräslevyrakenteinen ovi jossa vanhempi messinkinen vedin; "PO23: Uusi Rotundaan päin avautuva, vakiorakenteinen, erikoismittainen palo-ovi. Oven pinta verhotaan vanhalla oven pintapellillä. Ovi voidaan pitää päiväsaikaan avoimena. Ei kynnystä." (HAN: PO-inventointi)	1977-1985
ovi 2	Kaariholvipäätteiset teräslevyrakenteiset pariovet; "PO22: Uudet vakiorakenteiset, erikoismittaiset palo-ovet. Vanhat teräslevyrakenteiset ovet kiinnitetään oven toiseksi pinnaksi. Ovet pidetään päiväaikana avoimina. Ei kynnystä" (HAN: PO-inventointi)	1977-1985
KEINOVALO	"PSO":n valmistamat, loisteputkivalaisimet häikäisyritilällä varustettuna, tyyppiä "10003".	1977-1985
TALOTEKN.	Eri osia:	
iv-elimet	Kirjahyllyjen rakenteisiin integroidut ilmanvaihdon sisäänpuhalluksen alumiininharmaat säleventtiilit tilan nurkissa (4 kpl). Malli tietävästi PGT / SV-2.	1977-1985

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	2	KUPOLISALIN KESKILEHTERI
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		R211

KORINTILAISEN PYLVÄSJÄRJESTELMÄN
YLIN OSA eli LEHTERIN KAIDE:

PALKISTO

Karniisi

Friisi

Arkkitraavi

KAPITEELI

Abakus

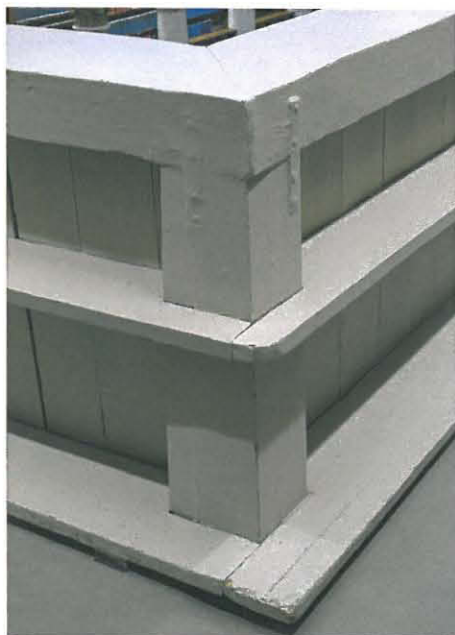
Voluutta

Akantislehdet

Kipsimarmorinen puupylväs

Kipsinen kyma eli lehtisauva palkiston karniisilistan ja koristemaalattun friisin välissä.

Lehterin kaide sisäpuolelta, kaikessa rakenteellisessa yksinkertaisuudessaan.

Koneellisen ilmanvaihdon mukana tullut muutos: kirjajhyllyn integroitu koneellisen ilmanvaihdon ritilä ja levyrakente.

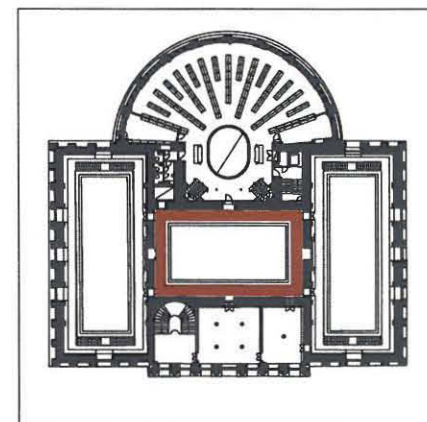
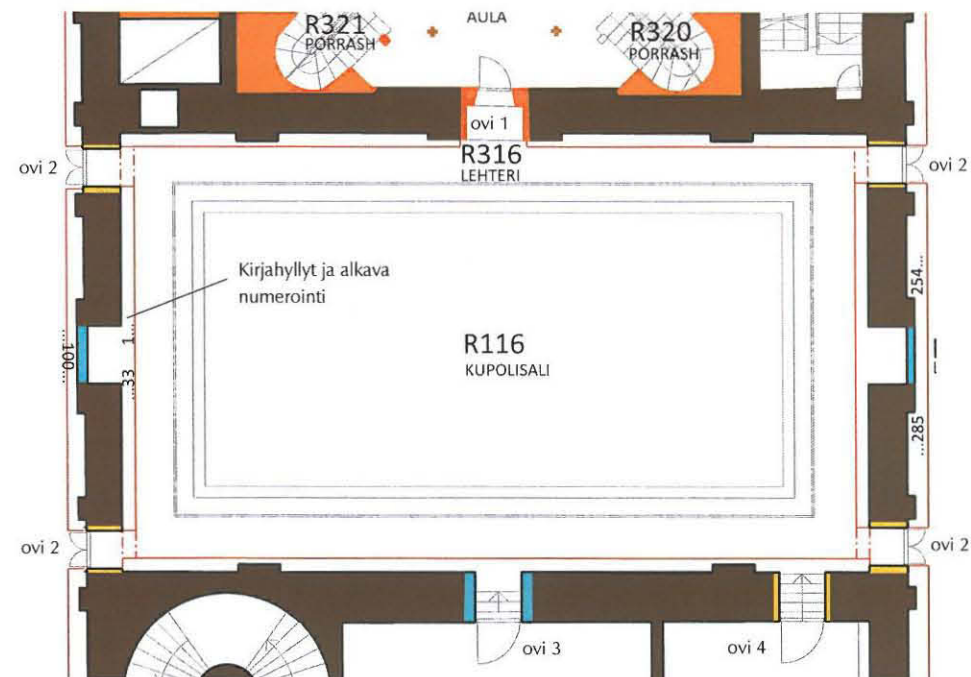

Ovi 3 eli Hanssonin suunnittelema palo-ovi PO29 sihteerin huoneen R314 ja kupolisalin Keskilehterin välillä.

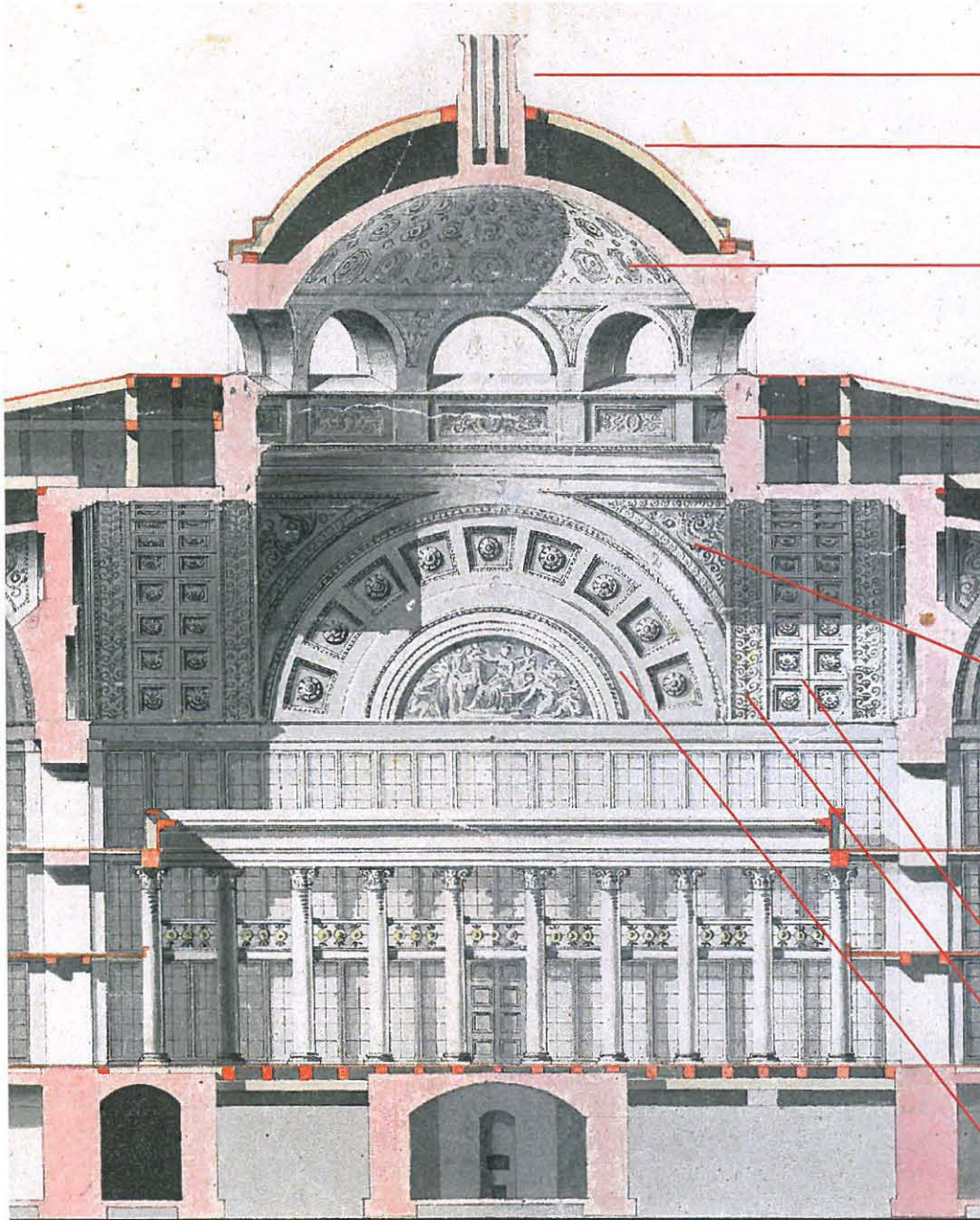
Ovi 4 eli tavanomainen osastoiva laakaovi.

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	Beige neulahuopamatto Novena A61	1977-1985
SEINÄT	Kirjahyllyt + rapatut seinät. Kts. "Kirjahyllyt"-kortti	1844
KATTO	Tynnyriholvi vyökaarin jossa keskellä kupolirakenne. Pinnat koristemaalattu. Myöhemmin lisätyt vetotankorakenteet.	1844 / 1880
KAIDE	Umpinainen, pylväsjärjestämän (visuaalisen) palkistokerroksen muodostava puinen kaiderakenne, jonka lehterin puolelta yksisävymaalattu ja salin puolelta koristemaalattu.	
OVET	Eri-ikäisiä tyyppejä:	
ovi 1	Teräksinen palo-ovi; "PO25: Uusi Rotundaan päin avautuva, vakiorakenteinen, erikoismittainen palo-ovi. Oven pinta verhoetaan vanhan oven pellillä. Ovi voidaan päiväaikaan pitää avoinna. Ei kynnystä". (HAN: PO-inventointi)	1977-1985
ovi 2	Kaariholvipäätteiset teräslevyrakenteiset pariovet; "PO22: Uudet vakiorakenteiset, erikoismittaiset palo-ovet. Vanhat teräslevyrakenteiset ovet kiinnitetään oven toiseksi pinnaksi. Ovet pidetään päiväaikaan avoimina. Ei kynnystä". (HAN: PO-inventointi)	1977-1985
ovi 3	Laakaovi. "PO29: Uusi vakiopuupalo-ovi. Hankittu ja asennettu". (HAN: PO-inventointi)	1977-1985
ovi 4	Laakaovi. Oletettavasi uudempi kuin Hanssonin suunnitelmiin merkitty palo-ovi PO28. Oviaukko ja kulkuyhteys käy ilmi Ervin suunnitelmista 1950-l, mutta 5. kerroksen pohjapiirustuksessa.	?
IKKUNAT	Kupolin lunetti-ikkunat (ei tarkasteltu).	
KEINOVALO	"PSO":n valmistamat, loisteputkivalaisimet häikäisyritylällä varustettuna, jonoon asennettuna, varsikannatuksella.	1977-1985

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	3	KUPOLISALIN YLÄLEHTERI
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		R316

Varhaisimpaan lämmitysjärjestelmään liittynyt piippu.

Kupolin vesikattorakenne

KUPOLI (pendentiivikupoli)

Kalotti eli kupolin lakiosa jossa 8- ja 4-kulmaisten kasettien ja ruusukkeiden muodostama maalattu koristelu.

Tambuuri eli kupolin kaula, jonka päältä avatuvat 8 holvikäärin- eli lunetti-ikkunaa. Tambuurin sileässä pinnassa on ikkunajonon mukainen jalustakerroksen koristemaalaus, jossa pilasterien väliin muodostuvissa kentissä on festooneja eli molemmista päistään riippuvia kasvikoristenuhoja ja peilin keskellä ruukut, joiden päällä liekkimäinen aihe.

Pendentiivit (4 kpl) eli kupolin ja tynnyriholvin välille muodostuvat ja myös kupolin kuormaa alemmille rakenteille siirtävät kolmiomaiset, pallopintaiset holvinosat. Engelin laveerauksen kasviaiheiset groteskit ovat 1890-luvun muutostyössä saaneet voimakkaamman, lintuaiheita sisältävän ilmaisuuden.

TYNNYRIHOLVI

Tilan pohjois-eteläsuuntainen **tynnyriholvi**, jota keskeltä leikkaa pendenttiivikupoli. Tynnyriholvin ja pendenttiivien rajassa on **vyökaaret** eli holvin peruspinnan alle muodostuva muurattu, mutta jokseenkin matalana peruspinnasta erkaantuva rakenne. Tynnyriholvien pinnoissa on neliöiden ja ruusukkeiden muodostama kasetointimaalaus.

Salin pitkille seinille, pendenttiivien väliin muodostuu **kilpimuuri**, joka on maalauskoristein artikuloitu kilpikaariksi ruusukekenttineen. Kilpikaarien rajaamana muodostuu keskipisteeseen muusta seinäpinnasta syvennetty kenttä, ikkuna freskolle. Vastaavalla periaatteella on käsitelty tynnyriholvin eteläinen ja pohjoinen päte.

Kupolisali Kari Haklin kuvaamana 1980-luvulla etelän suuntaan. SRM.

TKK A-os

Kupolisali kuvattuna aamun valossa, vailla (häikäisevää) keinovalaistusta, jolloin tilan arkkitehtoninen herkkyyys, valon ja varjon muodostamat kontrastit ovat kauniina koettavissa.

Vasemmalla tambuurikerroksen koriste-maalausta, joissa festoonit ja vaasit. Lunetti-ikkunoiden välisissä kentissä groteskit, kasviornamentit, joiden keskiaihe on harppu.

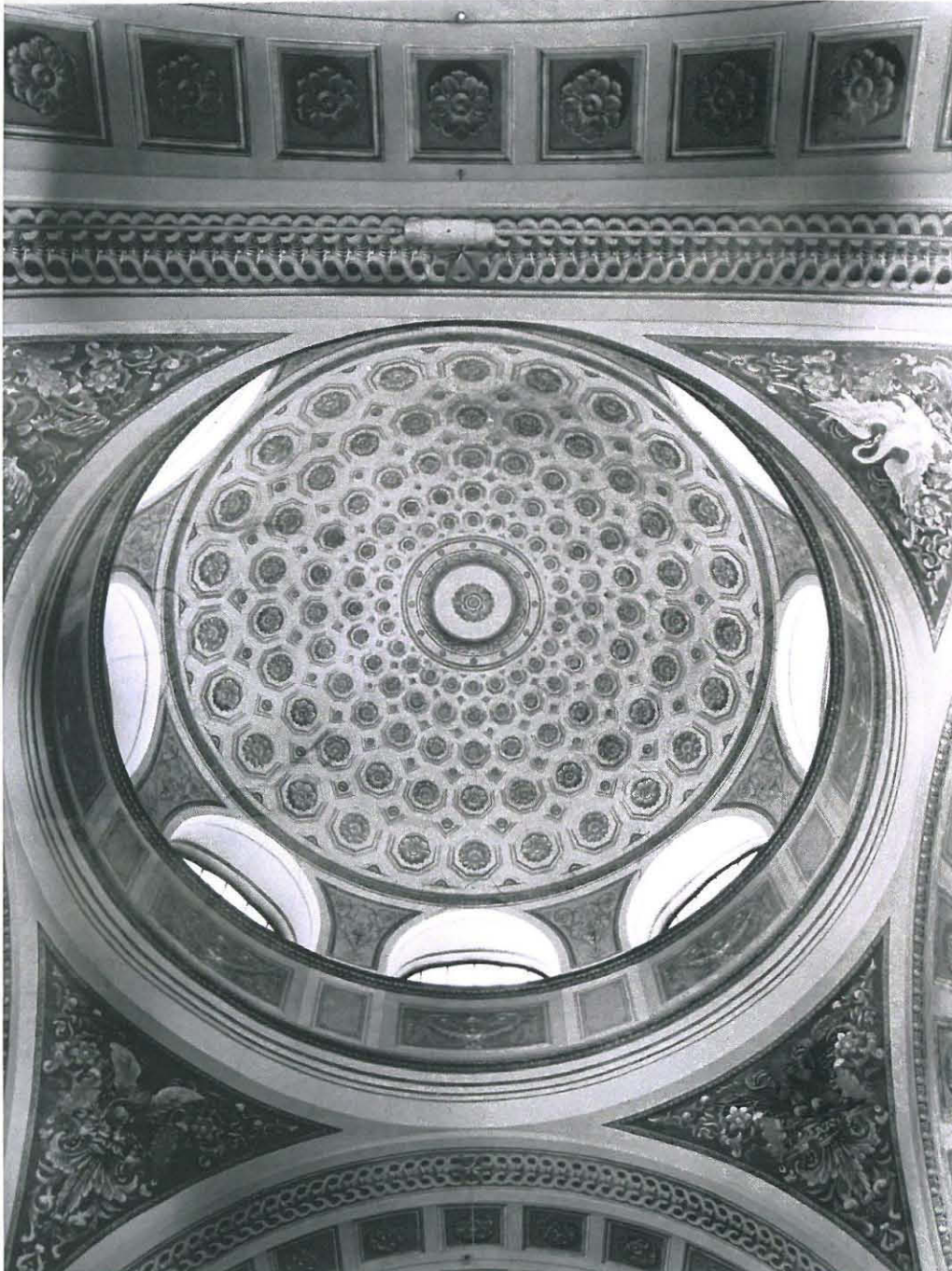
Yllä kupolisali kuvattuna oletettavasti 1970-luvun alussa.

Oikealla tynnyriholvin ylöspäin tihenevää kasetointimaalausta, jossa kolmiulotteisuus on aikaansaatu taidokkaalla varjostustekniikalla.

Pohjoinen

Itä

Etelä

Huom! Kompassisuunnat kiertävät alhaalta katsoen vastapäivään

Länsi

Koristemaalari C. H. Carlssonin joutsenhammo groteskin, eli eläin- ja kasvi-aiheita yhdistelevän koristeeseen, osana. Kuva otettu Oskari Niemen johdolla (alla baskeri päässä) tehdyn maalauksen nostuksen jälkeen 1955...56.

HYKI

HYM

Luode Apollon (runouden) joutsen. Koristemaalari C. H. Carlsson 1880.

Koillinen Valppauden kukko. Koristemaalari C. H. Carlsson 1880.

Lounas Tarkkanäköisyyden kotka. Koristemaalari C. H. Carlsson 1880.

Kaakko Minervan (viisauden) pöllö. Koristemaalari C. H. Carlsson 1880.

Pohjoinen

Oikeustiede: oikeudenmukaisuuden miekka ja lain vaaka, syytetty ja puolustaja sekä vanki ja vanginvartija

Fresko maalattu 1880, taidemaalari Severin Falkman

Freskot Viljasen kuvaamana oletettavasti 1954...55 ennen Oskari Niemen maalauskuunnostusta 1955...56. Kuva KKVA.

Etelä

Kielitiede: sanskritinkieltä kuvaava Buddha-hahmo, antiikin klassiset hahmot edustamassa kreikkaa ja latinaa, germaaninen ja skandinaavinen hahmo, samoin neekeri, kiinalainen ja edelleen papyruskäärö, sfinksi, riimukivi sekä turkkilainen hautakivi

Fresko maalattu 1880, taidemaalari Severin Falkman

Länsi

Runous: keskellä laulun jumalatar ja lyra, elegia ja tähtikranssi, paimenrunous huilun kera, sankarirunous ja miekka, eläintarinat joutsenen kera sekä eroottisen runouden amoriini ja tragedian ja komedian naamiot

Fresko maalattu 1880, taidemaalari Severin Falkman

Freskot Viljasen kuvaamana oletettavasti 1954...55 ennen Oskari Niemen maalausunnostusta 1955...56. Kuva KKVA.

Itä

Filosofia: kuvataide, lingvistiikka ja kasvatustiede

Fresko maalattu 1880, taidemaalari Severin Falkman

Otava

1904 (?)

YLLÄ

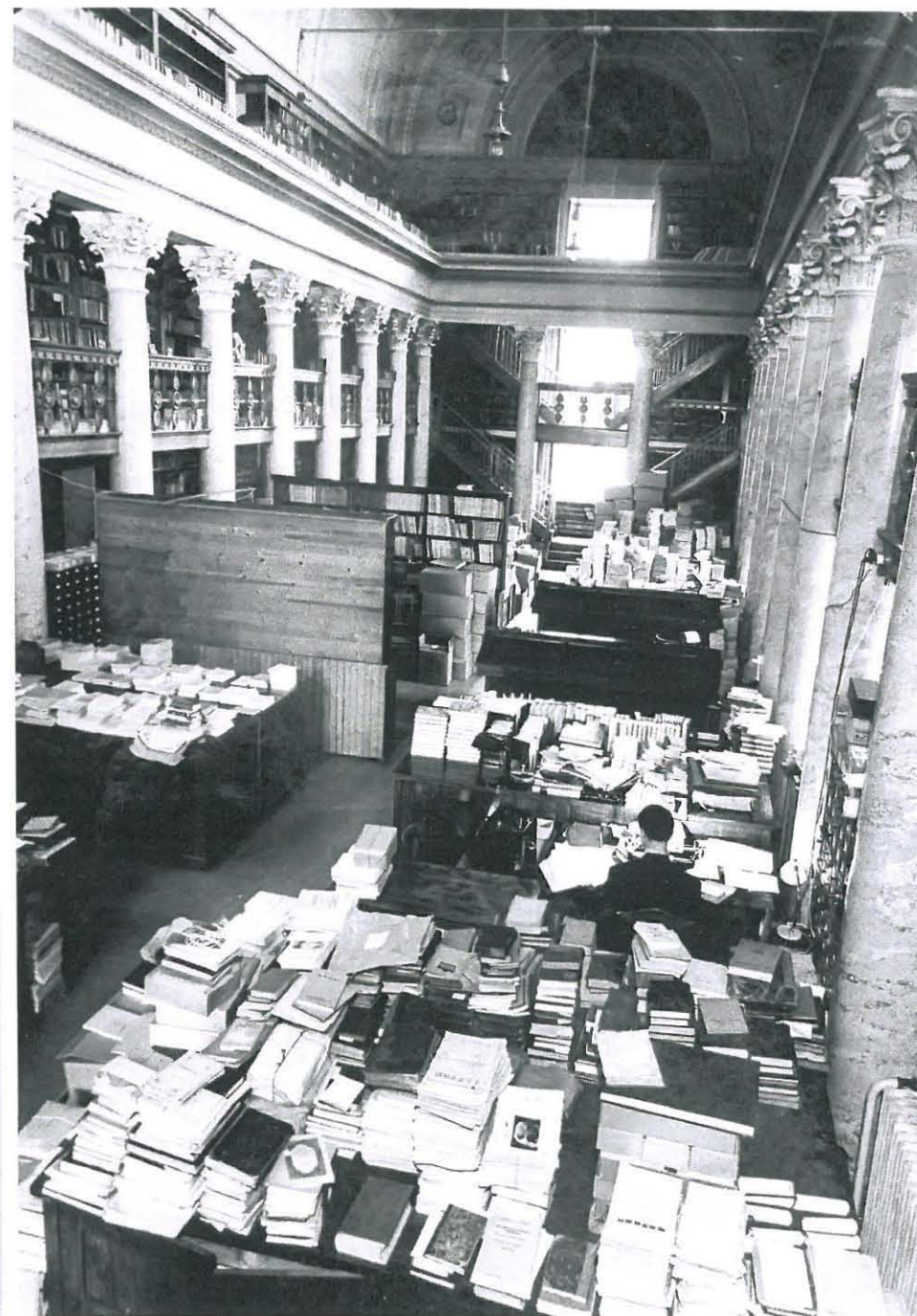
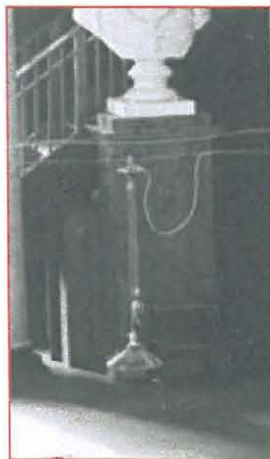
Kuva 1900-luvun alusta, jolloin salissa oli kipsivaloksina tehtyjä veistoksia (tiedot Rainer Knapaksen käsikirjoitus 2010):

- Runebergin kolossaalirintakuva, tekijä W. Runeberg, 1867...93
- Shakespeare, oletettavasti 1864
- Beethoven, oletettavasti 1870
- Laokoon, Apollo di Belvedere ja Versailles'n Diana, 1860-l...1907

Kipsimarmoripylväiden väleissä näkyvät 1880 asennetut keskuslämmityksen pylväsmalliset radiaattorit. Lattiaa on peittänyt yhtenäinen matto, oletettavasti linoleum ja pylväiden jalustat ovat huomattavan tummat. Pöydän yllä, salin poikittaislinjassa, kolme suutarinvalaisinta ohuisiin vaijereihin tms. asennettuna.

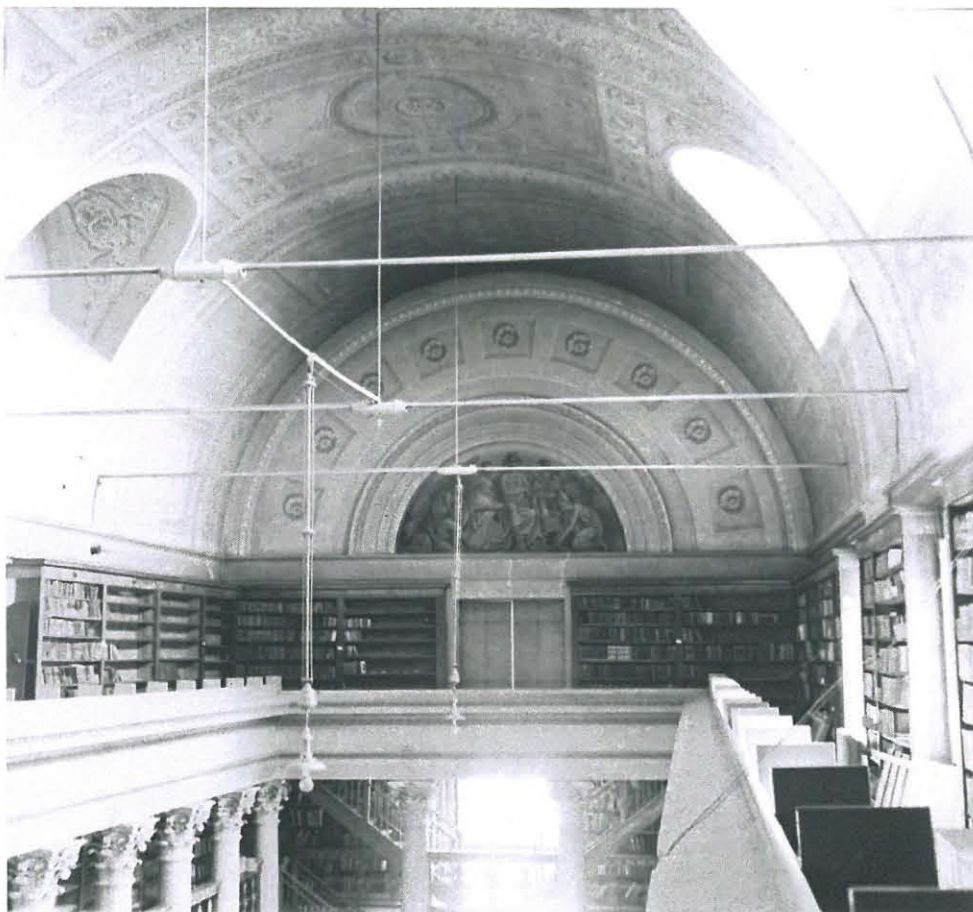
OIKEALLA

Eteläsali 1950-luvun alussa. Oikealla, pylväiden välissä näkyy valurautainen vuonna 1935 asennettu radiaattori.

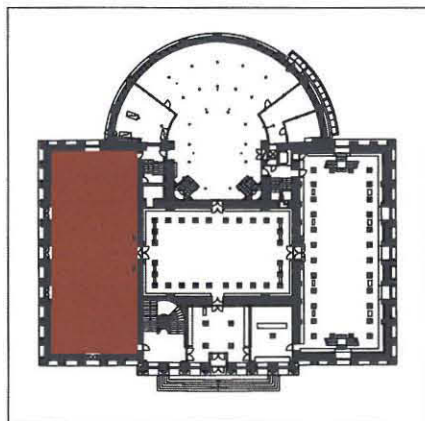
1950...51

HYM

1950-l

Tila ennen 1950-luvun peruskorjausta. Nykyisin kirjahyllyjen ylälistä ylittää myös ikkuna-aukon ilmanvaihtokanavien asennuksen johdosta 1977-1985 peruskorjauksessa. Vrt. seuraavan sivun nykytilannekuva.

RAKENNUSHISTORIAN TIEDOSSA OLEVAT PÄÄVAIHEET

VUOSI	SISÄLTÖ	VIITE
1879-80	Suuria rakenteellisia korjauksia: lattiarakenteen vasojen uusintaa ja lattian pintamateriaalin uusiminen asfalttilattiana; vetotankojen rakentaminen.	Uusi Suometar 1880, nro 93
1880	Kattopinnat koristemaalattiin arkkitehti Frans Sjöströmin johdolla ja koristemaalari C. H. Carlssonin toimesta. Taiteilija Severin Falkman maalasi 2 freskoa holvipäätteisiin. Salin katon varhaisempi maalattu asu tunnetaan huonosti. Asiakirjalähteiden mukaan työssä noudatettiin kuitenkin Engelin esikuvaa, joko aiempia koristemaalauksia tai / ja pyrittiin tulkitsemaan Engelin suunnitelmissa esiintyviä koristeluratkaisuja.	
1880	Rakennettiin vesikiertoinen keskuslämmitys, johon liittyen kipsimarmoripylväiden väliin, permannolle, asennettiin matalan pylvään muotoiset radiaattorit.	Uusi Suometar 1880, nro 93
1898	Ikkunat uusittiin sisään-sisään-aukeavina. Rautaiset palonsojaluukut kupolisalin oviaukkoon ja ikkunoihin.	
1900-l alku	Tilaan asennettiin sähkövalaistus	
1904...07	Rotundan rakentamisen yhteydessä avattiin ovi länsipuolen porrashuoneeseen (nykyinen R106); sähkövalaistus uusittiin; lattiaan asennettiin linoleum	
1935	Lämmitysverkoston uusiminen jonka yhteydessä asennettu Teho-radiaattorit	

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

HISTORIAKORTTI

1-3

HUONENUMERO

ETELÄSALI

R115

Arkkitehtitoimisto Okulus / MIB KaW

1958

SRM

~1985

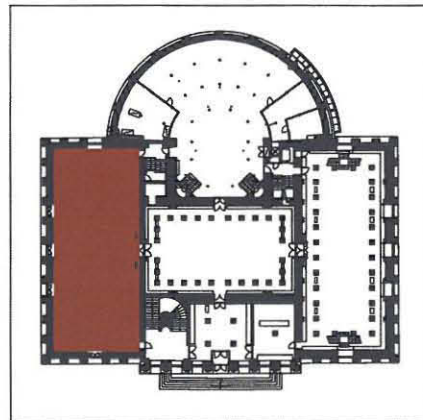
HYM

Eteläsali nykyasussaan.

Vasemmalla eteläsali kuvattuna Ervin peruskorjauksen jälkeen, yhdenmukaisin lukupöydin varustettuna.

Oikealla tila Hanssonin peruskorjauksen jälkeen. Mustavalkoisesta kuvasta muutoksia ei juuri havaitse, mutta lattia materiaali uusittiin, ylälehterin ikkunasta postettiin puhallin kun saliin rakennettiin koneellinen ilmanvaihto, jonka yksi säleikkö näkyy ylälehterin oikeassa takanurkassa, näkymän pakopisteessä oleva kello vaihdettiin entistä modernimpaan ja tuolit uusittiin.

RAKENNUSHISTORIAN TIEDOSSA OLEVAT PÄÄVAIHEET

...jatkoa

1954-57	Ervin peruskorjaus: lattia pintamateriaali uusittu uriteksi linoleumiksi (Hanssonin muistiinpano purettavista lattia materiaaleista); radiaattoreiden mahonkiviilutetut suojarakenteet; salia varten suunniteltuja irtokalusteita; sähkövalaistuksen uusiminen hyllyjä kiertävänä ratkaisuna.	Aarne Ervin suunnitelmat, SRM.
1977-1985	Hanssonin peruskorjaus: asennettu mm. koneellinen ilmanvaihto ja siihen liittyen muokattu kirjahyllyjä; palo-osastointi eli palo-ovien uusiminen / lisäys; sähkövalaistuksen uusiminen Ervin periaatteita noudattaen; lehtereiden lattia materiaalit vaihdettu kokolattiamatoksi.	Olof Hanssonin suunnitelmat.
1979	"Yleisen lukusalin lattiapintana käytetään Finnflex-laattaa" eli harmaata muovilaattaa	Suunnittelukokousmuistio 14.6.1979. HAN.
2008 / 2010	Kipsisten kapiteelien ja kipsimarmoripintojen tyvien vaurioiden kunnostustyöt kahdessa vaiheessa	Ukri Oy, Raportit 26.2.2008 ja 8.4.2010. HYTO.

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

HISTORIAKORTTI

1-3

HUONENUMERO

ETELÄSALI

R115

Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

Ovet 1a ja 1b: Kolme erilaista ja eri-ikäistä ovea eteläsalin ja kupolisalin välillä, vasemmalta lukien: taottuvalehtinen palosuojaovi (luukku), Hanssonin suunnittelema palo-ovi PO4 ja tiittävästi 1950-luvulla uusittu mahonkipintainen lasipariovi.

Vanhimman, vuoden 1908 palosuojaoven lukkomekanismi.

Ovi 2: Hanssonin suunnittelema palo-ovi eteläsalin ja porrashuoneen R106 välillä, oletettavasti vanhoilla heloilla varustettuna.

Ovi 3: porrashuoneen R122 ja eteläsalin välillä.

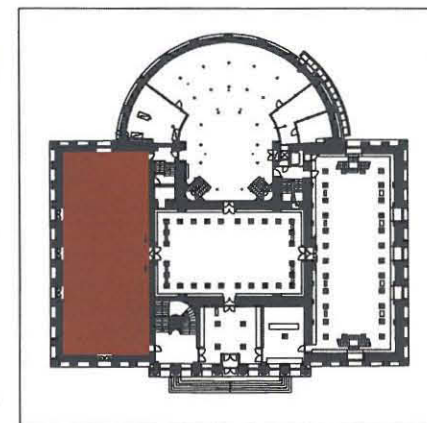
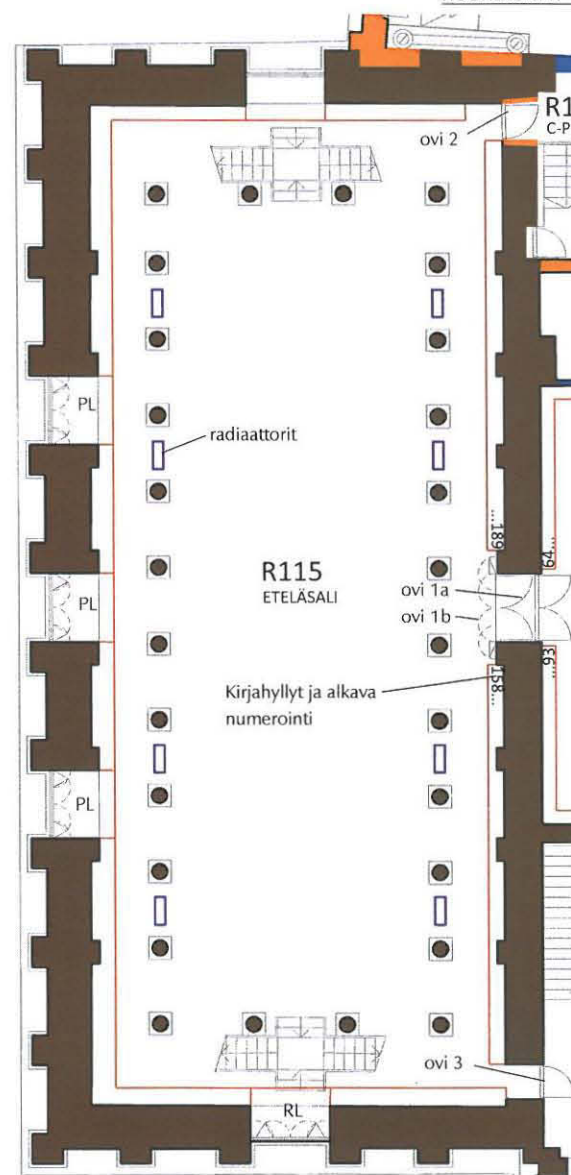

Eteläsalin värityksen, kuten pylväiden, perussävyyskaala on nykyisin harmaa; vrt. kuva vuosisadan alusta jossa jalusta on tummasävyinen. 1850-luvulla salia kuvailtiin asiakirjalehteessä "viheriäiseksi". Oikealla kipsimarmoria lähikuvassa. Lattiassa on 1977-1985 peruskorjauksen jäljiltä harmaa-beige muovilaatta.

Eteläsalin keskilehterin muodostamaa alakattoa eteläisellä seinustalla; etualalla ikkuna-aukon kohta, jossa pienempi ja tiheämpi peilijako kuin muissa katon osissa.

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	Muovilaatta 250x250 mm, harmaa, beige	1977-1985
SEINÄT	Kirjahyllyt + rapatut seinät. Kts. "Kirjahyllyt"-kortti	1844
PYLVÄÄT	Puurakenteiset lehtereitä kannattelevat pylväät, joissa kiilloitettua kipsimarmoria ja kipsiset korintilaiset kapiteelit.	1844
KATTO	Keskilehterin alakatto: laudoitettu pinta johon puisin listoin tehty yksinkertainen kasetointi; peilijako pitkällä sivuilla 2x4, lyhyillä 2x5 ja ikkuna- tai oviaukkojen kohdilla 3x5; peittävä 3-sävymaalaukset kasettijaon mukaan.	1844
SISÄPOR-TAAT	Puiset oletettavasti koivusta tehdyt sisäportaat, joissa kevyt tummentava sävy. Porrasaskelmat verhottu 1977-1985 beigellä kokolatiamatolla, etukanteissa messinkiset iskulistat.	1844
OVET	Eri-ikäisiä tyyppisiä:	
ovi 1a	Peltipintaiset palo-ovet, pariovi. Hanssonin suunnitelman mukainen malli PO4.	1977-1985
ovi 1b	Vanhemmat paksusta rautalevystä valmistetut taittuvalehtiset palonsuojaluukut, joissa pitkät saranalehdet ja kookas lukkomekanismi. "Ovi 1a" on korvannut näiden tarpellisuuden.	1908
ovi 2	Teräsrakenteinen palo-ovi, jonka peltipintaan ristiuraruuveilla kiinnitetty metalliprofiileista tehtyjä peilikehyksiä.	1977-1985
ovi 3	Tavanomainen osastoiva laakaovi.	Uudempi (?)
IKKUNAT	Sisään-sisään-aukeavaa tyyppiä. Moniruutuiset, julkisivun pilasteriväliin asettuvat korkeat ikkunarakenteet. Koristeelliset valurautaiset pitkäsulkijat.	1898
ikkunaluukut	Ikkunoiden palosuojaksi tehdyt taittuvalehtiset luukut kahta eri mallia: PL=peltikuorinen luukku, RL=paksusta rautalevystä tehty luukku. Länsi-ikkunassa ei luukkuja eikä merkkejä saranatapeista.	1880-l (?)

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

INVENTOINTIKORTTI

1

HUONENUMERO

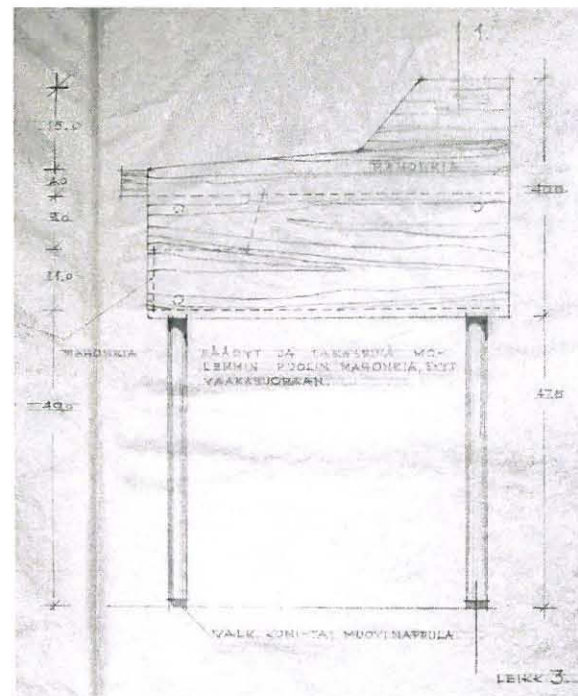
ETELÄSALI

R115

Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

Seiniä peittävien vanhojen kirjajhyllyjen lisäksi eteläsalin kalustus muodostuu Ervin toimistossa suunnitelluista lukupöydistä, joiden toteutunut muodonanto poikkeaa hieman suunnitellusta (päiväämätön suunnitelma SRM / Ervi). Kalustukseen liittyi Esko Pajamiehen (Ervin toimistossa) suunnittelemat työtuolit, jotka käytössä koettiin kuitenkin liian mataliksi ja vaihdettiin Iskun valmistamiin, mahongin sävyyn petsattuihin nojatuoleihin, mallia 3218-2, 1977-1985 peruskorjauksessa (HAN). Alkuperäiset valaisimet olivat pöytiä varten suunnitellut, kuten myös nykyiset 2000-luvulla vaihdetut LPR:n suunnittelemat mustat valaisimet.

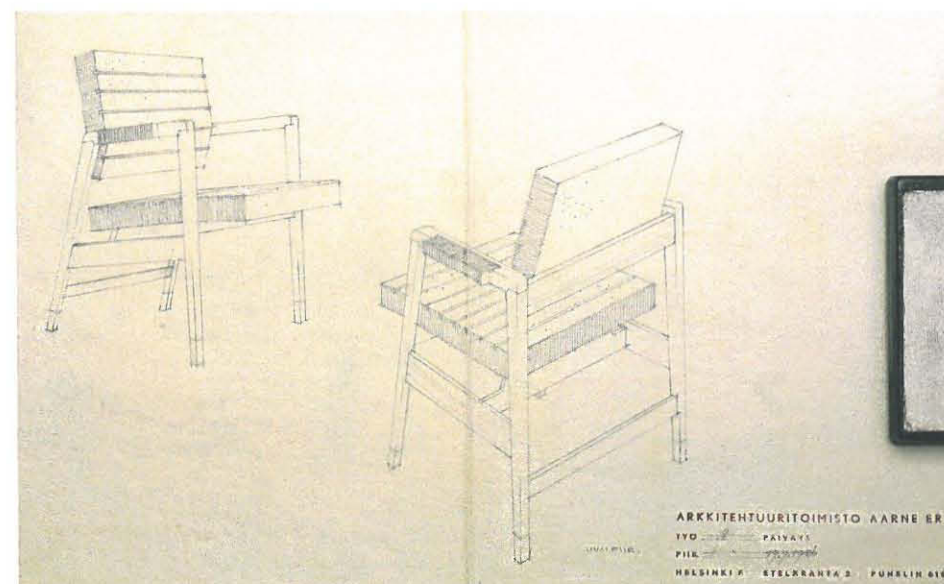

Kaunis yksityiskohta lukupöydissä ovat posliiset paikanumerot.

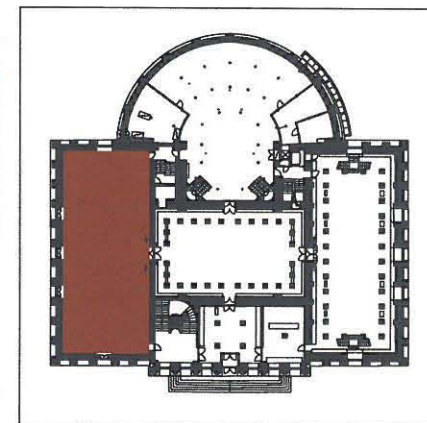
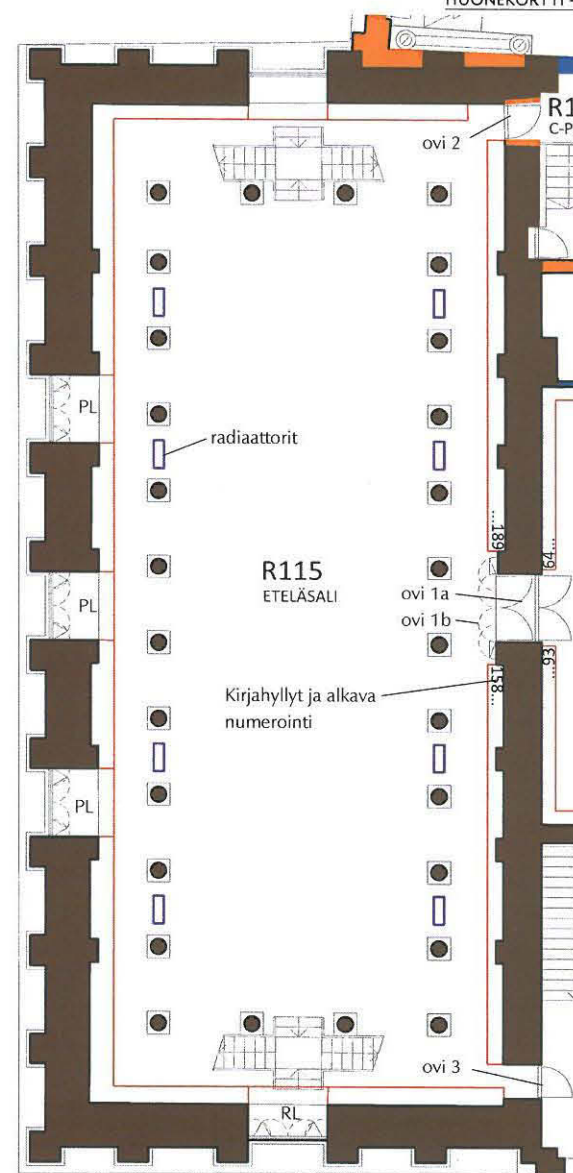

Hanssonin muistiinpanojen mukaan uritettua linoleumia.

1960-l. SRM

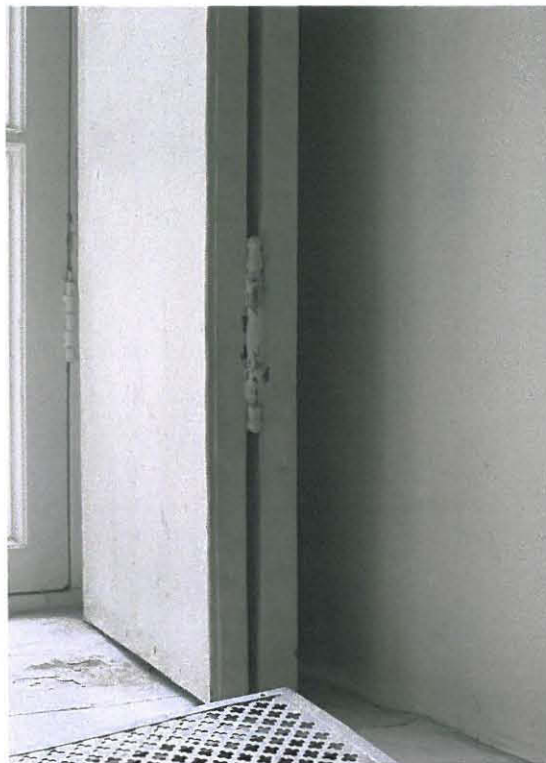
TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		...jatkoa
	SISÄLTÖ	AJOITUS
KEINOVALO	"PSO":n valmistamat, loisteputkivalaisimet häikäisyrityllällä varustettuna, tyyppiä "10003".	1977-1985
TALOTEKN.	Eri osia:	
radiaattorit	Högforsin valmistamat Teho-radiaattorit, joita ikkunoiden alle muuratuissa syvennyksissä ja pylväiden väleissä. Viimemainittujen suojaksi tehty Ervin suunnitelmien mukaan mahonkiviilutetut levyrakenteet.	1935 1954-1957
iv-elimet	Kirjahyllyjen rakenteisiin integroidut ilmanvaihdon sisäänpuhalluksen alumiiniharmaat säleventtiilit tilan nurkissa (4 kpl). Malli tietävästi PGT / SV-2.	1977-1985
KALUSTEET		
kirjahyllyt	kts. "Kirjahyllyt"-kortti	
kirjahyllyt ikkunan alla	Matalat mahonkiviilupintaiset kirjahyllyköt ikkuna-aukkojen kohdalla jotka lisätty myöhemmin ja numeroitu A-sarjana, päänumeroinnin mukaan. Hyllyissä ei jalkalistoja, jotta ilma pääsee kiertämään ikkunanalusradiaattorille.	
lukupöydät	Teräsputkijalkojen varaan rakennetut mahonkiviilupintaiset levyrakenteiset kolmipaikkaiset pöydät, joissa kansilevyssä vihreänharmaa linoleum. Posliiniset numerokyltit. Valaisimet uudehkot (LPR).	1954-1957
lukupöydät, leveät	Periaate kuten ym. pöydissä, mutta yhtenäinen leveä taso kookkaampien asiakirjojen käyttöä varten. Yksi, taaimmainen rivi.	1954-1957
nojatuolit	ISKUN:n valmistamat vakiomalliset 3218-2, mahonginsävyiset asiakaspaikkojen nojatuolit	1977-1985

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	1	ETELÄSALI
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		R115

Sisään-sisään aukeavien ikkunoiden profiilissa on uusrenessanssi-ikkunalle tyypillinen "keila"-muoto ja välipuitteet ovat sivupuitteiden syvyiset. Kookkaat ikkunat on varustettu pitkäsulkijoin eli espanjoletein.

Osassa ikkunoita on uudemmat (?) peltipintaiset kehysrakenteen varaan tehdyt palonsuojaluukut. Kuvan alaosassa näkyy hivenen 1. kerroksen radiaattorin suojana olevaa tähtikuvioin rei'itettyä peltiä (1935?).

Kaikkien salien lehtereiden nykyisenä lattiamateriaalina on beige-sävyinen kokolattiamatto 1977-1985 peruskorjauksesta. Maton alla näkyy selvänä puulattian rakenne. Tiettävästi (vanhojen valokuvien perusteella) 1900-luvulla lehtereiden lattiaa on peittänyt yhtenäinen matto, mahdollisesti linoleum.

Alla ylälehterin alakaton kasetointia eteläisen seinän puolella, jossa palkiston rytmi osuu laidoilla ikkunan keskelle, kun taas lyhyt keskiakseli on vapaa.

Eteläseinä: itä

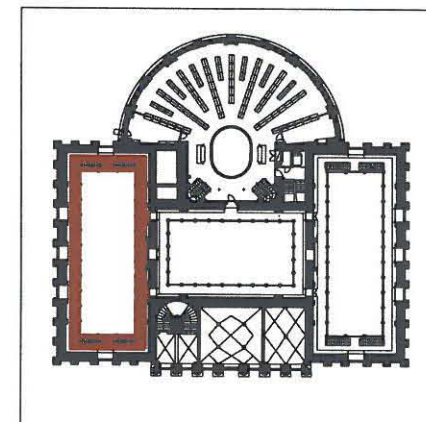
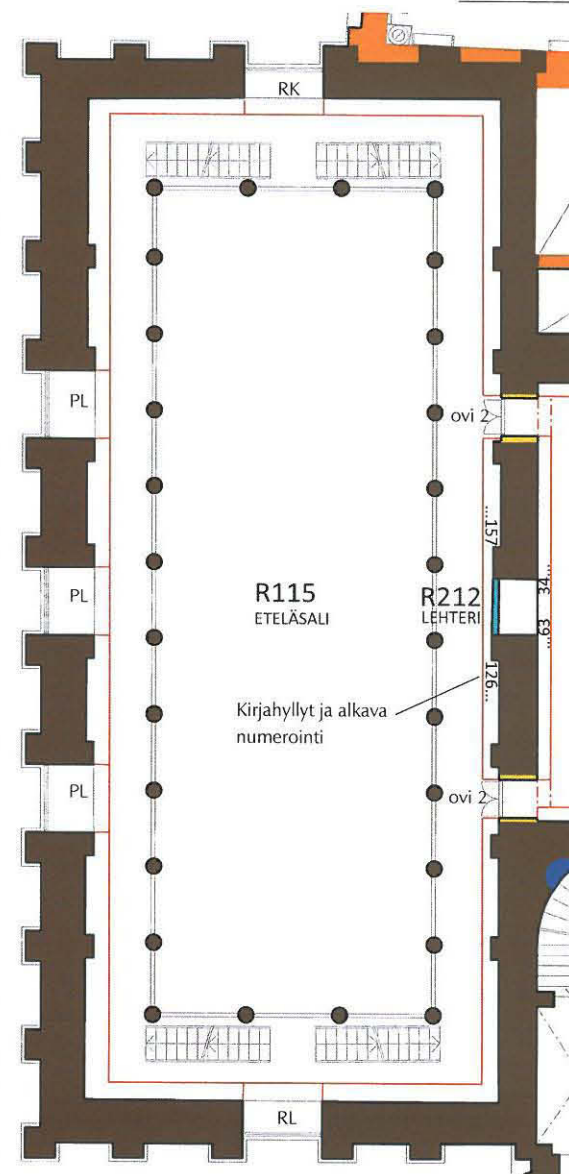

Eteläseinä: keski

Eteläseinä: länsi

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	Beige neulahuopamatto Novena A61	1977-1985
SEINÄT	Kirjahyllyt + rapatut seinät. Kts. "Kirjahyllyt"-kortti	1844
PYLVÄÄT	Puurakenteiset lehtereitä kannattelevat pylväät, joissa kiilloitettua kipsimarmoria ja kipsiset korintilaiset kapiteelit.	1844
KATTO	Ylälehterin alakatto: laudoitettu pinta johon puisin listoin tehty yksinkertainen kasetointi; peilijako pitkillä sivuilla 2x4, lyhyillä 2x5 ja ikkuna- tai oviaukkojen kohdilla 3x5; peittävä 3-sävymaalaukseen kasettijaon mukaan.	1844
PUUKAIDE	Jalopuinen kaiderakenne, jossa veistotyönä tehdyt kasviornamenttikoristeet. Kaiteessa messinkipellistä tehdyt ruusukekoristeet kahta erilaista mallia.	1844
IKKUNAKAIDE	Läntisen ikkunan edessä yksinkertainen rautakaide [RK], muuraukseen liitetty kankirauta, ilman suojaavaa rakennetta. Itäisen ikkunan edessä on puinen lakattu kaide.	1844 (?)
SISÄPORTAAT	Puiset oletettavasti koivusta tehdyt sisäportaat, joissa kevyt tummentava sävy. Porrasaskelmat verhottu 1977-1985 beigellä kokolattiamatolla, etukanteissa messinkiset iskulistat.	1844
OVET	(kts. kupolisali)	
ovi 2	Kaariholvipäätteiset teräslevyrakenteiset pariövet; "PO22: Uudet vakiorakenteiset, erikoismittaiset palo-övet. Vanhat teräslevyrakenteiset ovet kiinnitetään oven toiseksi pinnaksi. Ovet pidetään päiväaikana avoimina. Ei kynnystä". (HAN: PO-inventointi)	1977-1985
IKKUNAT	Sisään-sisään-aukeavaa tyyppiä. Moniruutuiset, julkisivun pilasteriväliin asettuvat korkeat ikkunarakenteet. Koristeelliset valurautaiset pitkäsulkiat / osassa uudehkot yksinkertaiset kääntösulkiat.	1898

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

INVENTOINTIKORTTI

2

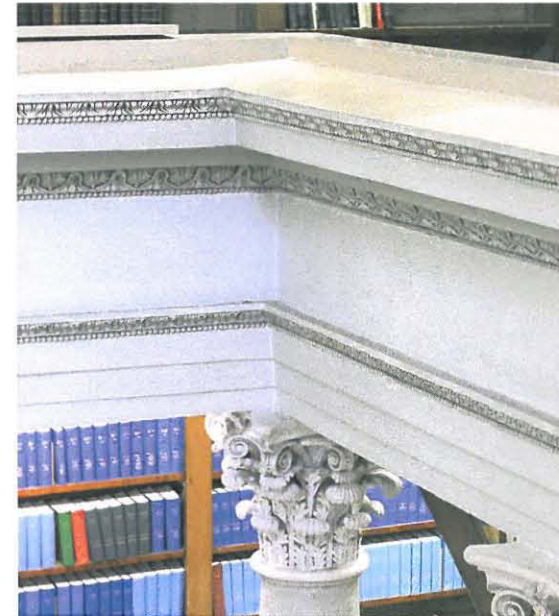
ETELÄSALIN KESKILEHTERI

HUONENUMERO

R212

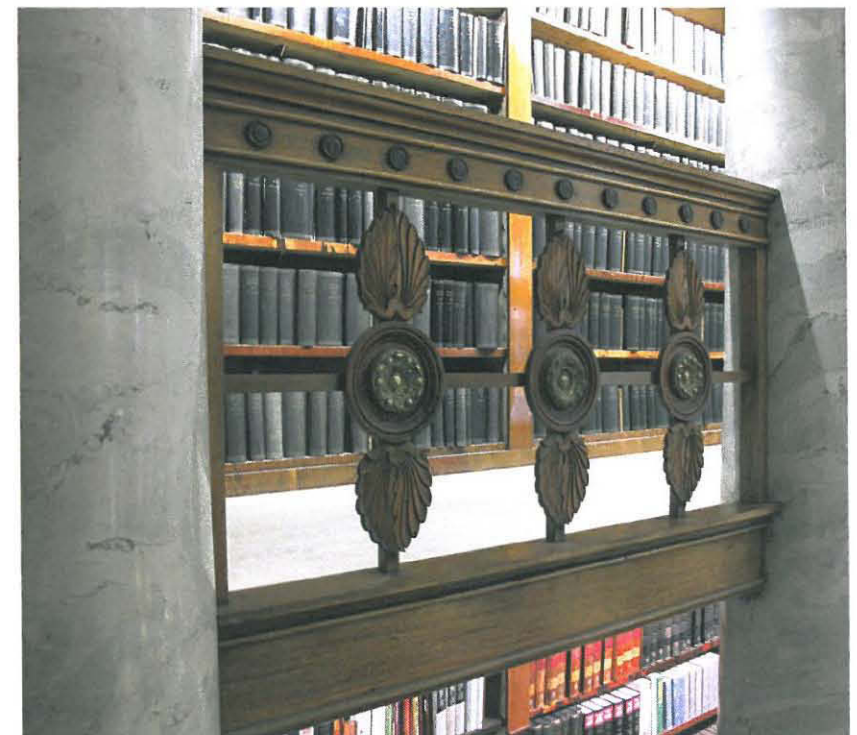
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

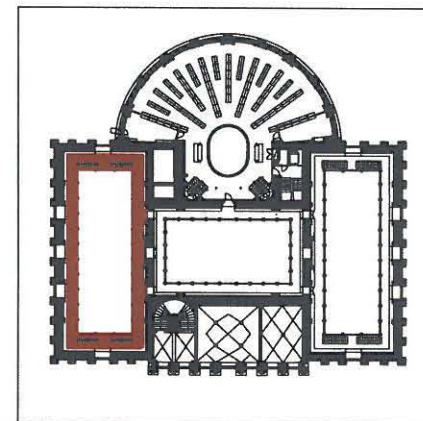
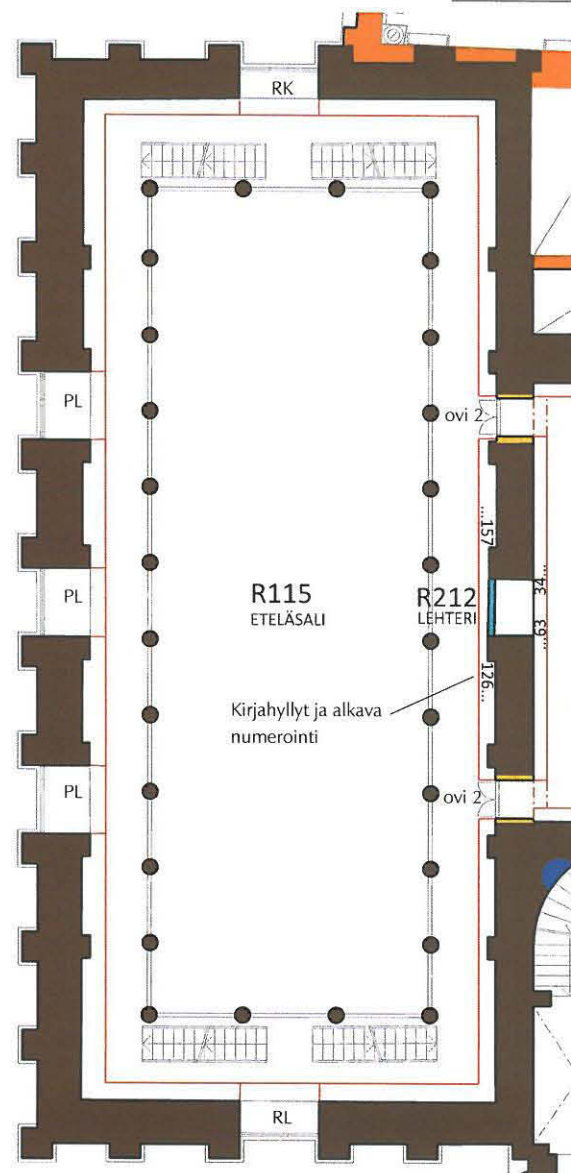

Eteläsalin kapiteelit ovat nykyasussaan yksisävyisen valkoiset. Lyhyen sivun päädyissä olevien puisten portaiden kohdalla kapiteeleista on muokattu erikoinen hybridimalli, "leikkaamalla" abakus ja akantuslehdet lyhyiksi ja jättämällä voluutat pois portaan puolelta. Salin pylväistön kokonaisvaikutelma on kuitenkin ehjä, käytännöllisistä toimenpiteistä huolimatta. Eteläsalin palkisto on vailla koristemaalauksia.

Eteläsalin lehterikaiteen koristelussa on pieni hierarkkinen yksityiskohta: keskimmäisen kaidelehdyn messinkinen ruusuke on tiheäjäkoisempi kuin laidoilla olevat 6-lehtiset ruusukkeet.

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		...jatkoa
	SISÄLTÖ	AJOITUS
ikkunaluukut	Ikkunoiden palosuojaksi tehdyt taivutuvalehtiset luukut kahta eri mallia: PL=peltikuorinen luukku, RL=paksusta rautalevystä tehty luukku. Länsi-ikkunassa ei luukkuja.	1880-l (?)
KEINOVALO	"PSO":n valmistamat, loisteputkivalaisimet häikäisyrityllällä varustettuna, tyyppiä "10003".	1977-1985
TALOTEKN.	Eri osia:	
iv-elimet	Kirjahyllyjen rakenteisiin integroidut ilmanvaihdon sisäänpuhalluksen alumiininharmaat säleventtiilit tilan nurkissa (4 kpl). Malli tietyvästi PGT / SV-2.	1977-1985
KALUSTEET		
kirjahyllyt	kts. "Kirjahyllyt"-kortti	
työpöydät	Eteläjulkisivun ikkunoiden edustoilla yksinkertaiset levyrakenteiset lukupöydät ja vanhemmat työtuolit (1900-l alusta?)	1977-1985 (?)

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

INVENTOINTIKORTTI

2

ETELÄSALIN KESKILEHTERI

HUONENUMERO

R212

Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

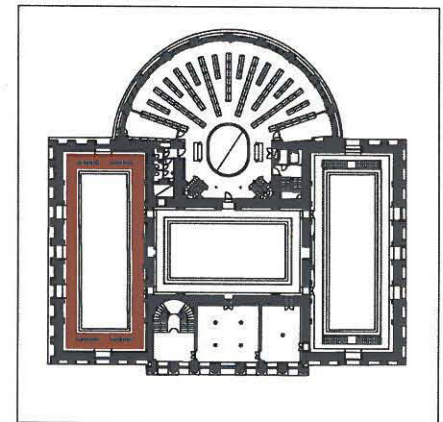
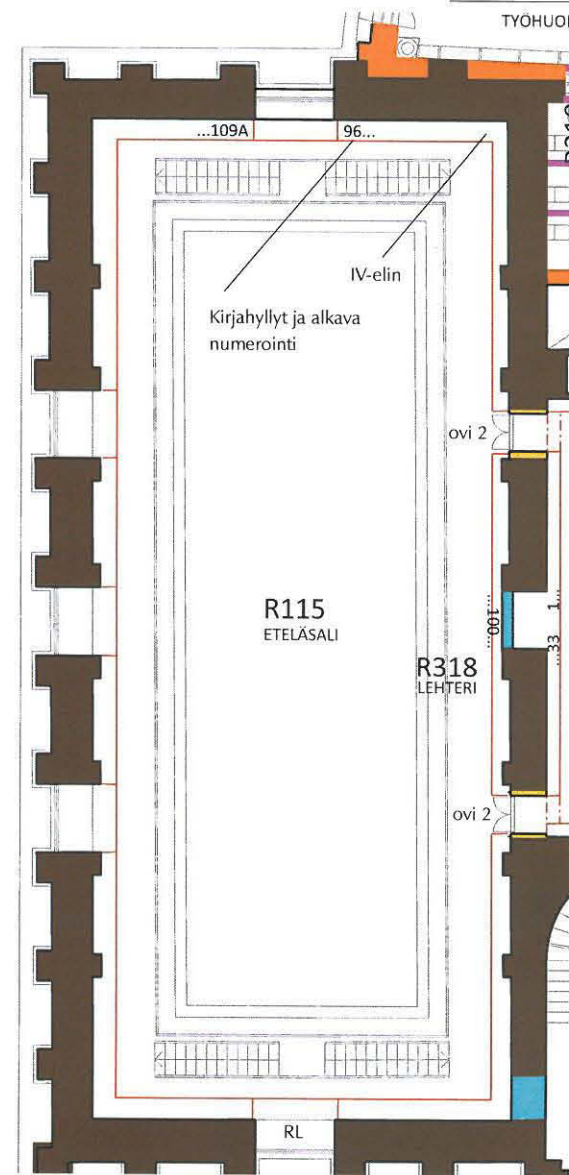
Selailutaso

Koneellisen ilmanvaihdon ritilikkö länsipäässä. Osa 1977-1985 muutostöissä tehdyistä kirjahyllyjen uusien levypintojen viiluista (tummempi sävy) näyttää enemmänkin tammelta kuin mahongilta (asia edellyttää lisätutkimusta). Ilmanvaihtokanavien asentaminen johdosta ikkuna-aukkoihin tehtiin ylitykset hyllyrakenteilla (vrt. myös puun sävyero)

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	Beige neulahuopamatto Novena A61	1977-1985
SEINÄT	Kirjahyllyt + rapatut seinät. Kts. "Kirjahyllyt"-kortti	
KATTO	Tynnyriholvi jossa 3+3 lunettiaukot. Pinnat koristemaalattu. Myöhemmin lisätyt vetotankorakenteet.	
KAIDE	Umpinainen, pylväsjärjestämän (visuaalisen) palkistokerroksen muodostava puinen kaiderakenne, joka lehterin puolelta yksisävymaalattu. Sisäportaan ylin puupinnakaideosuus peittomaalattu.	
OVET		
ovi 2	Kaariholvipäätteiset teräslevyrakenteiset pariovet; "PO27: Uudet vakiorakenteiset, erikoismitaiset palo-ovet. Vanhat teräslevyrakenteiset ovet kiinnitetään oven toiseksi pinnaksi. Ovet pidetään päiväaikana avoimina. Ei kynnystä". (HAN: PO-inventointi)	1977-1985
IKKUNAT	Sisään-sisään-aukeavaa tyyppiä. Moniruutuiset, julkisivun pilasteriväliin asettuvat korkeat ikkunarakenteet. Koristeelliset valurautaiset pitkäsulkiat.	1898
ikkunaluukut	Ikkunoiden palosuojaksi tehdyt taittuvalehtiset luukut: RL=paksusta rautalevystä tehty luukku. Länsi-ikkunassa jäljellä muurukseen upotetut kookkaat saranatapit. Eteläpuolen ikkunoissa ei luukkuja eikä saranatappeja, mutta karmien suojana oletettavasti muun palonsuojarakentamisen yhteydessä (1880-l ?) tehty pellitys.	
KEINOVALO	"PSO":n valmistamat, loisteputkivalaisimet häikäisyritylällä varustettuna, jonoon asennettuna, varsikannatuksella.	1977-1985
IV-ELIMET	Kirjahyllyjen rakenteisiin integroitu ilmanvaihdon sisäänpuhalluksen alumiiniharmaa säleventtiili tilan nurkassa (1 kpl).	1977-1985
kirjahyllyt	kts. "Kirjahyllyt"-kortti	1844
selailutaso	Kirjojen selailua varten tehty kapea ja pitkä peittomaalattu puinen pöytätaaso lehterikaiteen päällä.	1977-1985

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

INVENTOINTIKORTTI

3

ETELÄSALIN YLÄLEHTERI

HUONENUMERO

R318

Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

Länsi

Fresko maalattu 1880, taidemaalari Severin Falkman

Historia: Historia ja stylus- kynä, maantiede ja arkeologia ympärillään, sekä riimukivi

Itä

Fresko maalattu 1880, taidemaalari Severin Falkman

Luonnontieteet: arvoituksellinen Isis ja kaikkea säätävä ja tasapainottava "regulaattori", kasvitiede, kemia ja retortti, matemaatikko taulunsa kanssa, tähtitiede ja maantiede

Fresko Viljasen kuvaamana tietyvästi 1954...55, ennen Oskari Niemen maalauskuunnostusta 1955...56. Kuten nykyasusta on havaittavissa tällöin esimerkiksi ääriviivoja vahvistettiin ja kontrastia lisättiin aiempaan, herkempään asuun nähden. Kuva KKVA.

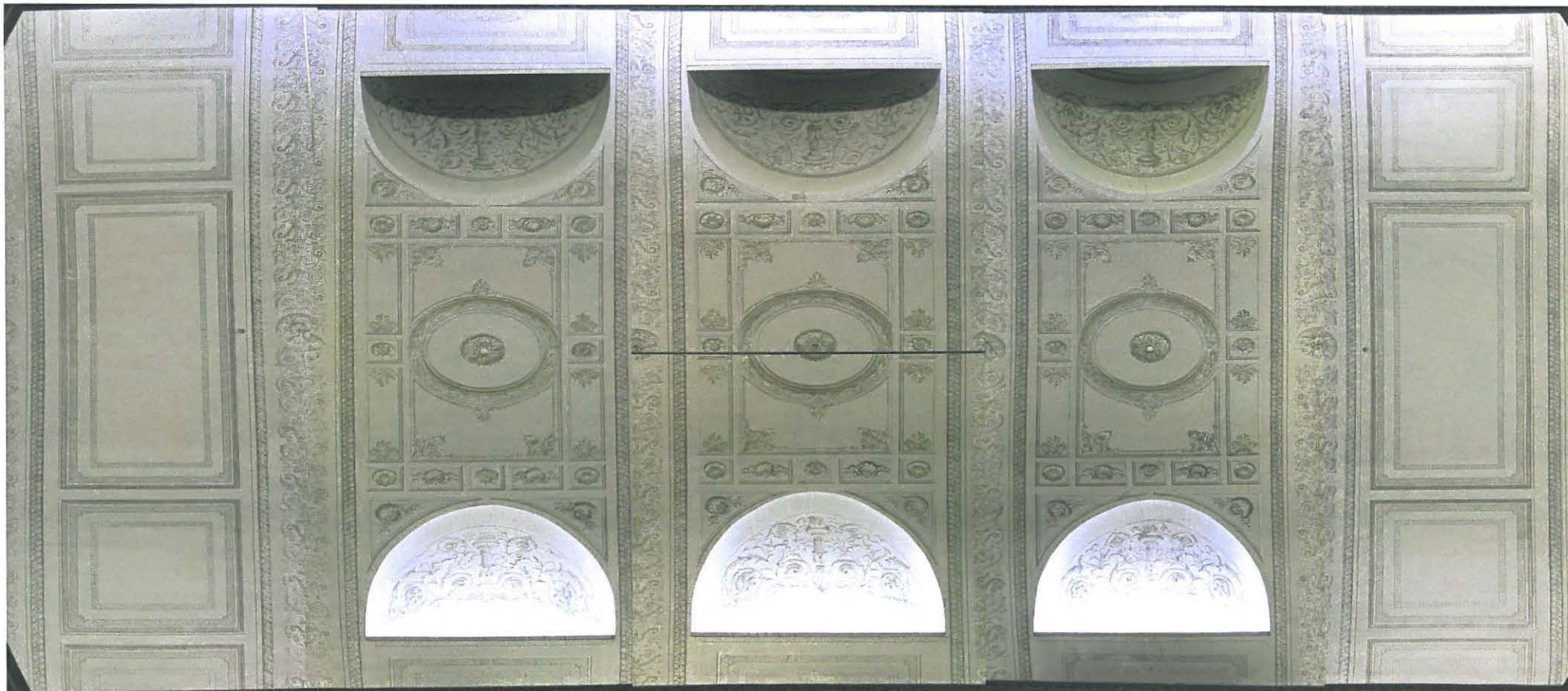
Kattojen koristelu on tehty pääasiassa maalaustekniikalla, jossa kolmiulotteinen vaikutelma on aikaansaatu maalatuin varjostuksin ja syvyysoikutelmaa luovin sävyvaihteluin. Maalauskoristelun ohella pieni osa on 'aitoja' kipsikoristeita.

Maalattu kyma, munasauva, maalattuna rapatun listamuodon päälle.

Maalattu ruusuke maalatussa peilikentässä heittovarjoineen, maalattuna sileälle seinälle.

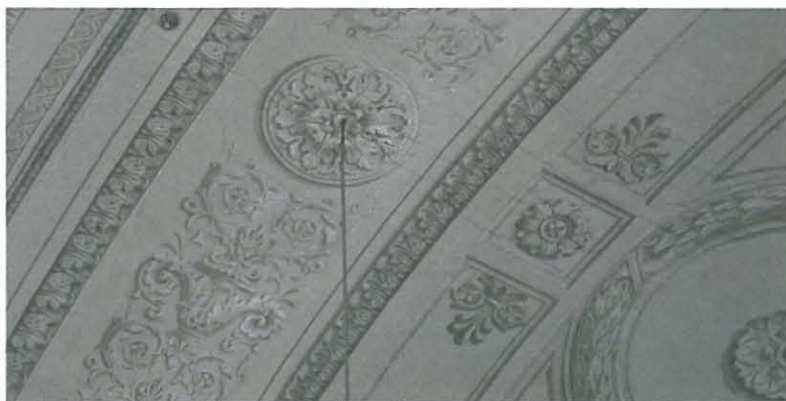
Kipsinen kyma, lehtikoristenauha.

Pohjoinen

Itä

Etelä

Katon koristelu on tehty maalaten sileälle tynnyriholvipinnalle.

Eteläsalin kattopintaa koostettuna yhdeksi kuvaksi.
Huom! Kuva otettu tyypillisessä valaistuksessa eli keinovalaistuksessa.

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	3	ETELÄSALIN KATTO
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkittehtimistö Okulus / MiB KaW		R318

1904... (?)

MVKA

Yllä kuva pohjoissalista 1900-luvun alusta. Tilan sähkövalaistus on hoidettu muutamien kipsimarmoripylväisiin kiinnitetyn varsivalaisimin sekä lukupöytäkohtaisin valaisimin. Kipsimarmoripylväiden väleissä näkyvät kookkaat pylväsmäiset keskuslämmityksen lämmönluovuttimet.

Oikealla tila oletettavasti 1930-luvun lopulla otetussa kuvassa, jolloin mm. keskuslämmityslaitteet on uusittu.

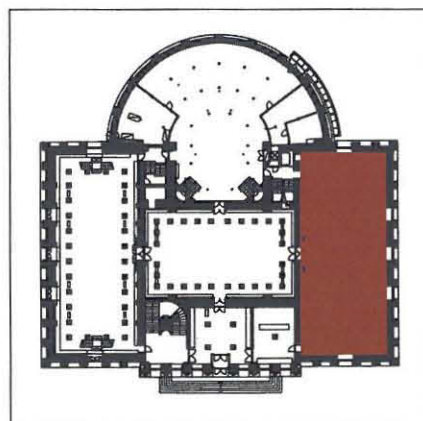

1930-l loppup. (?)

MVKA

Pohjoissali nykyasussaan.

RAKENNUSHISTORIAN TIEDOSSA OLEVAT PÄÄVAIHEET

VUOSI	SISÄLTÖ	VIITE
1879-80	Suuria rakenteellisia korjauksia: lattiarakenteen vasojen uusintaa ja lattian pintamateriaalin uusiminen asfalttilattiana; vetotankojen rakentaminen.	Uusi Suometar 1880, nro 93
1880	Kattopinnat koristemaalattiin arkkitehti Frans Sjöströmin johdolla ja koristemaalari C. H. Carlssonin toimesta. Taiteilija Severin Falkman maalasi 2 freskoa holvipäätteisiin. Salin katon varhaisempi maalattu asu tunnetaan huonosti. Asiakirjalähteiden mukaan työssä noudatettiin kuitenkin Engelin esikuvaa, joko aiempia koristemaalauksia tai / ja pyrittiin tulkitsemaan Engelin suunnitelmis- sa esiintyviä koristeluratkaisuja.	
1880	Rakennettiin vesikiertoinen keskuslämmitys, johon liittyen kipsimarmoripylväiden väliin, permannolle, asennettiin matalan pylvään muotoiset radiaattorit; lattiaan linoleum	Uusi Suometar 1880, nro 93
1898	Ikkunat uusittiin sisään-sisään-aukeavina. Rautaiset palonsuojaluukut (~1880) kupolisalin oviaukkoon ja ikkunoihin.	
1893	Tilaan asennettiin sähkövalaistus	Strömbergin suunnit. 1893 (HYM)
1904-1907	Kirjasalista lukusaliksi. Rotundan rakentamisen yhteydessä lounaisnurkasta avattiin kulkuyhteys porrashuoneeseen (nykyisen R105:n kohdalla). Toisaalta jo vuonna 1879 Huberin laatimassa vesiverkostosuunnitelmassa ko. kohdalla näkyy aukko, mutta esim. Nyströmin vuoden 1891 nykytilapiirustuksissa aukkoa ei esiinny.	Nk. Steniuksen ajantasapiirustukset 1910-...1920-luvulta, yms.

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

HISTORIAKORTTI

1-3

POHJOISSALI

HUONENUMERO

R123

Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

1958 (?)

Pohjoissali kuvattuna Ervin peruskorjauksen jälkeen mutta tiettävästi ennen Hanssonin peruskorjausta 1977-1985 / Hanssonin suunnitteleminen uusien mikrofilmlukulaitepöytien asentamista.

HYM

1977-1985

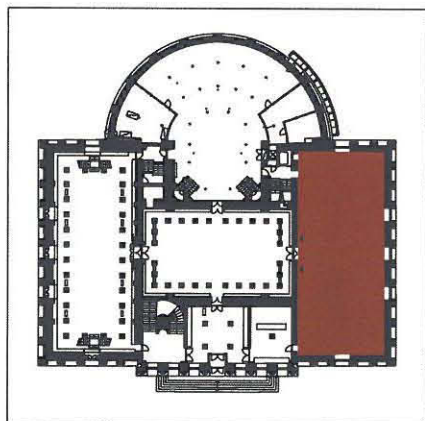
KKVA

Hanssonin peruskorjauksen lattioiden uusimistyö on käynnissä

1958 (?)

KKVA

RAKENUSHISTORIAN TIEDOSSA OLEVAT PÄÄVAIHEET

1904	Magnus Enckellin maalaus salin länsipäähän Falkmanin freskon tilalle	
1910...1920	Nk. Steniuksen ajantasapiirustuksissa esiintyy entisen lukusalin (R119) suuntaan aukko, joka on sijoitettu lukusalin entisen uunin kohdalle. Onko kyse piirustuksen epätasällisyydestä, vai onko aukko jossain vaiheessa ollut = ?	
1954-1957	1950-luvulla uudelleenrakennettuun porrashuoneeseen R105 avattiin samassa yhteydessä kulkuyhteys ja salin lounaisnurkan vanhempi kulkuyhteys jäi tarpeettomaksi. Nykyinen osastoiva ovi tietävästi Hanssonin peruskorjauksesta (Ovi 3). => Oven kohdalla käytetty hyllyjen muokkauksessa hyväksi Rotundan kirjahyllyjen pääty pystylevyjä, joissa mm. kirjaintunnus "E".	Ervin suunnitelmat. SRM.
1954-1957	Tutkijapöydät ja päivystäjän pöytä; vuonna 1935 asennettujen radiaattoreiden suojarakenteet	
1979	"Pohjoissalin hyllykorjaus.... Salissa nyt olevien hyllyjen paikalle pyritään mahdollisuuksien mukaan vaihtamaan yliopiston varastoihin siirrettyjä korjattuja hyllyjä."	Suunnittelukokouksen 14.6.1979 muistio. HAN.
1977-1985	Hanssonin peruskorjaus: asennettu mm. koneellinen ilmanvaihto ja siihen liittyen muokattu kirjahyllyjä; palo-osastointi eli palo-ovien uusiminen / lisäys; sähkövalaistuksen uusiminen Ervin periaatteita noudattaen; lehtereiden lattiamateriaalit vaihdettu kokolattiamatoksi; mikrofiliinilukulaitteiden kalusteet, nojatuolit	Hanssonin suunnitelmat.
2008 / 2010	Kipsisten kapiteelien ja kipsimarmoripintojen tyvien vaurioiden kunnostustyöt kahdessa vaiheessa	Ukri Oy, Raportit 26.2.2008 ja 8.4.2010. HYTO.

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENUSHISTORIASELVITYS 2011

HISTORIAKORTTI

1-3

POHJOISSALI

HUONENUMERO

R123

Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

Ovi 1b: Paksusta rautalevystä niittamalla koottu palon-
suojaluukku; nykyisin ei käytössä.

Ovi 2: Mahonkinen umpipeilinen kehysovi.

Pohjoissalin pylväiden väriskaala on lämmin. Kipsimarmo-
ripinnoissa on keltaisia sävyjä ruosteenpunaisin ja sinisin
juontein. Basiksissa on punaruskeasävyinen kuultomaalaus.

Nykyinen lattia on 1977-1985 peruskorjauksesta, harmaata
muovilaattaa.

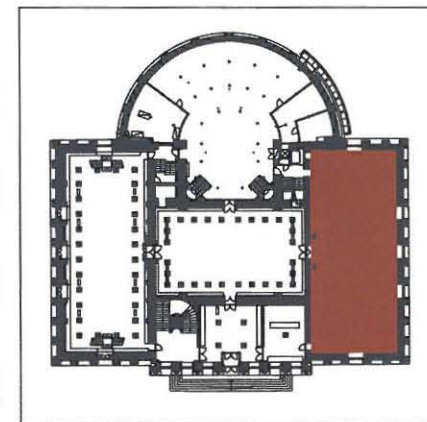
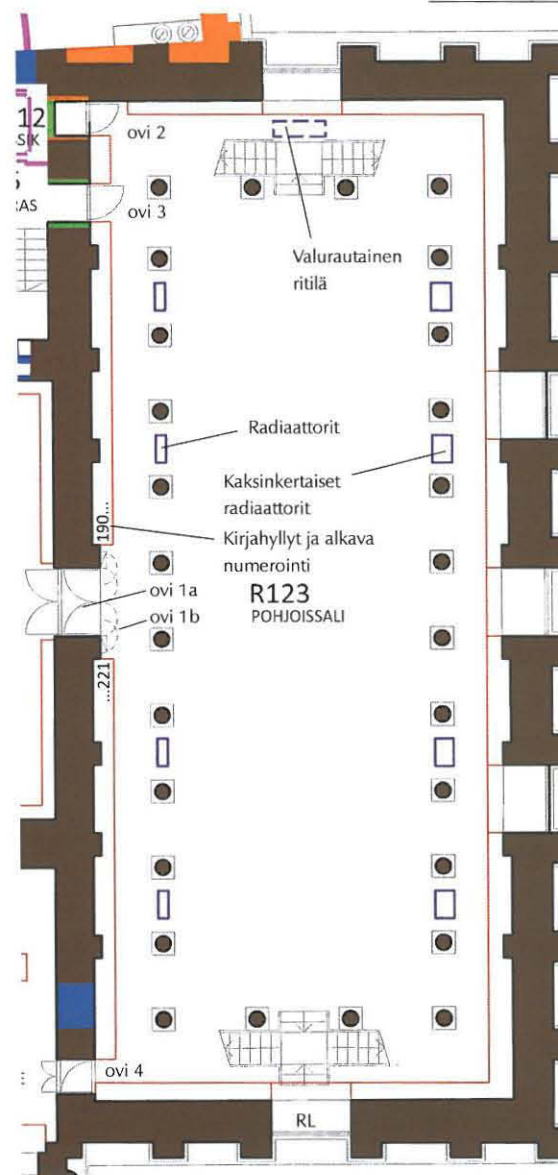
Ovi 3: Ervin suunnitelmien mukaan avattu kulkuyh-
teys kirjajhylyjen läpi, jossa uudempi palo-osastoiva
peltiovi. Kirjahyllyt on yllättäen muokattu Rotundan
kirjahyllyjen osilla.

Ovi 4: Jo Engelin aikaan tehty kulkuyhteys pohjoissa-
lista nk. lukusaliin eli nykyiseen vaatesäilöhuoneeseen
R119, johon Hanssonin suunnitelman mukaan lisäty
palo-osastoiva peltiovi.

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	Muovilaatta 250x250 mm, harmaa, jossa keskellä (pitkän akselin suuntaan) oletettavasti uudempi yhtenäisestä muovimatosta tehty alue.	1977-1985
SEINÄT	Kirjahyllyt + rapatut seinät. Kts. "Kirjahyllyt"-kortti	1844
PYLVÄÄT	Puurakenteiset lehtereitä kannattelevat pylväät, joissa kiilloitettua kipsimarmoria ja kipsiset korintilaiset kapiteelit.	1844
KATTO	Keskilehterin alakatto: laudoitettu pinta johon puisin listoin tehty yksinkertainen kasetointi; peilijako 2x3 tai oviaukkojen kohdilla 3x4; peittävä 3-sävymaalaukset kasettijaon mukaan.	1844
SISÄPORTAAT	Puiset oletettavasti koivusta tehdyt sisäportaat, joissa kevyt tummentava sävy.	1844
OVET	Eri-ikäisiä tyyppiä:	
ovi 1a	Peltipintaiset palo-ovet, pariovi. Hanssonin suunnitelman mukainen malli PO4.	1977-1985
ovi 1b	Paksusta rautalevystä valmistetut taittuvalehtiset palonsuojaluukut, joissa pitkät saranalehdet ja kookas lukkomekanismi. "Ovi 1a" on korvannut näiden tarpellisuuden.	1908
ovi 2	Mahonkinen (mahonkipintainen) umpipeilinen kehysovi.	1904-1907 (?)
ovi 3	Peltipintainen huulettu palo-ovi	uudempi (?)
ovi 4	Peltipintainen huulettu palo-ovi; PO9 HAN.	1977-1985
IKKUNAT	Sisään-sisään-aukeavaa tyyppiä. Moniruutuiset, julkisivun pilasteriväliin asettuvat korkeat ikkunarakenteet. Koristeelliset valurautaiset pitkäsulkijat / osassa vain yksinkertaiset (uudet) pinta-asennetut kääntösulkijat.	1898 (?)
ikkunaluukut	Ikkunoiden palosuojaksi tehdyt taittuvalehtiset luukut; RL = paksusta rautalevystä tehty luukku. (Pohjoisseinän ikkuna-aukot peitetty suojarakentein tutkimusajankohtana)	1880-l (?)

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

INVENTOINTIKORTTI

1

POHJOISSALI

HUONENUMERO

R123

Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

Vanhempi valurautainen ritilä pohjoissalin itäpäässä, peittää kanavaa tms. jonka käyttötarkoitusta ei tunneta.

Pohjoissalin pohjoispuolen radiaattoreita on poikkeuksellisesti kaksin kappalein, tietyvästi korkeamman lämmöntarpeen johdosta. Mahonkiviilutetut suojat on 1954-1957 peruskorjauksesta.

Aarne Ervin toimistossa suunniteltuja kalusteita: päivystäjän pöytä korokkeellaan ja alla lukupöytä, jossa kaksi tasoa. Iskun nojatuolit ovat 1977-1985 peruskorjauksesta.

Olof Hanssonin suunnittelat rullamikrofilmilaitteiden lukupöydät, joissa mahonkiviilun ohella on käytetty vaaleampaa puulajia.

Vasemmalla pohjoissalin yksisävyinen, valkoinen, peruskapiteeli ja oikealla sisäportaan kohdan tyyhistetty kapiteeli.

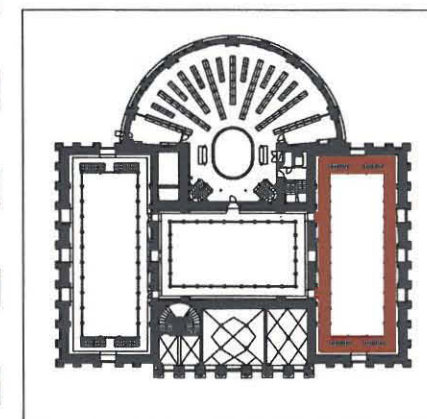
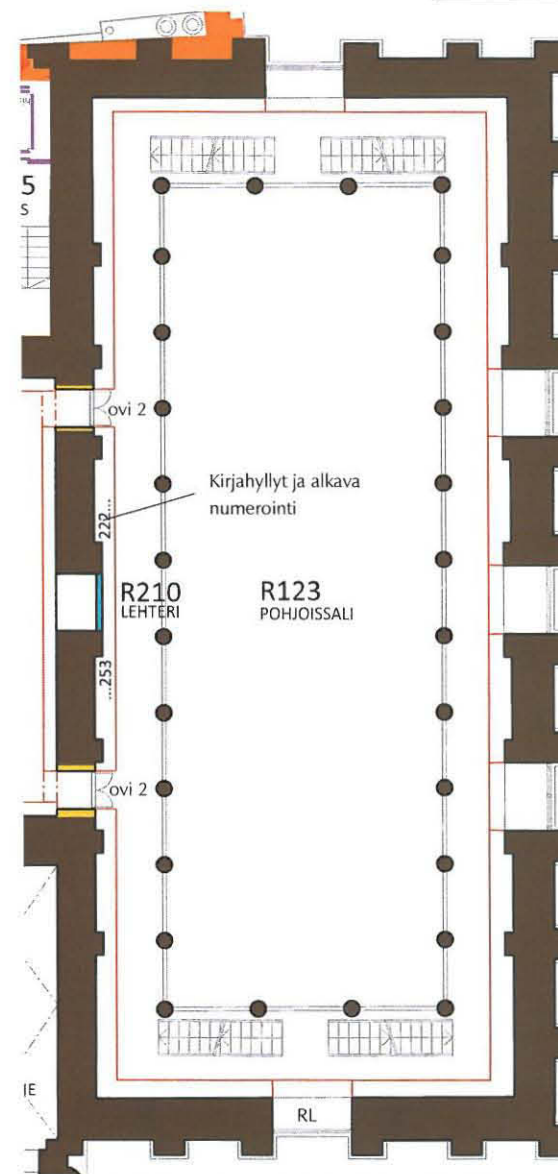

Itäisen ikkunan suojaksi on sisäpuolelle tehty (1880-l?) paksusta rautalevystä niittaamalla kootut palonsuojaluukut.

Lehterin kaiteena on yksinkertainen höylätty ja peittomaalattu puuorsi.

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	Beige neulahuopamatto Novena A61	1977-1985
SEINÄT	Kirjahyllyt + rapatut seinät. Kts. "Kirjahyllyt"-kortti	1844
PYLVÄÄT	Puurakenteiset lehtereitä kannattelevat pylväät, joissa kiilloitettua kipsimarmoria ja kipsiset korintilaiset kapiteelit.	1844
KATTO	Keskilehterin alakatto: laudoitettu pinta johon puisin listoin tehty yksinkertainen kasetointi; peilijako 2x3 tai oviaukkojen kohdilla 3x4; peittävä 3-sävymaalaus kasettijaon mukaan.	1844
KAITEET	Jalopuinen kaiderakenne jossa veistotyönä tehdyt kasviornamenttikoristeet. Kaiteessa messinkipellistä tehdyt ruusukekoristeet kahta tyyppiä: pilarivälin kolmiosaisen (3 lehtikoristetta) kaiteen keskimäinen koriste 11-jakoinen; laitimmaisat lehtikoristeet 4-jakoiset.	1844
SISÄPORAAT	Puiset oletettavasti koivusta tehdyt sisäportaat, joissa kevyt tummentava sävy.	1844
OVET	(kts. kupolisali)	
ovi 2	Kaariholvipäätteiset teräslevyrakenteiset pariovet; "PO22: Uudet vakiorakenteiset, erikoismittaiset palo-ovet. Vanhat teräslevyrakenteiset ovet kiinnitetään oven toiseksi pinnaksi. Ovet pidetään päiväaikana avoimina. Ei kynnystä". (HAN: PO-inventointi)	1977-1985
IKKUNAT	Sisään-sisään-aukeavaa tyyppiä. Moniruutuiset, julkisivun pilasteriväliin asettuvat korkeat ikkunarakenteet. Koristeelliset valurautaiset pitkäsulkijat / osassa vain yksinkertaiset (uudet) pinta-asennetut kääntösulkijat.	1898 (?)
ikkunaluukut	Ikkunoiden palosuojaksi tehdyt taittuvalehtiset luukut;, RL=paksusta rautalevystä tehty luukku. (Pohjoisseinän ikkuna-aukot peitetty suojarakentein tutkimusajankohtana)	

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

INVENTOINTIKORTTI

2

POHJOISSALIN KESKILEHTERI

HUONENUMERO

R210

Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

Vasemmalla lehterikaiteen profiili, jossa näkyy myös kaiteen useammasta listasta koostuva rakenne.

Oikealla porrasnousun pinnakaide. Osa lehterikaiteen pienistä puuruusukkeista on kadonnut.

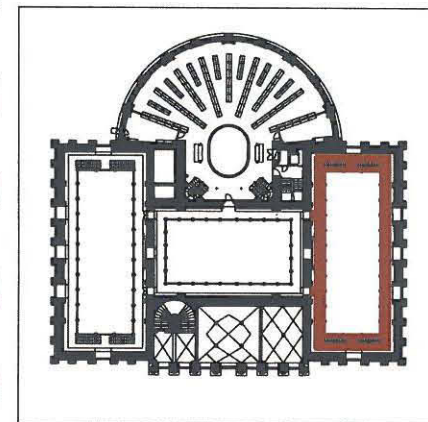
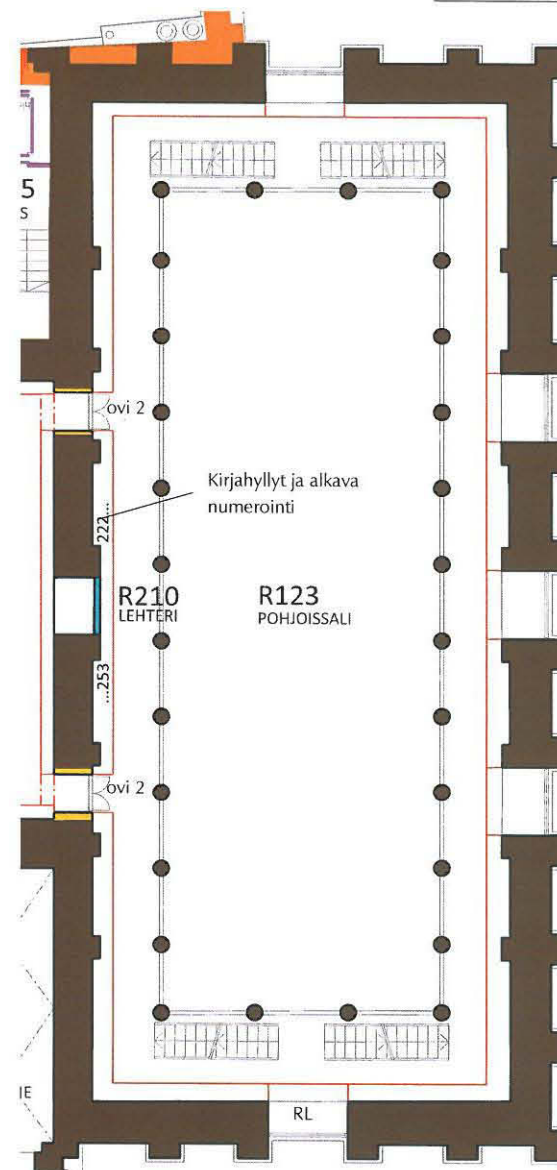
Alla:

Lehterikaiteen koristelussa vuorottelevat 4-lehtiset messinkiruusukkeet laidoilla ja 11-jakoinen koriste keskellä.

Oikealla keskikoriste irrotettuna ja taustapuolelta katsottuna. Koriste kiinnittyy kahdella nupinaulalla puurunkoon.

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		...jatkoa
	SISÄLTÖ	AJOITUS
KEINOVALO	"PSO":n valmistamat, loisteputkivalaisimet häikäisyritilällä varustettuna, tyyppiä "10003".	1977-1985
TALOTEKN.	Eri osia:	
iv-elimet	Kirjahyllyjen rakenteisiin integroidut ilmanvaihdon sisäänpuhalluksen alumiininharmaat säleventtiilit tilan nurkissa (4 kpl). Malli tiettävästi PGT / SV-2.	1977-1985
KALUSTEET		
kirjahyllyt	mts. "Kirjahyllyt"-kortti	
työpöydät	Pohjoisjulkisivun ikkunoiden edustoilla yksinkertaiset levyrakenteiset lukupöydät	1977-1985 (?)

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	2	POHJOISSALIN KESKILEHTERI
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		R210

YLLÄ:

Sisään-sisään-aukeava ikkuna avattuna.

Osittain ikkunoissa on havaittavissa (julkisivukunnostuksen 2010-2011 yhteydessä), että ikkunoiden karmirakenne koostuu kahdesta eri-ikäisestä osasta; vanhempi muuraukseen liittyvä karminosa jota on myöhemmin madallettu, kun nykyiset karmit ja ikkunat on asennettu aukkoon. Oikealla kuva ulkoa, pohjoissalin länsipuolen ikkunasta, keskilehterin korkeudelta, jossa karmin oikeassa reunassa on vanhempaa rakennetta. Kuvassa näkyy ulkopuolisen (sittemmin poistetun) suojaluukun saranatappi.

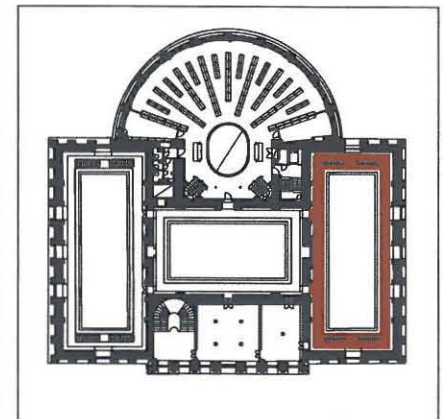
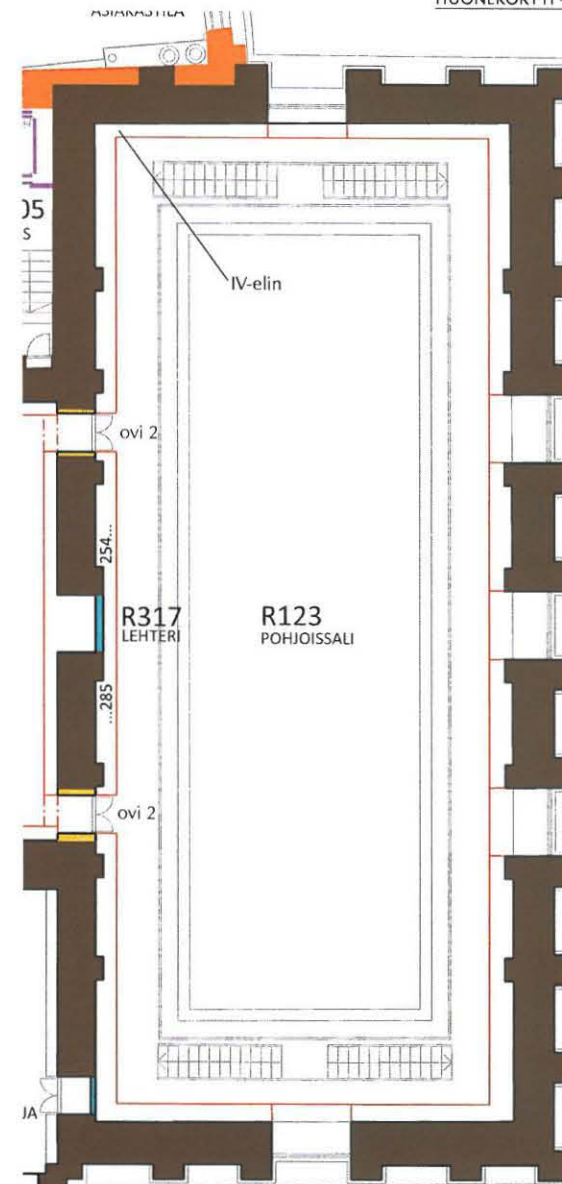
Yllä keskellä: ikkunoiden pitkäsulkioiden kädensioja, joita on ainakin kahta erilaista mallia.

ALLA:

Varsikannatteiset kirjahyllyjen valaisimet.

Sisäpöytä ylin kaide on peittomaalattu, muutoin

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	Beige neulahuopamatto Novena A61	1977-1985
SEINÄT	Kirjahyllyt peittävät perusseinäpinnat n. 98%:sesti. Ovipielissä seinäpintaa on näkyvissä; rapattuna ja yksisävymaalattuna. Paikoitellen kirjahyllyjen taustoissa näkyy myös rapattua seinäpintaa.	
KATTO	Tynnyriholvi jossa 3+3 lunettiaukot. Pinnat koristemaalattu. Myöhemmin lisätyt vetotankorakenteet.	
KAIDE	Umpinainen, pylväsjärjestemän (visuaalisen) palkistokerroksen muodostava puinen kaiderakenne, joka lehterin puolelta yksisävymaalattu. Sisäportaan ylin puupinnakaideosuus peittomaalattu.	
OVET		
	ovi 2 Kaariholvipäätteiset teräslevyrakenteiset pariovet; "PO27: Uudet vakiorakenteiset, erikoismittaiset palo-ovet. Vanhat teräslevyrakenteiset ovet kiinnitetään oven toiseksi pinnaksi. Ovet pidetään päiväaikana avoimina. Ei kynnystä". (HAN: PO-inventointi)	1977-1985
IKKUNAT	Sisään-sisään-aukeavaa tyyppiä. Moniruutuiset, julkisivun pilasteriväliin asettuvat korkeat ikkunarakenteet. Koristeelliset valurautaiset pitkäsulkiat.	1880-l (?)
palonsuoja-rakenteet	Läntisessä ikkuna-aukossa jäljellä vanhojen palonsuojaluukujen saranatapit	
KEINOVALO	"PSO":n valmistamat, loisteputkivalaisimet häikäisyrityllä varustettuna, jonoon asennettuna, varsikannatuksella.	1977-1985
IV-ELIMET	Kirjahyllyjen rakenteisiin integroitu ilmanvaihdon alumiininharmaa säleventtiili tilan nurkassa (1 kpl).	1977-1985
KALUSTEET		
kirjahyllyt	ks. "Kirjahyllyt"-kortti	
selailutaso	Kirjojen selailua varten tehty kapea ja pitkä peittomaalattu puinen pöytätaaso lehterikaiteen päällä.	1977-1985

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

INVENTOINTIKORTTI

3

POHJOISSALIN YLÄLEHTERI

HUONENUMERO

R317

Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

Itä Severin Falkman 1880 'Lääketiede': keskiahmolla (Hygieia/Eskulapius) on lääketiedettä symboloiva käärmesauva, ympärillä äiti ja vastasyntynyt ja toisella puolen ruumiin pesijä

Länsi Irtoalustalle maalattu Magnus Enckellin 'Kulta-aika' 1904, minkä alla on ilmeisesti edelleen Falkmanin fresko 'Uskonto' (ympäriällään uskon risti, pyhä henki ja tulen lieska, vapauden palmu, kärsimyksen malja, rakkauden liekehtivä sydän sekä raamatun valoa tuova sana).

Pohjoissalin katto ja pohjoisseinustan lunetti-ikkunat osin luonnonvalossa (sinisävyinen), osin keinovalossa (keltasävyinen).

Tiettävästi maalari Oskari Niemen johdolla vuosina 1955...56 kunnostettu Enckellin maalaus, kuvassa irrotettuna paikaltaan.
Kuva KKVA.

Pohjoinen

Itä

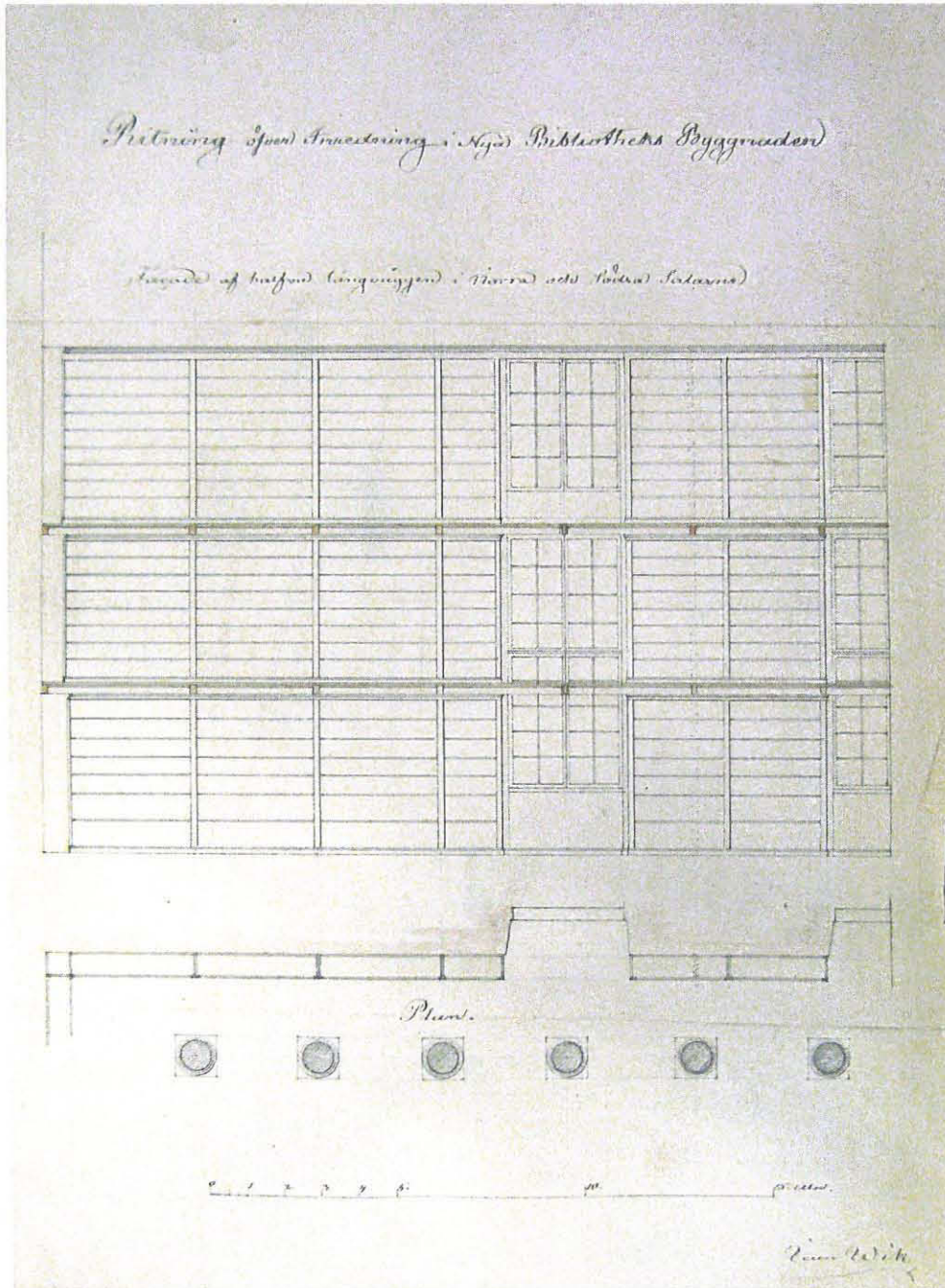

Ikkinaholvin lakeen maalattu ruusuke heit-
tovarjoineen on lähempää tarkastellen melko
karkeapiirteinen, mutta kokonaisuudessa, kau-
empaa tarkasteltuna, yksityiskohdiltaan riittävä
aikaansaamaan herkän vaikutelman.

Etelä

Pohjoissalin kattopintaa koostettuna yhdeksi kuvaksi.
Huom! Kuva otettu tyypillisessä valaistuksessa eli
keinovalaistuksessa, mutta toisaalta lunetti-ikkunat on
suljettu julkisivukunnostuksen johdosta.

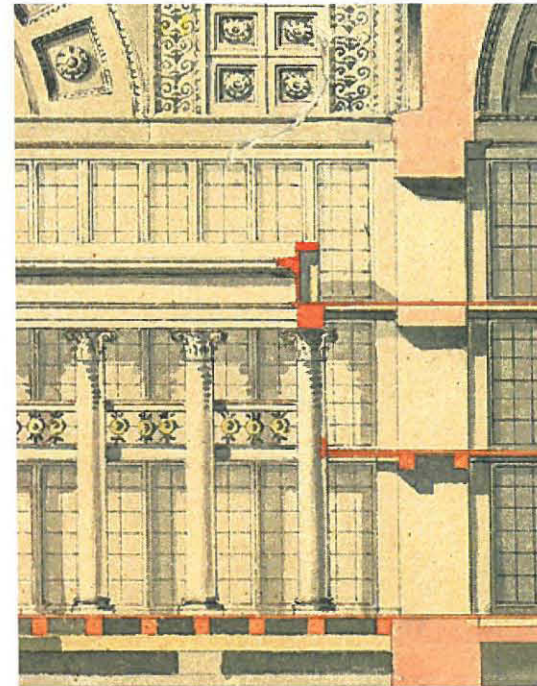
KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	3	POHJOISSALIN KATTO
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		R317

Jean Wik, HYK.

Kirjahyllyt

Kirjahyllyjen rakenne on edelleen suurelta osin alkuperäinen, Jean Wikin 1840-luvun alussa suunnitteleman kokonaisuuden mukainen. Kirjahyllyt noudattavat pääpiirteisään Engelin hahmottelemaa perusideaa: kirjahyllyt nousevat lattiasta kattoon ja pystyjako muodostuu salien pylväsjonon mukaisesti. Muuripintojen polvennokset jäävät kirjahyllyjen sisään. Engelin leikkauspiirustuksessa näkyvä pieniruutuisuus on oletettavasti tarkoittanut lasitettuja kirjakaappeja. Lehterien alakattojen palkit noudattavat hyllyjen pystytukien ja pylväiden rytmää.

C. L. Engel, HYK.

Pystyrakenne ja irtonaiset hyllylevyt sekä taustaseinä ovat mäntyä. Hyllykannakkeiden hammastetut listat ovat koivua ja näkyvät pinnat eli pystytukien ja hyllylevyjen sekä jalustojen ja yläpalkkien etupinnat ovat mahonkiviilutettuja. Mahonkiviilutus on kärsinyt monin paikoin, etenkin hyllylevyjen etureunoissa. Hyllylevyjen etureunoja on selvästi korjailtu eri vaiheissa, paikoin mäntyistä runkoa on vain petsattu, paikoin puuttuvia paloja on korjattu uudella viilulla.

Hyllyrakenteeseen tehtyjä eri ikäisiä muutoksia ei ole pyritty tarkasti jäljittämään. Suuria muutoksia on tehty ainakin kahdessa vaiheessa: 1880, kun salien väliset ovet siirrettiin kupolisalin keskiakselista nurkkiin sekä 1978-83, kun ilmanvaihtojärjestelmät upotettiin hyllyrakenteisiin. Tähän vaiheeseen liittyvät mahonkipintaiset, usein kömpelön muotoiset peitelevyt poikkeavat alkuperäisistä sävyiltään ja levyn viilupinta erottuu vanhoista puleeratuista lakkapinnoista karheutensa puolesta: puunsyyt eivät ole lakalla täytyneitä kuten vanhemmissa pinnoissa. Kupolisalissa olevat muutamat leveämmät pystytuet poikkeavat hiukan alkuperäisestä rakenteesta mahonkipinnan lakkauksen ja sävyn osalta, mutta muutoksen ajoittaminen ei ole selvää. Hyllyrakenteen sisään jää pystytukien puolivälisiin sijoitettu, eloksoidusta alumiinista valmistettu uusi tukirakenne.

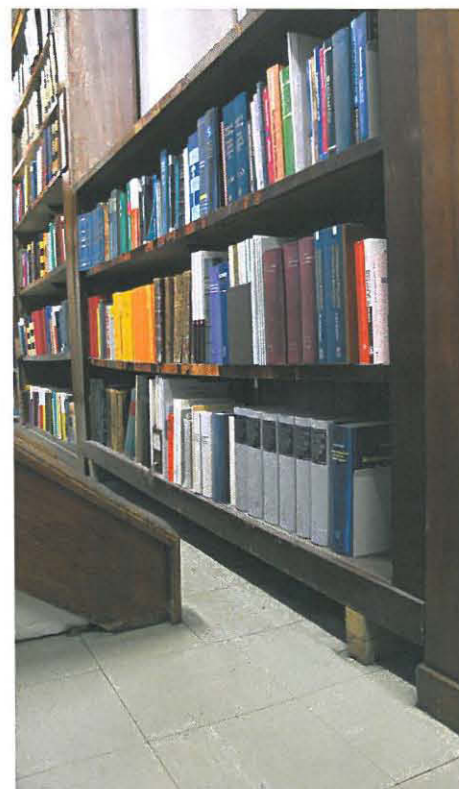

Esimerkki kirjahyllystä numeron 88 kohdalla, jossa osa hyllyn taustasta on vaakasuuntaista puurakennetta (kuten yleensä) ja osin seinän pilasteri on näkyvissä.

Kirjahyllyjen rakenne on tehty mäntypuusta ja näkyvät pinnat on mahonkiviilutettu. Käytössä hyllylevyjien kapeat viilunauhat ovat osittain katkeilleet ja irronneet.

Osaan hyllyistä on lisätty myöhemmin vanerisia välitukia ja itse hyllylevyjä on tuettu metallisin kannakkein.

Ikkunaväleihin on lisätty myöhemmin erillisjaloilla seisovia kirjahyllyjä, jotka on numeroitu A-päätteeksi.

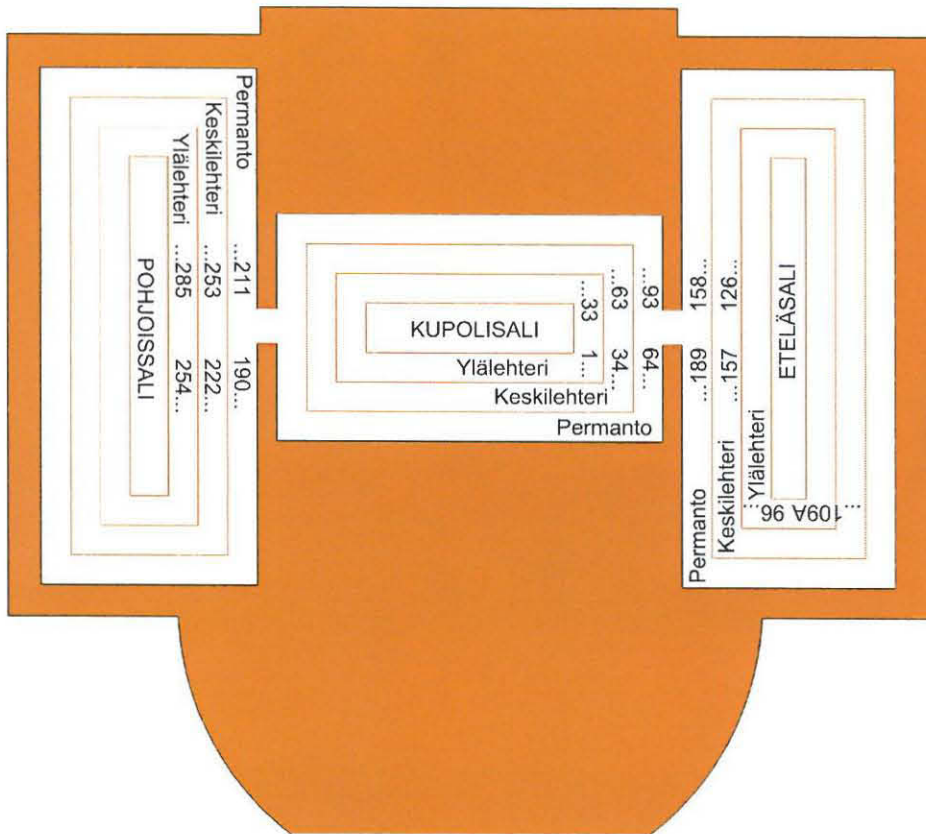
Sangen huomaamaton yksityiskohta rakennuksen historiallisista vaiheista pohjoissalissa. Kun Rotundan 1. kerroksen kirjahyllyt (luokat A-Ö) purettiin 1954-1957 peruskorjauksessa, niin yksi osa E-luokan hyllyä löysi sijansa pohjoissalissa, D-portaaseen rakennetun oven kohdalta, vanhemman kirjahyllyn muutososana.

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA	KUPOLISALI, ETELÄSALI, POHJOISSALI
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	1-3	HUONENUMERO	KIRJAHYLLYT
INVENTOINTIKORTTI			
Arkkittehtitoimisto Okulus / MiB KaW			

Nykyinen kirjahyllyjen numerointi noudattaa 1800-luvun loppupuoliskon järjestystä, muutamia poikkeuksin.

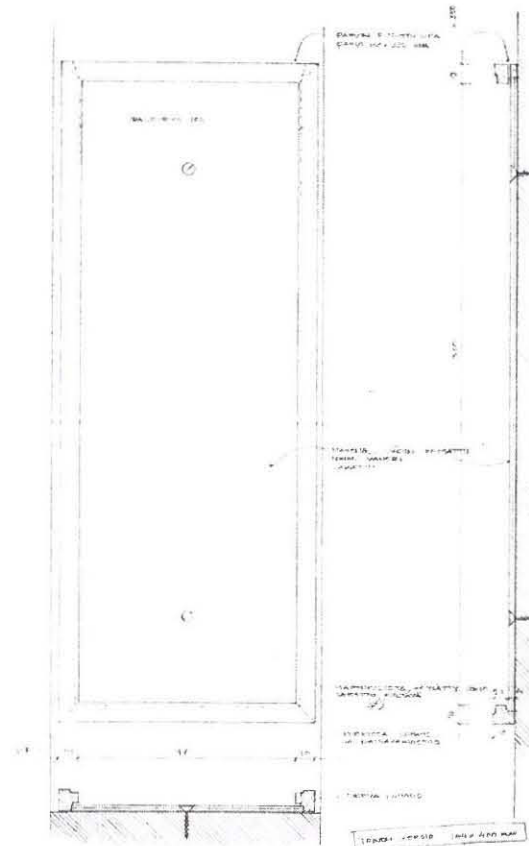
Historiallinen numerointijärjestys noudattaa seuraavaa kaavaa:

Luokat 1-93 sijaitsevat kupolisalissa, jossa numerointi alkaa ylälehteriltä myötöpäivään salia kiertäen, ylhäältä alas. Kerroskohtaisen numeroinnin alkupiste on järjestetty pohjois-eteläsuuntaisen keskiakseliin mukaan.

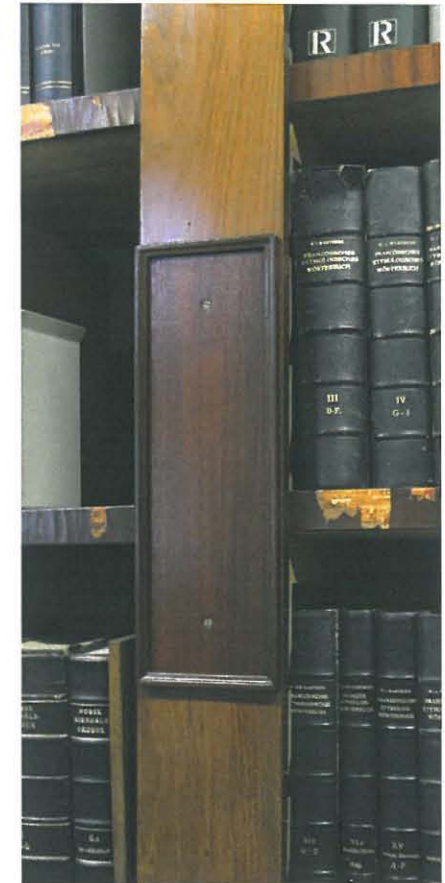
Luokat 94-189 sijaitsevat eteläsalissa, jossa numerointi alkaa ylälehteriltä myötöpäivään salia kiertäen, ylhäältä alas. 1800-luvulla luodusta järjestyksestä poiketen ylälehterin numerointi alkaa keskeltä länsisellä (96...109A), ja myös osa numeroista puuttuu (94, 95, 110-127). Sen sijaan keskilehteri ja permanto noudattavat peruslogiikkaa.

Luokat 190-285 sijaitsevat pohjoissalissa ja poikkeuksena muihin numerointi on täällä alhaalta ylös nou-seva. Muutoin järjestys noudattaa keskeisakseli ja myötöpäivään kierto -periaatteita.

Kun mm. ikkunaväleihin on myöhemmin lisätty matalia hyllyjä ja lehterioviaukkojen muutokset ovat muokanneet hyllyjen paikkoja, on päänumeroiden seuraksi tullut lisäluokkia A-tunnuksella; esim. 175 A.

Helsingin yliopiston Teknisen osaston arkkitehti Juha Lemströmin suunnittelema opaste hyllyjen pystytettiin vuodelta 1988.
Originaali TILA

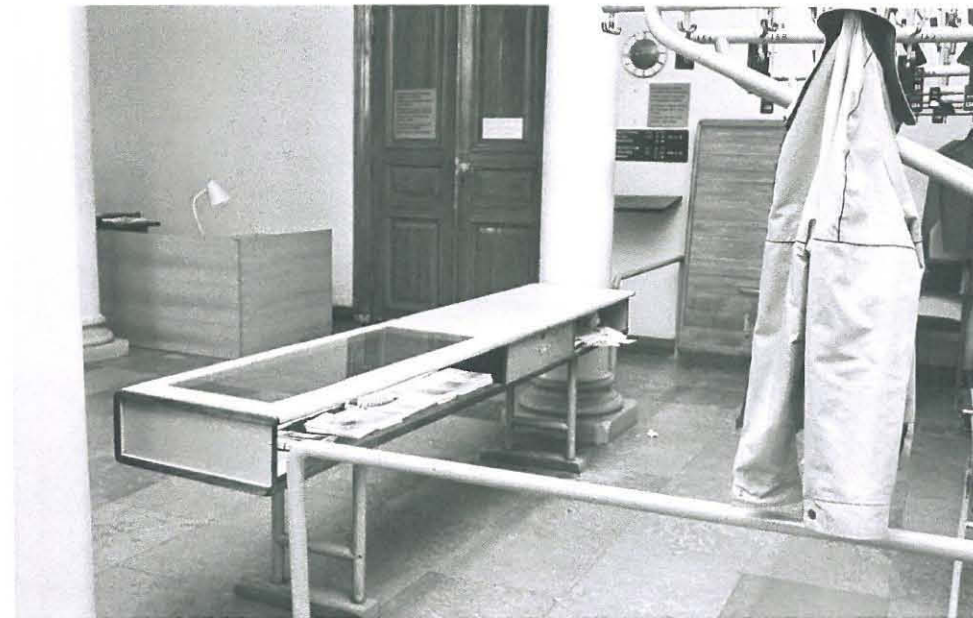

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA	KUPOLISALI, ETELÄSALI, POHJOISSALI
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	1-3	HUONENUMERO	KIRJAHYLLYT
INVENTOINTIKORTTI			
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW			

~1980

HYM

~1980

HYM

Vasemmalla alhaalla eteishuone Ervin peruskorjauksen 1954-1957 aikana, kun kupolisaliin lasketaan kalkkivilattia. Saliin johtava kolmipeilinen kehysovi on huomattavan tumma.

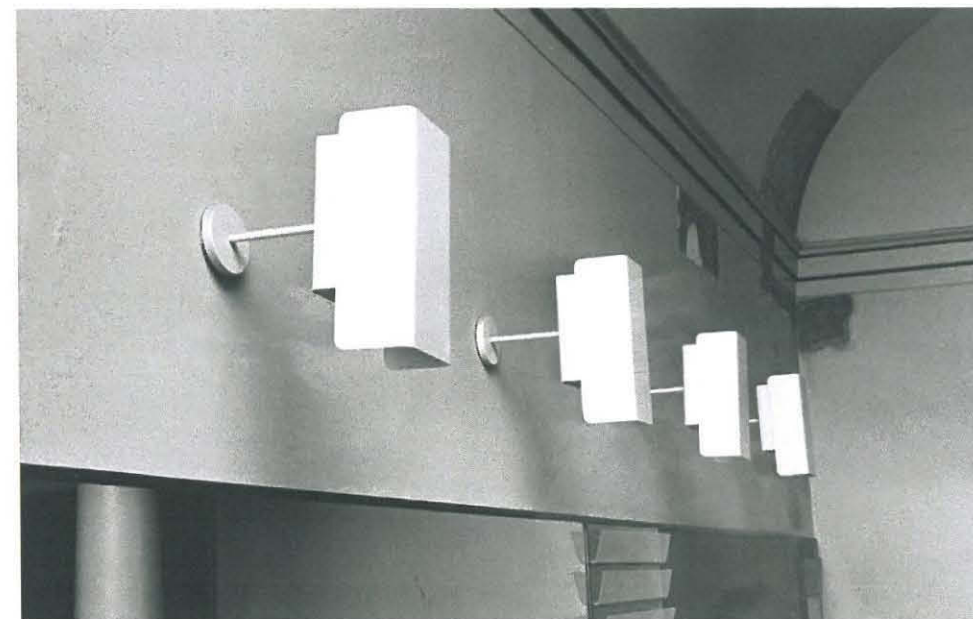
Muut kuvat on otettu vaiheessa, jossa Hanssonin peruskorjaus on jo osittain alkanut; mm. koneellista ilmanvaihtoa varten on tehty aukko kupolisalin puoleiseen seinään ja kattopinnan maalikerrosten esiinottoa (tumma alue holvissa).

Oikealla tilaan varten Ervin suunnittelemat epäsuoran valon antaneet seinävalaisimet.

1955

KKVA

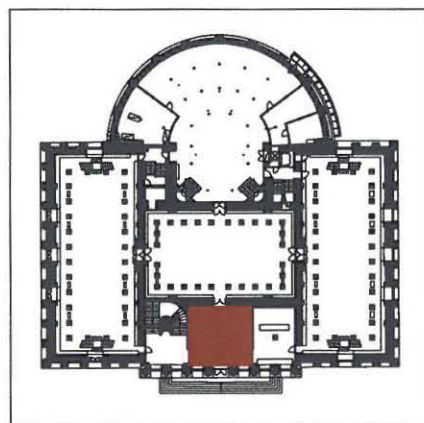
~1980

HYkl

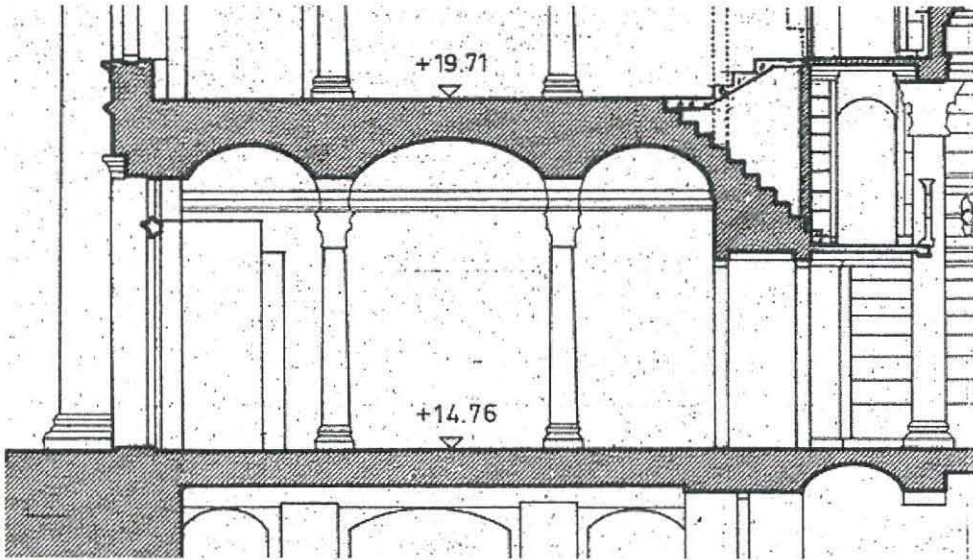

Nykytilanne 2011

RAKENUSHISTORIAN TIEDOSSA OLEVAT PÄÄVAIHEET		
VUOSI	SISÄLTÖ	VIITE
1844	Rakennuksen valmistumisvuosi	
1879-80	Suuria rakenteellisia korjauksia arkkitehti Frans Sjöströmin johdolla: lattiarakenteen uusintaa, pilarit ja katon holvaus. Lattian nykyinen kalkkikivilaatoitus on joko tästä vaiheesta, tai uudelleenladottuna vanhempi.	Uusi Suometar 1880, nro 93
1880	Kattopintojen esiinotossa (fragmentissa) on havaittavissa holvien koristemaalaukset; mahdollisesti koristemaalari C. H. Carlsson	
1898?	Ikkunat uusittiin sisään-sisään-aukeavina. Rautaiset palonsuojaluukut (1880-l) ikkunoihin. Rokokoo-tyyppiset pariovet.	
1891...	Engelin ap. suunnitelmassa ja Gustaf Nyströmin laatimassa ajantasapohjapiirustuksessa näkyvät puolipallon muotoiset nissit eteishuoneen ja kupolisalin väliseinässä. Tämän jälkeisissä suunnitelmassa nissejä ei näy =?	G. Nyström ajantasapiirustukset 1891 HYM
1893	Tilaan asennettiin sähkövalaistus	Strömbergin suunnit. 1893 (HYM)
1954-1957	Ervin peruskorjaus jossa tilan pinnat läpikäytiin kunnostaen, rakennettiin teräslasirakenteinen tuulikaappi, epäsuora valaistus erikoisvalaisimilla ja erikoiskalustus	Ervin suunnitelmat / vanhat valokuvat

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENUSHISTORIASELVITYS 2011	1	ETEISHUONE
HISTORIAKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		R118

Ote Hanssonin leikkauspiirustuksesta
236-311. 1977. HYTO.

Eteishuoneen pylvään kapiteeli, renessanssimuunnos korinttilaisesta kapiteelista jossa keskellä tyylitelty kolmiteräinen kasvin kukinto. Eteishuoneen ym. 1880-luvulla uusittujen tilojen kapiteelien muodonanto poikkeaa olleellisesti englantilaisesta jäntevästä ja eloisasta klassismista (vrt. salien kapiteelit).

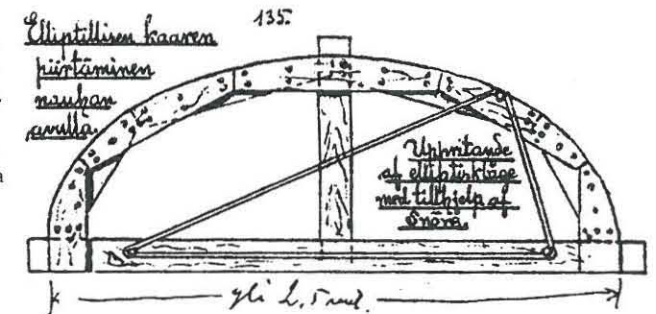
Tynnyriholvin ja ristiholvin liitos

Eteishuoneen holvimuurattu katto muodostaa geometrisesti sängen rikkaan ja monimuotoisen kokonaisuuden:

1. Eteishuone lähentyä muodoltaan tasasivuista neliötä, mutta on kuitenkin hieman suorakaiteinen pohjois-eteläsuuntaan; n. 7,5x8 metriä

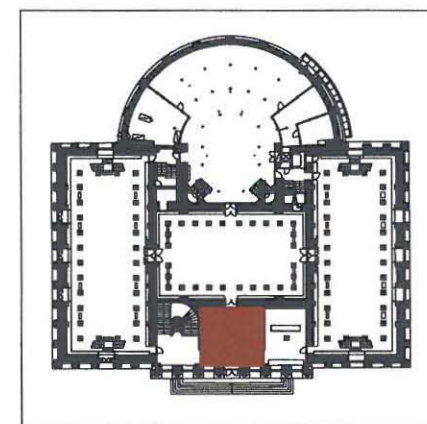
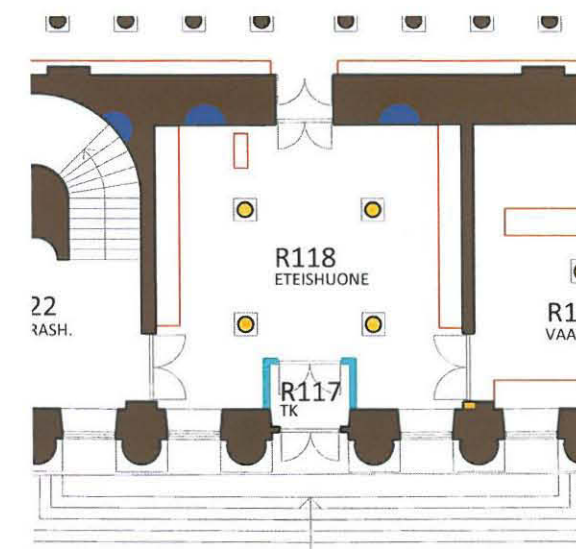
2. Tilan keskellä on neljän, tietyvästi vuonna 1880 rakennetun pylvään muodostama neliö. Pylväät on asetettu tasa-etäisyydelle (n. 2,3 m) huoneen seinistä, jolloin pylväiden keskinäiset etäisyydet poikkeavat vastaavasti tasasivuisesta neliöstä; itä-länsi- / pohjois-etelä-suunnissa n. 30 cm.

3. Pylväiden muodostama suorakaide on katettu ristiholvilla, jonka kaari on elliptinen eli mataloitettu (ympyrän kaareen verrattuna). G. E. Asp kirjoittaa Huonerakenteiden oppi -kirjassa vuodelta 1904, että elliptinen kaari konstruoidaan käytännössä nauhan avulla, jossa "etäisyys holvin laesta ellipsin jompaan kumpaan polttopisteeseen = puolet jännemitta". Ja kun kaari on näin konstruoitu niin "käytännössä tehdään se luonnolliseen kokoon rautalangan avulla, jonka pituus = holvin jännemitta", jonka jälkeen rakennetaan puinen telus. (G. E. Asp Kivirakenteita 1904:s43)

4. Pylväiden muodostaman kehän ulkopuolinen katon osa on tynnyrihovattu väliseinien puolelta. Ulkoseinälle, pääoven yläpuolelle muodostuu kuitenkin elliptinen ristiholvi, enemmänkin artikuloinnin tarpeesta kuin rakenteellisesta välttämättömyydestä. Tynnyriholvin geometrisen muoto lähentyä ympyrän kaarta, mutta olemassa olevien dokumenttien avulla muodon hahmottaminen jää epävarmaksi. Geometrisesti kiinnostava ja muodonannoltaan haastava on ristiholvien ja tynnyriholvien liitosalue.

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	Kalkkivilaatoitus, koko n. 44x44 cm	1844 (?) 1880 (?)
jalkalista	Puinen, korkea, profiloitu, peittomaalattu	1880
SEINÄT	Rapatut ja yksivärimaalattut päättyen vaakasuuntaiseen palkkimaiseen listaan. Viimeisin maalauskuunnostus: Hanssonin peruskorjaus; savy vaalea punertava. Länsiseinässä vanhempien maalauskerrosten esiinotto.	1844 / 1977-1985
KATTO	Risti- ja tynnyriholvien muodostama kokonaisuus, pinnat rapattu ja yksivärimaalattu. Yhteen holvinosaan on tehty (jätetty?) kookas esiinotto varhaisemmasta monisävyisestä koristemaalauksesta.	1880
PYLVÄÄT	Hoikat kiiltoöljymaalatut pylväät ja koristeelliset kapiteelit, joiden päällä palkkiaiheet. Pylväiden rakennustapaa ei varmuistettu; asiakirjalähteiden perusteella valurautaa.	1880
IKKUNAT	T-karmilliset 8-ruutuiset ikkunat sisään-sisään-aukeavaa tyyppiä, pl. yläikkuna joka sisään-ulos-aukeavaa tyyppiä. Valurautaiset pitkäsulkiat 1920-l koristelematonta mallia.	1898 (?)
palonsuoja-rakenteet	Ikkunoiden sisäpuolella paksusta rautalevystä niittaamalla tehdyt palonsuojaluukut	1880-l (?)
KEINOVALO	Hanssonin peruskorjauksessa suunnitellut erikoisvalaisimet: messinkivarrelliset "klassiset" maitolasipallot joissa lisäksi tukivaijerit.	1977-1985
RADIAATORIT	Seinäkannatteiset lamelliradiaattorit	1954-1957 (?)
IV-ELIMET	Säleikkö läntisellä seinällä.	1977-1985
OVET		
ovi 1	Hanssonin suunnittelema messinki- ja lasirakenteinen tuulikaappi messinkisine lasiovineen.	1977-1985
ovi 2	Palo-osastoiva 'Ilves' ovi, jonka ulkoasu on tehty eteishuoneen vahemman ovityypin mukaan ja ootrattu, mutta rakenne on paksumpi ja paloa hidastava. Oven heloituksessa on pyritty 'vanhaan' ulkoasuun ja esim. 'postitorvipaineke' on otettu vanhemmasta ovesta uusiokäyttöön. Saranat slu mukaan itsesulkeutuvaa mallia / ovi varustettu pumpulla.	1977-1985

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	1	ETEISHUONE
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		R118

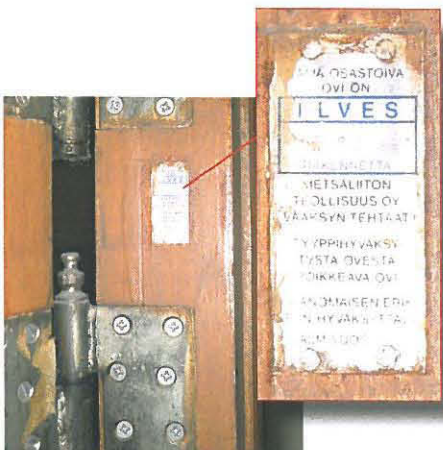
Ovi 1

Ovi 2

Ovi 3a / b

Eteistilan kalkkivilaatoitus on ulkoasultaan ja säilyltään suuresti vaihtelevaa. Sen iästä ei kuitenkaan ole asiakirjaviitteiden valossa varmuutta. Eteishuoneen lattiarakenne on uusittu 1880, jolloin lattiaa on viimeistään tullut kalkkikivi.

Huoneen lattiaa reunustaa profiloitu puinen jalkalista. Selviys siitä millainen rakenne ikkunasyvennyksessä on ollut ennen keskuslämmitystä edellyttäisi esim. historiallista väri- ja pintamateriaalitutkimusta.

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
ovi 3a / b	Ovi on pelijaon ja -profiloinnin perusteella tyypillinen kolmi-peilinen rokokoo-ovi erikorkuisin peilein. Ylin ja alin peili ns. täysranskalaisin eli kehyspinnasta ulkonevin profiilein, ja keskipeili ns. puoliranskalainen. Ovimalli oli muodissa Suomessa 1800-luvun loppupuolella. Ootrattu.	1880 (?)
KALUSTEET	(Numerot Hanssonin kalustesuunnitelmista 1983)	
HAN-1	"Matalat lokerokaapit", mahonkia ja kansi marmorina	1977-1985
HAN-5	"Säilytyskaappi", mahonkia	1977-1985
HAN-6	"Vartijan pöytä", mahonkia	1977-1985
HAN-7	"Nimikirjapöytä", mahonkia	1977-1985
HAN-13	"Sateenvarjoteline", mahonkia	1977-1985
HAN-14	"Penkki", mahonkia ja messinkiä	1977-1985
HAN-17	"Ilmoitustaulut" (4kpl) puukehyksin	1977-1985

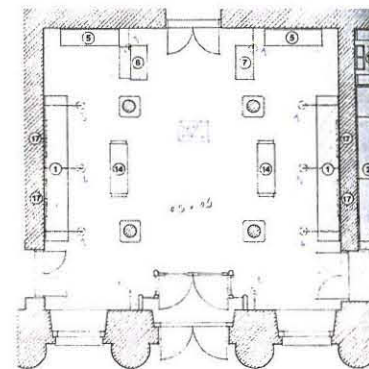
HAN-1

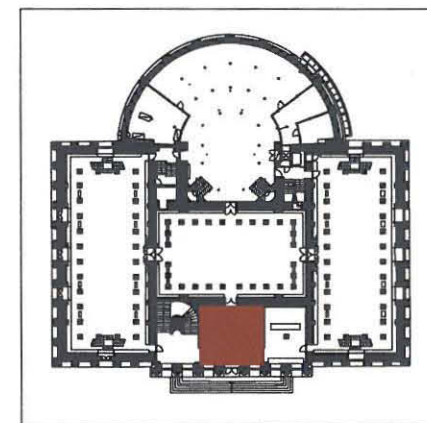
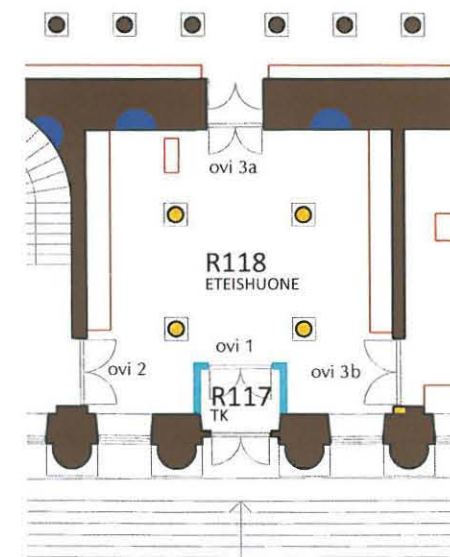
HAN-14

HAN-13

Otteet Hanssonin eteistilojen kalustepohjista 1983. HAN.

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	1	ETEISHUONE
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		R118

Hanssonin peruskorjauksessa Museoviraston silloisen vaatimuksen siivittämänä esiinotettu ja maalausunnostettu vanhempi lankkulattia joutui ennakoidusti kovalle käytölle eteistilassa. Tavoitteena olikin nimenomaan kuluva ja vanheneva pinta.

Tilan lattiaa kiertää kookaus puinen profiloitu jalkalista.

Vaatehuoneen kapiteeli on renessanssityyliin tehty eloisa muunnos korinttilaisesta kapiteelistä, jossa voluutat ja akantuslehdet yhtyvät liljoihin.

Pylvään jalusta puulattian päällä.

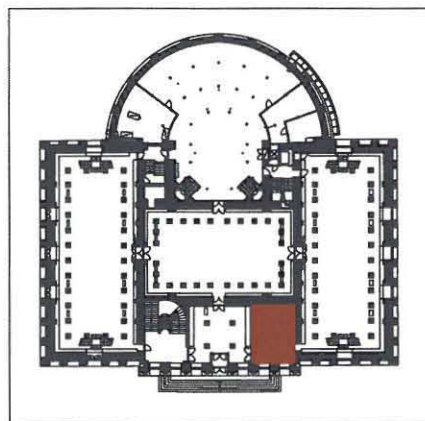

Nykytilanne

Tila Ervin peruskorjauksen jälkeen, näyttelytilana.

HYKI

RAKENNUSHISTORIAN TIEDOSSA OLEVAT PÄÄVAIHEET

VUOSI	SISÄLTÖ	VIITE
1844	Rakennuksen valmistumisvuosi; tila on toiminut varhaisimmassa käytössä lukusalina vuoteen 1866 saakka.	
...1879	Oviaukko pohjoissaliin	Huberin suunnitelmassa 1879.
1879-80	Suuria rakenteellisia korjauksia arkkitehti Frans Sjöströmin johdolla: lattiarakenteen vasojen uusintaa, lattian pintamateriaalin uusinta, pilari ja katon holvaus.	Uusi Suometar 1880, nro 93
1898	Ikkunat uusittiin sisään-sisään-aukeavina. Rautaiset palonsuojaluukut ikkunoihin. Rokoko-tyyppiset pariovet.	
1891	Nyströmin ajantasapiirustuksessa tilaan on merkitty tulipesä.	
1893	Tilaan asennettiin sähkövalaistus	Strömbergin suunnit. 1893 (HYM)
1910...1920	Steniuksen piirustuksissa huoneen ja pohjoissalin välille on piirretty aukko, mutta keskelle seinää, poistuneen uunin kohdalle; onko piirustus epätarkka? Esim. Ervin mittauspiirustuksessa 1939 ovi on nykyisellä ja mm. Nyströmin piirustuksessa olevalla paikalla. Tila "lukusalin etuhuoneena" 1950-l saakka.	
1954-1957	Ervin peruskorjaus, jossa tilan pinnat läpikäytiin kunnostaen: tila muutettiin näyttelytilakäyttöön.	Ervin suunnitelmat / vanhat valokuvat
1977-1985	Hanssonin peruskorjaus, jossa tilan pinnat läpikäytiin kunnostaen, laualattia otettiin esiin, lisättiin koneellisen ilmanvaihdon säleikkö, uusittiin kalustus ja valaistus varta vasten tilaan suunnitelluilla erikoiskalusteilla, jne.	Hanssonin suunnitelmat

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

HISTORIAKORTTI

1

VAATEHUONE

HUONENUMERO

R119

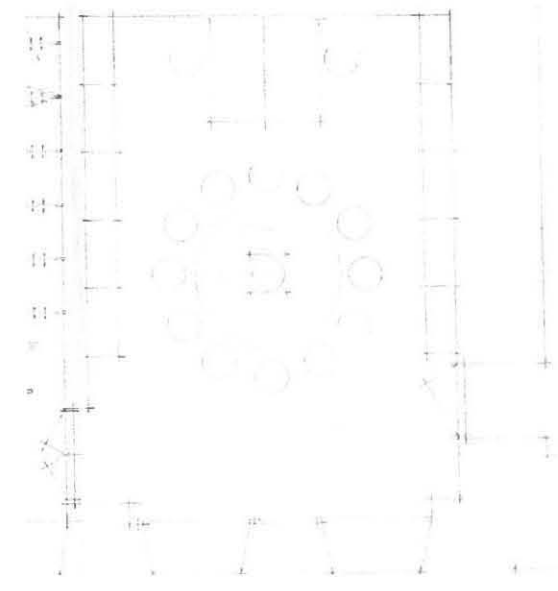
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

Ovi 1

Hanssonin eteistilojen messinkivartinen erikoisvalaisin

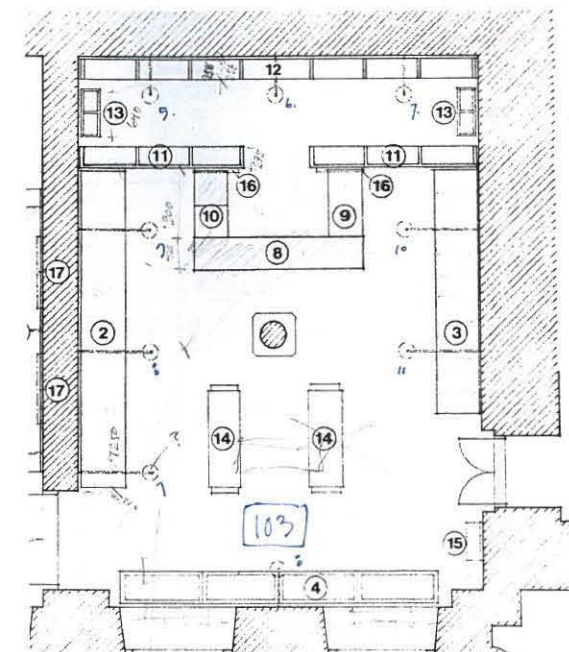
Yllä Ervin suunnitelma 1954, jossa huone on näyttelytilana. Alla ote Hanssonin kalustus suunnitelmasta nykyiseen käyttöön 1983.

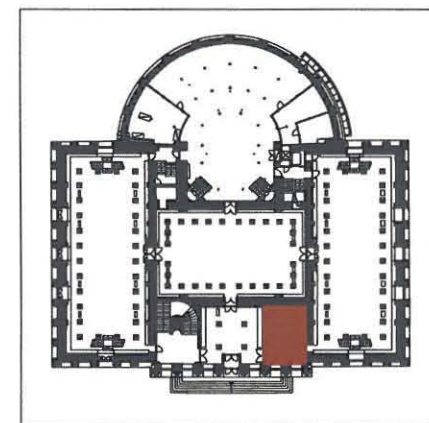
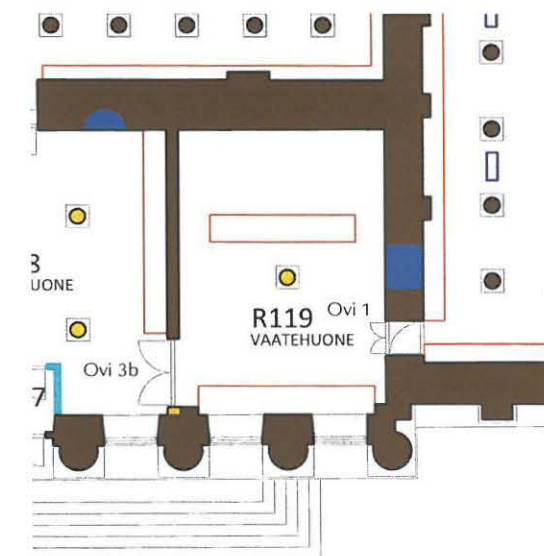
HAN-2

HAN-8, takana HAN-11 ja -12

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	Maalattu leveä lankkulattia	1880 (?)
jalkalista	Puinen, korkea, profiloitu, peittomaalattu	1880
SEINÄT	Rapatut ja yksivärimaalatut päättyen katon holvikaariin. Viimeisin maalauskuunnostus: Hanssonin peruskorjaus.	1844 / 1977-1985
KATTO	Ristiholvien (4kpl) muodostama kokonaisuus, pinnat rapattu ja yksivärimaalattu.	1880
PYLVÄÄT	Hoikka kiiltoöljymaalattu pylväs ja koristeellinen kapiteeli. Pylväiden rakennustapaa ei asiakirjalähteiden perusteella tunneta.	1880
IKKUNAT	T-karmilliset 8-ruutuiset ikkunat sisään-sisään-aukeavaa tyyppiä, pl. yläikkuna joka sisään-ulos-aukeavaa tyyppiä. Valurautaiset koristeelliset pitkäsulkijat, poikeavaa mallia.	1898
palonsuoja-rakenteet	Ikkunoiden sisäpuolella paksusta rautalevystä niittaamalla tehdyt palonsuojaluukut	1880-l (?)
KEINOVALO	Hanssonin peruskorjauksessa suunnitellut erikoisvalaisimet: messinkivarrelliset "klassiset" maitolasipallot joissa lisäksi tukivaijerit.	1977-1985
RADIAATORIT	Högforsin valmistamat Teho-radiaattorit ikkunoiden alla	1935
IV-ELIMET	Säleikkö läntisellä seinällä.	1977-1985
OVET		
ovi 1	Matala ja kapea lasillinen heiluripariovi pohjoissaliin. Varhaisin piirustus jossa aukko esiintyy on vesijohtoliike Huberin suunnitelma 1879.	Epäselvä
ovi 3b	mts. Eteishuone	1977-1985
KALUSTEET	(Numerot Hanssonin kalustesuunnitelmista 1983)	
HAN-2	"Korkeat lokerokaapit", mahonkia	1977-1985
HAN-4	"Vitriinillinen lokerokaappi", mahonkia, kansi lasia	1977-1985
HAN-8	"Vaateetiski", mahonkia, kansi marmorina	1977-1985
HAN-9 ja 10	"Säilytyskaapit", mahonkia	1977-1985
HAN-11 ja 12	"Vaatenaulakot"	1977-1985
HAN-13	"Sateenvarjoteline", mahonkia	1977-1985
HAN-14	"Penkki", mahonkia ja messinkiä	1977-1985

KANSALLISKIRJASTO RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011 INVENTOINTIKORTTI	KERROS	TILA
	1	VAATEHUONE
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		HUONENUMERO R119

3 krs, R313

5 krs, R513

1 krs, R122

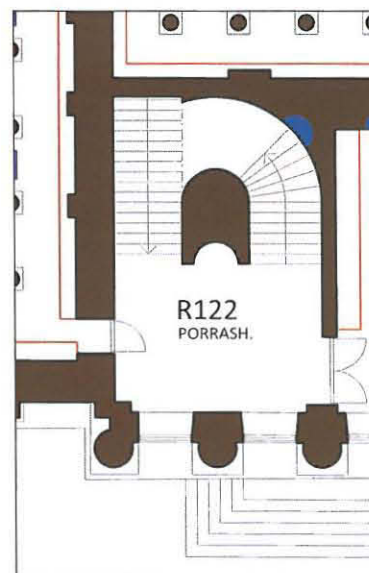
1. ja 3. kerroksen katoissa on tilan ylittävät rinnakkaiset, segmenttikaarelliset ristiholvit. 5. kerroksen Engelin aikainen katto muodostuu puolestaan kookkaasta tynnyriholvista kerroksen perustilajäsentelyyn liittyen, jossa puolikas tynnyriholvia jää porrashuoneen puolelle.

3. ja 5. kerroksen ovet ovat rokokoopeilijaolla tehtyjä palo-osastoivia Ilves-ovia, Hanssonin peruskorjauksesta. Ovien edustalla olevat pienet portaat viittaaisivat siihen, että porrashuone on aluperäistä Engelin aikaista rakennetta ja apuportailla on puolestaan kurottu tasoeroa, joka on muodotunut vuonna 1880 uudelleenrakennetuille huoneille R314, R315, R514 ja R515.

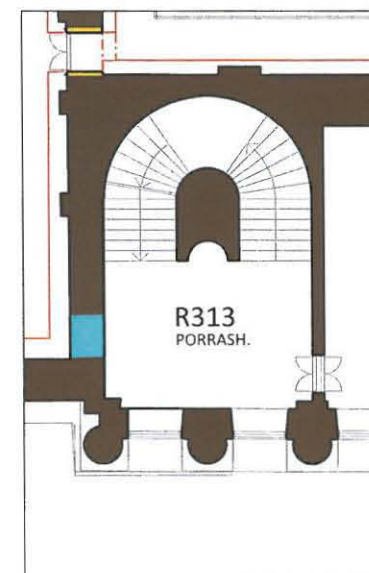

Ullakko

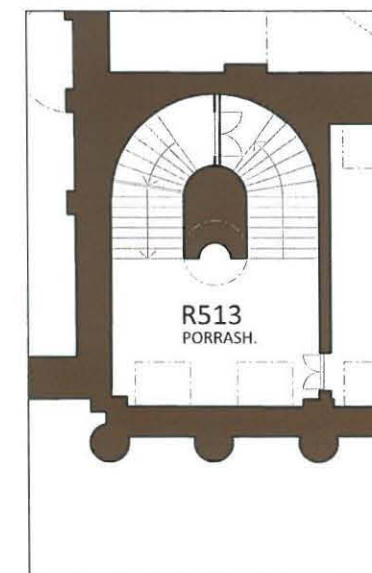
TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIAT		
kerrostasot	n. 44x44 cm / osittain vaihtelevan kokoiset ja eri sävyiset kalkkikivilaatat	1844
porrasnousut 1...Ukrs	Portaan levyiset muotoon täsmällisesti työstetyt tasasävyiset, harmaat, kalkkikivias-kelpalkit; alla tynnyriholvi.	1844 (?) vai 1880 (?)
porras kellarisiin	Vaihtelevan sävyisistä ja kokoisista kalkkikivestä epätarkasti työstetyistä askel- ja rintakappaleista muurattu porras	1844
porras ullakolla	Osa ullakoporrasta on kalkkikiveä, kuten yleensä, mutta ylin osuus on tiilestä muurattu raaka porras.	1844
ovien edusportaat	Sekä 3. että 5. kerroksessa huoneovien edustalla on portaat joilla tiettävästi vanhemmat porrashuoneen kerrostasot on yhdistetty uudempiin huoneiden lattiatasoihin.	3. krs = 1880 5. krs = 1977-1985 (?)
SEINÄT	Rapatut ja 1. ja 2 kerroksessa koristekenttämaalatut, 3. kerroksessa yksivärimaalatut päättyen katon holvikaariin. Viimeisin maalauskuunnustus: Hanssonin peruskorjaus.	1844 / 1977-1985
KATTO	Kerrostasot ristiholvatut, porrasnousut tynnyriholvatut, 5. kerros puolikas tynnyriholvi jossa rautavetotangot. Kerrostasoilla 1. ja 2. koristemaalaukset. Viimeisin maalauskuunnustus: Hanssonin peruskorjaus.	5. krs = 1844 1. ja 3 krs = 1880-81
IKKUNAT	T-karmilliset 8-ruutuiset ikkunat sisään-sisään-aukeavaa tyyppiä, pl. yläikkuna joka sisään-ulos-aukeavaa tyyppiä. 5. krs kattoikkuna joka puolittain porrashuoneessa, puolittain ullakolla.	1898 (?)
palonsuojarakenteet	Perusikkunoiden sisäpuolella paksusta rautalevystä niittamalla tehdyt palonsuojaluukut	1880-l
OVET	Palo-osastoivia; kts. viereisten tilojen kortit	
KEINOVALO	Varrelliset pallovalaisimet, malli "Valtioneuvosto", E. Mäkiö.	1977-1985
RADIAATTORIT	Högforsin valmistamat Teho-radiaattorit ikkunoiden alla ja 3. kerroksen väliseinällä	1935

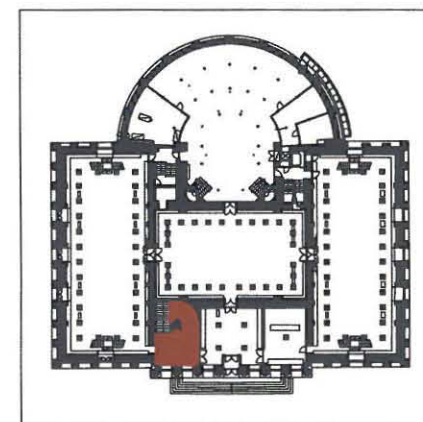
1 krs

3 krs

5 krs

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	1-U	PORRASHUONE
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		R122, R313, R513

KKVA

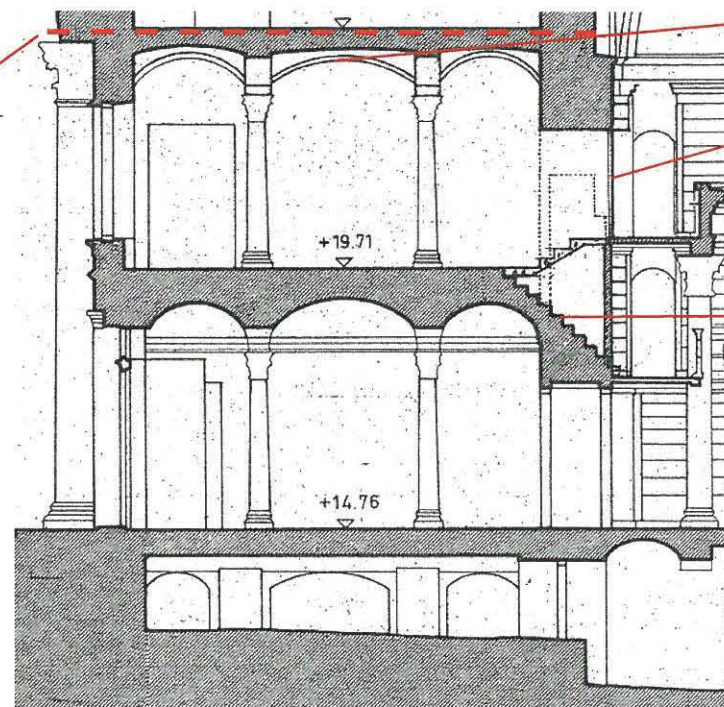
Porraskäytävään johtavan rokokoo-tyylisen parioven päälle on huoneen puolelle tehty pellitys, tiittävästi palosuojausta varten; ajankohta ei tiedossa.

Huone kuvattuna ennen Hanssonin peruskorjauksen aloittamista, oletettavasti vuoden 1974 pintaremontin aikaan.

Vaikka mustavalkovalokuvasta värityksen tulkitseminen sisältää suuria varauksia, voidaan havaita että pylväät ovat niin vasta- kuin myötävalossa huomattavan tummat nykyiseen Hanssonin peruskorjauksen jälkeiseen väritykseen nähden. Seinissä on nykyisin värirajaus.

Alakuvassa näkyvä A-tikas seisoo porrassyvennyksessä, joka on johtanut keskilehterille.

Vetotangot
1880-luvun muu-
tostyöstä

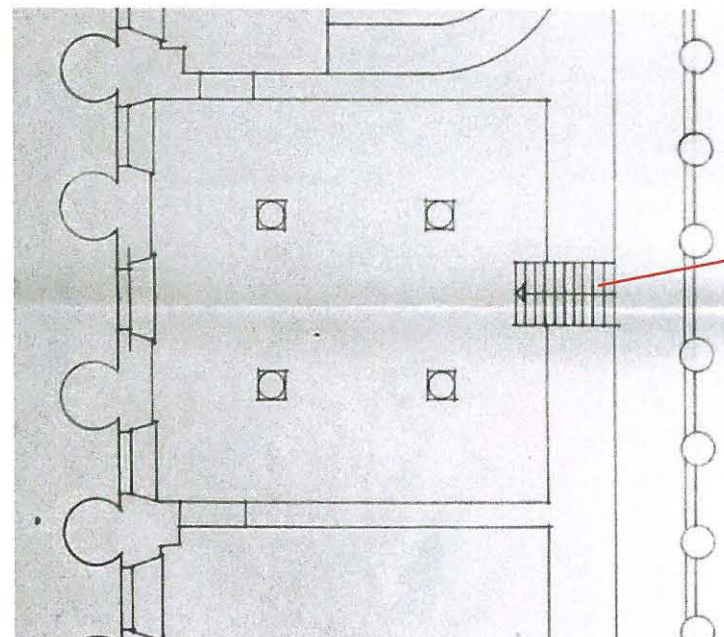

Huoneen katon holvaus perustuu segmenttikaarelisiin ristiholveihin.

Hanssonin suunnitelmien mukaan avattu uusi oviaukko ja porras ylälehteriltä.

Suunnitelmassa näkyy vanhempi, vuoden 1880 porras, joka nousi kupolisalin keskilehteriltä huoneeseen.

Ote Hanssonin leikkauspii- rustuksesta 1977. HYTO

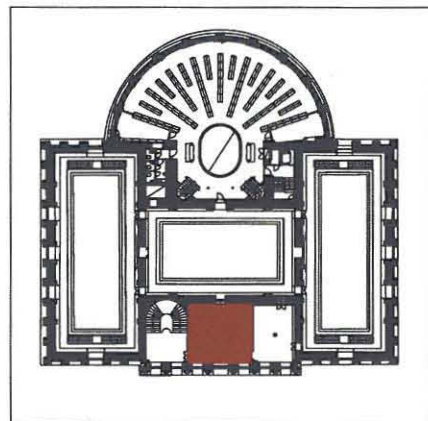

Luonnosmaisesti piirrettyssä mittauspiirustuksessa näkyy vuoden 1880 porras.

Ote Ervin mittauspiirustuksesta 1939. SRM

Huone nykyasussaan. Oikealla oleva valkoinen standardilaakaovi johtaa kupolisalin ylälehterille.

RAKENNUSHISTORIAN TIEDOSSA OLEVAT PÄÄVAIHEET

VUOSI	SISÄLTÖ	VIITE
1844	Rakennuksen valmistumisvuosi; tila on toiminut ylikirjastonhoitajan huoneena	
1866	Muutettu lukusaliksi	
1879-80	Suuria rakenteellisia korjauksia arkkitehti Frans Sjöströmin johdolla: holvatut lattia- ja kattorakenteet, pylväät... yms.	Uusi Suometar 1880, nro 93
1898 (?)	Ikkunat uusittiin sisään-sisään-aukeavina. Rautaiset palonsuojaluukut (1880-l) ikkunoihin. Rokokoo-tyyppiset pariovet.	
1891	Nyströmin ajantasapiirustuksessa tilaan on merkitty tulipesä.	
1954-1957	Ervin peruskorjaus, jossa tilan pinnat läpikäytiin kunnostaen: tila muutettiin "käsi kirjoitushuoneeksi"	Ervin suunnitelmat / vanhat valokuvat
1974	Muutettu ylikirjastonhoitajan sihteerin ja kirjanpitäjän huoneeksi	
1976	Muutettu tiedotusyksikön ja sihteerin huoneeksi	
1977-1985	Hanssonin peruskorjaus, jossa tilan pinnat läpikäytiin kunnostaen, muutettiin porrastetun lehlerin suuntaan ja rakennettiin palo-osastoiva ovi, lisättiin palo-osastoiva ovi porrashuoneen suuntaan.	Hanssonin suunnitelmat
1998	Tiedotusyksikkö siirtyy Fabianiaan ja tilan käyttö palaa sihteerin huoneeksi	

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

HISTORIAKORTTI

3

SIHTEERIN HUONE

HUONENUMERO

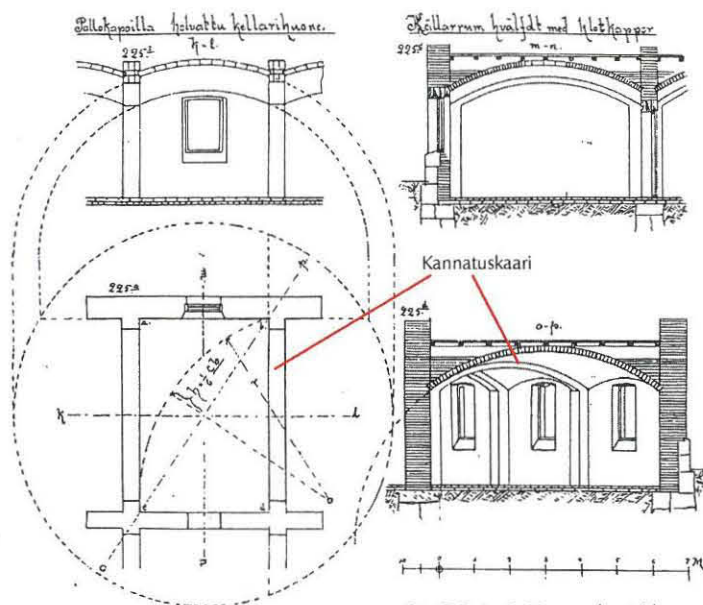
R314

Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

Porrashuoneeseen johtava ovi 2a on peitetty huoneen puolelta pellityksellä. Oven kehyslistan ja kookkaan jalkalistan liitoksessa, ovilistan tyvessä on tyypillinen jalustakappale.

Ote G.E. Aspin Huonerakenteiden oppi / Kivirakenteita 1904 -vihosta.

Huoneen katto muodostuu yhdeksästä pallokappaholvi, joita kannattaa keskellä neljä pylvästä. G.E. Asp toteaa, että pallokappaholvi "...käyristyy kahtaanne päin. Se on ulkonäöltään soma ja soveltuu pohjamuodoltaan erilaisten huoneiden katoiksi." Holvien väliin muodostuu kannatuskaaria, jotka G. E. Aspin mukaan tehdään 1½-kiven levyisinä. Itse holvit tehdään Aspin mukaan ½-kiven vahvuksina.

Ovi 3 eli Hanssonin suunnittelema palo-ovi PO29 sihteerin huoneen R314 ja kupolisalun keskilehterin välillä.

Tiettävästi Hanssonin peruskorjauksessa tehtyä marmorointimaausta.

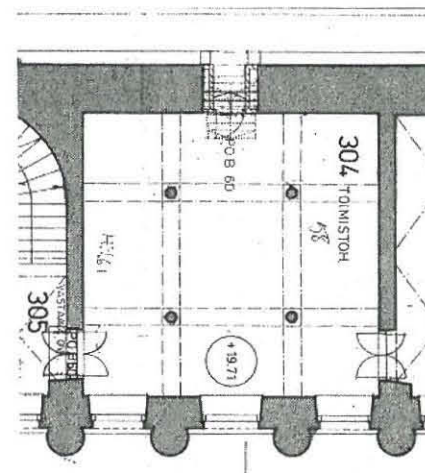

Pylvään renessanssihenkinen kapiteeli (1880) on nykyasussaan metallinhohtomaalattu.

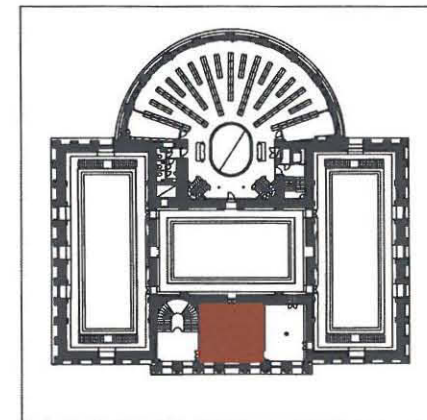
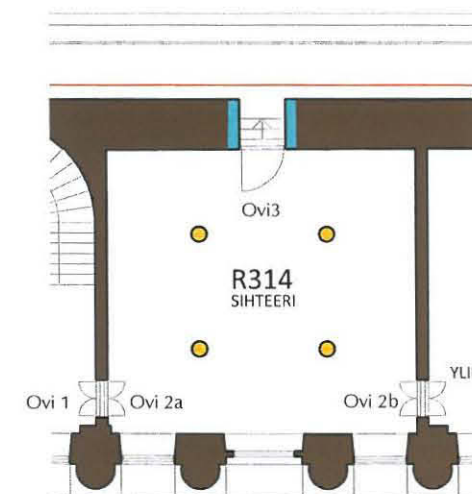

Pylvään basiksessa on tummaa punasävyistä marmoria jäljittelevä maalauskoristelu, tiittävästi Hanssonin peruskorjauksesta.

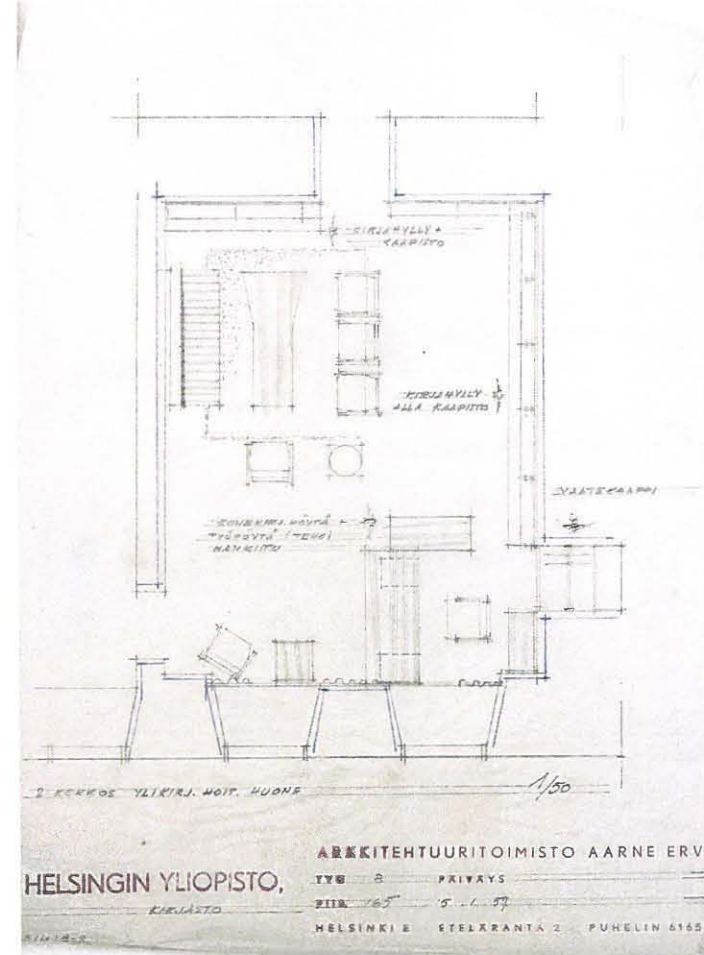
TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	Vaalea linoleum	1977-1985
jalkalista	Puinen, korkea, profiloitu, peittomaalattu, jossa uudempi mattolista linoleumiin liittyen	1880
SEINÄT	Rapatut. Viimeisin maalausunnostus: Hanssonin peruskorjaus / pintaremontti 1998.	1844
KATTO	Pallokappaholvien eli kahtaalle kaartuvien pallopintojen muodostama kokonaisuus, pinnat rapattu ja yksivärimaalattu.	1880
PYLVÄÄT	Hoikat marmorointimaalattut pylväät ja koristeelliset kapiteelit. Pylväiden rakennustapaa ei asiakirjalähteiden perusteella tunneta. Nykyinen maalauskoristelu tietyvästi Hanssonin peruskorjauksesta.	1880 / 1977-1985
IKKUNAT	T-karmilliset 8-ruutuiset ikkunat sisään-sisään-aukeavaa tyyppiä, yläikkuna sisään-ulos-aukeavaa tyyppiä. Valurautaiset koristeelliset pitkäsulkiat.	1898
palonsuoja-rakenteet	Ikkunoiden sisäpuolella paksusta rautalevystä niittaamalla tehdyt palonsuojaluukut	1880-l (?)
ikkunapenkit	Ikkunapenkit maalattua peltiä	1880-l (?)
KEINOVALO	Uudehkot standardivalaisimet	2000-l (?)
RADIAATORIT	Högforsin valmistamat Teho-radiaattorit ikkunoiden alla.	1935
IV-ELIMET	Säleikkö läntisellä seinällä.	1977-1985
OVET		
ovi 1	Palo-osastoiva 'Ilves' ovi, jonka ulkoasu on tehty eteishuoneen vanhemman ovityypin mukaan ja ootrattu, mutta rakenne on paksumpi ja palo hidastava. Ootrattu.	1977-1985
ovi 2a ja b	Ovi on pelijaon ja -profiloinnin perusteella tyypillinen kolmi-peilinen rokokoo-ovi erikorkuisin peilein. Ylin ja alin peili ns. täysranskalaisin eli kehyspinnasta ulkonevin profiilein, ja keskipeili ns. puoliranskalainen. Ovimalli oli muodissa Suomessa 1800-luvun loppupuolella. Peittomaalattu. Oven 2a huoneen puolella palonsuojapellitys.	1880 (?)
ovi 3	Palo-osastoiva laakaovi PO29 sihteerin huoneen ja kupolisalilin keskilehterin välillä	1977-1985

Ote Hanssonin pohjapiirustuksesta 1977 jossa näkyy myös pallokappaholvien kannatuskaaret, parittaisin viivojen merkityinä.

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	3	SIHTEERIN HUONE
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		R314

Ovi 4

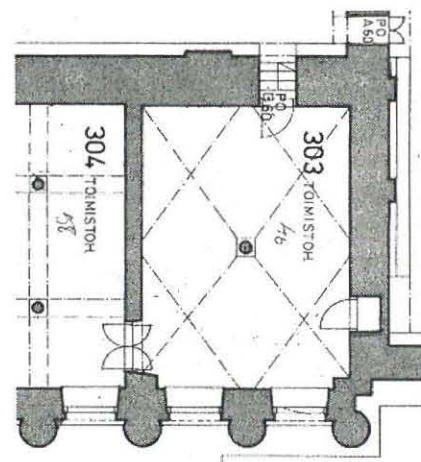

Ovi 5

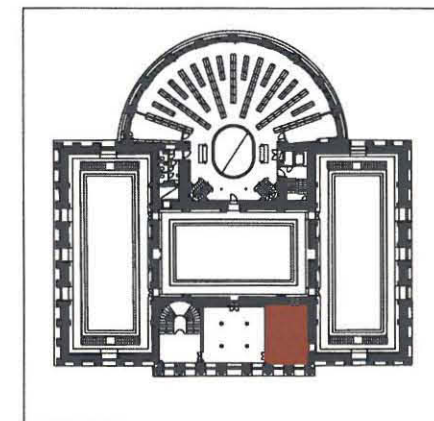
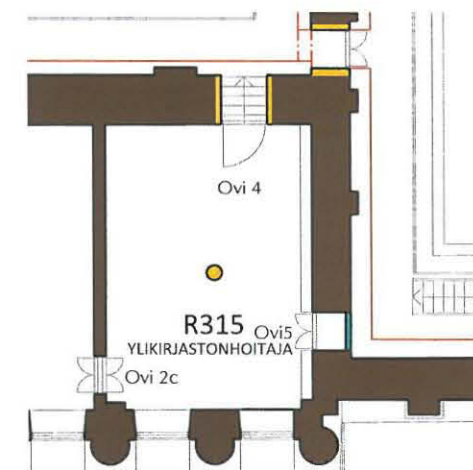

Ervin suunnitelma ylikirjastonhoitajan huoneesta, ajanmukaisesti kalustettuna 1957. SRM

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	Merbau tms. tummasävyinen uusi sauvaparketti	2001 (?)
jalkalista	Puinen, korkea, profiloitu, peittomaalattu, jossa uudempi mattolista parkettiin liittyen	1880
SEINÄT	Rapatut ja kaksivärimaalatut.	1844
KATTO	Segmenttikaarellisten ristiholvien muodostama kokonaisuus, pinnat rapattu ja yksivärimaalattu.	1880
PYLVÄÄT	Hoikka marmorointimaalattu pylväs ja koristeelliset kapiteelit. Pylvään rakennustapaa ei asiakirjalähteiden perusteella tunneta. Nykyinen maalauskoristelu tietyvästi Hanssonin peruskorjauksesta.	1880 / 1977-1985
IKKUNAT	T-karmilliset 8-ruutuiset ikkunat sisään-sisään-aukeavaa tyyppiä, pl. yläikkuna joka sisään-ulos-aukeavaa tyyppiä. Valurautaiset koristeelliset pitkäsulkiat.	1880-I (?)
ikkunapenkit	Ikkunapenkit maalattua peltiä	1880-I (?)
KEINOVALO	Uudehkot standardivalaisimet	2000-I (?)
RADIAATTORIT	Högforsin valmistamat Teho-radiaattorit ikkunoiden alla.	1935
IV-ELIMET	Säleikkö läntisellä seinällä.	1977-1985
OVET		
ovi 2c	Ovi on pelijaon ja -profiloinnin perusteella tyypillinen kolmi-peilinen rokokoo-ovi erikorkuisin peilein. Ylin ja alin peili ns. täysranskalaisin eli kehyspinnasta ulkonevin profiilein, ja keskipeili ns. puoliranskalainen. Ovimalli oli muodissa Suomessa 1800-luvun loppupuolella. Ootrattu.	1880 (?)
ovi 4	Laakaovi. Oletettavasi uudempi kuin Hanssonin suunnitelmiin merkitty palo-ovi PO28. Itse kulkuyhteys on toteutettu tietyvästi 1869.	?
ovi 5	Vanhin tiedossa oleva piirustus jossa kulkuyhteys esiintyy on Soldanin vuoden 1869 piirustus. Yhteys pohjoissaliin on muurattu umpeen tietyvästi Hanssonin peruskorjauksessa. Ovi pellitetty huoneen puolelta.	1844 (?)

Ote Hanssonin suunnitelmasta 1977. HYTO

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	3	YLIKIRJASTONHOITAJAN HUONE
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		R315

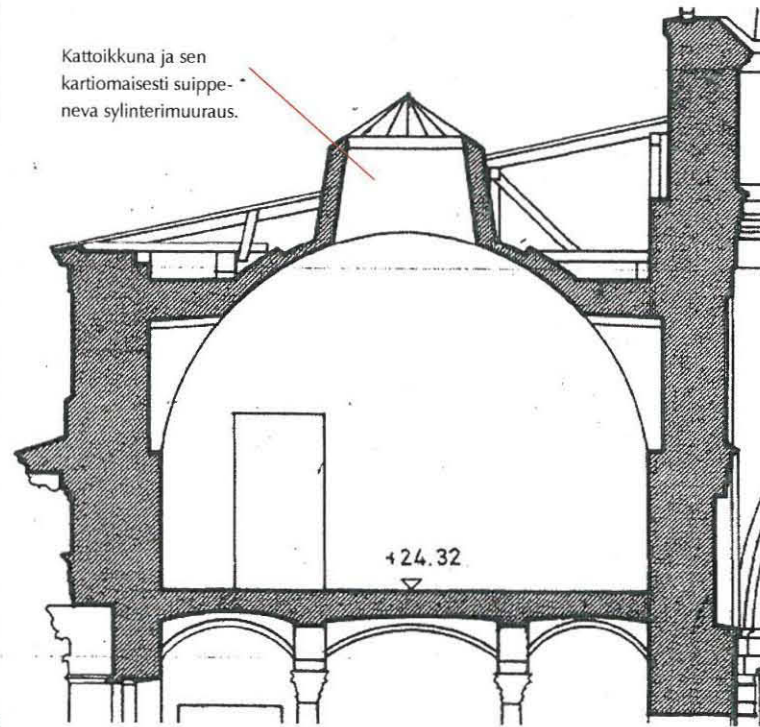
G.E. Asp Huonerakenteiden oppi / Kivirakenteita -vihko 1904:

"Tynnyri- eli kuurnaholvi on usein onton sylinterin puoliskon muotoinen eli siis samanlainen kuin makaavan tynnyrin ylin puolisko taikka ylösalasin käänneetty kuurna [kouru]"..."Kun holvin vastikemuurissa on ikkunaläpiä, jotka ulottuvat holvin kantaa yleemmäksi, niin tulee holvin lävistykksi. Holvin ja vastikemuurin välinen aukko peitetään silloin erityisellä 'korvaholvilla', jonka sisäpinta on osa joko sylinterin, keilan tai pallon käyrästä pinnasta." Aspin mukaan kookkaisiin tynnyriholveihin muurataan ns. vahvistuskaaria, jotka ovat muuta holvirakennetta paksumpia vöitä rakenteessa, mutta kohoavat holvipinnan yläpuolelle. Yli 6 m jännemitan holvit Asp kehottaa muuraamaan laki-alueelta 1 kiven vahvuisena, mutta tyveä kohden jopa 2 kiven vahvuisena.

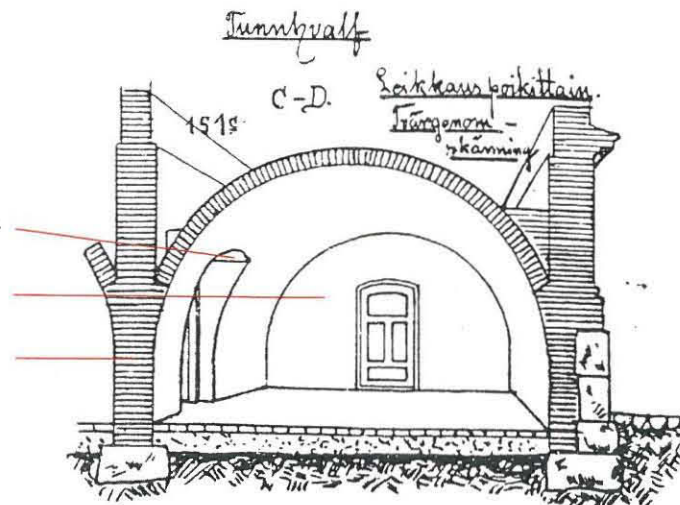
Oviaukon "peittävä" korvaholvi (tai 'pistoholvi').

Otsamuuri

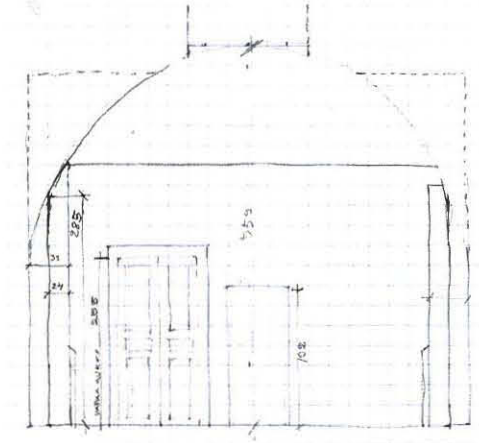
Vastikemuuri "jolle yksinään tulee holvin sivulyykäys vastustettavaksi".

Ote Hanssonin leikkauspiirustuksesta 1977, jossa Monrepos-salin tynnyriholvi näkyy puolikaaren muotoisena.

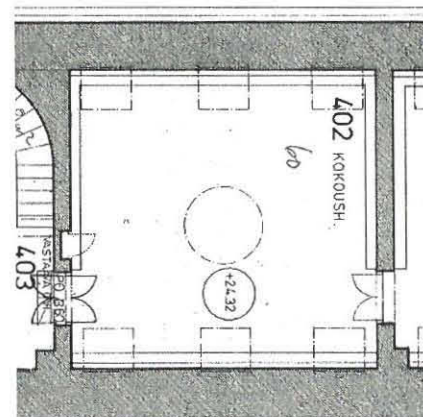
G.E. Asp 1904

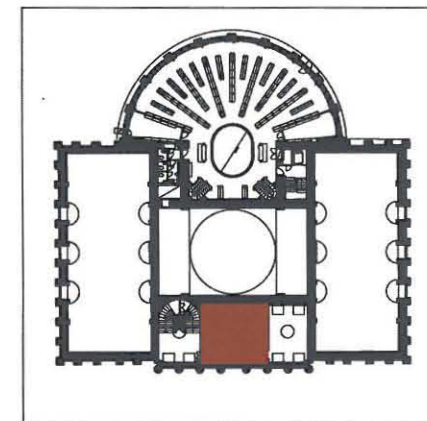
Esimerkki Hanssonin "mittauspiirustuksesta" eli ruutupaperille tehdyistä tilakohtaisista muistiinpanoista, joita on Hanssonin toimiston arkistossa (paljon).

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	4" ponttilautalattia, peittomaalattu. Hanssonin työselityksen mukaan: "ponttilautalattian raot kitataan ja lattia maalataan".	1880-l (?)
jalkalista	Yksinkertaiset maalatut puujalkalistat	1880-l (?)
SEINÄT	Rapatut ja yksivärimaalattut. Viimeisin maalauskuunnostus: Hanssonin peruskorjaus.	1844 / 1977-1985
KATTO	Tynnyriholvi, jossa molemmilla sivuilla 'korvaholveja', ikäänkuin ikkunapaikkoina mutta umpinaisin seinin. Holvin huipussa kattoikkuna. Vetotangot 1880-l	1844 (?)
KEINOVALO	Renkaaseen kiinnitetty 8 kohdevalaisinta	1977-1985
IV-ELIMET	Säleiköt läntisellä seinällä	1977-1985
IKKUNAT	Pyöreä kattoikkuna, josta Hansson mainitsee: "Vanhat alalasi levyrakenteinen puretaan, uudet tehdään teräsrunkoisina erikoispiirustuksen mukaan. Ulkoikkunat kunnostetaan vedenpitäviksi".	1844... 1977-1985
OVET		
ovi 1	Palo-osastoiva 'Ilves' ovi, jonka ulkoasu on tehty eteishuoneen vanhemman ovityypin mukaan ja ootrattu, mutta rakenne on paksumpi ja paloa hidastava. Ootrattu.	1977-1985
ovi 2a ja b	Ovi on pelijaon ja -profiloinnin perusteella tyyppinen kolmi-peilinen rokokoo-ovi erikorkuisin peilein. Ylin ja alin peili ns. täysranskalaisin eli kehyspinnasta ulkonevin profiilein, ja keskipeili ns. puoliranskalainen. Ovimalli oli muodissa Suomessa 1800-luvun loppupuolella. Peittomaalattu kahdella sävyllä.	1880 (?)
KALUSTEET	Hanssonin suunnittelema kirjahyllykokonaisuus Monrepos-kokoelmaa varten.	1980-1982

Ote Hanssonin pohjapiirustuksesta 1977.

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	5	MONREPOS-SALI
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW	Hanssonin slu = 4.	R514

Monrepos-saliin liittyvä tutkijahuone.

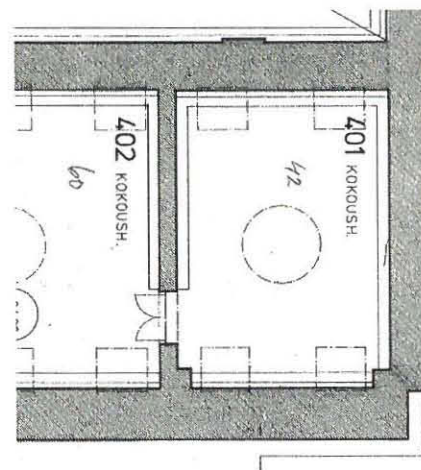
Hanssonin suunnittelemat kirjahyllyt
Monrepos-kirjaston kokoelmaa varten.

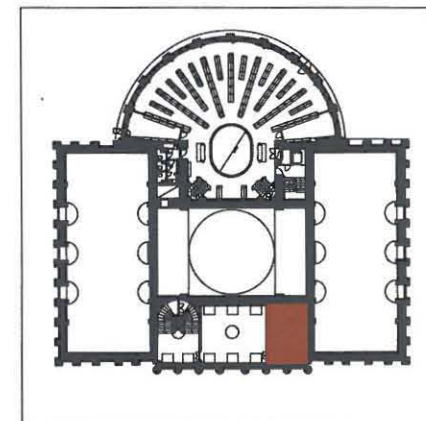
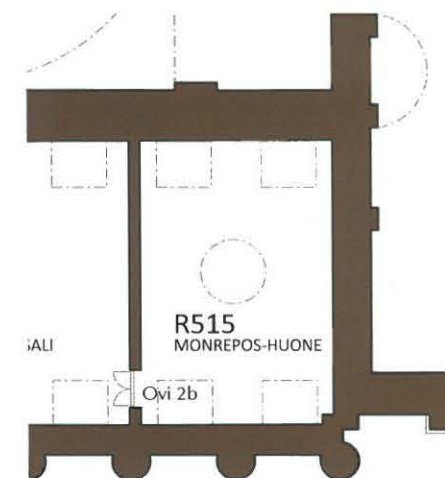
Ovi 2a / b

TILAN PERUSPINNAT JA RAKENNUSOSAT (6/2011)		
	SISÄLTÖ	AJOITUS
LATTIA	4" ponttilautalattia, peittomaalattu. Hanssonin työselityksen mukaan: "ponttilautalattian raot kitataan ja lattia maalataan".	1880-l (?)
jalkalista	Yksinkertaiset maalatut puujalkalistat	1880-l (?)
SEINÄT	Rapatut ja yksivärimaalatut. Viimeisin maalauskuunnostus: Hanssonin peruskorjaus.	1844 / 1977-1985
KATTO	Tynnyriholvi, jossa molemmilla sivuilla 'korvaholveja', ikäänkuin ikkunapaikkoina mutta umpinaisin seinin. Holvin huipussa kattoikkuna. Vetotangot 1880-l	1844 (?)
KEINOVALO	Renkaaseen kiinnitetyt 8 kohdevalaisinta	1977-1985
IV-ELIMET	Säleiköt läntisellä seinällä	1977-1985
IKKUNAT	Pyöreä kattoikkuna, josta Hansson mainitsee: "Vanhat alalasi levyrakenteineen puretaan, uudet tehdään teräsrunkoisina erikoispiirustuksen mukaan. Ulkoikkunat kunnostetaan vedenpitäviksi".	1844... 1977-1985
OVET		
ovi 2a ja b	Ovi on pelijaon ja -profiloinnin perusteella tyyppillinen kolmi-peilinen rokokoo-ovi erikorkuisin peilein. Ylin ja alin peili ns. täysranskalaisin eli kehyspinnasta ulkonevin profiilein, ja keskipeili ns. puoliranskalainen. Ovimalli oli muodissa Suomessa 1800-luvun loppupuolella. Peittomaalattu kahdella sävyllä.	1880 (?)
KALUSTEET	Hanssonin suunnittelema kirjahyllykokonaisuus Monrepos-kokoelmaa varten.	1980-1982

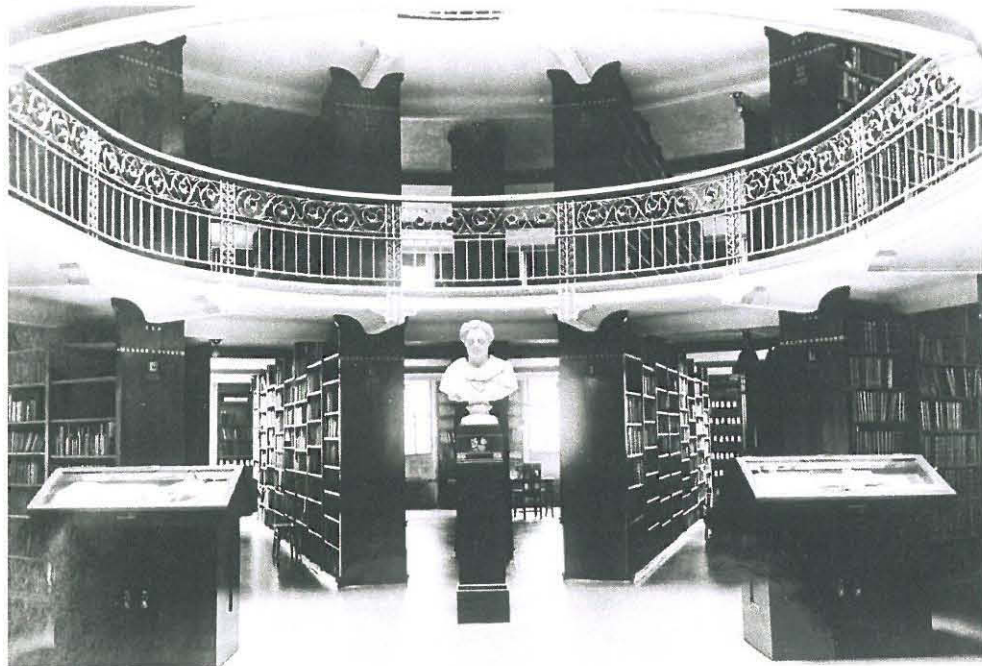
Ote Hanssonin pohjapiirustuksesta 1977.

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	5	MONREPOS-HUONE
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW	Hanssonin sln = 4.	R515

KESKUSAULA

HYM

1926

LPR

1985

ROTUNDA

MVKAkna

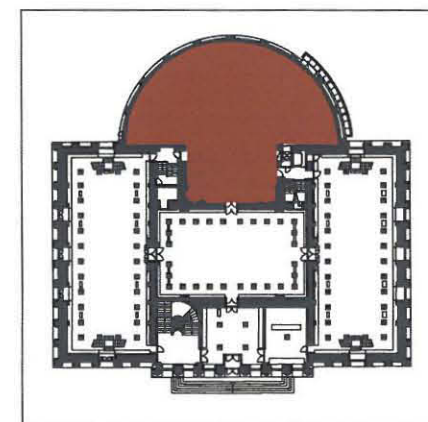
1957

2011

RAKENNUSHISTORIAN TIEOSSA OLEVAT PÄÄVAIHEET		
VUOSI	SISÄLTÖ	VIITE
1907	Gustaf Nyströmin suunnittelema päärakennuksen laajennus, kirjavarasto, "Bokmagasin för Alexanders Universitets Bibliotek", valmistuu. Laajennuksen yhteydessä rakennetaan myös vanhaa osaa koskien matalapaineinen vesikeskuslämmitys. Kirjavarasto varustetaan sähkövalaistuksella.	Nyströmin suunnitelmat
1950-l	Kirjavarastoa aletaan kutsua "Rotundaksi".	
1954-1957	Kellariin sijoitettiin virkailijain lounashuone, vapaakapaletoimisto, mikrofilmaushuone sekä sitomo; 1., 2. ja 4. krs. tilat jaettiin säteittäisesti sektorinmuotoisiin työhuoneisiin, loput tilat kirjavarastoa; osa kirjahyllyistä halkaistiin ja sijoitettiin uusien väliseinien molemmin puolin; ikkunoiden kohdalla olleet välipohjien aukot täytettiin ja rautarakenteiset sisäportaat poistettiin; 1. kerroksen keskusaulaan yleisön palvelupiste Ervin kaulusteihin; keskuslämmitysjärjestelmän ja päätelaitteiden uusiminen; valaistuksen uusiminen Ervin suunnitelmilla valaisimilla.	Ervin suunnitelmat
1979...1985	Peruspintojen kunnostus; rakennettiin koneellinen ilmanvaihto peltikanavineen; jako palo-osastoihin; keskusaukon kaiteen korotus lisäkaiteella; lasikattoon savunpoistoluukut; julkisivun ulkopuolelle varapois-tumisreitti; lattioihin 8-kulmainen muovimattolaatta; kirjavarastotilat avattiin yleisön käyttöön; yleisöpalvelupisteen huonemainen kaluste; ikkunoiden kunnostus.	Hanssonin suunnitelmat

...JATKOA		
1998-2000	Rotundan alkuperäinen kirjahyllyjärjestys ja siihen liittyen avoin tilarakenne palautettiin eli 1950-l työhuoneet purettiin; sähkötekniikka ja valaistus uusittiin; peruspinnat kunnostettiin; lattiamateriaalit uusittiin; osastoivat ovet uusittiin; asiakaspalvelupiste uusittiin ja sinne sijoitettiin kotilainaus, neuvonta sekä kaukolainaus; uusia kirjahyllyjä vanhan mallin mukaan; uusia asiakaspalvelukalusteita rakennettiin; sisäportaita jatkettiin kellari-kerrokseen, johon sijoitettiin kahvila yms. yleisötiloja; opastekyltjärjestelmä rakennettiin.	LPR:n suunnitelmat

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	1-6	ROTUNDA
HISTORIAKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		ROT

1907-1957

HYM

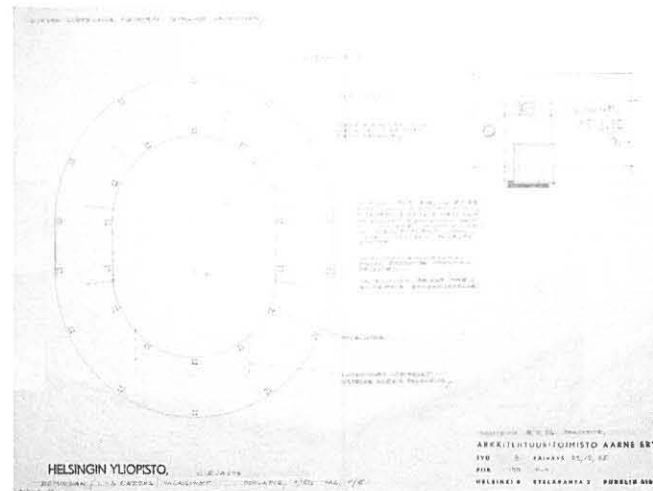
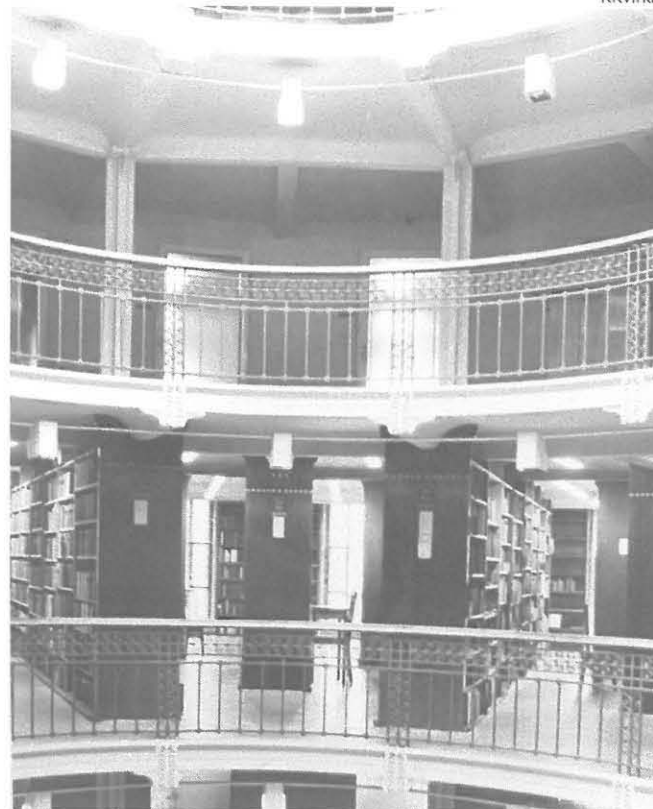

Alkuperäisen suunnitelman mukaisesti Rotunda on kirjavarastona, johon yleisöllä ei ole pääsyä. Käyttötarpeiden muuttuessa Rotundaan sijoitetaan henkilökunnan työpisteitä.

Aarne Ervin peruskorjaussuunnitelman 1954-1957 mukaan osa kerroksista rakennetaan umpinaisiksi työhuoneilla, osa jää avoimiksi kokoelmiksi, joihin myös yleisölle avataan kulku. Näkyvä muutos on myös valaistuksen uudistaminen; Ervin suunnitelmien mukaan keskusaukon reunoja kiertää valaisinnauha jonka valaisimet on suunniteltu siten, että valo lankeaa aukosta pois päin.

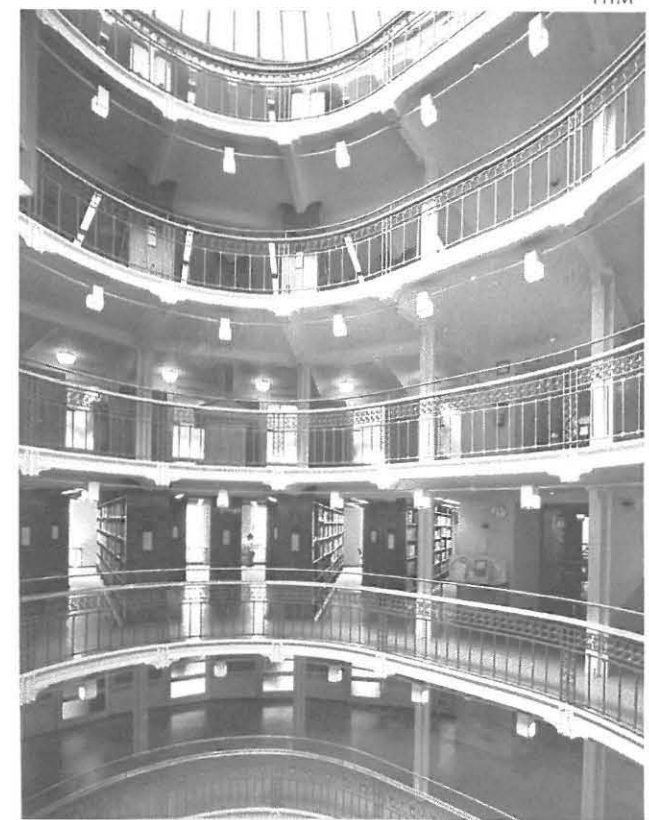
...1957...

KKvirka

...1985...

HYM

Olof Hanssonin peruskorjaussuunnitelmassa 1978-1985 muutokset ovat pieniä ja Ervin ratkaisuja hyödyntäviä. Lattiamateriaali ja värit uusitaan kvartsiyvyllä ja kaidetta korotetaan messinkisellä lisäkäsijohteella.

SRM

KKvirka

...2000...

LPR

LPR:n peruskorjauksessa 1988-2000 tilan alkuperäinen avoin tilarakenne palautetaan, kirjahyllyjä lisätään, kalustusta uusitaan ja tilaan rakennetaan luonteeltaan uudentyypinen keinovalaistus. Peruspinnat kuunnostetaan ja lattiamateriaalit uusitaan.

2011

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	1-6	ROTUNDA
HISTORIAKORTTI		HUONENUMERO
Arkkittehtimisto Okulus / MiB KaW		ROT

TYÖTILOJA

1907...1954

Kirjavaraston kerrostasot olivat Nyströmin suunnitelman mukaan avoimia tiloja sektoreittain asetettuine kirjahyllyineen.

KKVirka

1907...1954

Kirjavarastoon järjestettiin työskentelytiloja henkilökunnalle, paikkoihin jotka oli suunniteltu (vain) kirjojen varastointiin.

KKVirka

1954...1998

Aarne Ervin suunnitelmien mukaan kerrostasot 1, 2 ja 4 rakennettiin täyteen työhuoneita.

1954...1998

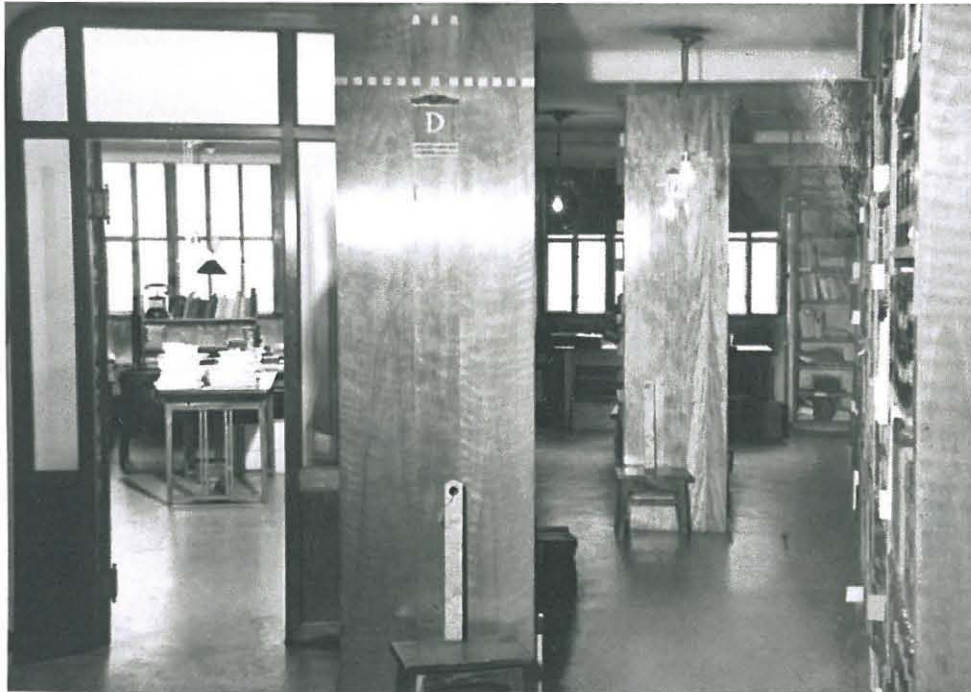
KKVirka

1969 virkailijat Sonninen ja Winter
1. kerroksen työhuoneessa

KKVA

TYÖTILOJA

KKvirka

2011

Nykytilakuva 5. kerroksesta, jossa on säilynyt ainoa nyströmiläinen työhuone vanhoine ovineen. Suippeneva pöytä on Rotundaa varten suunniteltu, mutta tuolit ovat tietävästi vuodelta 1893 lukusalista.

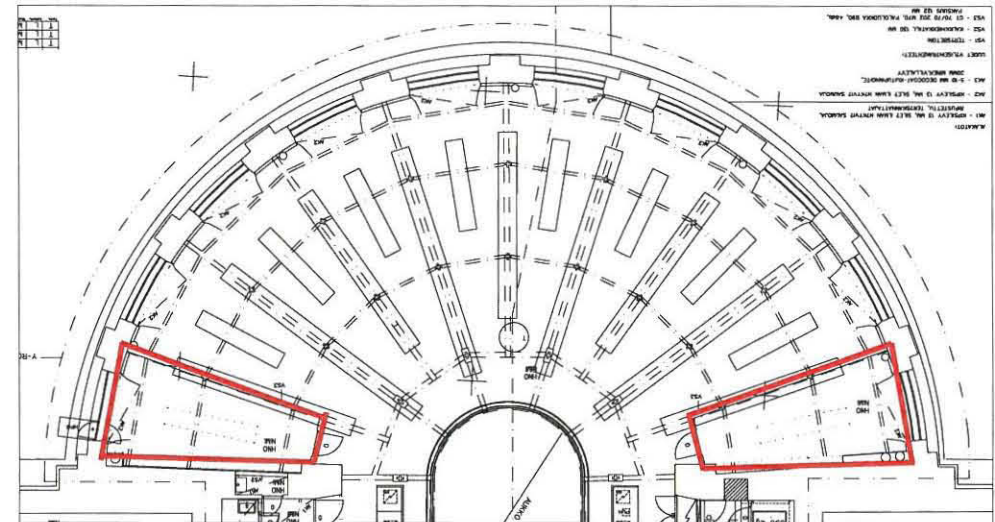
1907...1954

Vaikkei asiaa koskevia suunnitelmia ole tiedossa rakennettiin osaan kerroksia, oletettavasti Nyströmin suunnitelmien mukaan, työhuoneita jo 1907. Tiedossa olevista piirustuksista työhuoneiden määrä ei käy luotettavasti ilmi. Oheinen vanha valokuva osoittaa, hyllytunnuksen "D" perusteella, että ensimmäisessä kerroksessa on ollut työhuone (-ita).

1998-2000

LPR:n suunnitelmien mukaan kerroksiin rakennettiin, Nyströmin mallin mukaan, työhuonetiloja eri kerroksiin.

Oikealla LPR:n muodonantolista ja tunnusomaisen harmaasävyistä kerrostumaa Rotundassa: työhuoneen ovi jossa kehysovimaisia koristeuria sekä kromattu Parlament-painike; kirjahyllyssä "aerodynaamisesti" muotoiltu liiketunnistimella toimiva valaisin.

KANSALLISKIRJASTO RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011 HISTORIAKORTTI Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW	KERROS	TILA
	1-6	ROTUNDA HUONENUMERO ROT

KKVA

1954-1957

Lasikatto alkuperäisessä asussaan, vailla savunpoistoluukkuja

1978-1985

Finnflex muovilaatta muotoon leikatuista paloista koottuna.

Kuva Ola Laiho 1998

2000...

Ruskeanharmaa linoleum.

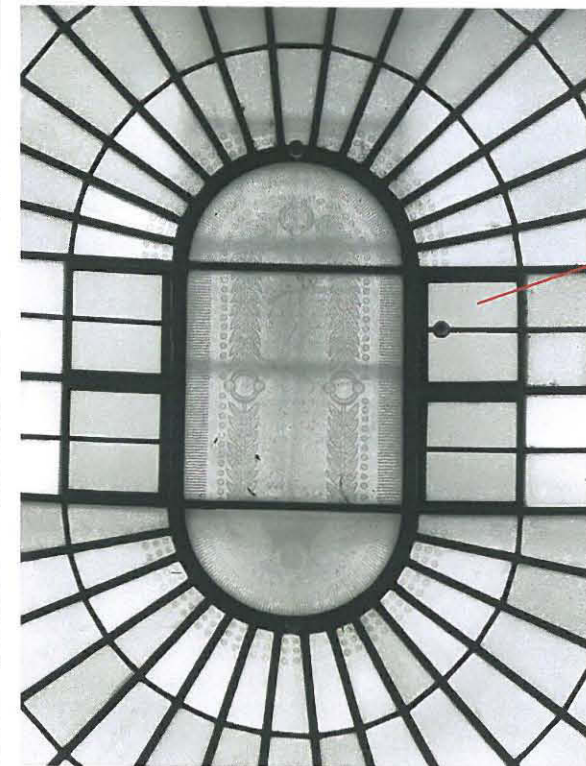
LASIKATTORAKENTEEN KUNNOSTUS- ja MUUTOSTYÖT

1907 toteutettu kaksikuorinen, ullakollinen lasikattorakenne kunnostettiin, tai ainakin puhdistettiin 1950- ja 1970-luvun korjaustöiden yhteydessä. Hanssonin peruskorjauksessa rakenteeseen lisättiin myös savunpoistoluukut ja ullakkotilaan sijoitettiin koneellisen ilmanvaihdon kanavistoa.

LPR:n peruskorjauksessa kattorakenne kunnostettiin aiempia perusteellisemmin. Lasitukset irrotettiin, rautaosat puhdistettiin, ruostesuojattiin ja maalattiin ja vesikattolasit muutettiin lämpölaseiksi erillisiin lisäpuiterakenteisiin asennettuina.

Kuva Olof Hansson 1979

Savunpoistoluukuissa ei ole alkuperäistä etsattua koriste-kuvioitua lasia. Vrt. 1954-1957 valokuva.

Vesikattorakenteen
lämpölasikerros.

Rotundan ullakko
nykytilassaan. Kupo-
lilasin päälle lisätty
1998-2000 kirkaat
muovilevyt.

Kuva kattorakenteen perinpohjaisesta
kunnostuksesta LPR:n aikana 1998-2000.
Kuva Ola Laiho

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENUSHISTORIASELVITYS 2011	1-6	ROTUNDA
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		ROT

KIRJAHYLLYT

Kuva Welin. HYM.

Etupääty palkin kohdalla

Etupääty palkin kohdalla 6. kerroksessa.

Uudempi takapäätty palkin kohdalla

Takapäätty palkin kohdalla

Alunperin kirjahyllyt on Gustaf Nyströmin toimistossa suunnitellut arkkitehti Birger Brunila ja hyllyjä on ollut kahta pituutta. Hyllyt valmisti Sörnäisten höyrypuusepän verstaas. Rungot ja hyllyt valmistettiin männystä, pinnat viilutettiin mahongilla, intarsiat toteutettiin lähteiden mukaan afrikkalaisella päärynäpuulla. Säätämistä varten pystytuissa käytettiin rei'itettyä lattiaa, nk. Panizzi-kannatin, jonka varaan asetettiin teräksinen hyllytuki.

Kirjahyllyjä on nykyään kolme mitta: pisimmät ovat 7- tai 8-jaksoisia, keskipitkät 6-jaksoisia ja jokaisessa välissä lyhyitä 3-jaksoisia. Lyhyimmät hyllyt on oletettavasti toteutettu Ervin muutosvaiheen aikana 1950-luvulla, joissa paljastavana erona on tammiviilun käyttäminen mahonkiviilun sijaan muissa pinnoissa kuin julkisivupäädyssä. Tammipintoja on kevyesti petsattu punertavaan suuntaan.

LPR:n peruskorjauksessa hyllyjä kunnostettiin ja uusia hyllyjä rakennettiin (tietävästi viilutusta lastulevystä) ja vanhoihin hyllyihin lisättiin valaisimet.

Lastulevyä

Etupääty holvin kohdalla

Panizzi-kannatin

HYM

Uudempi takapäätty holvin kohdalla

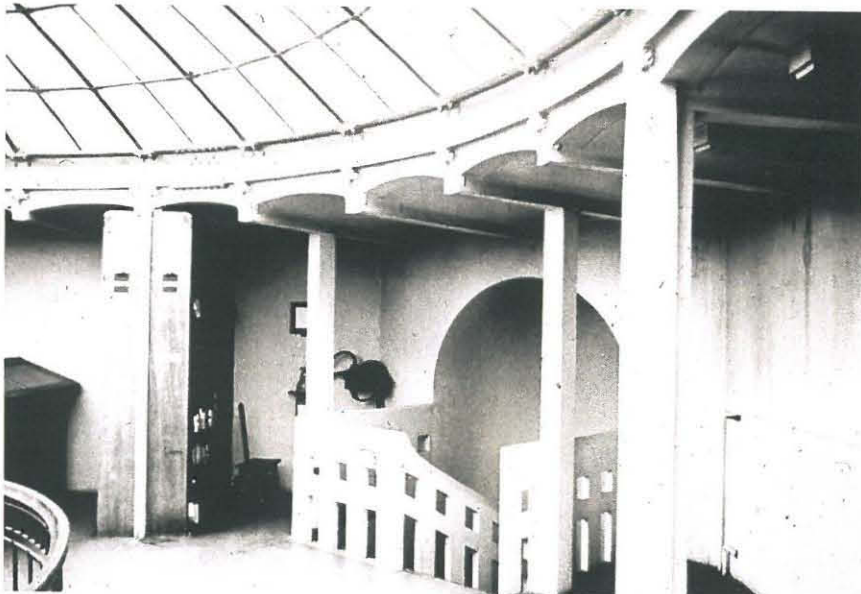
Takapäätty holvin kohdalla jossa ylänurkissa koristeet

Osa vanhoista kirjaviitriineistä on edelleen Rotundassa, näyttelykäytössä. Yllä kuva samalta alueella, portaiden lähistöltä 1954-1957 peruskorjauksen jälkeen, jolloin alkuperäisiä kirjajhyllyjä oli myös ko. alueella.

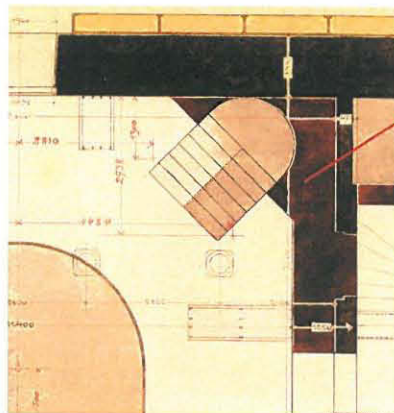
KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	1-6	ROTUNDA
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkittehtimisto Okulus / MiB KaW		ROT

PORTAAT

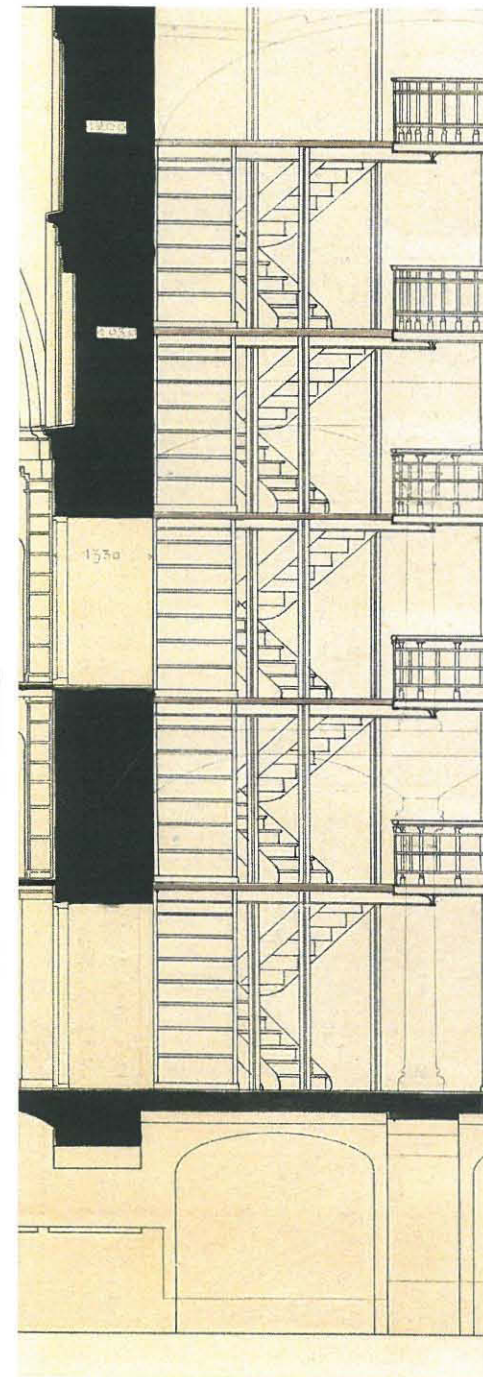
Kaksi 1960-luvulla otettua valokuvaa kirjavaraston rautabetoniportaista.

Nyströmin pystyleikkauspiirustuksessa tilan nurkkaan kulmittain asetettu porttas on piirretty hieman viitteellisenä vailla kaiteita tai käsijohteita. Alla oleva työpiirustus osoittaa toteutuneen portaan geometrian ja että porttas suunniteltiin rakennettavaksi betonista.

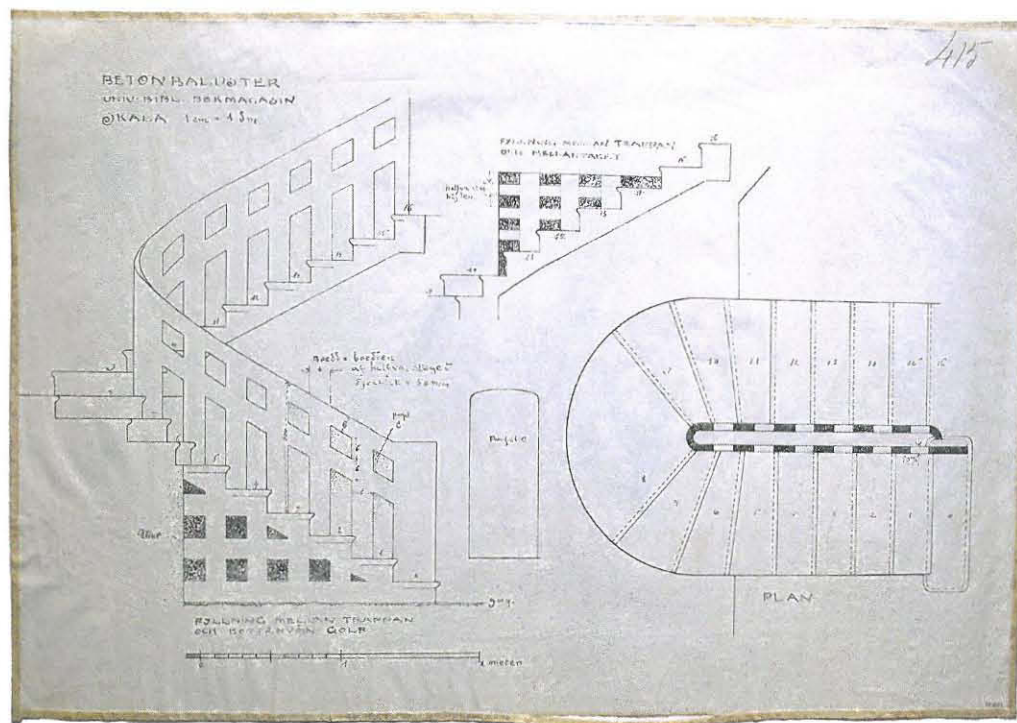

Betoniporrasta ympäröivä, vastikemuuriin liittyvä rakenne on tiittävästi tiilimuurausta.

TKK

KKvirka

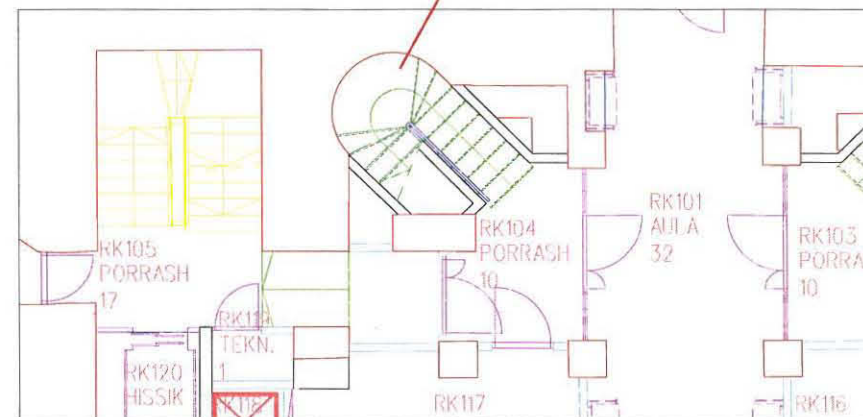

Rotundan sisäportaat nykyasussaan. Kaiderakenteet ovat sileitä ja valkoiseksi öljymaalattuja. Vasemmalla olevassa kuvassa näkyy kaiteen kuluneen pintatasoitekerroksen alla karkeampi lautamuottipinta, joka niin ikään, oletettavasti huoltomaalauksessa, on maalattu valkoiseksi. Kuva: E. Mäkiö 199X

Porraskelmat ovat harmaata ja kaiteita eläväisempää betonivalupintaa. Askelmissa on upotusalue matolle, joka nykyisin on ruskea linoleum.

Oikealla 1. kerroksesta kellariin laskeutuva porraskasko, joka on toteutettu LPR:n suunnitelmien mukaan 1998-2000. Porraskelmat ovat vaaleasävyistä mosaiikkibetonia ja kaiderakenne ruostumatonta terästä lakattuine puukäsijohnteineen, erotuksena nyströmiläisestä kaiteesta.

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

INVENTOINTIKORTTI

1-6

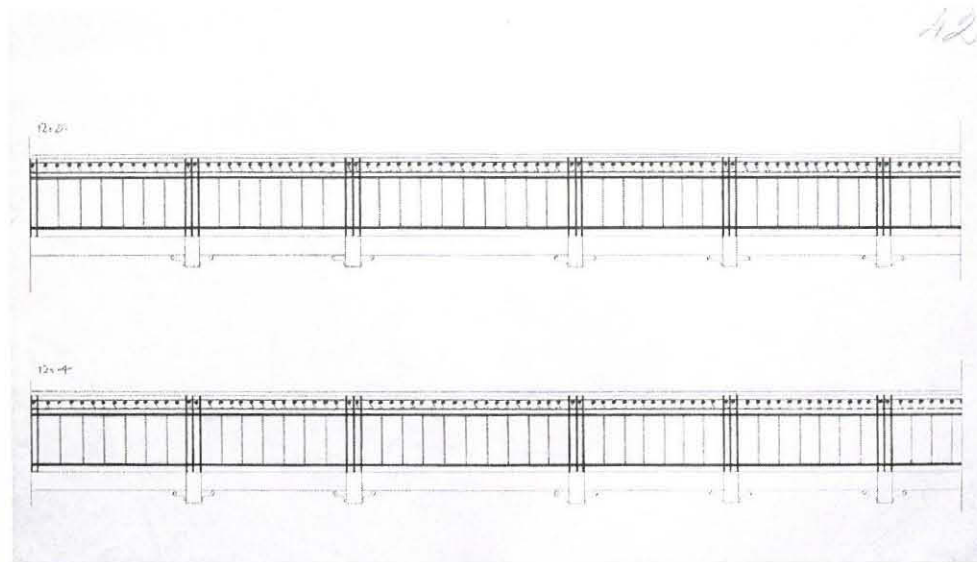
HUONENUMERO

ROTUNDA

Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

ROT

KAITEET

Gustaf Nyströmin suunnitelmat keskusaukkoa kiertävistä kerroskaiteista. Klassiseen tapaan kaiteen olemus eli ornamenttien määrä ja myös pinnajako kevenee ylöspäin mentäessä.

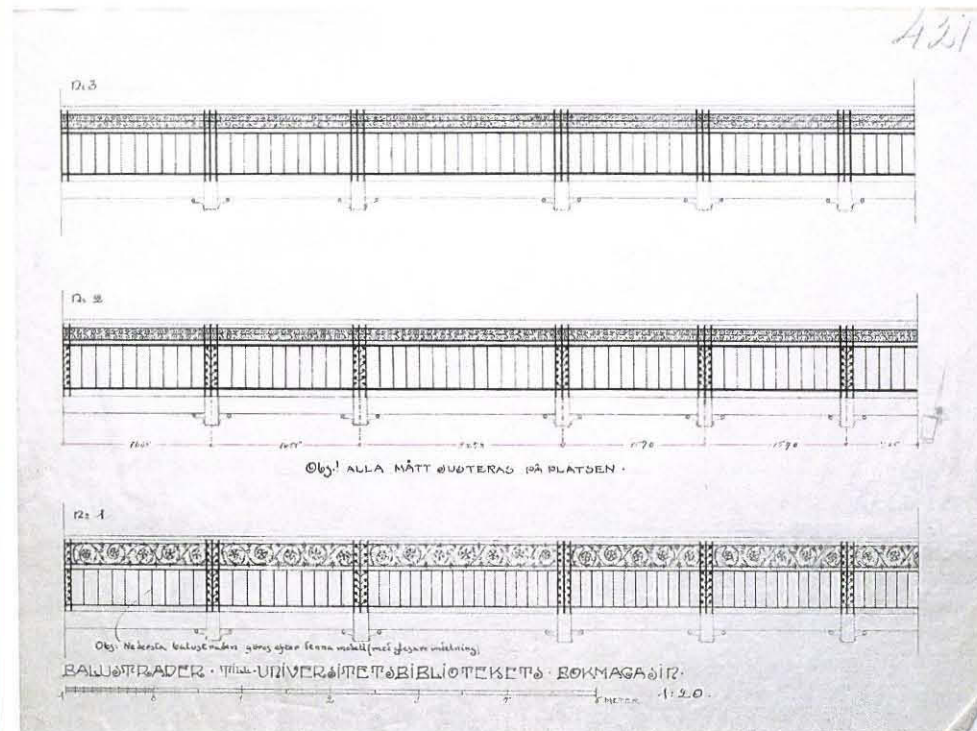
6. krs

5. krs

5.- 6. krs kaide

3. krs kaide

Kaiteeseen on henkilöturvallisuuden parantamiseksi lisätty 1978-1985 peruskorjauksessa messinkiputkesta taivutettu käsijohde, joka kiinnittyy vanhaan rakenteeseen jousiteräksin.

4. krs

3. krs

2. krs

2. krs kaide

TALOTEKNIKKAA

KKvirka

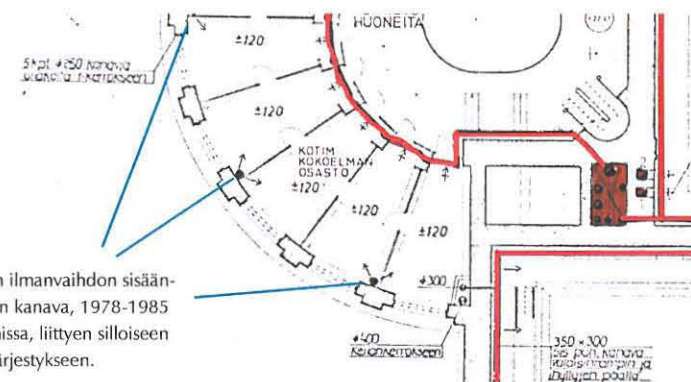
Insinööritoimisto Leo Maaskola Oy:n 1978-1985 peruskorjauksessa suunnittelema ja toteutettu koneellisen ilmanvaihdon kanavisto palvelee edelleen osittain Rotundan ilmanvaihtoa. Ulkoseinällä, ikkunaväleissä olevat pystykanavat toimivat tuloilmareitteinä. Oikealla ote ilmanvaihtosuunnitelmasta, johon Museoviraston arkkitehti Mäkiö on merkinnyt havainnevärillä kanavistoa. Yllä oleva kanava on uudempaa LPR:n peruskorjauksen aikasta kerrostumaa.

Yllä ajoittamaton valokuva tiettävästi Rotundan kellarikerroksessa sijainneesta kuivakäymälästä, joka sittemmin on purettu.

Ikkunoiden edessä olevat lamelliradiaattorit ovat tiettävästi 1954-1957 peruskorjauksesta, jolloin myös välipohjissa olleet valoaукот rakennettiin umpeen. Kuva 1990-luvun peruskorjauksesta, lattia materiaalin uusintatyön ajalta.

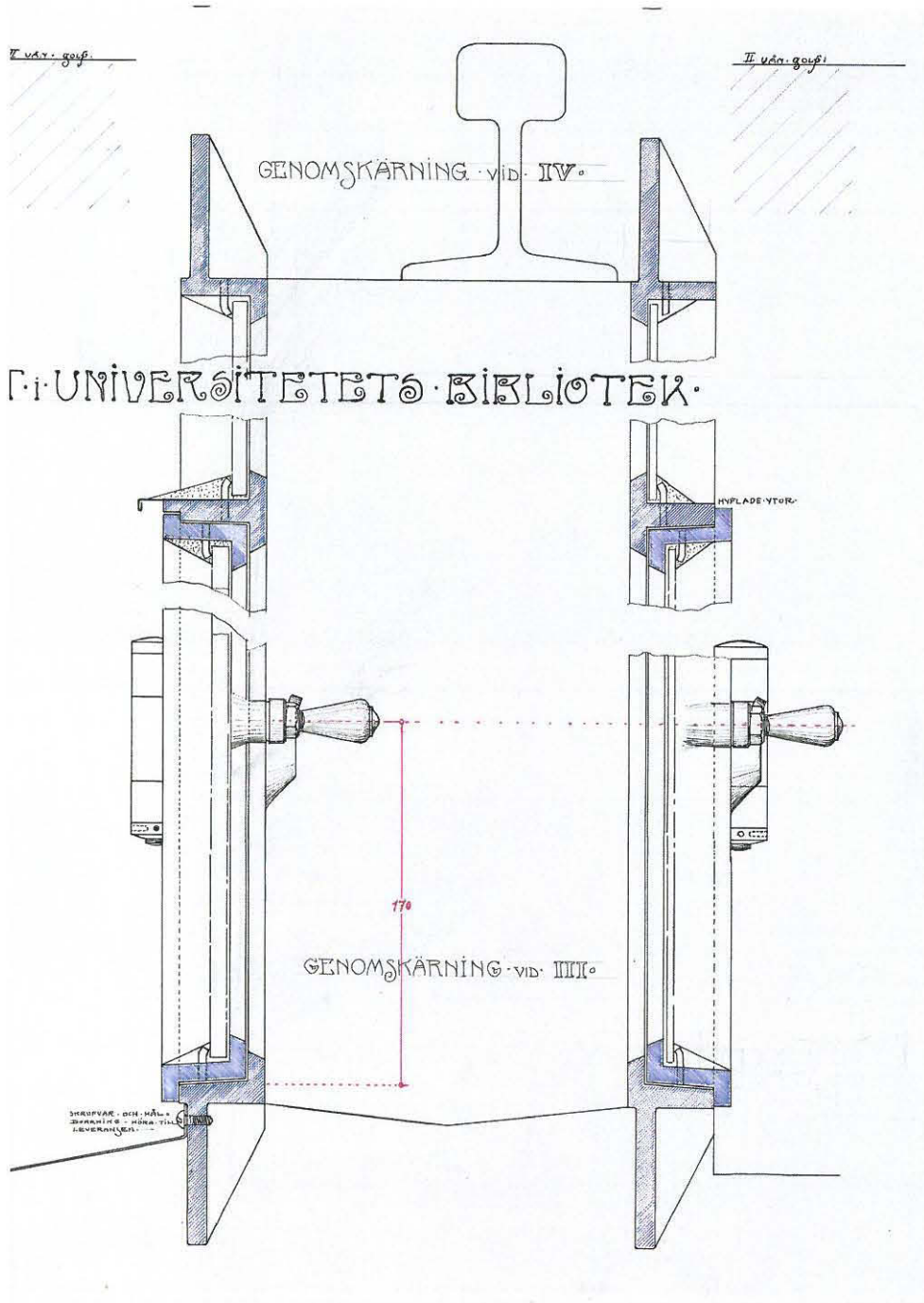
E. Mäkiö 199X

Koneellisen ilmanvaihdon sisäänpuhalluksen kanava, 1978-1985 suunnitelmassa, liittyen silloiseen työhuonejärjestykseen.

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	1-6	ROTUNDA
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		ROT

IKKUNAT

Vasemmalla ote Nyströmin rautaikkunoiden periaate-suunnitelmasta, tuuletusikkunan kohdalta. Lasitus on tehty sisäkehässä sisäpuolelta ja ulkokehässä ulkopuolelta. Ulkolasiksi valittiin jo alun alkaen rautalankavahvisteinen ns. Monier-lasi. Sisälasit ovat kirikkaat. Lasit uusittiin 1998-2000. Suunnitelmassa on osoitettu, että kittifalssissa on, perinteiseen tapaan, lasitusnaulat, joille on porattu reiät puiterautoihin. Elegantti yksityiskohta on tuuletusikkunan yläpuolisen lasin kittifalssiin sijoitettu tippapelti.

OVET

Nyströmin vaiheesta säilynyt, oletettavasti mahnkinen väliovi, jossa etsatut koristelasit ja messinkihelat Rotundan 5. kerroksessa

Kupolialiini johtava palo-ovi, joka on tehty Hanssonin peruskorjauksessa uudestaan, mutta vanhoiin heloiin.

LPR:n suunnittelema tyypillinen, vakiorakenteinen teräslasi-ovityyppi, jossa erikoismallinen rst-vedin.

LPR:n suunnittelema työhuonetilojen laakaovi, kehysoven yksityiskohtiin etäisesti viittaavin koristeurin varustettuna.

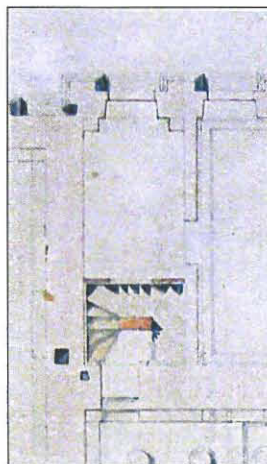

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011	1-6	ROTUNDA
INVENTOINTIKORTTI		HUONENUMERO
Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		ROT

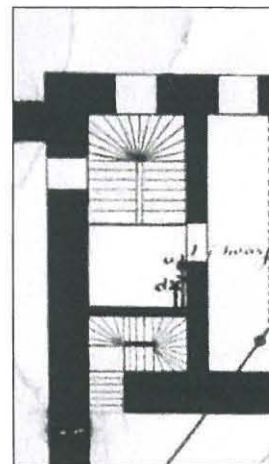

RAKENNUSHISTORIAN TIEDOSSA OLEVAT PÄÄVAIHEET

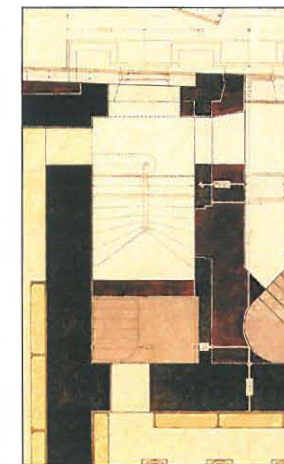
VUOSI	SISÄLTÖ
1844	Engelin suunnitelman mukaan kupolisalin vertikaaliliikennettä varten toteutettiin kaksi kiertyvävärtistä porrasta, jotka sijoitettiin kupolisalin ulkopuolelle, pihapuolen keskirisaliitiin.
...1879	Vesijohtoliike Huberin käyttövesisuunnitelmaan liittyvä pohjapiirustus osoittaa, että myös kellariin oli rakennettu porras, mahdollisesti jo alun perin.
1880-l (?)	Tiettävästi Engelin aikaiset portaat purettiin, eteläinen korvattiin rautarakenteisella, paloturvallisemmalla portaalla, kun taas pohjoisen portaan tilalle rakennettiin huone, Bolinin ehdotuksen mukaisesti.
1907	Gustaf Nyströmin suunnitelman mukaan vanha porras ja välipohjat purettiin. Tilalle rakennettiin uusi porras kellarin ja 1. kerroksen välille. 3. ja 5. kerrokseen rakennettiin huone-tiloja. Porrashuoneen taakse, vanhan kupolisalin sisäportaan kohdalle, muodostui tila (volyymi) jonka käyttötarkoitus ei käy Nyströmin eikä myöhemmistäkään suunnitelmista käy ilmi.
1954-1957	Ylempiin kerroksiin tehtiin WC-tilat.
1978-1985	WC-tilat uusittiin ja kupolisaliin liittynyt tila (volyymi) otettiin talotekniikan käyttöön, koneellisen ilmanvaihdon pystykuiluksi Hanssonin suunnitelmien mukaan.
1998-2000	WC-tilat uusittiin LPR:n suunnitelmien mukaan

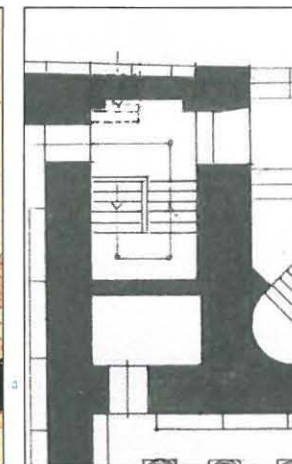
Engel 1830-l

Huber 1879

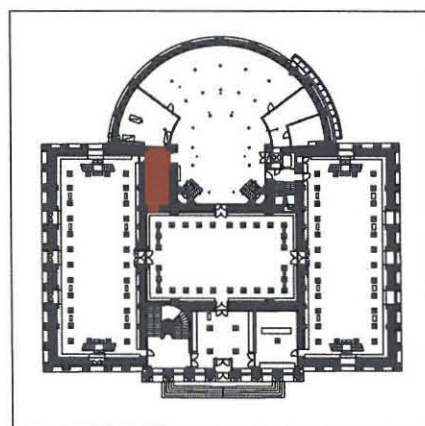

Nyström 1907

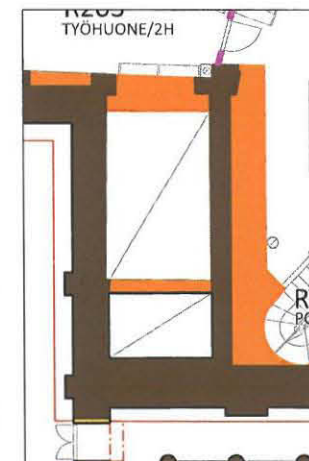

Oletettavasti 1920-l

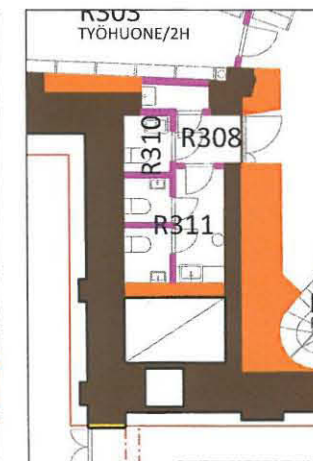
C-PORRAS

1. krs

2. krs

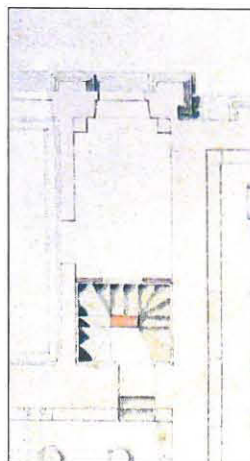

3. krs...

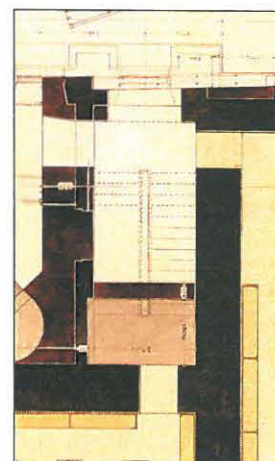
KANSALLISKIRJASTO RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011 HISTORIAKORTTI	KERROS	TILA
	1 (...5)	C-PORRASHUONE
Arkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW		HUONENUMERO
		R 106

RAKENUSHISTORIAN TIEDOSSA OLEVAT PÄÄVAIHEET

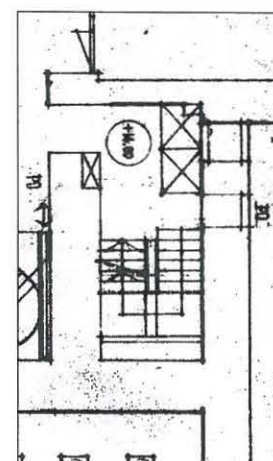
VUOSI	SISÄLTÖ
1844	kts. kuten C-porras
1907	Nyströmin suunnitelman mukaan vanhat kupolialin portaat purettiin ja tilalle rakennettiin tiloja kupolialiin liittyen. 1. ja kellarikerroksen välille rakennettiin porras.
1954-1957	Ervin suunnitelmien mukaan vanhat välipohjat ja portaat purettiin. Tilalle toteutettiin 10 kerrosta korkea porras, joka yhdistettiin kallioperään louhittuun Porthaniaan johtavaan yhdyskäytävään. Rakennettiin henkilöhissi ja kirjakuljetinjärjestelmä.
1978-1985	Hanssonin suunnitelmien mukaan palo-osatoivia ovia ja taloteknisiä asennuksia.
1998-2000	Hissit, kirjakuljetusjärjestelmät, palo-ovet ja osa kulkuyhteyksistä rakennettiin uudestaan LPR:n suunnitelmien mukaan.

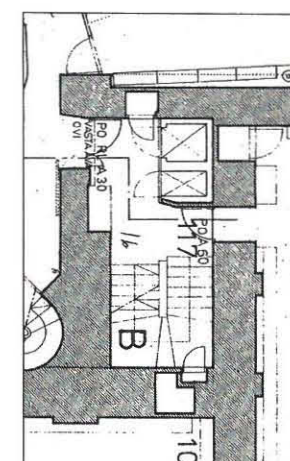
Engel 1830-I

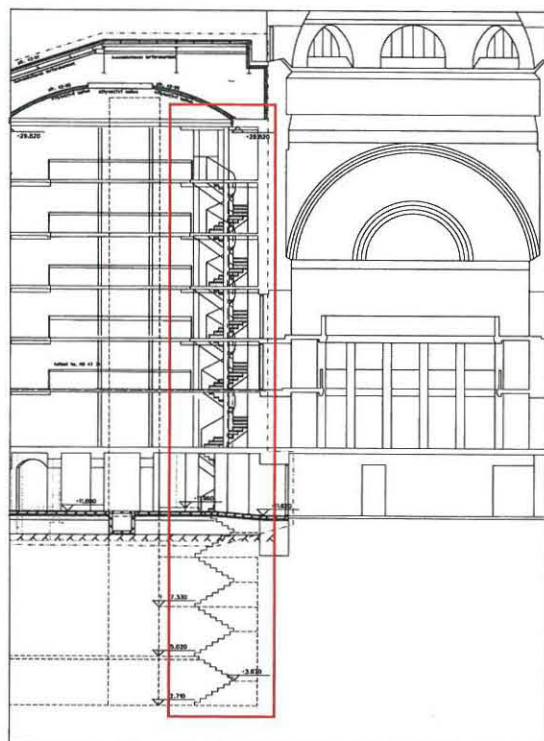
Nyström 1907

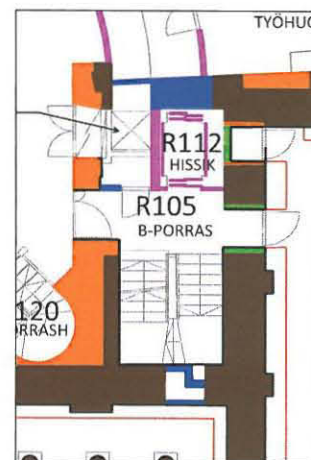
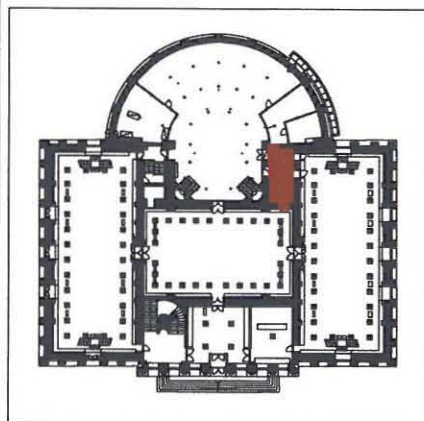
Ervi 1954-1957

Hansson 1978-1985

Ote LPR:n leikkauspiirustuksesta D-portaan linjassa, jossa alimpana näkyy vasemmalle lähtävä Porthanian yhdyskäytävä.

1. krs

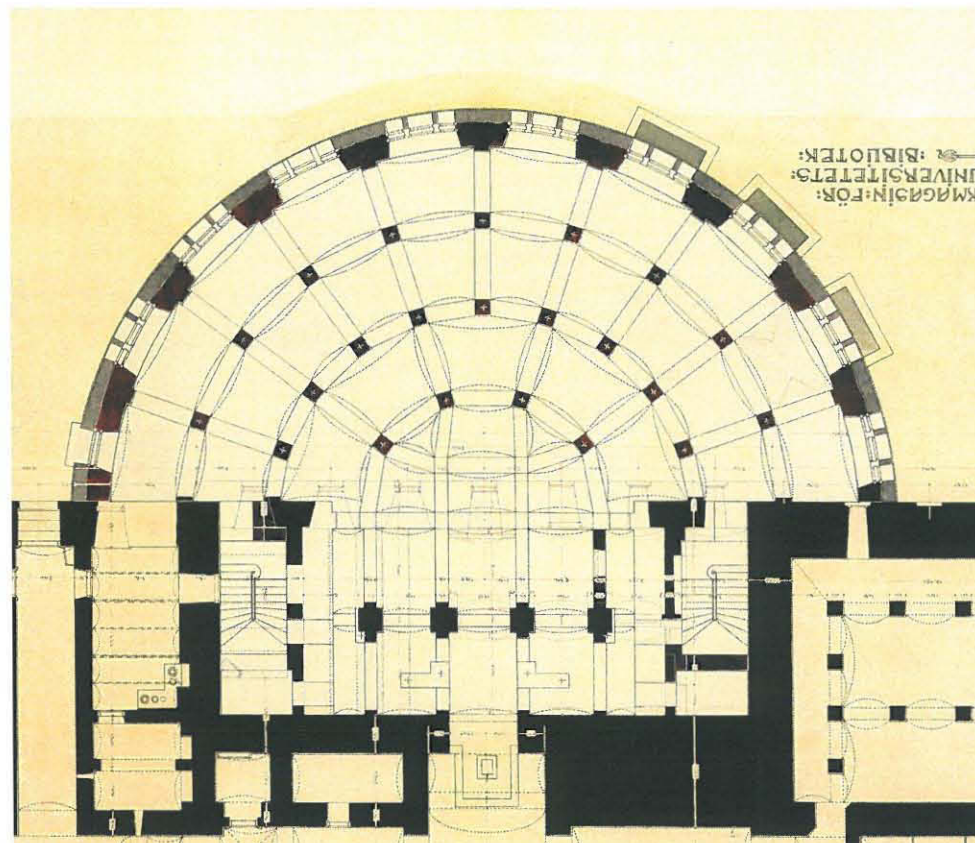

2. krs

3. krs...

KANSALLISKIRJASTO	KERROS	TILA
RAKENUSHISTORIASELVITYS 2011		B-PORRASHUONE
HISTORIAKORTTI		HUONENUMERO
Arkitehtimistö Okulus / MiB KaW	K3-6	R 105, 205, 305...

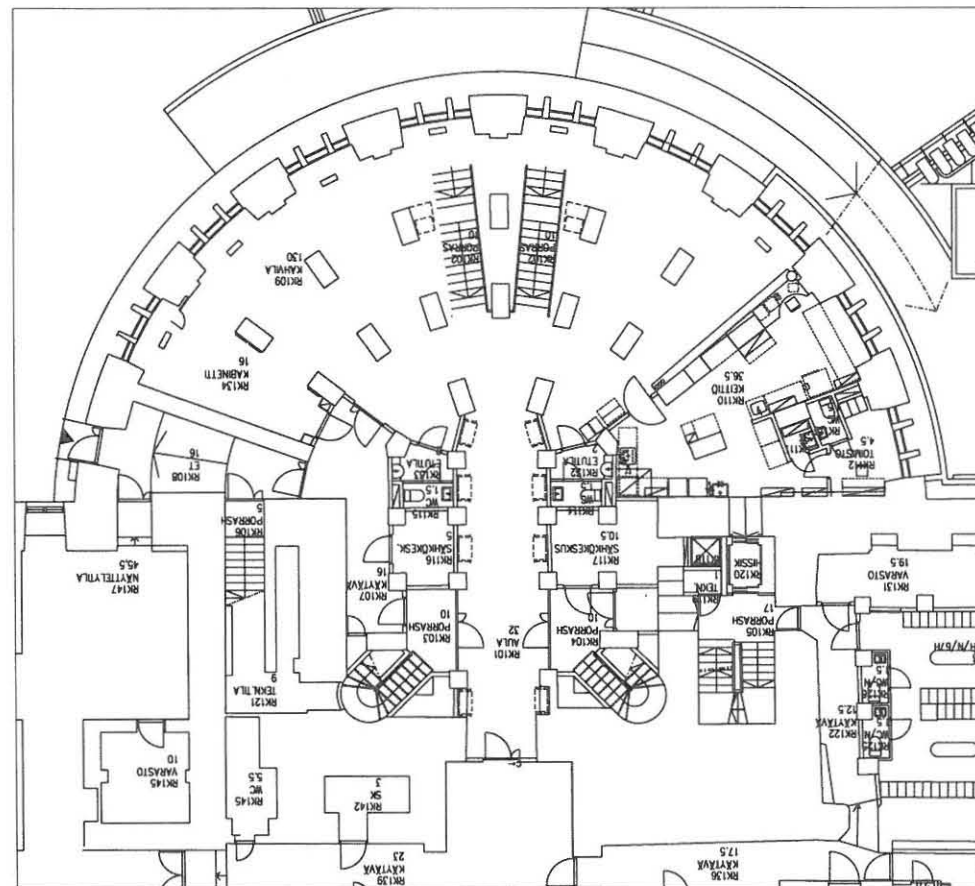
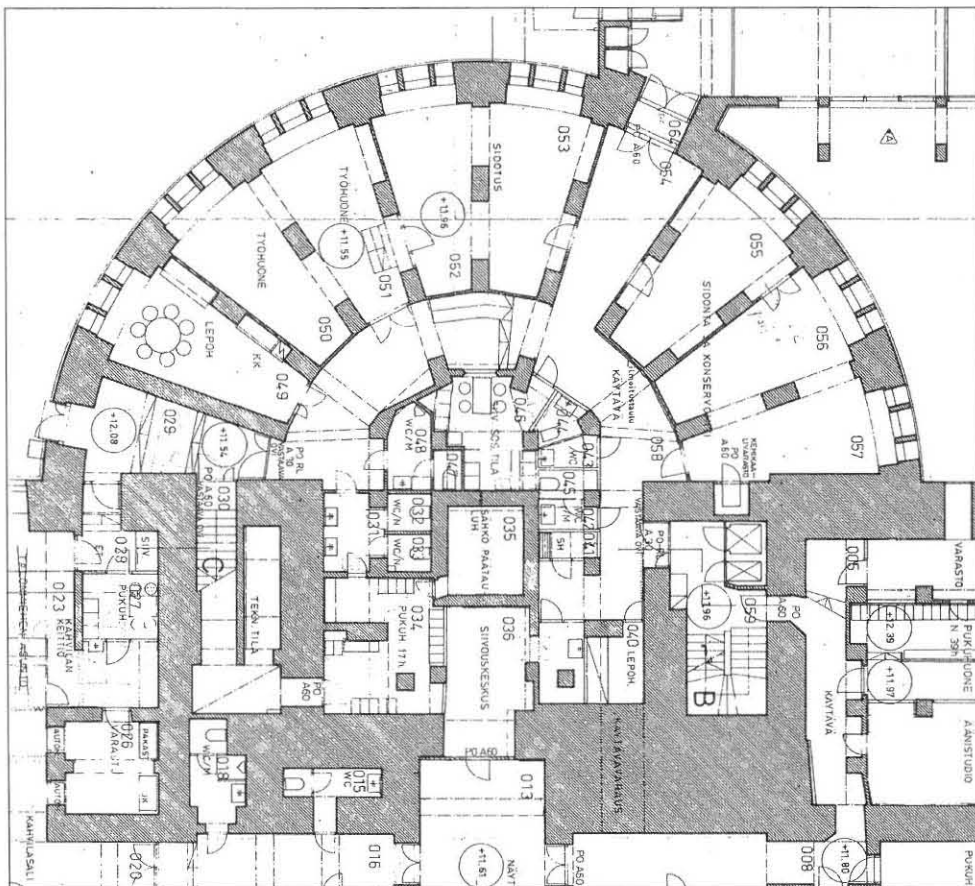
RAKENNUSHISTORIAN TIEDOSSA OLEVAT PÄÄVAIHEET

VUOSI	SISÄLTÖ
1844	Engelin suunnitelmien mukaan kellarissa, pihapuolen keskirisaliitin kohdalla, sijaitsi yksi kirjaston neljästä keskuslämmitysuunista, varastotiloja ja vahtimestarin tms. henkilökunnan asuintiloja.
1879-80	Suuria rakenteellisia korjauksia arkkitehti Frans Sjöströmin johdolla. Kellarin ja 1. kerroksen puinen välipohjarakenne korvattiin tiilestä muuratulla rakenteella: tiilipilarit ja tiiliholvit.

1907

Rotundan rakentamisen yhteydessä pihapuolen keskirisaliitin kellaritilasta purettiin oletettavasti kaikki rakenteet, kaksi väliseinää ja pienet osat ulkoseinää. Nyströmin suunnitelman perusteella kellarin rakennettiin tiiliset segmenttikaariholvit osin vanhojen ja pääosin uusien pilareiden ja holvivyökaarien varaan. Nyströmin suunnitelmassa hämmöittää myös Engelin aikaiset purettavaksi tarkoitetut rakenteet. Osa Nyströmin suunnitelman mukaisista toteutetuista uusista seinistä on esitetty piirustuksessa, mutta ikään kuin jätetty vaille (punaista) väriä; vastikemuurit ja kaksi L-muotoista pilaria pannuhuoneen puolella. Kellarin ja 1. kerroksen välille rakennettiin kaksi sisäporrasta. Kiinnostava yksityiskohta on kellarialueen koillisosassa oleva huomattavan paksu mustattu seinä, joka Engelin piirustuksissa esiintyy kuitenkin (varasto- tms.) tilana. Myös myöhemmissä suunnitelmissa tämä on piirretty "massallisena".

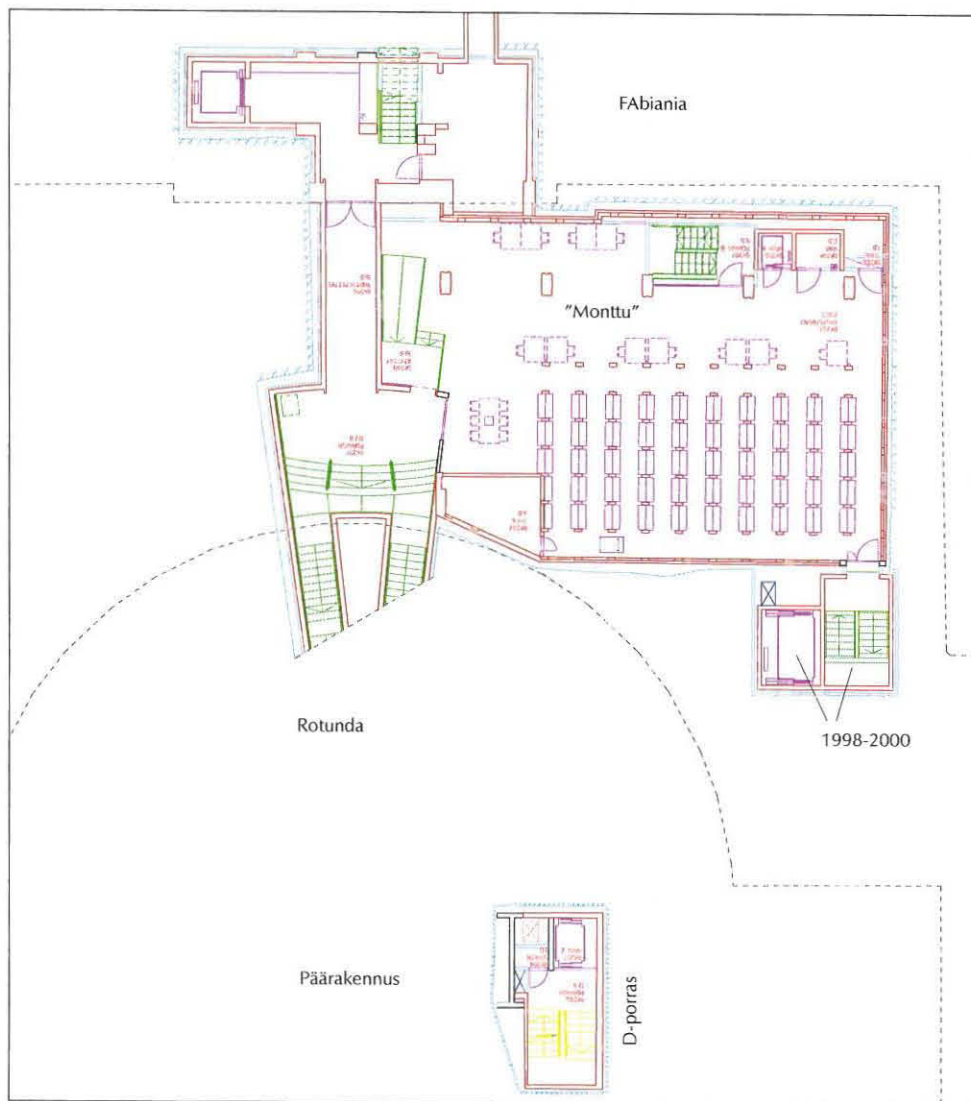

RAKENUSHISTORIAN TIEDOSSA OLEVAT PÄÄVAIHEET ..jatkoa

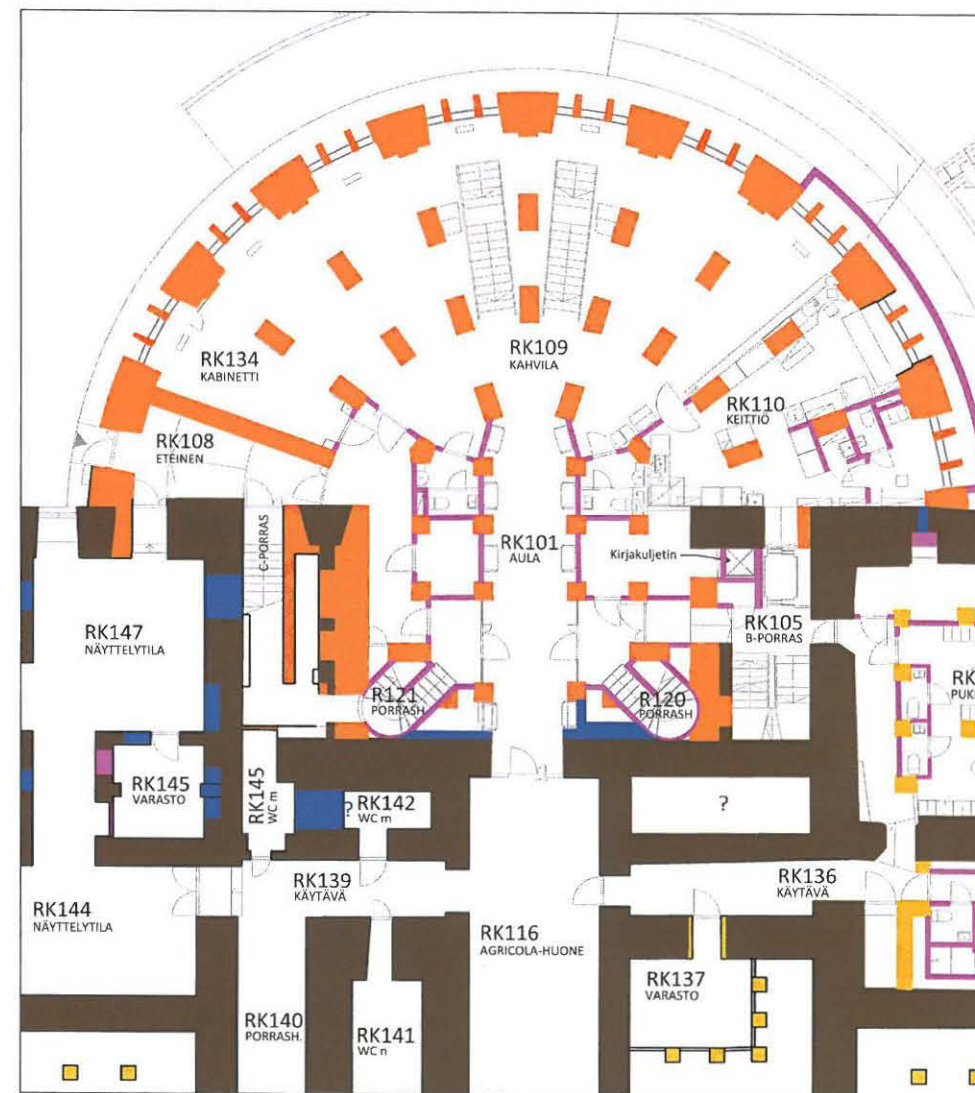
VUOSI	SISÄLTÖ
1978-1985	Hanssonin kellaria koskevat suunnitelmat perustuivat paljolti aiempien historiallisten kerrostumien säästämiseen ja pieniin täsmä uudistuksiin. Palo-osastoinnin myötä rakennettiin uusia osastoivia ovia, huoneiden käyttötarkoituksia muutettiin tarpeen mukaisesti, rakennettiin koneellisen ilmanvaihdon edellyttäviä kanavoiteja sekä tehtiin pintojen kunnostustyö.

1998-2000

LPR:n peruskorjaus- ja muutostyössä Rotundan alainen kellarialue otettiin yleisökäyttöön. "Monttu"-kirjavaraston maapäällinen osa purettiin ja korvattiin graniittisilla piharakenteilla. Kirjaston toiminta laajeni Fabiania-rakennukseen, jolloin tarpelliseksi tuli uuden sisäkulkuyhteyden rakentaminen Rotundan ja Fabianian välille. Ratkaisu toteutettiin monumentaalisilla sisäportailla ja pihakannen alaisella käytävällä. Kellarin keskiakseliin raivattiin aulamainen käytävä, jonka sisäkulkuyhteys tapahtui Nyströmin kaartuvavartisia portaita jatkaen. Rotundan kellarista poistettiin kaikki toissijaiset rakenteet, jotta saatiin tilat kahvilalle, kabinetille ja valmistuskeittiölle. Lisäksi rakennettiin WC- ja talotekniikkatiloja. Hissi, kirjakuljetusjärjestelmä ja palo-ovet rakennettiin uudestaan LPR:n suunnitelmien mukaan.

Ote LPR:n suunnitelmasta 2. kellarikerrosta koskien, jossa Rotundaan nouseva kaksivartinen paraatiporras muodostaa pienen kellariaulan ennen muuttamista Fabianiaan johtavaksi käytäväksi. LPR:n muutostyön yhteydessä "Monttuun" rakennettiin myös uusi oma sisäporras ja entistä 1950-luvun hissiä kookkaampi tavarankuljetushissi varaston koillisnurkkaan.

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

HISTORIAKORTTI

K1

**ROTUNDAN KAHVILA JA
KELLARIN PARAATIPORRAS**

HUONENUMERO

RK 109...

Arkkitehtitoimisto Okulus / MiB KaW

ROTUNDAN KAHVILA JA KELLARIN PARAATIPORRAS

Kuva Ola Laiho 2000

Kuva Ola Laiho 2000

Rotundan kellarikerroksen keskikäytävä / näyttelyaula nykyasussaan. Vain lattiainväli, harmaa nappimatto, on vaihdettu punaiseksi pinnoitteeksi, kellarin kosteusteknisestä toiminnasta johtuen.

Kahvila nykyasussaan. 2011.

Kabinetti nykyasussaan. 2011.

Kuva Ola Laiho 1998

Kuva Ola Laiho 2000

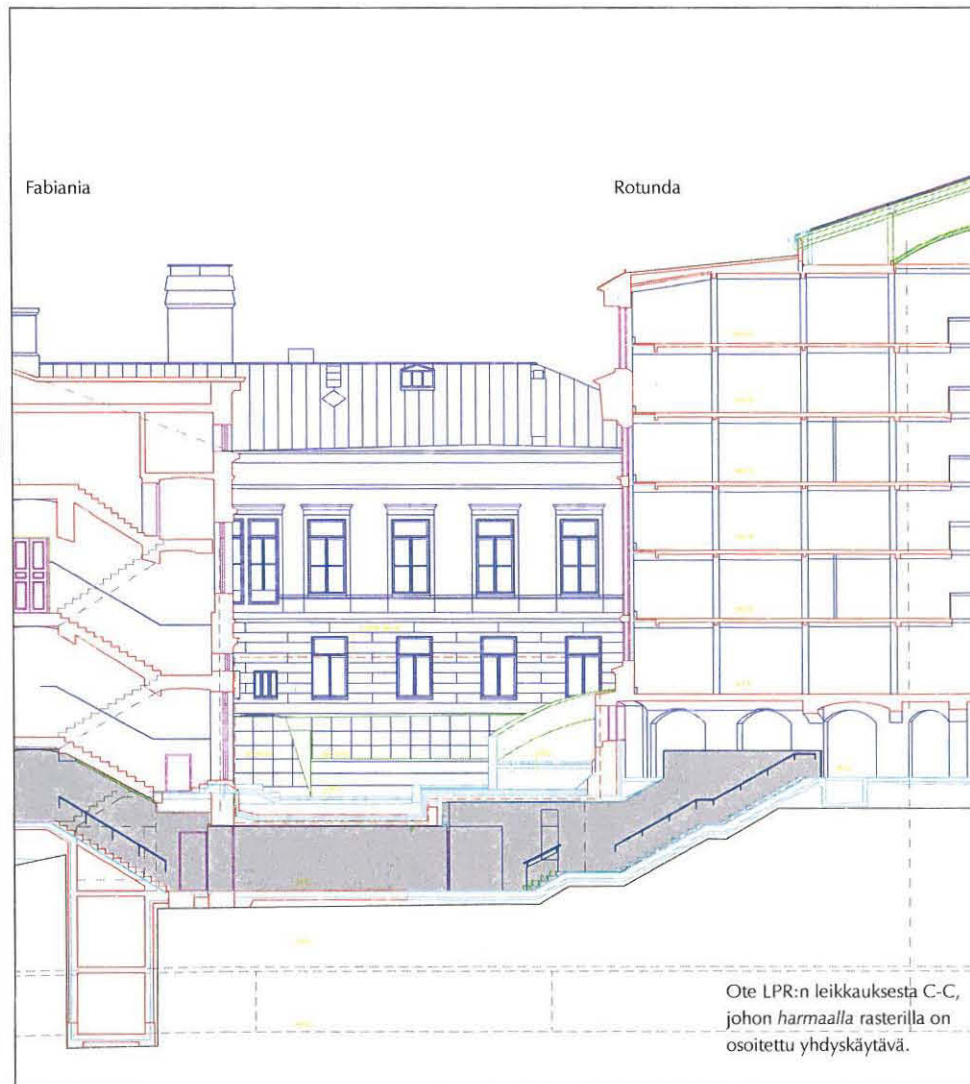

Yllä työmaa-aikainen kuva alemman kellarikerroksen ja kulkuyhteyden rakentamisesta sisäpihalle Fabianian suuntaan.

Alla nykytilannekuva likimain samalta paikalta jossa Rotundaa kiertävä ramppi ja muuta pihakansirakennetta Fabianian yhdyskäytävän ja Ervin aikaisen "Montun" päällä.

Yllä Ola Laihon esittelykuva Fabianian ja Rotundan välisestä portaasta, alemmasta kellarista. Monumentaalisen portaan paraatisuuntana on Rotunda ja Fabianiaan kohti kuljettaessa näkymän päättää (alakuvassa) anonyymi seinä. Kaksiväyläisen portaan muodonannollisena synnyttäjänä on ollut Rotundan sektorisuuntainen tilajako, joka Fabianiaa kohti muuttuu tavanomaiseksi yksivartiseksi käytäväksi.

KANSALLISKIRJASTO

KERROS

TILA

ROTUNDAN KAHVILA JA
KELLARIN PARAATIPORRAS

RAKENNUSHISTORIASELVITYS 2011

HISTORIAKORTTI

K1

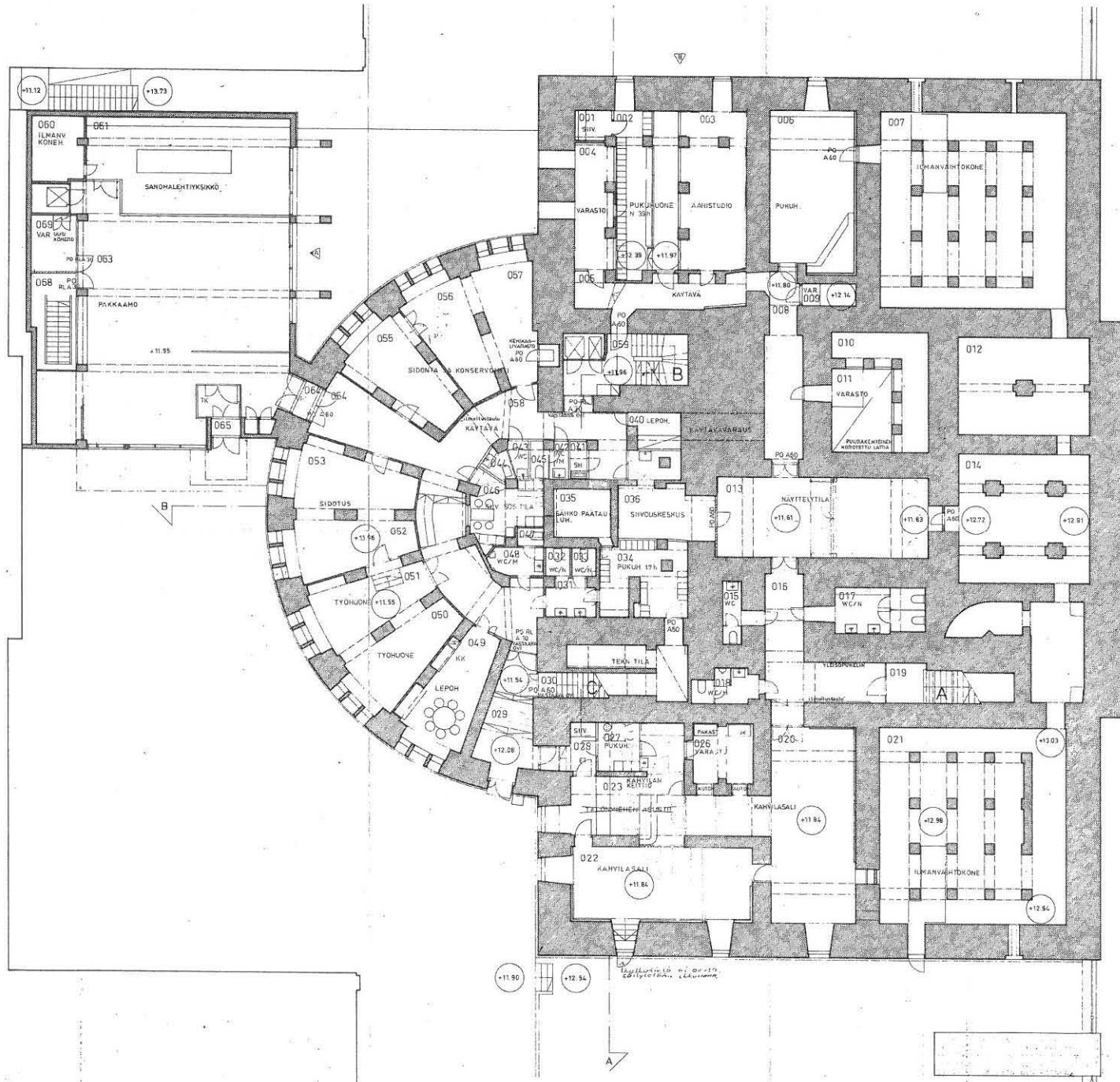
HUONENUMERO

RK 109...

Arkkittehtitoimisto Okulus / MiB KaW

HANSSONIN PÄÄPIIRUSTUKSET 1977-1985

B, 26.5.1988
 A, M. UT. 19.3.1984 HELSINGIN YLIOPISTO/AB
 Kissa Oja pöytäkirja - kokouksen Aika / 19.3.1984

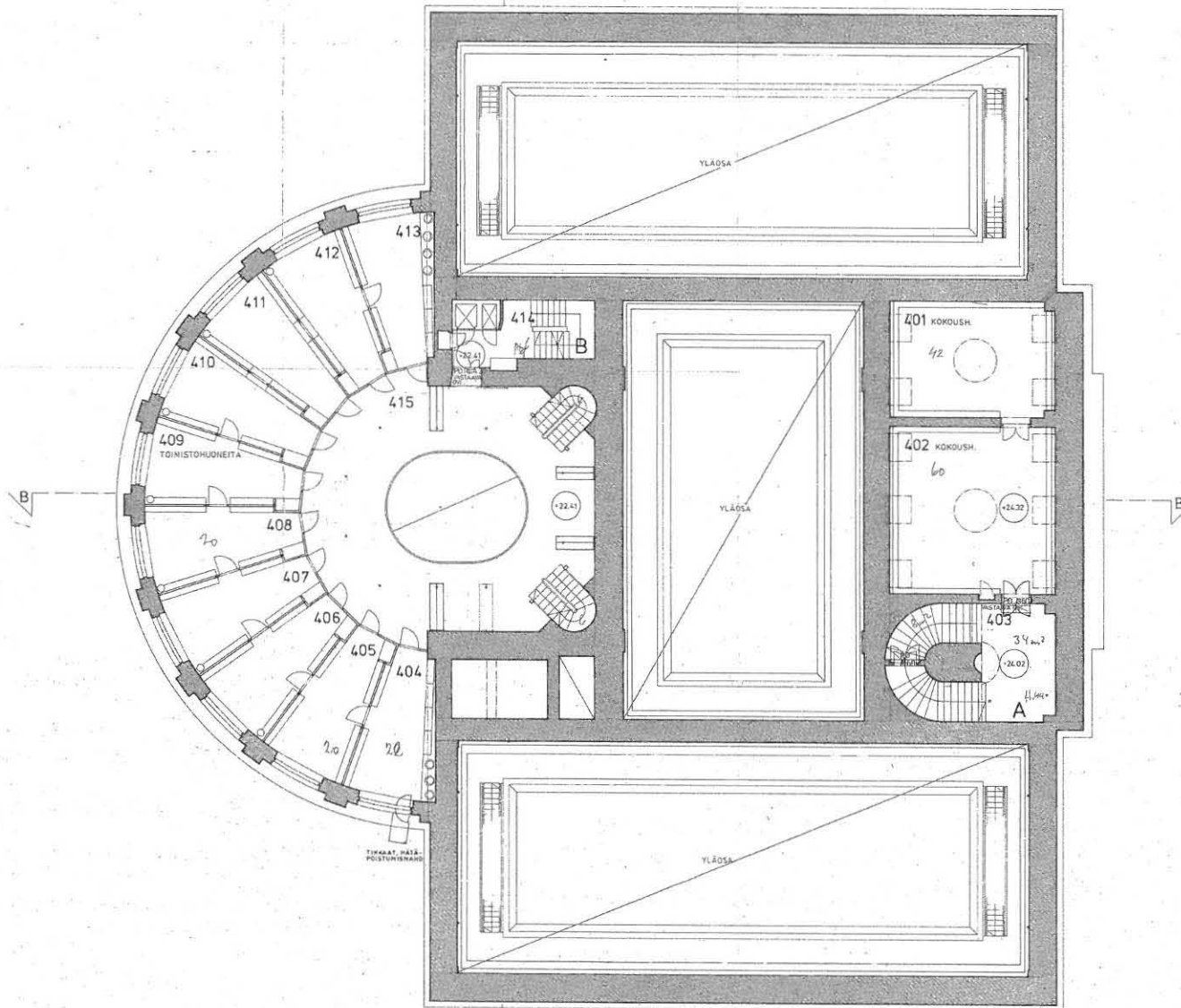
II KAUP. OSA KORITTELI 28 TONTTI 4	PAÄPIIRUSTUS	2 (1:1)
MUUTOS		
HELINGIN YLIOPISTO KIRJASTO	UNIKKIKATU 16 00100 HELSINKI 17	MAJUT. N:o 13 1977 38.02.1977
oy arkkitehtitoimisto OKULUS 2 A O. J. A. P. S. O. K. al. arkitehtitöitä	AMMATTILAINEN K AKKREDITOITU 00150 001 Hirta 15 puh. 520016 fax	arkkitehti KELLARI
		1:100
		piir. n:o 14.30 - 77
		ARK 235 - 302

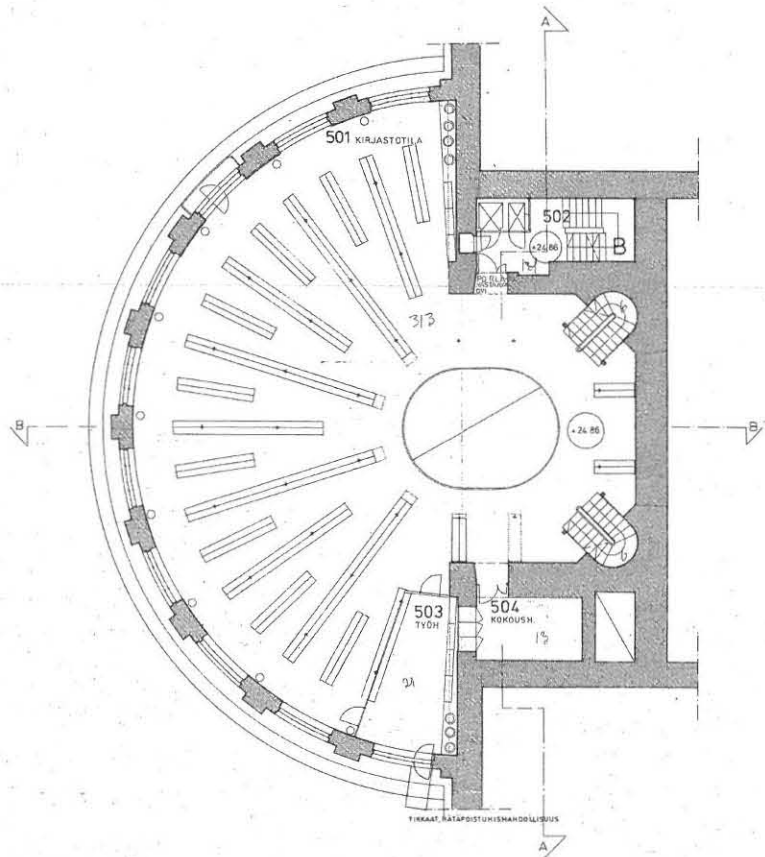

HANSSONIN PÄÄPIIRUSTUKSET 1977-1985

Ylempiin kerroksiin on suunniteltu kirjasto- ja lukuhuoneita, jotka on suunniteltu kaksikerroksisiksi. Ylempiin kerroksiin on suunniteltu myös kassan ja kirjasto- ja lukuhuoneita.

II KAUP. OSA, KORTTELI 26, TONTTI 4		PÄÄPIIRUSTUS 619)	
MUUTOS		PÄÄPIIRUSTUS 619)	
HELSINGIN YLIOPISTO KIRJASTO		SUITTAAMAAN OJALIA	
UNIKKINKATU 31 00100 HELSINKI 17		4. KERROS 1/100	
BY ARKKITEHTITOIMISTO M. O. S. A. S. O. M.	AMMATTISET 4 ARHITSEITÄ 00100 HELSINKI 15 Puh. 630616 TEL. FAX 630616 DATUM 14.10.1977	MAALITTU 16.12.1977 20.12.1977 02.01.78	PÄIV. NO 2219. 00 0281. 079
		ARK 236-306	

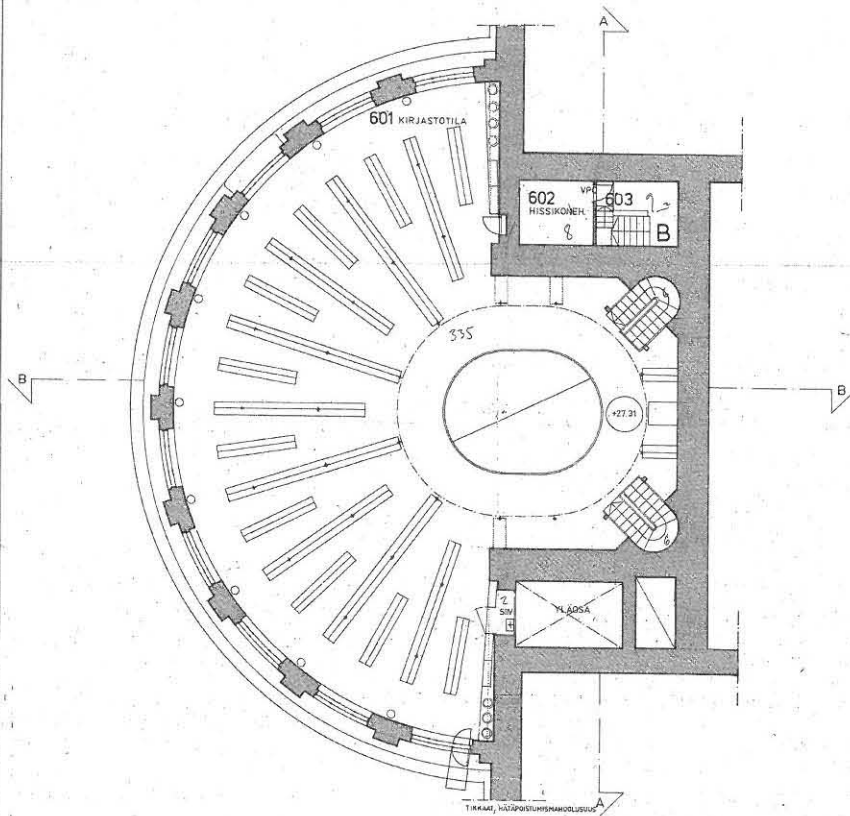
Alueen suunnittelu on toteutettu
 ja toteutuksen valvonnasta on
 vastannut rakennus- ja
 sähkösuunnittelusäätiön
 suunnittelusäätiön
 suunnittelu- ja ohjeita noudattaen.

Okulus

II KAUP OSA KORTTELI 20 TONTTI 6		PÄÄPIIRUSTUS 7 (16)	
MUUTOS		KÄYTTÖALUE KOKONAISUUS	
HELSINGIN YLIOPISTO KIRJASTO		1/100	
UNIONINKATU 15 00180 HELSINKI 17		S. KERROS	
OK ARKITEHTITOIMISTO R. A. O. R. A. A. R. O. O. H. OK ARKITEHTIT		KIRJASTO	
AMPELINTIE 4 00180 HELSINKI 15 Puh. 630616 TEL. FAX DATUMI 16.10.1977		PIIR. NO EITN. NO 02487	
<i>Okulus</i>		ARK 236-307	

HANSSONIN PÄÄPIIRUSTUKSET 1977-1985

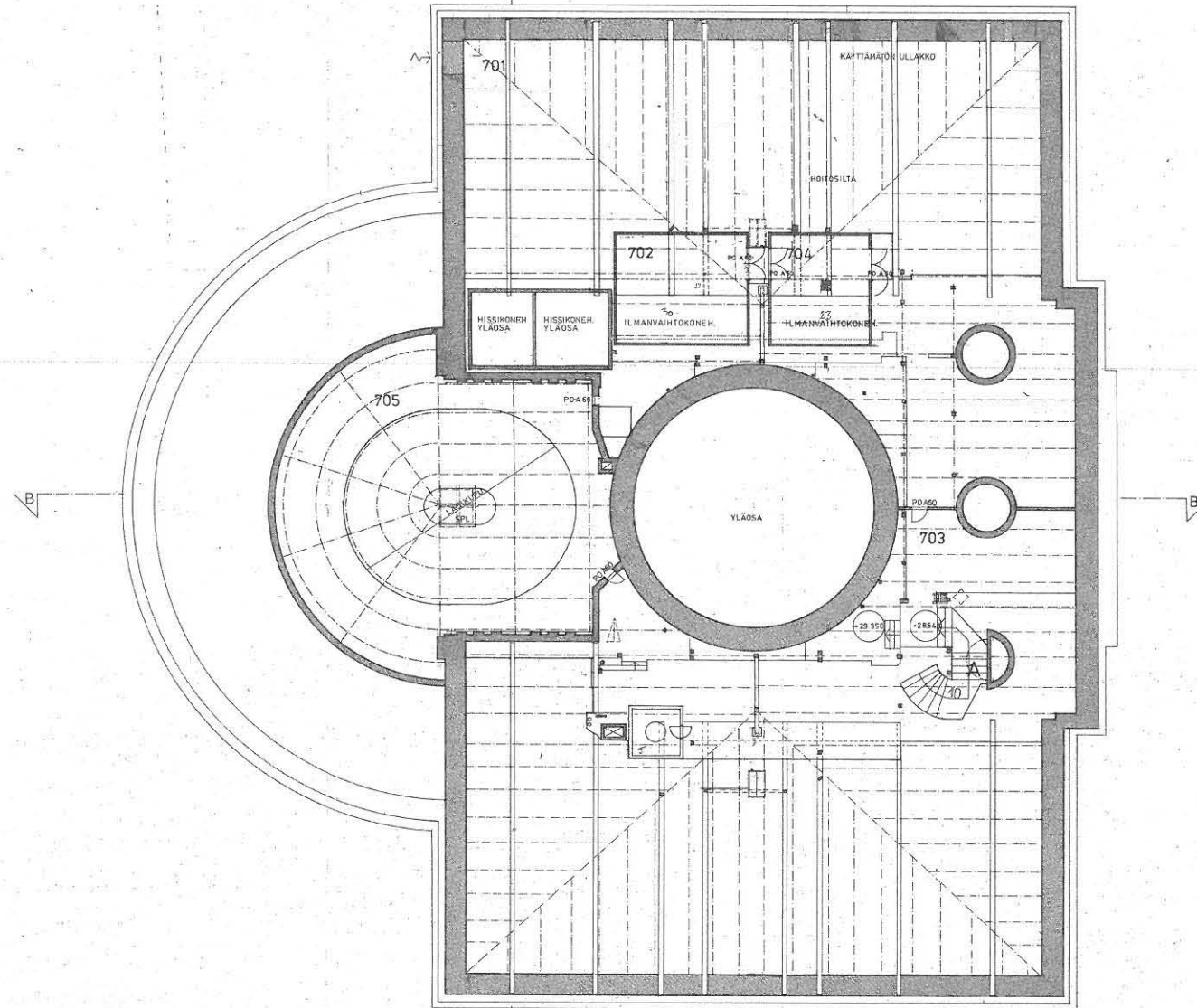
HANSSONIN PÄÄPIIRUSTUKSET 1977-1985

Yleinen väriseinän korjauksellinen-
 ja lämmityksellään suunnustarko-
 tustuuston toteuttamien ilme-
 sön suunniteltu koskevia alue-
 ksuksia ja ohjeita noudattamaan.

OKULUS

II KAUP. OSA, KORTTELI 28, TONTTI 4			
MUUTOS		PÄÄPIIRUSTUS	814
HELSINGIN YLIOPISTO			MITTAKAAYTA 1:100
KIRJASTO		6. KERROS	
OHJENNÄYTÄ N GOTO HELSINKI FI	AMPELTIIVIE 4 S & G T & X S O N AS RAKENTAMINEN PUE 620614 TEL PUE	MUUTTU 16.12.97 18.12.98	PIIN. NO EITN. NR ARK 236-308
DATUM 14.10.1977			

SPI-SAVUNPOISTOLUUKKU

Käyttämättömään ullakkoon asennettavat ilmanvaihtokoneet ovat alustan määrittämällä näköalasta riittävästi paloeristettyjä peittämiä.

Rakennus valmistetaan korkealämpö- ja ilmansäätöön mukautettuna. Ilmanvaihtokoneiden asennus ja ohjaus huolehditaan.

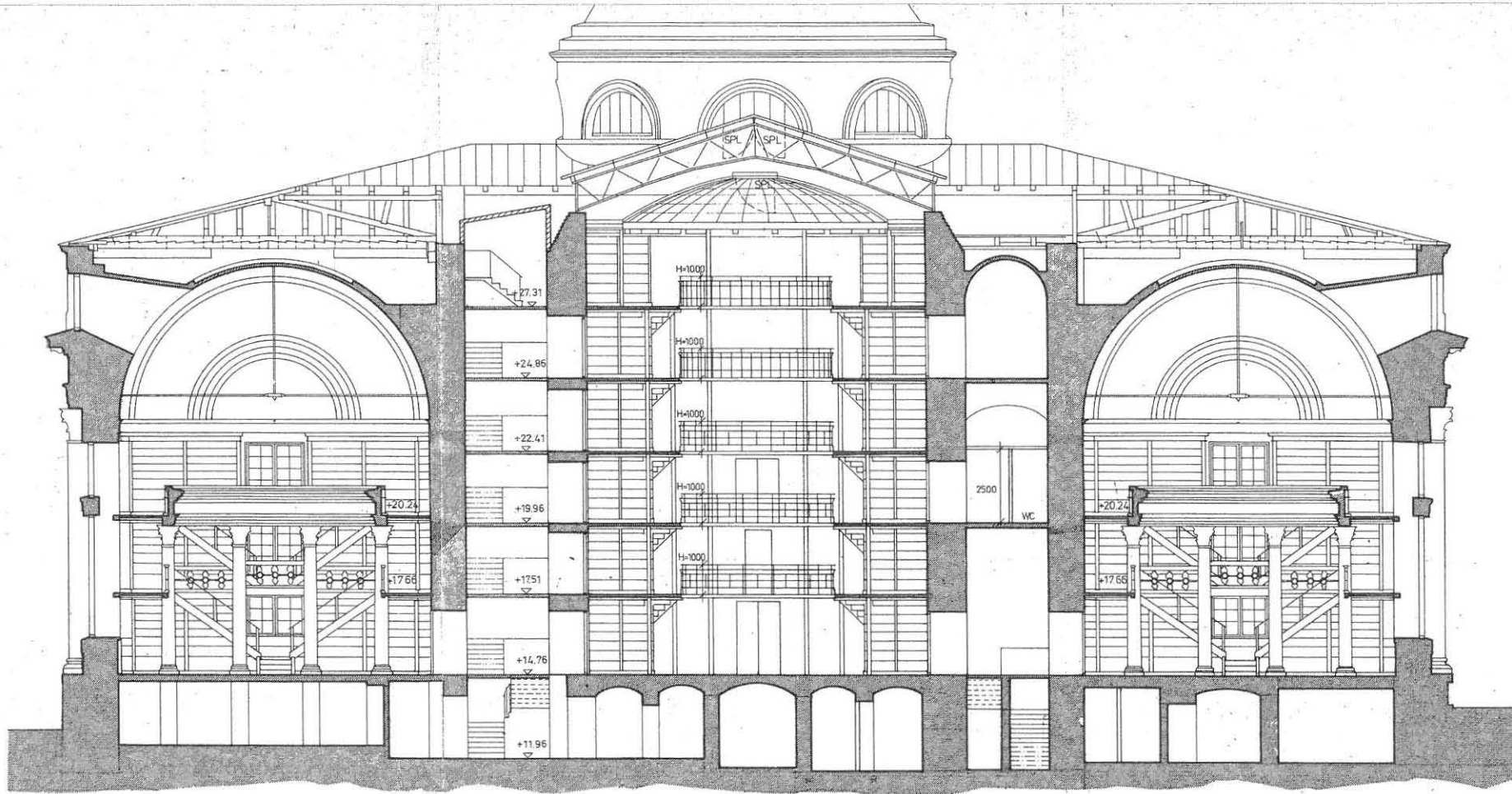
Woma

II KAUP. OS. KORTTELI 26, TONTTI 4		PÄÄPIIRUSTUS 9 1167	
MUUTOS		HETKEMÄÄRÄ SEAL 1/100	
HELSINGIN YLIOPISTO KIRJASTO		ULLAKKO	
UNOHIMMATTU 26 SUUTU, HELSINKI 17		PÄIV. 40 KIV. 20	
AR. ARKITEHTITOIMISTO OKULUS OY P.O. BOX 115 FIN-00014 HELSINKI Puh. 020616 7500 FAX 020616 7501 SÄHK. 020616 7502 TALO 1410 1977		ARK 236-309	

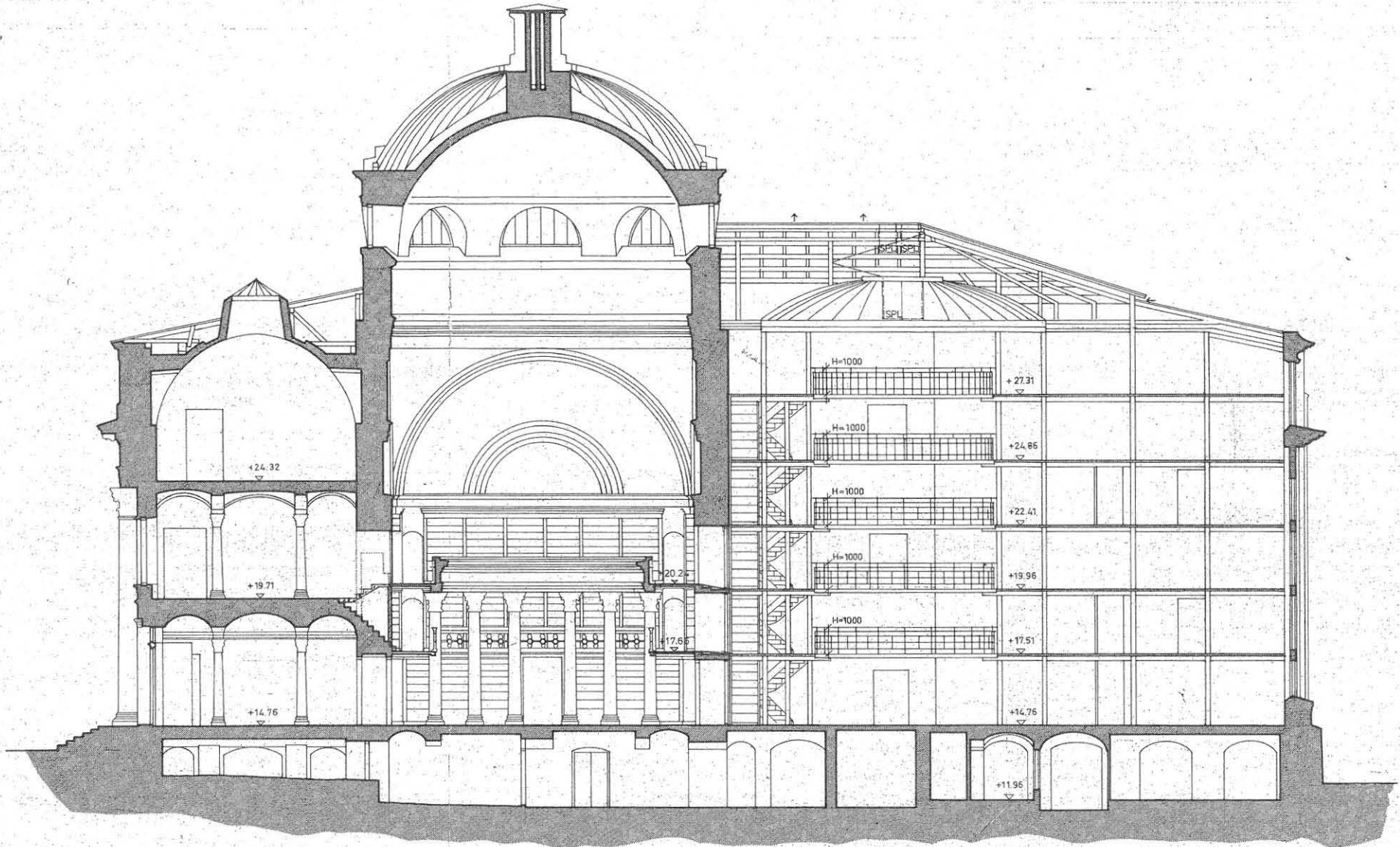
HANSSONIN PÄÄPIIRUSTUKSET 1977-1985

HANSSONIN PÄÄPIIRUSTUKSET 1977-1985

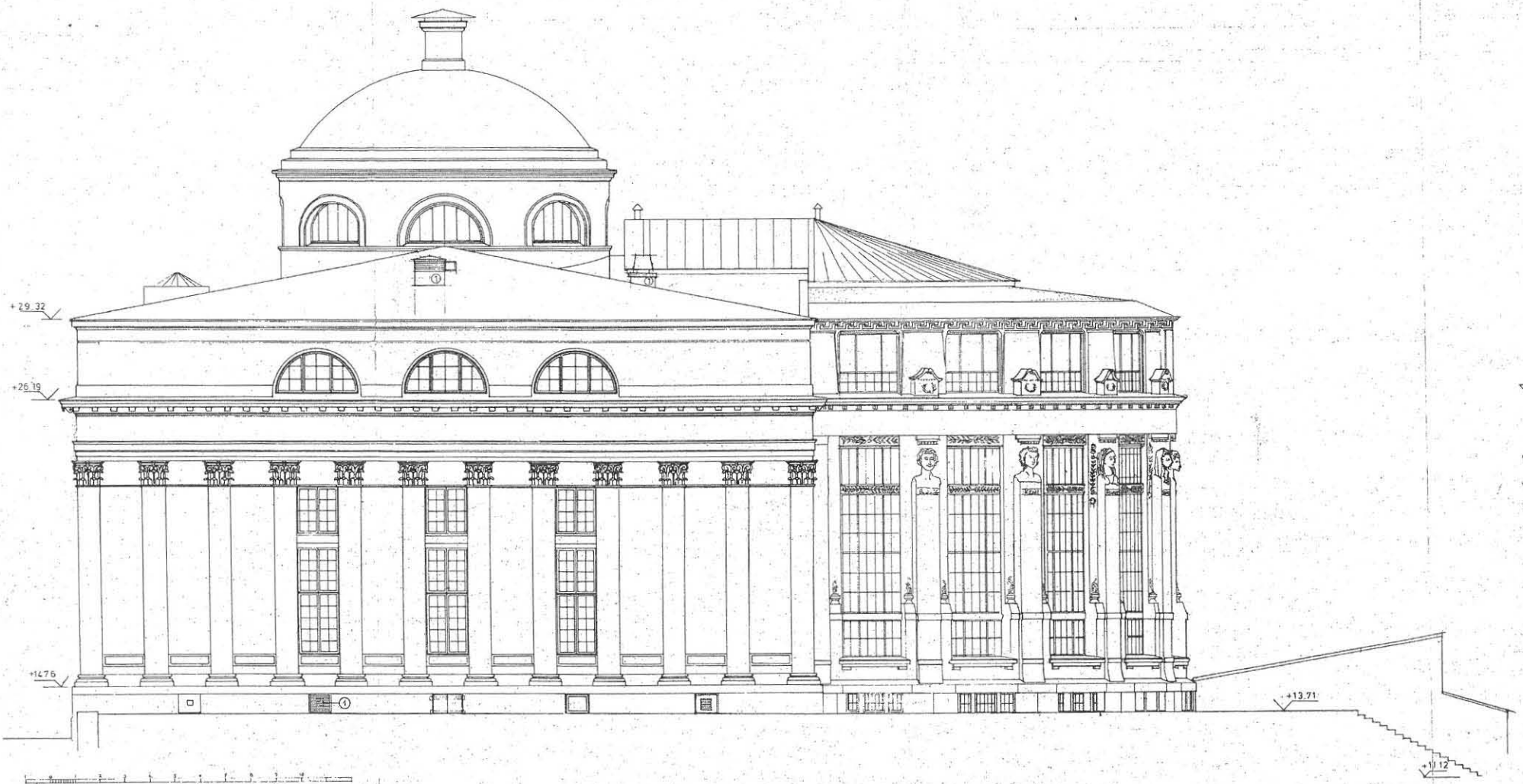
II KAUP. OSA, KORTTELI 28, TONTTI 4		PÄÄPIIRUSTUS	
MUUTOS		PÄÄPIIRUSTUS	
HELSINGIN YLIOPISTO KIRJASTO		RITTAAKANA OULU	
LIIKENNEMÄLTI 28 00100 HELSINKI 17		LEIKKAUS A-A 1:100	
OY ARKITEHTITOIMISTO ADOLFELIN & ANNI E. A. O. H. A. N. S. S. O. N. AN ARKITEHTIVYÖRYN ADOLFELININ KATU 6 00150 HELSINKI 15 PÖ. 030616 TEL. FVN DATUM 14.10.1977		MUUTETTU 16.12.1977	
Florence		ARK 236-310	

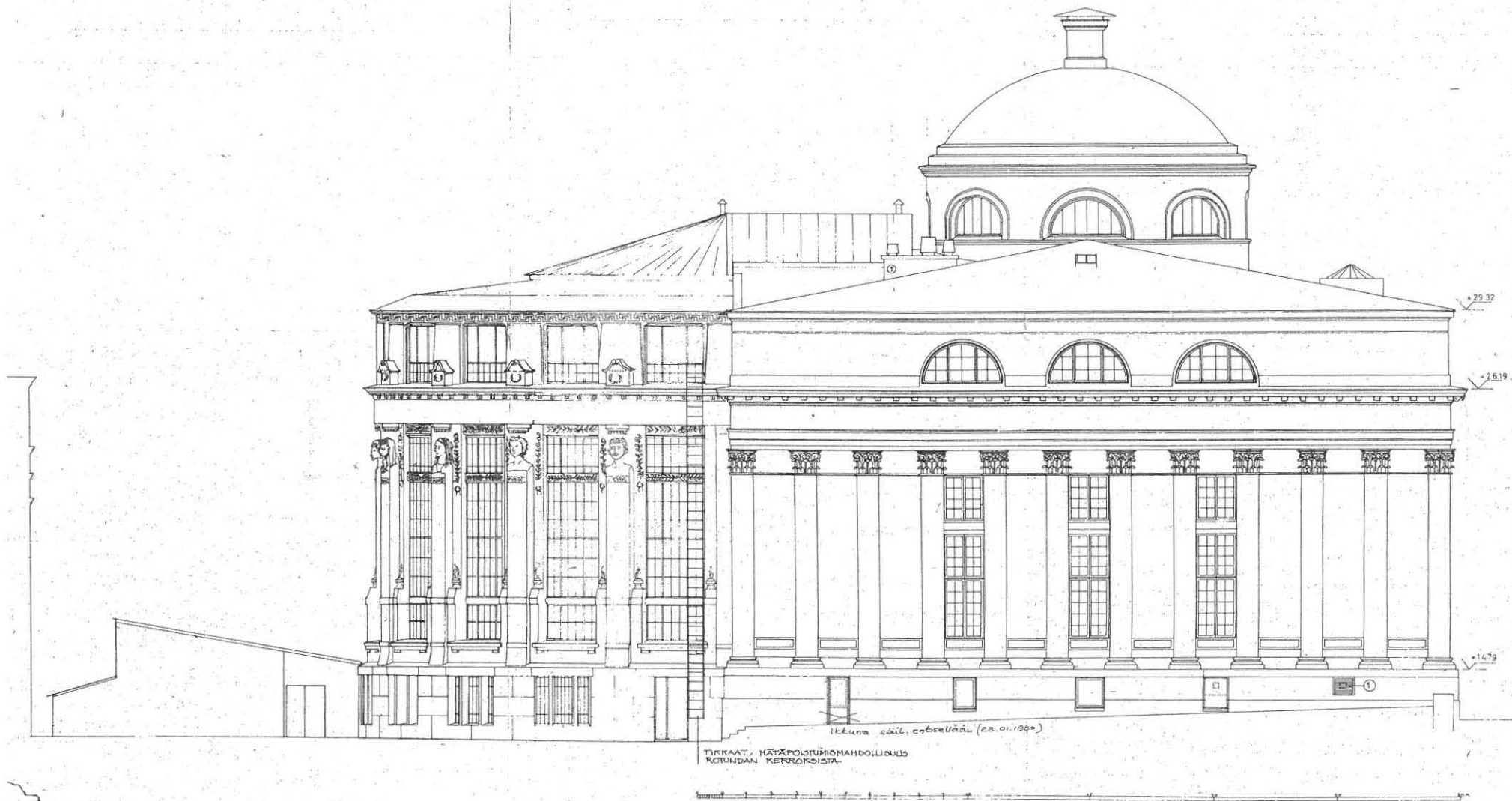
HANSSONIN PÄÄPIIRUSTUKSET 1977-1985

II KAUP. OSA, KORTTELI 28, TONTTI 4		PÄÄPIIRUSTUS	
MUUTOS		11 (131)	
HELSINGIN YLIOPISTO KIRJASTO		MITTAAVA SEALA	
UNIONINKATU 36 00100 HELSINKI 17		LEIKKAUS B - B / 1:100	
OY ARKITEHTITOIMISTO E. A. O. H. A. K. S. O. S. ARKITEHTITÄITÄ AB ARKITEHTITÄITÄ	ARKITEHTITÄITÄ 6 ARKITEHTITÄITÄ 13 PUKI OSMALA-TUO. PTK 16.10.1977 DATUM	MUUTETTU 16.10.1977	PIIRI: 30 KUVI: 20 ARK 236-311

HANSSONIN PÄÄPIIRUSTUKSET 1977-1985

II KAUP. OSA, KORTTELI 28, TONTTI 4		PÄÄPIIRUSTUS 12 (13)	
MUUTOS		MITTAAVA SKALA 1:100	
HELSINGIN YLIOPISTO KIRJASTO UNIONINKATU 36 00100 HELSINKI 17		JULKISIVU KIRKKOKADULLE 1:100	
OY ARKITEHTITOIMISTO E & O HANSSON ARKITEHTIYRÄ <i>E. Hansson</i>	ARNOVELTINTIE 6 KAMPPELTSVÄGEN 00150 HELSINKI 15 PUH. 030016 TEL. FAKS DATUM 14.10.1977	MUUTETTU 15.12.1977 TAVD. 11.10.1978	PIIR. NO RIITIK. NR ARK 236 - 312

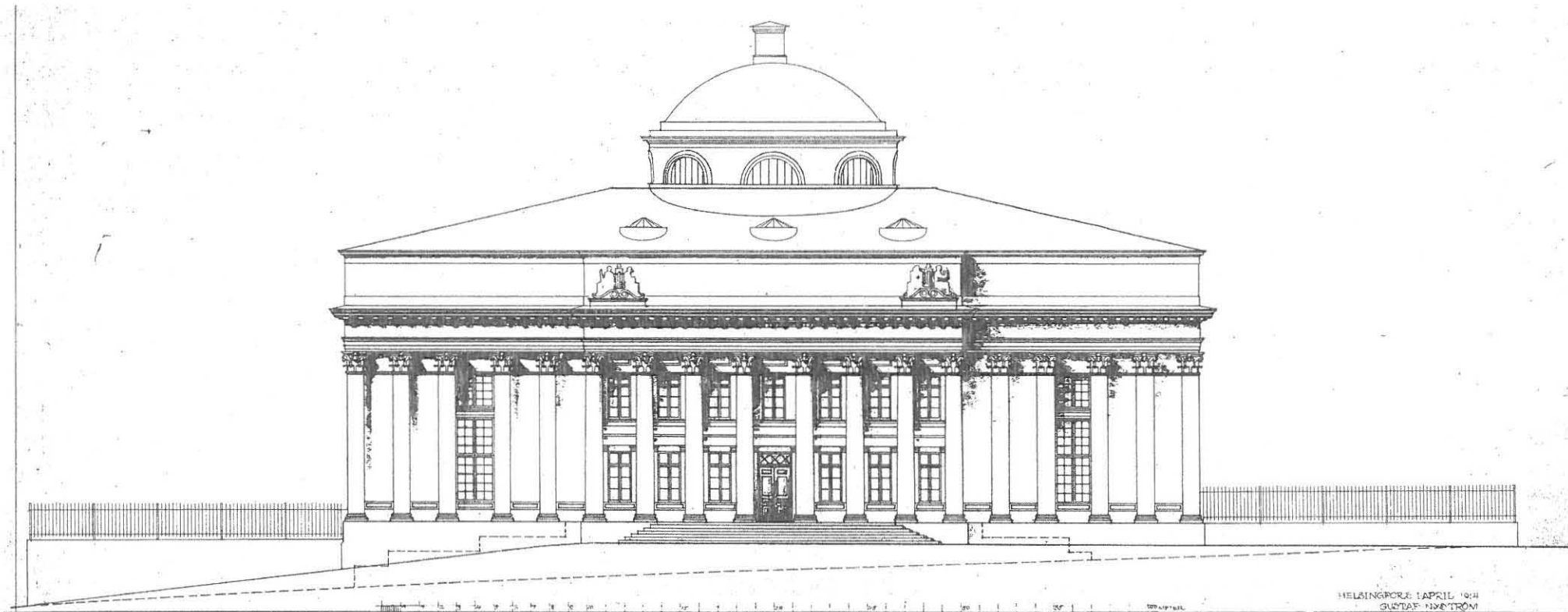

HANSSONIN PÄÄPIIRUSTUKSET 1977-1985

huom. 23.01.1980

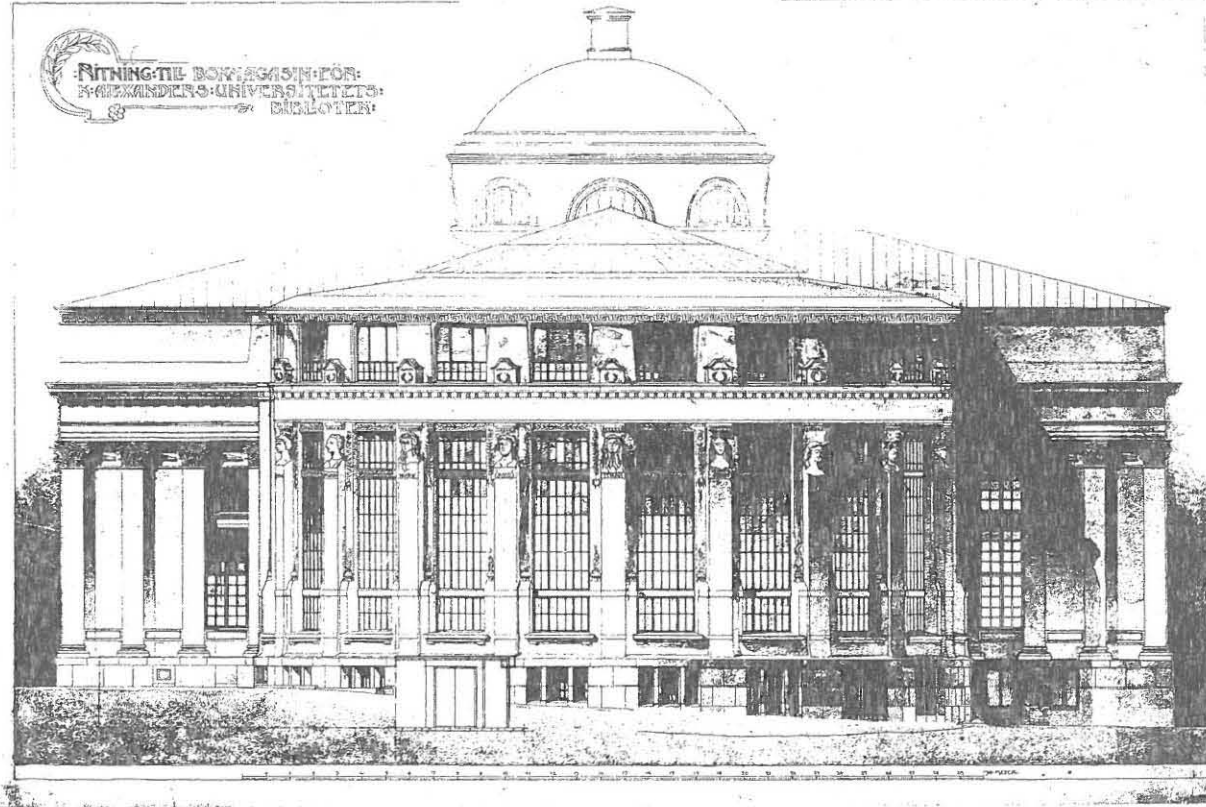
II KAUP. OSA, KORTTELI 28, TONNIT 4		PÄÄPIIRUSTUS 13 (13)	
MUUTOS		HITTARAANA- REALA 1.100	
HELSINGIN YLIOPISTO KIRJASTO <small>UHONINKATU 36 00170 HELSINKI 17</small>		JULKISIVU HALLITUSKADULLE	
<small>OT ARKITEHTITOIMISTO E A O H A K S B O E AN ARKITEHTITÄ</small> <i>Ph. H. Hakso</i>		MUUTETTU 16.12.1977 TAYD. 11.10.1979	
<small>ARKKITEHTI 6 ARMPOLTOVAHEN 00150 HILJ. HERDE 15 PUH. 630616 S... PYY 14.10.1977 DAXON</small>		PIIR. NO RITW. NR ARK 236-313	

HANSSONIN PÄÄPIIRUSTUKSET 1977-1985

MITAT TARKISTETTAVA PAIKALLA

HELSINGIN YLIOPISTO KIRJASTO PERUSKORJAUS		KORTTELIN SUUNNITTELU
OY ARKKITEHTITOIMISTO OKULUS K. O. S. A. S. O. O. 00100 HELSINKI Puh. 6264412 Faksi 15.02.1977	ARKKITEHTI OKULUS Puh. 6264412 Faksi 15.02.1977	HELSINKI JULKISUUS-UNIONIKÄÄLLE 1-100 ARK 236-120

MITAT TARKISTETTAVA PAIKALLA

HELSINGIN YLIOPISTO KIRJASTO PERUSKIRJASTO		MITTAAVA SKALA 1:100
NY ARKITEHTITOIMISTO S. A. O. M. A. K. I. S. S. O. M. 43 ARKITEHTITÖIDÄ	JÄMPYLÄNEN 4 ARKITEHTI OULU 102 JOKIN 15 PUU 520616 TEL. P. M. DATUM 15.02.1977	P.I.L. - M. ESTN. 08 ARK 236-122

HANSSONIN PÄÄPIIRUSTUKSET 1977-1985

ARKKITEHTITOIMISTO OKULUKSEN RAKENNUSTUTKIMUKSIA

Helsingin Tuomiokirkko.

Kipsikoristeiden restauroinnin työmaadokumentointi 1996-97.
Tilaja: Helsingin seurakuntayhtymä.

Grönqvistin talo, Helsinki.

Julkisivujen restauroinnin työmaadokumentointi Theodor Höijerin 1883 valmistuneesta kaupunkipalatsista, 1998.
Tilaja: Oy Grönqvistin talo Ab.

Suomen Kansallisteatterin, Helsinki.

Vuonna 1902 valmistuneen Onni Törnqvistin suunnitteleman teatterin julkisivujen restauroinnin työmaadokumentointi 1999.
Tilaja: Suomen Kansallisteatteri.

Suomen Kansallisteatterin, Helsinki.

Kansallisteatterin sisätilojen restaurointiin liittyvän suihkupaalutukseen halkeamakartoitus 2001-2002 (/ 2003).
Tilaja: Suomen Kansallisteatteri.

Ärpeanum, ent. Helsingin yliopiston Geologian laitos.

Vuonna 1869 valmistunut Albert Edelfelt vanh. suunnitteleman yliopistorakennuksen sisätilojen restaurointiin liittyvä historiallinen väritutkimus 2001.
Tilaja: Senaatti-kiinteistöt Oy.

Lapinjärven iso kirkko, Lapinjärvi. Vuonna 1746 rakennetun rapatun hirsirakenteisen ristirkon julkisivujen rakennushistorian tutkimus ja kuntokartoitus, 2000.

Tilaja: Lapinjärven Srk.

Vuorikatu 8:n piharakennus, Helsinki.

Rakennushistoriallinen selvitys ja inventointi Waldemar Aspelinin 1897 suunnittelema piharakennuksesta, 2001.
Tilaja: Eläke-Tapio Oy.

Tapiolan Terveystalo ja Urheilutalo, Tapiola.

Rakennushistoriaselvitys Aarne Ervin 1960-luvun puolivälissä toteutuneista kahdesta julkisesta rakennuksesta 2002.
Tilaja: Espoon Tekninen keskus.

Fabianinkatu 26, Helsinki.

Rakennushistoriaselvitys Kauno S. Kallion vuonna 1906 suunnittelema Suomen Liikemiesten Kauppaopisto Oy:n koulurakennuksesta 2003.
Tilaja: Helsingin yliopisto / Tekninen osasto.

Vuorikatu 5, Helsinki.

Rakennushistoriaselvitys Väinö Vähäkallion vuonna 1925-26 suunnittelema Suomen Liikemiesten Kauppaopisto Oy:n uudesta koulu- ja asuinrakennuksesta 2003.
Tilaja: Helsingin yliopisto / Tekninen osasto.

Vuorikatu 3, Helsinki.

Rakennushistoriaselvitys Aarre Ekmanin vuonna 1919 suunnittelema A. B. Vuorikatu 3 O. Y. -asuinrakennuksesta 2003.
Tilaja: Helsingin yliopisto / Tekninen osasto.

Suomen Kansallisteatterin, Helsinki.

Vuonna 1902 valmistuneen Onni Törnqvistin suunnitteleman teatterin sisätilojen restauroinnin työmaadokumentointi 2002-2003.
Tilaja: Suomen Kansallisteatteri.

Ärpeanum, ent. Helsingin yliopiston Geologian laitos.

Vuonna 1869 valmistunut Albert Edelfelt vanh. suunnitteleman yliopistorakennuksen peruskorjaus ja restaurointityömaan työmaadokumentointi 1999-2004.
Tilaja: Helsingin yliopiston tekninen osasto (1999) ja Senaatti-kiinteistöt.

Yrjönkatu 18, Helsinki.

Vuonna 1883 valmistunut Sebastian Cripenbergin suunnittelema entinen Suomalainen tyttökoulu ja sittemmin Suomen Taideakatemian rakennus. Rakennushistoriaselvitys 2004.
Tilaja: Svenska folkskolans vänner r.f.

WeeGee-talo, Tapiola.

Vuosina 1964 ja 1967 valmistunut arkkitehti Aarno Ruusuvuoren suunnittelema entinen Weilin+Göösin painotalo. Rakennushistoriaselvitys ja väritutkimus 2004.
Tilaja: Espoon tekninen keskus / KOY WeeGee

Kyminlinna, Kotka.

1800-luvun venäläisen kasarmialueen rakennushistoria- ja asemakaavahistoriaselvitys 2004.
Tilaja: Senaatti-kiinteistöt Oy.

Kaupinkallio, Tapiola.

Tapiolan Kaupinkallion rakennushistoriaselvitys, alueinventointi ja arvotus 2004.
Tilaja: Espoon kaupunkisuunnittelukeskus.

Kelloseppäkoulu, Tapiola

Vuonna 1958 valmistuneen Tapiolan Kelloseppäkoulun ja asuntolan rakennushistoriaselvitys 2005.
Tilaja: Asuntosäätiön rakennuttaja Oy.

Villa Cooper, Järvenpää.

Vuonna 1904 valmistuneen arkkitehti Lars Sonckin suunnittelema Villa Enckellin (aiempi nimi) rakennushistoriaselvitys ja kuntoarvio 2006.
Tilaja: Järvenpään kaupunki.

Taidehalli, Helsinki

Vuonna 1928 valmistuneen arkkitehtien Hilding Ekelund ja Jarl Eklund suunnitteleman taidehallin väritutkimus 2006.
Tilaja: Taidehalli.

Kaartin kasarmi, Helsinki

Vuonna 1819 valmistuneen arkkitehti Carl Ludvig Engelin suunnittelema Suomalaisen pataljoonan upseerirakennus ja Aulis Blomstedtin suunnittelema uudelleenrakennus Puolustusministeriön virastotaloksi 1957. Rakennushistoriaselvitys 2007.
Tilaja: Puolustushallinnon rakennuslaitos.

Svenska Teatern, Helsinki

1860 valmistunut Theodor Chiewitzin suunnitelma "Nya Teatern". 1863 palanut ja Nikolai Benois'n suunnitelmien mukaan 1866 uudelleenrakennettu. Muutettu Jarl Eklundin, Eero ja Eliel Saarisen suunnitelmien mukaan 1936. Rakennushistoriaselvitys ja väritutkimus 2008.
Tilaja: Nya Teaterhus Ab.

Eduskuntakiinteistöt, Helsinki

Rakennushistoriaselvitys ja tietokantainventointi Eduskuntakiinteistöistä 2008-2009 sisältäen J. S. Sirénin Eduskuntatalon 1930, Hilding Ekelundin suunnitteleman entisen Kaupunkiliiton talon 1954 ja Arkkitehtitoimisto PLR:n laajennusosat A, B, ja C 1970-luvulta.
Tilaja: Eduskunnan kiinteistötoimi.

Turun Akatemiatalo, Turku

Vuonna 1816 valmistunut arkkitehti C. C. Görwelin suunnittelema Turun Akatemian uudisrakennus ja sittemmin Turun hovioikeuden talo. Rakennushistoriaselvitys 2009.
Tilaja: Senaatti-kiinteistöt Oy.

Fastighets Ab Norra Kajen 4 - Pohjoisranta 4, Helsinki

Vuonna 1883 valmistunut arkkitehti Theodor Höijerin suunnittelema asuinkiinteistö, nk. Standertskjöldin talo. Rakennushistoriaselvitys 2009
Tilaja: Fastighetsbolag Norra Kajen 4

Kansalliskirjasto, Helsinki

1840-luvulla rakennettu Helsingin yliopiston pääkirjasto, suunnitellut Carl Ludvig Engel. Julkisivujen rakennushistoriaselvitys 2010
Tilaja: Helsingin yliopiston Tekninen osasto

Työ- ja elinkeinoministeriö, Aleksanterinkatu 4-10, Helsinki

1800-luvun alun vuosikymmeninä rakennetut neljä kaupunkikorttelialoa, jotka yhdistettiin toiminnallisesti ja muutettiin useaan otteeseen kunnes 1990-luvulla muodostettiin puolikkaan korttelin kokoinen Kauppa- ja teollisuusministeriön rakennus. Rakennushistoriaselvitys ja inventointi 2010
Tilaja: Senaatti-kiinteistöt Oy.

Keravan vankila, Kerava

Entinen Keravan nuorisovankila ja entinen Koivulan kasvatustalo jonka vanhin rakennuskanta on vuodelta 1891. Rakennushistoriaselvitys vankila-alueesta sekä erilliselvitys nk. Poikaosaston 1965 ja 1978 valmistuneista rakennuksista. 2011
Tilaja: Senaatti-kiinteistöt Oy.

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS

LETTERS
AND
MISCELLANEOUS